OMNIVM
BELGII,
sive
INFERIORIS GERMANIAE, REGIONVM DESCRIPTIO:

LVDOVICO GVICCIARDINO,
NOBILI FLORENTINO,
AUCTORE.

Recens ex idiomate Italico, ad exemplar tertium ac postremum ab ipso Auctore recognitum, magnaq; passim accessione locupletatum, in Latinum sermonem conversa.

Regnero Vitellio Zirizæo interprete.

Insertis passim cum Regionis cujusque, tum & Vrbium quoque præcipuarum tabulis Geographicis.

Adjectisque, supplendo & illustrando Guicciardino, nonnullis additamentis.

AMSTELRODAMI,
Excudebat Guiljelmus Ianssonius, sub signo Solarij.
ANNO CIↃ IↃC XIII.

violo el Dr. Fran.co de Mendoza

ILLVSTRIBVS AC POTENTIBVS DOMINIS, DOMINIS ORDINIBVS ZELANDIÆ,

seu

Delegatis eorum Consiliariis;

Nec non

Amplissimis Prudentissimisq; viris, Dominis Prætori, Consulibus, Scabinis, Thesaurarijs, cæterisq; Senatoribus inclytæ urbis Ziriz æ:

Regnerus Vitellius

L. M. D. C. Q.

VERECVNDANS, & pænè dixerim nolens volens, ad vos adeo, Illustres Ordines, vosque Amplissimi urbis patriæ Senatores. & verecundiam quidem conciliavit mihi cùm ipsa parens natura, tum inscitiæ simul & infantiæ meæ conscientia. sum enim ex ijs, non dicam dolo, qui, ut jubet Poëta,

Secum habitant, noruntq; sibi quàm curta supellex.

quare nec aliena judicia, magis quàm proprium reformido: nec ulli, minùs quàm mihimet ipse satisfacio. Nolentem reddunt cùm eæ quas dixi caussæ, tum vel maximè, quod nihil hic meum sit præter stilum; ideoq; meritò dici queam alienæ famæ inniti: id autem miserum esse, veterum quispiam alibi cecinit. Adfero enim vobis absolutissimam illam Belgij nostri descriptionem accuratissimi juxtà & eloquentissimi viri Ludovici Guicciardini, recèns à

me ex Italico in Latinum ſermonem converſam. Latinum dico, ſed horridum nempe & incultum, adeóq; purgatiſſimis auribus veſtris indignum. Sed adfero, ut præmiſi, verecundans; ac vel eo nomine, ſi non excuſandus planè, at minùs tamen culpandus. Quid ergo? an non præſtabat, inquiet aliquis, vitare culpam, quàm deprecari? præſtabat, fateor, & feciſſem, niſi diverſum ſuaſiſſet cùm receptus mos, tum ſummus meus in terram Zelandiam, & dulciſſimam patriam meam adfectus. cujus utriuſq; famæ, vel cum aliquâ noſtrâ infamiâ, nihil veriti ſumus conſulere. cùm enim Germanis potiſſimùm, alijſq; longinquioribus populis, Italicæ Gallicæq; & Belgicæ linguæ ignaris, deſudarit hic noſter labor, propagabitur ſanè per eum in illas oras etiam patriæ noſtræ notitia. & notitia quidem non vulgaris, aut perfunctoria, ſed in quâ vel curioſiſſimus quiſq; acquieſcat. Atq; hæc una eſt cauſſa, quæ ex nolente, ut innui, fecit volentem. Alteram dixi, receptum morem. Quærendum videlicet erat operi patrocinium magni alicujus nominis, quod præſcriptum tueretur id contra maligni livoris dentem. & ad quos igitur potiùs irem natione Zelandus, domo & ſtirpe Zirizæus, quàm ad Ordines ipſos Zelandiæ, & Reipublicæ Zirizæanæ Magiſtratus, quorum utroſq; benevolos, poſteriores etiam beneficos ſæpè expertus ſum? Enimverò frontem commaſculavi, & meam hanc qualemcumq; opellam ſub clariſſimi nominis veſtri auſpicijs in lucem emittere ſuſtinui. Vos eam auctoritatis veſtræ ſcuto protegite, meq; veſtri & patriæ ſtudioſiſſimum civem propitiâ veſtri favoris aurâ comiter proſequimini. Ita vos, & magnam illam Reipublicæ veſtræ navim ſupremus ille Nauclerus. Valete Illuſtres atq; Ampliſſimi Domini, & feliciter diu gubernate. Amſterodami tertio nonas Sextiles anno Epochæ Chriſtianæ cIↄ Iↄc xiiI.

LVDO-

LVDOVICVS GVICCIARDINVS

LECTORI.

SAtisfacio tandem, amice Lector, tacitæ cuidam meæ promiſſioni, Commentarijs meis nuper in lucem datis inſertæ, quâ innueram deſcripturum me Inferiores haſce Provincias. opus quidem ejuſdem cum ipſâ hiſtoriâ generis, ejuſdemq; conditionis: ſed & multis in partibus, meo quidem judicio, diffuſius longè, ac fructuoſius. complectitur enim & uberius argumentum, & peculiariter magis idipſum tractat: ut quod ſolidam præbeat regionum & incolarum notitiam. Vnde mirari mihi interdum ſubit, non habere ſingulas quaſque Provincias, ſingulas item Ditiones & Regna, ſuæ adeò ſuorumq; luci & vitæ, ſingulares ſuas deſcriptiones. Adſpicies per hanc noſtram, etiam domi te continens, exiguâ libri mole, & paucarum horarum ſpatio, non ſitum dumtaxat, ſed & magnitudinem, venuſtatem, potentiam atque ſplendorem pulcherrimi hujus & admirandi tractus. cognoſces & cœli temperiem, & ſoli ipſius indolem atque qualitates, tum quas res producat, & non producat. ſcies, quot regiones, urbes & municipia, quot pagos, arces & propugnacula, quot deniq; alia memoratu digna loca contineat, unà cum ſingulorum confinijs atq; diſtantijs. ſcies item, quæ flumina, & quod mare, tum quo curſu & fluxu, eum alluant atque interluant: quot & quàm amœnis ſilvis ac ſaltibus decoretur. habiturus es, modò velis, notitiam genij juxta & ingenij populorum inhabitantium: notitiam tot illuſtrium Dynaſtarum, & innumerabilium pænè virorum in quavis facultate profeſſioneq; inſignium, & natorum in eo, & educatorum. exponentur tibi complures memoriâ digni caſus, qui paſſim hic evenerunt. exponentur notabiliores quæq; res ibidem viſendæ: artes item, & cùm generalia terræ totius, tum peculiaria ſingulorum locorum commercia. diſces deniq; conſuetudines, inſtituta, leges, politiam, necnon Principis, Dynaſtarum, & Magiſtratuum urbanorum in ſubditos regimen. tum quo tempore, quibuſq; modis & rationibus tot iſtæ ditiones coaluerint velut in unum corpus, & in Sereniſſimæ gentis Auſtriacæ poteſtatem legitimè tandem devenerint. Quæ omnia, niſi me animus fallit, non voluptatem modò ac delectationem, ſed inſignem quoq; utilitatem & rerum peritiam, tam innumeris nempe tamq; laudatis, & ad quaſlibet res ac terras adaptandis exemplis, Lectori ſunt allatura.

latura. Etsi autem feliciùs fortè ac magis concinnè, quàm à me factum est, potuissent ab alijs colligi atque describi; ita tamen sunt explicata, ut mihi quidem videantur intellectu facillima. nec enim vel tempori, vel molestiæ, vel ulli deniq; rei peperci, quò non solùm distenderem ea atq; distinguerem, sed quod majus est, coràm ipse atq; his oculis perlustrarem & arbitrarer, adhibitis in consilium viris doctis & rerum peritis, ex ipsomet tractu oriundis, quò videlicet emendatior, & ab omnibus magis approbata, descriptio nostra prodiret. Moneo verò Lectorem, ne levissimè quidem in hac editione, etsi gemino supplemento vel bis tanto quàm prima sit copiosior, ne levissimè quidem (inquam) aut institutam priùs a nobis methodum, aut res ipsas, mutari. tantùm pro Dominis, seu Dynastis interim mortuis, proq; Gubernatoribus, Cancellarijs, Præsidibus, atq; Senatoribus priorum editionum, substituuntur eorum nomina qui hodie vivunt, Dynastijsq; & Magistratibus præsunt. Quare cùm aliud non occurrat, cujus benevolus Lector sit admonendus, ex animo eum rogatum volo, ut quemadmodum ego candidè & citrà omnem adfectum hoc opus scripsi, ita ipse candidè quoque & citrà præjudicium legat. Antuerpiæ duodecimo Calend. Novemb. M. D. LXXXVII.

NICO.

NICO. GRVDIVS NICOLAIVS

AD ARNVM.

THVSCORVM quondam genitus felicibus arvis,
Imposuit nomen queîs dea Flora suum,
Arne, tibi adversos superans Vespuccius Austros,
Sole ustos populos noscere mille dedit:
Ille tamen madidas narrando creditur aures
Demulsisse modo, non satiasse tibi.
Vnde alio positas stat discere climate terras,
Claudit quas varijs Belgica limitibus;
Quas Rhenus, quas Mosa rigant, Schaldísque fluenta,
Oceanus lævum queîs lavit usque latus.
Ergo alter ripæ, Arne, tuæ florentis alumnus
Singula qui expediat nunc LVDOVICVS adest;
GVICCIARDINA domus, scriptore haud nobilis uno,
Quem dedit; & Belgas jussit obire meos.
Scilicet, ut nostris melius nos nostra doceret;
Gentis amor nostræ, gentis honorque suæ.

Hæc carmina scripta sunt à doctissimo ac prudentissimo viro Domino SCHETO, Barone in Wesemale; quasi in modum prophetiæ, anno ante rumores Belgicos.

IN LVDOVICI GVICCIARDINI BELGICÆ DESCRIPTIONEM GASPARIS SCHETI.

COGNITA vix ullis Romanæ gloria gentis
Jam foret, & tenebris obruta penè suis;
Scriptorum nisi turba sacris facta inclyta libris
Mandasset, nullo contemeranda die.
Tantum est, tam fecunda viris ea sæcula magnis
Facundos vates tunc habuisse suos.
Scilicet ut multum vel debet Roma Maroni,
Vel sua vivaci Græcia Mæonidæ;
Sic bene jam merito debes Antuerpia alumno,
Sic GVICCIARDINO *Belgica tota suo.*

Belgica quæ totum magno splendore per orbem
Cœpit conspicuum ad sidera ferre caput.
Hactenus ad summum sic tendere visa, laboret
Ipsa sibi ut nimia prosperitate gravis:
Supplicibus pariter cui GVICCIARDINE *precemur*
Votis in patriam, & qua pietate decet;
Vt qualis depicta modò populisque videnda
Præbetur scriptis nobilitata tuis,
Talis longa queat durare in sæcula, nec se
Crescendo dum vult vincere, fortè cadat.
Prosperitas, luxus, quæq; inde licentia, magnis
Exitij Regnis causa fuêre sui.
Dij melius. Videant hac te sine labe nepotes:
Magna es, & ut maneas Belgica magna precor.

AD BELGICAM A LVDOVICO GUICCIARDINO DESCRIPTAM IVSTI LIPSI SCAZON.

EVROPÆ Ocelle, Galliæ inclytum sidus,
Tot insulis peninsulisq; distincta,
Amœna Belgica, oppidisq; turritis;
O Belgica antè flos decusq; terrarum,
In quâ superbiebat unicâ Pallas,
In quâ nepos regnabat unicâ Atlantis;
Nunc civico prostrata turpiter Marte:
Gaude misella, & pone lugubrem vestem,
Honoribus recenter aucta divinis,
Quos tibi paravit Italæ decus terræ,
Etruriæq; stella Guicciardinus,
A morte qui te vindicavit, & nigræ
Oblivionis liberavit à fato.
Ille oppida, ille scribit adsitos pagos;
Provinciisq; limites duit certos,
Septemdecim quæ disparantur in partes:
Fluvios lacusq;, & salsa templa Neptuni,
Reges, Dynastas, & reciprocos casus,
Et quidquid audent fata rebus in nostris.
Tu Diva tali macta, macta Scriptore,
Æternáque illo: donec astricos ignes
Ducet reducet currus humidæ matris.

AD

AD D. LVDOVICVM GVICCIARDINVM, IN SVAS BELGII ILLVSTRATIONES, CARMEN IOAN. LATOMI.

QVID *tibi pollicear pro tanti munere ſcripti,*
GVICCIARDINE, *decus ſcriptorum nobile, quo res*
Belgarum tantis, ſed veris laudibus effers,
Illa, quam propriam tellus ſonat Itala, linguam?
Quid tibi pollicear? carmen? numeroſus es ipſe,
Et potes è media conducere Phocide Muſas;
Atque adeò in noſtras habitatum adducere terras.
Pollicear linguam? facundo ſcilicet infans?
Ipſe cui Pericles laudem conceſſerit oris,
Et Plato ſcribendas auſit committere leges?
Pollicear mentem? qui plus adverteris unus,
(Non vetus à proavis, oriundus ſanguine Thuſco,
Sed primus generis, vix ut ſit patria, civis)
Legibus in noſtris, in moribus, urbibus, agris,
Inq́ toga, inq́ armis: plus, inquam, videris unus,
Quàm nos indigenæ tot inertia pectora Belgæ?
Pollicear titulos, perpeſq́ in faſtibus ævum?
Aſt hac tu præſtas cum primis arte, poteſque
Ignotis famam, tenebroſis lumen, ineptis
Pectus, id eſt cunctis titulos imponere rebus.
Ergóne quòd nobis hæc eripis omnia, grati
Non erimus Belgæ: quos tanto in lumine famæ
Ponis, & æquatis cum quavis gente trophæis,
Felices tarda monſtras habitare ſub Arcto?
Immo erimus grati. ſi quæris, quomodo? muti
Te noſtras laudes omnes ſuperare loquemur.

STE-

STEPHANO AMBROSIO SCHIAPPALARIA AL SIGNOR' LODOVICO GUICCIARDINI.

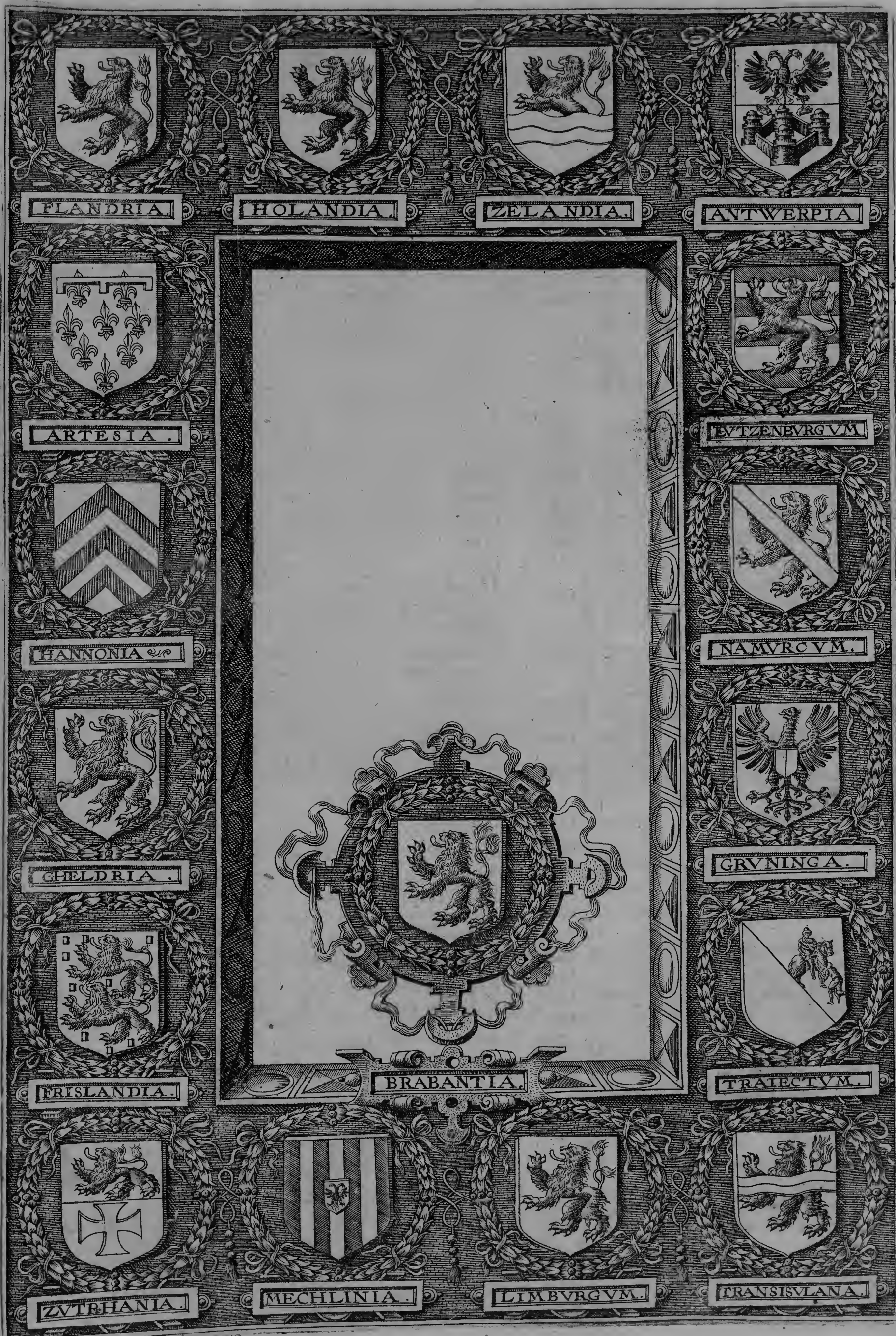
VOI, ch'èl ſito de Belgi a parte a parte
Con ſi buon' cuor ſpiegate, è ſi gran' cura,
E moſtrate, ch'e' ſon proprio fattura
Di Mercurio, di Pallade, è di Marte:
Ben' date a diveder', che ſpirto all'arte
Poſe in voi GVICCIARDIN' l'alma Natura,
Che'l voſtro ingegno ha forma, è c'han' figura
L'alte gratie, ch'Apollo in voi comparte.
E poi ch'a lor' di lor' fate un' tal' bene,
E puo quel' gran' Re lor' coſi lontano,
Quaſi in ſpecchio veder' lo ſtato loro.
A voi ſaggio ſcrittor' (qual' fece Athene
Statua al magno indouvin' con lingua d'oro)
Statua ſi dee con penna d'oro in mano.

SENNO POGGINI, A M. LODOVICO GUICCIARDINI.

GVICCIARDIN' che con ſtil' ſublime, è raro,
Del maggior GVICCIARDIN' l'orme ſeguite;
E con proſe conformi, alme, è gradite,
De' piu illuſtri ſcrittor' n'andate a paro.
Ben' vi puo con ragion' piu d'altro, caro
Tenere Anverſa, è dar' lode infinite:
Poi che de merti ſuoi tanto alto dite,
Che il gran' nome di lei ſi fa preclaro,
E di fregi d'honor', che Athene, è Roma
Ornaro in parte; è il bel' colle Aventino,
Superba, or' cinge la novella chioma.
Tal, che non men' per voi largo domino,
S'acquiſterà il Toſcan' noſtro Idioma,
Che acquiſtaſſe giamai il Greco, è il Latino.

Tabula.

Tabularum hoc volumine comprehenſarum Index, paginas denotans ubi ſingulæ veniunt inſerendæ.

FLANDRIA.
HOLANDIA.
ZELANDIA.
ANTWERPIA.
ARTESIA.
LVTZENBVRGVM.
HANNONIA
NAMVRCVM.
GHELDRIA.
GRVNINGA.
FRISLANDIA.
TRAIECTVM.
BRABANTIA.
ZVTRHANIA.
MECHLINIA.
LIMBVRGVM.
TRANSISVLANA.

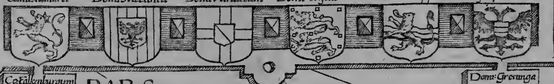
BELGICARVM PROVINCIARVM NOVA DESCRIPTIO

Comita Hollandia | Comi Zelandia

Niewe beschryvinghe der XVII Nederlandtsche Provincien, met grooten vlijt ende arbeyt, opt al der perfectste in dese cleyne formaet tsamen gebracht, meest alle de Steeden, voornaemste Dorpen, Casteelen ende slooten, oock meest alle de Reevieren groot ende cleyn. Insgelijcks oock de Landen ende Steeden daeer aen grensende, sulcks dat dat de eersame leeser na die groote ende gelegentheyt der Caerten een grondelijck bericht der landen hier in vinden sal.

Comi Namurci | Domi Mechnia | Domi Vltraiectum | Domi Frisiae | Domi Transisulani | Co Zutphania

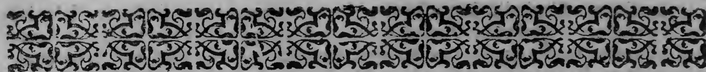
Co Kullenburgum | Domi Groninga

OCEANI GERMANICI PARS

Civitatum Pagorumque numerus in singulis Provinciis

Brabantia	26	700
Limburgi et Valkenburgi	5	
Lutsenburgi	23	1169
Geldria et Zutphaniae	22	300
Flandriae	59	1154
Artesiae	12	754
Hannoniae	24	950
Hollandiae	28	400
Zelandiae	8	900
Namurci	4	185
Mechliniae	1	8
Vltraiecti	5	70
Frisiae	12	990
Transisulania	11	101
Groninga	1	145

Mylen Kenisse: Cleyne Mylen · Middelbaer Mylen · Grote Mylen · Vren gaens

OMNIUM INFERIORIS GERMANIAE REGIONUM DESCRIPTIO:

LUDOVICO GUICCIARDINO, NOBILI FLORENTINO, AUCTORE.

Recèns ex idiomate Italico, ad exemplar tertiùm ac postremùm ab ipso Auctore recognitum,

Magnaq; passim accessione locupletatum, in Latinum sermonem conversa.

Reinero Vitellio Zirizæo interprete.

QUONIUM annos complures in Inferioribus hisce Flandriæ regionibus, longè præcipuâ Galliæ Belgicæ parte, vixi, varijsque temporibus & occasionibus plurima ibidem vidi, audivi, legi, notavi, curioséque ac diligenter observavi: terram hanc tam preclaram, tantique in Europæo corpore momenti membrum esse comperi, ut in publicum usum, ampliter eam ac diffusè, & quidem eo, quo ad annum usq; millesimum quingentesimum & sexagesimum exactum, reperiebatur statu, formáque, describere constituerim. atq; hunc ipsum annum, gemino posteà supplemento, ut in præfatione dictum est, ad annum usque supra sesquimillesimum octogesimum septimum, prosecutus sum. Habeo verò mihi persuasum, eos, qui descriptionem hanc nostram bono stomacho sunt lecturi, inventuros in eâ præclaras imprimis, ac cognitu consideratúque dignissimas res, eásque non exteris tantùm, sed & ipsis quoque indigenis, ob Scriptorum in hoc genere defectum, non utiles minùs, quàm novas. Quocirca, omni tenuitatis meæ excusatione prætermissâ, gratiáque divini numinis invocatâ, confidenter ad rem ipsam accedam; verborumq; selectorum, ac tersi stili defectum, nervosâ rerum gravitate compensare tentabo. Ac primùm quidem in genere describemus, tum terræ ipsius, tum indigenarum gentium qualitates, uno pariter fasce, universale Principis in eósdem complexuri imperium. Hinc progrediemur ad provinciarum ejusdem divisionem, quarū omnium rariores & commemoratione digniores dotes singillatim enumerabimus. Ordientes itaque ab ipso nomine, quò clariùs intelligatur res, paullò altiùs eam repetemus. Dicimúsque, Iulium Cæsarem, (quem quidem præstantissimum scriptorem, quo ad ejus in hoc argumento fieri poterit, sequendum nobis ipsi proponimus) in commentarijs suis Galliam omnem dividere in partes tres. Belgiam scilicet, Celticam, & Aquitaniam. subjicit autem paullopost, contineri hanc ipsam Belgiam fluminibus Rheno, Matronâ, Sequanâ, marique Oceano, & in septemtriones & orientem solem spectare. Belgium eam nonnullis videtur dicere, qui & ipsi hac propter,

Proœmium in quo nota, auctore, usitata Italis, alijsque ad occidentem gétibus, catachresi, Belgiam universam vocare Flandriam.

Auctoris in hoc opere methodus.

Galliæ in tres partes divisio.

propter, sine exactiori ullâ disquisitione, ita nuncupant atque scribunt. sedenim Cæsar peculiarem quemdam Picardiæ, veteris Belgiæ partis, locum, Latinis Bavacùm, vulgariter Bavais appellatum, eo nomine afficit. quod ipsum, quo modo, quibúsque de caussis faciat, suo postea loco docebitur. numquam verò vel ipse Cæsar, vel ullus omninò antiquus scriptor, universam hanc terram, vel Belgium, vel Belgicam substantivè (nam quin adjectivè id alicubi fiat, non equidem eo negatum) invenietur dixisse. unde nos, singulis bene perpensis, Belgiam eam rectè atque ordine dicimus, ac deinceps dicturi sumus. Sciendum verò, Provincias hasce, quas Inferiores vulgò dictitant, quæque Catholici Regis imperio subsunt, veteris Galliæ Belgicæ propemodùm esse semissem: alterum ejus semissem possidentibus magnâ ex parte Gallis, in Provincijs hodie Picardiæ, Campaniæ, Normandiæque (e quibus tamen posteriores duæ veteri Belgicâ non in totum continebantur) vocabulo vulgò cognitis. quod ex isto semisse est reliquum, id Lotharingiæ, Cliviæ Iuliacique Ducibus; Trevirorum, Moguntiaci, & Coloniæ Archiepiscopis; Cameracensi, ac Leodiensi Episcopis; alijsque nonnullis principibus atque dijnastis paret. Quemadmodum verò Cæsarianis temporibus (ne de remotioribus quidquam dicam) Belgia ista belli totius summam sustinuit, pluresq; magnos & illustres viros, quàm reliqua omnis Gallia, dedit: ita & hodie quoque melior est atque celebrior totius Galliæ pars. quod ipsum tribus potissimùm argumentis constat. & primum quidem ab ipsius Cæsaris auctoritate duxerim. qui cùm toto ferè decẽnio in Galliâ bellum gesserit, penitissimè illam cognitam atque perspectam habuisse putandus est. accedit huc & Strabonis, & aliorum quoque tum veterum, tum recentiorum scriptorum auctoritas. alterum argumentum, a generositate & præstantiâ tot illustrium animarum, originem suam ad hanc Belgiam referentium, sumitur. tertium denique a magnitudine rerum in eâ tum inventarum, tum & gestarum. quæ omnia partim hodie quoque in oculos nostros incurrunt, partim è Scriptoribus est haurire. & abundè insuper, suis quæque deinceps locis, a nobis explicabuntur.

Belgia cæteris Galliæ partibus nobilior.

Sunt, in hac veterũ Belgiâ, trecenta ferè & viginti oppida, muris ac mœnibus cincta. & inter ea complures pulcherrimæ simul & celeberrimæ urbes, quales, Lovanium, Bruxella, Antuerpia, Buscumducis, Gandavum, Brugæ, Ipræ, Mechlinia, Cameracum, Atrebatum, Tornacum, Montes, Trajectum ad Mosam, Luxemburgum, Valentianæ, Insulæ, Caletum, Colonia, Ambianum, Fanum Sancti Quintini, Leodicum, Namurum, Rhemi, Treviri, Metis, Nancæum, Tullum, Virodunum, Argentina, Moguntiacum, Aquisgranum, Colonia, Clivia, Iuliacum, Noviomagum, Ultrajectum, Amstelrodamum, Middelburgum, Leovardia, Groninga, aliæq; non paucæ, quarum uberior deinceps fiet mentio. quin Rhotomagum quoque, atque adeò melior ipsius Parisiorum Lutetiæ pars, ea nimirum quæ cis Sequanam est, hac Belgiâ continentur. Sunt verò hæ urbes omnibus omnino dignitatum nominibus exornatæ, Imperiali nempe, atque Regiâ, Ducali, Archiepiscopali, Episcopali, necnon Marchionatuum, Comitatuum, Baroniarum, aliorumque honorum & præeminentium graduum titulis.

Oppidorum in Belgia numerus, & præcipuorũ aliquot nomenclatura.

Habet insuper idem tractus ducenta circiter & triginta oppida, non ipsa quidem muris atque mœnibus cincta, sed pro qualitatibus suis ac facultatibus, muratorum (ut sic dicam) oppidorũ privilegijs & immunitatibus, quin & dignitatibus quoque gaudentia. habet supra duodena pagorum millia. scatet undique infinito & incredibili incolarum multitudine. habet complures, eosque celebres admodum atq; augustos fluvios, inter alios verò Rhenum, Mosam, Sequanam, Scaldim. maximas quoque & pulcherrimas sylvas, inter quas Arduennam, quàm latè quidem is saltus patet, Carbonariam, Nonnam, Fagniacensem & Sogniacensem. sed nec montes omninò desunt, variorumque metallorum, & omne genus saxorum, ad architecturam requisitorum, fodinæ.

Oppidulorũ minorum gentium, & pagorum in Belgia numerus.

Habet, inter tot Illustrissimos suos Principes, tres Sacri Romani Imperij Septemviros Electores, Trevirensem videlicet, Moguntinum, & Coloniensem Archiepiscopos. quamquam & Palatinus quoque Septemvir bonam hic ditionis suæ partem possidet.

Septemviri electores.

Habet septem e duodecim Pares Franciæ, quos Poetæ nostrates dictitant Palatinos, Normandum nimirum, Flandrum, Campanum, Rhemensem, Laudunensem,

Pares Franciæ.

ſem, Bavacenſem, Picardum, & Noviodunenſem. Aquiſgrani denique conſecrantur & inaugurantur Imperatores Romani: Rhemis Francorum Reges. Adſcribitur quoque, ceu peculiari cuidam honori, huic eidem Belgiæ, multarum memorabilium rerum inventio, & in primis typographiæ, ſive artis illius præclaræ libros formulis excudendi, Moguntiaci, vel (ut aliqui volunt) Harlemi primùm repertæ. inventio ſanè tam divina, ut niſi majoribus noſtris ea defuiſſet, neq; temporis diuturni injuria, neque inſcitia barbarorum hominum, nos innumerabili librorum, aliorumque venerandorum in omni diſciplinarum genere monumentorum numero, fuerit umquam privatura. Tributur quoque Belgiæ cùm artis ipſius Muſices inſtauratio, tum variorum muſicalium organorum invẽtio. currus inſuper illi militares, Latinis eſſeda nuncupati, quorum crebra apud Cæſarem mentio, a Belgis inventi ſunt. canente in Georgicis & Virgilio, Belgia multarum inſignium rerũ inventrix.

Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.

Et alicubi Lucano,

Et docilis rector monſtrati Belga covini.

Videtur covinus fuiſſe currus, ejuſdem ferè cum eſſedo generis. unde ſic eam vocem linguæ Theſaurus exponit, *Covinus eſt genus vehiculi, notum non Britannis modò, ſed Belgis etiam, & Germanis.* quod ipſum clarius quoque Calepinus interpretatur, docens covinum eſſe *vehiculum Gallorum, Britannorumq;, apud Belgas primùm repertum.* atque ad hoc exemplum inventa poſtmodum ſunt, cùm in hac ipſâ Belgiâ, tum & alijs paſſim locis, varia curruum adfabrè ſimul & commodè exſtructorum genera. manẽte tamen apud iſtos prototypo. Belgia inſuper, & in eâ Brugæ, olei coloribus admiſcendi rationem omnium primæ pictoribus commonſtrarunt, rem ſanè præclaram, & tabulis tantumnon in æternum conſervandis inventam. vitro prætereà quo pacto colores imprimantur & incoquantur, aliaque eodem pertinentia, & ſanequàm admiranda, Belgarum inventum eſt. & hinc ſplendida illa cùm in ædibus ſacris, tùm & profanis ædificijs ornamenta. Inventrix eſt eadem Belgia & aulæorum, ſive tapetes dicendi ſunt, tam pulchrorum, tamque variè picturatorum: tùm ſubſericorum quoque, quos **saeyen/ oſſetten & half oſſetten** vulgò appellant pannorum, item amphimallorum, & ne ad minutiora deſcendamus, varij generis atque uſus telarum. Quod verò familiam ducit, maximeque notatu dignum eſt, ijdem Belgæ (ut qui frequentiùs multò quàm cæteræ omnes nationes maria pervagantur) ea principes impoſuere ventis vocabula, quæ tranſalpinis, ut eas Itali vocant, nationibus, hodieque ijſdem planè vocibus atque terminationibus uſurpantur. quod vel ex ipſis vocabulis, propriâ meraque Belgarum linguâ compoſitis, abundè probatur, quæ, ut omnibus ſatis nota, enumerare ſuperſedebimus. Nec tamen nauticæ pijxidis inventionem (licèt nonnullis id adſtruentibus) Belgis adſcripſerim. quoniam hujus rei, non admodùm ſanè antiquæ, nec Romanis veteribus cognitæ, certus tamen invẽtor non exſtat. tradit quidem nonnulla ſuper hoc inſtrumento doctus ille atque induſtrius ſcriptor Frater Leander Albertus Bononienſis. qui hoc ipſum inventum, & primum adeò magnetis in dirigendis navigationibus uſum, Amalpho adſcribit, nobiliſſimo regni Neapolitani ad mare inferum oppido, idque, quantùm equidem poſſum conjicere, nec enim ipſe ſatis ſe explicat, a quingentis, vel & paucioribus annis retrò. utut ſit, ipſum inventum, ob inſignem ex eo ad totum genus humanum redundantem utilitatem ſimul & commoditatem, triumphali ſanè coronâ dignum eſt. Equidem facilè patiar Belgas noſtros haberi horologiorum illorum, quę tranſalpina vocamus, inventores: cùm, præter alias rationes ab ipſis adferri ſolitas, magno & planè veriſimili argumento ſit, quod egregij ſint eorum ad quamcunque formam fabricandorum artifices, quodque frequentior in hac unâ Provinciâ eorum uſus ſit, quàm in reliquo omni orbe. unde & hinc in omnes paſſim oras horologia illa exportantur.

Sedenim liquidò conſtat, eam Belgiæ portionem, quæ ſub ditione Philippi Regis eſt, quamque nos ſumſimus deſcribendam, potentiorem etiamnunc, bellicoſiorem, civilioremque & nobiliorem eſſe reliquâ omni Belgiâ. idque duabus potiſſimùm de cauſſis: alterâ, ob tot Imperatores, Reges, Duces & Marchiones, quin & Inferiores, quas vocãt, Provinciæ, potior Belgiæ pars.

 ipſum

ipſum interdùm Romanum Pontificem, aliosque cùm imaginibus tum virtutibus inclytos viros, in hiſce partibus (ut ſuis poſteà locis commemorabitur) natos: alterâ verò, ob tot luculentas urbes, denſiſſimoſq; & incolis refertiſſimos pagos, viatoribus paſſim hic occurrentes. unde non tam amplitudine atque circuitu, quàm opibus & potentiâ, cæteriſque qualitatibus & proprietatibus, magnis etiam regnis æquiparanda eſt. Gnarum id Carolo V Imperatori. qui propterea non animo tantùm conceperat Provincias haſce in regni formam redigere, ſed idipſum quoque conceptum non ſemel in Senatu propoſuit, diſcutiendumque commiſit. ſed cùm multa hic inveniret obſtacula, non ſolùm (ut exiſtimant alij) propter ponderum, menſurarũ, conſuetudinum, legum, ac linguæ in tam varijs tamq; particularibus regionibus diverſitatem: verùm in primis, quod cùm ſingulæ Provinciæ ſeparatim, ſuiſque prærogativis, legibus municipalibus, & antiquis privilegijs gubernentur, noluiſſent, eæ præſertim quę majoribus gaudent immunitatibus, regio ſeſe & communi jugo ſubmittere. quod tamen ad uniendum vereque conſtituendum regnum vel in primis requiritur. diſtinebatur præterea Imperator graviſſimis per id tempus expeditionibus. quocirca rem reliquit infectam.

Vnde ſic dictæ.

Portio iſta Regis Inferiorum regionũ vocabulo ferè innotuit: ab humili nempe atque plano earum ad Oceanũ ſitu. vocatur quoque ſynecdochicè, per univerſam fermè Europam, Flandria, idque ob ejus Provinciæ potentiam atque ſplendorem. non aliter quàm tot illæ terræ, quas hodie Galliarũ Reges in ampliſſimo illo regno ſuo poſſident, à nobiliſſima ſui parte, Francia paſſim vocantur. quamvis ſint, qui contendant, vocabulum ipſum Flandriæ, à frequẽti exterorum in eâ quondam Provinciâ mercatorum commercio, derivatum, atque inde in omnes partes diffuſum. alij rurſùs, quod hæc ipſa Flandria, ſtrictiùs ſumta, Gallis, Anglis, Hiſpanis, atque Italis ſit vicinior, ideoque & notior ſimul & celebrior, totam Belgiam eo nomine indigetatã perhibent. Dicitur quoque Germania, ſive Allemannia inferior: ſed extrà veterũ tamen limitationem. qui præter Friſiam, & alia quædam paucula, omnes haſce Provincias comprehendebant ſub nomine Galliæ. verùm recentioribus ita viſum eſt, & ut eximius ille Coſmographus, Gemma Friſius, alicubi ſcribit, noſtro ſæculo Inferiori Allemanniæ concenſeri obtinuit, eò quod neque linguâ neq; legibus & inſtitutis bona iſtorũ pars à cæteris Allemãnis admodùm differãt.

Earum ſitus ac limites.

Porrò prætermiſſâ regionum iſtarum formâ, quæ cùm adeò ſit exorbitans, fieri nequit, ut ullis verbis idonea aliqua ſimilitudo ipſis applicetur, progrediemur ad deſcribendum earum ſitum & limites: referemuſque nos hac in parte ad Geographicam in ipſâ ſtatim operis hujus fronte collocatam delineationem. quâ mediante, non iſtarum modò Provinciarum, ſed & Belgiæ totius forma, unà cum terminis ſuis atque confinijs, in compendio ſpectanda proponitur: adeò quidem, ut ex hac ipſâ tabulâ, cum ſequẽtibus ſtatim verbis noſtris conjunctâ, ſcopum & inſtitutum noſtrum quivis intellecturus ſit. D. Michaël Aitſingerus Auſtriacus, poſt alteram operis hujus editionem, in hiſtoriâ ſuâ Belgicâ, judicioſè admodùm & concinnè (licèt argumẽto ſuo nonnihil indulgens) leonis huic tractui formam adſignat. aptiſſimâ ſimul & feliciſſimâ quadam alluſione. quandoquidẽ omnes ferè hujus tractus Provinciæ, earumque inſigniores urbes, leones diverſis coloribus pictos in inſignijs ſuis oſtentant. quæ quidem inſignia unanimiter ſibi adſciverunt, cùm famoſiſſimi illius Godefridi Ducis Bullionenſis tẽpore tam frequentes in Orientem adverſùs infideles expedierunt exercitus, anno (ut quidam volunt) a Chriſto nato 1096. ut alij 1178. conferentibus ſe ad tàm ſanctas expeditiones ipſo Imperatore, ac Galliarum & Anglię Regibus, & numeroſiſſimos, tantaque majeſtate & magnanimitate dignos exercitus, ſecum unà ducẽtibus. Sed revertor ad ſitum. dicoque, ad ſeptemtrionẽ propriè ſpectare Hollandiam atque Friſiam, utrãque Oceano terminatam. ad meridiem Luxemburgenſis ducatus eſt, Lotharingiæ confinalis: tum & Hannonia, quã Campania Picardiaque terminant. ab ortu eſt Geldria, flumini Rheno conjuncta; & Brabãtia Moſæ contermina. ab occaſu, Flãdria, mari Oceano, eaque Artheſiæ parte quæ Picardiã reſpicit, clauſa. Continetur verò totus hic tractus ſeſqui circiter climate, a medio nempe ſeptimo, quod per Boryſthenẽ dicitur, uſque

usque ad octavum, Ptolemæo ferè inhabitabile creditum, recentioribus verò per montes Riphæos dictum, pænè completum. Longitudinem habet graduum septem & semis, ab gradu nimirum 22 ½ usque ad 30. Latitudinem graduum quinque, ab initio 50 usque ad 54 exactum. quod intervallum, computata pro climate semihorâ, horæ ferè dodrantis differentiam efficit, idque in artificiali dumtaxàt die, qui pro climatis sui ratione vel augescere solet, vel minui. minimè autem, licèt quidam id tradant, in naturali. is enim a polo ad polum ubique sibi æqualis est, & 24 horas complectitur. Non potest autem ob eandem formæ exorbitantiam, certum aliquod statui hujus Belgiæ meditullium. nos tamen pro minùs obliquo maximéque notabili loco sumturi sumus celeberrimam urbem Antuerpiam, sub grad. 26 minut. 42 longitudinis, latitudinis verò 51 ½ positam. unde cùm altissimè isthic suprà horizontem adscendit Sol, (puta 12 Iunij) elevatur gradibus circiter sexaginta tribus & semis, & horas plus minus sedecim cum dimidiâ suprà horizontem discoopertus est. quia verò, dum hemisphærium hoc manè ingreditur, & vespere præcedenti sub alterum hemisphærium occidit, diutiusculè (ut analogicè docet sphæra) circa horizontem moratur, fit, ut quamvis conspici ipse desinat, claror tamen illius, quantus quidẽ epistolæ perlegendæ sufficit, tanto temporis spatio fulgeat, ut viginti, & quod excurrit, horas dies illa dici possit durare. cõtrà verò decimâ die Decembris, non elevatur nisi ad gradus viginti sex cũ dimidio, & horas ferè septem & semis suprà horizontem cõspicitur. relucente tamen & ante ejus exortũ, & post occasum, quia perpẽdiculariter valdè horizontẽ adscẽdit, atq; descẽdit, nonnullo ad aliquod tẽpus splendore, licèt ipse ex oculis evanuerit.

Atque hic quidem situs, siquis rectè perpendat, majori præcipuarum Europæ terrarum parti, sanè peropportunus est. nam ad septemtrionem quod spectat, non nisi quinque vel sex dierum itinere distat ab Daniâ, quicum plurima nobis intercedunt commercia. ad meridiem Franciæ Lotharingiæque perpetuo nexu adhæret. ad ortum terminatur Germaniâ. ad occasum vicinam habet Britanniam, in quam paucarum horarum spatio trajicitur. eadem ferè de Hiberniâ ratio. Norvegiæ insuper, Sueciæ, alijsq; ad Septemtrionem Oceano adjacentibus terris, mediante navigatione, situs hic commodissimus: siquidem bidui intervallo ex Hollandiâ solvens navis, recto cursu, & valido vento in Norvegiam appulit. Hispaniæ quoque & Lusitaniæ non minùs est opportunus. Olyssippone namque decem, & eo minus, dierum itinere in has oras trajiciunt: ex Hispaniâ verò sex, octo, decem, duodecim, quindecimve dierum iter est, pro portuum, unde solvitur, qui plures, & variè sparsi sunt, ratione. Atque hinc etiam est, quod præter præstantissimam illam nostri Regis, qui Caroli V Imperatoris exemplo, hic ut plurimùm (licèt posteà demutaverit) commoratur, duas habeamus nobis vicinas, Galliæ nimirum atque Angliæ Regum, aulas, unde commoditatis simul & utilitatis plurimum nobis provenit. *Opportunitas situs.*

Ambitus Inferiorum Provinciarum, computatis & comprehensis omnibus huc spectantibus, nostro quidem calculo, quinctam Italiæ partem nonnihil excedit, estque mille plus minus milliarium Italicorum, vel (si ita quis malit) trecentarum & quadraginta leucarum Belgiæ. Sed priusquàm pergamus, annotandum est, quò exactiùs capiamur, duo potissimum esse leucarum genera: alterum Flandricarum, quarum singulæ terna ferè Italica milliaria continent. atque his quidem utuntur ea Flandriæ pars, quam Flamingantem indigetant, tota ferè Brabantia, pars Hollãdiæ, Zelandia, diœcesis Leodiensis, & Namurenses. In Ducatu Luxẽburgensi aliquantò majores sunt. Geldricæ Luxemburgenses etiam superant. longissimæ autẽ sunt in Frisiâ, ubi instar Germanicarum, quina singulæ vel & sena milliaria continent, nonnumquam & excedunt. Alterum genus est Gallicarum, quarum singulas binis ferè Italicis respondere vulgò existimant. atq; his utuntur in Flãdriâ Gallicanâ, in Arthesiâ, & majori Hannoniæ parte. Monemus prætereà vix facturos nos ullã deinceps milliarium mentionem, cùm eorũ hic non habeatur ratio: sed nec repetituri sumus Flãdricarum Gallicarumve leucarũ discrimen. quod superfluũ id & fastidij plenum sit. satis ergo habebimus indicare tot vel tot leucas, easq; intelligi, ejus generis, quo utuntur Provinciæ, quas ordine descripturus sum. quæ cujusmodi sint, jam *Regionum istarum circuitus.* *Leucarum ratio.*

Oppidorum atque pagorum Belgiæ numerus.

jam antè dictum est. Continentur hoc terræ tractu septemdecim illæ paulopost recensendæ Provinciæ. in quibus ducenta & octo numerantur oppida muris cincta: tùm centum & quinquaginta circiter loca, quæ ob egregias suas qualitates habentur pro oppidis,& ijsdem cum illis gaudent immunitatibus: & sexies mille trecenti,& quod excurrit pagi, turribus & campanis insignes, præter ignobiliores aliquot viculos. sunt præterea infinitæ tùm Principis, tùm aliorum quoque Toparcharum atque nobilium dijnastiæ, civilem pariter & criminalem administrantes justitiam. Denique sexaginta sunt arces, valideque adversùs hostiles insultus munita ditionis hujusce propugnacula. quorum suus cuique, regio nomine, peculiaris est Gubernator, & præsidiarius miles, qui pro temporum atque locorum ratione, vel minui, vel augeri consuevit.

Cœli qualitas.

Aër ipsius terræ, licèt crassior & humidior, est tamen (ut & Cæsar testatur) & salubris simul, & digestioni admodùm proprius,ac generandis cujuscunque generis rebus vel in primis idoneus. quin videtur is, omnium sanè judicio, sive id accrescenti in dies habitationum & incolarum numero, aëra (ut Venetijs fit) variè purgantium, sive remotiori alicui caussæ adscribendum sit, videtur inquam, a triginta vel quadraginta annis retrò,benignior multò atque clementior factus,quàm superioribus paullò temporibus esse consueverit. adeò quidem, ut nisi indigenæ in victu essent immoderatiores, ac morbis correpti curam sui negligerent, futuri sint multùm longævi,& pro eo quod pauci hodie ad senectutem pertingant,pauci contrà acerbo fato extinguerentur. cujus rei exemplum Brabantiæ nobis Campania suppetit,ubi agro naturâ sterili,parcè viventes ac laboribus sese defatigantes agricolæ, diutissimè vivunt.

Æstas.

Iucunda hic valdè & peramœna est æstas. quia,ut reliquas ejus qualitates omittam, calores non nimis intensi, nec muscæ culicesve naribus multùm infestæ. excipio,in Zelandiâ, ubi ingens earum copia. rara hic sentimus tonitrua, rara fulgura,fulmina verò longè rarissima. sed nec terræ motus hic nimis noti, quod humiditas cœli, & soli aquis vicini humilitas id videlicet non permittant.

Hiems.

Longior ferè ac ventosior hiems est,& Borea,Hyperboreâ,Euro, vel & Uulturno spirantibus,frigidissima: flantibus verò quatuor hisce oppositis ventis,qui (notante & Cæsare) totum pænè anni dodrantem regnum hic possident, frigus in pluviam ferè convertitur.

Soli indoles.

Solum ubique est planum, & in quo paucos admodùm videas colles. montes verò etiam pauciores. nisi quod in Ducatu Luxemburgensi,Provinciâ Namurensi,& Hannoniæ aliquâ parte,satis crebri occurrunt,ut & in tractu Leodicensi. Est prætereà solum multis in partibus sabulosum, ut in Flandriâ Flamingante quam vocant,& Brabantiæ pluribus locis. universim tamen (sed pro regionis cujusque ingenio,parciùs,largiùs) laudabile simul atque fœcundum est,imò tritici aliarumque segetum alibi feracissimum,ut in Flandriâ Gallicanâ,Arthesiâ,Hannoniâ, Zelandiâ, & Leodicensi episcopatu. quin & Geldria fruges ubertim gignit. Seritur

Tritici aliarumque segetum satio.

verò istis frumentum toto ferè mense priùs, quàm bonæ Italiæ nostræ parti. incipiunt enim plærique semẽtem facere medio mense Septembri,quò videlicet priùs emergat granum, quàm superveniant grãdes illi & densissimi imbres,aut nonnunquam & gelu,quod præmaturè hic incipit,tandè admodùm desinit. serunt tamen & Martio mense non exiguam tritici quantitatem. secale,cujus magnam hic metunt copiam,eodem ferè cum tritico tempore, vel paullo antè solo committitur. cæteras verò fruges magnâ ex parte tardiùs aliquantò seminant,quàm nostrates: & avenam quidem eodem Martio,hordeum verò Aprili jam inclinante. expectantes nimirum & hic, dùm transeant imbres, & a gelu non sit periculum, nec proptereà tamen timentes, utut tardè hæc seminent, ne insano aliquo æstu vel adurantur,vel evanescant. Triticum modò,secale,avenam,zeam,atque hordeum norunt. leguminum ferè expertes, nisi quod fabas tamen habent & pisa, ac pauculas quasdam vicias. saginam, milium, panicum, quod ea decutiat atque perdat ventorum vis,pænè ignorant. habent verò aliud quoddam seminij genus, quod **boeckweyt** ipsi indigetant, ejusdem ferè cum saginâ coloris & magnitudinis, sed formâ triangulari,

gulari,& saginâ præstantius. colligunt hoc ubertim in usum jumentorum & gallinarum. sed exigente necessitate fiunt ex eo cùm panis, tùm & cervisia. est enim ejus farina tam præstans & candida ut cum aliorum frumentorum farinâ eam sæpè commisceant. Maturatur verò hic segetum omnium fructus, pro cœli ratione, aliquãtò quàm in Italiâ tardius, idque solâ caloris inopiâ. nec tamen nostrati præterea quidquam cedit, tritici quidem adspectu. quin alicubi etiam superat. Neque verò prætermittendum est, terram hanc nostrâ in genere leviorem esse & molliorem. ideoque equis ferè arari, non ut apud nos bobus. nisi quod in Brabantiæ tamen Campaniâ bobus quoque arari solemne est. quos, cùm annis aliquot usi sunt, saginare, ac deinde mactare solent, & vesci.

Gignit insuper tellus varia arboreorum fructuum genera, pyra præsertim, mala, pruna, cerasa, etiam ipsi Plinio, & quidem cum laude commemorata, mora, persica tam præcocia, quàm serotina, juglandes, avellanas, mespila, ac nonnullibi & castaneas. sedenim isti fructus, malis tantùm & pyris, quorum innumera ferè sunt genera, quæque optima sanè, & vel in integrum annum adservantur, exceptis, non sunt eo planè sapore ac gustu, quo in Italiâ, præditi: eo quod sufficienti calore destituti, ad perfectionem illam rarò pertingant. amygdala, ficus, & similes fructus hic ægrè proveniunt, calore nimirùm nec ipsis, nec oleis quoque, aut Medicis, citreis, Punicis malis, alijsve nobilioribus fructibus satis propitio. qui ex Hispaniâ tamen & Lusitaniâ, beneficio maris ac navigationis, adfatim nobis omni propemodum tempore suppetunt. Inveniuntur præterea satis multæ in oppidis passim & pagis varij generis vites. in agris verò, ob eumdem caloris defectum, paucissimæ. circa Lovanium tamen, & Namurum, in agro Luxemburgensi & Leodicensi hic illic occurrunt, & quidem satis feraces; adeò ut & vinum aliquod reddant, licèt exile & subausterum, ob uvam non satis percoctam. verisimile tamen est, cùm isti hodie, magis quàm ullo antehac tempore, in agriculturâ dediti, minusque sumptuum parci sint, brevi in alijs quoque situ ad hoc idoneis locis, vites & vinum enasciturum. maximè cùm & Bruxellis, & Diesthemij, & in Antuerpiæ quoque confinijs, laudabili satis successu nonnemo id jam tentarit: cumque in multis Germaniæ locis, & nominatim in agro Coloniensi, ubi nihilo quàm in potiore Provinciarum istarum parte remissiora sunt frigora, vinum abundè proveniat. Arbores ad materiem, puta quercus, robora, fagos, fraxinos, cerros, platanos, populos, aliasque complures, passim hic invenire est, & quidem eximiè altas crassasque, ac tam ad ædificandum, quàm ad comburendum idoneas. paucæ sunt lauri, pauciores cupressi, pini & abietes prorsus nullæ. sed harum vicem maxima est cujusdam arborum generis copia, quas ipsi **linden** / Latini tilias dicunt, formâ & fronde ulmis adsimiles, nisi quod hæ altiores, & citiùs crescunt, adeò quidem ut sedecim vel octodecim annorum spatio in eam excrescant crassitudinem, quantam vir cingulo suo ægrè circumdet. gignunt eædem & flosculos quosdam candidos & suavissimum odorem spirantes, absque alio prorsus fructu. lignum fabris non aspernabile. ex quo & carbones fiunt pulveri tormentario conficiendo idonei, & salignis longè præstantiores. habet verò hæc arbor inter lignum & exteriorem corticem lanitij quoddam genus, cannabi non absimile, unde restes fiunt & funes. sedenim ejus frondes, utcumque molles ac teneræ, nulli omninò animalium gratæ. Nascitur quoque in Arduennensi præsertìm saltu, arborum, quas Latini taxos, Galli If nuncupant, ingens numerus. quæ & inter Namurum Hujumque satis frequentes. Similis planè est hæc arbor abieti, vel potius ex abietum genere. fiunt ex eâ potissimùm hastæ. & arcus non minus pulchri, quàm boni. & conficitur ex ejus succo præsentaneum illud toxicum, quo Rex Cativulcus, omnibus precibus detestatus Ambiorigem & ejus consilia, desperabundus se interemit, teste in Commentarijs Iulio Cæsare. Videamus verò ecquid de hisce arboribus, tiliâ nempe & taxo, in Georgicis canat Virgilius.

Varij arborum fructus.

Arbores materiariæ.

At myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus: Ithyræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves, aut torno rasile buxum

Non formam accipiunt, ferroq; cavantur acuto.

Est hic & peculiare quoddam arboris genus, quod alibi haud facilè quis reperiat. Indigenæ **Abeelen** plurativâ voce appellant, & videtur populi albæ species. has copiosè gignit Brabantia,suntque magni in eâ,& nominatim Bruxellis, ad varia utensilia usus.

Simplicia. Crocum, cujus quidem haberi debeat ratio, aut aromata cætera regiones istæ non gignunt. sed neque medicinales quas vocant herbæ,aut earum radices eâ hic pollent vi ac facultate,quâ sub temperato magis apud nos cœlo. quocircà,siquando ijs utendum est, pro qualitatis suæ ratione majori sumendæ sunt quantitate. nec ad varia tamen medicamenta variæ desunt plantæ venenosæ, & in tertio quoque ac quarto gradu calidę frigidæve,cujusmodi sunt lycocton,vulgò cuculla monachi,flammula pratensis,solanum lethale,cicuta, & quædam aliæ. leguntur hic itaque & legi possent aliæ quoque innumeræ herbarum medicinalium,tum calefacientium tum refrigerantium atque laxantium species. velut quotidiana eorum qui huic studio dediti sunt docet experientia. exemplo sit vel hoc ipsum Antuerpiense territorium. nam extra portam Divi Iacobi,loco vulgariter **Borgerhout**/ situs est nobilissimus ille hortus Magistri Petri Coudenbergij pharmacopœi, hominis docti atque industrij, in quo ultra complures simplicium ordinariorum species,quadringenta & eo plura inveniuntur exoticarum herbarum genera, quas ille summâ diligentiâ nec minore impendio undecumque conquisivit, & in hortum hunc contulit. Possidet quoque,altero ferè à Brugis lapide, territorio Moerkerckano, Carolus Sanctomerus, pagi ipsiùs toparcha, nobilissimus sanè vir, hortum prorsùs mirabilem, & in eo innumeras rariorum simplicium species : ut omittam sexcentas inibi inveniendas elegantias,loco ac Domino illo dignas.

ADDITAMENTUM. [*Est & Lugduni in Batavis nobilissimus ille hortus, quem Academicum vocant, exercitio & oblectationi dicatus eorum qui operam dant Medicinæ, ac Fœderatorum Ordinum sumtibus, omnibus quotquot haberi potuere simplicibus abunde instructus, facientibus celeberrimo illo Herbario Carolo Clusio Atrebatensi, & Theodoro Clutio Harlemensi, Ordinum eorundem jussû ad id deputatis.*]

Oleræ aliæque hortorum deliciæ. Olera verò atque herbæ,quarum in acetarijs,alijsve mensarum delicijs usus est: tum & varij generis bulbi atque radices,pulchriores hic sunt,& fortassis etiam meliores, quàm in Italiâ. sunt & cucurbitæ, cucumeres, cardui altiles, asparagi, & id genus hortensia. omnigenæ insuper rosæ,ac flores, pulchritudine simul & virtute præstantes. habemus quoque suo nonnunquam tempore & pepones,sive melones dicendi sunt, mediocriter bonos. Quarum quidem herbarum atque hortensium, sicut & fructuum suprà commemoratorum maximam partem, Italis isti nominatim ferunt acceptam,qui temporis lapsu eas huc importarunt,& unà cum alijs elegantijs, quas ante non dabat tellus,enutrierunt.

Animalia venenosa. Nulla hic,saltim in frigidioribus terræ partibus,animalia venenosa. nullæ viperæ,aspides,aliave serpentium Italiæ familiarium genera. non lacertas, non stelliones,non scorpios, aut id genus bestiolas hic invenire est. nisi si æstus fortè & calores præter modum ferventes, ac plus solito diuturni. tunc enim casu nõnunquam fit,ut aliquid tale compareat,at inefficax tamen ut plurimùm atque innoxium. In Hollandiâ verò,Zelandiâ,alijsque ubi ustilis ille cespes effoditur partibus, & in vastioribus illis sylvis,colubri quoddam genus invenitur, aspidi non absimile, **adderen** ipsi nuncupant,venenosum admodùm & malignum. bufones præterea, & lacertæ quædam aquaticæ, veneno imbutæ, non desunt. quemadmodum nec hirudines. Ad pharmacorum verò confectionem & consimiles usus, adfatim huc venenorum exoticorum importatur : adeò quidem ut & theriaca,& mithridaticum, Orientis exemplo, hic confici soleant.

Agri,pascua,prata. Agri & prata in majori regionum istarum parte prospectu valde amœno sunt, propter densas & in quincuncem digestas arbores, & earum undique renidentes fructus : tum & pulcherrima,ac animalium gregibus refertissima pascua,ipsis adeò nostratibus, omnium ferè judicio,pinguiora. quod caussatur (ni fallor) humoris terreni copia, ex humili terræ situ scaturiens, & ipsa pascua majorem anni partem

irri-

irrigans atque fœcundans.

Domeſtici atque cibarij pecoris omnia, bubalis tantùm exceptis, genera regiones abunde ſuppeditant. boves in Friſiâ nominatim & in Hollandiâ vaſto ſunt corpore. & inveniuntur, qui communem modum in tantum excedunt, ut plus mille ſexcentas terræ ipſius libras, quarum ſingulæ conſtant ſedecim uncijs, id eſt, bis mille, & quod excedit noſtrates, ſinguli ſæpè pendant. Quinimò donatus fuit Mechliniæ Comiti Hoogſtratano Friſius bos, eâ magnitudine obeſitateque, ut bis mille quingentas viginti & octo Brabanticas libras penderet. cujus propterea, tanquam inuſitatæ cujuſdam rei, imago, in ipſâ Comitis ejus Palatij portâ, ad vivum depicta eſt, addito donationis anno ac die, prout hodieque inibi eſt conſpicere. Verveces paſſim hic magni, & tum horum, tum illorum etiam carnes eâ præſtantiâ, ut (exceptâ, quod boves attinet, Angliâ, ubi fortaſſe perfectiores ſunt) ſibi, & antiquorum ſcriptorum teſtimonio, & palatorum hodiernorum guſtu, non habeant pares. vituli quoque, hœdi & agni ſatis hic ſunt laudabiles, nec tamen ad majoris Italicorum partis bonitatem accedunt. quod non alij cauſſæ ego adſcripſerim, quàm quod præpropere nimis eos ablectent. Sunt verò omnia iſthæc pecorum genera, quadam cœli benignitate, adeo manſueta, ut nihil dici poſſit ſuprà. ita quidem ut tauri ordinarios noſtros boves feritate vix ſuperent. eâ præterea ſunt fœcunditate, ut in Hollandiâ maximè, Friſiâ, & parte aliquâ Flandriæ, oves uno interdum partu ternos edant, imò quaternos fœtus: vaccæ, binos frequenter vitulos. reddentes adhæc tantam optimi caſei, ac melioris etiam butyri copiam, in Hollandiâ nominatim, ut vix videatur credibile. conſtat namque, unicam aliquam vaccam æſtate in ſingulos dies reddere octonos, vel & denos interdum lactis cantharos, ſive ut ipſi loquuntur **menghelen**/ quorum ſinguli quidem quartario, ſive lagenâ Florentinâ, capaciores ſunt. adeò ut non ipſi modò Provinciæ, licèt infinitam pænè lactariorum vim conſumenti, abunde proſpectum ſit: ſed magna quoque pecuniæ vis colligatur ex ijs quæ in alias oras hinc exportantur. Caſei autem ovilli rarus hic uſus eſt, caprini etiam rarior. ſuperante nimirum utrumque, & bonitate ſimul & utilitate, vaccino.

Indoles, multitudo, & qualitas pecoris.

Caſei, butyrique copia & præſtantia.

Gignunt hæ regiones, & ſpeciatim Hollãdia, Friſia, Geldria, Flandria, numerum magnum equorum, vaſtitate ſimul & pulchritudine corporis, ac ſtrenuitate præſtantium, tum ad uſus quoſcunque & præcipuè bellicos, perquàm idoneos: adeò quidem ut in concurſu aliquo atque impetu haſtatorum ſuſtinendo fortaſſe non habeant pares. & ſunt tamen ut plurimùm, exceptis magnâ ex parte Flandricis, cùm totâ corporis mole, tum capite maximè graves, ac duriores tractatu, & brevioris longè noſtratibus vitæ.

Equorum indoles.

Lanæ hic craſſiores, nec Hiſpanicis Anglicaniſve bonitate ullatenus comparandæ. in cauſſâ eſt præter aëris craſſitudinem, nimia paſcuorum humiditas atque luxuries. unde fit, ut craſſiores, longiores & aſperiores ſint pecudum villi.

Lanarum qualitas.

Non generatur hic ullus ſal, neque alumen, aut ſulphur, præterquam in agro Leodicenſi. ſed nec alicujus momenti fodinæ ſunt, niſi ferri, plumbi, & cupri. ſed quod hac in parte naturâ negatum eſt, hoc largiter ſupplet incolarum induſtria. quorum virtus & vigilantia ita continuatim atque ubertim aliunde ſibi de talibus proſpicit, ut nulla planè cùm harum quas dixi, tum nec aliarum rerum pænuria, quin potius ea paſſim ſit abundantia, velut infrà in deſcriptione Antuerpiæ latiùs commemorabitur, ut variæ quoque exoticæ regiones iſthinc eas quotidie ferè petitum accedant.

Res huic tractui per naturam negatæ.

Rubiam, ſive ut alij vocant garanzam tinctorum tractus iſte producit, eâ quidem luxurie, ut non ipſis ſolùm indigenis, ſed & bonæ Europæ parti abunde ſufficiat. optimum inſuper, ſed pauciſſimum generat glaſtum. lini & cannabis maximam abundantiam.

Rubia, linum, cannabis.

Præ-

Præcipua tractus Flumina.

Fluvij regij. IRrigatur hic tractus pulcherrimis simul & amplissimis fluvijs. quorum quinque præcipui, & veluti regij, in Oceanum influunt. Rhenus videlicet, Mosa, Scaldis, Agino, atque Amasius. sunt deinde & varij, velut minorum gentium fluvij. quorum præcipuos quosque ordine posteà descripturi sumus. Nunc ad quinque priores.

Rhenus, & ejus cursus. Rhenus, omnium non Germaniæ tantùm, sed totius ferè Europæ fluviorũ, post Danubium, maximus, profluit gemino fonte ex altissimo illo monte, quem Ptolemæus atque alij veteres Adulam vocant, neoterici vero der Fogelbirgh/ licèt proprie magis dicatur Mons Sancti Gothardi ab ædiculâ quadam, sive sacello, in eo exstructo, & honori ejus Sancti dicato. Mons S. Gothardi. Profluunt ex eodem hoc monte, in plura capita, ac velut membra diviso, fluvij Rhodanus, Ticinus & Russus. unde non sine magnâ quadam admiratione, minori quàm decem Italicorum milliarium spatio scaturire videmus quatuor augustissimos fluvios, qui inter se decussatim, & velut in modum crucis divisi, in præcipuas quatuor mundi plagas procurrunt. Ac Rhenus quidem gemino illo alveo ad orientem solem contendens, quartâ suprà Curiam, urbem Episcopali dignitate insignem, leucâ coadunatur, atque hic unico alveo unicoque vocâblo contentus, statim fit navigabilis. Inde verò jam integer & superbus, ad sinistram deflectens, in arcum sese contorquet, & veluti semilunam. atque hoc modo inter altissimos montes per amplissimam quandam vallem versùs Septemtrionem descendens, in vastum illum Constantiensem, seu Brigantinum, & hinc rursus in Cellensem lacum effunditur. unde convertens se ad occasum, Rhenofeldiam invenit, & servato cursu nobilem illam Basilæam perlabitur. hinc ad Septemtrionem rursùs convertitur, & lustrato Brisaco cursum illum prosequitur, usque dum Argentinam, teli dumtaxat jactu dissitam, detegat. unde multos terrarum tractus, multa oppida prætervectus, varijsque tum majoribus tum minoribus Galliæ Germaniæque amnibus in alveum suum receptis, jam augustior atque superbior, Spiram, Wormatiam, & Moguntiam pervenit. indeq; ad Occasum deflectens, Bingium præterlabitur. unde ad Caurum conversus, relictis à tergo Confluentiâ, Bonnâ, Coloniâ, Lobecum Geldriæ locum allabitur. & hactenus quidem unico alveo contentus, nec in plures ramos divisus est. Hinc verò in duo veluti cornua scinditur, unde Virgilio alijsque scriptoribus dictus bicornis. Rhenus, unde bicornis dictus. quorum cornuum majus, seu lævum, ad Occasum contendens, Walis deinceps, sive scribente C. Tacito, Vahalis celebratur vocabulo, & Noviomagum, Tilam, Bomeliam prætervehitur, sed Mosæ ad Herverdiam priùs conjunctum. a quo tamen mox rursùs disjungitur. atque ita servato uterque proprio nomine, licet aliquo intervallo divisi Lovesteinium tandem appellunt. ubi Vahalis illico nomen suum amittit, prout infrà in descriptione Mosæ clariùs demonstrabitur. Cornuum Rheni minus, seu dextrum, ad Caurum contendit, servato ferè Arnhemium usq; hoc cursu. ubi Drusus Nero, ævo Augusti Cæsaris, cùm vidisset, inter hunc locum & Isalam flumen duas modò interesse Germanicas leucas, id est, decem vel circiter Italica milliaria, Isthmo illo perfosso, laudabili, sanè ac admirabili opere, amplissimam illam & profundissimam fossam, cui Drusianæ ab ipso auctore nomen est, primus effecit, Fossa Drusiana. & ad Isalam usque perduxit, quò commodiùs scilicet Romanorum exercitus, ab usque Rheno, per hanc ipsam fossam, ac deinde per Isalam flumen, in Flævum lacum, hodie dictum de Zuyderzee/ & in ipsum Oceanum, contra Frisios, Cheruscos, aliosque Septemtrionales Germaniæ populos, ducerentur. unde Suetonius quoq; testatur, hunc ipsum Drusum Oceanum septemtrionalem primum Romanorum Ducum navigasse. Factâ ergo hac fossâ, dexterũ illud Rheni cornu, quamvis non eâ quâ olim aquarum copiâ, cursum suum ab inde Arnhemio versùs occasum prosequitur, Vadamque & Rhenam, Geldriæ & Trajectensis ditionis oppidula, prætervehitur. & hinc Batavodurum usq; progressum, jam inde ab anno Christi 860. vel ut alij volunt 1170. vehementissimis Oceani tempestatibus, quæ magnis arenæ montibus ostium ejus obstruxerant, prorupit in amnem Leccam. unde

relicto

relicto veteri suo cursu, quo Trajectum, ut isti asserunt, Woerdam & Leidam prætervehi solitum, amisso etiam proprio nomine, Lecca deinceps ab eo ipso tempore cœpit audire. quo cognomento Batavodurum, Culemburgum, Vianam, Neoportum, & Schoonhoviam præterlapsum, tandem ad Crimpam pagum exoneratur in Merwam. Sunt qui indignè ferant, quod Rhenus dicatur in Mosâ nomen suum amittere. quinimò audent nonnulli adfingere ipsi adeò Plinio, alijsque venerandis scriptoribus, quod in Oceanum eum perducant. cùm liquidò tamen constet, Cæsarem, Plinium, & C. Tacitum, licèt ubi in genere agunt de Rheno, videantur in Oceanum eum perducere, speciatim tamen de eo agentes, satis apertè testari, eum in Mosam se spargere. Cæsar lib. 4. *Mosa profluit ex monte Vogeso, qui est in finibus Lingonum, & parte quadam Rheni receptâ, quæ appellatur Walis, insulam efficit Batavorum, neque longiùs ab eo millibus passuum lxxx in Oceanum influit.* Plinius lib. 4 cap. 15. *Ita appellantur ostia, in qua effusus Rhenus, ab Septemtrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit.* Et Tacitus: *Nam Rhenus uno alveo contentus, aut modicas insulas circumveniens, apud principium agri Batavi, velut in duos amnes dividitur, servatq; vim & violentiam cursus, quâ Germaniam prætervehitur, donec Oceano misceatur: ad Gallicam ripam latior & placidior affluens, verso cognomento (Vahalim accolæ dicunt) moxq; id quoque vocabulum mutat Mosâ flumine; ejusq; immenso ore eundem in Oceanum effunditur.* è quibus quidem testimonijs patet, antiquos, atque adeò illosipsos, qui injuriâ reprehenduntur, in eo convenire, quod Mosa, receptâ majori Rheni ipsius parte, & proprio regnans cognomine, Oceano misceatur. quam sententiam omnibus ferè neotericis approbatam, etiam isti inviolatè observant. ita paret ex scriptis eorum libris, ita ex tabulis geographicis, speciatim verò ex eorum hominum observātiâ, qui loca ipsa controversa proximi accolunt: adeò quidem ut propinqua ijsdem Hollandiæ pars, vulgari ipsorum idiomate, audiat hodie Maes-land/ idem sonans quod terra Mosæ. Habet hactenùs Rhenus duodecim permeabiles pontes, quorum primus Rineccæ, ultimus Argentinæ vicinus est. unde, quàm diu integer is perdurat, ob immensam videlicet latitudinem, nulli amplius in eo pontes occurrunt. Sed agamus hic tribus verbis de ponte illo stupendo, quem suprà hoc tam latum, profundum, ac rapidum flumen, bis adeò exstruendum curavit Cæsar, omnium, quorum hucusq; habeatur memoria, primus, qui id umquam aggressus sit, nedum perfecerit. Dico igitur, post examinatam diligenter ipsius Cæsaris lib. 4 commentar. descriptionem, invenire me, duorum istorum pontium priorem quidem exstructum fuisse in agro & territorio Trevirorum, prope Rheni ipsius & Mosellę, non autem Mosæ, ut post docebitur, confluentem. nec enim dubitari potest, quin prælium illud inter Romanos & innumerabilem illum plus quàm quadringentorū millium Germanorum, Usipetum & Tenchterorum exercitum, his quos dixi locis commissum sit, cùm videlicet tot illi homines, acti in fugam, perierunt in ipso flumine, non autem, ut vel typographi vitio, vel alio quopiam errore loquitur textus, ad confluentem Rheni & Mosæ, qui multò sanè inferiùs, & in ipsis adeò Sicambrorum, seu Geldriæ finibus. cùm & notum sit, & ex ipso palàm auctore tabulaque appareat, quod Germanos illos, pluribus antè mensibus Rhenum, non procul mari, transgressos, post subactas longè lateque terras, tandem adortus sit Cæsar in Trevirorum illo jam dicto tractu, & confinijs Rheni, è regione Ubiorum, qui (ut pridem innotuit) habitarunt vicina Coloniæ loca. atqui omnes hi tractus, cis & trans Rhenum positi, longissimè distant ab illius & Mosæ, ut notum est, confluente, juxta quem Rhenus jam in plures ramos diffusus est, atque adeò nomen suum mutavit. Siquis autem adhuc ambigat, aut aliquo modo incertus sit, is legere pergat in sexto commentariorum libro, ubi asserit ipse Cæsar, pontem se paulùm suprà eum locum, quo anteà exercitum transduxerat, exstruxisse. hinc enim clarè, & nullo prorsùs scrupulo remanente cognoscet, pontes eos fuisse exstructos in propinquo confluentis Mosellæ & Rheni, quo loco hodie sita est Confluentia. atque ultra argumenta jam dicta, æquitati sanè magis est consonum, ut credatur commissus in ipso textu syllabæ unius error, & Mosellam migrasse in Mosam, quàm erratum in totâ illâ narratione, quam ita exactè, & quidem

Rhenum in Mosam influit.

12 Rheni pontes.

Pons Cæsaris.

dem

dem iteratò gravissimus ille Scriptor proponit. Quid? quod quæstionem hanc verbis sequentibus solvit Strabo? *Post Mediomatrices & Tribocchos, Treviri juxta Rhenum habitant, apud quos Romani nunc pontem ædificant contra Germanos belligerantes.* Iam verò de pontis ipsius Cæsariani opere atque structurâ, præter institutum nostrum fuerit, si agamus prolixiùs. exstantibus maximè tot super eo scriptoribus, nec paucioribus interpretibus, a quibus fortè genuinam ejus delineationem haurire sit, & ad quos ego me refero, satis videlicet habens demonstrasse, quonam propriè loco pontes illos tam novo exemplo, tamque stupendâ prorsus architecturâ Cæsar olim exstruxerit. atque hæc de Rheno dicta sufficiant.

ADDITAMENTUM. [*Rhenus Embricam prætervectus velut in duos amnes dividitur. alter, servato Rheni vocabulo, Arnhemium rectà contendit. inde Vadam, Rhenam, & Batavodurum. ubi verso cognomento Leccam accolæ dicunt, a Teutonicâ voce* Leken/ *quod interpreteris perfluere, quod initiò scilicet velut rivulus fuerit è Rheno derivatus, temporis autem successu mutatus in justum flumen, ipso genitore suo ferè exhausto, quando is anno Christi 1360. aquarum supernè defluentium alluvie, & Oceani eas repellentis violentiâ, coactus est ad hunc Leccam confugere, & Culemburgum, Vianam, Schoonhoviam præterlapsus, per Merwam in Mosam sese effundere. adeò quidem ut, cùm usque ad tempora Hungeri, undecimi Vltrajectẽsium post D. Willibrordum episcopi, Rhenus Vltrajecto transire solitus, eâ quâ diximùs tempestate cursum suum mutasset, Vltrajectini, quò commodiùs ipsis adveherentur secundo Rheno è superioribus partibus necessaria, rivum coacti sint ex ipso Leccâ deducere. atque hinc prima Isalæ, (non illius majoris, & quem suprà memoravimus) sed alterius, cognomento Hollandicæ, unde Iselsteinio nomen, origo. Rheno deinceps Montfortium, Veteraquinum, & Goudam urbes præterfluente, & in Mosam iterùm irruente. Licèt autem Rhenus Vltrajecti desierit fluere, superest tamen inibi alveus ejus vetus, prisco huc-usque vocabulo nobilis. quo ipso & Leidam usq; pertingit. quâ per varias fossas rigatâ, Cattovicum se confert, ubi ostium ejus quondam fuisse existimant, quod arenis obstructum sit.*]

Mosæ descriptio.

Mosa profluit ex monte Vogeso, quem Vademontium hodie nuncupant, juxta Montigniacum Regis, Gallicè *Montigny le Roy*, in finibus Lingonum, non longè ab duorum nobilium fluminum Araris atque Matronæ fontibus: & arrepto versus Septemtrionem cursu, prætervehitur Fanum Sancti Theobaldi, ubi incipit fieri navigiorum patiens. transit inde Virdunum. & hinc ad Caurum conversus, Musonio pervenit Magetorriam, vulgò Masieres. unde rursùs ad Septemtrionem deflectens, lustrat Carolomontium, Bovinas, Dinantum, Namurum, ubi recepto Sabi, jam major, atq; superbior, ad Aquilonem convertitur, & Hujum ingressus, Leodicum & Trajectum, quod Mosæ vocant, perfluit. atque hoc modo Brabantiam a Geldriâ Cliviâque dispernens, Stochemium, Masacum, Ruræmundam, & hinc Venlonam se confert. ubi ad Septemtrionem conversus, servatoque ad tres leucas hoc cursu, rursùs ad Caurum se flectit, & Cuquio, Graviâ, Ravesteinio, Megâ lustratis, ad Herverdiam Vahali se miscet: nec amisso propterea nomine, rursùs ab illo disjungitur, & separatim uterque pervenit Lovesteinium. ubi factâ Insulâ Bommelerwerdâ, denuò conjunguntur, Worcomiumque & Gorichemium prætervecti, Merwæ cognomentum adsciscunt, ac vasto quodam & amplo sinu feruntur Dordracum. ubi rursùs factâ Insulâ Iselmundâ, Mosa nomen amissum recipit. quo ipso ampullans & furibundus, eâ rapiditate in Oceanum influit, ut orbitam suam atque dulcedinem magno intervallo conservet. quod quidem maximo nobis emolumento est. munit enim hoc ipso veluti viam cùm alijs piscium generibus, tum sturionibus maximè, sive acipenseres ij Latinè dicendi sunt. qui cùm aquas adeò dulces, adeoque stomacho suo gratas in ipso mari inveniant, suavitate illarum allecti, eousque se ludibundi in fluvium penetrant, ut aquarum copiâ destituti, prædæ se tandem exponant. quo sanè beneficio non fruuntur plurimi alij fluvij, qui leniter & sine ullâ violentiâ in Oceanum influentes, cursum suum confestim abrumpunt, & salo fluctus suos contingunt. accidit hoc inter cæteros Gallico Sequanæ, Hispanorum Ibero, & Britanniæ Tamesi, alijsque compluribus licèt vastis amplisque fluminibus. è contrario Padus, Tyberis, Rhodanus, Garumna, Bætis, &

tis, & alia quædam flumina, pari quo Mosa violentiâ prædita, eousque in mare prorumpunt, ut eumdem cum illo in Sturionibus attrahendis producant effectum, licèt non eâ quâ ipse copiâ. quod videlicet non tam penitus sese mari insinuent, quodqúe mare nostrum mediterraneum Oceani tantùm pars sit. Videntur præterea isti ab Mosâ Sturiones, quos alij propter fluvij utriusqúe vicinitatem vocant Rhenanos, ut reipsâ majores, ita & meliores nostratibus illis esse. color ijs argenteus, & quàm nostratibus clarior, magnitudo profectò tanta, ut inveniantur, qui ad quadringentas hic pendant libras, imò nonnumquam & superent. vidi enim ego his oculis in hoc Antuerpensi foro piscario sturionem, qui ad quadringentas viginti libras adscenderet, duodecim urbis pedes, id est, sex propemodum ulnas Florentiæ longus. porrò alio quodam die vidi illorum ad septuaginta, quorum minimus esset quinquepedalis. occipiunt se sturiones isti ostendere in Hollandiâ, Zelandiâ, & versùs Frisiam, initio statim Aprilis, duratque tres ampliùs menses piscatio. quâ temporis intercapedine immensam eorum capiunt copiam, adeò ut in alias quoque complures Provincias, nominatim verò in Angliam, eos transmittant. condiuntur nonnulli & sale, quò à corruptione videlicet diutius præserventur. lapso autem illo piscandi tempore, capiuntur toto ferè anno sturiunculi quidam minuti, sanequàm delicati atque præstabiles. Suppeditat insuper nobis Oceanus per eumdem hunc Mosam Salmones, & troctas, ex earum genere quas Itali *Salmonatas* nuncupant. quorum & ipsorum toto ferè anno durat piscatio. succedunt his suo tempore & murænæ, succedunt alosæ, congri, mugiles, aranei, aliæque infinitæ excellentium piscium species, quorum nomina brevitati studens omitto. est autem notatu dignum, omnes ferè hos pisces, si capiantur in ipso mari, macros plurimùm esse & perquàm exiles: statim verò ut aquas dulces ingressi sunt, saginari & melioréscere, idque eò magis, quò penitiùs sese in eas ingurgitant. verbi gratiâ, salmones Coloniæ, quàm Dordraci, præstantiores sunt. Moguntini rursùs antecellunt Coloniensibus, Basilæensibus cedunt. Gignit deinde hoc flumen suâ ipsius naturâ, inter varia piscium præstabilium genera, fluviatiles troctas, sanequàm optimas, tum duûm generum murænas, alteras grandes & pereximias, alteras verò minutas, sed neutiquam contemnendas. Sturiones, & alia piscium genera.

Nascitur Scaldis in Picardiâ, tractu Veromanduorum, juxta *Beau revoir*, in viciniâ Castelletti, ex monte, unde similiter profluunt fluvij Somona & Sabis. estqúe dignum hoc sanè consideratu, quod ampliores isti fluvij perpetuò ferè (ut in Rheni Mosæque descriptione jam dictum est) nascantur conjunctim, & propinquis inter se fontibus: cùm tamen, secundùm sui naturam, videantur potiùs alij ab alijs quàm longissimè dispernendi. Scaldis itaque statim à fonte ad Caurum properans, Cameracum invisit. & hinc ad Aquilonem conversus, Valentianas præterfluit, ubi incipit fieri navigabilis. petit inde Condatum, & servato eodem cursu, receptóque fluvio Scarpâ, alluit Fanum Sancti Amandi. unde ad Septemtrionem deflectens, Tornacum perlabitur. hinc Aldenardam, & hinc rursùs Gandavum, ubi recepto Liviâ simul & Lisâ fluvijs, ad Aquilonem deflectens, Teneræmundam ingreditur, & recepto hic Tenerâ, sinistro cornu prætervehitur Rupelmundam, auctus è regione ejus municipij fluvio Rupelâ. unde elatior jam magisque magnanimus, dextro cornu triumphalem illam Antuerpiam leviter tangit, quam velut admirans & venerabundus, a capite usque ad calcem, quàm longè ad ejus oram extenditur, forinsecus lambit rigatque. tandem directo ad Caurum cursu, dextrâ quidem Brabantiam, lævâ verò Flandriam prætervectus, Saftingiam usqúe, Flandriæ municipium, quatuor leucis Antuerpiâ dissitum, permanet indivisus. atque hic mutato consilio, in duos amnes dividitur. quorum alter convertitur ad Occasum, & servato ad duodecim leucas cursu, mutatóque perviàm suo in Hontam vocabulo, inter Flandriæ Slusam, & Walachriam Zelandiæ Insulam, in Oceanum effunditur. alter ad Septemtrionem deflectit, & Descriptio Scaldis.

Bergozomium eminùs præterlapsus, Zomam ibi torrentem recipit, qui ab eâ quidem parte claudit Zelandiæ terminos. atque hic iterùm in duo veluti finditur cornua. alterum, cui Dosscmeyn nomen est, continentem radens, Tolam Zelandiæ prætervehitur, & unâ hinc circiter leucâ in Merwam sese exonerat: eodem ut paret cursu, quo juxta Cæsaris commentarios, atque ejusipsius sæculo, Scaldis in Mosam influxit. alterum cornu Zelandiæ insulas varijs veluti brachijs interstinguit, & quà permanet violentius, in duas potissimùm partes dividit, Orientalem scilicet, vulgò Beooster Schelde/ & Occidentalem, Bewester Schelde/ accolis nuncupatas. inter quas, ad Oceanum ille contendens, cursum suum consummat, amisso inter Scaldiam atque Walachriam nomine. Subit autem hoc ipso Scaldi, cujus anfractuosus valde meatus est, Gandavum usqúe, id est, ad triginta & amplius ab ostio ejus leucas, maris ipsius accessus. unde fit, ut ob Mosæ vicinitatem subeant unà cum eo nonnunquam & acipenseres, multi salmones, troctæ salmonatæ, prægrandes murænæ, rhombi, congri, alosæ, cuculi, aranei, passeres, soleæ non vulgares, mulli excellentissimî, locustæ ad miraculum bonæ, sardæ, aliáque complura præstantium piscium genera: qui inde ab ipso mari, tum ut suaviùs saginentur, tum ut ova sua commodiùs ponant, ad has aquas se conferunt. aquas ijs sanè quàm conducibiles. adeò quidem ut tribus illis partim vernis partim æstivis mensibus, præter pisces illos majores, tanta quoque capiatur pisciculorum minutissimorum, & vix natorum adhuc abundantia, ut magnæ quotidie populi multitudini sustentandæ sufficiat. rem mehercules admirandam, & tantum non incredibilem. Ingrediuntur eodem flumine plurimi, & quidem valde eximij canes marini, tum & prægrandes simul & optimi tursiones. quæ duo piscium genera non sunt ex oviperis, sed catulos suos pariunt vivos, & omnibus membris perfectos. canes quidem in terrâ, ubi tantisper eos lactant, dum fiant grandiusculi, id est, Plinio quidem auctore, usque ad duodecimum diem. sunt verò hi canes pilosi, ac horribili quadam voce, & calenti sanguine prædîti, prorsùs ut terrestres, non autem aquaticæ bestiæ. Gignit deinde hoc flumen, suo (ut sic dixerim) Marte, & sine ullo maris subsidio, toto ferè anno durante, varia piscium genera. inter cætera verò, eximiè bonos pretiosósque lucios: mullos, seu barbos prægrandes, tum & medios, atque minutos: tincas; cyprinos, seu carpiones, sanequàm laudatissimos, ac eâ nonnunquam magnitudine, ut viginti vel & triginta pendant libras: govios; varij generis passeres, aliasque complures cùm magnorum, tum exilium piscium species. anguillas præterea decumanas, & valde eximias, ac non unius etiam generis: tum & minutiores, incredibili quadam luxurie. ut omittam tot prægrandium sanè cancrorum, locustarum, & cammarorum genera. sed nec ostrea (mari, fatendum est, prodeuntia) in faucibus fluvij prorsùs deficiunt. quin tempus fuit, cùm ubertìm inibi caperentur. sedenimverò ab annis 25 vel 30 retrò, quibus asperrima sæpe regnarunt frigora, & continuas aliquot septimanas duravit gelu, videntur ea hinc emigrasse, vel longiùs saltim ab terra recessisse, reversura fortassis post aliquod tempus. interea verò fruemur ijs, quæ statis anni temporibus, id est, omnibus quibus R littera inest mensibus, ex Anglia nobis in dies advehuntur. Ita ut singulis rectè perpensis, Scaldis hic, beneficio atque subsidio maris, fluvius sanè sit florentissimus, & piscium quidem adeò dives, ac aliud quodvis Galliæ, vel & Europæ totius flumen. primus, quem ego quidem invenio fluminis hujus fecisse mentionem, idque scriptis nobilitasse, Iulius Cæsar est, cui in commentarijs dicitur Scaldis, quo nomine Plinio quoque & Tacito celebratur. Ptolemæo autem est Tabuda.

Scaldis Zelandiæ Insulas dividit.

Varia in eo piscium genera.

Ostrea.

Agino. Agino, vulgò *Aa*, vel *Ha*, nascitur prope Terrovanam, in finibus Morinorum, & arrepto in Caurum cursu, prætervehitur Fanum Sancti Audomari, unde Gravelingiam porrò contendit, ubi, non procul ab eo loco, in quo magnum illud (de quo infrà dicetur) inter Gallos ac Burgundos, anno Christi 1558 commissum est prælium, in Oceanum influit.

Amasius. Amasius, vulgò de Eems/ nascitur in Westphaliâ, circa pagum, cui nomen est Viede-

Viedeburgum, & in Caurum statim contendens, præterlabitur Varendorpium. hinc Monasterio urbi factus vicinior, Greviam, Rhenam, Elbergam, & Lingam, leucæ triente ab ripâ suâ distantem, Meppam, Hessopium, Haram, Langium, Berselium, Scarpenbergam, Reidam, Bachbantium, Metelinum, aliaque loca prætervectus, Iemercum tandem allabitur, locum, acceptâ ab Comite Ludovico Nassovio, anno 1568 clade insignem. unde ad occasum conversus, magnum ex se efficit lacum, ad cujus dexteram situm est oppidum Embda, supra quod immenso ore in Oceanum Septemtrionalem effunditur.

Regijs, & velut majorum gentium tractus nostri fluvijs huc usque descriptis, ad Isalam tandem, qui & ipse pænè est inter regios, cæterosque deinde minores fluvios, ordine progressurus sum.

Nascitur ergo Isala in Westphaliâ & confinijs Cliviæ, juxta Rasfeldiam. & ad Caurum inde contendens, prætervehitur Ulstam, Werdam, Hanoltum, Burgum, Deutecomium, Keppelam: unde Duisburgũ porrò allabitur. ubi nobilem illam Drusi fossam, cujus suprà meminimus recipit. quæ quidem utriusque conjunctio in caussâ est, ut inde ab fonte huc usque celebretur veteris Isalæ cognomento. dehinc verò tot novis Rheni aquis jam auctior, ac veluti renovatus, Isalæ novi nomine passim innotuit. quo ipso ad Septemtrionem conversus, Bronchorstium primùm; hinc Zutphaniam prætervehitur; ubi recepto in alveum suum Berchelâ, Daventriam porrò, Hattemium, denique Campas allabitur. atque hic magno se ore effundit in lacum Flevi, vulgò de Zuyderzee/ qui ingens Oceani septemtrionalis, inter Geldriam, Hollandiam, Frisiam, sinus est, decem & amplius leucas latus, quo, omnes quotquot sunt, Amstelredamo, alijsque Hollandiæ locis, varios versùs Europæ tractus solventes, in Oceanum ipsum exeunt. Isala.

Mosella nascitur juxta flumen Rolandum, inter montes Vogesum & Novi-Castri, Basilæâ haud procul. atque hinc arrepto ad Caurum cursu, Lotharingiam pænè mediam scindit, Remiremontio primùm ingressus. Ciattam deinde, & Tullum urbem prætervectus, ad Aquilonem deflectit, ac Musonium præterlapsus, Metim petit, inde autem intrans in terram Lucemburgensem, Theonvillam inibi lustrat. mox servato cursu, Siricum, Treviros, Bernocastrum, Trabacum, & Coanum appellit. tandem verò jam amplus ac violentior, ad Confluentiam, cui opido inde nomen est, quod illic confluant ista duo flumina, Rheno se miscet. Celebratur autem Mosella poëmate singulari ab insigni poetâ Ausonio Gallo, digno sanè, cujus vel eâ caussâ legatur descriptio, quod asserat, non nisi Homerum aliquem, vel Maronem, dignè posse describere fluvij hujus laudes. Equidem, præter maximam illam voluptatem, quâ me tot illæ dotes & facultates, flumini per naturam concessæ, perfundunt, quod videlicet adeò longo sinuosoque meatu tam pulchros tamque fertiles tractus interfluat, tot magnas clarasque urbes perviàm alluat, tantâ piscium, locustarum, cammarorumque excellentium copiâ scateat: præter has (inquam) dotes, animadverto, hunc ipsum scriptorem prolixam in primis densissimarum illarum & compositissimarum vitium vinearumque, tam grato & jucundo adspectu, in amœnissimis ejus ac viridantibus ripis, viatoribus occurrentium, facere mentionem. unde colligitur, jam inde ab eo tempore, & Valentiniani Augusti imperio, id est, plus mille ducentis annis, maximam eo tractu fuisse vitium copiam. quod dignissimum sanè notatu est. Hunc ipsum Mosellam, imperante apud Romanos Nerone, Lucius Vetus, teste lib. 13 annalium Tacito, parabat cum Arari flumine, factâ inter utrumque fossâ, decem circiter leucas longâ, connectere: quò videlicet copiæ Romanorum per mare mediterraneum, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosellâ, in Rhenum, exin Oceanum decurrerent, sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septemtrionisque littora fierent. sed enim Ælius Gracilis, solâ motus invidiâ (quæ pestis omne sæpenumerò bonum abrumpit) varijs consilijs tam honestos conatus prohibuit. Mosella.

Lisa nascitur in Arthesiâ, ad Lisburgum pagum, cui nomen suum impertit, haud procul ab Terovanâ. & Ariam opidum prætervectus, Armenterium, Virovicum, Lisa.

vicum, Menemium alluit. hinc Cortracum ferè medium ſcindit, & Deinſam prælapſus, Gandavum decurrit, ubi in Scaldim effunditur, vario & ipſe laudabilium piſcium genere nobilis.

Sabis. Sabis naſcitur in Hannoniâ, ad Novionum pagum, & ad Aquilonem decurrens, Landrecium, Saſſenium, & Barlemontium luſtrat. hinc Maubugium perfluens, ſervato quem inſtituerat curſu, Merviam & Caſſellam pervenit. tandem verò Namurum interfluens, in ejus exitu ſe in Moſam exonerat, varijs etiam ipſe & laudatis piſcibus ſcatens.

Dilia. Dilia naſcitur in Brabantiâ, ad pagum ſibi cognominem, & in Septemtrionem decurrens, Wavriam pervenit, ac tertiâ inde leucâ Lovanium. unde ſervato ad totidem leucas curſu, flumen Demeram recipit. mox ad occaſum converſus, pluribus velut ramis Mechliniam perfluit, & primâ hinc leucâ, invento ad Rumpſtum, nobilem pagum, Nethâ, uterque, neſcio ſanè quo fato aut caſu, nomen ſuum Rupelæ cognomento, ob loci fortè illius nobilitatem ſimul & antiquitatem, permutat. qui ipſe Rupela jam aquis auctior, duas modò vel circiter leucas progreſſus, è regione Rupelmundæ, cui arci nomen ſuum impertit, in Scaldim effunditur.

Sinna. Sinna, ſecundùm nonnullos, nomen ſortitus eſt à Senonibus, Angliæ olim populis, quo tempore Galliam divexaturi, hac videlicet tranſierunt. magis tamen rationi videtur conſonum, ſi dicamus, Sinnam ſumſiſſe nomen à Sogniaco, vulgo Sogni, Hannoniæ opido, juxta quod ipſe naſcitur, & arrepto ad Boream curſu, Hallas præterfluit, unde Bruxellam delatus, eamque variè pervagatus, Vilvordiam properat, alterâ illinc leucâ diſſitam. mox ad Caurum deflectens, ad dextram relinquit Mechliniam, & paululùm ſupra eam urbem in Diliam influit.

Deſa. Deſa naſcitur prope opidulum Peram, in terrâ Leodicenſi, & ad ſeptemtrionem converſus, Eindoviam perfluit. hinc ſervato eodem curſu, Buſcumducis ingreditur, & alterâ ab hoc leucâ in Moſam effunditur.

Demera. Demera naſcitur prope Tungros, in eadem Leodicenſi terrâ, & ad occaſum arrepto curſu, Bilſam ingreditur. mox tertiâ inde leucâ Haſſelam perfluit, & quartâ illinc leucâ Dieſthemium. unde Sichemium porrò & Areſchotum pervagatus, Diliæ ſeſe commiſcet.

Nitha. Nitha naſcitur prope Rhetium pagum, & ad Africum ſtatim decurrens, Herentalium perfluit. unde ſervato curſu, in toparchiâ Grobbendoncanâ, Adam torrentem in alveum ſuum recipit. hinc Liram progreſſus, Duffliam properat. inde rurſùs Walhemium. tandem ad Rumpſtum pagum in Diliam influit, qui Rupelæ illic cognomentum, ut jam dixi, adſciſcit.

Rura. Rura, vel ſecundùm Trithemium, Rora, nomen ducit ab Rorico, Clodovæi Galliæ Regis filio, caſu in eo ſubmerſo. naſcitur autem prope Bulingiam, pagum terræ Iuliacenſis, & ad Caurum deflectens, Duram, inde urbem ipſam Iuliacum prætervectus, Ruremundæ, cui & nomen ſuum impertit, in Moſam aquas ſuas exonerat.

Berchela. Berchela naſcitur in Weſtphaliâ, non procul Coeſfeldiâ, & Statlonium, Vredam, Lochemium præterlapſus, in exitu urbis Zutphaniæ, Iſalæ ſeſe commiſcet.

Nirſius. Nirſius naſcitur circa Fanum Sancti Antonij in terrâ Iuliacenſi, & ad Caurum fluens, Wachtendoncam allabitur: hinc Geldriam oppidum, & mox Goccham ſe confert. tandem paulum ſupra Genapum in Moſam effunditur.

Vidrus. Vidrus, Belgicè nominatur **de Vecht**/ idque, ſcribente Trithemio, ab quodam Vechtano, qui Odemari Francorum Regis temporibus, caſu in eo ſubmerſus eſt. erat autem is ipſe Vechtanus in flagranti admodùm apud Regem gratiâ, è Druidum numero, ac propheta ſimul & ſacerdos, ob multijugem, quâ prææditus erat ſcientiam, & variarum linguarum cognitionem clariſſimus. Vidrus autem naſcitur in Weſtphaliâ, & interfluit Comitatum Benthemienſem; Hardembergam, Ommam,

mam, inde verò Hasselium alluens. tandem ad Gelmudam in lacum Flevi aquas suas exonerat.

Scarpa duplicem habet in Arthesiâ fontem; quorum major ex monte Sancti Eligij, alter ex loco illi finitimo profluit. quibus mox concurrentibus, Atrebatum jam integer pervenit. hinc ad Boream versus Duacum, mox Laleinium & Marcenas interfluit. unde Hennonium porrò decurrens, in exitu ipso Mortaniæ, Scaldi se miscet. Scarpa.

Tenera nascitur in terrâ Hannoniâ, haud procul Condato, & ad Boream defluens, Athum, Lessenam, Gerardomontium, Ninoviam, & Alostum interfluit. mox Teneramundam, cui nomen impertit, delatus, in exitu ejus, Scaldi se miscet. Tenera.

Haina perexiguus quidem est amnis, at Hannoniæ tamen Comitatui nomen olim dedisse creditur, mutuatus id ipse ab vetusto illo juxta quem nascitur pago, videlicet Hainujerio, sic dicto ab Hunnis, qui in his partibus quondam castrametati sunt. profluit autem Haina aliquamlonge versus occasum. mox juxta Condatum in Scaldim effunditur. Haina.

Chirsus nascitur in Lotharingia prope Eognionum, & mox terram Lucemburgensem ingressus, prætervehitur Marivillam, Mommedium, Castrochaventium, Fertæam, Ivosium, unde primâ circiter leucâ in Mosam effunditur. Chirsus.

Atque hæc quidem sunt præcipua Inferiores hasce Provincias perlabentia flumina. quæ cum alijs aliquot rivis, fluentis, atque torrentibus, brevitatis ergo à nobis omissis, præter innumeros ferè quos suppeditant pisces; præter amœnitatem, tutelam, & securitatem, quam tractui ipsi conciliant; inæstimabilem quoque mercibus ultrò citroque pervehendis commoditatem & utilitatem præbent. Efficiunt præterhæc regionum ipsarum indigenæ, horum ipsorum fluminum adminiculo, in quæ alias terræ aquas, varijs manu cavatis fossis, in unum veluti corpus redactas, perducunt; efficiunt, inquam, magnâ profectò industriâ, commodis passim, & opportunis locis, ac ad multas etiam leucas producunt complures, eosque perpulchros & navigabiles alveos, sive canales. qualis præsertim est Bruxellensis ille longè pulcherrimus, tum Gandensis quoque & Middelburgensis. adeò quidem ut omnes ferè urbes & oppida, tum & alia alicujus momenti loca, biremibus minimùm navibus possint adiri, ac merces eò commodè subvehi. Varij aquæductus, & navigabiles alvei.

Paucos habet hic tractus aquarum vivarum fontes, præterquàm in locis montosis. lacubus verò, stagnis atque paludibus passim abundat. quæ & ipsa terram egregiè muniunt, & immensam piscium varij generis copiam accolis suis suppeditant. Lacus, stagna, paludes.

De mari Oceano dissertatio.

Descriptis hucusque fluminibus, lustrandus est nobis, antequàm progrediamur, aliquantisper Oceanus. qui cùm, non ob viciniam modò & summam conjunctionem, sed ob alias quoque innumeras caussas, præcipuum hujus tractus membrum, imò caput & veluti pater sit, postulare videtur, ut quàm primum sui faciam mentionem. Dicimus itaque, magnam, immensam, & superbam admodùm esse Oceani faciem, sed eandem formidolosam, horrendam, & periculis plenam, siquando is indignatur & extumescit. tunc enim tanto eum furore tempestateque concitari interdum videas, ut arva simul & campos, imò totas adeò urbes atque Provincias mergat, & miserandum in modum absorbeat. ac in hujus quidem ipsius tractus quibusdam partibus, nominatim verò in Zelandiâ, maxima sæpe, ut suis infrà locis speciatim commemorabitur, dedit damna. licet incolarum tamen industriâ, qui aggeres immane quantùm exaggerarunt, aliaque opportunis locis opposuerunt repagula, eò res paulatim deducta sit, ut nisi insolitæ aliquæ & supra modum horrendæ superveniant tempestates, conspi- Maris incommoda.

conspirantibus inter sese nimirùm Cauro, immenso Oceani æstu, & aquarum interiorum inundatione, vix, quod alicujus quidem momenti sit, damnum existat. Iam verò de creberrimis illis non solum damnis, sed & naufragijs, ab indignante Oceano effici solitis, supervacaneum sit, si prolixiùs hic agamus, cùm id ultrò cuivis veniat statim in mentem. In amplo tamen & vasto aliquo mari, quale est quod vocamus Hispanicum, naves hisce periculis minus expositæ, quod videlicet latiorem habeant evagandi & cum fluctibus colluctandi campum, nec usquàm impingant. ita ut, licet alicui videantur nunc in cœlum attolli, nunc in abyssum demergi, magno tamen ijs sit adjumento, quod undæ, propter vastam illam sui magnitudinem, non abrumpantur ita concisè, ut in mediterraneo nostro mari, sed retento quem instituerant cursu, integræ & conjunctim descendant. In locis verò angustis, qualis perlongus ille, nec procul hinc dissitus, inter Galliam Angliamque canalis est, in magno sanè versantur discrimine, & plurimum sæpe capiunt detrimenti. gravioribus verò etiam damnis afficiuntur citra Calæsium, & per universam, quàm longa est, Flandriæ, Zelandiæ, & Hollandiæ oram. in tanto videlicet motu ipsius maris, quod in horas ferè sursùm deorsùm impellitur, cujusque instabilis & ab æstu ventisque variè concitatus alveus, præsertim in æstuarijs, varios passim arenæ montes accumulat, qui inexspectatos sæpe & periculosissimos generant scopulos, **bancken** isti appellant, in quos crebrò impingunt naves, nec sine præsenti naufragij metu. cui ipsi periculo in portuum quoque ingressu, ac toto ferè quàm longus est Scaldi, ab ostio scilicet usque Antuerpiam, jam dictâ de caussâ, ut plurimùm sunt expositæ. sed cum nusquàm desint peritissimi vadorum exploratores, quibus oppidatim ferè de publico, eum in finem, statuuntur stipendia, quique non naves tantùm in portus subducunt, sed & obvios quosque scopulos evidentibus notis insigniunt, incommodis hisce, quantū quidem humanâ fieri potest industriâ, seriò providetur, atque occurritur. Venti autem Oceanum maximè infestantes, & per consequens terræ & regionibus maximè noxij, Caurus, Africus, Zephyrus. exagitatur is insuper, & quidem certò atque perpetuò, ne quid dicam de æquinoctijs (quorum meminit & C. Tacitus) exagitatur inquam maximâ violentiâ ab novilunijs & plenilunijs. præter namque constellationum ejusmodi vim, ipsa etiam aqua viva, quæ pro lunæ meatu vel augescere solet, vel decrescere, utroque illo cùm novæ, tum & plenę lunæ momento, ad extremum sui augmentum & summitatem adscendit. unde & summam Oceano molestiam exhibet. quod cùm Cæsarianis in Britanniam trajecturis esset incognitum, maximum quidem, tum in mari, tum in ipso etiam portu, (teste in commentarijs ipsomet Cæsare) damnum classi inflixit. Quoniam verò ad hujusmodi considerationes, & mirabiles æstus lunæque in hoc mari effectus, digressus sum: non erit præter institutum, si priusquàm progrediamur ad ulteriora, breviter quidem, sed quàm fieri poterit solidissimè, instruendo nimirùm lectori, ex ijs, quæ partim aliunde accepimus, partim ipsi observavimus atque cognovimus, super tam dignâ, tam admirandâ, tantique momenti re, disseruerimus. & ex hac ipsâ dissertatiunculâ palàm liquidoque constabit, ipsam adeò lunam, quidquid alij dicant, scribantve, eam esse, quæ motu suo & cursu, pro adspectuum conjunctionumque sui cum sole alijsque planetis ratione, maris illum accessum simul & recessum efficiat. Dicimus ergo, & observatum fuisse antehac, & quotidie etiamnunc observari, Oceanum, statim ut horizontem deserit luna, intumescere, & versùs occidentalem terræ plagam decurrere, tamquam comitem sese lunæ adjungat, dùm ad lineam meridianam ipsa perveniat. unde cum ad occasum rursùs ea deflectit, Oceanus quoque paulatim recedit, & ad terminos suos revertitur, donec ipsa ex oculis evanescat, & horizontem iterùm subeat, quem mox, ut ingressa est, & ad Antipodas nostros deflexit, Oceanus, velut cubili suo sese proripiens, exæstuat rursùs atque turgescit, comitatus eam, donec ad septemtrionalem pervenerit lineam. quàm ut iterum deserit, & ad hemisphærium nostrum recurrit, etiam ipse, velut ab eâ desertus, in pristinum locum revertitur. atq; hinc adeò est, quod viginti quinque præterpropter horarum spatio, geminos habeamus maris reciprocantis accessus, totidemque ejusdem recessus. licèt veteres simul, & neoterici qui-

Scopuli.

Dissertatiuncula super fluxu & refluxu Oceani.

quidam, suo quodam dicendi modo, viginti & quatuor horis id evenire contendant. quod fieret, si non alio luna ferretur cursu, quàm eo, quo violenter primum ab ortu in occasum movetur: quoniam verò interea temporis, naturali suo meatu, quod & alij omnes planetæ, suo quisque respectu faciunt, horæ vel circiter spatio ab occasu versùs ortum retrocedit, fit, ut tantumdem ferè labatur temporis, priusquàm in ipsis signis compareat, quantum est retrogressa. ita ut viginti & quinque plus minus intercedant, ut dictum est, horæ. alioqui eadem quotidie horâ contingeret maris accessus, quod, ut notum est, utq; latiùs infrà docebitur, haudquaquam fit. Videamus verò nuncjam ecquid in toto generatim Oceano, inde autem peculiariter in hoc Belgico nostro mari, efficiat luna. Tria in universum sunt marium genera, seu mavis qualitates. & primum quidem angustum, adeoque ab ipsâ terrâ undiquaque restrictum, ut nullum planè, qui in oculos quidem incurrat, motum fluxionemve ab lunâ recipiat. tale est mare Livonicum, sive Balthicum. talis & Pontus Euxinus, Italis hodie *mar maggiore*. alterum strictum & longum est, quale mediterraneum: quod alicujus quidem motus æstusque reipsâ est particeps, sed ita ut vix appareat, præterquam in mari Adriatico, ab ortu versùs occasum recurrente. tertium genus constituit vastissimus ille amplissimúsq; Oceanus, qui ab ijs quas alluit terris varia passim sortitur cognomina, qualia mare Hispanicum, Britannicum, Aquitanicum, deniq; & Belgicum, sive Germanicum, quæ violentissimos quosdam & manifestissimos experiuntur æstus ac motus. super quibus nonnulla dicturus sum. & neglectis, quò prolixitatis evitemus fastidia, cùm Astrologorum, tum Physicorum animadversionibus, sequemur infallibiles illas observationes nautarum. quorum tamen in distinguendo per principes ventos, eorumque intermedias plagas, stylum non imitabimur, sed ut eo faciliùs quilibet mẽtem nostram intelligat, distinguemus per horas civiles. Sequitur ergo æstus lunæ primum nascẽtis cursum, & ab ortu occasum versùs procurrit. quod dum facit, si fortè occurrant Insulæ, quibus haud restringatur impediaturve ipsius cursus, ita eum prosequitur, ut aqua non videatur multum attolli. verùm ubi ad continentem deventum est, ac jam coarctatur, & se diffundit in sinus, tum demùm mirabiles illos suos producit effectus, non quantitate minùs, quàm duratione diversos, idque pro regionis cujusque & portuum situ. & in oris quidem Guineæ, Africæ, Hispaniæ, Gallobritanniæ, Hiberniæ, quas eodem ferè temporis puncto, ac sine ullâ prorsùs alluit remorâ, novilunij quidem & plenilunij tempore, tertiâ post diei simul & noctis meridiem horâ, summum efficit aquæ augmẽtum, quod vulgò dixeris plenum mare, vel cum Belgis **hoogh water**/ sive **vol zee**. contra verò circa nonam vel matutinam, vel vespertinam, summus est in ijsdem oris, plenâ novaque lunâ, aquarum defectus, quem **leegh water**/ aquam humilem, sive depressam ijdem Belgæ appellant. & excrescit in illis portubus aqua, summo quidem maris accessu, ad eamdem ubique mensuram, id est, quindecim pedes Romanos. ut videre est nominatim in oris Promontorij Viridis, Calæsij, Rupellæ, Fontenajæ, & insulis, quas Angli Sorlingas dicunt. Atque hæc in universum de Oceano dicta sufficiant, sine ulteriori ullâ Indici Americanique Oceani mentione, in quo, lunæ quidem subsidio, varios proculdubio motus, nec adeò tamen exorbitantes, idem æstus concitat: pergamus ad peculiarem Belgici maris descriptionem. fit ergo, objectu Britanniæ, ut gemini prorsùs diversi æstus tractum hunc nostrum invadant; quorum alter quidem ab usque Norvegiâ, alter ab Normanniâ, & per vastum illum canalem profluit. hic, quod inter Calæsium & Doverium fretum est, prætervectus, servato quem instituerat cursu, ad extremam ferè Hollandiam pergit, ubi in alterum illum ab Norvegiâ prodeuntem incurrens, cum eo aliquantisper veluti colluctatur: mox uterque quâ venerat viâ revertitur. qui æstuum ita inter sese reciprocantium motus & cursus pluribus quidem argumentis probantur esse diversi, sed ex eo tamen potissimùm, quod ab alterâ quidem parte, Abreduni in Scotiâ, Varovici in extremis Angliæ finibus, & in Insulâ Daniæ Heylighlandiâ, faciente illo ab Norvegiâ æstu, novilunio simul & plenilunio, duodecimâ tam diei, quàm noctis horâ, summus sit maris accessus: ab alterâ verò, Calæsij, Bononiæ, & in maritimis aliquot Flandriæ locis,

locis, faciente altero illo ab Normanniâ, eodem planè temporis puncto idem effectus contingit. quod ipsum, si tabulam quidem inspicias, fieri nequit, ut ab uno eodemque æstu procedat. huc accedit, quod videamus eorum utrumque, toto suo quàm longus est, cursu, certis quibusdam locis, diversos planè effectus producere. verbi gratiâ, Slusæ Flandrorum summus maris accessus est horâ primâ; Arnemudæ, Zelandiæ municipio, secundâ; Amsterodami tertiâ: in finibus autem & fluvijs, aliquanto etiam tardius, & Bergozomij quidem ad quartam; Antuerpiæ verò non ante sextam. contrà, quibus horis, novâ plenáque lunâ summus maris accessus est, ijsdem, utróque lunæ quadrante, summus ejus contingit defectus. Calæsij, & per universam exinde Flandriam, Zelandiam, Hollandiam, mare octodecim ferè pedes attollitur. sed ubi restringitur, & vastum aliquem efficit sinum, altiùs longè adsurgit. quin & omnem alicubi modum excedit, ut Bristoviæ in Cornubiâ, ubi ad sexaginta, & Macloviæ in Gallobritanniâ, tum & Sancti Michaëlis in Normanniâ, ubi ad nonaginta Romanos adscendit pedes. Notandum verò, quod inde ab novilunio, usqúe ad primum lunæ quadrantem, mare nonnihil decrescat, nec tam altè adsurgat: ab eo verò quadrante usqúe ad plenam lunam rursùs augescat: hinc ad novissimum ejus quadrantem sensim deficiat. ita ut singulorum lunæ meatuum, quos Latini dies lunationis appellant, bini quadrantes Oceani undas attollant, bini vicissim deprimãt. Adhæc præter adspectum solis, aliorum quoque planetarum cum lunâ adspectus & conjunctiones æstum aliàs deprimunt, aliàs rursùs intendunt. æqualitas insuper & inæqualitas lunaris ab ipso sole distantiæ; tum & lunæ cum terrâ vicinitas, sive longinquitas; major ejus vel minor in hemisphærio nostro mora; denique aquæ vivæ & venti nonnullam in æstu differentiam generant. qui non aliâ sanè caussâ, tum & hoc nostro tractu, tum & alijs omnibus locis, accessum suum, singulo quóque die, per unius horæ cum decem minutis spatium differt atque retardat. ita ut, si Antuerpiæ summus hodie fuerit maris accessus ad sextam, crastino die ad septimam demùm & tot illas minutas is expectandus sit: si apud Mechlinianos hodierno contingat ad septimam, cras futurum id ad octavam & decem minutas. atque ita porrò de manu in manum, ac de die in diem, ob contrarios illos, alterum naturalem, alterum accidentalem, lunæ meatus, omnibus omninò locis atque temporibus, eadem illa cunctatio perseverat. quod semel sic cognovisse, cuivis sufficiat. adeò quidem ut tùm ex argumentis hucusque a nobis allatis; tum ex alijs quoque studio brevitatis omissis, manifestò probetur, ac liquidò satis constet, ipsammet adeò lunam, nec sine solis tamen & aliorum fortasse planetarum auxilio, accessum simul & reciprocantem maris recessum efficere: non autem id evenire per elementarem aliquem & naturalem aquæ motum aut cursum, quod a nonnullis tamen parùm consideratè asseritur. si enim ita se res haberet, nullus profectò existeret maris accessus, vel recessus, sed Oceanus nunquam non sibi æqualis, eodem perpetuò motu, eodem temporis puncto, & quidem deorsum semper deflueret, nec umquam vices reciprocaret, aut nunc rursùs ferretur, nunc prorsùs, quod, repugnante licèt aquæ naturâ, violento lunæ meatu, jam cogitur facere. quin si naturali & elementari aquæ cursu idipsum contingeret, nec succederet suo loco temporéque maris recessus, inundaret profectò, & fluctibus suis cooperiret Oceanus totum, quâm latè patet, terrarum orbem.

Oceani in aliquot locis altitudo, sive profunditas.

Quia verò satis multa hucusque super mari a nobis disserta sunt, & manu propemodùm tetigisse videmur Oceani fundum, subjungemus & altitudinem ejus, sive profunditatem, quatuor quidem, ijsque insignibus locis exploratam. inter Calæsium ergo & Angliæ Doveram, quatuor & viginti comperior altitudinis passus, **vademen** Belgæ appellant, quorum singulis seni respondent pedes. inter Angliam & Zelandiam passus viginti tres. inter Vectim, Britãniæ insulam, & Normanniam, viginti & octo. ac totidem ferè toto illo, quàm longè patet, canali. qui tamen quo mari vicinior, eo quoque paullatim profundior; ita ut circa Sorlingas, sexaginta jam hujus mensuræ, id est, centum & octoginta Florentinos passus excedat. inde verò in infinitum tandem excrescit, adeò ut in alto jam ac libero mari fundo penitus careat, reductus nempe ad purum illud & secundarium aquę elementum, quod

prima-

primario illo terræ est altius. hoc enim Oceano quidem circumdatur,sed conjunctione,ac rursùs divisione tam admirandâ tamque prorsùs divinâ, ut ab eo nec inundetur quidem,nedum ut absorbeatur. quin majori quoque miraculo sub aëre junctim suspensa, pro centro & punctistitio sunt immensæ illi cœlorum moli. Sed ut revertamur ad primarium nostrum scopum, explicatis hactenus damnis & incommodis, quibus hic noster tractus in parte afficitur ab indignante & infesto nimis Oceano,enumeranda quoque sunt commoda & emolumenta, quæ in omnes universim hasce Provincias ab eodem illo,sed jam pacato,promanant. ea verò talia tantáque profectò sunt, ut absque his quidem esset, terra proculdubio nequaquam futura sit par vel dimidiæ tot inhabitantium hodie populornm multitudini sustentandæ. etsi enim, ut suprà ostendimus, fœcundo satis sit solo, tamen nec illudipsum tot illis hominibus nutriendis, nec humana quidem industria, tot aliunde necessarijs rebus suppeditandis,ulla tenùs suffectura sit. commoditas ergo maritima,ex omnibus ferè totius mundi Provincijs,omnigenas nobis merces copiosè suppeditat, & quidem non ad commeatum dumtaxat, sed & alios porrò quoscunque humanę vitæ usus spectantes,quæque non nostris modò indigenis, verùm & exteris aliquot terris abunde sufficiant. prout in descriptione Antuerpiæ, quæ mercatorum ubique negotiantium sedes est, fusè narrabitur. atque hac ipsâ commoditate fit,ut hic tractus sit veluti publicus quidam totius Europæ, imoverò,ut ibidem dicetur, totius orbis terrarum portus, & commune emporium. unde negotiatio quædam existit & nundinatio omnem pænè fidem exuperans,ac immensum quoddam mercium chaos,cui infinitus prope tam exterorũ quàm civium numerus se interponit,ac operam suam impendit. Præter hanc verò commoditatem longè amplissimam, tantus ex ipsomet mari ad incolas redit quæstus, tantus fructus, ut vel propterea judicetur Oceanus magnitudine suâ dignissimus. consistit autem hic quæstus,quod nemini potest esse ignotum, in maximâ illâ piscium omnigenorum capturâ, qui non sumtuosis modò potentium mensis, sed & tenuiorum quoque necessitati abunde sufficiunt, & non incolas tantùm ipsos, sed eorum quoque crumenas in parte saginant. cùm tanta ijs supersit piscium copia, ut & Gallis, Hispanis, Germanis, Britannis, alijsque finitimis populis, largiter eos impertiant. quin & in Italiam quoque non unius generis sale conditi pisces, haleces in primis & salmones,hinc importantur.

Oceani commoda.

Quia verò magni momenti res est ista piscium salitura, constitui speciatim disserere de tribus eorum qui sale condiri solent generibus, halecibus nempe, asellis, atque salmonibus, & primùm quidem de primis, tanquam omnium præstantissimis. Dicimus ergo haleces,sive quis ita malit haringas, non inveniri in ullo omnino flumine, non in mari mediterraneo, non etiam in Hispanico, aut ullo omnino mari, præterquàm in solo isto septemtrionali (nisi fallor) Oceano. magnitudo, tum & forma pariter & præstantia hujus vel sale conditi, vel fumo durati piscis, tam est omnibus nota,ut eâ nos prætermissâ, de indolæ tantùm illius & multitudine simus acturi. Prodit hoc piscium genus ab extremis septemtrionalis Oceani partibus : ac mirabili sese & incredibili quadam frequentiâ versus terram diffundens,in Germanico isto Angliæ Scotiæque Oceano, sub autumnum ferè comparet. quod si maturius fortè adventare incipiat frigus, tempestiviùs quoque haleces præsto sunt,& quidem longè majori,quàm si æstus sit abundantia. unde fit verisimile,eas glacialem illum & rigidum nimis Oceanum fugere, & tepidiores aliquas aquas appetere. adeoque ex calido frigidove cœli temperamento, judicari solet de bonâ vel sequiore halecum capturâ, tum & tempestiviusne an tardiùs adfuturæ sint. adnatant ergo,ut dixi,instante autumno,& semen in clementiore hoc mari spargunt,usque ad Christi servatoris natalem. ac eæ quidem quæ ad has partes se conferunt (omissis ijs quæ in septemtrionalibus magis Norvegiæ Sueciæque finibus remanent) circa Angliæ primùm & Scotiæ littora aliquandiu vagatæ, largiorem paulatim & liberiorem Oceanum repetunt. & ex hactenùs quidem a nobis dictis,ac deinceps porrò dicendis,efficitur,quod non aliter quàm universo avium generi,statis anni temporibus, cœlum & sedem mutare solemne est,sic marini

Haleces, earumque natura, seu indoles, tum & multitudo.

rini

rini plærique pisces, sive grandiores ij, sive magis exiles, divino quodam instinctu, atque in hominis adeò usum, suis quoque temporibus aquas simul & stationem permutent. & videntur reverâ in hunc ipsum finem halecès a naturâ velut mandatæ. appropinquant enim ad littus maris, quasi ipsæ capiendas se offerant, ac tantumnon ut capiantur exclament. quin sicubi lumen vident, aut ignem, aut vestigium aliquod hominis, eò odorabundæ statim accedunt, atq; subsistunt. Habent proculdubio inter se aliquos reges, apum planè exemplo. qui magnitudine tamen & formâ cæteris pares, non ut illi apum augustiores. at in capite tamen manifestum est signum, diademati non absimile, & color, maximè circa caput, subrutilus. hi inter natandum præcedunt, subsequente passim atque stipante innumerâ quadam catervâ. quia verò oculos habent claros, & ignis instar nitentes, parent noctu esse quædam marina fulgura, quo vocabulo vulgo etiam celebrantur. sustentant sese haleces & victitant, præter omnium ferè aliorum piscium indolem, solâ aquâ. quâ ipsâ ut sunt extractæ, & vel levissimè aërem hauriunt, sine morâ statim exspirant. recentes, & nullo adhuc sale contactæ valde quidem laudabiles, sed parùm tamen salubres sunt. & quidem confestim coquendæ, alioqui, sine adminiculo salis, quod naturâ videlicet perdelicatæ sint, mox putiscunt. producit autem hoc mare unius dumtaxat generis haleces. etsi pro condimenti & apparatus diversitate, in albas & subruffas videantur distinctæ. albæ ut plurimum relinquuntur earum pinguiores, quæ, quod corruptioni magis obnoxiæ, statim ut captæ sunt, saliuntur, & in vasculis suis multâ salsilagine conservantur. exiliores verò post decimam duodecimamve quàm salitæ sunt horam, fumo hinc indurantur, unde & subruffum illum colorem adsciscunt. ac tam priores illæ, quàm posteriores, diutius multo quam ullum aliud vel sale conditorum vel fumo siccatorum piscium genus, solo salmone excepto, a corruptione manent immunes. Auspicantur earum piscationem paulò post Divi Ioannis, idque in proximo tantùm huic tractui pelago, & circa ipsum adeò littus. sed non capiuntur tunc nisi pauculæ quædam & macilentæ, quasque anni superioris reliquias, & ab cætero grege dëerrasse existimant. ordinaria verò & solemnis earum captura in penitiore Oceano, tribus ut plurimùm anni mensibus, Augusto, Septembri, Octobri, & ad medium porrò Novembrem perdurat. plurimæ tamen & præstantissimæ capiuntur inde a medio mense Septembri usque ad Octobrem exactum. quo ipso tempore ad Scotiam propiùs piscatores accedunt, ubi tunc & majores simul & laudatiores earum greges. constat namque hos pisces, quò Belgiæ fiunt viciniores, sive id ex itineris quadam, ut volunt, longinquitate, sive quod ego magis crediderim, aquæ ipsius & fundi naturâ contingat, eo exiliores quoque & macilentiores evadere. Est autem innumerabilis ferè & infinita, toto eo quàm longum est tempore, in oris jam dictis, cùm hominum piscatorum, tum & navium, ab hoc tractu magnâ ex parte solventium, ut Anglos jam & Gallos omittam, frequentia: sed nos de ijs tantùm agemus, quæ ad nostram hanc Spartam, descriptionemque magis propriè pertinent, quorumque potior longè est numerus. dico igitur, post anxiam atque exactam in Frisiâ, Hollandiâ, Zelandiâ, Flandriaque (nam de reliquis terræ Provincijs vix sit operæ pretium meminisse) super navium ad piscationem hanc ordinariè ac tempore pacis exeuntium numero disquisitionem, comperisse me, eas naves, quas **Buyssen** ipsi & **Booten** idiomate suo nuncupant, esse numero minimum septingentas. alijs tamen longè plures eas esse existimantibus. quæ naves, ternis, quot exeunt, vicibus, alijs aliarum defectum supplentibus, singulæ septuagenas reportant halecum vehes, sive (ut isti loquuntur) **lasten**: sunt in totum quadraginta novem lastarum millia. constat autem lasta duodecim vasis, quorum singula octingentas, nongentas, vel & millenas interdùm haleces capiunt. Iam verò singulæ quæque lastæ denis ferè taxari solent Flandricis libris, id est, aureis nostris tricenis. ita ut cunctis in unam summam conflatis, efficiantur quadringenta nonaginta Flandricarum librarum millia, id est, millio unus & quadringenta septuaginta millia aureorum.

Asellus pisces. Alterum, è præcipuis sale condiri solitis, piscium genus, asellorum majorum est, Belgis **Cabeljau**/ Gallis, postquàm sale conspersi sunt, *Moluë*. sunt autem hi pisces

ces corpore mediocriter magno, ita ut inveniantur, qui ſinguli pendant quinquagenas & amplius libras. recentes edas, vel ſale contactos, utroſque probaveris. habent verò & ipſi ſtata ſua certáque tempora, & cùm alijs aliquot anni menſibus, tum vernis præſertim, ad vicina hæc noſtra, & nominatim Friſiæ maria, agminatim accedunt. capiuntur autem & ſalliuntur in totum annum, eâ profectò copiâ, ut ex eorum piſcatu quingena quotannis ad hunc tractum redeant aureorum noſtratium millia. ſuntque hæc duo piſcium genera, haleces videlicet & aſelli, ex Medicorum quidem ſententiâ, omnium quotquot eduntur maximè nutritivi, ita ut carnibus ſale duratis eos prope exæquent.

Tertium denique genus piſcium, quos ſale iſthic condiri diximus, Salmones ſive Sulmones ſunt. qui piſcis aſello ut plurimùm major eſt, & tam recens, quàm vel ſale, vel fumo duratus, ſanequàm laudatiſſimus. quem in Hollandiâ quidem & in Zelandiâ nunquam non ferè invenias. at præcipua tamen ejus captura Aprili, Majo, & Iunio menſibus. quo tempore tantâ ſalitur eorum copia, ut in longè majorem ducentis aureorum millibus ſummam piſcationis iſtius ratio quotannis excreſcat. Unde cùm ſola hæc tria piſcium ſalitorum genera, ultra ſalis in eos inſumti pretium, duos & quod excurrit aureorum noſtratium milliones, Provincijs hiſce, paucis menſibus reddant, cogitandum relinquo lectoribus, quàm ingentem quotannis theſaurum continua illa & univerſalis piſcatio referat. qui ne cogitari quidem ſatis dignè cuiquam poteſt, tantùm abeſt ut credi: cùm infinita quædam & prorſus ſtupenda vorago ſit, quam idcircò nunc mitto, & ad ulteriora progredior. Salmo piſces.

Præcipuæ Sylvæ & Saltus.

ARduennam teſtatur Cæſar ævo ſuo fuiſſe maximam totius Galliæ ſylvam, cœpiſſeque ab ripis Rheni, & ingenti magnitudine per medios fines Trevirorum, ab unâ quidem parte ad confinia Nerviorum, ab alterâ verò ad initium Rhemorum pertinuiſſe, millibuſque amplius quingentis in longitudinem patuiſſe. Noſtrâ ætate maximus etiamnum Galliæ ſaltus eſt. ſed excultâ paulatim tellure, multùm imminuit. quin & præter hoc detrimentum, illa ipſa quæ ſupereſt pars haud uſquequáque cohæret, ſed frequentiùs interrumpitur, atque hic illic aratro ſubigitur, mutato ſubinde & cognomento. continuatur autem, quà longiſſimè, inde ab Theonvillâ uſque ad urbem Leodicenſem, quod quidem triginta plus minus leucarum iter eſt. in cujus meditullio ſitum eſt Fanum Sancti Huberti, oppidum, juxta Gemmam, ad grad. 26 min. 40 longitudinis, latitudinis verò grad. 50 min. 4 poſitum. eſt autem hic ſaltus maximis paſſim altiſſimiſque variorum generum arboribus denſus, quæ non minùs amœnum eum & fructuoſum, quàm celebrem & admirabilem reddunt. Arduenna ſylva.

Mormautium, ampliſſima ſimul & amœniſſima Comitatus Hannoniæ ſylva, initium capit circa Quercetum, vulgò *Queſnoy*, & in Auſtrum, ad multas leucas, Veromanduos verſùs procurrit, oppida, pagos, villas complexa, rivis quoque & fontibus limpidiſſimis paſſim irrigua. plurimi conficiuntur in hac ſylvâ carbones, unde creditur a nonnullis veteris Carbonariæ pars, quam alij tamen magis orientalem, ac inter Moſam & Sabim fluvios fuiſſe contendunt, & amœnum illud Harchiæ nemus ejus eſſe reliquias, in quo cognominis ille cum arce pagus, Comitum Barlemontij ſedes. Mormautiū ſylva.

Amœniſſima Divi Amandi ſylva, in eadem quoque Hannoniâ ſita, audit vulgò & ſylva Raimenſis, ob ſummam videlicet cum eo ſaltu viciniam. initium autem capit in Flandriæ Gallicanæ confinijs, ad nobilem illum pagum Divo & ſylvæ cognominem. unde porrò ad orientem, magno admodùm ſpatio, Valentianas uſque procurrit, arboribus paſſim denſa. Eſt autem ſaltus Raimenſis in ditione Toparchæ Amerienſis, qui hac ipſâ de cauſſâ eſt Magnus Venator Hannoniæ, dignitate nimirum ſaltui ipſi annexa. Sylva D. Amandi.

Eſt in eodem Hannoniæ Comitatu & Fagniacenſis ſylva, quæ initium capit Sylva Fagniacenſis.

prope

prope Avennas, & lato ambitu, usque ad Magetobriam, vulgò Masieres, Galliæ oppidum, id est, sedecim ipsas leucas in longitudinem patet, olim multò etiam major. nomen hactenus retinet, licèt aliquatenus depravatum, a Faunis & Satyris, quos in hoc fortean tractu somniarunt Poëtæ capripedes & cornigeros, quod videlicet primi horum saltuum habitatores eâ fuerint morum feritate, ut ad brutas quodammodo pecudes viderentur accedere.

Sylva Sogniacensis. Soniensis, vel ut alij scribunt, Sogniacensis sylva, sita est in Ducatu Brabantiæ, bombardæ circiter jactu ab urbe Bruxellâ. procurrit verò trium leucarum spatio versùs meridiem usque ad Brenniam allodialem quam vocant, & Brennocastrum. saltus reverà ingens, & perinsignis, ac plus septem leucas, id est, octies mille jugera, quorum singula quadringentas decempedas, sive ut vulgò loquuntur virgas, hæ verò vicenos pedes, continent, ambitu suo complexus. cæduntur quotannis hujus sylvæ, solemni quodam regionis more, centena jugera. quæ ad quinquagena florenorum, id est, vicena quina aureorum nostratium millia Principi reddunt. atque ita fit, ut octogesimo quoque anno, tota quàm latè patet sylva, & recisa sit, & altissimis rursùs crassissimisque arboribus restituta, ac veluti renovata. varios insuper iste saltus ingēti suo circuitu complectitur pagos, tum & arcem, quam trium fontium vocant, & abbatias cœnobiáque compluria, rem non laudabilem minùs quàm admirandam. quo fit, ut per æstatem plurimi Nobiles Bruxellenses, tum & civium quoque non pauci, partim votis obstricti, partim & animi gratiâ, tres quatuorve continuas septimanas, comitantibus & uxoribus, & reliquâ omni familiâ, sylvam hanc amœnissimam peregrinantium ritu perambulent, alia atque alia subinde invisentes cœnobia, idque non minori devotione, quàm animi sui solatio.

Meerdalia sylva. Meerdalia urbi Lovaniensi vicina, magnus & pulcherrimus saltus est, nec amœnitate minus, quàm ferarum frequentiâ, & insigni, quod venationem quidem concernit, immunitate celebris.

Zaventerlao sylva. Zaventerloæ, inter Lovanium, Bruxellam & Vilvordiam sitæ, nomen est ab Zaventriâ, pago sylvæ amœnæ propinquo.

Grootenhoutium sylva. Grootenhoutium in eadem Brabantiâ situm est, paullum infra Turnhoutum. nascitur autem hic Ada torrens, qui in Nitham fluvium influit. saltus ipse permagnus est, & venationibus olim reginæ Mariæ, Caroli quinti sororis, cui oppidum ipsum Turnhoutum ad vitam a fratre concessum, plurimùm frequentatus.

Marlania sylva. Marlania, agri Namurensis sylva, initium capit ab ipsâ urbis Namuri arce, & Hypafricum versùs magnâ latitudine Philippovillam, longitudine verò usque ad Mosæ ripam procurrit, superbo sanè & amœno valdè adspectu.

Niepa sylva. Niepa, Flandriæ saltus longè præcipuus, haud procul Arthesiæ finibus, flumini Lisæ propinquus est, Casleto & Bellâ pari duarum leucarum intervallo, licèt vijs diversis, abjunctus. sylva ingens, amœna, antiqua, & in quâ arx situ valida.

Nonna sylva. Nonna ejusdem Flandriæ sylva, Ipris vicina, ingenti magnitudine in septemtriones extenditur, multos pagos & abbatias complexa.

Poodsbergia sylva. Poodsbergia inter Flandriæ Hannoniæque confinia, circa Gerardomontium & Lessinam sita, magnus & orbiculari pænè figurâ saltus est.

Buscum Guiljelmi sylva. Buscum-Guiljelmi Arthesiæ prope Rentejum sylva est, in quâ semi-prælium illud inter Imperatorem & Galliæ Regem, anno Christi 1554 commissum est, de quo posteà fusiùs.

Echterwaldia sylva. Echterwaldia, pulchra simul & peramœna Geldriæ ad Arnhemium sylva, boream versùs procurrit.

Septem Saltus in Frisia. **Seven Wolden** in Frisiâ & confinijs Transisalanæ, septem ingētes saltus sunt, haud magnis inter se intervallis abjuncti, unde & uni è tribus Frisiæ Statibus, sive Ordinibus nomen est. ambiunt autem singuli satis magnum terræ circuitum, & quamplurimos continent pagos, adspectu sanequàm delectabili.

Ferarum varia genera. Scatent verò hæ omnes hactenus nobis enumeratæ sylvæ variorum in usum venationis generum feris, quales nimirùm cervi, damæ, capreoli, apri, lepores, cuniculi, taxi: quin & glires quoque, & erinacei. quorum omnium carnes suaves quidem

dem & delicatæ, Italicis tamen, præsertim quod lepores attinet, cedunt. Neque desunt propterea lupi, vulpes, mustelæ. sed è contra adsunt & canes, grandes illi quidem ac præferoces, & cùm noxijs illis feris pellendis, tum & in reliquos venatorum usus perutiles, sed quorum optimi tamen ex Angliâ nobis suppetunt. Est autem & peculiare quoddam hic canum sagacium genus, quos Itali nominamus *segugos*, eâ indole & virtute, ut operæ pretium, sit breviter eos attingere: maximè cùm & Silius Italicus, insignis jam inde ab Neronis ævo poëta, eorum, & quidem cum laude, libro de Punico bello decimo, faciat mentionem. duæ ergo sunt canum istorum species: alij enim mediocres, seu mediâ quadam magnitudine, alij quidem minores, sed ijdem & pulchriores, ac auribus ferè ad terram demissis. utrique autem eo ingenio & sagacitate, ut statim atque conspexerint, vel odoratæ sint feram, sive saucia ea sit, sive intacta, tantâ & aviditate simul & obstinatione, per saltus, sepes, valles, montes, & quoscumque alios transitus, ejus persequantur vestigia, ut non ante conquiescant, quàm & feram invenerint, & venatori suo ostenderint. quocirca magnis etiam pretijs exteri eos canes licitantur, quos in alias oras hinc avehant. sed non videntur illi vel educari, vel genus suum, eâ quâ hic quidem indole, peregrè propagare posse. Versus poëta, quos dixi, eccisti: Canes sagaces eximij.

Vt canis occultos agitat cùm Belgicus apros,
Erroresq; feræ solers per devia mersâ
Nare legit, tacitoq; premens vestigia rostro,
Lustrat inaccessos venantum indagine saltus,
Nec sistit, nisi conceptum sectatus odorem,
Deprendit spissis arcana cubilia dumis.

Est & aliud quoddam peculiare canum aquaticorũ genus. ac principiò quidem aviarij illi ab Hispaniâ canes, quos Belgæ **Spilhoenen**/ Itali *Barbettos* dicimus, in magno hic & laudabili satis usu. posteà verò novum, ut dixi, invẽtum est apud Batavos canum genus, quod priorum illorum laudi multum detraxit. sunt enim isti aliquantò quàm illi majores, validi, acres, ore patulo, villis contractis, eáque dexteritate simul & acritate anatem, sive aliam quamlibet prędam insectantes, ut vel illico eam prehendant, vel usque adeo defatigent, dum illa cursu defessa feritati caninæ ultrò se dedat. & ex hoc etiam genere plurimi canes in exteras passim provincias avehuntur. Habet etiam noster tractus paculas aliquot martes, seu mustelas sylvestres; plurimas lutras, & maximam mustelarum, quas a tetro quem reddunt odore nonnemo putorios vocat, frequentiam. hæ à pulcherrimis suis pellibus admodùm hodie nobiles, & per Europam distribui solitæ. ursi quidem & histrices naturâ nobis hic nulli, sed adducuntur abundè ex septemtrionali orbis plagâ. petuntur & ab ipsâ interdum Africâ, & trãs mare huc advehuntur leones, tigres, lynces, pantheræ, pardi, aliæqúe id genus raræ atq; feroces belluæ. quin hocipso, quo descriptioni nostræ summam manum imponimus, tertio nempe & sexagesimo supra sesquimillesimum anno, Septembri adeò mense, transductus hac Indicus elephas, Bohemiæ regi patrueli, ab Hispaniæ Rege missus, & magno populi undíque festinantis concursu spectatus, licèt primus tamen non esset, qui terras istas invisеret. fuimus autem & nos inter belluæ spectatores, sed non observavimus sanè in eâ tot illas virtutes, quot a scriptoribus prædicantur. erat enim non corporis tantùm mole, sed indole quoque & ingenio prorsùs enormis, & non secùs quàm porci, quidquid obvium esset cibi aut potus, illicò devorabat deglutiebatque. quin tanto se quodam die ingurgitaverat vino, ut ipsas viginti quatuor horas jaceret pro mortuo. sed cùm rursùs edormijsset hanc crapulam, multo quam antè edacior & famelicus magis surrexit. Elephas.

Abundat passim hic tractus perdicibus, etsi non ex earum genere quas Florentini *coturnices* dicimus. phasianis, turturibus, coturnicibus scatet, verùm non eâ quâ in Italiâ saporis dulcedine præditis. turdi quoque, melioris alimenti defectu, multùm ab Italicis abeunt. merulæ autem nostratibus meliores, tum & longè majori frequẽtiâ. In summâ omnes hic ferè invenias aviculárum plus quàm mediocrium species. nominatim verò alaudas, quarum ingens profectò est numerus, quæque Altilium & volatilium varia genera.

bonitate simul & suavitate, Anglicanis fortasse, Polydoro Virgilio usque adeò decantatis, non cedant. pavones, cycni, ardeæ, ciconiæ, anseres, plurium generum anates, gallinæ Africanæ, Indicæ, Cimbricæ, & nostrates, magnitudine simul & bonitate laudabiles, in magnâ hic copiâ. sicut & columbarum, tam ferarum, quàm domesticarum, varia genera. gallinagines plurimæ, & quidem insigniter bonæ. tanta insuper toto tractu, & præsertim, ut suo loco dicemus, in Batavis avium aquaticarum copia, tam variæ species, ut præter animi voluptatem quâ & spectatores nonnumquam, aucupes autem semper afficiunt, magno etiam publicè, ob pretij vilitatem, bono atque emolumento sint. Neque desunt hic variorum generum aves rapaces, quarum potior pars in hisipsis regionibus nascitur, cujusmodi sunæ, ex Plinij quidem sententiâ, aquilarum species, accipitres, nisi, Falcones tum Alani, tum peregrini, æsalones, buteones, & fringillarij. Quoniam verò aves hæ prædatrices, easque cicurandi, ac varijs aucupij modis assuefaciendi ratio, res est adeò memorabilis, adeoque pæne dixerim regia, & ab Inferiorum istarum regionum indigenis primùm inventa, obligatus quodammodo mihi videor eam paullò accuratiùs explicare. Primùm igitur dico, mirandum esse magnopere ac propemodum incredibile, quod nec Romani nimirùm, nec Græci, nec quæ utrosque præcesserunt & tot posteà sæclis secutæ sunt nationes, inter tot tam illustres ingeniosas, & heroicas animas, hunc cicurandarum instituendarumque avium rapacium modum rationemque umquam excogitaverint, sed eam omnium primi invenerint Belgæ, qui minimè tamen primi ad magnitudines istas & elegantias mundanas cœperint adspirare: & fieri potest, ut hinc id procedat, quod non ea alijs hujus avitij copia, quæ nostri tractus hominibus: qui licèt domi, ut dictum est, omnes ferè haberent earum species, non fuere tamen a naturâ concessis contenti, sed cùm viri essent non minore solertiâ, quam lucri fortassis cupiditate prædити, invenerunt earum veluti promptuarium quoddam, & copiæ ipsum cornu, in transmarinis, & quidem extremis Norvegiæ partibus. ubi in tantâ videlicet abundantiâ, & ex crebrò spectatis avium actionibus, earum indolem atque naturam tam accuratè observarunt, ut peritior aliquis & magis experiens eas cicurare tandem aggressus sit, & in usum aucupij postmodùm adhibuerit, idque felici planè successu. considerationem sanè, inventionem, & artem nequaquam vulgarem! siquis enim consideret, quàm multæ, etiam ex domesticis nobis aviculis, & nominatìm hirundines, utcumque cicures videantur, atque mansuetæ, feræ tamen remaneant, nec umquam mansuefiant; quàm multæ rursùs, quæ etsi tenellæ ad tempus mansuescant, quales passeres speciatìm & sturni, ad naturalem tamen feritatem iterùm redeant, nostrum genus abhorreant, & ad suum se referant: non videbitur, inquam, ei, qui hæc expenderit, verisimile, sylvestres ullas, sive montanas aves, adeò non dumtaxat feras, sed & feroces, umquam domari, nedum cicurari, ac ad eam humilitatem & obedientiam redigi posse, ad quam istæ, etsi grandæviores jam, reducuntur. rem dignissimam hercle & nobilissimam, eaque non voluptate solùm, sed & magnificentiâ plenam, ut ejus usus & exercitium, apud solos hodie Nobiles Dynastasque remanserit. quod videlicet, præter magnos quos habet sumtus, plebejæ & vulgares animæ eo prorsùs habeantur indignæ. Ut igitur redeamus ad institutum, Belgæ reverà sunt illi, qui non minore solertiâ dexteritatéque quàm patientia & longaminate aves istas rapaces omnium primi domuerint, & cùm voluptati tum & utilitati hominum condoceferint. unde hodie avium illam reginam, ex ferâ factam mansuetam, utcumque jugi impatiens manum aucupi suo nonnumquam stringat, interdum & in oculos involet, videmus tamen ferire peculiariter cervas, damas, capreolos. accipitrum alij quidem lepores, anseres, atque perdices, alij verò rusticulas, coturnices, & turdos corripiunt. æsalones galeritis potissimùm insidiantur, quas magnâ spectantium delectatione, in aëre, mirâ quadam agilitate & promtitudine diutulè satis premunt, donec terræ tandem affligant. sed exuperat omnes hasce venationes pulcherrima illa & planè regia herodiorum & falconum cum ardeis gruibusque concertatio, quæ in aëre fieri solita, & quidem aperto Marte, eâ utriusque partis contentione & strenuitate, nunc in cælo, nunc vicis-

Aves rapaces, & qui primi eas cicuraverint.

viciſſim in terrâ, ut diutiſſimè nonnumquam duret conflictus, maximâ tum aucupantium, tum circumſtantium voluptate. Propagarunt deinde ijdem Belgæ nobiliſſimum hoc & jucundiſſimum exercitium, in omnes Germaniæ, Galliæ, Angliæ, Hiſpaniæ, & Italiæ quoque Provincias. quin & ingentem tam ferarum, quàm cicuratarum avium harum rapacium copiam, ceu magni pretij mercîmonia, in eaſdem illas oras ſubinde venalem important, non ſine magno ſuo bono & laude, ac eorum ad quos deferuntur delectamento. Primus, qui (juxta F. Leandrum Alberti Bononienſem) iſtud aucupij genus in Italiam intulit, & quidem ab annis quadringentis vix dum exactis, (quis obſecro crederet, gentem adeò nobilem, exercitij tam honeſti, tam elegantis, tot ſæculis fuiſſe ignaram?) primus, inquam fuit Imperator Cæſar Fridericus Ahenobarbus, qui è Germaniâ in Italiam tranſiens, ac Romam uſque progreſſus, inter alia quædam horrenda ſua facinora, ſed provocatus nimirum & irritatior, grande illud & diffuſum Mediolanum funditùs diruit. Addiderunt poſteà Florentini ad jam dicta Belgarum inventa, propter ſummam quâ gaudent dumetorum commoditatem, prælongas quaſdam & conſilio in hunc ipſum finem confectas ſepes, multâ hic illic eſcâ conſtratas. quibus propria quædam prætendunt retia, quæ peculiari voce dicunt araneas. hinc falcones adhibent & æſalones ſepibus illis ſupervolantes, ac alis tantiſper ſubnixas, dum aucupium deſinant. intereà verò oſtenſis ſubinde & nonnumquam porrectis carnium bolis, eos ſuſtentant, & in aëre habent ſuſpenſos, ne videlicet aves in dumetis illis deliteſcentes, dum magno ſaxorum & fuſtium ſtrepitu propelluntur, ſepibus evolent, ſed circumvolantis & capitibus ſuis imminentis falconis metu, tectæ & tacitæ in araneas illas impingant, magno ſanè venantium commodo, nec minore cum voluptate. Videamus verò nunc jam, ecquâ potiſſimùm ratione iſti de ferocibus hiſce & prædatricibus avibus ſibi proſpiciant, & quidem eâ quâ dictum eſt copiâ. conferunt itaque ſe quotannis, Iulio menſe, in extremas illas Norvegiæ partes, mille hinc & quingentis minimùm milliaribus diſſitas, quo ipſo tempore velut in flore eſt avium earumdem fœtura. ideoque non aliter quàm vel hîc vel in alijs tractibus autumno capiuntur fringillæ, cæteræque id genus avîculæ, ita & iſtæ aves, ſed validioribus paulò plagis, & columbis filo annexis ac identidem ſubvolantibus, parvo negotio irretiuntur, quarum poſteà noſtris aucupibus, quot & quas ipſi deſiderant, cedunt in prædam. capiunt verò in primis falcones, ex eorum genere, quos Itali peregrinos vocamus, quod in alijs terris reverà ſint hoſpites, & quàm rariſſimè ac obiter tantùm conſpicui. capiunt etiam aquilas, ſed perpaucas, quod videlicet huic aliti propria in Hiſpaniâ ſedes ſit, è quo tractu Carolus Quinctus Imperator earum bis duodenas ſimul dono miſit Leoni decimo Pontifici Maximo. capiunt quidem & gyrofalcos, ſed rariores, quod nobilius nempe ſit iſtud genus: accipitrum verò & æſalonum maximam multitudinem. Videntur autem hæ omnes avium ſpecies frigoris ferè appetentiores: adeò quidem, ut præter gyrofalcones, qui omnes ordinariè quaſi candicant, falcones quoque & accipitres capiant prorſùs albentes. ſcilicet verò in frigidiſſimis illis Septemtrionis Provincijs non iſtas tantùm & alias aves, ſed quadrupedes etiam beſtias, urſos, lupos, vulpes, lepores ſolemniter albicare. Non invenitur in eo tractu, ut & hoc ſubjungamus, nobilis illa avis prædatrix, quam Itali *Sagro*, Latini fortaſſis ſacrum appellant, cujus (ut & tradunt ſcriptores) non eſt ulla (quod notes) præterquam apud ſolos Cretenſes notitia. Atque hæc de rapacibus avibus dicta ſufficiant. Proſequemur deinceps deſcriptionis noſtræ filum, & quo promiſimus ordine, progrediemur ad explicandos Belgarum mores, ac tam virorum, quàm mulierum indolem, expeditis videlicet univerſim terræ & Oceani qualitatibus.

Sacrũ avem non alibi quam in Creta reperiri.

Virorum & fœminarum in Belgiâ qualitas, indoles, mores.

Belgarum indoles, sive natura.

INdigenæ hujus terrę formâ ut plurimùm sunt venustâ. corpus ijs quadratum, ac justo temperamento aptaque compositione decorum: & inter alias quidem membrorum proportiones, pulchra valdè tam viris, quàm fœminis crura. staturâ in universum sunt justâ; quam multi tamen excedunt, in Hollandiâ nominatim & Frisiâ, ubi corpore ferè prægrandi, & supra modum procero. & est tamen communis opinio, non Cæsaris tantùm & aliorum quorumdam scriptorum auctoritate, sed & varijs quoque ossium passim è sepulchretis erutorũ reliquijs nixa, fuisse Belgas & ejusipsius Cæsaris sæculo, & diu etiam pòst, ac ad tempora minimùm Caroli Magni, longè proceriores. quam staturæ mutationem multi adscribunt consuetudini atque commercio exterorum hic assiduè versatorum, & etiamnunc versantium, quibus ea nimirum humilior. ego tamen existimo magis idipsum procedere ex qualitate victus, & contractiore hoc ævo moderatioréque vivendi ratione ac disciplinâ, quàm ex aliâ ullâ caussâ. Satis explicat suam super hac ipsâ re sententiam, initio statim quarti commentariorum, Iulius Cæsar, cujus hæc quidem sunt verba: *Quæ res & cibi genere, & quotidianâ exercitatione, & libertate vitæ, quod à pueris nullo officio, aut disciplinæ assuefacti, nihil omninò contra voluntatem faciunt, & vires alit, & immani corporum magnitudine homines efficit.* Sunt verò ijdem Belgæ, asserente & Cæsare, admodùm dediti religionibus, ac inter primos Galliæ & Germaniæ populos, qui salutari Christianorum fidei dederint nomen, faciente Divo Materno Ticinensi, primo Tungrorum Episcopo, jam inde ab anno Christi centesimo primo. quam ipsam & religiosissimè semper tenuerunt, & maximâ veneratione prosecuti sunt. clarum id ex innumeris scriptis & munimentis. clarissimum verò ex tot pulcherrimis templis, abbatijs, conventibus, monasterijs, hospitalibus, nosocomijs, alijsque pietati dicatis locis, per omnia undique oppida, omnes pagos, ac totum adeò tractum exstructis, & magnis censibus annuisque omnium rerum proventibus ab sanctissimis terræ viris simul & fœminis largiter dotatis.

Belgæ religiosiores.

Quando ad Christum conversi.

ADDITAMENTVM. [*Anno Christi 531 Arthesij ab D. Vedasto, Abbatiæ Atrebatensis patrono, ad Christum conversi sunt. anno 545 Nervij, quos Tornacenses nunc dicimus, Divorum Platonis & Chrysolij studio, Christo initati sunt. anno 633 Morini fidem susceperunt, instituti ab D. Amando Tungrorum Episcopo. anno 690 Divus Willibrordus Batavis, Frisijs, & finitimis nationibus, missis porrò in alias oras sodalibus, Christum annuntiavit. anno 714 ij qui Scaldim accolunt, Christianam fidem amplexi sunt.*]

Belgarum in bello virtus.

In bello tam maritimo, quàm terrestri, sive id equitatu gerendum, seu peditatu, populi isti & feroces & fortes, præsertim ubi ducem aliquem nacti acrem & strenuum, quales vix umquam ijs desunt. ita ut hactenus quidem fidem adstruant Cæsaris de ipsorum fortitudine testimonio, qui primo commentariorum, ubi de singulis Galliæ populis in genere sermo est, his utitur verbis: *Horum omnium fortissimi sunt Belgæ.* & libro secundo: *Solosq; Belgas esse, qui patrum nostrorum memoriâ, omni Galliâ vexatâ, Teutones Cimbrosq; intra fines suos ingredi prohibuissent.* ac virtutem sanè & fortitudinem suam nulli non numquamnon probant. quod cùm alias semper, tum nuper adeò in ultimis istis usque ad annum 1559 bellis, ex tot ab hostibus reportatis eorum victorijs, liquidò constitit. Accedit summa rerum maritimarum peritia; quâ fit, ut navibus suis, quarum infinitus pænè est numerus, omnes ferè mundi plagas adeant atque perlustrent. quin usque adeò maris ac periculorum ejus securi sunt, ut non toto modò, quàm longus est, anno assiduè navigent, sed nec ullâ tempestate possint adduci, ut ante itineris instituti finem, aliquem quemvis portum appellant, strenuè prorsùs & impavidè cum omnibus ventis & procellis colluctantes. unde cum nullum planè remittant tempus, citiùs multò & expeditiùs, quàm aliæ nationes, itinera sua perficiunt.

Rerum maritimarum peritia.

ADDITAMENTVM. [*Anno 1088 cùm nullæ adhuc naves Zondâ, Daniæ freto, in Oceanum septemtrionalem exÿssent, Batavi omnium primi fretum illud emensi sunt. ijdem*

dem anno Christi 1594, & aliquot insecutis, nullum non moverunt lapidem, quò per extremos Aquilonis recessus, breviorem sibi & commodiorem pararent viam ad remotissimos illos Cathajæ, Chinæ, & Iaponiæ populos. sed felici parùm successu, etsi ad 77 tamen altitudinis grad. progressi, ac fretum illud, quod **Wapgats** *vulgò appellant, emensi, ad Obim usq; fluvium enavigassent. Iam de navigationibus eorumdem in Indiam orientalem, non est quod à nobis hic disseratur, extãtibus publicè scriptis ipsorum libris, ad quos, evitando prolixitatis fastidio, lectorem remittimus.*]

Eruditorum, & in omni disciplinarum scientiarumque genere versatissimorum hominum ingens hic numerus. unde & olim fuêre, & hodiéque (ut infrà videbimus) sunt complures, iique celebres valde scriptores. quin majori gentis parti nota Grãmaticæ rudimenta, & vel ipsi etiam rustici legendi scribendique periti sunt. Præterea familiares plærisque linguæ istæ vulgares. rem & laude simul & admiratione dignissimam! inveniuntur enim complures, qui ultra linguam suam vernaculam, etiamsi domo nusquã discesserint, & exoticas quasdam egregiè calleant, Gallicam nempe, quæ naturâ ipsis perquàm familiaris, Germanicam, Anglicam, Italicam, Hispanicam, aliasque remotiores etiam linguas. sermo eorum vernaculus, exceptis aliquot partibus, ubi (ut suo loco dicturus sum) gallicissant, germanissantve, exteris ferè dicitur Flandricus, Latinis Teutonicus. idque (ut tradunt nonnulli) ab Tuistone illo, cujus apud Tacitum mentio, libro de moribus Germanorum, qui totam illam, quàm latè patet, terram, quæ Romanis olim Germania, nobis hodie dicta est Allemannia, de nomine suo vocârit Teutoniam. unde & ipsi Belgæ, qui origine sese, nec injuriâ, dicunt Germanos, linguam suam, olim Germanicæ similem, ac nec hodie multùm diversam, Teutonicam vulgo indigetant. linguam mehercules divitem, uberem, & vocabulis copiosam, animique conceptis exprimẽdis aptissimam, sed perceptu multùm difficilem, pronuntiatu etiam magis; adeò quidem, ut in hoc ipso solo nati infantes, grandiusculi sint oportet, priusquàm voces exactè forment, & proferant. Habetur autem multis de caussis, & ob monumenta quædam ex vetustate residua, pro re prorsus indubitatâ, hodiernam hanc Belgiæ linguam, eamdem esse, cum eâ, quâ utebantur ævo Iulij Cæsaris, qui initio statim commentariorum, ubi docet Galliam omnem divisam in partes tres, super hac ipsâ re, his utitur verbis: *Hi omnes linguâ, institutis, legibus inter se differunt.* quare sicut jam tum Belgæ linguâ à cæteris Gallis diversi, ita videntur hucusque veterem illam retinuisse. cùm enim à consuetudine & commercio Romanorum longissimè isti abessent, non potuit scilicet ita facilè sermo eorum corrumpi: quod palàm videmus accidisse finitimis aliarum terrarum, Galliæ nempe, Hispaniæ & Italiæ priscis linguis, quæ reipsâ ab sermone Latino degenerarunt, à quo procul dubio longè olim fuerunt diversæ. De origine verò Belgarum testatur Cæsar, *plerosq; esse ortos à Germanis, Rhenumq; antiquitus transductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosq; qui ea loca incolerent, expulisse.*

Eruditio.

Variarum linguarum cognitio.

ADDITAMENTVM. [*Affirmant nonnulli, inter quos I. Marchantius, linguæ Teutonicæ magnam esse affinitatem cum Græcâ. quod cùm aliis argumentis, tum ex eo potissimùm probant, quod complura sint utriusque linguæ vocabula, non voce tantùm & significatione, sed pronuntiatu quoq; inter sese simillima. qualia nominatim, γράφειν, Belgo-teutonibus* **graven**; γρίφειν, **grypen**; κλώθειν, **klooten / kloſſen**; ἴϐηρ, **yver**; στιϐεῖν, **ſtyven**; στενεῖν, **ſtenen**; θρηνεῖν, **tranen**; θὴρ, **dier**; λίσπα φθογγὴ, **liſpetonghe**; καλαφάτης, **kalafater**; κρεϐϐάτον, **krebbe**; στρόφος, **ſtrop**; λαμπρὸς, **lampers**; φῆλος, **fiel**; κοῖλος, **kuyl**; φρίζειν, **vreeſen**; πύργος, **burg**; ὁλκὰς, **hulck**; μάνη *Doricè*, **mane**; θυγάτηρ, **dochter**; *& alia plurima, quæ longum sit recensere. unde Ovidio sanè adstruitur fides, canenti uspiam,* Græcaque cum Getico mixta loquela sono est; *& Gothos innuenti, seu Danos & Suecos, Teutonibus solo simul & sermone vicinos, licet dialectis inter se differant, adeoq; Suecorum hodie linguam inferiores hi Teutones difficulter intelligant, ob duriorem ejus & pinguiorem pronuntiationem. originem verò linguæ Teutonicæ, & variarum ejus dialectorum, Ioannes Goropius Becanus ad veterem illam Cimbrorum refert, veròne an falsò, penes lectorem esto judicium. sed utcumq; sit, latissimè sanè patet ejusdem usus, & quidem inde ab Gravelingiâ, Flandriæ oppido, ad*

extremam usque Livoniam : qui immensus profectò terrarum tractus est.] *

Belgæ strenui mercatores, & solertes opifices.

Sunt prætereà Belgæ strenui mercatores, adeóque omnis generis mercimoniorum intelligentissimi. quin negotiatione potissimùm, & officijs tota pænè Provincia nititur. unde & peritissimi sunt artium mechanicarum opifices. quod apparet in primis ex tam varijs egregiorum pannorum generibus, tapetibus nempe, vel ad miraculum pulchris, sajis, ossettis, semi-ossettis, linteis, fustaneis, alijsque varij generis simul & pretij mercibus. quæ non in omnem solùm Europam, sed & Africæ multas partes, adeóque in ipsas usque tam Orientales quàm Occidentales Indias, Hispanîensi & Lusitanicâ viâ hinc exportantur. Laboriosi etiam sunt, diligentes, ingeniosi, ac omnium adeò disciplinarum capaces, imitantes confestim & exprimentes, puta quibus nihil dociliùs, quidquid usquam conspiciunt. quod observavit quoque & memoriæ prodidit Cæsar, & apparet quotidie ex tam multis artibus peregrinis, in has oras invectis, ubi ad Orientis exemplar varia hodie texuntur sericorum pannorum genera. Cæsaris è libro septimo commentariorũ verba eccista : *Est summæ genus solertiæ, atque ad omnia imitanda & efficienda quæ à quóque tradantur aptissimum.* Sed & multarum insuper magni momenti rerum, ut suprà tetigimus, inventores, & in primis peculiari quadam venustate felicitatéque præditi, in excogitandis statim & inveniendis omnigenis instrumentis, ad expedienda majori facilitate compendióque negotia, & cùm alios quosvis, tum & culinarios usus, non ingeniosis minùs, quàm commodis. ita ut exteri, non sine admiratione, crebrò hinc sumant exemplar. atque hinc adeò fit, ut isti opera sua eâ dexteritate, facilitate, ordinéque disponant, ut & parvuli, ac quadriennes modò aut quinquennes eorum filioli, victum illicò sibi incipiant quærere. Invenio eos, omnium Transalpinorum primos, non linteos modò, sed & laneos quoque varij generis pannos, exorsos contexere. quam ipsam artem unà cum ratione tingẽdi in Angliam porrò invexerint. constat quidem, Anglos usque ad annum Christianum 1404, & aliquanto etiam post, classibus suis, lanâ maximam partem onustis, in has oras commeasse, indidemque sibi, quod nec ipsi quidem eunt inficias, de lanâ tunc prospexisse. Fit verò prolixa Belgicorum pannorum, & in primis Iprensium mentio, cùm apud alios passim scriptores, tum & apud Alphonsum nonum Castellæ Regem, libro de septem partitis. quin & magnus noster Petrarcha, peregrinatione, jam ante ducentos quinquaginta & eo amplius annos, per tractum hunc factâ, Cardinali Columnæ scribit in hanc sententiam : *Vidi* (inquit) *cæteros Flandriæ Brabantiæq; populos lanificos atque textores.*

Rerum complurium inventores.

Belgæ insignes Musici.

Sunt deinde hi Belgæ veri Musicæ artis antistites, quam & instaurarunt videlicet, & ad summam evexerunt perfectionem. est enim illa ijs adeò naturalis & velut congenita, ut & viri simul & fœminæ, summâ non solùm festivitate, sed & harmoniâ, ad numeros naturaliter canant. cui ingenitæ facultati additâ postmodùm arte, ea, ceu videmus indies & audimus, tum vivæ, quod dicunt, vocis, tum musicæ instrumẽtalis edunt specimina, eum concentum, ut in omnibus Christianorum Principum aulis meritò foveantur & magni fiant. Et ex hac quidem gente, ut recentiores modò commemorem, prodierunt Ioannes ille Tinctorius Nivellensis, cujus, ut hominis rarâ quadam virtute præditi, suo infra loco fusiùs memini: Iosquinus Pratensis: Obertus Ockegemius: Ricafortius: Adrianus Willardus: Ioannes Moutonius: Verdelotius: Gombertus: Lupus Lupius : Cortesius : Crequillonus : Clemens non Papa : Cornelius Canis, omnes jam vitâ defuncti : Cyprianus de Rore : Ioannes Coickius : Philippus de Monte : Orlandus Lassus : Mancicurtus : Iosquinus Bastonius: Christianus Hollandus : Iacobus Watius: Bonmarchæus: Severinus Cornettus : Petrus Hottius: Gerardus Turnhoutius : Hubertus Walrandus : Iaquettus Berchemius, civis Antuerpiensis : Andreas Pevernagius : Cornelius Verdonckius, alijque complures, etiamnunc superstites, ac celeberrimi omnes, & varijs honorum titulis per Christianum orbem dispersi, artis Musicæ professores.

Virorum in Belgia virtutes.

Ingenium Belgis sedatum, & in omni sorte tranquillum. fortunâ cæterisque rebus mundanis utuntur prudenter & pro re natâ, nec facilè perturbantur. quod ipsum vel ex eorum sermonibus, atque adeo vultu & capite facile colligas, vix enim nisi extremâ senectâ canescunt.

quod

quod siqui in ijs atræ bili magis obnoxij, & ut sic dixerim, Saturnini, dolori plus satis indulgent, ij videlicet, quod ferendo sint impares, mox vincuntur & contabescunt. Viri in universum non nimis ambitiosi. ita ut multos videas, qui postquàm industriam suam aliquot annos probarunt, ac vel publico aliquo munere, vel mercaturâ, vel aliâ denique honestâ ratione sufficienter auxerunt rem, cognatis & propinquis dent locum, laboribus corpus & animum laxent, ac in otium sese, laudabili prorsùs exemplo, recipiant, facultatum aliquam partem ædificationi, cui impensè dediti, partem rursùs agrorum aliorumque proventuum emtioni impendentes. Sunt ijdem naturâ frigidiores, & valde in re Venereâ temperati. adulteria verò etiam detestantur. sed nec iracundiæ quidem, nec superbiæ nimis proclives. neque facilè dominatur ijs invidia. unde in familiari vitâ conversationéque civiles, tractabiles, aperti, officiosi, in primis autem faceti, etsi nimis interdum licenter. At ex alterâ parte, homines sunt per naturam avari, vel ut melius dicam, lucri admodùm cupidi, & ad quæstum attenti. tum & avidi novitatum, & usque adeò creduli, ut quidvis ferè credant cuivis. quare & decipi faciles, & ad quodcumque etiam summi momenti facinus aggrediendum præcipites. quod clarè nimis ostenderunt in postremis istis civicis motibus, qui totam adeò terram perdiderunt & concusserunt. siquid autem subodorentur, quod non faciat ad palatum, suspicaces illicò fiunt, atque præfracti. arrogantiæ insuper propiores quàm par sit; tum & loquacitati. rerum alienarum securi. beneficiorum memoriam citò amittunt, & hinc perexiguus ijs erga proximos amor est. quod vitium tamen contrariâ rursùs virtute pensant, dum & injurias citò oblivifcuntur, & odia facilè ponunt: veterem scilicet circa omnes istos affectus, de quâ testatur & Cæsar, consuetudinem servantes, quam ab aëre ipso & cœlo videntur haurire. Quemadmodùm verò unicuique nationi peculiaris aliqua virtus, & proprium rursùs aliquod vitium: ita & major istorum pars, non secùs quàm Græci, ad ebriositatem proclivis. quo vitio supra modum delectantur: ideóque & de die nonnumquam & noctu tanto se potu ingurgitant, ut preter alia, quæ non raro inde existunt mala, & corpori simul & menti graviter noceant, adeóque mortem sibi accelerent. nam ut alibi canit Propertius, *Vino forma perit: vino corrumpitur ætas.* Et agnoscunt quidem ipsi ac confitentur hoc suum vitium, quin & accusant se crebrò, & culpant: sed inveteratâ quadam assuetudine fit, ut eo abstinere se nequeant. & sunt tamen aliquatenùs excusabiles; nam cùm aër hic maximam anni partem humidior & plus æquo sit melancholicus, vix aliud sanè commodius efficaciusque discutiendæ & expellendæ odiosæ & insalubri melancholiæ remedium adhibere queant, quàm vinum. quod & Flaccus videtur innuere, cujus hoc hemistichium, *Vino pellite curas.* sed meminisse debebant & auream illam Terentij gnomam, *ne quid nimis.* atenim, ut quod res est dicam, planè non possunt; cùm sacro illi liquori, hilaritatíque & voluptatibus nimis addicti sint. Mulieres, præter insignem formæ præstantiam, quâ communiter quidem, ut jam dixi, excellunt, compositissimis quoque sunt moribus, & nativâ quadam venustate gratiáque decoræ. quod fit, quia inde à pueritiâ, recepto quodam & usitato patriæ more, liberè statim & familiariter cum quibusvis versantur, unde & in sermone & in cæteris vitæ commercijs, liberæ, promtæ, audaces. sed in tantâ tamen libertate, sive quis malit licentiâ, honesti atque decori admodùm observantes: ita ut non ad urbana tantùm negotia, etiam nemine comitante, solemniter prodeant, sed oppidatim quoque per ipsam terram, nullo aut perexiguo comitatu, peregrinentur, nec in linguas tamen idcircò incurrant, vel calumnijs sint obnoxiæ. sunt etiam continentes, & opidò quàm industriæ, non familiarem dumtaxat rem, cujus viri ferè exortes sunt & securi, studiosè curantes; sed emptionibus quoque & venditionibus, alijsque virorum proprijs actionibus sese miscentes, ac non manum minùs, quàm linguam interponentes: & quidem eâ dexteritate & promtitudine, ut in multis terræ Provincijs, Hollandiâ nominatim atque Zelandiâ, viri omnium ferè rerum suarum curam uxoribus sæpe relinquant. qui sanè agendi modus, ubi ad solemnem illam & fœmineo sexui naturalem ferè dominandi obmurmurandíque cupiditatem accedit, dubium esse non potest, quin & imperiosas

Vitia.

Mulieres pulchræ, moratæ, industriæ.

ſas eas & faſtidioſas, nonnunquàm & inſolentes efficiat. ſed ad rem. Domeſticus & ſolemnis familiarum in Belgiâ victus parcus admodùm & frugalis. potus ferè cervisia, ex aquâ ſemel atque iterum coctâ, tum farre, hordeo, tritico, & lupo ſalictario, aptâ quadam & peculiari mixturâ, confecta. cui potui ſiquis aſſuevit, is & ſuavem experitur & ſalutarem. quin optimam aliquando eam coquunt, & ſaluberrimam. creber etiam uſus lactis. pane ut plurimum victitant ſecalicio. ſaliunt inde quotannis, pro familiæ quidem & facultatum modo, unum aut alterum bovem, tum & totidem ſues: hinc caſeo, butyro, altilibus, piſcibus ſale conditis, & arboreis fructibus penaria ſua tam largiter inſtruunt, ut magnam anni partem indidem victitent, ac non niſi perrarò quidquam à macellarijs præſtinent. Excedunt tamen nonnumquam hanc parcimoniam, & ſolemnioribus aliquot feſtis; qualia Divi ipſis cognominis, Dionyſia, & ſiqua præterea ſeſe offert occaſio, magnificè convivantur, & adhibitis ſibi cognatis atque amicis, genio liberaliter ſimul & hilariter indulgent. ſunt enim, ut dixi, ad hilaritatem & voluptates propenſi, adeò quidem, ut nihil vereantur interdum viginti quinque, triginta, vel & triginta milliarium iter ſuſcipere, quò certis quibuſdam feſtivitatibus, & præſertim ſolemnioribus illis ſupplicationibus, quas ipſi Kerckmiſſen/ Græci ἐγκαίνια vocant, per oppida paſſim & pagos annuatim haberi ſolitis, tum cognatorum & amicorum nuptijs, alijſque id genus feſtis interſint. veſtitu utuntur decoro, commodo, eleganti, concinno. domos habent adeò bene compoſitas, & nullâ non ſupellectile tam luculenter inſtructas, ut nihil ultra deſideres. eſtque jucundum ſanè ſpectatu videre tantam in ædibus εὐταξίαν, tantum nitorem, tantam denique utenſilium omnium copiam, quantam vix, ac ne vix quidem, alibi uſquam terrarum reperias. In natalitijs & initiationibus liberorum, tum in nuptijs quoque & parentalibus Belgæ admodùm ſumtuoſi. in omnibus denique feſtis & actionibus publicis ad magnificentiam ferè inclinant atque ſplendorem. Solent verò tam Principes, quàm privati, quod & alijs ferè nationibus tranſalpinis in more poſitum, ſolent, inquam, in filijs primogenitis renovare parentium ſuorum, etſi ij adhuc ſuperſtites, imò & integrâ ſatis ætate ſint, nomina. ſolent præterea nobiles, ſaltim ij qui aliquo ſunt numero atque honore, Dynaſtarum exemplo, filias natu maximas, cæteris, licèt eandem cum illis habentibus dotem, ſemper præferre: ita ut alteram tertiamve ſæpiùs elocent ei, cui primam illam negarent, expectantes videlicet dum potior illi conditio, digniorque maritus obtingat. Eſt autem & hoc in Belgis laudabile, quod ex facili ſcilicet affinitatem contrahant cum diverſarum terræ ipſius Provinciarum hominibus (quod ipſum obſervo eos à Cæſaris uſque temporibus, imò & longè antè facere ſolitos) idque prout offerunt ſeſe occaſiones, quæ variæ ſæpe & multiplices: non autem uni dumtaxat patriæ & ex eâ civibus ſe adſtringant. unde plurimæ ſanè exiſtunt commoditates. præſertim verò, quod latiorem habeant eo pacto fortunæ tentandæ campum; quodque adſcitis ſibi paſſim & per varias terræ partes adfinibus, non privatim tantummodò, ſed & publicè, pacem amicitiamque inter ſe firment atque ſtabiliant. quin non cum Provincialibus modò, ſed & cum exteris quoque, ſiquidem prærogativæ quidquam adfulgeat, imò & extra eam, haud rarò adfinitatem contrahunt. At hoc rurſùs damnabile, quod videamus apud eos nonnumquam coire conjugia valde imparia, adeòque exorbitantia & prorſùs abſurda. qualia ſcilicet adoleſcentis cum vetulâ: decrepiti ſenis cum adoleſcentulâ, & quidem nullâ poſteritatis quærendæ ſpe, vel & neceſſitate: rurſùs plebeji cum nobili; heri cum famulâ; heræ cum famulo, & ſic de cæteris. Recentiores, etſi jam ab antiquo, non in diverſis modo Belgiæ regionibus, ſed in unâ nonnumquam eademque Provinciâ, variè annum exordiuntur. ut in Hollandiâ nominatim, ubi diverſis, ut ſic dicam, utuntur ſtylis. in nonnullis tamen terræ Provincijs, veluti apud Zelandos, ſtylo utuntur Romano, & ab ipſis Ianuarij menſis calendis anni principium capiunt. in Brabantiâ verò ab ipſo diei Veneris ſanctæ, quam vocant, meridie: idque non adeò quidem ob mortem, quàm ob conceptionem Domini Servatoris, qui,

Belgæ in victu parci & frugales.

Conſuetudines quædam notabiles.

Stylus Romanus.

qui,secundùm Ecclesiæ Sanctæ Doctores,conceptus fuit eodem anni die,quo crucifixus. In Flandriâ sumunt anni exordium ab Sabbatho sancto, ipsâque adeò cerei paschalis consecratione per sacerdotem finitâ, id est, horâ diei præterpropter undecimâ. atque hæ quidem propriæ sunt Brabantini & Flandrici styli formulæ, etsi vulgò,ob festi ipsius propinquitatem,annum exordiantur ab ipso die Paschali, quod & Gallis quoque magnam partem solemne est. Quia verò plurima oriebantur ex hac styli diversitate incommoda, imò contentiones nonnumquam & lites, sapienter tãdem reducta est omnis hæc res,& quidem publico per Provincias omnes edicto,ad usum Romanum,& calendas ipsas Ianuarias.

ADDITAMENTVM. [*Post Gregorianam anni & calendarij reformationem, invectus est & in Belgicam stylus, quem vocant, novus. Geldris tamen, Frisijs, Vltrajectinis,Transisalanis,& Groningensibus veteris styli usum mordicùs retinentibus.*]

Horarum per universum hunc tractum eadem prorsùs, & quidem cum reliquâ ferè Europâ,Italiâ tantùm exceptâ, communis ratio. atque ea, nisi me animus fallit,Italicâ nostrâ magis idonea. cognoscitur enim ex illâ nostrate diei quidem ipsius finis, & simul noctis initium, horâ vicesimâ quartâ, id est, sole occaso, semper contingens: sed videlicet hoc vel absque horologij operâ cognitu longè facillimum. & commodè quidem Italico modo discuntur horæ nocturnæ; diurnæ verò,quas multò pluris interest scire,nequaquam. In Italiâ denique toto quatuor & viginti horarum spatio unicum tantùm efficitur punctum, seu intervallum, ad cujus normam dirigenda deinceps toto illo, quàm longum est tempore, operum atque laborum ratio. unde nec æstate,nec hieme, nisi fortè ex usu,vel calami calculo,sciri potest diei & noctis duratio. ex instituto verò Belgarum perpetuò scitur, quotâ præcisè horâ, sit vel diei, vel noctis meridies. ita enim comparata sunt hic horologia,ut omni omninò tempore,duodecimâ quidem diurnâ,meridies; eadem verò nocturnâ fit noctis concubium. ita ut ex duobus hujusmodi punctis, usui vitæ humanæ tam necessarijs,cuilibet sit in promtu, statim ut horam audit, colligere,quãtùm absit vel a diei,vel a noctis meridie. ideóque & scitu facillimum,quotnam adeò horas, tam æstate, quàm hieme, dies ipsi & noctes durent. institutum profectò admodùm utile. sicut illud quoque peropportunum est, quod non in urbibus tantùm & oppidis, sed in pagis quoque, imò & alicujus nominis viculis, tanta passim horologiorum,tum publicorum,tum privatorum sit copia. Horarum in Belgia ratio.

Principis in hoc tractu regimen.

DIsseremus deinceps de regimine, sive imperio, quod in hunc tractum, suo adeò nomine, suóque jure Princeps exercet; quodque Galliæ Regum in amplissimo illo regno administrando gubernandóque regimini, tam Magistratuum titulis, quam auctoritate, reipsâ concordat. quia nempe Duces Burgundiæ,regio illo sanguine oriundi Principes, primi ejus auctores & adsertores. optimi herclè,& ab omnibus semper hominibus,tùm & ab ipso ævo approbati reginimis. jam enim plus mille sunt anni, ex quo in dicto regno primùm incepit, ac sine ullâ, notabili quidem, mutatione perdurat, magnâ sanè Gallorum non tranquillitate modò,verùm & gloriâ. civica enim bella,& quæ ex ijs in illo regno, ab anno Christi 1560. citrà,nata incommoda,accidentaria tantùm sunt mala. qualia evenerunt & Ludovici undecimi tempore. quare licèt aliqua fieri tunc videatur rerum mutatio,ipsa tamen regiminis forma,siquis rectè examinet, nihil propterea variat. quin ejectis paulatim noxijs illis humoribus, omnia restituuntur in pristinum statum. quod in Inferioribus quoque Provincijs nostris contingit. Agemus deinde,suo etiam loco, de peculiari Toparcharũ in subalternas suas & clientelares ditiunculas; tum & Magistratuum urbicorum in singula quæque oppida, quæ tantumnon absolutè ac suis ipsorum legibus, Principum olim consensu obtentis, gubernari solent, auctoritate & imperij modo. Dicimus ergò, Potentissimos istos Austriaci sanguinis Principes, cùm præter hanc ditionem, tot alibi quoque possideant regna,tot Provincias habeant imperio suo subjectas, tractui isti gubernando per se Gubernatio Principis.

per ſe non ſufficere, quod factum tamen antehac a Burgundiæ Ducibus: ideóque ſolere hic conſtituere peculiarem Gubernatorem, atque Vicarium, Conſilijs ſuis ſtipatum, qui idem & Burgundiæ Comitatui præeſt. Et Maximiliani quidem Imperatoris, ejuſque filij, Regis Philippi, temporibus, præfuit aliquamdiu Georgius, Dux Saxoniæ. tempore verò Caroli Quincti Imperatoris, gubernavit initiò multos annos D. Margareta Auſtriaca, Cæſaris amita. quâ defunctâ, commiſit anno 1531. idem Carolus terram hanc gubernandam Mariæ, reginæ Hungariæ, ſorori. quæ præfuit uſque ad annum 1555, quo ipſo tempore, Imperator ditionum iſtarum adminiſtratione ultrò ſe abdicavit, eaſque filio ſuo, Philippo Regi, poſſidendas conceſſit. qui Emanueli mox Philiberto, Duci Sabaudiæ, matrueli (duabus enim ſororibus, Emanuelis Portugalliæ Regis filiabus nati ſunt) gubernandas commiſit, collato eidem Legati, ſive Capitanei ſui Generalis in Belgiâ titulo. Hic cum ejuſdem Catholici Regis beneficio recuperaſſet ab Galliæ Rege ditiones ſuas Sabaudiæ & Pedemontij, præfecturâ ſe abdicavit, & mēſe Auguſto anni 1559 Provincijs iſtis exceſſit. quocirca Rex eas tradidit gubernandas ſorori ſuæ D. Margaretæ Auſtriacæ, Parmæ & Placentiæ Ducis uxori, conſtituto ei, hoc ipſo nomine, annuo triginta ſex millium aureorum honorario, præter emolumenta, quæ ſolent accedere. Venit poſtmodùm anno 1567 Dux Albanus, & diſcedente Gubernatrice, manſit ipſe Legatus, Capitaneus Generalis, & Regius Belgiæ Gubernator. cui poſt annos ſex diſcedenti ſucceſſit Ludovicus Requeſenius, magnus Caſtellæ Commendatarius. quo in Provinciâ mortuo, Rex anno 1576 temporario ſuo decreto, & per modum, ut vocant, proviſionis, rerum Belgiæ ſummam commiſit Conſilio ſuo, quod dicunt, Status, ac tādem initio menſis Novembris anni jam dicti ſucceſſit Sereniſſimus Princeps D. Ioannes ab Auſtriâ, Regis frater, a Majeſtate ſuâ ad præfecturam hāc miſſus ijſdem quibus alij titulis, ſed ampliſſimâ quadam ac tantumnon regiâ poteſtate. cui, biennio poſt, vel præterpropter, extincto, ſurrogavit, ijſdem titulis, præeminentijs, & auctoritate Rex Alexandrum Farneſium, Parmæ & Placentiæ Principem, ſuum ex ſorore nepotem. eum dico, qui retulit poſteà in his ipſis Provincijs tam crebras tamque ſtupendas ab hoſtibus Regis victorias. de quibus cùm alij paſſim hiſtorici, tùm & ego in Commentarijs meis prolixè memini.

Regij hujus tractus Gubernatores.

Additamentum. [*Principi Parmæ circa initium anni 1593 Atrebati vitâ defuncto ſuffecit Rex per modum proviſionis Illuſtriſſimum Petrum Erneſtum, Manſfeldiæ Comitem, qui annuo ferè ſpatio, & uſq; ad Sereniſſimi Principis Erneſti Auſtriaci, Imperatoris Rudolphi ſecundi fratris, adventum, rebus in Belgio præfuit. Erneſtus verò cùm extremo Ianuario anni 1594 in Belgicam adveniſſet, Februario anni ſequētis 1595 Bruxellæ rebus humanis exemtus eſt. ei ſuffectus per modum proviſionis Comes Fontanus, qui gubernavit uſq; dum adveniſſet Sereniſſimus Princeps Albertus Auſtriacus, S. R. E. Cardinalis, Archiepiſcopus Toletanus, & tunc temporis Prorex Luſitaniæ. is Februario anni 1596 Bruxellam ingreſſus, & magnificè admodùm ſplendideq; ſuſceptus, præfuit regio nomine uſq; ad annum 1598 quo tempore Rex Philippus, jam ſenio gravis, Principis filij ſui conſenſu, deſpondit eidem Alberto filiam natu majorem, Iſabellam Claram Eugeniam, Hiſpaniarum Infantem, datâ ei in dotem hac ipſâ Belgicâ, & Burgundiæ Comitatu. atque ij, Albertus nimirùm & Iſabella, hodieq; Brabantiæ, Limburgi, Lucemburgi, &c. Duces, Flandriæ, Artheſiæ, Hannoniæ, &c. Comites. Enumeratis verò hactenùs Regijs Belgarum Gubernatoribus, poſtulare videtur rerum ipſarum ſeries, ut & eos recenſeamus, qui, Ordinum Generalium nomine, civico iſto bello durante, rebus præfuerint. Cùm ergo poſt varios in hoc tractu exortos motus, de quorum initijs atque progreſſu videantur, ſi lubet, hiſtorici hujus temporis, eò jam rediſſet res, ut, ſublato magno Caſtellæ Commendatario, rerum in Belgio ſumma, etiam Regis ipſius conſenſu, & per modum proviſionis, ut vocant, eſſet penès Conſilium Status; ac promulgatâ anno 1576 Pacificatione Gandenſi, omnia viderentur tranquilla: miſſus eſt Belgicæ gubernandæ D. Ioannes ab Auſtriâ. inter quem, & Ordines Generales, paullopoſt redintegratum eſt bellum. hic cùm diſputaretur, quiſnam interea rerum ſummæ & bello adverſus Auſtriacum proſequendo præficiendus eſſet, pleriq; Nobilium, Illuſtriſſimo Principi* *Auriaco*

Gubernatores Belgij ſub Ordinibus.

Auriaco honorem eum subinvidentes, clamculùm advocandum curarunt Serenissimum Principem Matthiam ab Austriâ, Imperatoris Rudolphi tertium fratrem. is cùm venisset in Belgicam, tandem post varias altercationes, susceptus est ab Ordinibus in generalem Gubernatorem, & bello adversùs D. Ioannem præfectus, adjuncto ei, ob adolescentiam & imperitiam rerum, Illustrissimo illo Principe, ceu Legato & Vicario generali. quod usque adeò Regem exacerbavit, ut procuraverit illicò apud Imperatorem, Matthiæ & Ordinibus generalibus omni Sacri Imperij auxilio interdici. Ioanni intereà vitâ functo surrogatus, ut dictum est, regio nomine, Princeps Parmensis. qui sollicitare mox cœpit Provincias Gallobelgicas, Arthesiam nempe, Hannoniam, & confinales, ad ineundam cum Rege pacem, & procurandam sui reconciliationem. successit Parmensi conatus, & avulsæ Provinciæ Gallicanæ. a quibus cùm desertas se viderent cæteræ, facto arctissimo inter se fœdere, Regem ejurant, & Serenissimum Principem Franciscum, filium Franciæ, fratrem unicum Regis, creant inaugurantq; Ducem Brabantiæ, Comitem Flandriæ, &c. Serenissimo Matthiâ gubernium deponente, & commendatâ Ordinibus domo Austriacâ, in Germaniam revertente. Franciscus, cùm delectus agendi prætextu, occupare parasset Antuerpiam, ab civibus fortiter feliciterq; repulsus est, & in Galliam redux, postpaullò excessit. Interea verò Parmensi res feliciter cedere, & obtruncato, per subornatum ab Rege sicarium, Illustrissimo Principe Auriaco, plæraq; Flandriæ & Brabantiæ oppida illi se dedere. quare arctiori etiam quàm anteà fœdere Provinciæ reliquæ sese univere. unde & unitarum, sive fœderatarum Provinciarum Belgij nomen est. quarum Ordines, postquàm Galliæ primùm Regi summum in fœderatos Belgas imperium, salvis tamen antiquis terræ ipsius juribus, privilegijs & immunitatibus, obtulissent; & ab eo, clandestinis Sanctæ Ligæ consilijs, honestè se excusante, essent rejecti; adierunt Serenissimam Principem Elizabetham, Angliæ, Franciæ & Hiberniæ Reginam: a quâ, licèt non impetrarent ut summum illud acceptaret in Belgas confœderatos imperium, obtinuerunt tamen auxiliares quinquies mille peditum, & mille equitum copias, militaturas ductu & auspicijs Comitis Leicestrani; quem Ordines Fœderati crearunt supremum Provinciarum unitarum Gubernatorem. sed orto post inter Anglos & Belgas dissidio, Leicestranus, depositâ præfecturâ in Angliam revocatus, inibi fato concessit. Suffectus illi ab Ordinibus Fœderatis Illustrissimus Princeps Mauritius Nassovius, Auriaci, ex unicâ filiâ Electoris Saxoniæ, filius. qui hodieq; Provincias fœderatas, Ordinum nomine, feliciter simul & sapienter gubernat. plura qui volet, historicos adeat, in quorum segetem nos falcem ultrà jam non immittimus.]

Habet autem ut plurimùm Gubernator, seu mavìs terræ istius Præfectus, tamquam Legatus atque Vicarius Principis, tantam in eam auctoritatem, tantum imperium, quantum ipsemet, si dicendum sit, Princeps. Et tamen quotquot ad universale regimen pertinent Magistratus, Principis tantùm nomine auctoritateque præsunt. cujus solius est, supremas illas dignitates conferre, & pro arbitratu eligere Præsides, Cancellarios (liceat in his talibus uti receptis, etsi parùm fortè Latinis vocibus) Consiliarios Status, & Sanctioris, sive Privati Consilij, Capita Thesaurariumque Financiarum, sive ærarij Principalis, aliosque nonnullos, ipsius electioni reservatos, profanorum muniorum ministros. quin de Episcopatibus quoque, Abbatijs, & præcipuis aliquot Ecclesiasticis dignitatibus, usque ad certam, ut vocant, taxam, solus Princeps disponit: omnesque adeò leges, decreta, & alicujus momenti negotia ejus unius nomine & auctoritate tractari & expediri solemne est. Sed videamus nuncjam, quales hi Magistratus, & quænam eorum sint partes. si præmonuerimus tamen, non ita pridem factum, cùm duo illa, de quibus dicturi sumus, Consilia, Status videlicet atque Privatum, unico tantùm, eoque Privati Consilij nomine, apud Principem resederunt. quod ipsum Consilium, a primâ sui institutione, omnia illa, quę ab utroque nunc pendent negotia, solum expedijt. succrescente autem deinceps negotiorum mole, & supervenientibus maximè tam crebris tamque continuis tractui nostro bellis, necessum fuit, hoc ipsum Consilium in duo velut membra dividere, ac eâ, quam dicam, auctoritate prærogativisque munire.

CON-

CONSILIVM STATVS.

Consilium Status, & ejusdem auctoritas.

CONsilium Status, Gubernatori ex more adsistens, incerto quodam, & pro re natâ, ipsiusqúe adeò Principis voluntate, nunc plurium, nunc pauciorum rursùs Consiliariorum numero constat. ingrediuntur verò in id peculiarium aliquot Provinciarum Gubernatores; hinc Doctores nonnulli & viri illustres, propter merita sua & virtutes à Principe ad hanc dignitatem evecti. agnoscunt verò hi supra se Præsidem, virum doctrinâ & prudentiâ gravem. & cum hoc quidem Consilio consultat atque deliberat Gubernator de rebus ad statum Principis & publicum bonum spectantibus. agitur enim in eo de pace & bello, ac de universali terræ regimine. recensentur & examinantur omnia nuntia monitáque undecumqúe accepta: tum & arcana cum Principibus, & finitimis fœdera. agitur & de retinendis vel exauctorandis chiliarchis; de propugnaculis, munitionibus & armamentarijs: de mittendis & excipiendis legatis. referuntur etiam ad hocipsum Consilium graviora quæqúe aliorum Consiliorum negotia. In summâ incumbit ei tota moles & suprema omnium rerum ad gubernium tutelamqúe ditionis spectantium administratio. Sunt autem hujus Consilij Senatores, de ijs loquor, qui præerant anno 1587, quod & monui in epistolâ ad lectorem, Dux Arschotanus: Comes Mansfeldiæ, qui & Gubernator Ducatus Lucemburgensis & Comitatus Chinensis: Abbas Marollanus: & extra ordinem Abbas Divi Vedasti: Christophorus Assonvillius, Toparcha Altovillanus: Ioannes Richardotus, Consilij Præses, idemqúe Eques, & Toparcha Barlij. a secretis illi Franciscus Vasseurius, Graphiarius Ordinis aurei Velleris, & Toparcha Moriensarti: Flaminius Garnerius: & ad negotia Comitatus Burgundiæ Ioannes Bootius. est & alius quidam secretarius linguæ Germanicæ. In negotijs verò extraordinarijs & quæ gravioris momenti, adhibentur etiam in Senatum omnes quotquot sunt Equites aurei Velleris, tum & alij particularium Provinciarum Præfecti, & Principales ministri, inter quos Audientarius, cujus infrà fit mentio.

Consilium sanctius, sive, ut vulgò appellant, Privatum.

Consilium privatum, ejusque auctoritas.

COnsilium Regis Privatum, sive arcanum, quod & ipsum Gubernatori adsistit, constat ferè denis vel duodenis Consiliarijs, qui omnes aut Iurisconsulti, aut etiam Equites, virtutum & meritorum ergo ad hunc Magistratum electi. agnoscunt verò & isti supra se Præsidem, penès quem est majoris sigilli regalis custodia. nomen ei ab Gallicâ voce privè, quæ Latinis privatum sive arcanum sonat; quod videlicet Principi intimum & velut domesticum ac familiare sit. tractabat initiò, ut diximus, omnia aulæ & totius Status negotia. sed factâ postmodum dichotomiâ, cessit Consilio Status eam quam indicavimus partem, reservatis sibi, quæ justitiam, jus & politiam concernerent, tum & supremâ quadam in Consilia cætera potestate & superintendentiâ. Ejus enim est, concedere privilegia & consensus, seu permissiones principales: ejus, expedire delictorum remissiones & gratias: ejus denique, promulgare leges, decreta, statuta, & edicta. unde & hujus Consilij Senatores dicti vulgò supplicum libellorum Magistri. spectat insuper ad eos cognitio & judicatus litium & querelarum super limitibus & confinijs terræ, ac præcipuis ditionis, superioritatis & auctoritatis, tum Principalis, tum & Procerum quoque seu satraparum, aliorumque Aulæ administrorum, in tabulas ordinarias relatorum, partibus. In summâ, est hoc Consilium veluti vallum quoddam ac propugnaculum justitiæ, & supremam habet in omnibus rebus potestatem. quarum tamen gravissimas, vel cum ipso, si adest, Principe, vel eo absente, cum generali Gubernatore, nonnumquam & cum Consilio Status communicare consuevit. quemadmodum & negotia Status, quibus juridicum aliquid vel politicum est admixtum, cum sanctiore Consilio communicantur & conferuntur. Præsidet hodie huic Consilio Guiljelmus Pamelius, qui & Consiliarius Status, de quo infrà in descriptione Brugarum, ubi natus est, latiùs. Senatores deinde

inde cæteri sunt Nicolaus Micautius, Dominus Indeveldiæ: Christophorus Assonvillius, & Ioannes Richardotus, jam dicti: Ioannes Vendevillius, legum Doctor: Antonius Hoëstius: Ioannes Froissartus, Toparcha Brossiæ: Ferdinandus Verannemannus, & Ludovicus Vereickius, Cõsiliarius, primus Secretarius & Audientiarius. à secretis sunt Ioannes Bootius, antigrapheus sigillorũ & negotiorum Burgundiæ: Franciscus Vasseurius: Guiljelmus Angianus: Simon Grimaldus Morasana: Aimericus Comes: Flaminius Garnerius: Philippus Stephanus Pratensis, olim Eques & Secretarius hujus Consilij; & Theodorus Bertius. Sunt etiam Secretarij Arnoldus Denneterius & Alfonsus Lalous, sed agit eorum uterque nunc in Hispaniâ apud Regiam ipsam Majestatem.

CONSILIVM FINANCIARVM.

Resident hinc in Aulâ Consilium, cui & hic, & apud Gallos nomen Financiarum est. idque ab annis aliquot retrò constat è tribus notæ prudentiæ inter Belgas Dynastis, qui vulgò audiunt Capita Financiarum: uno Thesaurario; uno Tribuno ærario, seu generali Quæstore; & tribus honesto loco natis, peritis, & muneris tanti capacibus viris, quos vulgò vocant Commissos: tum duobus Graphiarijs, alijsque aliquot administris. Et penès hoc quidem Consilium suprema est in Principis patrimonium annuosque proventus auctoritas: tum & super ordinarijs extraordinarijsque subsidijs, super Cameris sive Collegijs Rationum, Quæstoribus, alijsque pecunias Principales tractantibus, dispensatio. in eo fiunt taxationes, & expediuntur pecuniarum, pace belloque necessariarum, ac vel in arces & propugnacula, vel in alios tam ordinarios quàm extraordinarios usus, totiusque adeo Ditionis tutelam & conservationem impendendarum solutiones. Locat etiam hic Senatus, interventu Quæstorum, & prævio Camerarum Rationum adsensu omnia Principis vectigalia. moderatur atque restringit, pro instituti & commentarij sui ratione, locationum leges. & ut paucis dicam, penès ipsum est dispositio, potestas & administratio omnium & quorumcunque bonorum & pecuniarum Regalium. unde propriè dici possit gaza quædam atq; thesaurus Principis, quo is utitur ceu perfugio quodam & sacrâ, quod ajunt, anchorâ, in quavis occasione atque necessitate. ordine quidem & legibus ita exactis, ut & exteri aliquot Principes hinc non raro petierint ditionum suarum administrandarum exemplar. Funguntur autem hoc tempore dignitate istâ & Magistratu duo tantummodò Capita, seu supremi Præfecti, quorum alter est Illustrissimus Comes Arembergius; alter verò Dominus Champagnius, Gubernator Antuerpiensis. Thesaurarius est D. Godefridus Stercquius, cujus infrà prolixior mentio: Tribunus ærarius, seu Quæstor Generalis, Christophorus Godinus: Commissi verò, seu delegati & Syndici sunt, Petrus d'Overlopius, Toparcha Hamæsius: Benedictus Charretonus, Dominus Cassanææ: Ioannes Drencwairtus, Toparcha Dormaliæ: Guiljelmus Merodius; & Conradus Schetsius, Toparcha Hinganus. Secretarij, & qui regio nomine actis subscribunt, sunt prædictus Dominus Audientiarius Vereickius, & ad negotia Burgundiæ Ioannes Bootius. Graphiarij tres, videlicet Adrianus Bootius, Paulus Croonendalius, Henricus Stercquius. Atque hæc tria, de quibus hactenus dictum, Consilia, aulam, quocumque illa se confert, sequuntur, idque tam ad belli, quàm ad pacis negotia.

Consilium Financiarum & ejus officium.

Sequitur verò eamdem aulam & Præpositus ejus, sive capitalium rerum Præfectus. quem isti ab rubrâ quadam, eaque prælongâ & spinosâ virgâ, quam præferendam sibi is curat in justitiæ signum, **de Roode Roede**/ nos *Bargello ò Capitano della giustitia*, vulgariter dicimus. qui Magistratus, præter eam, quam aulæ solemniter præstat operam, aliquando etiam est pro latrunculatore, & rerum criminalium per agros passim & rura quæstore, quem Itali quidem *il Bargello di campagna*, Brabanti verò dicunt **den Drossaert.** quod magni sanè momenti & auctoritatis est munus. Sed cùm iste Drossartus non egrediatur Brabantiæ finibus: sicut nec

Virga rubra, seu capitalium rerum Quæsitor.

alij quoque, Flandriæ nempe, Hannoniæ, & si qui prætereà sunt Drossarti, Provinciarum suarum limites umquam excedunt: hic aulicus noster Præfectus universam adeò ditionem perambulat, & quidem pro occasionum & potestatis sibi in grassatores & vagabundos ab aulâ concessę modo. adeò ut non ita pridem factum sit, cùm de reis ipse suâ unius sententiâ, ac pro arbitratu statueret, sumeretq; etiam capitis supplicium. sed adjunctus ei est nuper, ad exercenda id genus judicia, regius delegatus.

Consilium Cameræ Rationum.

Camera Rationum & ejus officiû.

HAbet deinde Bruxellæ domicilium & alius quidam Regius Magistratus, qui Financiarum veluti membrum est, & vulgò audit *la Chambre des Comptes*, Camera Rationum. cui solemniter olim præerant unus Præses cum septem Ratiocinatoribus, & alijs aliquot administris. hodie verò auctior multò eorum est numerus, etsi non omnes tamen in functione. sunt enim nunc præter Præsidem, rationum Magistri duodecim: Auditores, tum ordinarij, tum extraordinarij, quinque; & alij quidam Officiarij. Præses ijs antiquior Petrus Butkenius; recentior verò Bernardus Veuselius. Ratiocinatores Ioannes Bootius: Henricus Stercquius: Iacobus Clocmannus: Ioannes Baptista Bergius: Henricus van Etten: Ioannes Favrius: Gerardus Cymontius: Gerardus Pausius: Iulius Buccabella: Marcus Denneterius, & Franciscus Verlisius. Auditores Ioannes Walhemius: Leonardus Boxhornius: Ioannes Cortembacchius: Guiljelmus Smissius, & Urcius Idersenius. Et huic quidem Senatui rationem reddunt suo quisque loco & tempore omnes, quotquot sunt, in Ducatu Brabātiæ & annexis illi dominijs, tum & Lucemburgensi Ducatu Thesaurarij, Quæstores, alijve Regiarum pecuniarum Oeconomi, acceptis ab eo vicissim, juxta Regias constitutiones, debitis apochis, sive acceptilationibus. Præter verò hanc Bruxellensem, sunt & aliæ tres rationum Regalium cameræ, in Flandriâ nempe, quæ omnium longè præcipua, in Geldriâ, & in Hollandiâ. Atque hi demum illi sunt Magistratus, qui, Principis nomine, generali Belgarum Gubernatori ex veteri & solemni more, adsistunt. Sed enim præter hunc ipsum Gubernatorem, est & peculiaris, ut suis infrà locis docebitur, unicuíque ferè Provinciæ suus Præfectus; ad quem, ceu Vicarium Principis, rerum præcipuè bellicarum ejus cui præest Provinciæ summa solet referri. ipse verò universalem illum Gubernatorem reveretur, eique obtemperat. Notandum autem, ijs, qui vel in Aulâ Principi operam suam impendunt, vel apud exteros Principes ejus sunt Oratores, aut alio quovis titulo peregrè absunt, speciali quadam gratiâ privilegióque concessum esse, ut qui peregrè ipsis nascuntur filij, ij, ubicumque in lucem edi contingat, pro suo ipsorum delectu, vel loci ubi nascuntur, vel patriæ suæ paternæ privilegijs gaudeant. quod non adeò pridem factum vidimus in Eduardo Dilstio, qui cùm natus esset Londini, patre Francisco Dilstio Antuerpiensi Imperatoris inibi tunc Legato, creatus tamen fuit Antuerpiensis reipublicæ Consul.

Consilia, sive Senatus Provinciales.

Consilia Regia juri dicundo præfecta.

HAbet insuper Princeps in singulis ferè Ditionis hujus Provincijs, ut & infrà suis videlicet locis commemorabimus, singula sua Consilia, sive Curias, ut sic dixerim, juri dicundo præpositas. quæ nonnullibi, ut nominatim Mechliniæ, Parlamenti, alibi rursùs, ut in Brabantiâ, Cancellariæ nominibus veniunt. constant autem, pro regionis cujusque modo, senis, octonis, denis, duodenis, sedenis, vel & duodevicenis Consiliarijs. qui omnes aut legum Doctores, aut saltim Licentiati. horum alij Præsidem, alij Cancellarium suprà se, tamquam caput, agnoscunt. resident etiam apud singulas Curias singuli Advocati fiscales, & Procuratores Regij generales. sunt dein Graphiarij, Secretarij, alijque minorum gentium administri. Atque hi omnes Iustitiæ administratores eliguntur ut pluri-

mùm

mùm ab generali terræ Gubernatore, & statuitur quidem plærisque in omnem vitam a Principe honorarium. Habet autem hic Magistratus maximam sanè in civilibus simul & criminalibus caussis auctoritatem, cùm de ijs etiam controversijs quæstionibusque cognoscat, quæ ad Principis ditionem & patrimonium pertinent. quin de fundamentis quoque, differentijs atque confinijs, ex Abbatijs & earum jurisdictionibus ultrò citróque nascentibus, idem hic Magistratus non activè minùs, quàm passivè cognoscit, solis ijs exceptis bonis, quæ vulgò vocant amortisata, id est, commercio omni humano exemta, de quibus, ut infrà alicubi dicimus, disceptatur in tribunali Ecclesiastico. facit ut observentur privilegia, immunitates, officia, beneficia, provisiones & cautiones ab ipso Principe quovis modo concessa. particularibus tamen jurisdictionibus & privilegijs semper salvis. Vocantur prætereà coram hoc Magistratu in jus non omnes tantùm ministri & officiales Regij, verùm & ipse nonnunquam Rex. cujus nomine caussam defendunt Procurator & Advocatus fiscales, nec vel auctoritate potentiave, vel alio quovis adspectu, cuiquam infertur injuria. quin evênit nuper in Geldriâ, hujus ipsius Philippi Regis temporibus, ut cùm caussâ cecidisset Sua Majestas in lite quam agitaverat cum Toparchâ Anholtino, nec reperiretur, qui sententiam vellet exequi, ipse Rex (ô justissimum Principem!) eam de facto executioni mandandam curaverit. Appellant quoque suprema hæc tribunalia inferiores omnes consessus juridici, singulorum ex illis jurisdictioni subjecti. & judicatur in eorum plærisque, nominatim in Brabantino, Mechliniano, Hannoniensi, Geldriensi & Frisico, definitivè, ut vocant, nec ulla datur ab Regijs istis Consilijs provocatio. sed obnoxia tamen ea, in civilibus quidem caussis, alterâ partium ita petente, & ordinariâ juris viâ etiam impetrante, certæ cuidam sententiarum suarum recognitioni, quam vulgò revisionem appellant, cui ut plurimùm adhibentur ex aliarum Provinciarum Consilijs aliquot Senatores, dimidium ferè illorum, a quibus lata sententia, numerum adimplentes: atque hi conjunctim deinde scripturas & munimenta processus recognoscunt, & secundùm comperta probatáque, numeratis suffragijs, judicant atque pronuntiant. raro tamen aliter res succedit, quin is, qui revisionem obtinuit, quæ & habet ingentes sumtus, & executionem sententiæ latæ nihil retardat, & operam simul & oleum perdat. Legibus verò, tam quod attinet ad civile, quàm canonicum jus, & in hisce Consilijs, & in alijs omnibus terræ foris, utuntur communibus: municipalibus tamē & peculiaribus quorumdam locorum statutis, quorum ingens est numerus, tum Principum quoque rescriptis & constitutionibus semper salvis: quæ omnes omninò leges, privilegijs tantùm exceptis, præcedunt. sedenim de hisipsis, priusquam perferantur & promulgentur, non sine prævijs Consiliorum Provincialium votis atque suffragijs, maturè deliberatur, & ita firmo solidóque ferè nituntur jure, ut cum communibus ipsis legibus multùm conveniant.

Iam verò præter omnem hanc εὐταξίαν, & administrandæ justitiæ rationem, delegat quotannis, Regio nomine, Gubernator Commissarios quosdam, qui non in urbibus solùm primarijs, sed in omnibus quoque alicujus nominis oppidis, creent formentque Magistratus urbanos. injuncto etiam ijs, ut accepti quoque & expensi singularum urbium tabulas recognoscant. speciatim verò id fieri præcipit in Ducatu Brabantiæ, ubi singularem quandam auctoritatem & jurisdictionem possidet Princeps in loca sacra. mandat insuper ijs ut recognoscant rationes templorum, Cœnobiorum, & Nosocomiorum. quò videlicet fiat certior num pia ejusmodi loca sarta tecta serventur, & convenienter administrentur eorum proventus. quod siqua inveniantur confusa, siqui manifestiores abusus, ijs, statim ut ad Aulam delata sunt, severissimè providetur. Adeò quidem, ut licèt omnes hic urbes, omnia etiam oppida, aliáque alicujus momenti loca, ut in descriptione Antuerpiæ speciatim narrabitur, suis regantur & vivant legibus, plurimisque gaudeant privilegijs, & eximiâ quadam in politicis polleant libertate; gubernationis tamen ipsius summa, & primariæ quæque ditionis totius dignitates a Principe primùm, tamquam fonte, dimanent, & in eum rursùs redundent. Solent verò omnes Gubernatores,

Commissarij Regij, qui Magistratus oppidatim quotannis renovent.

natores, omnes Præsides, Cancellarij, Thesaurarij, Quæstores, & quidquid præterea Regiorum administrorum est, sive togati sint, sive sagati, in munerum dignitatumque suarum auspicijs, Principi ipsi præstare jusjurandum fidelitatis & observantiæ. sicut publici quoque oppidorum atque pagorum, & privati Toparcharum & Satraparum ministri, tum in hoc nostro tractu, tum in omnibus generatim regionibus transalpinis, superioribus suis fidei sese & obsequij sacramento obstringunt.

Non habet in hac ditione suâ Princeps, extra bellum quidem & pacis tempore, ordinarium aliquem peditatum ad militares usus descriptum. quod Italis tamen magnâ ex parte, & ab annis aliquot retro etiam Gallis cœpit esse solemne. quia nempe ex facili, & quandocumque Principi visum est, ille, vel è viciná Germaniâ, vel ex ipsâ etiam terrâ parabilis. tantùm in ipsis limitibus, & præcipuis aliquot propugnaculis, ubi pediti nempe incumbunt excubiæ, præsidio habet pauculas quasdam millenarias ejus cohortes. alicubi verò habetur & equitatus. sed est vetusta quædam equestris militiæ turma, cautè & circumspectè nuper, adeóque anno 1547. ab Carolo Quincto Imperatore in ordinem restitut, quæ hodie constat ternis equitum millibus, partim quidem cataphractorum, partim verò levioris armaturæ, quos posteriores Gallicâ voce Belgæ dicunt *Archiers*. continet autem hic equitatus sexcentarum, ut isti loquuntur, lancearum cohortem, computatis in lanceam, Belgico more, quinis equitibus, qui apud Gallos sunt seni. atque hic quidem sexcentenarius numerus lancearum, per opportuniora quæque terræ loca variè sparsus, distribuitur in quatuordecim alas, vulgò **de Benden van ordonnantie**. harum quæ plenæ sunt, quinquagenis, quæ minùs plenæ, tricenis dumtaxat lanceis constant. committuntur autem hæ alæ, honestissimo sanè stipendio, optimisque & inviolatè servandis legibus, præcipuorum hic è Dynastis regimini. Ita quidem ut ista militia numquam non floreat, & cùm nobili stirpe prognatis, tum selectis & ad maxima quæque atque pulcherrima, ut pluries nuper compertum est, tentanda patrandáque facinora, non idoneis minùs, quàm expeditis militibus plena sit.

Peditatus Præsidiarius.

Ordinariæ equitum turmæ.

Sed nec paratam hic habet Princeps maritimam aliquam classem. nam cùm tanta perpetuò sit domesticarum simul & exterarum navium copia, superfluus planè esset hic sumtus. Habet tamen in promtu Archithalassum, cum pauculis aliquot præsidiarijs quidem, sed semiermibus tantùm naviculis. quod si fortè occurrat, ut facienda sit expeditio aliqua bellica, vel trajiciendum hinc aliquò, puta in Hispaniam, viâ maritimâ, tum verò usitatum & solemne est Principi, retinendum jubere qualemcumque visum est navium in hisce portubus consistentium numerum, sive vacuæ eæ sint, sive onustæ, nullo vel indigenarum, vel exterorum dominorum discrimine. has posteà suo ipsius apparatu suisque auxilijs curat armandas, & ex animi sui sententiâ instruendas. utitur autem instructis quantisper placet, naulum earum dominis ex æquo & bono persolvens. Munus Archithalassi, quem Belgæ, vocabulo, ut putatur, Arabico, Admiralium vocant, sublimis valdè & magni momenti dignitas. est enim illeipse supremus maritimarum & omnium inde pendentium rerum præfectus. unde & classium quoque mari expeditarum Caput & Capitaneus generalis. est præterea omnium fisco adjudicatorum, omnium tempore belli maritimarum prædarum particeps. quin & in singulas mercium vehes, Regis permissu atque diplomate hinc ad hostes avectas, vel ex hostico huc importatas, certum aliquod pretium illi persolvitur. quibus quidem maritimis diplomatibus, huic, illi, ab Rege concessis, necesse est ut accedat Archithalassi consensus, atque chirographum. quod ipsum ejus chirographum, Belgis Gallicâ voce dictum *attache*, quia nempe diplomatibus Regijs solet affigi, usque adeò necessariũ est, ut nisi accedat, omnes illæ merces & bona reapse sint confiscanda. Quod ipsum terrestribus quoque ab Rege concedi solitis diplomatibus fieret, nisi affixa ijs regionum illarum, quâ transportantur merces, Gubernatorum chirographa. idque non eâ tantùm de caussâ fit, quod hunc habeat Princeps Ministris suis honorem, sed quod ex eorum illo consensu, quibus, ceu terrarum illarum

Archithalassus, & ejus officiũ.

rum

rum Præfectis, talia magis sunt explorata, certus fiat, sese non defraudari. Præest hodie huic dignitati Emanuel Lalainius, Marchio Renticensis, Dominus Montigniaci, Eques aurei velleris, & Capitaneus generalis terræ Hannoniæ.

Maxima insuper Principi in hisipsis Provincijs tormentorum aliorumque instrumentorum & apparatuum bellicorum est copia. quæ omnia, demtâ eâ duntaxat parte, quam auferunt necessariò limites & præcipui nominis popugnacula, custodienda curat Mechliniæ. unde porrò, siquando conflatur exercitus, vel alia quævis sese offert occasio, moventur & propelluntur ad destinata & opportuna usui sui loca. Cui muneri præfici solet Regius quidam administrator, Gallobelgis *Grand Maistre de l'artillerie*, Latinis, ut volunt, Tribunus armamentarij. penès hunc suprema est machinariæ rei auctoritas. is quocumque necessitas postulat, tormenta jubet conduci, conducta disponi, & suo tempore rursùs auferri. ita ut magni sanè momenti, & amplissimæ dignitatis hoc munus sit; cui hodie præest Carolus Comes Mansfeldiæ, Baro Heldrungæ, & Patris in præfecturâ Lucemburgensi Vicarius; heros illustris & prudens, ac honore quovis dignissimus. Præterea verò ipsa etiam terra tormentis & omni bellico apparatu abunde instructa, & pauca admodùm oppida, paucæ alicujus momenti sunt arces, quæ non adfatim sibi de illis prospexerint. Tormenta bellica, & munitiones, ut vocant, Regiæ.

Interdictum de certis quibusdam rebus è terrâ non exportandis.

SUnt deinde & aliæ multæ in hoc tractu laudabiles leges, quas & Majestati suæ tuendæ, & publico terræ bono Princeps instituit. Et primùm quidem, quotiescumque bellum est, non permittit, ut subditorum suorum quisquam militatum abeat ad Principes sive Dynastas extraneos, nisi obtento priùs diplomate. Non permittit, ut eo tempore vel exportentur ad suos hostes, vel in hanc ditionem ex hostico importentur ullæ qualescumque sint merces, utve subditi habeant quidquam cum hoste commercij. concedit tamen certis quibusdam personis, non sine magno suo emolumento, tutum & liberum commeatum, in singulares aliquas, & de quibus inter partes convênit, merces. Non permittit, ne pacificis quidem temporibus, ut avehantur hinc equi quindenis palmis altiores. equæ verò, cujuscumque sint magnitudinis, nullo umquam tempore, sine peculiari ipsius permissu, possunt abduci. Triticum insuper, secale, & quidquid præterea frugum est, exportare hinc nefas. quod de ijs tamen intellige, quæ in solo hoc natæ. nam exoticas quidem, nihil est quod prohibeat. nefas etiam exportare hinc arma, aut bellicum aliquem apparatum. eadem auri atque argenti, sive solida ea, sive in pulverem sint redacta; eadem pecuniæ, ubiubi cusæ, & vel integræ, vel corruptæ; (nisi quod viatoribus tamen permissum, ut quantum viatico satis sit, secum exportent) eadem denique hydrargyrij, sive argenti, ut vocant, vivi; eadem æris & orichalci est ratio. at gratiâ tamen & pretio multa sæpius obtinentur. Importare autem in ipsam terram cujuscumque generis merces & bona, dummodò probæ sint notæ, cuivis permissum est. sicut omnes quoque ex auro, plurimi etiam ex argento nummi, justo sui valore, passim hic exponuntur. Varia Principis interdicta.

Venationis atque aucupij jus, tum & piscationis in fluvijs, lacubus, & quidquid præterea vel perennium, vel stagnantium usquam aquarum, facultas, (mare liberum semper & cuivis commune) penès Principem ferè, & urbes, aut Dynastas denique & Toparchas est, & quidē quàm latè patent singulorum jurisdictiones & satrapiæ. Brabantiâ tamen exceptâ: in quâ quinque tantùm sunt sylvæ, Sogniacensis nempe, Zaventerloa, Grootenhoutium, Grootenheista, Meerdalia, promiscuæ gentis totius venationi exemtæ. nam in reliquo omni Ducatu, singulari quodam, ut infrà dicturus sum, privilegio, venari simul & aucupari, dum canes modò & aves, non autem casses adhibeantur, aut laquei, unicuique concessum est. Atque his quidem suis venationibus, piscationibus, atque aucupijs Princeps in singulis ferè Provincijs palatina quædam officia præficit, qui è suâ quisque Provinciâ magnam ei utilitatem varijs modis apportant. Sunt autem hi tales Præfecti, Venationis, aucupij & piscationis jura.

maximè qui venationibus præsunt, viri Nobiles & Illustres, qualis hodiéq; est apud Brabantos Antonius Rubépræus, eques, & Toparcha Vertainius, qui in præcipuas quasque venationem concernentes res supremã habet auctoritatẽ, ideóq; inter cęteros dignitatũ & honorũ suorũ titulos, appellatur & Magnus Venator Brabantię.

Principis census & patrimonium.

Sunt pręterea Principis præcipuę quæq; tractus totius sylvæ, quibus ille non ad venationem dumtaxat, sed ad lignationem etiam utitur, è quâ ingens colligi solet pecuniæ vis. estqúe adeò hæc ipsa lignatio non exigua Principalis provẽtus particula. cujus reliqui census in oppidis aliquot, castris, pagis, toparchijs, agris, molis, alijsqúe jam olim ad Dominũ terræ spectantibus rebus cõsistunt. qui reditus Gallicâ voce dicuntur *domaines*, Italicè nõ aliud nomen ijs assignẽ, quàm *beni patrimoniali*, etsi nõnemo vocet *dominio*. Iustiniano Imperatori dicũtur SACRVM PRINCIPIS PATRIMONIVM. nec aliâ ratione Põtifex Maximus certam quãdam ditionis suæ partem nominat *patrimonium Sancti Petri*. Habet etiam Princeps, inter alia sua bona, vectigalia quædam atq; portoria in merces terrâ maríque advectas, vel & exportatas, imposita. habet minutulos quosdam proventus & jura in singularibus aliquot urbibus; ut nominatim Antuerpiæ, ubi pręter rerum confiscatarũ partem, jus illi in monetariam officinam & in publicum carcerem, quod locare solet precio neutiquam contemnendo. pręterea nemini in hac urbe fas exercere piscariam, nisi qui priùs a Principe redimat facultatem. cui in publicam illam domũ, in quâ pendi solitæ merces, aliquid etiam juris est. nec diu factũ, cùm in singulas quoque frumenti mẽsuras haberet jus cochlearis, vulgò **het Lepel-recht**: quod etsi admodùm tenue, Magistratui tamen, centenis aureorũ nostratium millibus, & quidem pręsentis pæcuniæ, vendidit. Sunt deinde & aliæ quædã ejus obventiunculæ, quæ majoribus illis conjunctę, luculentum illi conficiunt censum, & nec ordinariè, nec etiam extraordinariè, eo, quem possidet Angliæ Rex, si bonorum Ecclesiæ Anglicanæ invasionem excipias, ullatenùs inferiorem. Atque hæc quidem super hoc argumẽto disseruisse sufficiat, ad demonstrãdam videlicet cùm hujusipsius terræ, tum & Principis ejus potentiã, quę scripto sanè nec potest, nec etiam debet explicari subtiliùs.

Ordines Belgiæ convocandi, & transigendi cum ijs, ratio.

QUotiescumqúe vel ipse Princeps, vel ejus nomine generalis Præfectus, Ordines Belgię convocare constituit, quò videlicet eos pecuniarium aliquod, vel & aliud qualecumqúe subsidium petat; quove gravioris momenti negotium, puta novas exactiones aut leges, ipsis proponat: solet ijs per litteras constituere & assignare certum aliquem atque præcisum diem, ad quem illi se sistant loco per eum pro arbitratu delecto. deligit autem ferè Bruxellam: tum quod ordinaria illic aulę sedes, tum & caussâ Brabantinorum, qui (ut suo loco dicetur) extra fines Brabantiæ nihil deliberãt. adsunt verò ut plurimùm stato eo & condicto die omnes quotquot vocati sunt, & quibus comitij jus est, Ordines. qui si æquo diutius cessent, arcessuntur de integro, & statuuntur in cessatores, pro negotij qualitate, nunc leviores, nunc etiam graviores pecuniariæ pœnæ: ita ut non committant, quin mox atque vocati sunt, sistant sese, ac ad diem & locum statutum præsto sint. Et conveniunt quidem solito more Bruxellæ Ordines tãtùm earum Provinciarum, quas nunc dicam; Brabantiæ scilicet; Flandriæ; Arthesiæ; Hannoniæ; Valentianarum; Insularum Duaci & Orchisæ; Hollandiæ; Ditionis Ultrajectinæ; Zelandiæ; Namuri; Tornaci & Tornacæsij; ac demùm Mechliniæ: cæterarum enim Provinciarum, Geldrię nempe, Transisalanæ, Frisiæ, & Ducatus Lucemburgensis Ordines, ex pacto & singularibus quibus præditi privilegijs, convocãtur ab suis quique Præfectis Provincialibus (nisi gravissimæ tamen caussę aliter suadeant) in suas ipsorum Provincias, ubi & cum ijsdem Præfectis, regio nomine, paciscuntur. Constant verò, ut singillatim posteà demõstrabo, in omnibus ferè Provincijs, Ordines isti, è triplici hominũ genere, Ecclesiasticis nempe, Nobilibus, & primariarum urbium Magistratibus: è quibus, aut caipsa videlicet membra, primores, & delegati, quorũ eæ ab antiquo sunt partes, accedunt, aut Commissarios suos expediunt:

Ordines Belgiæ tres, Antistites, Nobiles, Magistratus.

pedꝭunt: nisi quod aliqui tamen proceres,salvo justo impedimento,ipsi ex lege se sistunt. Sed non omnibus tamen Provincijs eadem consuetudo. etenim,verbi gratiâ,ex Brabantiâ,Arthesiâ,Hannoniâ,Namuro,atque Zelandiâ præsto sunt in Comitijs trium pariter Ordinũ commissarij; & Ecclesiastici quidem vicem,Abbates; Nobilitatis verò,Duces,Marchiones,Principes,alijque Dynastę & primarij Nobiles; urbium denique,Cõsules cum binis ternisve Scabinis & singulis Syndicis. qui pro re natâ tamen interdum plures,interdum & pauciores. Dico, Ecclesiastici Ordinis vicem,adesse Abbates; nec id nimis impropriè,cùm ipsi revera sint Ecclesiastici: sed ut dicam quod res est,adsunt illi nomine proprio. nec enim Ecclesiastici cæteri vel cum ipsis Abbatibus,vel cum Ordinibus generalibus usquã concurrunt; quod videlicet,si non omnes,at plærique tamẽ sint petitionum illarum immunes. Flandria,quatuor tantùm Membrorum suorum nomine,commissarios mittit: qui Ordo auctoritatem habet & facultatem,ut solus atque per se deliberet statuatque, trium ejus Provinciæ Ordinum vicem. vocantur quidem & duo reliqui Ordines, Antistites nempe & Nobiles,ac licet ijs,cùm libet,Syndicos suos ad Comitia mittere,qui dispiciant,num quid Mẽbra illa parùm cautè Principi annuant,quod privatim ipsis incommodet:nam si tale quid accidat,opponunt se ipsi,& quàm sibi id detrimentosum sit,argumentis modestè ostendunt: ordinariè tamen,quod annuerunt quatuor Membra,id nec contradictionẽ nec oppositionem admittit. Hollandia non nisi duorum Ordinum nomine,Nobilitatis nimirùm & oppidorum,commissarios deputat,&quod isti concludunt,id tota Provincia ratũ habet & firmum. Atque hi quidem Ordines, cùm Bruxellæ jam adsunt, non congregantur omnes conjunctim,sed provinciatim dumtaxat, &successivè,idque in amplissimo quodam palatij Principalis conclavi: ubi,præsente ut plurimùm generali Gubernatore, vel Præses,vel Consiliarius aliquis Status,nomine Principis, petitionẽ illam subsidiariam ipsis proponit,& necessitatem,seu voluntatem & desideriũ Principis,solidissimis rationibus & humanissimis verbis explanat. Quo facto,Ordines,seu mavis eorum delegati,postulant sibi concedi tempus aliquod respondendi: atque ita,servatis de more quibusdam terminis & solẽnibus ceremonijs, singula membra seorsim respondent. Cui ipsi responso si Princeps fortè,aut ejus Præfectus non acquiescat, tum verò multis ijsque solidis rationibus petitionẽ suam justificare, eosque in sententiam suam perducere nititur. ea enim est privilegiorum istorum hominum vis, ut non nisi cum ratione conciliare sibi possit eorum suffragia. neque locum hic habet illud plurimis locis decantatum dicterium, *Sic volo, sic jubeo.* adeò quidem, ut quamvis reliqua omnia membra Principi quidquam annuissent, una aliqua urbs, qualis Antuerpia,turbare possit & interrumpere totũ illum consensum. nam quidquid Ordines illi Provinciales,vel eorum aliqua membra,concedunt,id eâ ferè faciunt lege, ut omnes omninò Ordines idipsum pro ratâ suâ portione confirment. ita ut perpetuò ferè necessum sit,non Ordines modò,quos dixi,cõjunctim,sed singula quoque separatim eorum membra,unanimi voce,in unam & eamdem cõclusionem concordare. unde nonnũquam contingit,ut non obstante quacumque demonstratione ,propter suffragiorum discordiam , petitio Regia prorsùs rejiciatur. quod ipsum Princeps patienter & æquo animo fert,nec plura tunc super eo negotio fiunt verba,sed in aliud tempus magis oportunum differtur. quoniam verò & modestus est Princeps,& subditi ejus civiles, fit ut quamvis in longum aliquando trahatur res, tandem tamen conveniant, mutuáque & pari utrimque satisfactione concordent. Quotiescumque autem Ordines vel totam petitionẽ,vel aliquam ejus partem Principi unanimiter annuunt atque condicunt, rata & firma tunc res est,& stato oportunóq; tempore plenum sortitur effectum. Si pecuniaria sit petitio, deliberatur,post impetrationem, accedẽte & Principis placito atque suffragio,undenam & quâ ratione illæ tales pecuniæ corrogandæ: ita ut vel bonorum decimatione,vel vectigalium ad tempus auctione, vel novarũ deniq; exactionũ impositione, aut simili aliquo modo,pro tẽporis,loci,& conditionũ ratione, Principi satisfiat,& æquatis solẽni more inter Provincias taxationibus,totũ illud quod ipsi concessum est persolvatur. & Ecclesiastici quidẽ,sive sic mavis Abbates, nisi in nõnullis tamẽ

Ratio corrogandi pecunias Principi Ordinum votis concessas.

Provincijs aliud moris sit, taxationes suas seorsim; Nobiles verò & Magistratus, propter consortium quoddam & affinitatem, quæ inter utrumque hunc Ordinem intercedit, symbola sua conjunctim dependunt. Ac Brabantia quidem, quæ partim antiquitatis, partim dignitatis ergô præcedit, portionem suam persolvit florenis quadragenorum grossorum Flandriæ, qui semiaureo nostro examussim respondent: Flandria verò, quæ opulenta & potens est regio, pro illis quadragenorum, florenos pendit grossorum quadragenûm octonûm. atque ita & cæteri Ordines ratam suam partem, juxta solemnes jam olim taxationes, persolvunt. quæ ipsæ taxationes, nisi novum quid & inexpectatum huic illi Provinciæ superveniat, ordinariè numquam mutantur.

Conventiones inter Pontificem, & Provinciarum istarum Principem.

QUod res Ecclesiasticas attinet, easdem ferè habet cum Pontifice Maximo Princeps in hac Ditione suâ conventiones, quas in Regno suo Rex Galliarum: & nominatio quidem collatióque Episcopatuum, Abbatiarum, & aliarum id genus dignitatium, in ipsius plærumque est manu; confirmatio verò & expeditio penès Pontificem. qui nullius omninò prætensionis vel correctionis prætextu, quemquam hominem, sive ecclesiasticus is, sive laicus, evocare potest extra Provincias. unde siquid fortè occurrat, oportet ut mittat, vel hic deputet Commissarios, qui de prætensâ caussâ cognoscant. sed nec beneficium ullum aut gratiam potest conferre, nec expedire in hanc terram diplomata, aut quid aliud tale, quod effectum sortiatur, absque Principis quidem, vel Consiliorum ejus placito atqne consensu. In demortuorum verò Canonicorum, Decanorum, & similium dignitatum vacantes locos surrogationis illi, alternis cum Rege mensibus, jus est. Canones cultus Divini passim hic probi, & in multâ observantiâ. habent enim Episcopi suos Archidiaconos, qui ceu membra quædam & administri, repræsentant ipsorum personas, utque ritè administrentur Officia Divina, diligenter procurant; habentes eodem fine in præcipuis quibusque locis & oppidis Decanos suos rurales, & obligati quotannis suam quisque obire Provinciam, ac siquid fortè usquam erroris, siquos abusûs offenderint, ad Episcopum ipsum referre, quo tempestiva nimirum adhibeantur remedia. Quod decimas attinet, omnes ferè Provinciarum istarum agri dependendis ijs obnoxij: & alij quidem Ecclesiasticis, alij partim hisipsis, partim Nobilibus, alijsque proprietarijs eas persolvunt. sunt etiam qui undecimas tantùm pendant. sunt qui etiam minus; pro locorum nimirùm & possessorum, qui non hisdem ubique privilegijs consuetudinibusque utuntur, diversitate. Extat autem Caroli Quincti Imperatoris cautum valde & prudens edictum: cùm enim Majestas Sua perpenderet, homines istos Religiosos, Episcopos nempe, Abbates, Priores, aliosque Ditionis hujus Prælatos non posse res suas abalienare, ideóque si assiduis emtionibus aliquid semper censui suo adjicerent, cùm perpetuus, ut sic dicam, eorum sit status, fore, ut temporis lapsu, clerus opulentiâ suâ omnia ferè occupaturus esset terræ totius bona: decreto sanxit, ne ulli cujuscumque loci aut ordinis religiosi stabilia ulla bona, sine Principis quidem diserto permissu, mercari possent. Atque hic imponemus generali descriptioni fidem.

Caroli V cautum statutum.

INITIUM DESCRIPTIONIS PARTICVLARIS.

ESCRIPTIS hucuſque generatim univerſi tractus noſtri proprietatibus, pergemus deinceps ad ſpecialem partium ejus deſcriptionem. quâ fini, diſtributuri ſumus hoc corpus in totidem membra, quot nimirum ſunt tituli quos inde ſibi adſumit Princeps. ij autem decem & octo. & primò quidem occurrit Lotharia, quę tamen, ut mox ſubjungam, vix quidquam habet præter nudum Ducatus nomen. reliquæ decem & ſeptem veræ ſunt & reales (ut ſic loquar) Provinciæ. ſi reales tamen dicendi Marchionatus Sacri Imperij, qui qualiſcumque demùm ſit, continetur Brabantiæ terminis, & Comitatus Zutphaniæ, Geldriæ finibus compræhenſus. unde fuit nuper vir magnus, qui admoneret me, & ſuggereret, duo illa quæ diximus membra non eſſe decem & ſeptem Provincijs concenſenda: quare Tornacum pro ijs, Valentianas, & neſcio quod præterea terræ membrum ſupponerem. ego verò oſtendi, ordinem illum titulorum, qui in publicis omnibus munimentis, & tum in ipſius Regis, tum & privatorum negotijs uſurpetur, tranſgredi me nec debere, nec etiam poſſe. alioqui fore extremam quandam arrogantiam, ſi ego, nullâ inſtructus auctoritate, reformare velim res uſque adeò a ſuperioribus approbatas ac divulgatas. ideóque ſequor hac in re uſum communem, atque iterum aſſero, in ſeptemdecim hiſce Provincijs numerari Ducatus Brabantiæ, Limburgi, Lucemburgi & Geldriæ: Comitatus Flandriæ, Artheſiæ, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Namuri, atque Zutphaniæ: Marchionatum Sacri Imperij; & magna Dominia Friſiæ, Mechliniæ, Ultrajecti, Tranſiſalanæ, & Groningæ. Quibus omnibus regionibus, & earum urbibus, oppidis, cæteriſque præcipuis locis tribuemus, quatenus fieri poterit, antiquas ſimul & recentes ſuas nomenclaturas; deſcripturi deinde ſitum earum & limites, & mentionem facturi rerum memorabilium in urbibus oppidiſque geſtarum, vel & viſendarum, enumeratis obiter plæriſque vel ſtirpe vel virtute claris & illuſtribus viris. auſpicabimur autem deſcriptionem hanc ab Lothariâ.

Numerus harum Provinciarum, & tituli.

LOTHARIA.

LOtharia reſervavit ſibi in Brabantiâ tale quale Ducatus nomen; ditionem verò & rem, ut paulopoſt oſtenſurus ſum, reliquit in Lotharingiâ. Nomen ei Latinè ſcribentibus eſt Lotharia, ſive, ut alij, Lotharingia, Teutonicè Lothrijck/ Gallicè verò *Lottier*, vel *Lorraine*: Itali, Gallos ſecuti, vocant *Loreno*. Sed notandum, omnes haſce utcumque corruptas voces ab Lothario derivari, Imperatoris Lotharij filio, Caroli Magni nepote. qui Imperator Lotharius, ſcribente Paulo Æmylio, alijſque auctoribus, tactus zelo religionis, monachiſmum profeſſus eſt, anno Chriſti 856. reſignato tamen priùs, & inter tres quos habebat melioris ſexus filios diſtributo maximo ſuo imperio. ac Lothario quidem jam dicto ceſſit ex parte Burgundia, unà cum univerſâ, quam tunc vocabant, Auſtraſiâ. qui tractus ab eo ipſo Lothario, licèt alij velint ab ejus patre, Lotharingia poſtmodùm dictus, & Lotharingiam ſtrictiùs ſumtam, Brabantiam, Hannoniam, Geldriam, Cliviam, alias terras fuit complexus. poſſedit verò hanc ſic latè diffuſam terram Carolina ſtirps, uſque dum Carolus tertius, Galliæ Rex, cognomento Simplex, nimiùm ſanè ſimpliciter, cederet eum Henrico primo Imperatori, anno videlicet Chriſti 924 atque hinc factum, ut poſt aliquod tempus Imperator Otho ſecundus advocaverit Carolum, Galliæ Regis Lotharij fratrem, quem ut alienaret ab Rege, creavit

Lothariæ, ſeu Lotharingiæ unde nomen.

Lotharingiæ fines accisi. creavit Lotharingiæ Ducem: sed accisis mirum in modum limitibus, & concessâ Coloniensi & Leodicensi Ecclesijs non contemnendâ ditionis illius parte. fuere autem ex illâ, quæ anteà cuicũque etiam magno regno par, deducti & velut membratim ab corpore suo avulsi complures Ducatus & Comitatus. Lothario aliquãtò post vitâ functo successit Ludovicus quinctus, postremus Carolinæ stirpis Gallorum Rex. qui & ipse intra annum, sine liberis, fato concessit. quare Carolus Lotharingus, ceu legitimus regni hæres, ad recuperandum id, occupatum jam tum ab Hugone Capeto, contendit. sed cum Gallis esset parum acceptus, quibus scilicet videbatur in Germanos plus æquo propensus, infelici est usus fortunâ. prælio enim adversùs Hugonem commisso, succubuit, ac non multò post cladem, proditione Asselini, Episcopi Laudunensis & Paris Franciæ, in ipsâ urbe Lauduno præhensus, inde Aurelianum abductus, & in carcere tandem extinctus est. cùm verò in ipso etiam carcere facta esset uxoris, quam secundam tũc duxerat, copia, duos inibi genuit filios, Ludovicum nimirum & Carolum. quorum uterque, pueritiam necdum egressus, faciente nonnemine, rebus humanis exemtus est. sed reliquerat idem Carolus, juxta Sigebertum Historicũ Gemblacensem, filium ex priori uxore susceptum, cui nomen Othoni. alij & de filiabus subjiciunt. Othone defuncto, novum, propter eamdem Lotharingiæ caussam, inter Imperiales & Gallos exortum est bellum. Tandem verò post varias ultrò citróque transactiones, Henricus secundus Imperator Ducatum hunc contulit Godefrido Arduennensi, adjunctis illi Valentianis, & alio quodam dominio, jure clientelari & beneficiario Sacri Imperij nomine possidendis. Godefrido successere per aliquod tempus varij sui agnati. donec Imperator Henricus Quinctus privaret hoc ipso Ducatu Henricum Ducem Limburgi, qui possidebat eum concessu Imperatoris Henrici Quarti, & Lotharingiam omnem, jam antè Superioris & Inferioris nomenclaturâ distinctam, circa annum Christi 1106 in duas partes divideret; quarũ superiorem, hodie Lotharingiæ nomine celebrem, & ab gente Vallemontanâ possessam, Diderico conferret, postremi illius Godefridi nepoti: inferiorem verò, quæ nunc Brabantia, Godefrido Barbato, Comiti Lovaniensi. hic per lineam sequiorem descendisse videtur ab ultimo illo Carolo Lotharingo, fuisséque, ut ore simul & stylo asserunt, primus, qui inter Comites Lovanienses adsciverit, vel si mavis, resumserit titulum Ducis Brabantiæ, sive Barbantiæ, non omisso interea illo Lotharingiæ, cùm in utramque simul, Superiorem nempe & Inferiorem, prætenderet jus. Atque hinc adeò est, quod hodiéque ejus successores titulum illum Lotharingiæ sive Lothariæ Ducis retineant. reipsa verò in hoc nostro tractu vix quidquam inde, præter nudum illum quem dixi titulum, superest, cùm & nomen simul & ditio manserit Lotharingis. etsi enim Genapum, pagus Brabantiæ Gallicanæ, a multis dicatur terra Lothariæ, sitque in eo Curia quædam feudalis, & criminalis, (ut infra etiam dicitur) quæ vulgò audit *la haute Cour de Lottier*, censetur tamen is status, atque adeò celebratur Gallicanæ Brabantiæ nomine. Mihi verò, quò & ista simul & alia quædam ad institutum nostrum spectantia meliùs caperentur, videbantur hæc pauca tenuiore quodam filo edisserenda. Nunc ad Brabantiam transeo.

Marginal notes: Lotharingiæ in Superiorem & Inferiorem divisio. — Godefridus Barbatus.

DE-

DESCRIPTIO
PARTICVLARIS
BRABANTIÆ.

RABANTIA eadem prorsus, aut saltim majori ex parte tellus est, quam commemorat Cæsar habitatam fuisse ab Aduaticis & Ambivaritis. Quando autem & quare Brabantiæ nomen adsciverit, dubia multùm atque incerta res est. sunt qui scribant etymon hoc derivari ab famosissimo illo Brenno, infestissimo quondam Romanis hoste, cujus infrà prolixior mentio. alij verò derivant ab urbe quadam Brabantiâ, hodie, ut asserunt, dirutâ. alij rursus affirmant, terram hanc olim dictam fuisse Braekland/ voce nimirum Teutonicâ, quam Latinè exponas solum incultum, qualis hodieque Campania, terræ Brabantiæ portio, unde postmodùm efformata sit vox Brabantiæ. plærique tamen recentiores rerum Galliæ Belgicæ, nominatim verò Brabantiæ nostræ scriptores, alij forsan alios exscribentes, in eo conveniunt, quod videlicet nomen hoc derivetur a Salvio quodam Brabone, Arcade, & uno è Ducibus Iulij Cæsaris. cui, ut volunt, Cæsar neptem suam, Germanâ, quæ Zuana postea dicta sit, illegitimâ sorore, prognatam desponderit, attributo ei velut in dotem hujus terræ dominio. narratiunculæ sanè, quæ non inveniuntur apud antiquos. legitur quidem in scripturis quibusdam, satis ut videtur vetustis, Wechemboldum quendam Regem Romanum donasse Antistitæ Nivellensi bona quædam territorij Gaesbecani, altero lapide a Bruxellis, sita, ut habet instrumentum donationis, in Comitatu Brachbantesiæ. quæ res quantùm mereri debeat fidei, lectores dijudicent. Sunt denique doctissimi aliquot homines, qui seriò & cum quadam auctoritate affirment, nomen factum Brabantiæ ab Godefrido Barbato, quem volunt, post recuperatam Lotharingiam inferiorem, abdicasse titulum illum Comitatus Lovaniensis, sibique de suo ipsius cognomento adscivisse titulum Ducis Barbantiæ, quod in Brabãtiam inde migraverit. Ego verò cùm ex alijs multis Scriptoribus, tum ex Paulo Æmylio, Brabantiæ nomen didici esse multò antiquius. Ioannes Lemairius, in volumine suo Illustrationum Galliæ, historiam illam de Salvio Brabone testimonio suo confirmans, adeóque genealogiam ejus & successores enumerans, ubi ad Carolum Martellum deventum est, testatur, legisse se in antiquissimo quodam codice manuscripto, & apud Brabantos invento, hoc ejusdem Martelli epitaphium:

Brabantiæ etymon.

Salvius Brabo.

Ecce Brabantinus Dux quartus in orbe triumphat,
Malleus in mundo specialis Christicolarum:
Dux Dominusque Ducum, Regum quoque Rex fore sprevit,
Non vult regnare, sed Regibus imperat ipse.

Cui subjicit posteà epitaphium istud Pipini, Martelli ejusdem filij, patris Caroli Magni:

Iste Brabantinus Dux quintus Austrasiorum,
Ex Duce fit tandem Rex, primus germinis hujus.

Unde plurifariam elucet nominis hujus antiquitas. fieri tamen potest, ut Godefridus ille Barbatus, non quidem terræ dederit nomen, sed veterem titulum Ducis Brabantiæ resumserit, omissum fortassis a decessoribus ob caussas in Lothariæ descriptione expositas. Utcumque se habeat res, nos relicto curioso lectori libero super istis judicio, procedemus ad describendum terræ situm. Dico igitur, hanc Brabantiam in septemtrione terminari Mosâ flumine; quo ipso partim a Geldris, partim

Brabantiæ situs & limites.

partim ab Hollandis distinguitur: ab Austro adjacent illi terra Hannonia, Comitatus Namuri, & diœcesis Leodicensis: ab ortu est idem Mosa, quo disjungitur rursùs ab aliâ Geldriæ parte: in Occidente partim Scaldis est, quo separatur a Flandris, partim cum Comitatu Alostano cohæret. Quod magnitudinem attinet; ego eam viginti ferè atque duabus leucis in longitudinem patere comperior, sumto dimensionis initio ab Gemblaco, quod ad Austrum est, oppido, versùs Septemtriones, & usque Gertrudobergam: in latitudine verò, incipiendo ad ortum, ab inde Helmondâ, versùs occasum & Bergozomium, quà nimirum latissima, leucas invenio præterpropter viginti; circuitus ejus octoginta plus minùs leucarum est. Clemens ubique & salubre Brabantiæ cœlum. ager planus, & majori ex parte frugum ac fructuum fertilis. licèt enim naturâ ille Campaniæ sterilis, tamen humanus cultus & improba quædam industria, multis pecorum gregibus & crebrâ stercoratione, ita luculenter defectum hunc explet, ut & bonus reddatur tractus & fertilis. est deinde Brabantia non lacubus tantùm, paludibus, stagnis, sed eximijs quoque & utilissimis fluvijs passim irrigua, quorum præcipui Mosa & Scaldis, suprà nobis descripti. nemoribus etiam & sylvis sufficienter instructa, inter quas maximè nobiles Sogniacensis, Zaventerloa, Grootenhoutium, Grootenheista, Meerdalia. In primis verò pulcherrimis simul & celeberrimis urbibus, oppidis, arcibus, pagis, alijsque magni nominis Dynastijs illustris. primùm enim invenio in hoc tractu urbes & opida muris cincta viginti & sex: Lovanium nempe, Bruxellam, Antuerpiam, Buscumducis, quæ capitales, ut vocant, & primariæ ditionis totius urbes: sequuntur hinc Thenæ, Lewia, & Nivella; quæ capitales minores: inde Areschotum, Bergozomium, Mega, Breda, Diesthemium, & Trajectum ad Mosam oppida eminenti quadam dignitate: denique Stenoberga, Lira, Vilvordia, Gemblacum, Iudonia, Hannutum, Landa, Hala, Sichemium, Herentalium, Eindovia, Helmonda & Gravia. Invenio hinc in eadem Brabantiâ decem & octo oppidula, quæ etsi muris non cincta, propter alias tamen conditiones suas & qualitates, accipiuntur tractanturque eodem cum illis gradu, paribus gaudent privilegijs, & libera passim audiunt municipia, quod videlicet nundinarum illis & mercatus liberum jus. ea sunt Osterwicum, Orschotum, Turnhoutum, Hoogstrata, Dufflia, Walhemium, Mercta, Asca, Furnia, Dusburgum, Isca, Hulpia, Wavria, Brenna, quam vocant, allodialis, Genapum, Gela, Arendoncum, Dormalia. pagi autem turriti, eo quod in Campaniâ rariores, numerum septingentorum non excedunt, sed plurimi inter eos insignes, & varijs dignitatum titulis præcellentes, quales, Fanum D. Odenrojæ, Boxtelia, Rosendalia, Hucquela, Lilloa, Grimberga, Gaesbeca, Revesium, Levedalia, Wesemelia, Cranendoncum, Cuquia, Boutersemium, Iaucæa, Sombrevium, Gozelisia, Hilverembeca, Walwicum, & alij, quos brevitati studens prætermitto. Continetur & in Brabantiâ Dynastia Ravesteinensis; cujus, quod separatum & velut a corpore suo avulsum sit membrum, suo infrâ loco separatim fit mentio. Atque ita complectitur ista Provincia illustres illas & eximias dignitates Marchionatus Sacri Romani Imperij, Ducatus Areschotani, Marchionatus Bergozomani, Comitatuum Hoogstratæ & Megæ: hinc dynastias Bredanam, Diesthemiensem, Grimberganam, Ravesteinensem; & Territorium urbis Trajecti ad Mosam, cum novemdecim Baronatibus, Grimbergâ, ut volunt quidam, in duas Toparchias divisâ. Sunt præterea velut membra quædam Brabantiæ, atque adeo jurisdictioni Cancellariæ Brabantinæ subjecta, Ducatus Limburgi, Dynastia Falcoburgensis, Comitatus Dalhemij, & territorium Vatucanum, Belgis **Hertogen Rode**, Gallis *Rode le Duc*, cum omnibus suis juribus atq; præeminentijs. Super quibus deinde præcipuis & majoris momenti rebus accuratiùs atque subtilius suis infrà locis dissertaturi sumus, eâ quidem quâ fieri poterit perspicuitate simul & brevitate. quod dum facimus, eam non in Brabantiâ modò, sed in cæteris quoque Provincijs servabimus methodum, ut primùm descripturi simus urbes primarias, tamquam eminentiora cujusque Provinciæ membra: sequentur hinc oppida dignitate aliquâ, puta Ducatus, Marchionatus, Comitatus, dynastiæve insignia: in describendis verò reliquis magis inter sese æqualibus, nec tanti nominis oppidis, non sequemur

Vrbium oppidorumq; Brabantiæ nomina.

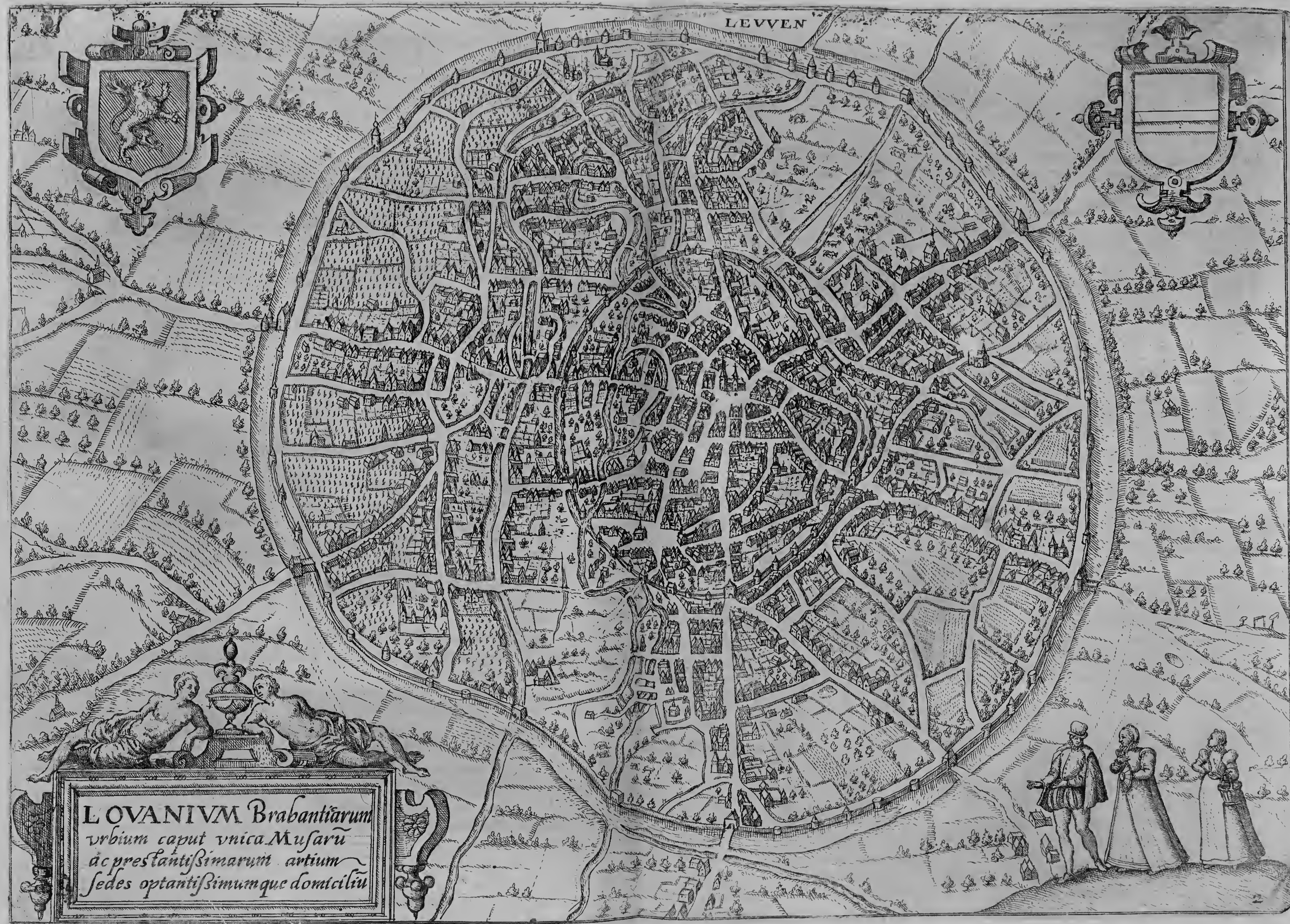
Municipia, sive oppidula libera.

Pagi.

Brabantiæ dignitates.

Status Brabantiæ adhærentes.

Auctoris methodus.

LEVVEN
LOVANIVM Brabantiarum
vrbium caput vnica Musarū
ăc prestantissimarum artium
sedes optantissimumque domiciliū
2

ſequemur ordinem illum præceſſionis, quem ipſa fortaſſis obſervant : ſed ab Septemtrione exorſi, declinabimus ad occaſum, hinc ad auſtrum progreſſi, orientaliora quæque Provinciarum luſtrabimus : ſervaturi eumdem ordinem in deſcribendis oppidulis, ſive liberis municipijs,& dignioribus aliquot pagis. Itaque jam inde facto initio, dicimus, urbes capitales, ſive metropoles, intelligi eas, quæ alijs aliquot oppidis, arcibus, pagis & vicis, ceu capita quædam, & cum imperio præſident. qualeſ ſcilicet quatuor illæ jam dictæ, quæ ſingulis præſunt terræ totius quadrantibus. conſtituunt autem iſtæ metropoles inter ſe junctæ unum e tribus uniuſcujuſque Provinciæ Ordinibus : & Ordines quidem Brabantiæ Antiſtitibus conſtant, atque Nobilibus, & primarijs illis quatuor urbibus. Sed Lovanium tandem ingrediamur.

Vrbes primariæ quare dictæ ſint capitales.

Ordines Brabantiæ.

DESCRIPTIO LOVANII.

OVANIVM, ut contendit Iacobus de Guiſa, magnus Gallicanarum antiquitatum ſcrutator,originem habuit multò ante Iulij Cæſaris in has oras adventum; & quidem a Capitaneo quodam, ſeu Dynaſtâ Scotorum, qui cùm nominaretur Lupus,opido a ſe dederit nomen,& Lupoſinam vocaverit, quod Galliſſantes *Louſin* & *Louvain* poſteà dixerint. Sunt qui aſſerant, derivari hoc nomen a voce Teutonicâ **loven**/ laudare : quod in templo quodam, Marti, ut volunt, dicato laudaretur & coleretur bellicus ille Deus. alij ſentiunt,habitaſſe hic priſcos Leuacos,alij Grudios. utcumque ſit,urbs ſanè eſt perantiqua, ac vetuſtâ etiam arce inſignis, quam incolæ jactant eſſe opus ipſius Cæſaris.

Lovanij nomen.

ADDITAMENTVM. [*Cenſet clariſſimus Lipſius,Lovanium, ſub Normannica tempora conditum,nomen ab ipſo ſitu linguâ noſtrâ ſumſiſſe. eſt (inquit) in hac urbe ad Orientem collis & ſilva , quam* **Lo** *etiamnunc vocant, &* **Lo-bergh** *&* **Lo-boſch**: *eſt & ſubjecta planities ad flumen, quam vetus lingua* **Veen** *dixit. inde venæ Batavorum etiam hodie, unde ceſpes ille uſtibilis eruitur. & ſuperioribus annis certò comperi in pratis hic Martinenſium idem genus eductum. ergo Lovanium, ſive ut vetus & vera vox eſt* **Loven**/ *dictum quaſi* **Lo-ven**/ *humida planities iſta Loæ ſubjecta. Latini Lovanium fecerunt, Gallicam magis pronuntiationem* Louvain *ſecuti : & nos retinemus.*]

Sita eſt hæc urbs perquàm opportunè & in uberi admodum ſolo : eâ cœli clementiâ atque temperie,ut & intra muros,& extrà in adjacentibus collibus legatur vinum. interluit eam Dilia fluvius. ampliſſima etiam ſolo eſt, & ſphæricâ pænè rotunditate, quod capaciorem etiam efficit, quàm alia ulla forma. producta ſunt pluries ejus pomœria; & poſtremus quidem murorum ambitus cœptus ſtrui anno 1361, ut autem ſolidè ac verè intelligamus quanta ſit opidi magnitudo; ſcilicet anno 1427 tres è primarijs Belgiæ noſtræ Dynaſtis, Comitem nempe Naſſovium, qui & Baro Dieſthemienſis, Baronem tunc, poſteà Marchionem, Bergizomienſem, & Baronem Weſemalium, ſive id fecerint animi gratiâ, ſive aliâ qualibet cauſſâ, metiendas curaſſe, non ſine ingenti ſumtu, quinque urbes, quas cenſebant tranſalpinarum omnium maximas : comperiſſe autem, ut ex approbato hodiéque extante, & aureis characteribus ſcripto monumento diſertè conſtat, Lovanium ſuperare Gandavum tribus virgis, Leodicum octo, Lutetiam, non incluſis tamen ſuburbijs, itidem octo, Coloniam denique octodecim. virga eſt pertica, ſive menſura viginti pedum Romanorum. atque hæc quidem monumentum id atteſtatur, ſed nuſquam addit (adeò incogitantes aliquando ſunt homines) juſtam

Lovanij ſitus.

Amplitudo.

ſtam Lovanij magnitudinem. ego tamen poſt ſedulum aliâ viâ factum examen, oppidum hoc interiore mœnium ambitu ſex Italica milliaria, quibus conficiendis duas minimùm horas impendas, exteriore verò plus octo milliaribus continere comperior. Habet intra muros ampliſſima quædam prata, amœniſſimas vineas, hortos ſpatioſos atque fructiferos. colles etiam, valles, ſilvulas, aquas, aliaſque id genus commoditates. ut ſapienter quidem & cum judicio majores hanc urbem delegerint ſtudiorum atque Muſarum ſedem. habet inſuper nobiliſſima ſanè templorum, monaſteriorum, & aliorum conventuum ædificia. primaria ædes Divi Petri eſt, ſplendida valde & ſumtuoſa. habet Baſilicam, ſive Curiam publicam nobili atque inſigni ſtructurâ. privatorum item domus luculentæ & commodæ. ſed quod inter omnia ejus ornamenta ducit familiam, habet celeberrimum illud & univerſale, ut vocant, omnium facultatum & artium Athenæum: tum & ſupra viginti prȩclara collegia, a diverſis illuſtri dignitate & famâ viris, optimis adeò legibus, inſtituta. in quibus doctiſſimi aliquot homines omneis artes & facultates aſſiduè profitentur. excellunt autem inter hæcipſa quatuor illa longè celeberrima pædagogia Lilij, Caſtri, Porci, Falconis: in quorum ſingulis docentur omnes illæ artes & ſcientiȩ liberales, quas doctiores unâ voce appellãt Philoſophiam. hiſce meritò addam quinctum illud, quod vulgò dicunt Trilingue, quia videlicet peculiariter ibi doceantur tres primariæ linguæ, Latina, Græca, Hebræa. Attingemus etiam paucis egregias illas ſcholas, in quibus nominatim docentur ab eximijs aliquot viris Theologia, Ius canonicum, Ius civile, & ars Medicina, attributo ſingulis facultatibus diſtincto, in publico quodam veteri & percommodo loco, auditorio. Prodierunt autem ex hoc Athenæo, ac idemtidem etiam prodeunt viri undecumque doctiſſimi, nec virtute minùs, quàm famâ inſignes. qualis noſtrâ memoriâ Hadrianus ſextus Pontifex Maximus, ortu Ultrajectinus: qui priuſquàm eveheretur ad faſtigium Cardinalitium, longo ſatis tempore litteris operam dederat in Lovanienſi iſto gymnaſio, ubi & Cancellarij munus ac dignitatem obierat, factus poſtea pædagogus Caroli Quincti Imperatoris. Nuper verò hic claruerunt, in Theologiâ quidem, Ruardus Tappart; in utróque Iure, Gabriel Mudȩus, non clarus modo, ſed valde illuſtris, ac ſingularis; in Medicinâ & Mathematicis; Gemma Friſius, & Hieremias Triverius. hodie clarent, in Theologiâ, Petrus Curtius, deſignatus poſteà Epiſcopus Brugenſis, Ioannes Heſſelius, collegij Præſes, & Ioannes Hentenius, profeſſor publicus: in utróque jure, Vulmarius Bernardus, Elbertus Leoninus, Ioannes Wameſius, & Ioannes Ramus, etiamnunc adoleſcens: in Philoſophiâ, Ioannes Beverenſis; in Medicinâ Nicolaus Bieſius & Guiljelmus Tiletanus; in Matheſi, Cornelius Gemma, ſuperioris Gemmæ Friſij filius. Sunt prȩterea Cornelius Valerius Ultrajectinus, Latinȩ; Theodorus Langius, Græcæ; & Andrȩas Balenus, Hebraicæ linguæ, publici Profeſſores, viri omnes doctiſſimi ſimul & præſtantiſſimi. quibus denique ſubjungemus Gualterum Renerium, eximium inſtrumentorum Mathematicorum artificem. Inſtitutum legimus hoc gymnaſium anno a Chriſto nato milleſimo quadringenteſimo vigeſimo ſexto, idque precibus Nobilitatis Belgicæ, a Brabantiæ Duce Ioanne quarto, qui omnium primus id exornavit, atque doctiſſimis magno undecumque ſalario convocatis viris inſtruxit. nec perpetuo ſolùm cenſu, ſed multis inſuper privilegijs, a Martino Quincto, Pontifice Maximo, approbatis & in hunc uſque diem durantibus donavit. quorũ quidem privilegiorum tuitioni prȩfici ſolet publicè Magiſtratus, quem Cõſervatorem vocant, quod videlicet omnes leges & jura inviolatè curet ſervanda. Nuper autem Philippus Rex, conſilio infrà nominandi Prȩſidis Viglij, auxit Profeſſoribus hujus Scholæ ſtipendia, & Theologicas aliquot lectiones adjecit. Præeſt illi regendæ, ſemeſtri imperio, caput a Senatu Academico deligi ſolitum, cui nomen Rectori. & hujus quidem ea eſt dignitas atq; prȩeminẽtia, ut non omnes ſolummodò ſtudioſi, ſed & Magiſtratus urbani, & omnis adeò civitas, venerentur eum atque ſuſpiciant. munus ejus primariũ, curare ut rectè & ordine regatur hæc, ut ſic dixerim, univerſitas, habeaturq; officiorum & decori ab omnibus ratio: adminiſtrare ſtudioſis juſtitiã, & errorũ cõvictos punire.

Marginal notes: Academia Lovanienſis. — Clari aliquot ejus alumni. — Natalis annus. — Rector.

Eſt

Est autem hoc Lovaniense, unicum hodie in Inferioribus hisce Provincijs Athenæum, ac competitorum omnium expers. nisi quod sub descriptionis nostræ ἐξόδιον, institutum fuit Duaci, in Flandriâ Gallicanâ, post diuturnas multorum petitiones, Regiâ auctoritate, alterum simile isti gymnasium.

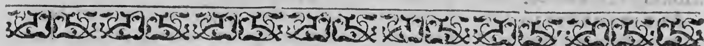
ADDITAMENTVM. [*Refert maximus Lipsius, didicisse se,* Engilbertum Nassovium, *in flagrante tunc gratiâ, & animi honestum, præcipuum auctorem fuisse, &* Ioannem *ad Academiam instituendam perpulisse. Diploma autem Martini Quinti datum signatumq; esse anno 1425, quod potestatem faciebat amplam omne genus artium docendi, doctos producendi & titulis honoribusq; afficiendi : solâ tamen Theologiâ, reginâ scientiarum, exceptâ. sed quod Martinus abnuerat, statim post annuisse Eugenium Quartum, quinto ipso anno à scholâ institutâ : cùm super hac re legatos ad eum* Philippus Bonus, *tunc Belgicæ Princeps, misisset.*]

Lovanio ortus est doctissimus ille Petrus Rivius, Theologus valdè celebris, & variorum operum scriptor, narrante in Catalogo Illustrium virorum Germaniæ Ioanne Trithemio. Lovanienses item fuêre Ludovicus Scorius, magni nominis Doctor, & negotiorum quorumvis capax, unde suo merito Pręses fuit Consiliorum Status & Sanctioris : Ludovicus Heilwegius, vir admodùm doctus atque acutus, quare fuit & Præses Flandrię. hujus filius, Adrianus Heilwegius, eruditione & virtutibus clarus, hodie Consul Antuerpiensis est. item Nicolaus Nicolaius Grudius, & Adrianus Marius, fratres, quorum infrà fit mentio : Antonius Morillonus, vir eruditissimus, magnus Antiquarius, & simplicium omnis generis intelligentissimus; tum & Maximilianus ejus frater, Prępositus Ariensis, qui & ipse litteratissimus, & magnus antiquitatum scrutator. Gaudet hodiéque hoc oppidum Ioanne Hesselio, eo, quem suprà jam diximus; magno & celebri valde Theologo, in controversijs scholasticis exercitatissimo, & acerrimo disputatore : item Petro Vanderano, Iuris utriusque Doctore eximio : Gerardo Caversonio, Licentiato, viro eloquentissimo, & insigni Philosopho : Cornelio Gemmâ jam dicto, Medico simul & Mathematico celeberrimo : Carolo Templio, pretore urbano, sive ut vulgò vocant, Majore, de Meyer/ viro egregio & virtutibus claro, quíque utilissimam sępè in civilibus hisce bellis tum patrię suæ, tum Regiæ Majestati, ut in commentarijs quoque nostris meminimus, operam pręstitit : Ioanne Malcotio, Iurisconsulto & Consiliario regio in Cancellariâ Brabantię : Stephano Crasbequio, itidem Iurisconsulto & ejusdem Consilij Senatore; quorum uterqúe litteratissimus : denique Segerico Hertogio, cive Antuerpiensi, utriusqúe linguę doctissimo, summi ingenij, & Astrologo excellenti : qui post primam operis hujus editionem defunctus, filium nobis reliquit Ioannem, Licentiatum, & cùm doctrinâ, tum ingenio quoque & consiliorum prudentiâ insignem. porrò Melchior ejus frater, licèt admodùm adolescens, & ipse tamen Licentiatus est, atque adeò doctus, & insignis amator virtutum. Fuit olim Lovanium Comitatus, & invenio ejus memoriam inde ab anno salutis ducentesimo. alij volunt & Ducatum fuisse, majori Brabantię parti dantem jura; sumentibus inde sibi nomen Principibus usqúe ad tempora Godefridi Barbati; qui, auctâ ditione, cepit, vel (ut suprà dictum) recepit Barbantię, sive Brabantię titulum. Hodie verò, etsi declinasse videatur hoc opidum, & dignitatem hanc amisisse, metropolis tamen hujus Ducatus est, ac primi Brabãticę terrę quadrantis caput, reliquas omnes urbes pręcedens. præstat etenim omnium prima Principi juramentum, idque ab illo vicissim suscipit. primum ei in communibus terræ negotijs votum, præterquàm tamen in subsidiarijs Regis petitionibus, in quibus Antuerpiæ, cujus propter potentiam plurimùm interest, prima dicit sententiam. In summâ & vocatur, & est adeò ipso facto hæc urbs, Brabanticarum omnium prima simul & vetustissima. quam caput speciatim agnoscunt Thenæ, Lewia, Gemblacum, Diesthemium, Hala, Sichemium, Iudonia, Hannutum, Landa, & alia quædam opidula : quorum alia quidem Lovanium, inde Cancellariam Brabantiæ; alia verò immediatè, ut vocant, Cancellariam eamdem appellant. Atque hæc de Lovanio dicta sufficiant. cujus regimen quidem & politiam hic nullus attingam : quod videlicet in descriptione Antuerpiæ,

Viri Illustres, Lovanio oriundi.

Lovanium caput Brabantiæ.

piæ, quam ut exemplar quoddam & reliquarum Belgicæ urbium normam, certis tamen conditionibus, nobis ipsi proponimus, & suppleatur abundè hic talis defectus, & consulatur operis brevitati.

DESCRIPTIO BRUXELLAE.

Bruxellæ nomen.

Situs.

RUXELLA, ut vult idem Iacobus de Guisâ, nomen habet à quadam arce, quam Senones, Angliæ populi, Galliæ infestandæ in has oras profecti, olim exstruxerint. est autem, mirabili prorsùs situ, urbs partim in plano, partim in edito posita, adeóque dignissima etiam maximo Principe sedes. nam planities quidem, felicissimo ab utráque parte terreno circumdata, per amœnissima prata, cùm supra tum infra urbem diffusa, pulchro sanè adspectu, ad aliquot leucas porrigitur. ita quidem, ut numquam hic laboratum sit vel pabuli, vel annonæ, in usum Aulæ, pænuriâ. cùm aliquando tamen contigerit, ut septem hic uno eodemque tempore conspicerentur capita coronata; scilicet Carolus Quinctus Imperator; filius ejus Philippus Rex: Rex Bohemiæ Maximilianus unà cum uxore Reginâ; Helionora, Regina Franciæ; Regina Hungariæ, Gubernatrix; & ex Africâ Rex Belesiæ: ut omittam Ducem Sabaudiæ, Ducissam, venia verbo sit, Lotharingiæ, ac tot alios Duces, Marchiones, & variarum nationum Principes: qui minimùm octo vel novem millia secum habebant equos. Iam ab aliâ parte silva Sogniacensis est, leucæ tantùm quadrante disjuncta, venatione simul & lignatione Regali insignis, tum Abbatijs undique ac Monasterijs cincta, & innumeris passim, ijsque pulcherrimis, fontibus, & magnâ fructiferarum arborum copia nobilis. quæ omnia inter se juncta & cœlum efficiunt saluberrimum, & aquas longè dulcissimas. interfluit urbem fluviolus Sinna. præter quem, fruitur illa maximo quodam & navigabili alveo, ingentibus nuper impensis, & incredibili ferè labore atque industriâ, inde ab ipsâ urbe, usque ad Rupelam flumen, id est, quinque ipsas leucas, perducto. unde Bruxellâ solventes naves, per insignem hunc aquæductum in Rupelam ipsum intrant, atque hinc porrò illapsæ in Scaldim, usque ad mare decurrunt; summâ quidem cum incolarum & finitimorum commoditate simul & utilitate. opus sanè præclarum, ac magno adeò Principe, vel & Imperatore dignissimum. præterquam enim quod in id hactenus sint impensa ultra quingenta coronatorum millia; scissus justæ magnitudinis mons; ac tam altè effossa tanta terræ intercapedo; varijs etiam rivis, campos anteà perlabentibus, subter alvei fundum deductis, ne videlicet cœno is aut arenâ possit oppleri: præter, inquam, hæc omnia, videre est inibi, operâ quinque cataractarum, oportunis maximè locis structorum, quos ab effectu isti *Exclusas* dicunt, & vernaculâ voce **Sluysen**/ maximâ sanè industriâ, nec minori judicio, aquam identidem coerceri & sisti, ne scilicet uno, quidquid ejus est, impetu, in primum illud receptaculum sese effundat: cùm Bruxellæ & in aquæductus hujus initio, aqua sit quadraginta & ampliùs pedes, quàm in exitu, altior. Præcipuus tanti operis auctor, vel fautor saltim atque impulsor (nam alioqui, Gubernante etiamtunc Margaretâ Austriacâ, Imperatoris amitâ, ab ejusipsius majoribus adinventum fuerat atque conceptum) Ioannes Locquenginius fuit, eques perhonestus, & Locquenginij, Berchemij, Coquelbergæ Dominus, idemq; civilium in hac urbe caussarum Prætor, vel ut vulgò loquuntur, Ammannus, **den Amman**. Vicinum huic urbi ad Aquilonem, & quatuor tantùm leucis abjunctum, Lovanium. ipsa verò Bruxella solo admodùm ampla, & gemino mœnium ambitu clara; inter quos, ma-

Navigabilis aquæductus.

Amplitudo.

gno

BRUXELLA
fontium copia
coeli amoenitat
et ædificiorum
splendore nobi
liss

gno satis intervallo discretos, Aulæ & vivario ejus ad ortum sedes. reliquum inter murum utrumque spatium varijs procerum aulicorum palatijs, tum privatorum etiam domibus, hortis, pratis, arboretis, imò & agris nonnusquam insessum est. quę omnia urbem efficiunt temperatam, salubrem, amœnam, & adspectu admodùm delectabilem. & exteriores quidem hos muros cœptos invenio strui anno millesimo trecentesimo quinquagesimo septimo. sunt autem, ut formâ nonnihil diversâ, sic amplitudine quoque Lovaniensibus illis ducentis passibus angustiores. ita ut utrumque hoc opidum æquali ferè sit magnitudine, sed domorum simul & incolarum frequentiâ Bruxella Lovanium superet. Bruxellæ septem sunt portæ; septem primaria templa; septem nobiles, & cùm antiquitate, tum privilegijs claræ familiæ; septem denique in Magistratu adsessores, sive Scabini. referente se numero septenario, quem tantopere celebrant Mathematici, ad numerum totidem planetarum, qui res omnes terrenas adspectibus suis & influentijs, Deo sic disponente, regunt & moderantur. creatur autem à Principe quotannis hic Magistratus & eligitur è jam dictis septem familijs, earumque ab utróque sexu nepotibus. unde factum, ut propagata sit ista dignitas, & diffusa in alias aliquot nobiles gentes prærogativa. septem quidem familiæ primigeniæ eccistæ: Tserrodolphi, Tserhugij, Sleeusij, Cauenbergij, Tswertij, Rojenbechij, Stenwegij. Adjuncti tamen huic Senatui, & communicandæ cum eo jurisdictioni præfecti, Proconsul, **den Onder-burgmeester**/ & sex præterea viri spectabiles, ex artificum cœtu delecti. quod ipsum in reliquâ quoque politiâ servatur, & publici census administratione: cui posteriori de more præsident sex Quæstores, **Rentmeesters**/ duo quidem è nobilitate, & tamquam primates, reliqui autem ex populo. sic in aliarum etiam inferiorum rerum regimine populus nobilitati intermiscetur: quò videlicet amicitia mutua conservetur, & reciproco nexu stringatur concordiæ vinculum. Ædificia numinis cultui sacra non pulchra solùm Bruxellæ, sed & sumtuosa. ita ut luculentissima passim & ornatissima videas templa, Cœnobia, Nosocomia, aliáque id genus pietati dicata loca. primarium urbis templum consecratum hodie Divæ Gudilæ; olim verò Divo Michaëli Archangelo, urbis patrono. Comes enim Lambertus & Gerardus Episcopus Tornacensis, cùm transtulissent corpus Divę Gudilæ ex æde Divi Gaugerici in hanc Divi Michaëlis Archangeli, eam, magnis priùs impensis instauratam & luculento censu dotatam, consecrârunt eidem Divæ, inclytorum illorum & sanctorum Principum, Comitum Wittardi & Amelbergæ, illustrissimâ Caroli Magni stirpe oriundorum, filiæ. Est in hac æde sacellum, & in eo tres hostiæ consecratæ, aureâ thecâ conclusæ: in memoriam nempe magni illius miraculi per Sacramentum patrati, anno, ut vult Mejerus & alij quidam auctores, millesimo trecentesimo sexagesimo nono. miraculi, in substantiâ, talis: Erat Ionathas quidam Iudæus; is ab Ioanne quodam, curione Divæ Catharinæ, maligno animo emerat thecam hostijs consecratis instructam: sed cùm, justo forsitan Dei judicio, paullopost ab inimicis suis in horto quodam esset occisus, uxor acceptam thecam Sacramentariam servandam tradidit Abrahamo, communi utriusque parentis filio. hic unà cum alijs aliquot Iudæis, die quadam Veneris sanctâ, exemptum ex thecâ Sacramentum, velut in Christi Servatoris despectum, & facturus videlicet ejus anatomen, pluribus cultri ictibus conscidit. sedenim cùm ex hisce vulneribus miraculosè stillaret sanguis, mulier tantum miraculum admirata, subitò sese convertit, & re cum Magistris Petro & Ioanne Volvio, illo Divæ Gudilæ, hoc Divi Nicolai curione collatâ, patefactũ est mox nefarium illud flagitium. ita ut Wenceslaus, tunc Brabantiæ Dux, & uxor ejus Ioanna, negotio diligenter excusso, Abrahamum & cæteros illos Iudęos, pro æde Catherinensi, vivos mandârint exuri. Inquisitiones super hoc negotio factę, & totus adeò processus, siquis certiora fortè vel & particularia magis desideret, asservantur hodiéque in Camerâ rationum Brabantiæ inter alias summi momenti scripturas. Instituerunt autem religiosissimi illi Principes, in tam evidentis miracli memoriam sollennem & in ævum quotannis redintegrandam supplicationem: ipsique Sacramentum illud sic vulneratum, unà cum innumerâ populi multitudine, prosecuti sunt usque ad ædem hanc Divę Gudilæ,

Primarium templum.

Stupendum Sancti Sacramenti miraculum.

dilæ, ubi magnâ cum religione repoſtum id in ſacello jam dicto, & appoſita tabula quędam picta, totam, ut videre licet, hiſtoriam repręſentans, adjuncto & iſthoc carmine:

Quiſquis ades, ſummi quem tangit cura Tonantis,
Dum properas, cæptum ſiſte viator iter.
Hic tibi viva caro, æterni ſapientia Patris
Chriſtus adeſt, vivus panis, & una ſalus.
Invida Iudæûm quam dum laniare laborat
Impietas, meritis ignibus ecce ruit.
Quare age Divinos huic funde viator honores,
Funde Deo dignas ſupplice mente preces.

Evênit ultimis hiſce bellis & civilibus terræ tumultibus, cauſſâ, ſive prætextu religionis exſuſcitatis, ut, diruentibus adverſarijs ſacras imagines, & diripientibus templa, Iodocus Houwartus, ædis Divæ Gudilæ Præpoſitus, Sanctiſſimam illam hoſtiam, metuens ne quid caperet detrimenti, clamculùm inde ſubduxerit, & ſervârit ſub quadam trabe in ædibus viduæ Banſiæ, idque pridie Pentecoſtes anni milleſimi quingenteſimi ſeptuageſimi noni. unde poſt ſex annos ablatam, pacificatâ jam & reductâ ſub obedientiam Regis Bruxellâ, Archiepiſcopus Mechlinienſis, Antiſtites Grimberganus, Diligemenſis, Parcenſis, delegati Conſilij Sanctioris & Cancellariæ Brabanticæ, Supremus Opidi Magiſtratus, alijque Summates viri, comitante clero & populo Bruxellenſi, inſtitutâ in eum finem publicâ ſupplicatione, reſtituerunt in locum & dignitatem priſtinam, propridie Idus Iulias anni milleſimi quingenteſimi octogeſimi ſexti. Eſt deinde inter alia præcipui nominis templa ædes Divi Ioannis, quam de Palude indigetant, opere ſimul & vetuſtate ſpectabilis. conſecrata ſiquidem fuit anno jam tunc milleſimo centeſimo triceſimo primo ab Innocentio ſecundo Pontifice Maximo, eo, qui haſce Provincias coràm luſtravit, & Concilia, primùm Rhemenſe, hinc famoſiſſimum illud Claromontanum in Galliâ celebravit. Domus urbanæ ut plurimùm elegantes & adfabrè ſtructæ. in primis verò complura ſunt pulchra Palatia; & primùm quidem illud Senatorum, inſigni etiam turri ſpectabile. hinc aliquot terræ Procerum & præcipui nominis Dynaſtarum, qui vel negotiorum ſuorum cauſſâ, vel Regi, & eo abſente, Gubernatori delectando, Bruxellam idemtidem commeant. ſunt & aliæ quędam tum Officiorum Palatinorum & virorum illuſtrium, tum privatorum etiam domus, nequaquam vulgares: horti præterea nitidi, ampli, & limpidiſſimis fontibus, quibus & Opidum paſſim ſcatet, irrigui. Eſt poſtremò Palatium ipſum Regium, quod etſi adhuc imperfectum, nec pro veteri ichnographiâ, amplum tamen & commodum, adeóque aulâ digniſſimum, & ſitu in primis laudandum. adhæret ei vaſtum & peramœnum vivarium, parcum vulgò appellant, quod muris undequaque circumdatum ad exteriorem uſque opidi murum pertingit. includuntur porrò vivario aliquot domus, Principi alijſque utibiles: tum publici quoque & ſecretiores catadromi, ſphæriſteria, aliæque id genus Principales commoditates: horti inſuper, labyrinthus, & non piſcibus modò ſed & cygnis abundans piſcina. continentur & amœniſſimi quidam colles, & valles, vitibus alijſque varij generis fructibus conſiti, ſilvulæ perquàm jucundæ & prata, in quibus variæ paſſim oberrant feræ, quas ab non uno Regiæ latere paſcentes ſubinde & laſcivientes, nonnumquam & coëuntes obſerves.

Palatium Regis, & ejuſdem vivarium.

Sunt in eadem Bruxellâ duo & quinquaginta opificum, ſive artificum mavis, collegia, in novem membra, ſeu, ut ipſi loquuntur, nationes diſtincta. inter quos momentoſi in primis & ſalutares armamentarij, cum pręter armaturæ, cujuſvis formæ & generis, pulchritudinem, ita cõvenienter & examuſſim eamdem temperent, ut jaculo ſclopi reddatur impervia. præ cæteris tamen mirandum & quæſtuoſum eſt opificium polymitariorum: videas enim iſthic è ſerico, auro, argento elaboratos tapetes, non induſtriâ minus & arte, quàm impendio admirandos. Subſunt Bruxellæ duo dumtaxat oppida, Nivella videlicet atque Vilvordia, quæ Cancellariam tamen immediatè appellant. Floruit autem ſemper Bruxella viris omni doctri-

Quinquaginta duo artificum collegia.

Viri illuſtres.

doctrinæ & virtutum genere celeberrimis. quales duo illi Ægidij, Faber & Periander, uterque variorum operum scriptores. Thomas Cantipratanus, Magni illius Alberti Discipulus. Henricus item & Ioannes, uterque Canonici. quorum omnium mentio apud Trithemium. tales etiam nuperiores illi duo Brabantiæ Cancellarij, Hieronymus scilicet & Adolphus vander Nootij. tum & eximium illud Martiniorum fratrum par, quorum alter Guiljelmus non virtutum minùs, quàm legum consultus, inter alios liberos nobis reliquit Ægidium, Iuris utriusque Doctorem, & honoribus varijs functum, hodie verò laudatissimum urbis patriæ Syndicum. alter autem, Ioannes, pariter legum Doctor & Consiliarius Regius, vir est perquam insignis, & politicarum rerum intelligentissimus. Nata etiam est in hac urbe, anno millesimo quingentesimo quinto, Maria, Caroli Quinti Imperatoris germana. quę uxor posteà Ludovici Regis Hungarię, marito in prœlio contra Turcas, anno vigesimo sexto supra sesquimillesimum, cæso, quinquennio post (ut suprà jam diximus) præfecta fuit a Fratre Belgicæ gubernandæ. Hodie quidem inter alios viros doctos & claros habet Bruxella Carolum Tisnacum, legum Doctorem, Equitem, & utriusque Consilij Regij, Status nimirùm & Sanctioris, Consiliarium, qui sequitur ipsum Regem, & cum auctoritate simul ac laude præest regio ejus sigillo. habet Iacobum Tayum, Toparcham Goicanum, nobilem hercle atque doctissimum trium adeò primariarum linguarum virum, Hebraicæ, Græcæ, Latinæ. habet fratrem illius, Adrianum, Wemmeliæ Dominum, nobilissimum juxtà & litteratissimum virum. habet Andræam Vesalium, Medicum Regium, ac Physicum simul, chirurgum, & anatomicum prestantissimum, usque adeò quidem, ut habeatur hodie professionis hujus in omni Europâ primus: quod è doctissimis etiam viri in hoc genere scriptis, in primis autem ex libro, *de humani corporis fabricâ*, quem edidit admodùm adolescens, perspicuè satis constat: unde solitus eum vocare doctissimus ille anatomicæ facultatis Professor Fallopius, *stupendum naturæ miraculum*. habet Andræam Masium, Consiliarium Ducis Cliviæ, virum utráque linguâ doctissimum, in Hebraicis autem singularem, & pænè dixerim unicum, ut quem ipsi Hebræi etiam stupeant. scripsit is, atque etiamnum scribit varia digna se opera, quæ magno cum desiderio expectamus ut prodeant. Habet Nicolaum Micaultium, Dominum Indeveldiæ, Senatorem Consilij Sanctioris, virum nobilem, perhonestum, prudentem, & multilinguem. cujus pater Ioannes, Dominus Oistersteinij, supremus fuit totius Belgicæ Thesaurarius, vir apud Principem simul & populum gratiosus. habet denique Ioannem Boisotum, utriusque linguæ doctissimum, magnum Theologum, & herbarium perquam expertum: Nicolaum Damantium, paulopost prolixiùs memorandum: Carolum Billæum, virum eruditissimum, & in politicis versatissimum, unde & inter præcipuos Archiepiscopi Electoris Coloniensis, Leodicensis, &c. Consiliarios: Carolum Burgesium, Consiliarium Regis in Senatu Brabantiæ, hominem doctum & virtutibus clarum, operumque multorum scriptorem.

Non est quidem Bruxella, etsi quidam id asserant, Vicecomitatus, sed gaudet tamen vetusto quodam Vicecomitatus titulo, juribus & prærogativis nonnullis ornato: non aliter quàm Antuerpia, Ganda, Ipræ, & alia quędam loca. unde qui hodie Vicecomes Bruxellanus, vulgò **den Burg-graef**, Carolus nempe Hannartus, Lidekerckæ & aliorum locorum Toparcha, nobilissimus sanè & perhonestus vir, nihil in eam urbem obtinet juris, quàm titulum illum ac prærogativas jam dictas, & in descriptione Antuerpiæ, cui & ipsi pari ferè dignitate *Burg-gravius*, fusiùs explicandas. Vicecomitatus Bruxellensis.

Est deinde Bruxellæ perpetua sedes, & velut firmum fixumque domicilium, Cancellariæ Brabanticæ. quæ hodie quidem constat ex Cancellario, & sequentibus partim ordinarijs, partim extraordinarijs Senatoribus, Advocato fiscali, qui & ipse, muneris sui ratione, Senator est, Procuratore generali, duobus Graphiarijs, Audientiario, quatuor Secretarijs ordinarijs, extraordinarijs novem, alijsque Officijs Palatinis. Cácellarij munere fungitur Nicolaus Damantius, Præses Flandrię, & Senator Sanctioris Consilij, qui vocatus posteà Regio jussu in Hispaniam, factusque Cancellaria Brabantiæ, ejus Consiliarij, auctoritas, jurisdictio.

 ctusque

ctusque generalis totius Belgicæ Præses, retentis nihilominus, ob egregia sua merita, pristinis dignitatibus. Est autem munus hoc Cancellarij summæ auctoritatis & pręeminentię dignitas. in administrandâ enim justitiâ Cancellarius est velut Gubernator Brabantiæ, & Vicarius quidam Ducalis. Recitabo nunc Consiliarios, idque secundùm ordinem pręsidentię quem ipsi inter se servant, ideſt, prout ocyùs quisque vel seriùs muneri huic admotus. sunt ergò primùm, Guiljelmus Vander-Nootius; Nicolaus Vander-Stegius; Ioannes Wingius; Ioannes Malcotius, Doctor; Guiljelmus Venius; Guiljelmus Breugelius; Stephanus Crasbequius; Ioannes Baptista Masius, Consiliarius & Advocatus fiscalis; Guiljelmus Asselerius; Antonius Iterenus; Philippus Veuselius; Guiljelmus Crandrischius; Gregorius Ajala; Gosuinus Batsonius; Philippus Boxhornius; Ioannes Sagius; Guiljelmus Gentius; Nicolaus Brandius; Ioannes Malcotius, Licentiatus; Cornelius Wellemannus; Procurator generalis, Arnoldus Geestius; Graphiarij, Iacobus Wittius, & Theodorus Regius. Appellat hanc Cancellariam tota quàm latè patet Brabantia, eâ tantùm exceptâ particulâ, quę vulgò audit Terra Romana, & Genapum, ut suo infrà loco docebitur, provocat. appellant eam & Limburgensis Ducatus, Dynastia Falcoburgensis, Comitatus Dalemiensis, aliæque ditiunculæ Transmosanæ, quæ omnes, supremæ istius jurisdictionis adspectu, Brabantiæ subsunt.

Cancellariæ origo.

Inquisitâ diligenter summi hujus Consilij Brabãtini origine, comperi primùm, anno millesimo trecẽtesimo duodecimo, mense Septembri, Ioannem Ducem Brabantiæ, ejus nominis alterum, ornasse hanc terram insigni quodam & celebri privilegio, quod dicebatur *Charta Cortenbergensis*, quia videlicet eo loco concessum, ubi tunc amplissima quędam erat Abbatia, eíq; adjunctus pagus, medio ferè inter Lovanium & Bruxellam itinere, ac ordinaria per id tempus aulæ & Principis sedes. quo privilegio inter cętera statuit, ut deligantur quatuordecim honorabiles viri, ab ipso nominati, & gente omnes Brabanti, qui tertiâ quáque hebdomade Cortenbergæ conveniant, atque ibi consultent, deliberẽt, statuant, & exequantur quidquid tractui universo compererint expedire. biennio post, idem Dux, aliâ quadam paginâ, Gallico idiomate scriptâ, statuit, ut (si opus sit) pręficiatur Brabantiæ Seneschalcus (is posteà Cancellarius) eíque addantur Iudices, sive (ut textus est) Iustitiarij, & alij quidam ministri, qui ut minimùm reditu suo se tolerent, sintque urbibus suis & terris idonei juxtà & utiles Senatores, nec cuiquam quidquam promittant, donent, pręstentve, ut ad hunc Magistratum perveniant. Anno 1332 Ioannes Dux, superioris illius filius, Chartam Cortenbergensem decreto & privilegio suo confirmat, & Senatum hunc reddit duobus Cõsiliarijs auctiorem, sedecim eos faciens è quatuordecim. Anno deinde 1355 Wenceslaus Bohemus, Brabantiæ Dux, & uxor ejus Ioanna, felicibus suis auspicijs, Chartam Cortembergensem & alteram illam Gallicè scriptam de integro approbant, additis certis quibusdam articulis terram Brabantiam concernentibus. Anno item 1372 ijdem Duces privilegio suo chartam utramque confirmant. atque hic demum nominatur Cancellarius Brabantię, fitque inter hunc Magistratũ & Iuratum eorumdem Ducum Consilium diserta distinctio, cauto, ne liceat Consiliarijs Cortenbergensibus esse Iurati Consilij Senatores: factáque hisdem Consiliarijs, quibus anteà nefas judicandi officium alibi exercere, quàm Cortenbergæ, liberâ potestate exercendi illud & habitandi in quocumque libẽret Brabantię loco. Anno dein 1451 Philippus Burgundiæ Dux, cognomento Bonus, titulo terræ à gravaminibus pręservandæ, edictum promulgavit, quo inter alia quędã declarat, quousque & quo modo sese extendat Consilij Brabantini auctoritas, approbatum posteà & articulis aliquot auctum ab eodem Philippo anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo septimo. Tandem verò & Carolus Quintus Imperator, anno supra sesquimillesimum vigesimo secundo, superiores omnes leges & sanctiones, super procedendi & administrandæ in Cancellariâ Brabantinâ justitiæ ratione promulgatas, edicto suo amplificat, ac disertè exponit, de quibusnam caussis Cancellaria cognoscere, quasque ad Magistratus urbanos & Iudices subalternos remittere debeat.

Sedem

Sedem etiam habet Bruxellæ ſuprema rei clientelaris totius Brabantiæ curia, quam cęteræ omnes ejus Ducatus, tum & adhærentium ditionum feudales curiæ provocant, ſolâ Genapienſi exceptâ, quæ, ut infrà pleniùs explicabitur, feudales Brabantiæ Gallicanæ, ſive (ut alij vocant) Romanæ, cauſſas decretoriâ juriſdictione decidit. Vicarius hodie Regis in Bruxellenſi hoc tribunali Ioannes Mollius, Dominus Wetingemij, eques perquam magnificus. qui, cùm extra ordinem ſæpè, tum alternis diebus Saturni, ſollenniter publicéque, vel per ſe, vel per Vicarium, reddit jus. Iudices autem & miniſtri feudatarij hujus tribunalis ijdem, qui Cancellariæ, Senatores nempe & Advocati, tum & alij quidam, quorum in hiſce negotijs uſus eſt. Quin & cæteris quoque Belgicæ noſtrę Provincijs ſupremæ ſuæ cauſſarum feudalium curiæ, ad quas inferiorum conventuum appellationes recurrunt. Eſt præterea in hac ipſâ urbe (quia nimirum Brabanti, ut ſuo loco docebimus, evocari non poſſunt extra Provinciam) nomine Cameracenſis Epiſcopi, forum Eccleſiaſticum, cujus hodie quidem Officialis eſt Magiſter Lucas Delius, Decanus & Canonicus Buſcoducenſis. diſceptantur verò & deciduntur in hoc tribunali cauſſæ omnes eccleſiaſticæ, ejus Brabantiæ partis, quæ diœceſi Cameracenſi ſubdita: nam alioqui ſubeſt ex parte hæc terra diœceſi Leodicenſi. unde & illi Epiſcopo, pari de cauſſâ & privilegij Brabantini adſpectu, ſuum in urbe Lovanienſi ſpirituale tribunal eſt. Atque ita in reliquis quoque Provincijs, & primarijs maximéque oportunis diœceſium locis, ſpirituales ejuſmodi curiæ, rectè & ordine adminiſtratæ. cognoſcunt autem de matrimonijs, firmáne videlicet ea, an verò invalida, de teſtamentis, & bonis, ut vocant, amortiſatis, de Sacerdotum aliorumque Eccleſiaſticorum, nullis Monaſticæ vitæ legibus obſtrictorum delictis, & ſimilibus controverſijs. Denique, ut jam dictum, ſollennis, a plurimis annis retrò, in urbe Bruxellâ aulæ Regalis & Magiſtratuum ac Conſiliorum ejuſdem ſedes. unde jure nominatur urbs Regia; eo magis quod & potens ſimul & tectis admodùm frequens, quodque civium ejus plærique ſint in re lautâ, bene conſtabilitâ, & in annuis ferè agrorum aliorumque bonorum ſtabilium cenſibus conſiſtente. Nec primum tamen, ut vidimus, ſed non niſi ſecundum dignitatis & pręeminentiæ gradum in Brabantiâ poſſidet, eſtque ſecundi ejus quadrantis caput, & Nivellam tantummodò cum Vilvordiâ ſibi habet ſubjectas, quæ & ipſæ Cancellariam immediatè appellant.

Curia rei clientelaris.

Forum Eccleſiaſticum.

Tertiâ ferè ab urbe leucâ ſita eſt ampliſſima juxta & clariſſima Abbatia Affliginienſis, cujus Antiſtiti, inter duodecim Brabātinos, primi in Ordinum terræ Conventu ſuffragij jus eſt. Condita eſt, ſecundùm Irenicum ab aliquo Ducum Brabātiæ, cujus nomen ille non exprimit. juxta verò Barlandum, hiſtoriæ Brabantinæ ſcriptorem, fuerit Godefridus Barbatus, is, cujus ſuprà fit mentio, & hoc ipſo loco ſepultus eſt. ſed videlicet neuter attigit ſcopum. nam ut ipſe his oculis vidi, didicique ex diplomate fundationis, quod penès Magiſtrum Ioannem Govardum, verus Cœnobij conditor fuit Henricus tertius, Comes Lovanienſis, ejuſdem Barbati germanus, anno, ut addit, milleſimo octogeſimo ſexto. Primus ejus Abbas Fulgētius fuit, ſacerdos admodùm reverendus. neque defuere deinceps huic Cœnobio docti & venerandi Antiſtites. inter quos numerantur in primis Franco Abbas, ac Simon, Guiljelmus atque Henricus Monachi, ſcriptis etiam clari. Eſt in hoc cœnobio celeberrima bibliotheca, varijs omne genus libris inſtructa, adeò quidem, ut, quod ad libros antiquos, habeatur pro locupletiſſimâ ſimul & laudatiſſimâ univerſi iſtius tractus. qui inter alias dotes & elegantias, utiliſſimis quoque bibliothecis luculenter inſtructus eſt. & in Brabantiâ quidem, præter hanc quam nunc dixi, memorabiles maximè Tongerloana, copia ſimul & delectu inſignis: tum Gemblacenſis, Grunendalenſis & Septifontana. Sed intremus deinceps Antuerpiam, contemplatâ priùs aliquantiſper ejus effigie, ab inſigni artifice ad vivum delineatâ, etſi gratior fortè fuiſſet ſciographia.

Abbatia Affliginienſis.

Celebriores in Brabantia bibliothecæ.

AD ILLVSTRISSIMVM SENATVM ANTVERPIENSEM.

CONstitueram primò, Clarissimi Senatores, celeberrimam modò hanc urbem & patriam vestram describere. idq́, tum ut notum vobis facerem summum meum in illam adfectum; tum ut testimonio meo comprobarem claritudinem ejus, pulchritudinem, splendorem & magnificentiam, unà cum politiâ, vestriq́ in eâ regiminis ratione, & insigni habitatorum potentiâ. Sed cùm posteà succurrisset, me, si per hancipsam occasionem latiùs paullò diffunderer, & finitimas quoque regiones urbesq́ percurrerem, vobis aliquam voluptatem, alijs verò non exiguam utilitatem, allaturum: statui tandem hanc urbis vestræ descriptionem comitem dare descriptioni omnium regionum inferiorum, ditioni Magni Regis Hispaniæ, Principis vestri, cui opus ipsum inscriptum est, subditarum. Nec ignorabam, jure mihi objici posse, quod videlicet suscepissem onus longè gravissimum, & cui humeri mei nequaquam futuri essent ferendo: quæ enim inventiones, quæ artes, quæ denique argumenta majorem requirunt scientiam, prudentiam, atque judicium, quàm descriptiones & ordinatæ compositiones terrarum & ditionum, rerumpublicarum & hominum, una cum tot tantisq́ qualitatibus & conditionibus, quot complectuntur natura & universa rerum administratio? Verùm confisus (ut dicam quod res est) amicorum quorundam, & nominatim rarissimorum aliquot ingeniorum vestratium, doctrinâ simul & famâ clarorum, auxilio, nolui ab hoc tam laudabili meo conatu, tamq́ insigni exemplo desistere. Nam (ut pessimè cedat) proponente me adeò nobilem adeoq́ honestum scopum, & sequentibus me, ut proculdubio secuturi sunt, multis, qui ad eumdem collineent, prodibit tandem illustre aliquod ingenium, promto videlicet, aliorum inventionibus & laboribus addere, quod palmam ferat, ipsumq́ perfectæ descriptionis scopum attingat. unde, faciente hoc meo principio, futurum est, ut in lucem exeat pulcherrimum simul & utilissimum opus, adeóque & aliarum terrarum ad hocipsum exemplar descriptiones. Quare Amplitudini vestræ supplico, ut hisce consideratis, dignentur labores meos, etsi rudes & impolitos, cùm videlicet expectetur, qui eos expoliat, & numeris suis absolvat, æqui bonique consulere. Ego verò me gratiæ vestræ commendo, Deumq́ ut magnitudinem vestram magis magisq́ exaugeat, supplex obtestor. Antuerpiæ die vigesimâ mensis Octobris anni 1566.

Amplitudinis vestræ Illustrissimæ

Humilis servus

Ludovicus Guicciardinus.

DE-

ANTWERPIA
NOBILISSIMI
TOTIUS ORBIS
TERRARV̄ EM
PORII TYPUS
ANNO . M . D.
XCVIII
4

DESCRIPTIO ANTVERPIAE.

NTUERPIA, urbs præclara & ubique terrarum decantata, suo jure videtur exigere, ut, dum eam describo, latiùs me, quàm in cęteris omnibus opidis describendis, diffundam: idque partim, quod plura sint quæ dicantur de hac unicâ urbe, quàm de totâ aliquâ regione; partim, quod in ijs, quæ politiam concernunt & leges, adeóque universalem regiminis formam, futura sit nobis quasi regula quædam generalis, & Belgicæ universæ exemplar: cujus reliquæ urbes ab hac ipsâ non multùm dissentiunt. ideóque Antuerpiâ plenè descriptâ, nihil opus, ut posteà describantur ita tenuiter urbes cæteræ. Quinimò quisquis descriptionem regiminis hujus unius urbis perlegerit, is habiturus est unâ operâ velut specimen quoddam & effigiem politię, quâ non omnes dumtaxat Inferioris hujus Germaniæ, sed primariæ quoque Superioris illius, aliarumque terrarum Septentrionalium urbes gubernãtur. etsi enim illarum nonnullæ liberiores fortassis & minus gravatæ, utuntur tamen eadem ferè inter sese regiminis formâ: & præsunt civitatibus quidem Consules unà cum Senatoribus; regionibus verò, seu vicis, tribuni; artificum cœtibus sui Decani, & siquid præterea ministrorum est: quibus eadem ipsâ re cum nostris auctoritas, eadem jurisdictio. Auspicaturus itaque descriptionem Antuerpiæ, quam urbem Petrus Apianus, insignis Cosmographus, & alij quidam scriptores contendunt eandem esse cum eâ, quam Ptolomæus nominat Aduaticum, dico, incertum admodùm esse hodierni illius nominis etymon. prout in obscuro etiam est magnâ ex parte aliarum Belgicæ urbium originatio. quo non obstante, visum est recentioribus aliquot hujus ætatis scriptoribus dare urbi originem quam nunc dicam. tradunt, ævo jam tunc Iulij Cæsaris, fuisse hoc loci arcem, ad Scaldim flumen, in quâ immanis quidam habitaverit Gigas, Druon, vel ut alij malunt, Antigonus, qui usurpatâ in hunc tractum tyrannide, violenter exegerit mercium quotquot hac prætervehentur semissem, mercatores autem compertos fraudis, non omnibus tantùm bonis, sed alterâ etiam manuum, quam recisam in profluentem abjiceret, ita dictante videlicet lege, multaverit. cęterum quia Belgicus sermo manum nuncupat **hand**, abjicere verò **werpen**, a manibus sic ut dixi abscissis & in profluentem abjectis, populi huic loco finitimi ipsam arcem vocaverint **Handwerpen**, quod hodiéque Teutonicum urbis nomen. Latini dicunt Antuerpiam. Galli, molliore pronuntiatu, *Anvers*. Itali, voce expletâ, *Anversa*. Et ab hac quidem arce, recentiores illi, quos dixi, originem urbis, ab narrato autem eventu, etymon vocis deducunt. cui opinioni firmandæ reapse ostendunt vestigia quædam arcis, seu burgi, ad flumen: ostendunt arcem & unà recisas manus in urbis insignijs: ostendunt ad forum judiciarium, vulgò **de Vier-schaer**, quatenus nempe olim pertinuit arx, reliquias antiqui cujusdam palatij, nuper, alijs aliquot domibus & Hospitio Equitum Teutonicorum, Ordinis Divæ Mariæ, struendis, solo æquati, in quo contendunt fuisse Gigantis illius sedem: ostendunt denique adservata in ipsâ Curiâ ossa quædam ejus & calcar, magnitudine sanè mirabili. in quæ scitissimis hisce versiculis lusit doctissimus ille vates Cornelius Grapheus:

Monitum notatu dignum.

Variæ super etymo hujus urbis opiniones.

Druon, sive Antigonus, Gigas.

In coxam.

Tanta hæc horrifici fuerit si coxa Gigantis,
Cætera quanta illi membra fuisse putes?

In dentem.

Faucibus immensis dens hic stetit, ore voraci

Qui-

Qui vissèt solidos ille vorare boves.

In brachium.

Quàm fuerit forti munitus roborè sævus
Ille vir, id cubiti pars monet ista sui.

In scapulam.

Ardua terribilis scapula hæc est, crede, tyranni,
Quid reris, quantum sustinuisset onus?

In tibiam.

Gestavit vastum vasta isthæc tibia corpus.
Enceladum æquavit, non dubium, ille gradu.

Adstipulari etiam sibi contendunt, quod in sollennioribus illis Circumcisionis & Beatæ Virginis supplicationibus, jam inde a priscis temporibus, statua quędam obambulet enormi & gigantéa prorsùs effigie, subsequentibus, quorum manus videantur abscissæ. prætereà versus istos Latinos, qui inveniuntur quidem inscripti veteri privilegiorum Antuerpiæ codici, quo tempore autem compositi, & a quo tandem exscripti, novit Deus, neque meum est disputare:

Postquam res Asiæ ceciderunt, mille trecentis
Annis ante Iesum de sacrâ virgine natum,
Hic fuit Antigoni castrum insigne Gigantis,
Quem Brabo devicit, de quo Brabonica tellus,
Mœnibus inceptum magnis & turribus altis,
Cui nomen tribuit manuum violenta potestas,
Extra clima jacens juxta Scaldam pelagusq́;
Fluctibus Oceani quatitur surgentibus ampli,
Nunc villa insignis toto notissima mundo,
Cæsaris excelsis olim dotata trophæis,
Ex pelago & terrâ & cœlo confisa sereno,
In sterili terrâ locuples portus fluviorum,
Per mare per terras quæ quæstum gentibus affert,
Quo multi vivunt, multi ditantur abunde,
Imperialis hera sic est Antuerpia vera.

Quæ commenta siquis vellet rejicere, ei liceret allegare, harum omnium rerum nullam prorsùs authenticam inveniri memoriam, adeóque propiùs assidere veritati, Andoverpios, superioris Germaniæ populos, qui (ut scribunt Mejerus & alij quidam auctores) cum alijs multis magnæ illius Provinciæ gentibus in has oras venerunt anno circiter sexcentesimo, substitisse hoc ipso loco, eumque de nomine suo vocasse Andoverpiam, sive Antuerpiam, ex quâ voce, ob significatus similitudinem, facilè postea nasci potuerit illa de gigante & abscissis per eum manibus fabula. Alij volunt, nomen istud Teutonicum **Antwerpen** derivari ab actâ, sive crepidine ipsâ ripę, in quâ machina illa versatilis, quam vulgò appellant **de oude krane**/ ubi nempe appellunt & exonerantur naves. ea enim crepido antiquitus dicebatur **de werp**/ licèt hodie molliùs & per euphoniam dicatur **de Werf.** Verùm arguti quidam & perspicaces hujus opidi cives, omnes eas opiniones solidis rationibus refutantes, existimant, istud nomen componi ex præpositione Teutonicâ, **an**/ quę respondet Latinę *ad*, & verbo **werpen**/ quod ijsdem est *jacere*: ita ut propriè vocem hanc vertas *adjectum*, Italicè autem *aggiunta.* clarum enim & certum, ut ijdem illi subjiciunt, non primam dumtaxat arcem, sed & partem aliquam urbis positam atq; exstructam in ipsâ alluvione, quam flumen tacito quodam incremento ripæ paullatim adjecit. quod palàm quidem hocipso anno, sexagesimo nempe supra sesquimillesimum, in jaciendis novæ Domus Senatoriæ fundamentis, compertum est, inventis nimirùm sub terrâ crassis quibusdam è ferro lignóque operibus, perspicuè satis testantibus, pertinuisse antiquitus flumen usque ubi nunc forum est. Quod ad Gigantem, dicunt aliqui, non alium eum fuisse, quàm nobilem quendam Russum, qui cùm habitaturus huc concessisset, mercatus sit, sive condiderit, vel fortassis invaserit Antuerpiensem hanc arcem. quia verò staturâ esset prę-

Andoverpij, populi Germaniæ.

grandi, quales ut plurimùm ejus terræ indigenæ, tunc temporis etiam grandiores, ab hac ipsâ proceritate, & quadam inter Teutonicas voces, **Ruſſe**/ quæ Ruſſum, & **Reuſe**/ quæ Gigantem ſignificat, credidiſſe poſtea poſteros, hominem iſtum fuiſſe Gigantem. Et hactenus quidem de nomine, déque Antuerpienſi iſthoc Gigante. pergamus deinceps ad explicandum opidi ſitum & partes.

Sita eſt ergò Antuerpia ſub grad. 26 minut. 42 quod longitudinem, quod latitudinem verò attinet, grad. 51 minut. 20 eſtque ſignum ejus cœleſte, Virgo. ſita eſt autem in egregiâ quadam latéque diffuſâ planitie, ad dexteram Scaldis ripam, eo adeò loci, ubi id flumen, ſuperbo quodam curſu ad Cautum contendens, Ducatum Brabantiæ a Flandriæ Comitatu diſpernit, ac latiſſimum ſimul adeóq; profundum eſt, ut quantumlibet magnæ naves, inde ab ipſo mari, uſque ad portum & geranum ipſum urbis confidenter poſſint appellere, quoniam muro, cui ſuperſtructa verſatilis illa machina, ita propinquum, imoverò conjunctum eſt flumen, ut inde ab ripâ navigia manibus queant contingi, quæ in aream inibi, lapide ſtratam, atque in ſiccum merces ſuas exponunt, & in ſummo Scaldis ęſtu etiam ipſa eò poſſent ſubduci. commoditas, ut affirmant peritiſſimi quidam & majorem orbiſterræ partem pervagati naucleri, cui in paucis admodum portubus invenias parem: cùm ad hanc urbem flumen ulnis ampliùs quingentis Antuerpienſibus, id eſt, ultra ſexcenta brachia Florentina, in latitudinem pateat; altitudine verò ulnas præterpropter viginti duas, id eſt, plus viginti ſex Florentinas, exæquet. quæ latitudo quidem atque profunditas non poteſt quin pulcherrimum juxta & magnificum reddat adſpectum, tunc præſertim, cùm in culmine, ut ſic dicam, eſt mare, & flumen ad duodecim ferè pedes attollit. unde ex facili colligas, quâ animi magnitudine, quantâ induſtriâ, quamque admirabili nuper ſolertiâ uſus ſit Princeps Parmenſis, dum videlicet obſidere pararet hanc urbem, in opere illo planè ſtupendo pontis, ſive, ut iſti vocant, *Steccadæ*, quem flumini huic impoſuit ad Ordamum, pagum citra Lilloam, non procul Antuerpiâ diſſitum: ubi, ut commodiſſimum etiam inveſtiges locum, Scaldis pedibus bis mille quadringentis in latitudinem patet, minimùm ſexaginta, etiam extra æſtum, altus eſt. rem adeò novam, adeò heroicam, adeò denique momentoſam & conducibilem, ut juſti ferè voluminis res ſit eam pro meritis velle deſcribere. quod aliquando etiam fiet, noſque in Commentarijs noſtris omni ingenij niſu tentabimus facere. Diſtat ab mari Antuerpia, ſi flumen tibi adſumas ducem, leucis circiter decem & ſeptem, arrepto verò terreſtri compendio, quatuor leucas itineri tuo detraxeris. Propinqua urbi ad Uulturnum Mechlinia, & quatuor tantùm leucis abjuncta. Lovanio, verſùs eamdem plagam, octo leucis diſtat: Gandavo, ad Africum, decem; Brugis, ad occidentem, quindecim; Calæſio, tribus circiter atque triginta; Londino, comprehenſis triginta milliaribus, ſeu leucis ſeptem & ſemis, quæ inter Calæſium & Doveram intercedunt, ad ſexaginta; Coloniâ, præterpropter viginti novem; Francofurto, itidem ſexaginta, ſed nimirum prægrandibus; Lutetiâ denique & Rhotomago, pari ferè ſeptuaginta leucarum intercapedine. Iam verò continuato deſcriptionis filo, approbamus, videri Antuerpiæ formam atque veſtigia vetuſtæ cujuſdam arcis, poſitæ quondam, atque etiamnunc, eodem ferè quo geranum loco. cingitur autem hæc ipſa forma vetuſtiſſimo quodam muro, è vivo lapide ducto, idque tenaci quadam & mirabili prorſùs ſtructura. qui murus etiamnunc majori ex parte ſupereſt, & ad mille ordinarios paſſus extẽditur, foſſis undique circumſeptus, quarum altera dextro cornu ad geranum, altera lævo ad forum piſcarium in flumen illabitur, templum, quod vocant **de Burg-kerck**/ & forum judiciarium, **de Vierſchaer**/ unà cum publico carcere, inter alia quædam, complexæ. adſentimur etiam, hanc ipſam arcem extitiſſe urbis principium, ſubjungimus verò, palàm conſtare, Antuerpiam poſteà dilatatam, adeóque jam tertiùm novis muris circumdatam.

Et primus quidem murus, quãtum equidem diſco è diplomate conſenſus Henrici primi, profitentis ſe Lotharingiæ Ducem, & Imperij Marchionem, cœptus condi, petente Magiſtratu Antuerpienſi, anno milleſimo ducenteſimo primo. apparent autem, præter ea quæ ſcripto conſtãt, manifeſta ejus veſtigia, cùm alibi, tum

Antuerpiæ ſitus.

Latitudo & profunditas fluminis.

Forma & veſtigia quædam arcis.

Primus Antuerpiæ murus.

F inter

inter Divi Michaëlis & Curiam publicam, ubi superest vetus porta Divi Ioannis, unà cum parte aliquâ muri etiamnunc incolumi, etsi portam nuper, vel commoditatis, vel lucri gratiâ, demoliti sint. & comperior quidem, jam inde ab eo tempore Antuerpiæ cusam fuisse monetam ex auro & argento.

Secundus. Alter murus, quo latissimè producebatur urbis pomœrium, quique adeò nuper adhuc supererat, cœptus strui, ut ex archivis & fallere nescijs monumentis disco, anno 1314 supersunt hodiéque ad posterorum memoriam aliquot ejus turres, & integræ quædam portæ, ut illa Divi Georgij, Divi Michaëlis, denique Divi Iacobi. subsecutus est muri fundationem annus admodum pluvius, unde & summa statim annonæ caritas, adeò ut duodecim ipsis florenis veniret secalis quartarius, qui alioqui non nisi duobus ordinariè venditur. famem, ut solent ferè conjungi hæc mala, horrenda excepit pestis, totam ferè, quàm latè patet, Belgiam pervagata.

Tertius. Tertius denique, & qui hodie visitur murus recenter, adeóque nostrâ memoriâ, cœptus est strui, anno scilicet quadragesimo tertio supra sesquimillesimum, pomœrio urbis ad septemtriones producto, & incluso ingenti terrarũ spatio, quod in latitudinem quidem, metiendo ab ortu & portâ rubrâ, versus occasum & ipsum Scaldim, continet passus septingentos; in longitudinem verò, incipiendo a plagâ australi & portâ Cisternæ, versus septemtriones & murum antiquum, passus trecentos quadraginta, respondentibus singulo passui quinis Romanis pedibus. nominatur vulgò hoc additamentum urbs nova, **de nieustadt.** Aucta insuper fuit nonnihil Antuerpia tantumnon circumcirca, & eâ tantum parte exceptâ, quâ Scaldi alluitur. ita ut hodie semilunari propemodùm formâ sit, vel ut melius dicam, referat arcum intensum, cujus nervus sit ipsa fluvij ripa. absolutus est posteà ferè in totum hic murus, opere herculès pulchro & perquàm munito. superficies ejus è lapide vivo, candido, bello & aptè commisso. altitudo planè mirabilis, crassitudo insolita. adde vineas illas prælongas, quarum intervalla tenaci terrâ effarta, ipsæ verò præaltis & mirificè latis aggeribus introrsùs vestitæ corroboratæque. novem in muro sunt propugnacula, magnitudine simul & formâ egregia. quibus addito septem primarias urbis portas, magnificè admodum & sumtuosè, ex lapide vivo, pulchro, & opere Dorico adfabrè laborato, exstructas. quarum nomina ordine recensebo. & prima quidem est porta Divi Michaëlis, quæ & Cronenburgensis, quia nempe turrim habebat, ornatam Imperiali ex ferro coronâ, tum & aquilâ quoque, urbi olim, ut ferunt, donatis ab nescio quo Imperatore, qui significare voluerit eam esse Marchionatus Sacri Imperij caput. quam turrim Dux Albanus, suspectis belli temporibus, solo æquavit. posita est hæc porta secundùm flumen, & austro obversa. sequitur, ortum petentibus, porta Beginarum, **de Begyne poort.** inde porta Divi Georgij, magnifico sanè & egregio opere, quæ magis proprie tamen Cæsarea, **de Keysers poort/** nomine ab ipsomet Cæsare Carolo Quinto ei imposito, qui videlicet primus devirginavit, & per eam jam absolutam ingressus est, anno 1545 prout litteris bessalibus frontispicio est incisum. quarta est porta Divi Iacobi, quę & Kipdorpica dicitur, **de Kipdorp poort.** quinta, quam vulgò Rubram, **de Roy poort/** sive Bergensem appellant, quod petentibus Bergezomium eâ pertranseundum. sexta in exitu ferè urbis, prope flumen, & ad septemtriones obversa, a locis circumvicinis, quæ depressa nimirùm & paludosa, vulgò vocatur **de Slijck poort/** porta Lutosa. habent verò extrorsùs hæ portæ singulos pontes è vivo lapide, magnos, pulchros, & ponticulis versatilibus ac portis anterioribus, quibus nempe clauduntur custodiunturque, munitos. septima denique porta, ut minutiores aliquot portulas omittamus, flumini est obversa, & gerani aream prospicit, unde & nomen habet, dicta vulgò **de Kraen poort/** munita pronuper & in amœnam faciem restituta. cingitur porrò omni ex parte murus latissimis juxta & profundissimis fossis, quarum aqua, vivæ adsimilis, partim ab ipso fundo, sed potissimum manat ex flumine, quia duabus hydromylis, alterâ quidem ad portam Divi Michaëlis, alterâ verò in urbe novâ exstructis, aquam fossis pro arbitratu dispensant. atque hæ fossæ, accedente ab alterâ ripâ muro lapideo, satis crasso, quo undique vestiuntur, urbem ferè inexpugnabilem

Septem primariæ urbis portæ.

bilem reddunt. ſuſtulerunt poſtea exteriorem hunc murum, quò commodiùs dilatarent foſſas, quæ hodie quidem pedibus centum & quinquaginta in latitudinem patent, ſuntque multùm profundæ. Inventor, architectus & monitor hujus muri fuit Magiſter Donatus Bonus Pellizolius, Bergomas. muri, in quem ingens ſanè theſaurus impenſus eſt. computatis enim canalibus, aliiſque in urbe novâ confectis operibus, aſcendunt hucuſque impenſæ ad millionem, vel circà, aureorum coronatorum.

Continet autem urbs poſtremo hoc muro, jamnunc anno milleſimo quingenteſimo octogeſimo ſeptimo, permiſſu auctoritatéque Magiſtratus, per induſtrium illum Magiſtrum Michaëlem Coignettum, cujus infra faciam mentionem, demenſo, & quidem exteriore illius ambitu, (comprehenſis & propugnaculis, quorum ſingula, aliis aliorum defectum ſupplentibus, quingentis circiter pedibus in circuitum patent) continet, inquam, in totum urbs paſſus Antuerpienſes ſex mille centum & ſeptuaginta novem, id eſt, pedes tricies mille octingentos nonaginta quinque: ita ut in circuitum pateat millibus quinque Italicis, trecentis tantùm & uno paſſibus minus: idque non comprehenſâ videlicet arce, quam ſi includas, millia fient paullò plus ſena. Diameter ejus in longitudinem, incipiendo ab eâ portâ, quam vocant **de Slijckpoort**/ uſque ad pontem ipſum arcis, mille & octingentorum eſt paſſuum, id eſt, pedum novies mille. in latitudinem verò, facto initio a porta Kipdorpicâ, ſive Divi Iacobi, uſque ad turrim fori piſcarij, pedum quinquies mille & centum. Neque poſſum, in hac novâ operis noſtri editione, quin paucis attingam, quo tempore miſſus eſt Belgicæ gubernandæ Dux Albanus, anno videlicet 1567 diſertè voluiſſe Catholicum Regem, ut in hac urbe strueretur arx: ideóque poſt varias altercationes, & ſitus aliorumque huc pertinentium conſiderationes, contendente nimirum Duce, condendam eam ad Abbatiam Divi Michaëlis, & aſſerente, ſic propoſuiſſe Carolum Quintum Imperatorem, anno jam tum 1540 tandem, factâ locorum ſimul atque damnorum ſingulis inferendorum collatione, ſuaſu Marchionis Vitellij, Magni Prioris Hungariæ, & architecti Pacieci, publico urbis bono ab auctore hujus operis inductorum, ſediſſe, ut conderetur ad plagam auſtralem, & extra ambitum ipſum urbis, cujus alioqui quinta minimùm pars, non ſine graviſſimo civium damno & oppreſſione, perijſſet. pertinuiſſet enim area & circuitus arcis uſque ad Divi Andreæ, ubi nudus dumtaxat fundus damnum dediſſet millionis, ut minimum, aureorum. cùm verò, ne unicâ quidem domo dejectâ, conderetur loco & formâ quîs hodiéque conſpicitur, neque urbs quidquam cepit detrimenti, & elegantius longè, tum & commodiùs strui potuit ipſa arx. ita ut, plurimorum, qui varias mundi partes luſtrarunt, & in hoc genere peritorum judicio, propugnaculũ hoc, tùm oportunitate ſitus ad flumen, tum munitione & pulchritudine, mereatur cenſeri inter elegantiſſimas ſimul & munitiſſimas arces, quæ oculis uſquam occurrant. facta fuerat priùs ex terrâ, ſed poſtmodùm opere lateritio, partim & ſaxo, veſtita, & quinque adeò vallis munita, ambitu paullò plus milliaris Italici. abſoluta eſt autem anno non toto, nec, omnibus computatis, conſtitit plus quingentis millibus aureorum: etſi multi, etiam hujuſipſius profeſſionis, eam longè plus millione taxârint. Dirutus nuper fuerat per furores hos & ſeditiones civiles, exterior arcis murus & vallum, quà videlicet adſpiciebat Antuerpiam: ſed eâ poſt alteram operis noſtri editionem legitimo & Catholico ſuo Regi reconciliatâ, reſtituta communi conſenſu eſt arx, & in priſtinum ſtatum redintegrata, adeò ut & pulchra hodie ſit, & quàm umquam antè munitior. præfectus ei hoc tempore Domînus Chriſtophorus Mondragonius, unus è maximè veteranis & fortiſſimis nationis Hiſpanicæ Ducibus, quos per orbem terræ habeat hac ætate Catholicus Rex, quare arci quoque Gandenſi præfectus, & Regię Majeſtati a conſilijs bellicis, nobiſque ob inſignes virtutes in Commentarijs crebrò nominatus. Atque ita factum eſt, ut ad plagam illam meridionalem longiùs multò latiùſque productum ſit urbis pomœrium, quàm in parte ſeptentrionali jam dictâ, ipſâ etiam urbe paſſim rurſus munitâ, & quaternis quiniſve arborum tiliarum ordinibus, in aggere ipſo intrinſeco depactarum, ornata. adeò quidem, ut Antuerpia, quod circuitum

Antuerpiæ ambitus.

Arx.

 cuitum

cuitum attinet, hodie meritò censeatur inter maximas Belgiæ, citra controversiam verò inter munitissimas urbes totius Europæ. sed pergamus.

Acta, quam dicunt De Werf.

Habet Antuerpia nostra pulcherrimam illam molem ad flumen, quam vulgò appellant De Werf/ areâ satis spatiosâ insignem, quæ Belgicè audit De Krane/ à superstructâ videlicet ingeniosâ illâ & peridoneâ machinâ, quâ mirabili quadam facilitate onerantur & exonerantur naves. strata est autem hæc area, & ad fluminis ripam satis altè subducta. appelluntur eò majori ex parte & vel implentur subinde, vel & evacuantur omne genus navigia, quorum inter magna parváque ingens semper est numerus. pulcher profectò & mirabilis prorsùs adspectus! cùm unico statim intuitu adeò vastam tanti fluminis oram collustras, & reciprocantem illum assiduumque maris æstum observas, de quo bonus quispiam vates urbem ita loquentem inducit: *Bisq; die refluo me flumine Scaldis honorat.*
cùm præterea singulis ferè horis appellunt ex quolibet orbis tractu naves, omne secum vectorum & mercium genus portantes: cum denique vides tam varias navium formas, & agendi illas ac gubernandi rationes & instrumenta, & nusquam non occurrunt res novæ, quæque in admirationem rapiant spectatores.

Octo primarij sinus.

Habet octo præcipuos sinus, sive mavis canales, derivatos ex ipso Scaldi, per quos subeunt naves vectoriæ, actuariæ, aliæque id genus in civium usus onustæ naviculæ. horum sinuum maximus, is qui nuper in urbe novâ, juxta magnificum illud palatium Hansæ Teutonicæ, factus est, latâ satis ac commodâ mole insignis, & eâ capacitate, ut vel centum vectoriæ naves in eo commodè stabulentur. stratæ autem hæ fossæ, unà cum alijs aliquot canaliculis, urbem variè perlabentibus, septuaginta quatuor pontibus.

Habet in hunc usque diem Antuerpia ducentas viginti platéas, quarum pleræque sunt rectæ, latæ, & decenter compositæ: quales & per totam ferè hanc Belgiam. primariæ verò earum, De Meyr / De Langhe-nieustraet/ via Kipdorpica, 't Kipdorp/ via Cæsarea, vulgò De Keyser-straet / De Coeper-straet/ via Coriariorum De Huyvetter-straet / via Cameracensis, De Cammerstraet/ & via Alta, De Hoogh-straet.

FORA VIGINTI DVO.

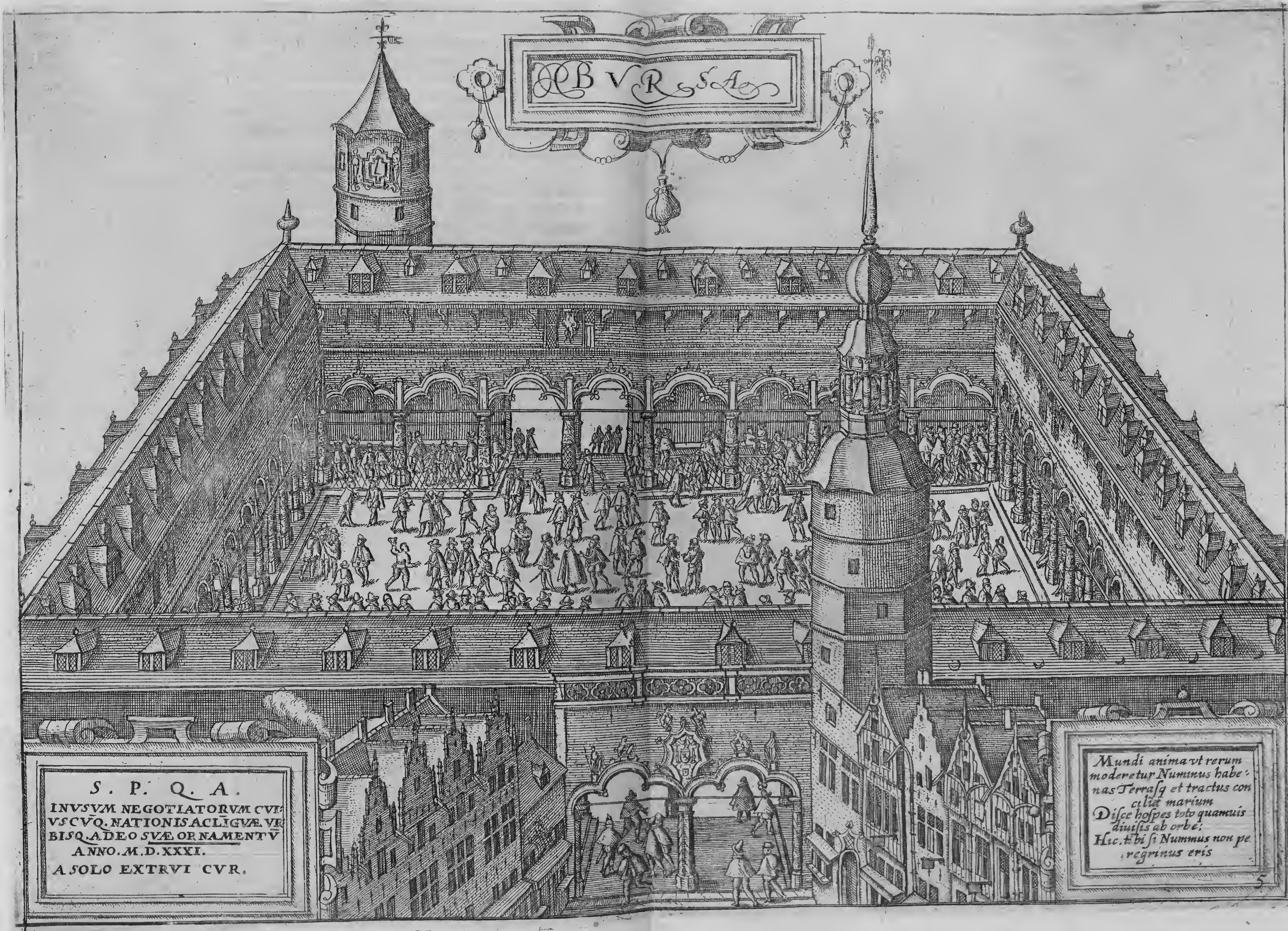

Bursa, seu forum conventui Mercatorum extructum.

Abet deinde hæc urbs fora viginti duo, partim grandia, partim minutiora. horum maximum, illud Senatorum; pulcherrimum verò, mercatorum, quod Bursam vulgò appellant, De Borse/ geminâ turri horologijsque insigne. forum hercules adeò pulchrum, ut celebrandis mercatorum conventibus non temerè alibi invenias par. est enim à transitu omni carrorum, equorum, & cæteris impedimentis immune, & porticibus circumquaque clausum, quæ quatuor habent spatiosos, adeóque portarum instar, introitus. Iam super porticus, & pari cum ijs spatio, amplissimæ ambulationes sunt, tectæ, & tabernis undique plenæ. quas uno vocabulo vocant peristylium sive Xystum Pictorum, De Schilders pand/ quia nempe prostât in ijs potissimùm tabulæ pictæ. condita fuit hæc Bursa anno à Christo nato 1531. Sed explicemus hic paucis, uti rem animadversione memoriáque dignissimam, undenam derivetur vox ista vulgaris Bursæ, adeò propriè a consimili quodam loco, ad hunc nostrum translata. Est Brugis Flandrorum platea quædam, seu forum, omnibus urbis partibus valdè accommodum, & in ejus fronte ampla quædam & vetus domus, structa ab nobili illa familiâ Bursiorum, van der Beurse/ quorum in lapide secto præfert insignia, tres videlicet Bursas, sive marsupia. atque ab hac domo & gentilitijs hujus gentis insignijs, ut in talibus amat fieri, nomen accepit idipsum forum. quod quia delegerant mercatores Brugenses ad celebrandos mercatorios

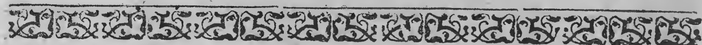
Vocabuli Bursæ origo.

catorios

BVRSA
S. P. Q. A.
INVSVM NEGOTIATORVM CVI:
VSCVQ. NATIONIS AC LIGVÆ VR:
BISQ. ADEO SVÆ ORNAMENTV
ANNO. M. D. XXXI.
A SOLO EXTRVI CVR.
Mundi anima vt rerum
moderetur Numinus habe:
nas Terrasq et tractus con
cilia marium
Disce hospes toto quamuis
diuisis ab orbe;
Hic. tibi si Nummus non pe
regrinus eris
5

TEMPLE D. VIRGINIS
MARIÆ VERA DELINEATIO
6

catorios suos conventus, ijdem Antuerpiam Bergozomiumve ad mercatum profecti, locis, seu foris, in quibus ad negotiandum congregabantur, ad similitudinem & imaginem fori illius Brugensis, indiderunt Bursę vocabulum. quod ipsum usque adeò approbavit Antverpia, ut etiam Galli, licèt alio quodam sensu, Tolosam usq; id secum abduxerint. Angli itidem, auctore & fundatore Domino Thomâ Grassano, ad exemplar Bursæ Antuerpiensis, Belgâ usi architecto, ædificarunt nuper Londini, urbe regiâ, & oportuno in primis loco, consimilem quamdam machinam & magnificum ędificium, porticibus quoque & ambulationibus clausum. estque adeo notabile, quod, absoluto jam opere, ipsamet Elisabetha Regina Londinum, illi spectando, accesserit, spectatum valde laudaverit, sed, ne videretur apographum Bursæ Antuerpiensis, nomen illi indiderit *cambij* sive *collybi regij*, interdicto, ne quis aliter nominaret. verùm ea fuit nominis *Bursæ* vis, ut, non obstante hoc interdicto, etiam illud forum eo vulgò insigne sit. Est deinde Antuerpiæ pulcherrimum illud opus Bursæ Anglorum, suâ etiam porticu nobile, & sic dictum, quod in Anglicę gentis gratiam jussum fuerit strui ab Senatu populóque Antuerpiensi, anno salutis 1550.

DVO ET QVADRAGINTA
TVM TEMPLA, TVM ALIA LOCA PIA.

SUNT Antuerpiæ cùm Templa & Monasteria, tum Nosocomia aliáque pietati dicata loca duo & quadraginta. inter quæ Cathedrale & primarium Templum Deiparæ Virginis, quod ad vivum delineari & operi nostro inseri fecimus. est autem hoc templum & amplissimum juxtà & sumtuosum, ac splendidè passim excultum, spectabili etiam turri illustre, quæ tota è lapide secto & adfabrè laborato, quadringentis minimùm pedibus Antuerpiensibus, id est, brachijs Florentinis præterpropter ducentis alta, ita ut perjucundum reddat adspectum. pręterquàm enim quod ex eâ conspicias totam, quàm latè patet, pulcherrimam urbem, & circumjectos illi non minùs amœnos, quàm pagis, hortis & villis frequentes campos, detegis etiam clarè primarias quasdam atque longinquas urbes, Mechliniam nempe, Bruxellam, Lovanium, Gandam, præterea fluminis latè diffusam oram, adeóque & ipsum mare & Zelandicas etiam Insulas. Sunt in hac turri octo & sexaginta, partim prægrandes, partim minores campanæ, quarum pleræque, musicalium instrumentorum ritu, canorum quemdam, ac quatuor, vel & quinq; vocum edunt concentum. harum maximæ, quæ insoliti planè & mirandi est pōderis, factum nomen à Carolo Quinto Imperatore, dignissimæ prorsùs campanæ, nec solitæ umquam pulsari nisi ob caussas insolitas. Curant verò Divinis in isthoc templo quatuor & viginti Canonici, una cum alijs sacerdotibus, quibus veluti caput pręest Decanus, magna & honorabilis dignitas, quam hodie obit Rogerius Tassus. posteaquam verò prudenti consilio, & Romani Pontificis auctoritate, ob multiplices rationes, instituit erexitque in hac ditione suâ Philippus Rex complures (ut suis quibusq; locis dicetur) Episcopos, Antuerpia, civitas adeò digna, jure & hanc dignitatem adepta est, itáque hoc templum ex collegiato factum est cathedrale. cujus primus Episcopus, anno circiter 1567 fuit Magister Franciscus Sonnius. alter Lævinus Torrentius: qui hodiéque hanc cathedram implet. dignissimus sanè præsul, & in descriptione urbis Gandavi, patriæ suæ, pluribus nobis dicendus.

ADDITAMENTVM. [*Torrentio in Episcopatu successit Ioannes Miræus, Bruxellensis.*

sis. cui, in patriâ urbe defuncto, surrogatus Ioannes Malderus, eruditione simul & pietate illustris vir.]

Et curatur sanè hoc templum religiosè in primis & splendidè, quia videlicet luculenti ejus proventus, & magna Sacerdotibus est multarum rerum immunitas. accedunt & extra ordinem multa, quæ magnificentiam etiam augent, & nominatim confraternitates, ut vocant, seu sodalitia sacra, religioni & bonis moribus propagandis instituta, quæ potissimùm sex. & prima quidem est sodalitas Circumcisionis, quatuor & viginti primarijs Opidi civibus, vel & exteris aliquando, ac tam sacræ, quàm sæcularis vitæ cultoribus constans, inter quos sunt & Antistites Divorum Michaëlis atque Bernardi. quin meo adeò tempore inscriptus ei & Marchio ipse Haurechius. Est autem huic collegio in primario isthoc templo amplissimum juxtà & perpulchrum sacellum, rite admodùm religiosèque curatum, in quo adservatur ipsum Domini nostri Iesu Christi præputium, honorificè ad hanc urbem, inde ab Hierosolymis, anno salutis millesimo centesimo primo, transmissum, faciente famosissimo illo Godefrido Bullionio, Lotharingiæ Duce, Sacri Romani Imperij Marchione, & in Regem Hierosolymitanum electo. ex quâ ipsâ re plurifariam constat (ut & anteà demonstratum est, & infrà clariùs etiam demonstrabitur) Antuerpiam nostram jamtunc, & longè etiam antè fuisse in magno æstimio, cùm videlicet tantus Princeps, etsi Opidi Dominus, tam sanctas ei reliquias, tanto cum honore trãsmiserit. Instituta fuit eodem tempore celeberrima illa processio, vel ut Latiniùs dicam, supplicatio, repetenda quotannis & in perpetuum ipso die Sanctissimæ Trinitatis. habetur verò & alia quædam sollennis & pervetus supplicatio Deiparæ Virginis, idque mense Augusto & primâ post Assumtionem Sanctissimæ Virginis dominicâ. quam utramque supplicationem comitantur omnes Ecclesiastici, circumlato per ipsos Sacramento & varijs pompæ ferculis. comitantur & Magistratus unà cum administris, & omnibus quotquot sunt opificum collegijs, præcedentibus unumquodque proprijs signis. comitantur deinde & sodalitia sacra, insignijs suis & vexillis instructa: hinc reliqua omnis civitas, & quidem magnâ cum pompâ, civilitate & religione, multis undique, tum picturâ, tum & poësi, repræsentatis veteris, atque novi testamenti historijs, intermixtis subinde & recentioribus aliquot pulchris atque jucundis inventis. Secundum Ecclesiæ sodalitium dicitur Sãctæ Crucis, & quindecim quidem Ecclesiasticis, totidemque à sæculo viris constat, institutum anno jam tum 1375 egregijs sanè & laudatissimis legibus, quas inter duæ præ cæteris eminent; altera, quod sodalium quisque teneatur consodalem, tamquam verè germanum, monere de qualibet re, quam vel usquam audierit, vel alioqui intellexerit, famã, aut vitam, aut fortunas ipsius quomodolibet concernentem, & unde vel damnum ei, vel infamia possit accidere: altera, quod nascente aliquâ inter duos sodales lite, reliqui, velut disceptatores, teneantur eos pacificare, quorum arbitrio si alteruter nolit parere, is rejicitur magnâ cum ignominiâ, & ex albo sodalitatis expungitur. Tertium sodalitium, quod centum ferè, partim civibus, partim extraneis constat, vulgò audit, sodalitas sacelli Beatæ Virginis, quod videlicet pulchrum illi in templo & sumtuosum valdè sacellum, ipsi Virgini consecraneum, in quo, præter Missas & sollenniora quædam Officia, sodalitas, suo sumtu, quotidie facit cantari, ad numeros Musicos & perfectissimi organi sonitum, famosum illud *Salve Regina*. auctor & institutor nobilissimi hujus collegij Nicolaus Rechtergemius fuit, avus maternus Schetorum, infrà latiùs nominandorum, vir admodùm dives & amplissimæ dignitatis, cujus in hoc sacello monumentum & nomen conspicitur ad basim sumtuosi illius candelabri ex orichalco, sacrosancto huic loco ab ipso donati. Quarta inde sodalitas est illa Sanctissimi Sacramenti, incerto quodam religiosorum & boni nominis civium exterorumque numero constans: qui & ipsi hic habent egregium quoddam & religiosum sacellum, in quo, sodalium sumtu, celebrantur quotidie magnâ sollennitate Missæ, tum vesperæ quoque & laudes, ad organi sonitum & numeros musicos, decantantur. Quinta sodalitas dicitur Divi Antonij. Sexta denique inter privatas hujus templi sodalitates est Divi Rochi, bonis itidem atque religiosis sodalibus constans.

Sodalitia sacra.

Præputium D. N. Iesu Christi.

Duæ supplicationes sollennes.

Pulchræ ad amicitiam leges.

constans. habent autem & istæ sua in templo sacella, Divis illis dicata, & laudatissimis amicitiæ religionisque legibus inter se devincti sunt. Extra ordinem etiam templo accedunt sex illæ sodalitates, quas vocant, armorum: tres rhetorum rhytmicorum: & viginti septem opificum urbanorum collegia. quorum singulis suum in eo sacellum, vel, ut minimùm, ara. ad quam omnibus anni festis celebrandum curant sacrum privatum; diebus verò Divorum, quos sibi delegerunt patronos, cantari faciunt sacrum sollenne, adhibitâ etiam musicâ symphoniâ. Sunt & alia quædam extra ordinem hujus templi emolumenta, quæ in unum conjuncta, & lautè dotatum id reddunt, & ut rectè & ordine sacra in eo administrētur, efficiunt.

Sodalitates armorum sex, & tres Rhetorum rhytmicorū. Artificum collegia XXVII.

Arsit inauspicatò hæc ædes anno Christi 1533 mense Octobri, eo quidem rigore & violentiâ, ut brevissimo temporis spatio edacibus flammis absumerentur omnes propemodum ejus aræ, numero septem & quinquaginta, non concinnæ dumtaxat, sed insigniter etiam sumtuosæ. absumtum insuper fuit totum ædis tectum, & alia quædam opera lignea: corrosæ perplures columnæ, & illata alia quædam damna, tanto videlicet flammæ æstu, ut propriè videretur aliqua Ætna. jamque varias etiam turris partes ignis prehenderat; cùm Lancelottus Ursеliùs, Consul, ad strepitum illum procurrens, & viso, instare tam ingens damnum, intrepidus, ac sine ullo vitæ adspectu, multitudini sese antéagens, & quamplurimos illicò nactus comites, tum præsentiâ sua & verbis atque promissis, tum & suo ipsius exemplo, compellans nominatim adstantes, & ad tam pium officium provocans, tantum profecit, ut moti omnes tanti viri reverentiâ simul & promtitudine, obvijs passim correptis telis, certatim sese periculis exponentes, & ausi propemodum non audenda, pulcherrimum istud & nobilissimum opus servarint, cum peculiari laude & publicâ omnium gratulatione Consuli suo exhibitâ, qui identidem agitatus, & hac illac impulsus, vestibus semiustis, se, jam victoriæ compos, tandem periculo omni exemit. super quo casu, ceu re admodùm memorabili, bonus ille poëta, quem & suprà laudavi, Cornelius Graphéus edidit poemation, elegantissimis versibus scriptum, in honorem præsertim & laudem Consulis ante dicti.

Incendium vehemens.

Iacta sunt adyti hujus templi fundamenta (prout didici è scidis quibusdam doctissimi viri Petri Ægidij, civis & Graphiarij Antuerpiensis, anno Christi 1124 quo ipso tempore condita etiam fuit ipsa ædes, & à Burchardo, Episcopo Cameracensi ac Præposito Sancti Michaëlis Archangeli, dedicata, institutis in eâ duodecim tunc Canonicis, quorum numerus (ut jam diximus) posteà duplicatus. extant de ipsâ dedicatione versiculi quidam Latini, cum scidis jam dictis examussim consentientes. sunt ecce isti:

Tempus fundationis adyti, sive Chori Antuerpiensis.

Vndecies centum ductis & sex quater annis
Virginis à partu conciliante reum,
Burchardus Præsul hæc atria nec minùs aram
Sacravit, medium, quod tenet Ecclesia.

Celebravit prætereà in hac æde Philippus Rex prima sua comitia, sive conventum Equitum Ordinis aurei Velleris, idque anno 1556, quibus ipsis comitijs creavit novemdecim variarum nationum Equites, infrà nobis enumerādos. Quoniam verò pervenimus ad hunc locum & mentionem equestris hujus militiæ, convenire videtur, ut, priusquàm ad ulteriora progrediamur, breviter explicemus ejus originem, & in hunc usque diem progressus, velut rei insignis, & à Principibus terræ, quam describimus, institutæ; maximè quia major semper equitum pars electi ex nobilitate & illustribus viris hujusipsius terræ. unde fiet, ut nominatim recenseantur plurimi Principes atque Dynastæ tanto honore dignissimi, & vel magno etiam regno illustrando idonei. rem profectò haudquaquam silentio transeundam! Dicimus ergò, Philippum, Ducem Burgundiæ, eum, qui ab insigni benignitate, cognomentum accepit Boni, quo die matrimonium consummavit cum Isabellâ, filiâ Regis Lusitaniæ, anno à Christo nato 1429 Brugis Flādrorum, ob egregium suum & perpetuum erga Ordinem militarem affectum, & magnum, quo tenebatur exaltandi & illustrandi illius (ita verba sunt) desiderium: exemplo Gedeonis, qui, Dei jussu, cum trecentis fortissimis viris, è millibus multis selectis, asserturus videlicet Israëlem, infinitam Midjanitarum turbam adortus est; creasse, erexisse & instituisse, ad

Origo Equitum aurei velleris, & eorundem nomenclaturæ.

se, ad gloriam Dei, Beatissimæ Virginis, & Divi Andreæ Apostoli, habiti gentis Burgundicæ protectoris, equitum nobilissimorum collegium, quo comprehendi voluit etiam Imperatores, Reges, Duces, Marchiones, Comites, & id genus Dynastas, dummodò stirpe juxtà & famâ essent illustres, omnisque adeò labis & reprehensionis expertes. hos autem vocavit Equites aurei velleris, constituto ipsis in caput perpetuum legitimo Duce Burgundiæ & Inferioris Germaniæ Principe. noluit verò tunc temporis eos esse plures viginti quinque, ipso Capite quoque incluso, adjunxitque in usum Collegij quatuor magnę dignitatis ministros, Cancellarium nempe, Thesaurarium, Graphiarium, & Fecialem, quem & Regem armorum indigetāt. Et instituit quidem Equestrem hunc Ordinem consilio valdè prudenti, & præstantissimis simul ac memorabilibus maximè legibus, tam illustri Collegio dignis, speciatim præcipiens, ut in quemcumque alium Ordinem equites essent cooptati, ei statim renuntiarent, nec in alium posteà darent nomen: Imperatoribus tantùm, Regibus, Ducibus, qui optimo maximo jure & supremi, quod dicitur, Principes essent, exceptis. prout latius continentur hæc omnia in ipso institutionis archetypo. Et primi quidem viginti & quatuor Equites, præter ipsum Auctorem & Caput electi, sunt isti:

Prima Ordinis hujus comitia, habita Brugis Flandrorum.

Guiljelmus à Viennâ, Dominus Fani Sancti Georgij.
Renatus Pottius, Dominus Rupis Pottiæ.
Ioannes, Dynasta Rubasij.
Rolādus Wtkerckius, Dominus Hemsrodiæ.
Antonius à Vergi, Dominus Champlitæ.
Daniel à Brimeu, Dominus Ligniaci.
Hugo Lannojus, Dominus Santesij.
Ioannes, Dominus Comminæus.
Antonius Toulonionus, Dominus Tranesij, qui torquem numquā accepit.
Petrus Lucemburgius, Dominus Fani Sancti Pauli.
Ioannes Trimolius, Dominus Ionnellę.
Gilbertus Lannojus, Dominus Willervalliæ.
Ioannes Lucemburgius, Comes Ligniaci.
Ioannes Villerius, Dominus Lilladami.
Antonius, Dominus Croyaci & Rētęi.
Florimundus à Brimeu, Dominus Masincuriæ.
Robertus, Dominus Maminesij.
Iacobus à Brimeu, Dominus Grigniaci.
Balduinus Lānojus, vulgò balbus, Dominus Molembasij.
Petrus Bellofremontius, Dominus Chargniaci.
Philippus, Dominus Tervātiæ & Mottæ.
Ioannes Croyus, Dominus Turris ad Matronam.
Ioannes, Dominus Crequiaci. &
Ioannes Novocastrius, Dominus Montis Acuti.

Eadem habita Insulis Flandriæ.

Celebravit postmodùm idem Dux Ordinis hujus comitia Insulis Flandriæ, anno Christi 1431, & in locum duorum, qui è vivis excesserant, surrogavit.
Fridericum, Comitem Moersij, & Simonem Lalainium, Dominum Hantesij.

Iterum Brugis.

Anno 1432 celebravit comitia iterùm Brugis, & surrogavit in locum duorum, qui fato concesserant,
Andream Toulonionium, & Ioannem Melodunium, Dominum Antongiæ.

Divione in Burgundia.

Anno 1433 comitia habuit Divione Burgundiæ, & duobus defunctis suffecit,
Iacobum, Dominum Crepacorij, & Ioannem à Vergi.
auxit verò ijsdem comitijs Equitum numerum, & è viginti quinque fecit essent triginta & unus, ipso scilicet Capite cōprehenso. sex autem adjuncti sunt ecce isti:

Guido Pōtalerius, Dominus Talmerię.
Balduinus Nojellus, Dominus Castellæ.
Ioannes, nothus Lucemburgensis, Dominus Altobordini.
Carolus à Burgundiâ, Comes Carolesij, qui torquem accepit ad lustricū ipsum fontem.
Robertus, Comes Vernemburgius, &
Theobaldus, Dominus Novocastri.

Bruxellæ.

Anno 1435 celebravit conventum Bruxellæ, ubi cùm non constaret de cujusquam Equitis obitu, nulli fuerunt electi.

Divi Audomari, in Arthesia.

Anno 1440 habuit idem Dux comitia Divi Audomari, in Arthesiâ, ubi mortuis surrogavit.

Caro-

Carolum, Ducem Aureliani.
Ioannem, Ducem Britanniæ.
Ioannem, Ducem Alenſonij, &
Matthæum Foxium, Comitem Comminæum.

Notandum eſt obiter, Ordinis hujus Caput, vacantes Equitum locos non iiſdem ſemper comitijs ſtatim explere, ſed differre nonnumquam in proximum uſque conventum, vel & pectore reſervare, ut in comitijs demùm proferendos.

Anno 1445 celebravit comitia Gandæ, ubi defunctis ſuffecit: Gandavi.
Alfonſum, Regem Arragoniæ.
Franconem Borſalium, Comitem Oſtervantij.
Reinaldum, Dominum Brederodæ.
Henricum Borſalium, Dominum Veræ.
Ioannem, Dominum Auxiaci, &
Adrianum, Dominum Humeriæ.

Anno 1451 celebravit conventum Hannoniæ Montibus, ubi in locum defunctorum elegit: Montibus Hannoniæ.
Ioannem, Ducem Cliviæ.
Ioannem Guevarram, Comitē Arriani.
Petrum Cardonium, Comitem Goliſſennæ.
Ioannem, Dominum Lannojæ.
Iacobum Lalainium, Dominum Montigniaci, &
Ioannem Novocaſtrium, Dominum Montis Acuti.

Anno 1456 conventum habuit Hagæ in Batavis, ubi in locum mortuorum ſuffecit: Hagæ in Batavis.
Ioannem à Burgundiâ, Comitem Nivernenſem.
Antonium, nothum Burgundiæ.
Adolphum Clivium, Dominum Raveſteinij, &
Ioannem Cimbriũ, Proregem Cypri.

Anno 1461 celebravit comitia Divi Audomari, ubi mortuis ſurrogavit: Iterum Divi Audomari.
Ioannem, Regem Arragoniæ.
Adolphum, Ducem Geldriæ.
Theobaldum, Dominum Novocaſtri.
Philippum Pottium, Dominum Rupis Noulajæ.
Ludovicum à Brugis, Dominum Gruthuſæ, &
Guidonem, Dominum Rojæ.

Obijt verò Philippus Dux, Ordinis aurei Velleris inſtitutor, Brugis Flandrorum, anno à Chriſto nato 1467 menſe Iunio. cui ſucceſſit Carolus filius, qui anno proximè inſecuto celebravit comitia in ipſâ urbe Brugarum, ubi in mortuorum locum ſuffecit: Tertium Brugis.
Eduardum, Regem Angliæ.
Ludovicum Chalonium, Dominum Caſtelli.
Ioannem Damaſium, Dominum Cleſſiaci.
Iacobum Borbonium, Comitem Marchiæ.
Iacobum Lucemburgium, Dominum Ruſburgij.
Philippũ à Sabaudiâ, Comitē Blanietti.
Philippum Crepacorium, Dominum Cerdæ, &
Claudium Montacutium, Dominum Couſeſij.

Anno 1473 Carolus celebravit comitia Valentianis, ubi mortuis ſurrogavit: Valentianis.
Ferdinandum, Regem Caſtellæ.
Ferdinãdum, Regem utriuſque Siciliæ.
Ioannem, Dominum Bevriæ.
Philippum Croyum, Comitem Chimacenſem.
Ioannem Lucemburgium, Comitem Marleanum.
Guidonem à Brimeu, Comitem Megæ, &
Engilbertum, Comitem Naſſoviæ.

Cæſus fuit hic Carolus anno 1477 menſe Ianuario, ſtilo Romano, ad Nancejum, prælio contra Helvetios: quare Maximilianus, Romanorum Rex, ductâ uxore unicâ ejus natâ, & hærede Mariâ, factus eſt Caput Ordinis aurei velleris, & prima ſua comitia celebravit anno 1478 Brugis Flandrorum, ubi duodecim Equitibus mortuis ſurrogavit: Quartum Brugis.
Petrum Lucemburgium, Comitem Fani Sancti Pauli.
Iacobum à Sabaudiâ, Comitem Romontij.
Guiljelmum, Dominum Egmondæ.
Wolfardum, Dominũ Borſaliæ & Comitem Magni prati.
Iodocũ Lalainiũ, Dominũ Mõtigniaci.
Iacobum Lucemburgium, Dominum Fienneſij.

Philip-

Philippum à Burgundiâ, Dominũ Beviriæ.

Bartholomæum, Dominũ Lichtensteinij. reliqua loca remanserunt vacua.

Busco-Ducis. Anno 1481 idem Maximilianus celebravit conventum Busco-Ducis, ubi explendis locis, quæ superiore conventu remanserant vacua, elegit:

Ioannem, Baronem Lignæum.
Claudium, Dominum Toulonioni.
Petrum, Dominum Bossutij.
Balduinum, Dominum Molembasij.
Guiljelmum à Palmâ, Dominum Arlantij.
Ioannem de Berges, Dominum Walhemij.
Martinum, Dominum Polhaimium.
Philippum Austrium, Comitem Carolesij.

Anno 1491 Philippus Austrius, Burgundiæ Dux, dicti Maximiliani filius, jam emancipatus, & ditionibus suis gubernandis idoneus, tamquam Ordinis hujus caput, habuit primum suum conventum Mechliniæ, ubi in locum Equitum defunctorum elegit: Mechliniæ.

Fridericum Austrium, Imperatorem.
Henricum, Regem Angliæ.
Albertum Ducem Saxoniæ.
Henricum Withamium, Dominum Berslæ.
Petrum Lannojum, Dominum Fresinojæ.
Arnoldum, Ducem Wirtembergẽsem.
Claudium Novocastrium, Dominum Cransejæ.
Ioannem, Comitem Egmondanum.
Christophorum, Marchionem Badensem.
Ioannem, Toparcham Cruningæ.
Carolum Croyum, Principem Chimacensem.
GuiljelmumCroyum, Dominum Cerviæ.
Hugonem Melodunium, Vicecomitem Gandavensem, &
Iacobum Lucemburgium, Dominum Fiennesij.

Iterum Bruxellæ. Anno 1501 mense Ianuario idem Philippus comitia celebravit Bruxellæ, ubi defunctis suffecit:

Wolfgangum, Dominum Polhaimij.
Itelfridum, Comitem Sorlæ.
Cornelium de Berges, Dominum Sevenbergæ.
Philippum, nothum Burgundiæ, Dominum Sommelsdiquij.
Michaëlem Croyum, Dominum Sampiaci.
Ioannem Lucemburgium, Dominum Villæ.
Carolum Austrium, Ducem Burgundiæ, filium suum.

Middelburgi Zelandiæ. Anno 1505 jam accinctus ad iter Hispanicum, celebravit comitia Middelburgi Zelandiæ, ubi in locum mortuorum elegit:

Henricum, ejus nominis septimũ, Angliæ Regem.
Paulum, Dominum Diquesteinij.
Carolum, Baronem Lalainij.
Wolfgangum, Comitem Fustembergium.
D. Ioannem Emanuelem.
Florentium Egmondum, Comitem Buræ.
Iacobum, Comitem Hornæ.
Henricum, Comitem Nassoviæ.
Fridericum Croyum, Dominum Reusij, &
Philibertum, Dominum Veriæ.

Anno 1516 mortuo jam inde ab anno 1506 Philippo, Hispaniæ Rege, Carolus ejus filius, is, qui postmodùm Imperator, eo nomine quintus, quique patri defuncto successit in regnis Hispaniæ, novi Orbis, utriusque Siciliæ, principatu Inferioris Germaniæ, ac Ducatu Comitatuque Burgundiæ, velut Ordinis aurei Velleris caput, prima comitia sua celebravit Bruxellæ. ubi ut plures Dynastas impertiri posset hac dignitatẽ, Equitum hujus Ordinis numerum auxit, & è triginta & uno fecit ut essent unus & quinquaginta. itaque tam in locum defunctorum, quàm novo numero adimplendo, equites fecit: Tertium Bruxellæ.

Franciscum primum, Regem Galliæ.
Ferdinandum, Infantem Hispaniæ.
Fridericum, Comitem Palatinum.
Ioannem, Marchionem Brandenburgensem.
Guidonem à Palmâ, Comitem Monstroliensem.
Hubertum, Comitem Mansfeldensem.
Laurentium Gornotũ, Comitem Pontevallis.

Philip-

Philippum Croyum, Comitem Porciani.
Iacobum Gaverium, Toparcham Fresini.
Antonium Croyum, Dominum Sampiaci.
Antonium Lalainium, Dominum Mõtigniaci.
Carolum Lannojum, Dominum Sansellæ.
Adolphum à Burgundiâ, Dominum Bevriæ.
Felicem, Comitem Werdemburgi.
Emanuelem, Regem Portugalliæ.
Ludovicum, Regem Hungariæ.
Michaëlem, Dominum Folquesteinij.
Maximilianum de Hornes, Dominum Gaesbecanum.
Guiljelmum, Dominum Rubempetræ.
Ioannem, Baronem Trasegniaci.
Ioannem, Dominum Wassenariæ.
Maximilianum, Dominum Zevenbergæ.
Franciscum Melodunium, Comitem Espinojum, &
Ioannem, Comitem Egmondanum.
cætera loca remanserunt vacua.

Anno 1519 celebravit Sua Majestas comitia Barcinone, quæ fuerunt omnium prima extra hasce Provincias & Burgundiam habita: ubi ad augmentum illud explendum, & in locum defunctorum elegit: Barcinone in Hispania.

Fridericum Toletanum, Ducem Albę.
Didacum Lopez Paciecum, Ducem Escalonæ.
D. Didacum Hurtadum Mendozium, Ducem Infantasgi.
D. Ignatium Ferdinandez de Velasco, Ducem Friasij.
Alvarum, Ducem Vegeræ.
D. Antonium Manriquium, Ducem Nageræ.
D. Ferdinandum, Ducem Cardonæ.
Petrum Antonium, Comitem Sancti Marij.
D. Fridericum Henriquez, Comitem Modicæ.
D. Alvarum, Comitem Tristamaræ.
Adrianum Croyum, Dominum Belloranij.
Iacobum Lucemburgium, Comitem Gavriæ.
Christiernum, Regem Daniæ.
Sigismundum, Regem Poloniæ.
Philibertum Chalonium, Principem Arausinum.

Anno 1531 comitia habuit idem Imperator Tornaci, ubi mortuis surrogavit: Tornaci.

Ioannem, Regem Portugalliæ.
Iacobum, Regem Scotiæ.
Ferdinandum Arragonium, Proregem Valentiæ.
Petrum, Ducem Friasij.
Philippum, Ducem Bavariæ.
Georgium, Ducem Saxoniæ.
Ducem Alburquerquij.
Andream Doream, Principem Melphitanum.
Philippum, Hispaniarum Infantem.
Reinaldum, Dominum Brederodæ.
D. Ferdinandum Gonzagam.
Nicolaum, Comitem Salutiarum.
Claudium à Palmâ, Magistrum Equitum, vulgò Mareschalcū Burgundię.
Antonium, Marchionem Bergozomij.
Ioannem, Dominum Bossutij.
Carolum, Comitem Lalainium.
Ludovicum à Flandriâ, Dominum Prati.
Georgium Schencquium.
Philippum Lannojum, Dominum Molembasij.
Alfonsum de Avalos, Marchionem Vastensem.
Franciscum, Comitem Mirandensem.
Maximilianum Egmondum, Comitem Buræ, &
Renatum Chalonium, Principem Arausinum.

Anno 1547 celebravit comitia Ultrajecti, ubi in mortuorum locum suffecit: Vltrajecti.

Maximilianum, Regem Bohemiæ.
Ignatium Lopez Mendozium, Ducem Infantasgi.
Ferdinandum Toletum, Ducem Albanum.
Cosmum Medicem, Ducem Florentię.
Albertum, Ducem Bavariæ.
Emanuelem Philibertum, Principem Pedemontanum.
Octavium Farnesium, Ducem Camertem.
D. Henricum, Ducem Nageræ.
Fridericum, Comitem Fustembergiū.
Ioachimum Rianum.
Philippum Lannojum, Principem Sulmonis.

Pontium Lalainium, Dominum Bignicurtij.
Lamoralium Egmondum, Principem Gavriæ.
Iacobum, Comitem Lignæ.
Claudium à Vergi, Baronem Champlitæ.
Philippum Lalainiũ, Comitem Hoogstratanum.
Maximilianum à Burgundiâ, Marchionem Verianum.
Ioannem à Ligne, Comitem Arembergium.
Petrum Ernestum, Comitem Mansfeldiæ.
Petrum Werquinum, Præfectum, seu Sineschalcum Hannoniæ.
Ioannem Lannojum, Dominum Molembasij, &
D. Petrum Cardonium, Ducem Friasij.

Antuerpiæ. Anno 1556 cùm jam renuntiasset Carolus Quintus Imperator omnia sua regna & cæteras ditiones filio suo Philippo Regi, idem Rex prima sua comitia celebravit Antuerpiæ, ubi Equitibus vitâ functis suffecit:

Henricum, Ducem Brunsvicensem.
Ferdinandum, Archiducem Austriæ.
Philippum Croyum, Ducem Arschotanum.
Carolum, Hispaniarum Principem.
D. Gondisalvum Fernandez de Cordubâ, Ducem Sessæ & Terrænovæ.
Ducem Medinæ rivi Sicci, Archithalassum Castellæ.
Ducem Cardonæ.
Carolum, Baronem Barlemontij.
Philippum Stavelium, Baronem Caldomontium & Dominum Glajonę.
Carolum à Brimeu, Comitem Megæ.
Philippum Mommorencium, Comitem Hornæ.
Ioannem, Marchionem Bergozomanũ.
Guiljelmum Nassovium, Principem Arausinum, Dynastam Bredanum.
Ioannem Mommorencium, Dominum de Courriers.
Ioannem, Comitem Frisiæ Orientalis.
Antonium Doriam, Marchionem Sancti Stephani.
Franciscum Fernãdez de Avalos, Marchionem Piscariæ & Vasti.
Sfortiam, Comitem Sanctæ Floræ.
Uladislaum, Baronem Bernsteinij.

Iterum Gandavi. Anno 1559 Rex, jam in Hispaniam trajecturus, comitia celebravit Gandavi, ubi in locum demortuorum surrogavit Equites insequentes:

Franciscum secundum, Galliæ Regem.
Guido-baldum, Ducem Urbini.
Philippum Mommorencium, Dominum Hachicurtij.
Guiljelmum Croyum, Marchionem Rentæjum.
Florentium Mommorencium, Dominum Montigniaci.
Philippum, Comitem Lignæ.
Carolum Lannojum, Principem Sulmonensem.
Antonium Lalainiũ, Comitem Hoogstratanum.
Marcum Antonium Columnam.
Baronem Novohausiæ.
Dominum Turconij.

Ita ut ad hunc usque diem ter & vicies habita sint Nobilissimi Ordinis hujus comitia, idque in aliâ rursus atque aliâ urbe, pro occasionum varietate, ac ut Capiti bonum fuit & commodum; usurpato in eâ sollennitate vestitu veteri, longo, reverendo, & ad idem prorsus exemplum, quo utebatur olim Philippus Dux. celebrantur autem primo in hisce conventibus, triduum totum durantibus, equitum defunctorum exequiæ: quibus deinde surrogantur alij novi, viri probi, illustres, & tanto fastigio digni, donec numerus ille quinquagenarius expleatur, quod fieri solet adhibitis priscis quibusdam & venerabilibus ceremonijs: tandem recensentur & Ordinis leges, quæ, pro re natâ & temporũ ratione, vel augentur nonnumquam, vel reciduntur, vel denique corriguntur. Post ultima illa comitia, Gandavi, ut dictum est, habita, recepit se Rex in Hispaniam, nec ob Equitum paucitatem amplius egit sollennes illos conventus, sed accedente Pontificis veniâ, & adhibito sibi paucorum consilio, ornavit hac dignitate quoscumque visum fuit, aureo vellere per procuratorem ijs & Illustrem aliquem virum transmisso. Itaque anno præsenti 1587 è veteribus simul & novis equitibus superesse tantùm comperio, in Hispaniâ quidem, ipsum Regem, Ordinis Caput; Philippum Principem, ejus filium; Duces trium Methymnarum, Sidoniæ, Cœli, & Rivi Sicci; & Ducem Cardonæ: in Germa-

Germaniâ,Imperatorem Rudolphum; Archiduces, Ferdinandum,Carolum atq; Ernestum; Ducem Bavariæ: in Bohemiâ, Baronem Rosembergium, stirpe Ursinum: in Austriâ,Baronem Harachiæ: in Sabaudiâ,ipsum Ducem: in Italiâ, Magnum Ducē Etruriæ; Duces Parmæ atque Placentiæ,Urbini,Terræ-novę,Sabionettę; Principē Sulmonensem; Marchionē Vasti,& Principē Guterensem: in Belgio,Comitem Mansfeldiæ,totius collegij Decanum; Ducem Arschoti; Comites Overendium,Arembergium,Barlemontiū,Egmondanū; & Marchionē Rētejum: in Burgundiâ deniq; Marchionem Varambonium, & Comitem Champlitensem.

Similem Equitum Ordinem instituit anno circiter 1350 in honorē Divi Georgij,qui habetur Anglici regni Protector,Angliæ Rex Eduardus tertius, vocavitq; *Iarterij*. Quo ipso tempore,non obstante collegio Parium Frāciæ,Ioannes Rex,eo nomine unicus,cōdidit Ordinem Equitum Stellę,mutatū post anno circiter 1470 in Ordinem Divi Michaëlis, qui hodiéque in flore est,etsi Hēricus tertius Rex,eo non abrogato,instituerit Ordinem illum novum & sanequàm frequentissimum Equitum Spiritus Sancti. Institutus verò fuit ante hos omnes ab antiquis Comitibus Illustrissimæ gētis Sabaudiæ,oriundæ ab famosissimâ Saxonum stirpe,nobilissimus Ordo Annuntiatę. qui Ordines hodie passim vigent,& velut sidera quędam Europam illustrant. Nuper verò & Cosmus Medices,Florentinorū & Senensium Dux,qui posteà Magnus Dux Etruriæ,condidit Illustrissimum suum Ordinem Equitum Sancti Stephani,Ordinem numero magnum, nobilitate & dignitate virorum famosum. Sed prosequamur descriptionem Antuerpiæ.

Similes aliorum Principum Ordines.

Habet ergo hæc urbs,inter alias ædes sacras,pulcherrimā illam Divi Iacobi,turri præcelsâ superbâque,etsi nondum planè confectâ,insignem. Habet magnam illam & opulentā Abbatiam Sancti Michaëlis Archangeli,Ordinis Pręmonstratensium, ubi sollennis Principi urbem intranti sedes. sepulta jacet in hujus Cœnobij templo,& ad summam aram,Isabella Borbonia, Caroli, ultimi Ducis Burgundiæ, conjux,in hocipso Conventu,ut videre est è regij monumenti inscriptione,defuncta,anno Christi 1465. Conditum verò hoc templum & cœtui illi Monachorum assignatū,eodem anno,quo ab Norberto, antistite nobilissimo,filio Heriberti,Comitis Palatini,in Galliæ Picardiâ,& diœcesi in eâ Laudunēsi,loco quem vulgò appellant *Premonstré*,institutus fuit ipse Pręmonstratensium Ordo, id est,anno Epochæ Christianæ 1124, prout fusiùs constat ex ipsius Norberti historiâ, parietibus porticus hujus cœnobij,Latinâ, & quidē vinctâ oratione,ac majusculis litteris inscripta. In ipsâ æde tumulus extat Waltmanni,primi Antistitis,qui, cùm quindecim annos cœtui præfuisset,obijt anno salutis 1138, quod consonat narrationi Sigeberti historici,etsi nō desit qui paullò aliter sentiat. incidit itaq; Abbatiæ hujus fundatio in eumdē annū cum illâ templi Beatæ Mariæ suprà nobis descripti. propagatus est posteà longè latéque hic Ordo Præmonstratensiū, quos divites passim reperio & in re lautâ. Habet prętereà urbs tria illa spatiosa cœnobia,egregijs templis ornata,sodalium Franciscanorū,apud quos bibliotheca satis instructa,Carmelitarum,& Iacobitarum,vel ut melius dicam,Dominicanorum,à Divo Dominico, Ordinis conditore. jacta sunt templi hujus cœnobij fundamēta anno 1243. nec ita multò post cœptum strui illud Divi Frācisci,coincidente utrâque substructione in annum vigesimum quintum,sed nondū exactum,ex quo duo illi sanctissimi homines,alter Hispanus,alter Italus,instituerunt venerabiles suas sodalitates,eâ quidem religione & pietate, ut brevi se per universam rempublicā Christianā diffuderint. Habet deinde Antuerpia cœnobium Innocentiū,sive mente captorū,optimis legibus institutū. Adhæc in subsidium civium tenuiorū, & quibus non suppetit unde honestè alant liberos, structa sunt duo velut cœnobia, alterū masculis, alterū verò fœmellis propriū. quorū illis quidē magistri,his magistrę suę pręfectę,qui non legere tātùm & scribere,verū & varias artes ac opificia sedulò eos docēt.grādioribus verò vel prospicitur de honestâ aliquâ cōditione,vel alioqui velut manumittūtur.

Regium Isabellæ Borboniæ monumentum.

Ordinis Præmonstratensis origo.

Ordinum D. Dominici & D. Francisci institutio.

Post primam operis nostri editionē immigrarunt in urbem & Religiosi Societatis Iesu: Ordinis,propter sancta in omnes officia & laudatissima opera,perquàm reverendi,omnisq; adeò disciplinæ exempli. de cujus primâ institutione atque pro-

Iesuitæ.

gressu fusiùs ego in Commentarijs ad annũ 1540, quò impręsentiarum me refero. Erat hujus Collegij Rector, quo tẽpore tertiò edebatur hoc opus, Magister Iacobus Zelandus, eruditione & virtutibus ornatissimus præsul, eóq; loco dignissimus.

Capuccini. Aucta est quoque nõ ita pridem hæc urbs sodalitate Religiosorum, quos ab habitu vulgò nominant Capuccinos, ipsi verò appellant se reformatos ad veram priscamq; normam ipsius Divi Francisci, idque docent, cùm fragmenris quibusdam & reliquijs vestium, tum & alijs monumentis antiquis. regula quidem eorum adeò stricta & pia, ut non factis minùs quàm verbis nos exhortentur, & ad bene beatéq; vivendũ extimulent. ipsi cultores, dignissimi sanè professione Christianâ. Atq; hic finiemus partẽ hanc piã, nec ad cętera Monasteria Xenodochiave nos extẽdemus.

Domorum Antuerpiæ numerus. Sunt ad hoc usque tempus Antuerpiæ, numerãte Arto Visnaquio, hospitiorum urbanorum metatore, ad duodecim millia domus: & designatus jam alijs mille quingẽtis, cùm in urbe novâ, tum & alijs partibus fundus. adeò quidem, ut, si progrederetur urbs eo quo cœpit pede, quod fieret proculdubio, si semel cessarent infausta hæc bella, quæ fieri tamen non potest ut sint perpetua, brevi habitura credatur domos tredecies mille quingentas. omitto hortos complures, tum latam illam urbi arcique interjectam planitiem, quandocumque placuerit redimplẽdam. quare meritò censeretur inter plenissimas urbes Europæ. Inter autem has domos plusculæ passim occurrunt bonæ, amplæ, & prorsùs spectabiles. cęteræ, etsi opere atque structurâ non respondeant Italicarum perennitati, tamen magnâ ex parte sunt pulchræ, nitidæ, commodæ, & quod caput, quotidie fiunt meliores. pręterquam enim quod cives Antuerpienses, opum & facultatum adspectu, splendidiores hodie & magis quàm olim ambitiosi, sumtuosiùs ferè ædificant: etiam lege cautum est, ne quis imposterùm aut faciat ullam domum ex ligno, aut collapsam restituat, neve muros ducat minus quàm pedem crassos. Præter verò has privatorum domos, varia passim conspicias ędificia publica, non magnificè minus, quàm cõmodè structa. Ædificia publica. qualia nominatim, xystus ille polymitariorum; carnarium, vel si mavis macellum; domus trutinæ publicæ; superbum illud palatium, quod Anglis utendum datur, vulgò dictum **het Hof van Liere**/ id est, aula Lirensis, quia nempe clarissimus ille Artus Liranus illud publicis sumtibus struxit, aulã destinans Carolo Quinto Imperatori; tum sumtuosissima illa horrea ab Senatu populóque Antuerpiensi in eorumdem Anglorum usus exstructa; domus, in quam deponuntur merces terrâ advectæ: &, quod omnia longè exuperat, magnificum illud Palatium Hansæ Teutonicæ. Denique nihil deerat pręter Palatium Senatorum, dignum tantâ Republicâ & cæteris urbis membris respondens. quod amplissimum nuper condi jusserunt, & usque adeò sumtuosum, ut si singula quæque exactè computes, in centum ferè coronatorum millia abitura sit ratio.

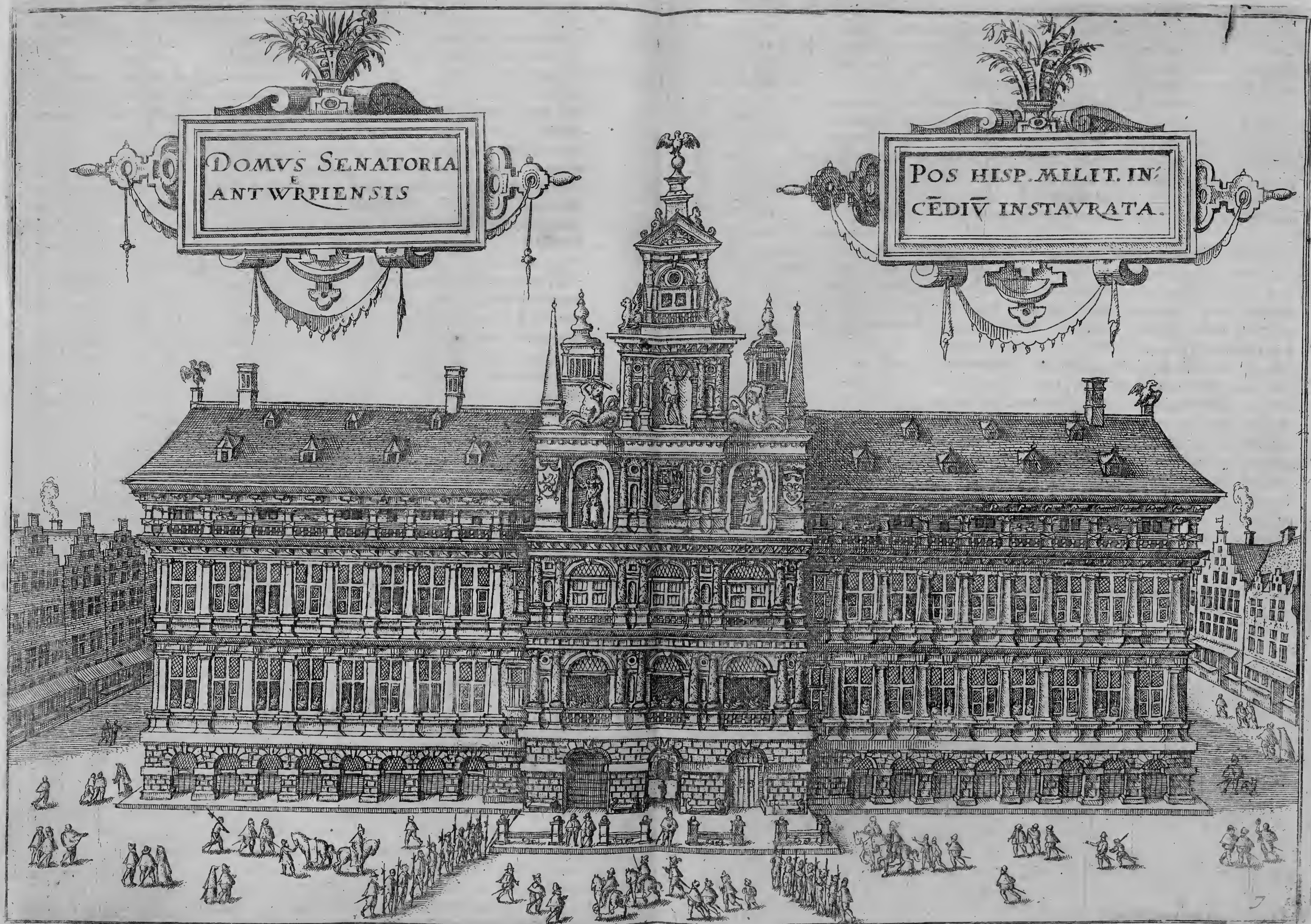

QVINQVE IN VRBE PAROCHIÆ.

DIVIDITVR tota hæc urbs in quinq; tantũ Parochias; Beatæ Virginis scilicet, Divi Iacobi, Divi Georgij, Divi Andreæ, & Divę Walpurgis, cujus templũ etiam dicitur vulgò **de Burgt**/ estque omnium antiquissimum. videtur autem gentilium tempore Marti dicatum fuisse, vel ut alij volunt Priapo, quem magno honore cultum narrãt à primis loci cultoribus, qui in tantum eum reverebãtur, ut effigiem ejus haberent saxo ad vivum insculptam, & quidem in ipsamet arcis seu burgi fronte, prout hodiéque in portâ juxta publicum carcerem satis apertè conspicitur. Atque hæ xiij urbis vici. quinque parochiæ tribuuntur post in duodecim regiones, quas isti, latinissantes, appellant **Wijcken.** sed dum in eo sum ut hoc opus absolvam, institutus fuit in urbe novâ novus hujusmodi vicus, suntque hodie numero tredecim.

Annonę copia. Antuerpia optimè est instructa rebus ad vitam tuendam necessarijs. nam præter

DOMUS SENATORIA E ANTWRPIENSIS
POS HISP. MILIT. IN CEDIV INSTAURATA.

ter eam annonam, quam undique subvehunt exteri, accurrunt quotidie terrâ maríque ex totâ Provinciâ curatores, & tantam ejus apportant copiam, ut non ordinario solùm victui, sed extraordinario etiam luxui abundè sufficiat. infinita etiam suppetunt genera vini, & primùm quidem è Germaniâ pręstantissimum illud Rhenense: hinc ex Galliâ, Hispaniâ, Lusitaniâ, Insulis fortunatis, alijsque mundi Provincijs, quin & pretiosissima quædã Italica, & generosum illud è Cretâ, quod vulgò appellant Malvaticum. Quod si convivandum etiam sit & præbendum epulum aliquod Saliare, inveniuntur hic, præter res necessarias, ex quavis terrarum parte omne genus scitamenta condimentáque, ita ut nihil ultrà desideres.

Est jam olim Antuerpia urbs Imperialis. nec Imperialis tantùm, sed & Marchionatus Sacri Imperij caput, ut in descriptione ipsius Marchionatus latiùs explicabimus. unde & plurimis fruitur privilegijs. quibus alia quoque complura Belgij loca, quæ & ipsa vocantur Imperialia, in parte etiam gaudent. nec propterea tamen Imperatoribus quidquam pendunt, ut quæ partim pecuniâ, partim, ut Antuerpia nostra, promeritis, partim denique temporis lapsu, se ab omni illorum subjectione exemerint. *Antuerpia Marchionatus Sacri Imperij caput.*

Habet prætereà urbs dignitatem quamdam, ei, quam suprà Bruxellæ adscripsimus, similem, quæ vulgò Burg-graviatus, Italis verò & Gallis dicitur *Viscontéa.* datus olim fuit iste Burg-gravij seu Vicecomitis titulus præfecto arcis vel burgi Antuerpiensis, attributis & aliquot domibus alijsqûe stabilibus bonis, partim intra partim extra burgi pomœria sitis, quæ prædia ipse Burg-gravius posteà huic illi concessit in feudum. unde & instituta hic curia rei clientelaris, in quâ hodiéque a patroni ipsius feudi Vicario, nunc Antonio Gelio, Iurisconsulto doctissimo, alternis hebdomadis dicitur jus. Burg-gravij olim munus, ut caput esset atque præfectus vigilum, arcem & civitatem custodientium. quod cùm alijs solidis argumẽtis, tum ex eo quoque probatur, quod hodiéque quoties quis acceptatur in civem, in forò judiciali jurat in verba & formulas illas antiquas, scilicet, servaturum se fidem Duci Brabantię, tamquam Sacri Imperij Marchioni, custoditurũ pręterea & tuiturum fideliter, unà cum Vicecomite & alijs civibus, arcẽ seu burgum, ea hodie urbs, territoriumque Antuerpiense. Hæc dignitas, cùm temporis lapsu devoluta esset ad Ducem Clivię, ceu Dynastam Diesthemij, tandem pervenit ad Principem Arausinum, factâ videlicet per majores ejus, Nassovios, cum Clivio permutatione. dignitas sanequàm honorabilis, sed exigui tamen proventus, ut quæ nomine magis, quàm re, impræsentiarum exerceatur. *Dignitas Vicecomitatus.*

Est deinde Antuerpia unius è quatuor terræ Brabantiæ quadrantibus caput, & subditas sibi habet hoc nomine Bergozomium, Bredam, Liram, Herentalium, Stenobergam, aliáque opidula quædam & pagos. quorum pars, in civilibus quidem, Antuerpiam priùs, quàm Cancellariam appellat, & in alijs etiam rebus urbi subjecta est. Concurrit autem hic quadrans unà cum cęteris, pro ratâ suâ videlicet parte in contribuendis subsidijs, Principi ab Ordinibus Brabantiæ, modo quo suprà dixi, concessis, refertqûe ut plurimùm sese ad ea quæ in his talibus statuit atque consentit Antuerpia cum Ordinibus cæteris. *Antuerpia caput unius quadrantis Brabantiæ.*

Videamus verò deinceps quantâ fierî poterit brevitate, quibus potissimùm vijs & modis ascenderit ista urbs ad hoc tantum fastigium. Et primum quidem è pręcipuis ejus augmentis, quantum invenio, originem habuit à mercatu illo & nundinis urbi a principibus terræ olim concessis, accedentibus nempe amplissimis privilegijs, auctoritate gratiáq; Pontificum & Imperatorum approbatis. atenim Ioannes secundus, Brabantię Dux, urbi nescio quam ob caussam succensens, bonam immunitatum earum partem recidit, transtulitq; Mechliniam, anno 1300 quas Henricus septimus tamẽ Imperator, è familiâ Lucemburgicâ, urbi integras iterùm reddidit anno 1309. Verumenimverò Ludovicus, Comes Flandriæ, cui oppignorârat hanc urbem Brabantus, rursùs illi immunitates ademit, restituitque Mechliniensibus anno 1358, unde sæpiùs utriusque opidi cives venerunt ad manus, & præsertim anno 1410 breviter: binæ tandem communi consensu remanserunt Antuerpiensibus, & in hunc usq; diem remanent anniversariæ nundinæ, multis, ut dictum *Primum Antuerpiæ incrementũ.* *Nundinæ anniversariæ binæ.*

 est,

est,privilegijs exornatæ. quæ in eo potissimùm consistunt,quod liberè liceat unicuique ad urbem accedere, in eáque subsistere toto nundinarum & immunitatis earum tempore,eo verò finito,cum mercibus suis & reliquis bonis securè domum reverti,ita ut toto itinere nõ possit abs quoquam ob æs alienũ detineri,vel alioqui sisti,aut compellari. atque harum quidẽ nundinarum priores vulgò audiunt nundinæ Pentecosticæ, quod nimirùm incipiant decimo quinto ante id festum die: posteriores verò,Sancti Remigij, vel & Sancti Bavonis, quod incipiant Dominicâ secundâ post festum Assumtionis Beatæ Mariæ,id est,non ita diu ante festum utriusque illius Sancti,quod in eumdem incidit anni diem. durantque singulæ, connumeratis,ex veteri & usitatâ consuetudine,quindecim diebus prolongationis, senas ipsas hebdomadas. Post finitam immunitatem sequuntur expunctiones collyborum & depositorum utrarumque nundinarum: priorum quidem decimo die Augusti,posteriorum verò,decimo die Novembris. nisi termini fortè solutionum, quod post ultima isthæc bella sæpiùs factitatum est,à Principe, vel in suum ipsius, vel in mercatorum commodum prorogentur. solutiones autem mercium venditarum non fiunt nisi toto mense post. peraguntur etiam impræsentiarum Antuerpiæ solutiones utrarumque nundinarũ Bergozomensium, scilicet frigidarum,quas vocant,atque Paschalium. quarum illæ incipiunt decimo die Februarij, hæ septimo idus Majas. etsi posteà tamen, non secùs quàm illæ superiores, ad vigesimum usque diem sint prolongatæ, ac mercium quidem pretia uno similiter mense post dependantur. Neque hic,priusquàm pergamus,committendum est,quin,ut de re admodùm memorabili, obiter quoque agamus de utróque illo mercatu equario, qui & ipse bis anno hic celebratur: tum de nundinis etiam coriaceis, illicò insequentibus,pauca dicenda sunt. celebrantur ergo priores equariẹ ipso jejunio quatuor temporum Pentecostes, & per triduum ordinariè durant: alteræ, pari spatio durantes,fiunt primo circiter die Mercurij post festum Nativitatis beatæ Mariæ. adducitur autem utrisque nundinis, tum ex omnibus undiq; Belgij partibus, tum peregrè quoque & ex ipsâ usque Daniâ,immensa omne genus equorum vis. utilis sanè & jucundus adspectus! cùm de equis utiliter sibi quisque possit prospicere. suntque adeò tractus Dynastæ, mox à Principe, omnium primi, ut & ratio postulat,qui inde sibi provideant. equarias statim excipiunt nundinæ coriorum,ad quas innumeræ advehuntur omnigenûm bestiarum pelles, partim sole vel sale duratæ, partim etiam illitæ pingui arvinâ & maceratæ, quarum pretia in immensam ascendunt pecuniæ summam.

Nundinæ equariæ.

Alterum urbis augmentum.

Alterum è præcipui nominis incrementis, quæ Antuerpiam reddiderunt adeò magnam & opulentam, initium habuit anno circiter 1503 & 1504, quo tempore Lusitani,occupato non ita pridem admirandis stupendisque navigationibus suis & apparatibus Calecuto, & pacto cum Regibus illis Orientalibus fœdere, cœpere aromata pharmacáque ex ultimâ usque Indiâ, sedecim mille milliarium & semestri ferè itinere,in Lusitaniam,atque inde porrò huc ad mercatum advehere. quẹ mercimonia quidem ante id tempus per mare rubrum,quod vocant, Barutum & Alexandriam, inde autem à mercatoribus Venetis Venetias primùm conduci, & per Italiam,Galliam, Germaniam, cæterasque Christianorum Provincias solitæ erant distribui. sed intercepto per Lusitanos commercio,missus fuit Antuerpiam,Regio nomine, procurator, qui Germanos paullatim ad hanc negotiationem induxit, ac primò quidem Fuccaros, Velseros, Ostetteros, & ante omnes fortasse Nicolaum Rechtergemium, cujus suprà fecimus mentionem, quique omnium primus cum Procuratore hoc Lusitano,quod aromata quidem spectat, contraxit, & in superiorem Germaniam ea porrò transmisit,ubi novæ illius Lusitanicæ navigationis ignari homines obstupescere,& vix sensibus suis credere,sed aromata illa suspicari fictitia, quia ipsi videlicet ea terrestri itinere Venetijs nacti in has oras solerent transmittere. Agebant ijsdem ferè temporibus in hac urbe & honestiores aliquot Hispanorum familiæ, inter quas illæ Didaci Hari, Didaci San-Ioannis, Ferdinandi à Bernui, & Antonij Vallij. quas anno 1516 subsecuti sunt singillatim, magno hujus opidi bono, nec minore Brugensium malo, omnes ferè mercatores peregrini,

Mercatorum exterorum adventus.

Brugis

Brugis anteà commorati, exiguâ tantùm Hiſpanorum inibi ſubſiſtētium parte exceptâ. inter primos autem commigrarunt Antuerpiam Gualterotti, inde Bonviſij, & poſt Bonviſios Spinulæ, magnæ in primis & negotiatrices familiæ. Neque debeo hic committere, quo appareat nempe quibus & quantis cenſuris reprehenſionibuſque expoſiti ſint miſeri ſcriptores, quin paucis attingam, reprehenſum videlicet me his diebus fuiſſe, ut qui aberrarim in chronologiâ exterorũ ad hanc urbem adventus, aſſerente reprehenſore id accidiſſe anno 1488, & pro argumento irrefutabili oſtentante manuſcriptum quoddam diploma liberi commeatus, à Cæſare Maximiliano per id tempus conceſſum, non conſiderante autem, id genus diplomata certis quibuſdam de cauſſis, qualis in illo expreſſa, nonnumquam concedi, nec prõpterea tamen ſtatim ſortiri effectum. verumenimverò ne amico illi & magni commatis viro ullus in re adeò nuperâ manifeſtâque, ſed de qua incolæ tamen nollent pronuntiare, ſupereſſet in poſterum ſcrupulus, neceſſum fuit, illi oſtenderem, conſtare mihi de veritate per ipſoſmet ſenes, qui eodem illo quo dixerã tempore Brugis Antuerpiam commigraſſent. oſtendi inſuper homini libros conſulatus noſtri Florentini, qui hodiéque ſuperſunt, & vel de die in diem authenticum hujus rei teſtimonium perhibent. unde acquievit ille tandem his rationibus, & ſatiſſactum ſibi a nobis eſſe confeſſus eſt. quod fatebuntur fortè & alij, qui non adeò temerè de auctoribus minimè temerarijs judicant, nec ſine ſolida ratione ſcriptores carpunt.

Tertium & nuperrimum urbis noſtræ augmentum cœpit anno 1542, poſt periculoſiſſimum illum Domini Longovallij & Martini Roſſemi magno exercitu ſuccinctorum per medias haſce Provincias tranſitum. nam cùm aula ſimul & Magiſtratus expenderent hujus periculi magnitudinem, conſiderarentque ingentes & latè vulgatas urbis divitias, etſi procul ea diſtaret ab omni hoſtium limite, facilè tamen illecturas eos ad prędam, adeóque datâ occaſione ad quodvis periculum facinuſque ſubeundum præcipitaturas, prudentiſſimè ſtatuerunt exſtruere ſuprà deſcriptos muros, qui, præter eximium decus & ornamentum, urbem adeò tutam atque ſecuram efficiunt, ut infinita undique hominum multitudo ad eam confluxerit. adde quod exercitus ille exuſſit, effecitque ut ipſi exureremus ſuburbia, tum & domos complures urbi circumjectas: latâ poſteà lege, ne quis ædificaret extra urbis pomœria, niſi ad ter mille quingentos ab eâ pedes, utque diruerentur domus intra eum procinctum extructæ. unde factum, ut recipientibus ſeſe cunctis in urbem, atque illâ & opibus juxtà & civium multitudine in dies augeſcente, omnes illicò, affulgente videlicet commodi ſpe, certatim occeperint ædificare, credaturque ex illo tempore urbs tribus & ultrà domorum millibus auctior, ut omittam, plures mille à fundamentis iterùm inſtauratas, & multò quàm antè auguſtiores effectas. Promovit quoque non parùm tertium iſtud augmentum negotiationum Bergozomenſium declinatio, prout ſuo loco in opidi ejus deſcriptione latiùs explicabimus. atque hoc modo factum eſt, ut brevi temporis ſpatio urbs in eam excreverit magnitudinem, ut, ſi Lutetiam tantùm excipias, non invenias citra montes ullam urbem eâ potentiorem, magiſve omnibus rebus affluentem. quocircà pluriſariàm ſanè illuſtrat & veluti animat univerſum Inferioris hujus Germaniæ tractũ, urbs omnibus modis inter primas Europæ, inter emporià verò totius mundi metropolis, quia, quod ad hanc quidem partem, reverà ſibi non habet parem, nec quicum concurrat.

Tertium urbis augmentum.

Antuerpia celeberrimũ Orbis terræ emporium.

Habetur Antuerpia vulgò pro virgine, aſſerentibus opidanis, numquam eam legitimo ſuo Principi rebellaſſe, numquam fuiſſe direptam, numquam denique defloratam. Neque nos ſanè invenimus, eam priſtinum ſuum candorem ullis contra ipſummet Principem rebellionibus maculaſſe: ſed ijdem etiam legimus, motas in eâ complures ſeditiones adverſus Magiſtratum urbanum, & nominatim anno 1476 cùm populus univerſus, & in primis nautarum tabernariorumque collegia, coorto ex indignatione quadam tumultu, furibundi, ac manu armatâ concurrerunt ad curiam, ubi prehenſos complures è Senatoribus violēter abduxerunt in publica quędam conclavia, procedentes deinde ad reformationem ſtatus & politiæ, magnâque

 violen-

violentiâ in carceratos illos deſævientes, quorum nonnemo etiam ſanguine pœnas dedit, proteſtantibus interim ſeditioſis, non fieri iſthæc a ſe in Principis contumeliam, vel majeſtati ejus lædendæ, nec puniri captivos niſi ob privata ſua delicta.

Noſtro tempore (loquor autem in rebus majoribus tantùm uſque ad ſexageſimum annum exactum, cæteras poſteà factas commentarijs meis reſervãs) tres omninò hic acciderunt ſingulares atque notabiles res, quas brevibus etiam perſtringemus. Et prima quidem evênit anno 1542, cùm ſcilicet Dominus Longovallius & Martinus Roſſemius urbi ex improviſo ſupervenerunt, & cum hoſtili exercitu, non ſine ingenti incolarum periculo, biduum totum hæſerunt in ejus confinijs.

Principis Hiſpaniarũ in hanc urbem lætus introitus.

Altera fuit Philippi Principis, hodie Regis Catholici, in hanc urbem ingreſſus. cùm videlicet menſe Septembri anno 1549, ſuſcipiendus in Principem Dynaſtamque Belgarum, ad has oras ſe contulit. qui Princeps tam nos exhilaravit & conſolatus eſt, quàm Longovallius ille atque Roſſemius priùs afflixerant. ingreſſus profectò regius, & uſque adeò triumphalis atque auguſtus, ut quo rectè & ordine poſſet intelligi, opus fuerit juſto volumine, quod ſuper eo confecit ediditque jam pluries nobis dictus Cornelius Scribonius Graphéus, Venerando huic Senatui à ſecretis, qui plurimarum ad hunc triumphum ſpectantium rerum inventor, & omnium pænè carminum, ſymbolorum atque emblematum, arcubus alijſque triumphalibus machinis decorè præſcriptorũ, auctor, unde & maximam retulit laudem. quam adeptus eſt quoque (ne quemquam defraudemus) doctiſſimus ille Stephanus Ambroſius Schiappalarius ex mirificiſſimo illo arcu Genuenſium, varijs paſſim hiſtorijs & condignis verſiculis decenter per eum ornato. Nomen fecit volumini ſuo Graphéus *Spectacula in ſuſceptione Philippi Hiſpaniarum Principis*, cui cùm neque addi fortaſſis neque detrahi quidquam poſſit, nos duo dumtaxat paucis attingemus ipſi omiſſa, additis noſtro more tribus verbis ſuper jurejurando per Principem præſtito. primùm itaque dicimus, ſumtus à civibus exteriſque in hunc triumphum impenſos, ſi ſingula computētur, ſuperare centum triginta coronatorum millia. unde analogicè colligas, poſtquam ſola Antuerpia tantam expendit pecuniæ ſummam, quantam debeat inſumſiſſe univerſus hic tractus, cùm magnificè paſſim & ſplendidè Princeps exceptus ſit. Secundò agemus de confuſione atque diſſidijs inter exteras nationes exortis ſuper loco & ordine præcedendi. ac primùm quidem Itali calidè ſæpiùs inter ſeſe egerunt, omninò curandum, ut juſtiſſimis ſanè de cauſſis ipſi reliquas omnes nationes præcederent: ſed conſiderantes deinde non dominari Italiæ unicum aliquod caput, ſed ob privatos gentis diſſenſus meliorem terræ partem ſubjugatam eſſe ab exteris, nihil ultrà moliti ſunt. Dani & urbes Hanſaticæ ſpontè ceſſerunt Germanis, quibus novo tamen exemplo præferendos ſe contendebant Hiſpani, ſedenim Imperator litem dedit ſecundùm Germanos. Luſitani quoque & Angli variè inter ſe diſceptabant: at Cæſar, ſingulis ritè perpenſis, Anglos liberè prætulit. cui ſententiæ cum Luſitani non acquieſcerent, etſi plurimum pecuniæ inſumſiſſent in veſtes & cæterum apparatum, à pompâ tamen ſe abſtinuerunt. Florentini proteſtabantur adverſùm Genuenſes, qui videlicet niterentur ipſos præcedere. at Cæſar indeciſam reliquit hanc litem, & ne fortè venirent ad manus, juſſit, ut utraq; natio, ſplendidiſſimè jam accincta, & tantumnon in equis, contineret ſe domi. tamenetſi paulò antè Rex Galliæ, læto ſuo introitu Lugdunenſi, ex Romanâ hodie conſuetudine, pronuntiaſſet pro Florentinis. Tertiò denique differemus de reciproco illo jurejurando dato acceptóque inter Principem & Senatum Antuerpiẽſem. Eſt ergo inter Berchemium & Antuerpiam, octingentis & quinquaginta paſſibus extra portam Cæſaream, & ad Hierocomium, repagulum quoddam verſatile, ferro tectum, & ipſam viam ex tranſverſo claudens, iſti *Baliam* nuncupant, poſitum eò loci pro termino ſive metâ territorij Antuerpienſis: non aliter quàm extra reliquas quoque urbis portas, paribus intervallis, & eodem illo fini, ſimiles *Baliæ* conſtitutæ ſunt. erat hoc loco ædicula, unà cum arcu triumphali, ubi Eccleſiaſtici & Senatus Antuerpienſis præſtolabantur Principis ſui adventum. qui cùm eò veniſſet, & ſollennibus ceremonijs eſſet exceptus, ędiculam illam ingreſſus eſt, & conceptis verbis juravit, ſe, à Patris deceſſu,

Triumphales impenſæ mirabiles.

Diſſidia nationum ſuper ordine præcedendi.

Primũ Principis ſacramentum.

ſu,fore Eccleſiæ Sanctæ Protectorem, verumque defenſorem Marchionatus Sacri Imperij : ſuſceptus viciſſim pro tali à jam dictis Eccleſiaſticis & Statu (ut vocant) Antuerpienſi. Hiſce rite & cõvenienter peractis,ſubſecutus eſt illico is quem dixi ingreſſus,triumphali prorſùs magnificẽtiâ, & ad infiniti collucentium undique facium numeri,toto,quàm longum eſt ſpatio,æquatis ex ligno intervallis diſpoſitarum , lumen , tamenetſi eſſet de die. eſt enim ea regionum iſtarum in excipiendis magnis Principibus conſuetudo,quę reverà ſapit quiddam Heroicum. poſtero die acceſſit Princeps ad domum Senatoriam,ubi loco in eum finem delecto , & in forum proſpicuo,coram Cancellario Brabantię,Statu Antuerpienſi, totóque populi cœtu,ſollenni Ducum Brabantiæ more juravit ad Sancta Dei Euangelia & conceptis verbis in hanc formulam :

Nos Philippus,Dei gratiâ,Princeps Hiſpaniarum, utriuſq; Siciliæ, Hieruſalem, &c. Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ & Brabantiæ, Comes Habſpurgi, Flandriæ, &c. juramus,nos,in adventu & ſucceſſione noſtrâ, firmiter valideq; obſervaturos,& procuraturos ut alij quoque obſervent rationes & jura Sanctæ Eccleſiæ , Civitatis Antuerpiæ & Marchionatus Sacri Romani Imperij , & generaliter omnia & ſingula eorum ſtatuta & privilegia , libellos, exemtiones , immunitates , jura & conſuetudines tam antiquas, quàm modernas, ſimiliter privilegia læti noſtri introitus dictis Ordinibus Brabantiæ à nobis conceſſa, ſine ullâ prorſus exceptione. neque facturos nos , aut ut ab alijs fiat permiſſuros quidquam ijs ullo modo vel ex toto vel ex parte cõtrarium. & facturos in ſumma omnia illa & ſingula quæ bonus & legitimus Dominus tenetur facere civitati ſuæ Antuerpiæ, Marchionatui Sacri Romani Imperij , & bonis ſuis ſubditis atque civibus. Sic nos adjuvet Deus & omnes Sancti. Magiſtratus autem Antuerpienſis Majeſtati ſuæ ſacramentum præſtitit in hunc modum : Alterum.

Nos Conſules , Scabini & Status Antuerpienſis promittimus atque juramus Illuſtriſſimo Principi Hiſpaniarum,utriuſq; Siciliæ,Hieruſalem,&c. Archiduci Auſtriæ, Duci Burgundiæ & Brabantiæ,Comiti Habſpurgi, Flandriæ, &c. futuro noſtro certo & indubitato Domino,hic præſenti, tamquam Duci Brabantiæ & Marchioni Sacri Romani Imperij,nos fore ipſi fideles, & facturos quæcumque boni & devoti ſubjecti tenentur facere vero ſuo & legitimo Principi. Sic nos adjuvet Deus & omnes Sancti. Et rogatus poſteà populus numquid aſſentiretur, ſublatis, patrio more , dexteris vocibuſque alacriter annuit. inde canentibus tubis alijſque organis muſicis,regij Feciales promiſcuè diſperſerunt in vulgus varia huic rei cuſa ex auro & argento numiſmata. Sacramentũ Antuerpiẽſium Principi præſtitum.

Tertia denique res notabilis ac propemodùm tragica evênit anno 1554 menſe Iulio,fuitque,plebejorum quorumdam adſpectu, ſpecies quædam ſeditionis. primaria & originalis ejus cauſſa,quòd cùm legem tuliſſet Magiſtratus,nec tamen ſine prævio collegiorum conſenſu,quâ cavebatur , necui eſſet fas cerviſiam alibi coquere,præterquam in urbe novâ , neve in urbe poſſet vendi quæ in conterminis ei locis cocta,indignè id tulerit infimæ ſortis plebecula, adeóque palàm obmurmuraverit. acceſſit : quod paullò antè petijſſet Cæſar , ut cives Antuerpienſes bello quod tunc regnabat vel ipſi operam ſuam impenderent , & militarent , vel ejus vicem ſolverent certam pecuniam. quare exacerbantibus ſe magis magiſque adverſùs Senatum popularibus animis,evomebantur primò utrimque convitia quędam & minæ: tandem verò ex parvâ ſcintillâ ortum eſt magnum incendium,idque hoc modo : aderant quadam die in foro & circa domum Senatoriam complures ex querulis hiſce & obmurmurãtibus plebejis, ac cum famulis etiam Senatorum expoſtulabant. unde quidam è famulis eorum nonnullos ſubſannans , addidit tandem hæc verba, *vos quidquid in buccam venit dicetis, verùm Domini facient, & hoc ipſo veſpere intrabit cohors militum Hiſpanorum,qui,dum vos militabitis, accubabunt veſtras uxores.* hæc temeraria hominis verba fuerunt excitando mox magno tumultui. nam frementibus qui audierant, & injectantibus illi manus , abdidit ſe in curiam. unde magis etiam irritati,& jam numero aucti,impetum facere minabantur in ipſam curiam,& feciſſent,ni famulus ille per aliam portam effugiens maturè ſibi conſuluiſſet. ad hunc motum,civitas calidè ſtatim in armis. ibi verò apparuit probitas & conſtantia civium loci honeſtioris : nam cùm exoſi jam eſſent Magi- Seditio popularis.

 ſtratus,

ſtratus, arripuerunt quodammodo ipſi urbicarum rerum habenas, & ubicumque poſtularet neceſſitas, ea adhibuerunt remedia, ut minutior illa plebecula, naturâ ferè ad nocendum proclivis, non habuerit ullam nocendi copiam. utebantur enim in eo furore, inter alia quædam, honeſtiores illi cives nobiliſſimo quodam, & imitatione memoriáque digno remedio, adeò ut non inveniatur fortaſſe, vel apud antiquos, vel in recētiorum hiſtorijs, ſimile aliquod facinus, quod in alijs quoque inſolitis caſibus non tātùm Antuerpienſes, ſed & alij poſtmodùm alibi imitati ſunt.

Conſilium nota.dignū.

eſt autem tale: tumultuante jam civitate, concurrebant gregatim & populari quodam furore plebeji, alij quidem armati, alij verò inermes, ad primariū urbis forum, ubi ſi coadunatus fuiſſet juſtus eorum numerus, facile potuiſſent moliri facinus aliquod malum, & reipublicæ noxium: quod cùm præviderent meliores illi & bene armati cives, non accurrerunt, ut in talibus fieri ſolet, ad forum, aliave id genus loca, ſed occuparunt confeſtim & valido ſatis præſidio munierunt ſingulas regionum ſuarum vias, ita ut nulli per eas pateret tranſitus, & quà blanditijs, quà etiam minis, vilioribus illis animis, ſparſim & ſine certo aliquo capite diſcurrentibus, prçceperunt, effeceruntque uti domum ſe quiſque reciperēt. itaque ſublatis conventiculorum occaſionibus, ideóque & nocendi facultate, furor ille plebejus ſubſedit. moxque ut obviaretur omni incommodo, ſecuta eſt inter Magiſtratum & plebem tranſactio, quâ videlicet abrogatæ ſunt leges illæ cerviſiariæ, populo tam inviſæ, cui & alia quædam indulta. Atque hoc pacto & honeſtiorum illorum civium virtute extinctus feliciter ille ignis, poſita arma, & ad ſua quiſque negotia redijt. atenim paullopoſt deſtinavit huc Imperator bonam militum Germanorum turmam, & unà Lazarum Swendium chiliarcham. quos ſubſecuta mox Gubernatrix, cum Proceribus & Senatu Brabantiæ, recognitura ſcilicet tumultus præteriti rationes. quin venturus erat & ipſe Cæſar, adeò rem ferebat indignè, niſi morbo articulari fuiſſet diſtrictus. recognitis autem rationibus, compertum eſt, delictum fuiſſe perquàm exiguum, & hęrere in pauculis tantùm plebejis, quorum tres quatuorve puniti, & abolita diligenter ea quæ plebi per furorem illum conceſſa, expunctiſque ſcripturis, omnia in priſtinum ſtatum reſtituta.

Eximia gubernandi forma.

Proſequamur verò deſcriptionis noſtræ ſeriem, & videamus quo pacto nobilis iſta Civitas gubernetur. Habet ergo primùm Antuerpia Ducem Brabantiæ, quatenus Marchio Sacri Imperij, pro Domino ſuo & Principe, verùm tot tantiſque jam olim obtentis privilegijs exornata, ut jure majeſtatéque Principis ſemper ſalvâ, regatur quaſi per ſe, ac ceu liberum aliquod Opidum, ſive reſpublica. quin, meo quidem judicio, parùm diſcrepat iſta regendi ratio, ſi integrè tamen obſervaretur, ab eâ formâ, quam veræ beatęque reipublicæ adſignat graviſſimus ille philoſophus & prudentiſſimus hiſtoricorum Polybius, qui conſtare vult regimen bene compoſitum è triplici mixtim ſtatu, monarchiâ videlicet, ariſtocratiâ & democratiâ. ita ut Principi ſuum imperium, Optimatibus ſua auctoritas, populo denique reſervetur poteſtâs & arma. atque hoc eſt illud temperamentum, quod multis ſæculis cōſervavit rempublicam Lacedæmonienſem. hoc eſt illud temperamentum, quod conſervavit jamdiu, ac porrò, cum bono Deo conſervaturum eſt & felicitaturum urbem Antuerpiam. quæ & peculiarem ſemper habuit Principem, & ab Optimatibus, accedente conſenſu atque potentiâ populari, fuit recta. & regimen

Quatuor Status, ſive Reipublicæ Antuerpienſis membra.

quidem ejus, ſive, ut vocant, ſtatus in quatuor membra dividitur: quorū primum, redditis vero ſenſu verbis Teutonicis, noſtro idiomate dici poſſet *la Signoria nuova*, continetqúe Magiſtratum ſupremum Conſulum, Scabinorum, Theſaurariorum, & Quæſtoris: alterum membrum vocemus *la Signoria vecchia*, quod complectitur viros omnes Conſulares, quíque functi ſunt Scabinatu, & minoribus poſteà magiſtratibus præſunt: tertium, ipſa civitas, vulgò **de Borgherye**/ conſtans ſex & viginti civium capitaneis, binis nempe in ſingulas urbis regiones, & quatuor viris nobilibus, quos Belgicè nominant **Hoofd-mannen**/ quartum denique membrum eſt illud collegiorum, quod vulgò dicunt **de Gulden**/ & quinquaginta quatuor decurionibus, ſive, ut iſti loquuntur, Decanis, ordinariè conſtat, quorum bini ſingulis præſunt opificum in hac urbe collegijs. atque hæc quatuor membra junctim

ctim constituunt urbis corpus & statum, licèt sint, qui contendant non esse plura quàm tria, unicum tãtùm è secundo & tertio facientes. super quâ ipsâ re jam olim mota est controversia, quæ hodiéque pendet sub judice, ita tamen ut non aliter hactenùs procedatur, quàm si quatuor essent membra. at priusquàm pergamus, pauca dicenda sunt de creandorum eorum ratione, déque singulorum officijs.

Creatur ergo quotannis, & sollẽniter quidem mense Majo, supremus ille, quem dixi, Magistratus, idqúe hoc modo. proponunt ij qui tunc ad clavum novem viros Illustres, & quos judicant eo fastigio dignos: nominantur hinc totidem alij a tredecim urbis regionum Præfectis, fiuntque octodecim. his adjungitur Magistratus ipse qui tunc præsidet, & noviter nominatis numero par est, (nec enim numeratur Consul ad res externas) ita ut fiant triginta sex viri nobiles, apti è quibus creetur Senatus novus. horum nomina inde mittuntur ad aulam, cui nempe incumbit electio. unde Princeps, vel eo absente Præfectus, examinatâ in Consilio suo nominatorum conditione, deligit post ex ijs quos lubet, ita tamen ne illorum qui præsunt plures senatu movere possit quàm novem, nec eligere duos fratres, fratrumve aut sororum duarum filios. electos autem producit hoc modo: mittit huc duos commissarios, qui oportet sint equites aurei velleris, vel Barones, ut minimùm, Brabantini, quibus comitem addit Brabantiæ Cancellarium; hi, mox ut venerunt Antuerpiam, in Curiam convocant urbis Statum, ubi prævijs certis ritibus, consequenter exponunt, quinam debeant esse novi in illum annum Scabini, prorogato, ut diximus, necessariò novem è prioribus illis magistratu. & est quidem penès novum istud Collegium jus & auctoritas eligendi Consules, sive ut vocant Burgimagistros, verumtamen quia sollenne est Principi, ut è capacium illo cœtu commendet duos aliquos sibi acceptos, obtemperatur hic ejus nutui: atque ita servato, ut par est, decoro, Senatores jam dicti è suo quidem Collegio deligunt Burgimagistrum ad res urbanas; illum verò ad res externas è numero magistratus abeuntis, vel ex ijs saltim qui aliquando fuerunt in dignitate. atque hæc est supremi illius Magistratus creandi ratio, qui, ut diximus, constat duobus Burgimagistris & octodecim Scabinis, inter quos numeratur etiam Burgimagister ad res urbanas, qui & ipse Scabinus est. ea siquidem Magistratuum hujus urbis vocabula. in quâ dignitate erant anno 1587 Eduardus Dilftius, Burgimagister ad res externas: Adrianus Heilwegius, Burgimagister urbanus: Iacobus Berchemius, Eques; Blasius de Bejar; Michaël Cnobbartius; Ioannes Dammantius; Balthasar Vlierdius; Ægidius Gerardi, Advocatus; Iacobus Sancta-crucius; Carolus Malinæus; Iodocus Stenius; Lancelottus Tserartius; Nicolaus Steimborrius; Iacobus Daza; Adrianus Marselarius; Lucas des Pomereaulx; Robertus Tucherus; Andreas Breusegemius, & Nicolaus Mejerus, Scabini. Est autem Burgimagister vox Teutonica, denotans caput sive magistrum civium, latinè, quidquid cavillẽtur aut oganniant alij, propriè dixeris Consulem. Scabinus, quæcumqúe demùm commẽta in contrarium possint adferri, vox est, meo judicio, gallicana, & invenio vetustissimam ejus memoriam apud Sabellicum, qui testatur, Carolum Magnum, cùm in Frisiâ constituisset Iudices quosdam arcanos in negotio religionis, traditâ ijs potestate ut summariè ac de plano, quod dicitur, hæreticos tollerent, nominasse ipsos Scabinos. Lego insuper in annalibus Galliæ, quo tempore Rex Philippus secundus, cognomento Augustus, proficisceretur ad sacram expeditionem Hierosolymitanam, anno nimirum 1189, Lutetiæ gubernãdæ reliquisse Septem-viros quos vocarit Scabinos. quo nomine scilicet hodiéque celebrantur non illius dumtaxat, sed aliarum quoque complurium urbium Gallicarum Magistratus. Latinè dixeris Senatores.

Primarius quidem & præcipuæ dignitatis horum nostrorum Consulum vulgò audit **de Buyten-borghmeester**/ id est, Burgimagister ad res externas. quia nempe præcipuum ejus munus peregrè sæpè abesse, & in aulâ cum Terræ Ordinibus incidentia quęque negotia pertractare. Alter vocatur **de Binnen-borghmeester**/ id est, Consul internus, sive ad res urbanas, proprium namque ejus officium in urbe semper adesse, gereréque præcipuam ejus regendæ curam, & civibus exterisque præ-

Magistratus creandi ratio.

Vocum Burgimagistri & Scabini origines.

Consulum hujus urbis officium.

præbere aures. Estque maxima sanè supremi hujus Magistratus in rempublicam omnem auctoritas, ut è sequentibus passim constabit. sed quod justitiam attinet, sunt hic Regio nomine duo Vicarij, alter quidē in criminalibus, alter verò in caussis civilibus, quorum utrique dignitas ferè confertur in vitam. dignitas, cui reliqui omnes Magistratus cedunt, & fasces submittunt.

Marcgravij, seu Præfecti capitalis officium.

Vicarius capitalis, qui idem & eminentior, propriè quidem & præcipuè nominatur Scultetus, **de Schout**: quia verò per hunc ipsum titulum jurisdictionem exercet in adsitos aliquot pagos, qui constituunt Marchionatum Riensem, subditum Marchionatui Sacri Imperij, audit etiam Marchio, sive Marcgravius, vulgò **de Marckgraef**/ idque ad differentiam sui Vicarij, qui communiter audit Scultetus, & Erasmo Roterodamo Latinè dicitur *Quæstor parricidij*. Habet verò Marcgravius præter hunc ipsum Vicarium etiam alios quosdam Ministros, qui & ipsi pendent à Principe, eique sacramento obstricti sunt. Marcgravij munus, satagere, ut carceri mancipentur facinorosi, utque in carceratos Magistratus ille supremus pro tribunali ferat sententiam, quam ipse posteà curet exequendam. prout suo infra locò distinctiùs explicabitur. fungitur impræsentiarum hac dignitate Henricus Tserartius.

Ammanni, seu Præfecti civilis partes.

Vicarius rerum civilium Belgicè audit **den Amman**/ voce, quam ego Italicè verterim *Podestà*. sedet autem pro tribunali loco & diebus ad hoc destinatis, & aguntur coram eo caussæ civiles. munus ejus, exhortari & interpellare Magistratū, ut reddat jus, & reorum (ut infrà dicitur) impensis ferat sententiam, quam videlicet ipse deinde exequitur. præest hodie muneri Ioannes Stradanus.

Subsunt Magistratui illi supremo varij magnæ dignitatis administri: sed nos tātùm agemus de primarijs. & primò quidem sunt duo Thesaurarij, seu mavis præfecti ærario, & unus Quæstor: qui, ut populo satisfiat, eliguntur in totum triennium, idque hoc modo: eligit magistratus hodiernus è magistratu anni superioris tres viros nobiles; quorum nomina scripto comprehensa mittit Decurionibus artium. qui congregati hoc fine deligunt pro arbitrio, idque numeratis suffragijs, unum è tribus illis conscriptis in Thesaurarium primum, sive caput. contrà verò in electione alterius Thesaurarij solent ijdem illi Decuriones deligere tres è primarijs Opidi civibus, eosque Magistratui suo vicissim proponere, qui unum deinde ex illis in secundum Thesaurarium deligit. sic & in creatione Quæstoris Decuriones jam dicti nominant tres è præcipuis collegiorum suorum viris, quos Magistratui tradunt in scriptis, isque unum ex illis tribus Quæstoris munere cohonestat. atque hæc est trium illorum officialium eligendorum ratio. Iam quod spectat eorum

Thesaurarij, & eorum munus.

munus, penès Thesaurarios quidem est cura & administratio pecuniæ publicæ, & censuum aliorumque nominum publicorum exactio, nec sine Consulum tamen & Scabinorum conscientiâ. funguntur hodie quidem hoc munere Caspar Rovelaschius & Iosephus Smetius.

Quæstor.

Quæstor verò est, ut sic dixerim, Thesaurariorum mensarius, & vel expendit vel exigit ex eorum præscripto. etsi ordinaria nomina solvat ipse per se, referens inde singula in codicem rationum. obit hodie munus quæstoris Ioannes Somergemius.

Pensionarij, sive Syndici & eorum officium.

Habet inde Antuerpia duos Pensionarios, sic dictos à pensione, sive salario, quod de publico ipsis statutum est, utrumque ferè Doctorem, vel saltim Licentiatum, & politicæ rei intelligentem. quare adhibentur & in consilium, & siqua suboriatur difficultas, etiam ipsi deliberant, & opiniones suas Magistratui referunt. breviter, idem quasi istorum munus, quod eorum, qui in jure civili vocantur Syndici. satagunt enim atque procurant caussas omnes urbanas, & quotiescumq; postulat res, domi forisque habent orationem. unde & Consul ad res externas, siqua gravioris momenti negotia vel in aulâ vel cum terræ Ordinibus sint tractanda, alterum semper è Syndicis sibi assumit comitem, quem videlicet consulat, quique publico nomine rem proponat, & scripturas eò spectantes conficiat. sunt hodie Pensionarij Engelbertus Masius & Philippus Ayala.

Graphiarij & eorum officium.

Habet quatuor Graphiarios, quod vocabulum derivari videtur à Græco γράφειν, quia nempe præcipuum horum munus est scribere, ac sententias omnes & actus

actus judiciales, in civilibus quidem, subscribere, litigantium postulationes referre in codices publicos, custodire jura & munimenta hinc inde producta, & habere supplicum libellorum aliorumque huc facientium curam. sunt hoc tempore Graphiarij Adrianus Dijckius, Ioannes Ricbomius, Ioannes Iacobius, & Hieronymus Scarinus.

Habet quatuor à secretis, qui in absentiâ Syndicorum eadem ferè cum illis obeunt munia, custodientes prætereà parvum, quod vocant, sigillum, & conficientes venditionum atque id genus contractuum instrumenta, denique subscribentes criminalium rerum decretis. Secretarij hodie sunt Hëricus Moyus, Dionysius Neesius, Georgius Kiefeldius & Ioannes Bochius. habes officiales, ut sic dicam, majores. sunt deinde conquisitores, scribæ, alijque velut minorum gentium administri, puta rhabdophorus ille, sive apparitor, quem dicunt **de langhe-roey**/ quatuor viatores, **korte-roeyen**/ nuntij scilicet publici, & qui Senatorum mandata ad alios deferunt, tum quidquid præterea talium ministrorum est, quos brevitatis ergo prætereo. Secretarij & eorum officium.

Creat deinde Magistratus ille supremus per se, & sine ullis delegatorum ab aulâ suffragijs, magistratus omnes minores. & primò quidem è numero Decanorum, quos suprà diximus esse quinquaginta & quatuor, deligit singulis annis duodenos Consiliarios, viros honestiores & ad hanc functionem idoneos. nec omnibus tamen viginti & septem artificum urbis collegijs dignitas illa communis, & sunt infimi quidam in ijs cœtus, quibus numquam ad eam est aditus. sunt deinde quæ tertio quóque anno; alia, quæ alternis annis prærogativam hanc obtinent, pro collegiorum videlicet conditione. atenim sodalitates nautarum, institorum & holitorum, quæ reliquas omnes auctoritate simul & vetustate præcedũt, singulæ suum quotannis habent consiliarium. veniunt autem hi duodecim Senatores adlecti singulis septimanis in curiam ad consiliũ illud, quod vulgò vocatur diei lunæ, **den Maen-daechschen-raed**/ ubi cum gravitate simul & auctoritate Senatoribus assident, petitiones supplicum audiunt, ac de alijs quoque politiam & rempublicam concernẽtibus unà cum illis cognoscunt, liberè suam quisque super omnibus quæ occurrunt dicentes sententiam. quod si audierint fortè sinistras aliquas voces, vel & aliud quidvis, quod in publicam rem sit, Magistratui habent exponere, id sedulò etiam faciunt. In negotijs verò majoris momenti, velut infrà videbimus, recurritur ad generale concilium civitatis universum populum repræsentans, quod vulgò appellant **den Breeden-raed.** Consiliarij Magistratus.

Creat etiam Magistratum Hallarum (ita nuncupant Belgæ mercium quarumcumque vel & hominum receptacula) qui Magistratus constat duobus Decanis, velut capitibus, duobus Æstimatoribus, vulgò **Waerdeyns**/ & octo Senioribus, **Ouder-mannen**/ quorum duos quidem oportet fuisse Scabinos, graphiario item, & minoribus aliquot administris. Eunt verò ad hunc Magistratum caussæ omnes & lites, quę vel ex lanâ oriuntur, vel quibuscumque rebus ex illâ confectis, & ullatenùs eò spectantibus, pannis puta, aulæis, alumine, glasto, rubiâ & similibus mercibus. datur tamen ab hoc magistratu ad supremum illum provocatio. Decani in eo hodie sunt Ioannes Schoonhovius & Theodoricus Wervius, uterque Eques. Æstimatores, Dominicus Herdius & Ludovicus Wervius. Seniores, qui & Scabini dicuntur, Ioannes Brechtus, Petrus Liranus, Arnoldus Schutius, Philippus Urselius, Andreas Gerardi, Petrus Gemerenus, Daniel Ranstus & Ægidius Mera. graphiarius est Cornelius Dijckius. Magistratus Hallarum, & ejus auctoritas.

Creant insuper duos procuratores, quos Latinè dicam Æ diles Curules, ipsi verò indigetant **Keur-meesters:** atque horum utrumque oportet fuisse Scabinum. quibus tertium inde adjungit Princeps: ipsi verò per annonæ difficultatem unum & item alterum civem in auxilium sibi adsciscunt. munus eorum in primis, uti curam gerant eorum quæ spectant ad victum, efficiantque ut panis vendatur ad justum pondus, vinum atque cervisia ęquis pretijs, carnes & reliqui cibi recentes sint atque sinceri. Verbi gratiâ, die sabbathi, qui potissimùm destinatus est mercatui frumentorum, statuit pani Æ dilis in futuram hebdomadam certum pondus, idque Æ diles Cereales & eorum officiũ.

pro

pro ratione pretij quo illo die in foro venijt triticum, sive secale. si ergo circummiens & tabernas pistorias visitans commissam inveniat aliquam fraudem, ilicet præstò est multa. reversus autem à foro ad curiam pretia illa frumenti refert in tabulas publicas. ad quas, si dubitari contingat de præteriti temporis pretijs, potest recurri, & postulante necessitate, plurimis rebus provideri. Itaque pani quidem communi & vino atque cervisiæ constitutum est certum aliquod pretium: carnibus verò non item, sed neque reliquis ullis cibarijs. qui gravissimus sanè est error; nam utcumque magna sit omnium rerum abundantia, fit tamen ut magna quoque sit omnium rerum caritas. caussantur ipsi frequentiam & confusionem exterorum. hodierni Ædiles sunt Ægidius Happart & Antonius Berchemius. Vicarius, Thomas Liranus.

Præfecti orphanorum. Creat etiam quatuor Iudices super re pupillari, quorum itidem duos oportet fuisse Scabinos. hi vulgò vocantur **Wees-meesters**/ quod ad verbum est Magistri orphanorum, quia nempe gerunt tutelam eorum & curam. sunt in hac dignitate Guiljelmus Schoitius, Ioannes Papius, Nicolaus Herdius, & Ioannes Tackius.

Pacificatores. Creat quatuor Iudices unà cum Graphiario super componendis injurijs & inimicitijs, quibus vulgò nomen **de Peys-makers**/ Latinè Pacificatoribus. hodie dignitatem hanc obtinent Henricus Halmalius, Paulus Liranus, Nicolaus Mechlinius, & Henricus Van-etten.

Æditimi. Creat duos Æditimos, **Kerck-meesters**/ viros graves, honestos & qui fuerint aliquãdo Scabini. his autem incumbit cura fabricæ templi cathedralis Beatæ Mariæ & impensarum quæ ordinariè quidem in eam fiunt. quemadmodum & duodecim priores è supremo Magistratu Scabini, singuli curam gerunt loci alicujus pij, quæ communiter appellantur domus Dei, qualia sunt cœnobium illud beginarum, quas vocant, Nosocomium, & alia. reliqui sex Scabini ignis rationem habent, & nequa in urbe oriantur incendia, vel exorta mox restinguantur.

Præfecti eleemosynarum. Creat quotannis etiam Magistratus, idque in futurum biennium, binos eleemosynarum collectores, instaurando nimirũ quaternioni honestiorum illorum & non opibus magis, quàm probitate spectabilium civium, qui ordinariè istud munus exercent, & magnâ cum sedulitate gratiâque stipem quotidie, sed præsertim diebus festis, tum per alia passim urbis loca, tum per templa imprimis, à populo eunt collectum. erogantes posteà illud ipsum quod corrogarunt, & triginta mille ducatos annuatim excedit, juxta leges consuetas, & suâ ipsorum fide atque judicio, in egenos occultos & qui domi se tenuiter continent, tum & in Nosocomia, aliáque pietati dicata loca. quas tam sanctas & pias actiones, non minori curâ, quàm zelo, quatuor-viri illi obeunt, supplentes abundè de suo siquid pauperum usibus deest. atque hac ipsâ collectâ, tum ditiorum quorumdam legatis, & perpetuis aliquot censibus, horsùm etiam destinatis, pauperibus ita prospicitur, ut interdicatur ijs deinde, ne ostiatim mẽdicent, aut cuiquam molesti sint, nisi statis quibusdam horis dierum festorum. Accedit, quod nutriantur hic usque ad certam ætatem magnâ frequentiâ tenuiorum hominum liberi, qui vel dantur præfectis in fidem, vel in templis pietati prudentiæque ipsorum exponuntur, quosque applicant inde præfecti ad artes & opificia, & tam maribus tandem quàm fœminis, magnâ suâ cum laude, de honestâ conditione prospiciunt.

Vico-magistri, & eorũ officium. Creat insuper Magistratus supremus in singulos urbis vicos, vel si mavis regiones, & biennium proximum, binos civium duces, quos vulgò appellant **Wijck-meesters**: cumque vici sint numero tredecim, duces fiunt viginti sex, qui à Senatu accipiunt quatuor viros nobiles in supremos Præfectos & veluti protectores. hi (ut dictum est) vulgò audiunt **Hoofd-mannen**/ & ubicumque res postulat Vicomagistris adsunt, in senatu pro ijs postulant, aliáque id genus officia quædam præstant, simili multis in rebus auctoritate (si fas est parva magnis conferre) antiquis apud Romanos tribunis plebis. præter autem hos quatuor Protectores habent etiam singuli vici binos quosdam præfectos ex honestiore civium numero, qui Vico-magistris succurrant. & constituunt Duces isti viginti sex unà cum quatuor illis Præfectis supremis tertium Status Antuerpiensis membrũ. etsi autem in biennium

nium

nium ſinguli deligantur, ita tamen eâ in re proceditur, ut renovetur quotannis dimidiatus eorum numerus, idque hoc modo : tredecim è viginti ſex ducibus, ſinguli nempe in ſingulos vicos, poſt exactum in præfecturâ ſuâ biennium, tradere ſolent Magiſtratui numerum certum virorum in ſuo cujuſque vico degentium, & ad hoc munus idoneorum, ex quo ipſo numero eligit pro auctoritate ſuâ Senatus tredecim Vico-magiſtros in biennium proximum præfuturos. idque ſingulis annis ſic obſervatur, quò videlicet Duces veterani tirones advenientes informent. Vico-magiſtrorum verò & Præfectorum illorum officium in eo maximè verſatur, quod videlicet habeant rationem atque catalogum virorum in ſuis vicis bello & armis aptorum, eoſque quando & quocumque opus eſt convocent coadunentque. ſicuti rurſùs illi cives ad ſui quiſque Vico-magiſtri nutum ſeſe debent armare, & ſub ſignis eos quocumque vocaverint ſequi, idque non luce modò, verùm etiam tenebris. ita ut ſit magni momenti hoc munus, & tertium (uti jam diximus) Status Antuerpienſis membrum. ſubſunt inde ſingulis ducibus ſui centuriones : centurionibus rurſùs decuriones & alij quidam miniſtri, optimis hercle & inviolabiliter obſervatis legibus.

Decani collegiorum artificum, & eorum officium.

Creat denique Magiſtratus quatuor illos & quinquaginta Decanos collegiorum artificum, quos ſuprà docuimus conſtituere quartum & ultimū Status membrum. & ratio quidem eos creandi ecciſta. congregantur ſeorſim quotquot ſunt uniuſcujuſque collegij membra locis in eam rem deſtinatis, & dilectos è cœtibus ſuis ſenos viros, quos functioni maximè cenſent idoneos, magiſtratui tradunt in ſcriptis. is binos inde ſibi acceptos in annum illum Decanos deſignat. deſignati verò adſciſcunt ſibi è præcipuis ſuæ ſodalitatis totidem adſeſſores, qui fungantur eodem ferè cum ipſis officio, ideóque Conſuli etiam præſtant juramentum fidelitatis & obſervantiæ. munus Decanorum & collegarum convenire in domo Senatoriâ quotieſcumque habetur ſenatus ille generalis, cujus ſuprà meminimus; agere ibi cum reliquis membris, & cum curialibus ſuis acta conferre : providere, ut qui cooptantur in curiam, edant priùs artificij ſimul & fidei ſpecimen : procurare mutuam inter curiales concordiam, déque dato viciſſim & accepto inter collitigantes cognoſcere, eos pacare, & ab omni violentiâ ex æquo & bono ſarctos tectóſque præſtare. Dividuntur ad præſens curiæ iſtæ, ſive collegia in viginti & ſeptē membra, ſub quorum ſingulis comprehenduntur plura opificum genera. inter omnia autem antiquiſſimum juxta & digniſſimum illud nautarum, quorum ſcilicet magnâ ex parte ſunt naves quas in anchoris ferè videmus ad ipſam urbem, paratas non in varias modò Belgicæ & Britanniæ partes, ſed in omnes quoque terrarum tractus trajicere. ditiſſimum verò & numeroſiſſimum eſt collegium inſtitorum. complectitur enim omnes non ſolum opifices, verùm & heminarios mercatores, vel ſi mavis propolas pannorum auro & argento intertextorum, tum ſericorum quoque & laneorum, & ex aliâ quavis materie. denique omnium rerum quæ minutatim & ad menſuram, quod dicunt, ac minoris etiam trutinæ pondus ſolent vēnire. tenentur verò collegiorum præfecti in ipſo muneris ſui exodio reddere adminiſtrationis ſuæ rationem, idque coram duobus Scabinis & Secretario, qui ſi quid curialium aliquis cum præfectis expoſtulet, vel ſuboriatur alia quævis inter eos moleſtia, conantur eam reprimere & diſcordiam omnem componere : quod ſi nequeant fortè, vel interdum & nolint, deferunt rem ad Senatum, qui decretoriè mox eam decidit. Atque hi ſunt præcipui illi magiſtratus atque officia, quos quæque ſupremus ille urbis Senatus creat & confert. alia quædam minora, quod videlicet parvi momenti ſint, conſultò hic præterimus.

Medici, & alij quidam urbis miniſtri, jurati & ſtipendio publico habiti.

Habet eadem urbs, cùm alios ſanè complures, tum ſeptem præcipuè medicos phyſicos, è clariſſimis ſimul & maximè veteranis ejus ſcientiæ profeſſoribus, juratos & ſtipendio publico cohoneſtatos. quorum duo noviſſimi obligati ſunt bis vel ter in hebdomade ad Noſocomium accedere & ægrotos inibi gratis ſedulóque & ex caritatis præſcripto curare. explent hodie ſeptenarium illum numerum Segericus Coblegerus; Cornelius Spiringius; Ioannes Goropius Becanus; Lambertus Gualterus Rithuſius; Gerardus Bergius; Lambertus Tulius, & Petrus Caoulius.

mortuis ante postremam hujus libri editionem supradictis omnibus Medicis, invenio quidem, Magistratum alios quosdam suffecisse, & inter eos præcipuũ Guiljelmum Petri, virum longè doctissimum: sed non adimplevisse tamen ordinarium illum numerum. voluerunt etiam collegio huic adscribere Doctorem Alvarum Nonium, natum quidem in Lusitaniâ, at jam inde a puero educatum in hisce Provincijs, idque ob magnam viri experientiam cum insigni quadam eruditione conjunctam, tum & præclara jam inde à multo tempore, non professionis suæ dumtaxat nomine, sed in alijs quoque non parvi momenti rebus, in rempublicam merita: verùm cùm nihilominus esset extraneus, & ipse modestè se excusaret, fuit à petitione hac absolutus. idem vir, præter eximiam eruditionem & idioma suum vernaculum, sex ut minimùm linguis ac nobilissimis quidem dotatus est, quas sermone simul & scriptione non aliter quàm vernaculam exprimit. rem profectò insignem & prorsùs mirabilem! Habet etiam urbs septem chirurgos, juratos item & certis quibusdam diebus obligatos nosocomia invisere, & infirmis operam suam gratis impendere. habet decempedatores; materiarios; cæmentarios; ferarios aliósque id genus opifices, peritiâ simul & fide laudabiles. quin & obstetrices quasdam idoneas & jurejurando sibi obstrictas. quibus omnibus stipendia numerantur de publico, quò videlicet nemini civium desit, quò, urgente necessitate, tutò promtéque confugiat.

Collegia militaria, eorumque officium & auctoritas.

Habet, præter hæc omnia, sex illa Collegia militaria, quæ vulgò vocant de Gilden/ & Italicè dixerim *Confraternità*, quorum quodque, ex novissimæ legis præscripto, constare oportet ducenis hominibus, à Collegij Capite deligendis. cujus Capitis ea hic est auctoritas, ut quemcumque civium in collegium cooptarit, is, nisi legitimâ ratione, se excusare non possit. ac duo quidem sunt collegia arcubalistrariorum, veterum scilicet, atque recentiorum: totidem sagittariorum: unum sclopetariorum: sextum denique est illud Xiphomachæromachorum. sed præeminet cæteris omnibus illud arcubalistæ veteris: cujus sodales non Antuerpiæ tantùm, sed in cæteris quoque Brabantiæ urbibus, olim & cùm non nisi hanc unicam ditionem possiderent hi Duces, neque magna esset eorum potentia, ijs erant pro stipatoribus & militibus prætorianis. verbi gratiâ, si Antuerpiâ Dux proficisci vellet Bruxellam, deducebatur ab Antuerpiensibus veteris arcubalistæ sodalibus usque ad opidum proximum, puta Mechliniam: inde à Mechliniensibus porrò Bruxellam. sunt autem propter hoc ipsum officium sodalitia ista multis magnisque privilegijs à Principibus suis olim cohonestata, quare, si poscerentur, vel nunc eamdem illis navaturi sint operam. Præsunt singulis cœtibus duo Decani unà cum suis Vicarijs, qui à sodalibus quidem eliguntur, sed approbantur à Magistratu. habent prætereà nobilem aliquem virum, sive patricium, sibi in protectorem, quem vernaculè nuncupant Hoofd-man: & sclopetarijs quidem hodie præest Ioannes Schoonhovius, patricius vetus; xiphomachæromachis verò Dominus Champagnius, uterque in vitam. utrumque collegium arcubalistrariorum perpetuum Caput agnoscit Burgimagistrum ad res externas; sagittariorum, illum ad res urbanas. Creat autem quotannis unumquodque collegium certũ aliquem regem, qui sodalium omnium caput est. fit autem rex, is, qui ad constitutum diem signum, id est, psittacum quemdam è ligno, stipiti prealto infixum, sclopo, scorpionéve aut arcu etiam dejicit, vel denique xiphomachærâ publicè edit virtutis & præstantiæ suæ specimen. facto rege, ad convivandum se dant, & magnificè epulandum, idque collegiorum maximè sumtibus, quibus assignati jam ab antiquo annui quidam proventus. auspicantur hanc regum creationem dominicâ primâ post Divi Ioannis, & pergunt deinde per dominicas aliquot insequẽtes, donec omnes tandem creati sint, ita ut longo satis tempore durent hi ludi. exercent se quoque diebus festis in spatiosis quibusdam & jaculatorijs campis, qui de publico ipsis assignati sunt, eo quisque armorum genere, quod professio sua præscribit, & præmia, licèt victoribus tantùm proposita, hilariter inter sese absumunt. principales eorum partes, ut si rumor aliquis intus forisvé de hoste, vel seditionis aut alterius mali suspicio, excubias agant ad curiam, mœnia, portas, aliáque præcipua urbis loca. quin & arri-

& arripiunt aliquando portarum claves, ut nempe aperiant eas & claudant, cùm lubet, sed in curiam tamen sollenniter referant. sunt denique velut arbitri quidam inter Magistratum & populum, siquid fortè inter utrumq; dissidij. in summâ sunt quasi præsidiarij quidam milites, sed nempe civiles atque domestici, quia plærique omnes cives Antuerpienses, & quidem honesti loci, nec admittuntur nisi à vigesimo usque ad sexagesimum ætatis annum, & infamiæ omnis expertes. Sunt deinde in urbe sodalitates Circumcisionis, Sacelli Beatæ Virginis, Sanctæ Crucis, & quas alias suprà commemoravimus.

Præter cœtus hucusque nobis enumeratos, sunt Antuerpiæ tria Collegia rhetorum rhytmicorum. quorum primo Violæ nomen est, vulgò **De Violiere**: alteri, Calthæ, **De Goud-bloem**: tertio denique ramo Olivæ, **Den Olijf-tack**. instituta sunt autem ut certis anni temporibus & pro occasionum diversitate, in publicis auditorijs, Græcorum & Romanorum exemplo, comœdias repræsentent, aliásque id genus ethicas & politicas actiones populo non docendo minùs quàm delectando. nam spectantur hic sæpe atque discuntur salutaria quædam & utilia monita. Primarium inter hæc tria & cæteris magis antiquum est Collegium Violæ, cujus omnes ferè sodales, pictores, qui in omnibus sanè actionibus produnt acrimoniæ & ingenij sui dotes. Quia verò & utilis simul & honesti adspectu, magni in primis momenti res est pictura, & non Antuerpiæ tantùm atque Mechliniæ, ubi magis quàm alibi usquam viget, sed per totum hoc Belgium admodùm celebris & fructuosa, non videtur ab instituto nostro fore alienum, si recitaverimus aliquot, partim superstites, partìm vitâ jam functos viros, qui potissimùm eam in hoc tractu propagarint & illustrarint. Primùm itaque dico, plures in solâ hac Belgiâ esse omnium generum atq; professionum pictores, quàm in alijs multis provincijs simul: cumque adeò magnus sit artificum numerus, & creberrima consequenter artis exercitatio, non posse, quin & olim inter eos inventi sint, & hodiéque inveniantur complures, arte & inventione eximij. ac præcipui quidem maximéque illustres eorum qui fatis non ita pridem concesserunt, fuere: Ioannes Eickius, is, qui (ut in pulcherrimo de Illustribus pictoribus opere narrat Georgius Vasarius Aretinus) anno circiter millesimo quadringentesimo decimo, omnium primus invenit colorum oleo temperandorum rationem. rem in hac arte præclaram & vel maximè momentosam! reddit enim colores penè perpetuos, nec, quod ad notitiam quidem nostram pervenerit, & memoriâ hominum possit intelligi, umquam anteà fuit inventa. Misit Eickius quædam opera sua in nostram Italiam, ad magnum illum Alfonsum, Regem Neapolis, ad Ducem Urbini, & alios inibi Principes, apud quos quia plurimi fierent, etiam magnus ille Laurentius Medices posteà conquisivit eorum partem. extat autem in hisce Provincijs, inter alia viri opera, Gandavi ad Sancti Bavonis, præstantissima illa tabula, quâ repræsentatur triumphus Agni Dei, etsi quidam impropriè dicant Adami & Evæ: opus sanè præclarum & admirandum! adeò quidem ut Rex Philippus, cùm magnopere illud desideraret, nec auderet tamen inde auferre, jusserit nuper describi, amandandum hinc in Hispaniam, ab eximio illo Michaële Coxiâ. qui cùm biennium præterpropter in eam rem impendisset, & Regi ex voto satisfecisset, præter alia quædam emolumenta, & pro solo dumtaxat manupretio, ab eo accepit, ex quatuor artis professorum sententiâ, duo millia ducatorum: cumque nondum etiam acquiesceret, majori posteâ liberalitate in hominem usus est Rex. sed ad Eickium nostrum. cujus etiam Brugis ad Divi Donatiani pulcherrima quędam conspicitur tabula, & in eâ Deipara Virgo, cum alijs Divis. Est & Ipris alia quædam ejus tabula, scita valde & memorabilis. egit autem Ioannes magnam vitæ partem Brugis Flandrorum, urbe tunc temporis florentissimâ, ubi tandem in celebri famâ naturæ concessit. æquabat eum Hubertus frater, qui & vixit eodem ævo, & perpetuam ferè fratri in ijsdem operibus operam præstitit. Ioanni & fratri in arte simul & laude successit Rogerius Weidius Bruxellensis, qui inter alia pinxit quatuor illas præstantissimas tabulas admirandæ cujusdam historiæ super administrandâ justitiâ, quas hodiéque videre est in Curiâ Bruxellensi, loco in quo disceptantur & ventilantur caussæ. Rogerio rursùs successit

Collegia Rhetorum rhytmicorum.

Excellentium aliquot Pictorum, tum & Sculptorum catalogus.

Inventio coloris olearij.

cessit Haussius,is qui Portinarijs fecit pulcherrimam illam picturam, quam hodie possidet Dux Florentiæ, quin & ipsi familiæ Medicææ depinxit tabulam elegantem Carregij. Secuti sunt hos Ludovicus Lovaniensis, Petrus Crista, Martinus Hollandus & Iustus Gandensis, qui Duci Urbinatensi fecit egregiam illam picturam Christi cum Apostolis accumbentis & celebrantis ultimam illam cœnam. Iustum excepit Hugo Antuerpiensis,is qui tabulam illam pinxit, quam videre est apud Florentinos ad Divæ Mariæ Novæ. Subjungemus deinde saltuatim alios quosdam defunctos,claros & raros artifices. ac primò quidem Theodorum Lovaniensem,Quintinum,eodem opido, magnum artificem figurarum, cujus inter cætera est egregia illa effigies Servatoris in templo Deiparę Virginis hac ipsâ Antuerpiensi urbe. Iodocum Clivium,civem Antuerpiensem,rarum in colorando,in effingendo verò ad vivum ita præstantem,ut missis à rege Francisco primo certis hominibus, qui artificem aliquem excellentem ad aulam illam adducerent, electus fuerit noster Iodocus,& in Galliam hinc abductus,ubi Regem, Reginam, & Principes quosdam summâ cum laude effinxit, magnis propterea honorarijs ab ijsdem affectus. Hieronymum Bosschium,Buscoducensem,clarum & admirabilem planè in excogitandis rebus facetis atque phantasticis. Bernardum Bruxellensem: Ioannem Berum: Matthiam Coquum Antuerpiensem: Ioannem Hemssenium, haud procul Antuerpiâ: Simonem Benningium,peritissimum artificem miniandi: Gerardum, coloratorem, vel ut vocant illuminatorem eximium, & Lancelottum in exprimendo ad vivum igni & incendio aliquo, velut Trojano, prorsùs mirabilem, omnes Brugenses: Ioannem Mabusium,eum,qui omnium primus ex Italiâ in has oras invexit rationem illam quâ in historijs & fictionibus poëticis depinguntur effigies nudæ. fecit hic inter alia tabulam illam eximiam,quæ monstratur in magnâ Abbatiâ Middelburgensi. sequuntur Ioannes Cornelij Amsterodamus, pictor egregius: Lambertus,item Amsterodamus: Ioannes Scorelius, Canonicus Ultrajectinus, pictor Hadriani Sexti, Pontificis Maximi, idemque architectus clarissimus,qui & ipse non paucas inventiones & novos pingendi modos ex Italiâ secum attulit: Simon Marinionensis,domo Valentianis, picturâ simul & litteraturâ insignis: Ioachimus Pattenerius Bovinensis: Henricus Dinantius: Ioannes Bellogambius, Duacensis: Theodorus Harlemensis, & Franciscus Mostardus, itidem Harlemensis; rarus in exprimendis colore oleario regionibus: Petrus Coucquius Alostanus, magnus in excogitandis archetypis aulæorum, cui peculiariter laudi adscribitur, quod ex Italiâ primus attulerit canonem architecturæ & in hanc linguam transtulerit egregium illud opus Sebastiani Serlij Bononiensis, magno, ut prædicant,regionum istarum commodo: Ioannes Calciacensis,qui cùm ageret in Italiâ, inibi tandem extinctus est: Carolus Iprensis: Marinus Zirizæus, & Lucas Hurembouti'us Gandavensis, pictor & illuminator eximius. Veniunt autem in hanc laudem etiam fœminę,quarum tres modò recitaturus sum. & prima quidem fuit Susanna, dicti Lucæ Hurembloutij soror,quæ cùm in omni picturâ, tum in tenuissimis illis opusculis & illuminandi industriâ supra omnem fidem excelluit,adeò quidem ut Magnus ille Henricus Octavus magnis donis & honorarijs eam in Angliam suam attraxerit, ubi in summâ omnium gratiâ annos complures vixit, & non opibus modò,sed honoribus etiam aucta tãdem decessit. Alteram pono Claram Cæsaream,itidem Gandavensem, pictricem & illuminatricem egregiam, quæ octoginta ipsos annos exegit in severâ virginitate. tertia denique fuit Anna, filia Segerici, doctoris illius medici, cujus suprà fit mentio, & civis Antuerpiensis, etsi ortu Bredani, quæ & ipsa virgo nuper decessit, virtute & pietate insignis. Veniamus verò deinceps ad eos, qui hodiéque superstites. inter quos primus occurrit Franciscus Florentius,pictor in ijs quæ tangunt propriam ejus professionem,inveniendi nempe & designandi,in tantum excellens, ut cis montes quidem & per tot tantasque Provincias fortasse non habeat sibi parem, est enim revera & artifex singularis, & vir ad omnem humanitatem & elegantiam factus, cui palma tribuitur, quod ex Italiâ primus attulerit specimen exprimẽdi ad vivum & mirabili quadam dexteritate musculos omnes & cutem humani corporis. sequitur hinc Guiljelmus

Fœminæ in pictura eximiæ.

Pictores hodieque superstites.

mus Cajus Bredanus, civis Antuerpiensis, historiarum quidem pictor egregius, sed in exprimendo ad vivum planè singularis, idemque sobrius, severus & acuti ingenij vir. cujus nepos Adrianus Thomas Cajus ita in arte est felix, ut, meo quidem judicio, in addendâ operibus suis quadam vivacitate, patruum etiam superet. Ioannes Quintinus, supradicti Quintini Lovaniensis filius: Martinus Vossius, colorandi & inveniendi, tum & efformandi ad vivum mirificè felix: Antonius Wingardus, magnus pictor, & in adumbrandis regionibus valdè industrius; & Iacobus Grimmerus, omnes Antuerpienses. Ægidius Coignettus: Michaël Coxia, cujus & suprà meminimus, homo reverà rarus & magni in arte nominis, unde & opera ejus in magno passim æstimio: Ioannes Bollius, regionum colore oleario effingendarum mirificus artifex: Crispinianus; & Henricus Paludanus, Francisci Florentij discipulus, etiamnum adolescens, sed magni & acris ingenij, qui cum aliquamdiu egisset apud Ducem Florentiæ, posteà Romam se contulit: omnes Mechlinienses. Antonius Morus, Ultrajectinus, pictor Regis Philippi, & celeberrimus sanè ac præstantissimus artifex, in exprimendo præsertim ad vivum, quod quidem eâ promtitudine facit atque vivacitate, ut omnes rapiat in sui admirationem, dotatus prætereà etiam alijs multis virtutibus, arti insigniter consonis. Lambertus Lombardus, Leodicensis, vir magni nominis, eruditus & exacti judicij, nec egregius tantùm pictor, sed magnus etiam architectus, prædictorum Francisci Florentij & Guiljelmi Caij olim præceptor. hic inter alias suas virtutes, magnus inprimis amator est nummorum veterum, quos magno jam numero conquisivit, indiesque etiamnum conquirit. Petrus Breugelius, Bredanus, sedulus imitator elegantiarum Hieronymi Bosschij, unde & acquisivit secundi Hieronymi Bosschij cognomentum. Petrus Arnoldi, cognomēto Longus, Amsterodamensis, clari nominis & ingenij artifex, cujus est egregia illa pictura in templo Divæ Virginis & eadem Amsterodamensi urbe, quę unà cum ornamentis constitit ferè duobus millibus coronatorum. Martinus Hemskerckius, Batavus, Ioannis Schorelij quondam discipulus. Lambertus Nortius, Amersfordiensis, pictor & architectus excellens. Ægidius Mostardus, superioris Francisci frater. Petrus Pourbussius, cujus filius in disciplinâ Francisci Florentij, etsi multùm adolescentulus, magnæ tamen jamnunc expectationis est. Georgius Hofnaglius, licèt admodùm juvenis, in miniando pænè est unicus, nec in effingendo ad vivum postremus, quare & magno auctoramento agit apud Ducem Bavariæ. Ioannes Vredemannus Frisius, & tot prætereà artifices ac summæ spei adolescentes, ut si voluerimus singillatim eos enumerare, opus futurum sit justo volumine. Iam quod fœminas attinet, quatuor etiam recensebo, quæ hodiéque superstites: & prima quidem Lævina est, magistri Simonis Brugensis filia, quæ in miniando, non secùs quàm parens, eâ est excellentiâ atque felicitate, ut idem ille Henricus Octavus, magnis præmijs eam sollicitaverit, & in aulam suam pellexerit, ubi & posteà splendidè nupta est. fuit eadem in flagranti gratiâ apud reginam Mariam: dilectissima impræsentiarum Elisabethæ. altera est Catharina, filia dicti Ioannis Hemssenij, & uxor Magistri Christiani, insignis illius fidicinis. quod conjugum par, ob raras illas virtutes, in Hispaniam secum avexit regina Hungariæ, & priusquam moreretur, legavit unde uterq; se toleraret. tertia est Maria Bessemeria, Mechliniensis, supradicti magistri Petri Couquij vidua. quarta denique Anna Smiteria, Gandavensis, pictrix & illuminatrix eximia. sparsa autem sunt pictorū istorum opera non per Belgicas modò Provincias, sed & maximam partem orbis terrarum, reditque negotiatoribus non contemnendus ex ijs quæstus. Sed ex æquo & bono sit & encaustas aliquot, seu pictores, ut sic dixerim, vitriarios, eosque eximios tantùm, referre: tum quod luculenta inprimis & magni momenti sit ipsa ars, tum quod à Belgis ea, referente jam dicto Vasario, ad culmen perfectionis perducta: cùm, nequid dicam de pulchritudine & vivacitate illâ colorum, isti excogitaverint rationem quâ ita inuri possint vitro, ut nec aquâ, nec vento, nec temporis etiam lapsu umquā evanescant, quod fiebat, cùm gummi & nescio quâ aliâ mixtione temperarentur. quin & vitreas plumbo committendi modum ijdem Belgæ commenti sunt. primarij itaque artis professores

Iterum fœminæ.

Encaustæ, seu pictores vitriarij.

fuere, Arnoldus Hortius, Noviomagensis, & Opidi hujus civis, magnus delineationum Italicarum imitator, & rationis colorum vitro crystallino inurendorum primus inventor. Theodorus Iacobi Felartius, artifex præstantissimus, & inventionum planè mirabilis. Theodorus Stassus, Campensis. Ioannes Acquius, Antuerpiensis, qui vitreas illas Bruxellis in æde primariâ Divæ Gudilæ & Sacello Sacramenti tam accuratè depinxit, & Cornelius Buscoducensis. Florent hodiéque Cornelius Dalius, qui artificio quodam singulari non vitro tantùm, sed & crystallo, ita quosvis coloris inurit, ut videantur oleo temperati esse, tum & elegans designator est. Iodocus Veregius, artifex peritissimus, & maximi in hoc genere nominis, agens apud Imperatorem, & Iacobus Florentius, omnes Antuerpienses. Ioannes Stassus, Theodori jam dicti filius, & paternæ virtuti probè respondens, & Ioannes Zelius Ultrajectinus. Sed nec in Architecturâ atque sculptura defuerunt hic umquam viri illustres & memoriâ digni. quales adeò nuper Sebastianus Ojus, Ultrajectinus, architectus clarissimus Caroli Quinti Imperatoris, ac deinde Philippi Regis, qui magnâ suâ cum laude designavit Hesdinum, Carolomontium atque Philippovillam, opida limitanea sanequàm munitissima. Guiljelmus Ceurius, Goudanus, architectus quidem admodùm bonus, at melior etiam sculptor. Ioannes Dalius, sculptor simul & vates elegantissimus. Lucas Leidius, magnus chalcographus, & Guiljelmus Antuerpiensis, architectus famosus. Hodie vivunt vigentque Iacobus Breuquius, natus ad Divi Audomari, vir nobili stirpe, & cùm sculptor, tum architectus eximius, qui Reginæ Hungariæ, Belgicæ tunc gubernatrici deformavit Bossutum, Mariæmontium, aliáque superba quædam ædificia. Ioannes Bologna, Duacensis, ejus discipulus, & hodiéque longè clarissimus, agens apud Principem Florentinorum. Ioannes Heerius, dictus Mijnsheeren/ Gandavensis, architectus & sculptor insignis, cujus & filius, Lucas, vir & pictor egregius, ac complurium rerum inventor, etiam in poësi excellit. Matthæus Mandemakerus, Antuerpiensis, sculptor clarissimus, in stipendio Regis Romanorum. Cornelius Florentius, Francisci Florentij frater, architectus & sculptor eximius, idemque diligens valdè & officiosus vir, cui adscribitur illa laus, quod ex Italiâ omnium primus in has oras intulerit artem exprimendi ad vivum internas specuum partes, quod genus Itali vocant *grottescas*. Henricus Paschenus, Antuerpiensis, architectus perquàm eximius, qui designavit palatium illud & promtuarium Hansæ Teutonicæ, posteáque vocatus fuit Londinum ad delineandam celebrem illam bursam, cujus suprà facta est mentio. Lambertus Suavius, Leodicensis, architectus præstabilis, & idem singularis chalcographus. Iacobus Iongelingius, Antuerpiensis, sculptor & statuarius valdè excellens, qui nuper ex ære effinxit statuas illas mirabiles, imò prorsùs stupendas septem Planetarum & Liberi patris, quas, ceu opus quoddam perrarum, Magistratus Antuerpiēsis dono dedit Principi Parmæ. Guiljelmus Paludanus, frater Henrici jam dicti, magnus & accuratus sculptor, cujus filius Raphael, magni etiam nominis artifex. Ioannes Sartius, Neomagensis, sculptor egregius. Simon Delphensis & Iodocus Iansonius Amsterodamensis, sculptores eximij. Georgius Robinus, Iprensis. Theodorus Volcardi Cornhertius & Philippus Gallæus, ambo Harlemenses, & chalcographi elegantissimi. tum & alij plurimi, quos longum sit recensere. Atque hi quidem pictores & artifices cæteri, alius addiscendi, alius antiquitatum spectandi & primarios earumdem artium professores cognoscendi, alius denique fortunam sibi fabricandi & innotescendi gratiâ, plerique omnes viderunt Italiam. unde, posteaquam animo factum est satis, revertuntur plerumque in patriam, arte, opibus & honore auctiores. & hinc porrò sparguntur artifices per Britanniam, per universam Germaniam, præsertim verò per Daniam, Sueciam, Norvegiam, Poloniam, aliasque regiones septemtrionales, adeóque per ipsam Moscoviam. ne quid interim dicam de ijs, qui Galliam Hispaniam atque Lusitaniam petunt, à Principibus nempe & Rebuspublicis alijsque Dynastis, magnis ut plurimùm honorarijs auctorati.

Architecti atque sculptores.

Pictores Belgæ varie passim dispersi.

Sed ut redeamus ad statum Antuerpiensem, dico, non posse deliberari de re aliquâ gravi & momentosâ, sive Principem ea tangat, sive & ipsam urbem, nisi quatuor

Ratio conveniendi, inter qua-

tuor

tuor illa suprà nobis descripta membra unanimiter inter sese consentiant. qui consensus ita solet præstari: convocat Magistratus ille supremus in curiam publicam consilium illud, quod vocant magnum, & ex ijs personis, quæ in quatuor ipsis membris magistratu funguntur, constat. hic alter è Syndicis propositurus est, verbi gratiâ, Principem postulare subsidium aliquod militare: vel necessum esse, ut augeantur exactiones vinariæ, vel quid aliud tale. factâ propositione, tria membra primaria separatim dumtaxat consultare habent, & plurium suffragiorum auctoritate decernere: sed Decani artificum, constituentes, ut diximus, membrum quartum, oportet ut convocent omnes, aut saltem plerósque collegiorum suorum tribules, quibuscum in unum locum coactis conferunt rem in Senatu propositam. inde liberè quisque dicit sententiam. quo facto, post varias altercationes, tandem concluditur. hanc conclusionem Decuriones referunt ad Senatum, quem semel quidem aut iterùm, vel & pluries aliquando accedunt, prout variè disceptatur & controvertitur ipsum negotium. Si non consentiunt quatuor membra, nihil omninò potest decerni. si consentiunt, rata & certa res est, & fas ipsis condere nova statuta & leges, imò & obligare totum Opidi corpus in quamcumque pecuniæ summam, vel ad cujusvis alterius rei præstationem. At in rebus maximè serijs & gravioris momenti, puta munitionibus, & id genus negotijs, omninò opus adsensu atque suffragio Principis, futuris alioqui ipso facto nullis atque invalidis.

tuor urbis membra.

Consensus Principis.

Vectigalia & cæteræ omnes exactiones, præter pauculas quasdam, easque minutiores, & quas vulgò impositiones appellant, velut Principis nomine & extra ordinem certis quibusdam rebus impositas, reipublicæ sunt, quæ pro arbitratu de ijs disponit. etsi tamen quotannis, in creatione novi Magistratus, coram aulicis commissarijs, summaria quoque reddatur earum ratio. qui census adeò hodie luculenti sunt, ut ducentorum millium coronatorum summam annuatim excedant. consistunt autem in vinarijs ferè & cervisiarijs illis tributis, quæ ab istis vocantur *accisæ*, & maxima sanè, adeóque pænè immensa sunt: ita quidem, ut illud vini annuo spatio reddat sexaginta circiter millia ducatorum, cervisiæ, toto quadrante plus. consistunt præterea urbis proventus in vectigali frumentario, etsi admodùm tenui: in vectigali carnario, quo videlicet definitum est certum pretium in mactandi pecoris capita, quod nec ipsum est magnum: & ex horum tamen utróque, ob immensam frumenti & pecoris copiam, colligitur bona pecuniæ summa. consistunt inde in reditibus minutorum aliquot munerum & opificiorum, quæ ut liberè quis exerceat, necesse est pretio redimat facultatem. habet denique census quosdam Antuerpia è fundis, domibus, alijsque locis aliquot publicis, quos sollenni more quotannis locat. atque hæ & aliæ quædam minutiores, sunt annuæ urbis obventiones, quæ (ut diximus) inter se junctæ summam illam ingentem constituunt. quod non impedit tamen, quo minùs, ob varios sumtus extra ordinem & in novos hos muros aliáque opera publica recèns factos, tum & insolita multa subsidia Principi in his bellis concessa, urbs hodie restet obærata, & pecunias aliquando accipiat fœnori, dinumeratis ferè decem vel & duodecim in centena: vænales quoque interdum proponens hæreditarios simul & temporales proventus: qui priores emturiunt, pro sedecim quos exponunt, singulos nummos quotannis accipiunt: qui posteriores, pro totidem illis, binos. ratio verò nummi sic reciprocè commovendi & occupandi in genere talis est: ego, exempli gratiâ, ut fruar perpetuo aliquo, sive & temporario censu, occupare constitui mille ducatos. postquam egi cum Thesaurarijs, & de pretio inter nos convênit, numero nummos meos Quæstori. is continuò refert in tabulas publicas, traditâ mihi apochâ, cujus vi jubeo mihi ab aliquo urbis Secretario confici publicum instrumentum. id, cum expediuntur hæc talia, muniendum procuro sigillo illo majori, quod *monarchiam* indigetant, & in arcâ quatuor clavibus clausâ diligenter custodiunt. quarum clavium una quidem est penès veterrimum Scabinorum; alteram servat is qui in veteri Magistratu est vetustissimus; tertiam verò Decanus nautarum; quartam denique Decanus collegij institorum. neque verò aperiri potest hæc arca, vel quidquam omninò sigillari, nisi adsint quatuor illi clavium prædictarum custodes,

Vectigalia, cæteræque exactiones.

Vectigal vini atque cervisiæ.

Alia quædã vectigalia, & quantum reddant.

Ratio obligandæ urbis.

unà cum altero Consulum. atque hoc pacto & mihi se obligat civitas & litterarum mearum exhibitori, habeoque eam in tantum mihi obstrictam, ut si fortè fortuna non solvat, possim jus meum persequi contra quemcumque & ubicumque repertum civem.

Officia Principi præstita, ejusque in hac urbe proventus.

Antuerpia ordinariè quidem Principi suo nihil quidquam pendit. at postulante necessitate, unà cum alijs terræ Ordinibus, pro ratione & modo petitionum, largiter illi succurrit. quin & seorsim interdum atque per se officia quædam exhibuit, & in centena, ducena, imò & trecentena ducatorum millia pro eo se obligavit, alia insuper aliáque idemtidem illi gratificans, & nominatim ut ultra sollennia urbis vectigalia, suo nomine & ad certum aliquod tempus statuere possit exactiones quasdam in vinum, in cervisiam peregrinam, in carnes, & ejus generis alia. Gaudet etiam Princeps in ipsâ urbe, quatenùs Dux Brabantiæ, mercium quarumcumque mari intrantium exeuntiumqúe portorio, quod vulgò vocant, **den Brabantschen tol.** id autem portorium quarto quóque anno palàm locari solet, ultimóque licitatori addici, pretio ferè in singulos annos vicenûm millium ducatorum. exigit inde Princeps Antuerpiæ, quatenus quidem est Comes Zelandiæ, consimilis in maritimas merces portorij partem, quod integrum anteà pendebatur in ipsâ Zelandiâ: hodie verò in gratiam mercatorum Antuerpiensium, quælibet mari in urbem invectæ & exportatæ ex eâ merces, Zelandicum illud portorium in ipsâ urbe; reliquæ aliunde allatæ, & aliocumqúe delatæ, in Zelandiæ portubus pendunt. & locatur quidem idipsum portorium eodem ferè cum superiori pretio, vel aliquanto etiam pluris. extra verò hæc duo perexigua sanè portoria (ita voco, adspectu exigui pretij mercibus mari advectis impositi) neque Principi, neque Magistratui huic urbano, pro ijs quæ importantur evehunturve viâ terrestri, ne obolus quidem dependitur. magna sanè & insignis immunitas! Habet insuper Princeps Antuerpiæ partem suam in bonis, quę ob domini aliquod crimen confiscantur. habet bona quędam hęreditaria, puta publicum carcerem, officinam monetariam & consimiles aliquot resculas. cujusmodi & per totum hoc Belgium fruitur. sed enim super ejus reditibus & sacro patrimonio, suprà in generali descriptio abundè à nobis dissertum est.

Concilium super Principis patrimonio.

Quoniam verò fecimus mentionem de censu & patrimonio Principis in Antuerpiensi hac urbe, attingemus etiam paucis, antequam procedamus, Concilium Cameræ hujus quadrantis Brabantiæ, quod hic, regio nomine, sedem habet, & vulgò vocantur **de Tol-kamer.** constat id novem Consiliarijs, qui Belgicè audiunt **Eerslaten**/ graphiario item & minoribus aliquot administris. interest etiam ei, vel ut veriùs dicam, pręest generalis hujus quadrantis Quæstor, qui & ipse titulum habet Consiliarij Regij, & vicarium sibi subjectum. munus ejus (planè ut suprà diximus de Ammanno) Senatores monere ut dicant jus, & sententias ferant in caussis tribunali isti propositis. quod tribunal cognoscere habet & judicare de controversijs quæ nascuntur circa dominium prędiorum, censuum, molarum, aquarum tam perennium, quàm stagnantium, portoriorum, vectigalium, & aliorum Principis è jam dicto quadrante redituum. quos potestatem habet locandi, & immittendi conductores in possessionem, vel ex eâ movendi. cognoscit denique & de legitimâ illegitimáq; spuriorum. reparandas curat & dirigendas publicas vias, cavetqúe ne vel publico vel privato damno quisquam eas excedat. Quæstoris, ultra quod cæteris præsidet, peculiare insuper munus est exigere Principi debita, & vicissim ea præstare quæ ipsi in his talibus essent præstanda. cujusmodi ministrorum genus habet etiam Princeps non in cæteris tantùm Brabantiæ partibus, sed in alijs quoque Belgicæ suę Provincijs.

Ordo administrandæ justitiæ.

Iam quod ordinem spectat administrandę in urbe justitię, is propemodum talis est: eunt ad Magistratum supremum primâ, ut vocant, instantiâ, omnes omninò tam civiles, quàm capitales caussę, ijs tantùm exceptis, quas jam diximus disceptari coram Magistratu Hallarum. & sententię quidem latę in capitalibus decretorię sunt, nec usquam aut umquam retractantur. in civilibus secus est, quę, etsi prę stitâ per actorem cautione, illicò sortiantur effectum, provocare tamen ab ijs fas, & re-

& reformandas deferre ad Cancellariam Brabantiæ. in quâ ſedulò recenſentur, & ſiquidem malè judicatum ſit, reſtituitur pars in priſtinum ſtatum, & refunduntur ei impenſæ, taxatis etiam damnis & quanti interfuiſſet. contrà verò, ſi nullo jure ſubnixa ſit provocatio, reus, præter impenſas, etiam multam aliquam Regi, tamquam Duci Brabantiæ, pendit. Inter provocationes autem & reformationes tale diſcrimen eſt, ut ſententiæ latæ in foro aliquo ſubalterno, & a quibus provocatum eſt inde Antuerpiam, executioni haudquaquam mandentur, niſi priùs ab Antuerpienſibus approbatæ: pronuntiatæ verò Antuerpiæ, delatæque ad Cancellariam, præſtitâ (ut jam dictum eſt) per actorem cautione, illicò ſortiantur effectum. excipio, ſi honorem alicujus tangant & famam, vel aliud quidvis irreparabile.

Ratio procedendi coram Magiſtratu ſupremo in criminalibus talis eſt. Marcgravio, ſine prævio Burgimagiſtri ad res urbanas conſenſu, nefas civi cuiquam, niſi quem deprehendat in flagranti delicto, manus injicere. conſenſu autem obtento, debet eumdem civem ſic legitimè comprehenſum Magiſtratui intra triduum ſiſtere. qui Magiſtratus, re per cornicinem priùs in veteri Burgo publicatâ, quò videlicet omnibus innoteſcat, congregatur ut plurimùm omni die Veneris, ad expedienda hæc talia in ordinarium quemdam & Principalem locum, Teutonicè dictum **De Vierſchare**, locum ſubdialem & patentibus portis, ita ut unicuique ad eum pateat aditus, liceatque ijs quæ aguntur quæque dicuntur liberè intereſſe. qui mos per univerſam ferè hanc Belgicam, fortean & Germaniam, obtinet. atque hic Marcgravius, ſeu pro eo Scultetus coram populo reum arceſſit, & vel capitis eum, vel alio quovis ſupplicio affici poſtulat. reo liberè licet adhibere ſibi quemcumq; voluerit advocatum, ſéque rationibus quibuſcumque purgare. quod ſi fortè non ſit unde advocatis perſolvat, non propterea tamen deſtituitur. ſunt enim conſtituti eum in finem primarij quidam cauſſidici, qui operam ſuam ſedulò reis impendant. quin egomet vidi etiam ipſum carnificem, per octodecim totos menſes, in capitali quodam negotio, gratuitam operam ponere. ſi delictum inveniatur leve, reus illicò liberabitur, cauto modò de reſpondendo, & judicio ſeſe, quotieſcúmque vocetur, ſiſtendo. inde cunctantiùs peragetur proceſſus. & ſi nullo fundamento nixa fuerit accuſatio, condemnabitur ipſe Marcgravius in expenſas. ſi è contrario cauſſa ſit gravis, flagitabitur reus in quæſtionem. quod ſi Iudices annuant, neceſſum eſt, ut & civitas, cauſſâ priùs auditâ, ſententiam approbet. approbatâ, reus, priuſquàm tradatur in manus carnificis, qui in hoc tractu etiam partes tortoris agit, privatur civitate. quo facto, non poteſt tamen ei Marcgravius quæſtionem tormentariam adhibere, niſi præſentibus ſaltim duobus Scabinis, nec diutiùs eum torquere quàm pro eorum arbitrio. ſi confitetur, educitur ſtatim ex carcere, ut confeſſionem ſuam ad veterem quemdam pontem coram populo ſpontè confirmet, ne videlicet ipſe, vel alius quiſquam in poſterū dicat confeſſionem ei fuiſſe cruciatuum vi extortam. quam ſi approbat, tum poſtridie ferè, vel cùm Magiſtratui commodum, ducitur rurſùs ad idem illud priùs tribunal. ubi unus è Secretarijs, tamquam Graphiarius rerum criminalium, clarâ voce confeſſionem ejus è ſcripto recitat. quâ recitatâ & accuratè excuſſâ, Magiſtratus, pro facinoris gravitate, concurrentibus priùs in unam eamdémque opinionem omnibus planè ſuffragijs, nam aliter nihil concluditur, dicit ſententiam, quam ipſemet Conſul clarâ & altâ voce pronuntiat. pronuntiatam, qualis ea demùm ſit cúmque, Marcgravius intra quatuor & viginti horarum ſpatium, Principis ſumtu, exequitur. antequam verò feratur ſententia, Marcgravio, niſi fœdius tamen & enorme delictum ſit, pecuniâ licet cum reo transfigere, cujus duo quidem trientes Principi, reliquus ipſi accedit. Extraneorum & qui in urbe non habent fixam domicilij ſedem, ſi in carcerem fortè conjiciendi ſint, non habetur tam anxia ratio, nec in ſubjciendis ijs torturæ adhibentur tot ceremoniæ: in reliquis pari ferè cum civibus jure tractantur. ſollenne autem eſt Magiſtratui capitales omnes cauſſas quamprimum expedire. Non conceditur ijs, qui affecti ſunt capitali ſupplicio, ſepultura, niſi paucis quibuſdam, idqûe ex gratiâ, vel interdum etiam pretio. omnium verò, ſive ob hæreſim, ſive ob crimen læſæ majeſtatis, vel latrocinium etiam, homicidiumve aut quodlibet aliud

In capitalibus.

ſcelus

scelus interfectorum bona, liberis, siquos habeant fortè, maternâ dumtaxat parte reservatâ, confiscantur. Observatur Antuerpiæ, quod criminalia quidem attinet, in omnibus templis atque cœnobijs, asyli & tuti receptus jus. at si fœdum tamen sit facinus, aliâ viâ reis effugiendum est, nam in talibus, Pij secundi diplomate, fas reos inde abripere.

In civilibus. In civilibus verò, nemini prorsus in ullum civem, vel & extraneum fixam in urbe domicilij sedem habentem, datur manus injectio, sed nec in bona ejus detentio, nisi priùs vocetur in jus, ac rectè & ordine contra eum procedatur. ordo autem est talis. citatur per viatorem aliquem reus coram eo Magistratu, cujus est caussæ cognitio: atque ibi linguâ Teutonicâ per Advocatũ vel procuratorem verbis vel scripto proponitur postulatio. si actor habet ejus chirographum, vel manifestum aliquod documentum, condemnatur mox reus in petitam ab eo pecuniam: quam vel exsolvere cogitur, vel actutum deponere. condemnato præfiguntur breves aliquot termini ad solvendum: intra quos si non solvit, immittuntur in ejus domum duo tresve executores, quos Itali *Sbirri*, Belgæ **de Kluyvers** appellant, bonis ejus videlicet asservandis, & ne aliò ea transportet. expectatur deinde ad octo vel decem dies, si reperiat fortè unde æs illud dissolvat. nisi reperit, Ammannus, seu rerum civilium prætor, in commentarium redigit bona ejus mobilia, quæ inde ad paucos dies, idqúe rei ipsius sumtu, vænum dantur, & nisi nomini expungendo suffecerint, propediem & servatâ sollenni consuetudine. venduntur etiam immobilia: quæ si nec ipsa sufficiant, tum demùm conceditur in personam ejus manus injectio. alioqui, & nisi liquidò constet non esse unde creditoribus satisfiat, non potest vel civis, vel extraneus, cui firma in urbe sedes est, in carcerem conjici. excipio tamen, si suspectus sit fugæ. Extraneus verò cui nullum in urbe est domicilium, corripi potest omni momento, noctu diu, & ubicúmque sit ejus habendi copia, præterquam in templis & civium ædibus, quę numquam non sunt immunes. conjecto in carcerem reo, postulat actor intra tertium diem, nam alioqui ipso facto laxatur, ut vel solvat captivus, vel caveat saltim de eo quod judicatum erit solvendo. præstitâ cautione, reus carcere liberatur, & ordinariâ inde viâ coram Magistratu caussam suam disceptat. sed in omnibus caussis civilibus, nisi liquidi prorsùs juris sint, lento gradu proceditur. Differamus verò deinceps & paucis verbis super alijs quoque statutis & præcipuis aliquot maximéque ad politiam & societatis humanæ conservationem necessarijs ritibus, Antuerpiæ, magno publico bono, usitatis. unde, non sine notabili fructu, pleniorem adipiscemur regiminis ejus notitiam. Et primò

Præcipua quædam Urbis statuta. Nemo civis aut incola hujus urbis alteri civi incolævé potest injicere manus, vel eumdem vocare in jus, aut bona ejus quomodolibet detinere, extra hanc ipsam urbem, idque sub gravibus admodùm pœnis: nisi si adversarius ille cesserit foro & factus sit fugitivus.

Super ijs qui cedunt foro. Si contingat, ut aliquis civis incoláve Antuerpiẽsis creditoribus suis decoquat, præfertur, quo ad bona dotalia, cæteris omnibus ejus uxor. post uxorem verò, vel liberos matrem repræsentantes, sequitur Princeps, sive respublica. reliquum, habitâ ratione proportionis, creditoribus posteà cedit. & quò meliùs evitentur fraudes, si vel unus aliquis creditorum nolit cum decoctore transigere, licèt cęteri omnes jam transegerint, non potest tamen eò compelli, ac omninò, si non in præsens, at cum tempore saltim & præstitâ cautione tranquillandus est.

Non licet hic patrem convenire pro filio, neque filium rursùs pro patre, etiamsi emancipatum. & emancipatio sanè vix isthic in usu est, contrà quàm in multis Italiæ partibus.

Super hæreditatibus. Succedunt parentibus suis utriusque sexus liberi, & quidem æquatis inter se portionibus: salvis tamen bonis clientelaribus, quorum præcipua domus unà cum jurisdictione supremâ ac duobus deinde reliquorum bonorum trientibus cedit filio natu maximo: reliquus triens inter reliquos melioris sexus liberos æquis partibus distribuitur, fœminis prorsùs exclusis. si autem nulli sunt liberi, bona clientelaria stante conjugio inter virum & uxorem quæsita dividuntur ex æquo inter

utrius-

utriúsque ipsorum hæredes, ita tamen ut magis longævo reservetur integer ususfructus. Notandum etiam, creditoribus defunctorum licere, ut unum aliquem & quemcúmque voluerint ex eorum hæredibus, & quidem pro integro suo credito, vocent in jus, neque opus esse ut conveniant eos singulatim, quippe qui inter sese posteà transigant.

Non potest sine Principis auctoritate quisquam pater illegitimum aliquem filium, cautè quidem & validè, natalibus restituere. filius verò sic restitutus plurimis liberatur incommodis. & præcipuè, si obierit sine liberis (nam eodem illo legitimationis instrumento etiam ista facultas nominatim ei conceditur) adipiscitur jus testandi, & bona sua cuicúmque placuerit relinquendi. quod si moritur intestatus, bona legitimè devolvuntur ad proximos ejus hæredes: cùm alioqui & nisi redditus esset legitimus, nec ipsi liceret testari, nec hæredibus ejus, sed Principi facultates essent cessuræ. Sedenim etsi natalibus restitutus sit, non fit tamen, ita ut fratres & sorores legitimi, hæreditatis paternæ particeps: sed ex eâ non aliud percipit quàm siquid illi disertè pater legavit. Cautum etiam lege est, ne quem gerere possit alicujus momenti magistratum. ad quam tamen dignitatem viam illis subinde pandunt virtutes. At verò ex parte matris, nisi fortè conceptus sit eâ nuptâ, vel ex alieno marito religióso ve, filius nothus, unà cum reliquis fratribus atque sororibus, etiamsi legitimis, singula quæque bona, sive mobilia ea, sive stabilia, æquis partibus dividit. quinimo & in rebus clientelaribus idem ei est juris, non aliter quam si ex legitimo thoro prognatus sit. obtinétque hæc ipsa ratio per omnes has Inferiores Catholici Regis provincias: Lovanio tantùm excepto. dictitant enim isti, non posse mulierem aliâ ratione filios illegitimos gignere, cum ipsorum quidem jacturâ, quàm triplici illâ jam dictâ. Notho etiamsi natalibus minimè restituto filij tamen, siquos habet, succedunt. *Super filijs nothis.*

Bona stabilia, quo occurratur humanæ malitiæ & vitentur alia quæque incommoda, neque vendi neque oppignorari aut alio quovis modo alienari possunt, nisi intervenerint litteræ Senatoriæ, hoc est, auctoribus uno, ut minimùm, è Scabinis & Secretario aliquo, repræsentantibus totum Senatum & id genus contractus in tabulas publicas referentibus, confirmatæ. Iam quò cautè & circumspectè procedatur in bonorum stabilium emtionibus, optimæ sunt & compendiosissimæ quædam consuetudines: ita quidem ut ipsi emptores, prestitis prius de jure præstandis, intra decimum quintum, vel ut longum sit decimum sextum mensem, fiant rerum emtarum securi, nec ullo in posterum tempore concedatur in eas evictio, vel quid aliud tale. atque hæ quidem leges efficiunt, ut & venditor statim reperiat rei suæ emtorem, & emtori legitimè cautum sit: nec requirantur, ut in alijs aliquot locis, pro re venditâ fidejussores. Bona verò mobilia, puta merces, obligationes & id genus chirographa, sive à tabellione confecta sint, sive privatâ dumtaxat manu subscripta, quò videlicet expeditiùs currant negotia, liberè possunt vendi, oppignorari, vel & alio quovis modo alienari, idque vel publicâ, vel privatâ scripturâ, suntque tales illi contractus omninò rati & validi. *Super bonis stabilibus.*

Sponsalia non unius in hac urbe sunt generis, & ex contrahentium ferè arbitrio pendent. ac primò quidem siquando alteruter parens filiam suam in matrimonium elocat, solet ferè genero dare præ manu certam pecuniæ summam, doti posteâ deducendam: nec propterea tamen excluduntur nuptæ ab hereditate. eadem planè de filijs ratio. mortuis tandem parentibus, & pecuniâ illâ priùs deductâ, liberi utriusque sexus opes hereditarias æquis partibus inter se dividunt, feudalibus tamen, prout suprà ostensum, exceptis. Viri verò & mulieres sui juris variè & pro arbitratu sponsalia inter se contrahunt. erit aliquis dives, qui donatione propter nuptias conjugi legaturus est certam pecuniam: eam ipsa marito superstes unà cum dote quam attulit, nec præterea quidquam, ex bonis ejus accipiet. erit item matrona, quę, si pręmoriatur, simili aliquâ donatione maritum prosecutura sit. quod si nullę omninò pactiones hujusmodi inter conjuges intercesserint, ut in potiori matrimoniorum parte contingit, tunc alterutro conjugum mortuo, dividi solent bona mobilia, tum & ea quæ stante matrimonio conquisiverunt, cujuscum- *Sponsalia.*

que

que demùm ſint generis, (clientelaribus tantùm exceptis, in quibus obſervatur ratio ſuprà nobis expoſita) dividi inquam ſolent æquis ſemiſſibus inter ſuperſtitem & communes liberos, vel, in horum defectu, proximos prædefuncti hęredes. dividuntur eodem modo etiam domus omnes & prædia ſita in territorio Antuerpienſi, & intra verſatiles illos obices anteà memoratos: pręterea reditus annui ab utráque parte allati & vel redemtione vel venditione vel denique permutatione abalienati. reliqui autem cenſus & res omnes immobiles revertuntur ex aſſe ad eam partium unde provenerint: niſi aliter tamen dictent conſuetudines loci, in quo talia illa bona, extra territorium Antuerpienſe, ſunt poſita. Gaudet autem uterlibet ille qui ſupervivit in mobilium rerum diviſione nonnullis prærogativis, & primò cedit ei ſollennior ſuus cultus, cedunt annuli item & torques, tum & alia quæ diebus feſtis induitur: præterea lectus cubicularis probè ac decenter inſtructus, & ex quavis ſupellectilis ſpecie pręſtantiſſimum quódque: denique & unum aut alterum vas ex argento eſcario, quod excedere tamen non debet definitum à legibus pondus. Viro, præter hæc omnia, etiam cedunt equus ſuus & arma, quibus utitur vel ad corporis ſui tutelam, vel ad alieni læſionem. cętera tam defuncti quàm ſuperſtitis ornamenta accenſentur bonis mobilibus, & pro talibus, modo quo dictum eſt, in communem fructum venduntur. Superſtitis verò conjugium iterantis & liberos rurſus gignentis bona, ea intelligo quæ poſt obitum relicturus eſt, inter omnes tam ex priore quàm poſteriore matrimonio liberos æquis partibus dividuntur.

Statutum notabile. Eſt etiam mulieribus in hac urbe major quędam, quàm in alijs Belgicæ terris opidiſvé, immunitas. ſiquidem in iſtorum pleriſque conveniri poſſunt uxores, ſive nobiles eæ, ſive ignobiles, pro maritorum ſuorum debitis, & mariti viciſſim, pro illis uxorum: Antuerpię verò, niſi palàm negotientur (quod plurimę quidem ex ijs ſolent) non tenentur æs alienum à viris conflatum pręſtare: tametſi maritus nomina per uxorem tam ante quàm poſt matrimonium facta teneatur diſſolvere.

Nefas tamen uxori obligare ſe ſine mariti permiſſu. excipio, ſiquę publicè faciunt mercaturam, ac etiam extra tabernam domeſticam emant & vendant. Quod ſi obligare ſe velit pro viro, neceſſe eſt ut a Magiſtratu ſumat tutorem, qui marito pręſente & coram eodem Magiſtratu obligationi adſtipuletur. quin etiamſi mariti expers obliganda ſit proprio nomine, aſſumendus eſt nihilominus ille tutor, ne videlicet ipſa circumſcribatur, & obligatio facienda Magiſtratu pręſente.

Nuptiæ. Nuptię cujuſcúmque conjugij, at pro conjugum tamen conditione, non obſtantibus varijs Principum legibus, quę emendant & limitant, fiunt tamen reverà nimiſquam ſumtuoſè. excipiuntur enim ſplendidis & opiparis cœnis, idque per triduum, utriuſque partis cognati atque ad fines: ſponſus magnificè prorſùs excolitur, ſponſa verò etiam magnificentiùs, mutata indies per triduum illud veſte, cęteróque omni ornatu. Si contingat autem aliquos ſponſos tam diu in matrimonio vivere, nuptię quinquageſimo anno exacto magnâ ſollennitate & gaudio repetuntur, ac veluti renovantur. quem morem etiam Sacerdotes uſurpant, & in exodio anni quinquageſimi à celebrato primo ab ipſis ſacro ſuperſtites, ſollenni ritu & ceremonijs illud inſtaurant, vocantque diem illum *Iubileum*.

Puerperia. In puerperijs etiam & parvulorum baptiſmatis magna hic celebrantur & ſumtuoſa ſollennia. offert enim uterque parens initialis puerperę bella quędam munuſcula, & ab eâ partu levatâ convivio rurſùs excipitur. ſed quod maximè notes, uſitatum eſt hiſce hominibus arbitros ſacro fonti adhibere etiam patres & matres, fratres item, ſorores, imò interdum & liberos. quę res niti magis videtur veteri conſuetudine, quàm eccleſiaſticâ auctoritate.

Funera. Funerum quoque ſollennia magno admodùm ſumtu multáq; in pauperes beneficentiâ peraguntur. perſolutis autem defuncto juſtis, exhibetur deinde, oblitterando utcúmque dolori, propinquis & familiarium intimis ſplendidum & magnificum epulum: cęteri verò qui prodierunt in funus ſextario vini & oryzę lacti incoctę patinâ ſinguli ferè donantur.

Quicúmque ex civibus matrimonium contrahit & conſummat extra territorium

rium Antuerpiense absque Consulum alterutrius consensu, is ipso facto amittit jus civitatis, etiamsi vel primo à nuptijs die revertatur, séque in urbe habitaturum contendat. at pecuniâ tamen & gratiâ facile id quod amissum est recuperatur. Civis, qui cum uxore & liberis per sex continuas septimanas, Consule inconsulto, habitaverit extra territorium urbis, privabitur proculdubiò civitate: Iuvenis verò matrimonij expers, etiam sine veniâ, liberè potest ubicumque & quousque placuerit peregrinari, nec in pœnam ullam idcircò incurrit.

Civis qui aliò transfert familiam privilegia civitatis amittit: nisi tamen denuntiarit accenseri se velle civibus suburbanis. duplices enim hic cives, urbani & suburbani. illi Belgicè **Binnen-borghers**/ hi **Buyten-borghers** appellantur. testificatus se civem suburbanum, & sedes suas commutaturus, quas ne sic quidem extra quadrantem Antuerpiæ vel Imperij Sacri Marchionatum licet transferre, tenetur quotannis ut minimùm semel ad ipsam urbem & in eâ sacram synaxim accedere, tum florenum, id est dimidiatum nostrum aureum, reipublicæ pendere: quo præstito, privilegia sibi illibata conservat.

Civis Antuerpiensis, vel & quilibet Brabantinus (cæteri enim hospites hic immunes) si plus anno in urbe commoratus sit, & in alium quemvis Brabātiæ locum sedes suas transtulerit, reipublicæ solvit stabilium quorumcumq; bonorum vicesimam: si migraverit extra Brabantiam, duplicabitur illi vectigal, & decimam ipsam dependet. unde exemti tamen sunt ij, qui in ea sive Brabantiæ, sive extranea loca demigrant, quæ, factâ cum hac urbe trāsactione, adepta sunt hujus tributi immunitatem, qualia nominatim sunt Lira, Bergezomiū, Breda & Middelburgū Zelandię.

Non licet cuiquam extraneo exercere hic publicū aliquem quæstum, nisi prius adeptus sit jus civitatis. id autem exiguo sumtu & in hunc ferè modum acquiritur. itur stato aliquo die & comitantibus aliquot civibus, qui videlicet faciant fidem esse te virum probum & dignum admissu, ad forum judiciarium, atque inibi coràm supremo Magistratu & Marcgravio, sive Sculteto, præstas Duci Brabantiæ, quatenùs Sacri Imperij Marchio, juramentum fidelitatis. hinc reipublicæ quidem pendis senos ducatos, opificij verò tui collegio, id quod jure debetur, persolvis, fruerisque deinceps ijsdem cum civibus privilegijs. excipio tamen: quod, nisi Antuerpiæ, vel in Brabantiâ minimùm natus sis, non pateat tibi accessus ad majorem aliquem Magistratum. verùm filij tui, vel in hac urbe, vel in Brabantiâ geniti, licèt ipse vel infimæ sortis sis, non raro ad summas dignitates emergunt. quæ maxima sanè est munificentia, & hominibus ad virtutem extimulandis calcar. Ratio acquirendæ civitatis.

Sunt in urbe frequentes admodùm scholæ, doctis & juventuti in omni litterariâ facultate instituendæ peridoneis viris sufficienter instructæ: inter quos hodie vel inprimis excellit Iodocus Velarius Verrebrocanus, homo trium linguarum, Latinæ, Græcæ, Hebraicæ peritissimus, & mihi merito suspiciendus, ut quo per aliquod tempus usus sim Præceptore. Sed tralatitium ferè istis hominibus, neque solùm Antuerpiæ, verùm & toto hoc tractu, ut, post factum in studijs tirocinium, filios suos, ea prosecuturos, Lovanium statim, sive Duacum, vel in Galliam etiam inque Germaniam, imò Italiam sæpè ablegent. Scholæ Latinæ.

Sunt prætereà tum in hacipsâ, tum in alijs quoque primarijs Belgicæ urbibus variæ scholæ, in quibus puellæ non minùs quàm pueri instituantur in linguâ Gallicâ: adeò quidem ut accedente ad institutionem hanc usu & tam crebro cum exteris quoq; commercio, ita spargatur & propagetur hæc lingua, ut intra breve temporis spatium generatim eâ usuri sint quasi vernaculâ. neque desunt hic præceptores, qui Italicè quoque & Hispanicè doceant. unde omninò fit verisimile, aut jam esse Antuerpiam, aut cum tempore saltim futurā communem omnium nationum Christianarum patriam, nisi formam tamen & conditionem mutaverit. Scholæ vulgares.

Sunt & aliæ quidem complures & peculiares hujus reipublicæ leges, non laudabiles minùs, quàm utiles, quas silentio tamen, ut fugiamus prolixitatem, prętermittemus: addituri dumtaxat, optimè cautum atque prospectum hic esse, ne quid damni apportent suborta fortè incendia, & præsertim nocturna: dispositis nempe per singulos urbis vicos & præcipua quæque loca crebris vigilibus, qui etiam ca-

vent, nequi in domos irrumpant fures, néve vecticulariam in tabernis & officinis exerceant. Atque ex hactenus dictis abundè colligitur, ultra solidum libertatis, securitatis & tranquillitatis civilis fundamentum, bene reverà compositam probéque ordinatam & constitutam esse Antuerpiensem rempublicam, si rectè & ordine tamen singula quæqúe observarentur.

Numerus incolarum Antuerpiæ.

Nec Antuerpiæ, nisi urgente necessitate, nec verò usquam in Belgio moris est agere accuratum populi, sive, ut vulgo loquimur, animarum in urbe degẽtium censum. quod in Italiâ tamen alijsqúe nonnullis terris receptum est. atenim nos, re diligenter examinatâ & instituto ratiocinio, reperimus, hanc urbem habere centum & amplius capitum humanorum millia. cui assertioni nostræ probandæ, prȩter alia quædam, adducimus, quod anno 1564 in ipso Paschali festo, ad sacram synaxim adierint octogies mille sexcenti, & quod excurrit, pueris alijsqúe qui emansêre in hunc numerum non intrantibus. Dum verò in hoc argumento versaremur, libuit quoque inquirere, quotnam in toto hoc numero essent viri bello & armis idonei. quod dum sedulò accuratéque excutimus, deprehendimus primò, fœminas longè plures esse, quàm viros. hinc complures ecclesiastici ordinis. denique pueritiam pænè innumeram. ita ut omnibus hisce detractis, & computato ab anno ȩtatis duodevicesimo usque ad sexagesimum, vix quatuordecim millia virorum bellipotentium restent. Neque verò hic possum, quin de refertissimâ isthac urbe commemorem quiddam singulare. cum paucis abhinc annis haberetur in quadam suspicione, & extra nundinas quidem, exterorum in urbem intrantium ratio, compertum fuit, uno solo (quis credat?) mense eos unà cum popularibus aliquot minus notis ascendisse ad capita vicies sexies mille ducenta.

ADDITAMENTUM. [*Legitur maximè frequens & referta fuisse Antuerpia ab anno Christi 1556 usq; ad 1577, quo tempore ampliùs centum millia incolarum erant. quod clarissimè attestentur tabulæ publicæ anni 1568, in quibus perscriptum est, censa fuisse eopse anno, in primâ urbis regione, vel ut isti loquuntur vico, capita civium 6239, in secundâ 5924, in tertiâ 6124, in quartâ 6512, in quintâ 5218, in sextâ 5810, in septimâ 9627, in octavâ 6943, in nonâ 7419, in decimâ 7529, in undecimâ 7234, in duodecimâ 7164, in decimâ tertiâ 8248. consummâ: habebis jamnunc in Antuerpiâ homines 89991 eosq; dumtaxat cives. atqui erant eodem anno plurimæ quoque familiæ nationum peregrinarum, quæ in eâ fixerant sedes. harum autem capita numerata 14981, fiunt insimul 104972. jam nautarum etiam & in navibus ferè colentium non exiguus numerus. agebant insuper in suburbijs, & eodem quidem cum civibus jure, capitum quinquaginta ut minimùm millia. peregrinos autem undique confluentes quis tandem edisserat? cùm annis Christi 1549, 1556, 1559, & 1561 censa sint supra ducenta millia civium simul & exterorum capita: quorum statis quibusdam horis & bis in die quinque & amplius millia bursam, quam vocant, frequentarent & in eâ negotiarentur. Cui hoc mirum videbitur, is cogitet secum, in portu & flumine crebrò conspectas supra bis mille quingentas naves, neque diem ullam transisse, quâ non quingentas earum hic portus admitteret, emitteret, neque cresceret tamen minueretvé. cogitet, nullam transisse diem quâ non intrarent duceni currus, solis vectoribus pleni. ne quid dicam de onerarijs illis è Germaniâ, Galliâ, Lotharingiâ, qui singulis septimanis fuere ad bis millenos: ne quid denique de vehiculis rusticanis, commeatum in urbem advehere solitis, qui singulis septimanis fuere supra decies millenos.*]

Amplitudo & civium numerus plærarumq; primariarum Europæ urbium.

Iam verò, ut vara (quod dici solet) vibiam trahit, consideranti mihi, in quàm graves errores alij quidem ex affectu & animi perturbatione, alij rursùs ex ignorantiâ & præsumtione nonnumquam impingant, atque ab ipsis etiam urbium amplissimarum civibus, circa numerum incolarum in ijs degentium, inducantur, visum est, in hunc ipsum finem & nonneminis gratiam, communicare lectori ea quæ hac de re varijs modis atque temporibus certâ & indubitatâ prorsùs fide cognovi: eâ tamen lege, ne vel cavilletur hic quisquam, vel obloquatur, nisi peculiarem magis & certiorem notitiam in contrariam partem sit consecutus. quod equidem vix existimo fieri posse: nec enim temerè aut quasi aërem cædens ista commemoro. enumerabo autem dumtaxat urbes aliquot primarias tam citra quàm ultra mare

montesque positas. ad quarum exemplum deinde & normam de reliquis maximi nominis urbibus facilis erit dijudicatio. Dico igitur, si loquamur de temporibus ordinarijs pacis, & ante exorta hæc bella civilia, quæ non homines modò, verùm ipsa etiam elementa consumserunt, post Antuerpiam nostram, frequentissimam hujus Belgij urbium esse Bruxellam, in quâ circiter septuaginta quinque hominum millia. Gandavum, eâ, quam postea descripturi sumus, magnitudine, septuaginta millia vix excedit. Leodicum, exorbitanti admodùm formâ, diffusius aliquanto & plenius est quàm Antuerpia, & supra centum capitum humanorum millia continet. ne quid dicam de infinito hominum numero in confinijs ejus circumcirca degentium. Colonia Agrippina, urbs superioris Germaniæ, ad flumen Rhenum, ducentis passibus Leodico minor est, incolas etiam aliquanto pauciores complexa. civitas hercules nobilissima, vera colonia Romanorum, antiquitatibus & ædificijs plena, maximè autem ædibus sacris, quarum numerus anni totius diebus par est, nec, quod sacras reliquias attinet, ulli omnino urbi concedit. Augusta, cui nomen est ab Augusto Imperatore, sita ad flumen Lechum, urbs est antiquissima, & cùm opibus, tum potentiâ Germanicarum omnium prima, spectabili satis magnitudine, ut quæ in ambitu quidem pateat novem millia passuum ordinariorum, quorum singuli binis & semi pedibus exactè respondent, diametro verò quatuor millia passuum eorumdem in longitudinem comprehendat. atenim quia pauci in eâ sunt exteri, qui certam quandam subjectionem declinant, numerus incolarum ipsius ad sexaginta millia non ascendit. Noriberga & major simul est & frequentior, urbs opulenta, artibus & mercimonijs florida, in primis autem bene ac laudabiliter instituta gubernatáque, qualiter nempe per totam ferè Germaniam administrantur civitates, tamquam liberæ quædam respublicæ. Praga ad flumen Veluam, Bohemici regni metropolis, amplissima sanè ac Gandavo par urbs est, octo scilicet milliaria ambitu suo complexa, civibus autem vel duplo frequentior, qui centum & quadraginta capitum millia superant. Vienna, metropolis Austriæ, ad Danubium posita, non tam ampla, quàm pulchra, magnifica & habitatoribus frequens est. munitissima insuper, prout convenit, cùm sit urbs limitanea, & validissimum Christianorum adversus Turcas propugnaculum. Cracovia, sita ad clarissimum flumen Vistulam, regni Polonici regia, aliquanto Antuerpiâ minor est. urbs pulchra, dives, ac non populo tantùm, verùm etiam nobilitate regióque splendore plenissima. Magna illa atque stupenda prorsùs Parisiorum Lutetia, ad Sequanam posita, etsi audiat vulgò compendium orbis, murorum tamen circuitu ultra septem millaria non includit. sedenim maximis simul & pulcherrimis undiq; cincta suburbijs, quorum viæ urbem ipsam intersecant, & non aliter quàm propria quædam membra cum corpore illo cohærent. utcumq; tamen ad miraculum ferè extollatur incolarum ejus frequentia, & loquantur nonnulli vel de octingentis capitū humanorum millibus, trecenta & decem, vel ad summum trecenta viginti millia non excedit. qui numerus quidem vel sic satis magnus est, cùm reliquas omnes Europę urbes, solâ Russorum Moscoviâ demptâ, cētum capitum millibus superet. sedes in eâ non tantùm celeberrimi Athenæi, verùm & supremi illius Concilij Regij, quod Parlamentum vulgò appellant, & non supremam tantummodò jurisdictionē illam exercet, sed accedente Regis auctoritate toti, ut sic dixerim, regno leges præscribit. Rhotomagum ad eumdem Sequanam, nec procul Oceano positum, inclyto portu clarum est, ac Ducatus Normanniæ caput. urbs pulchra, opulens, Antuerpiâ nostrâ paullò angustior, civibus autem quàm illa frequentior, qui numero minimùm centum viginti millia, emporio insuper & celeberrimo Parlamento insignis. Burdegala ad amplissimum flumen Garumnam non longè ab ipso mari sita, & pulcherrimo portu, qui Lunæ olim dictus, famosa, totius Aquitaniæ caput est, urbs herclè antiqua, celebris, dives, potens, & Parlamenti illius Provinciæ sedes. Tolosa, urbs vetustissima & nullo non tempore celebris, clarior fortè atq; potentior etiam fuit tempore Romanorum, qui ob merita & insignes qualitates sororis eam cognomēto dignati sunt. est autem paullo Antuerpiâ major: domus in eâ præaltæ & pluribus contignationibus spectabiles, ita ut populo etiam quàm hæc nostra sit plenior.

Lugdunum, urbs longè clarissima & celeberrimi nominis, sita ad placidissimum Ararim & rapidissimum Rhodanum, Tolosâ non ambitu tantum major est, sed & incolis densior, inter quos plurimi variarum nationum alienigenæ. mercimonijs floret, & præcipuè Archiepiscopatu, cujus Præsules, inde a tempore Divi Irenæi, Galliæ universæ Primates. Massilia, urbs admodùm nobilis atque antiqua, posita est ad mare mediterraneum, inclytoque & frequentatissimo portu insignis. caput & veluti fundus totius Comitatus Provinciæ, secuta perpetuò partes Pompejanas adversùs Iulium Cæsarem, Lugduno ambitu simul & civium numero, nec commercijs minùs & opibus ferè æqualis. Sed redeuntibus nobis ad nostrum hunc tractum & mare versùs Occasum trajicientibus occurrit quamprimùm Angliæ caput Londinum, urbs regalis & admodum celebris, sita ad Thamisim flumen, & Antuerpiâ paullò dumtaxat diffusior, etsi ob maximam longitudinem videatur eam longissimè superare. cives habet supra centum & quinquaginta millia, & immensas totius propemodum Regni opes. Hinc Oceanum porrò sulcantes, quem veteres illi Romani crediderunt innavigabilem, ingrediemur mox Olyssipponem, urbem regiam ac pænè maritimam, ut quæ ab ostio vasti fluminis Tagi exiguo tantùm intervallo distet, nobilissimo simul & capacissimo forsan totius terrarum orbis portu insignis, solo ampla, & populo mixti coloris, ob mancipiorum ex Æthiopiâ multitudinem, plena, ita ut circiter ducenta capitum humanorum millia ambitu suo includat, tot præterea undique cincta suburbijs, ut alteram ferè urbem conficiant. deductæ sunt ex hac urbe nostris hisce temporibus, veterum Romanorum exemplo, per varias orbisterræ provincias plures coloniæ quàm ex aliâ ullâ ditione. Inde Hispalim procedemus, sitam ad flumen Bætim non longè ab columnis Herculeis, sive, ut hodie loquimur, freto Gibraltaris. hæc Andalusiæ metropolis, classiumque ex Indiâ Occidentali in Hispaniam commeantium receptaculum, meritò numeratur inter maximas urbes Hispaniæ, sena & ampliùs milliaria ambitu suo complexa, opulenta in primis & populosa, ut in quâ centum minimùm & quinquaginta civium millia. Toletum, ad ejusdem illius Tagi ripam, urbs est multis nominibus celeberrima, nominatim verò amplissimo illo Archiepiscopatu & Primatu Hispaniæ, qui amplitudine ditionis & censu cæteros omnes totius Reipublicæ Christianæ præsulatus exuperat. urbs Hispali aliquantulo minor est, sed vel sic satis magna & nonaginta civium millibus habitata. Vallis-oletum, olim ut asserunt Pincia, Toleto etiam minus est, sed quod mercimonijs magis floreat, ditius etiam & potentius atque civibus plenius.. Madritum, ubi ut plurimum aulæ Regiæ sedes, amplissimum sanè est opidum, sed propter exorbitantem, & alibi editum, alibi humilem atque depressum situm, disjunctum valde & parum concinnum, pulchrum tamen, opulentum, amœnum, & populo pænè differtum, ut qui centum millia capitum superet, ac de die in diem magnis auctibus crescat. Valentia, sita ad mare mediterraneum, regni sui metropolis, lauta planè & spectabilis urbs est, Italicarum instar exstructa, qualiter Barcino quoque & Cæsar-augusta, Vallis-oleto, ambitu simul & civium numero, si non par, saltim haud multo inferior. Granata, amplissima juxta & antiquissima civitas, cœli amœnitate, & viarum, ædificiorum, fontiumque splendore præcellens, industrio valde & diviti populo quondam referta: etsi nuper, ob rebellionem in Regem, extrema quæque perpessa sit; hodie tamen rursus instauratur, & pristinæ suæ frequentiæ paullatim restituitur. Denique brevitatis gratiâ, in Italiam commigrabimus, illam cæterarum Provinciarum olim reginam, imò Imperatricem: ibimusque, non observato ordine præeminentiæ, rectâ Romam, nobili ad superbum illum Tyberim positu celebrem, arcem religionis, ideóque etiamnunc orbis terrarum caput. quæ, ne quid dicam de ingenti ipsius superioribus sæculis magnitudine, quinquaginta, concensitis suburbijs, milliaria, vel præterpropter, complexâ, duodecim tantùm millibus, ævo nostro, in circuitum patet. quin & is ipse circuitus, certis quibusdam partibus, populo admodùm vacuus, hortis verò & vineis plenus est: urbe interim mediocriter habitatâ, ita ut incolarum numerus ad centum millia

capitum

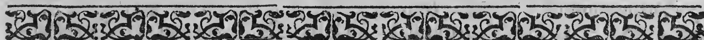
capitum ferè aſcendat, inter quos ſupra duodecim millia Florentinorum. Neapolis, vulgò *Gentilis*, quod Italorum idiotiſmo nobilem, ſive elegantem ſignificat, cognomentum hoc eſt adepta, cùm à loci ipſius, tùm à civium elegantiâ: regni ab ipſâ denominati Caput, maritimáque & ampliſſima civitas, tribus arcibus communita, & plus octo milliaribus ambitu ſuo complexa: adeò denique frequens, ut numeret ſupra ducenta civium millia, & inter eos plurimam ſanè nobilitatem, varijſque dignitatum titulis exornatos Dynaſtas. Florentia, dulciſſima mea & sereniſſima patria, regio prorſùs ſitu ad Arnum fluvium poſita, vulgò audit *la Bella*, hoc eſt pulchra, nimirum à pulchritudine ſuâ, & cùm publicorum ſimul & privatorum ædificiorum, tum aliarum quoque rariorum rerum ſplendore: nobiliſſimæ regionis Etruriæ, duodecim olim regna complexæ, Metropolis. cujus muri, quos recenter metiendos curavit Magnus Etruriæ Dux, ſeptem millibus, minùs totidem brachijs in circuitum patent: ipſâ urbe populo ſimul & artibus plenâ, ita ut uſque ad centum viginti capitum millia numeret, pulcherrimo territorio, & infinitis in eo palatijs, alijſque perpulchris operibus omni ex parte circumdata. Bononia, ſita ad Rhenum Italiæ, cui, à ſoli fertilitate, & annonæ omnis generis abundantiâ, vulgò cognomen *la Graſſa*, urbs eſt, cùm alijs multis nominibus, tum Athenæo potiſſimùm nobilis, ampla etiam & habitatoribus plena, ita ut ſex milliaribus in circuitum pateat, numeretque octoginta & quinque civium millia. Ferraria, pulchro prorſùs adſpectu ad celeberrimum illum Padum extructa, & cùm Ducatus ſui, tum aliarum etiam ditionum quarundam Domina, Bononiâ potius major, quàm minor eſt, ſed nec tectis nec civibus adeò frequens. Mantua, magni illius Virgilij patria, ditionis ſuæ, item Montiſferrati metropolis, ad Mincium ſita & vaſtiſſimum illum lacum, urbs eſt admodùm pulchra, amœna, & cùm ſitu, tum alio quovis munimine adeò valida, ut habeatur planè inexpugnabilis, ampla inſuper & civibus frequens, quorum numerus quidem Ferrariæ nihil concedit. Genua, cognomento *Superba*, quod non civium quidem ſuperbiæ, ſed magnitudini atque potentiæ ſuæ refert acceptum, antiquiſſima eſt totius Liguriæ Domina, Corſicæque regina: ſuperbo inprimis ſitu adſpectúque admodùm nobilis, & mirabili planè portu ad utramque, & orientalem nempe, & occidentalem oram, longo intervallo, juxta mare mediterraneum, locáque illi vicina, procurrens: urbs, tam intus, quàm foris, infinito propemodum ſuperbiſſimorum ædificiorum numero decóra: tum ambitu etiam ingens; ita quidem ut ſi molem includas & portus aliáque novitia quædam additamenta, ſex propemodum milliaribus in longitudinem pateat, & centum plus minus civium millia ſoleat numerare. Mediolanum, cui vulgò nomen *il Grande*, & circuitu ſimul & civium numero, tum imperio quoque reverà peramplum eſt, uſque adeo quidem, ut incluſâ mirabili illâ & validâ arce, pateat ulnis 18350, quæ, exacto calculo, novem milliaribus pænè reſpondent: juxta verò deſcriptionem ſeu cenſum actum nuper auctoritate & juſſu Cardinalis Borromæi reperta in eâ ſunt civium centies & octogies mille ducenta & ſedecim capita; idque præter vicies ferè millenos eorum qui in cubiculis conductitijs agunt, & ultrò citróque idemtidem commeant. ſic ut vulgò credatur, potentiſſimam iſtam & celeberrimam urbem ducentis hominum millibus numquam non eſſe inſtructam. Iam verò, ut omittamus tot alias nobiliſſimas juxta & antiquiſſimas Italiæ urbes, numero junctim trecentas, antequam ingrediamur Venetias, peculiari quadam de cauſſâ breviter attingemus Parmam atque Placentiam, urbes præclaras & vetuſtate ſpectabiles, ſitas in fertiliſſimo tractu Longobardiæ, ejus, quæ ſita putatur in beatiſſimâ parte terrarum. habent autem hæ duæ urbes, inter cæteras ſuas dotes, tam intra murorum ſuorum circuitum, quàm extra illum & per amplam imperij ſui ditionem, maximam ſanè virorum nobilium copiam, ſed in primis felices ſunt hodierno Principe ſuo Alexandro Farneſio, qui, præter alia quidem eximia dona, eâ eſt in re militarî fortitudine ſimul atque peritiâ, ut jure habeatur pro ſummo & glorioſiſſimo ſæculi noſtri Imperatore. Tandem verò agemus de clariſſimâ illa & auguſtiſſimâ urbe Venetiarum, vulgò, & meritò quidem, dictâ *la Ricca*, hoc eſt

opulenta, ob immensas videlicet opes suas & longè latéque diffusum imperium. cui, datâ operâ, reservavimus ultimum locum, quò videlicet se oblectent Lectores & majori cum voluptate animum simul & sensus pascant in considerandâ per otium admirabili illâ & prorsus stupendâ congerie atque republicâ, per Attilæ demum furores & in Italiam nostram incursus, id est anno abhinc millesimo centesimo, & quod excurrit, inter Hadriatici maris paludes, stagna & scopulos, cœptâ condi. quæ hodie quidem octo milliarium ambitu sexaginta complectitur Insulas, civium verò capita, ut præcisè loquamur juxta novissimum censum 195863 indies etiam augens,& per salum illud ac rupes,pro re natâ,passim sese diffundens: eo quidem adspectu & formâ,eo splendore & famâ,ijs denique testimonijs rerum, ut appositissimè sanè de ipsâ cecinerit Clarissimus ille Cornelius Frangipanis,

Che sol' se stessa & null' altra assimiglia.
Sola sibi soli ac nulli alij similis.

Numerus incolarum in nonnullis Provincijs.

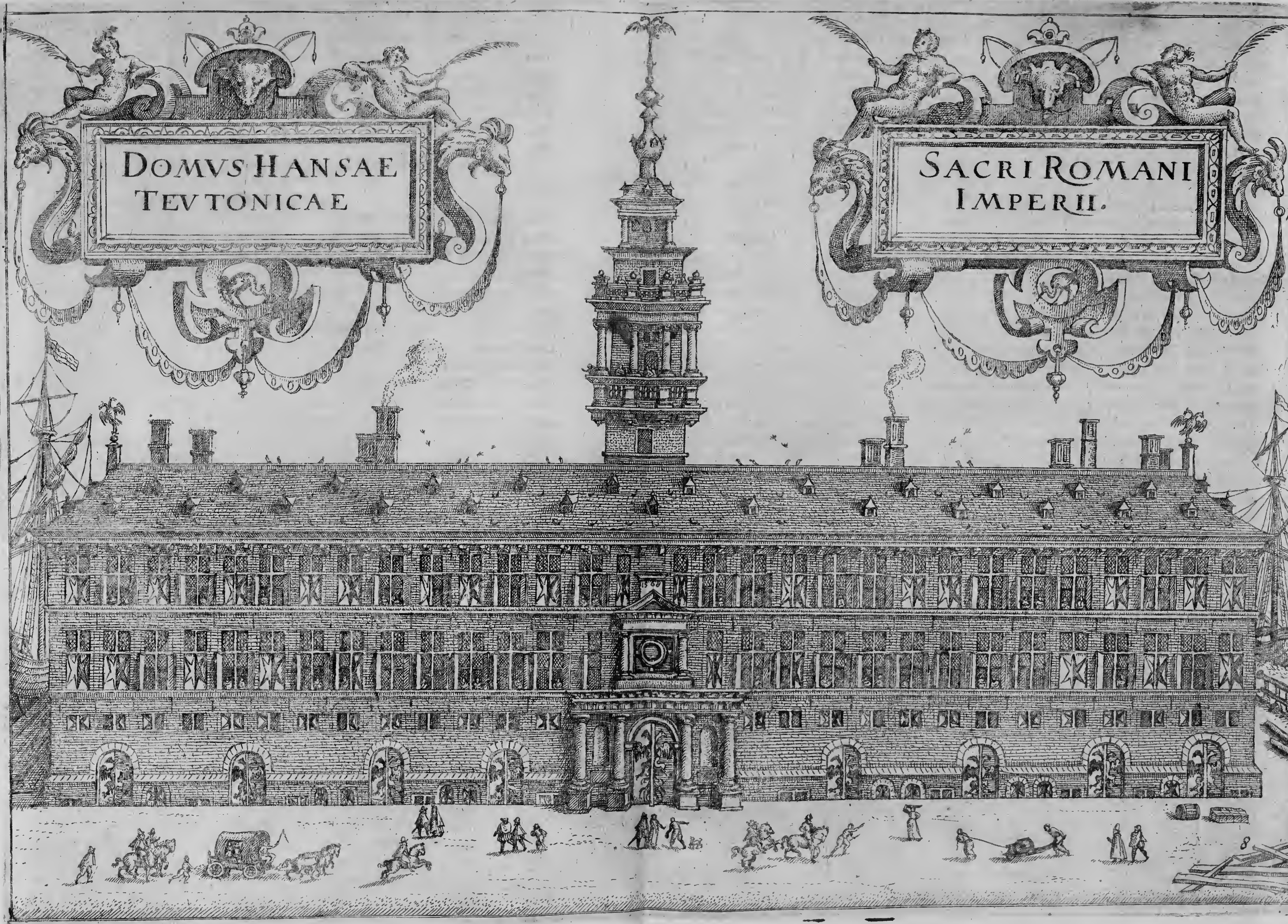
Adjiciemus deinde in hanc ipsam sententiam, quod ad hominum quidem in oppidis regionibusque nonnullis degentium multitudinem attinet, potentissimam istam urbem, ne quid dicam de reliquo ejus tam intra quàm extra Italiam nostram Imperio, in solo territorio Brixiensi numerare sexcenta triginta capitum humanorum millia. Florentia nostra in suo dominio quidē nongenta, in Senensi verò ducenta & quinquaginta millia capitū refert in censum. Regnū Neapolitanum habet quingenties mille (ut vocant) focos, quorum singulis si ex more communi tribuas quina hominum capita, conficientur duo milliones & semi. Septemdecim istæ regiones Inferioris Germaniæ, bonis (ut dixi) temporibus, tres numerabant capitum milliones. Anglia verò non ultra duos. Ita ut si exacta ineatur hic ratio, sola Italia,etsi solo nequaquam tam ampla,ut jam insulas ejus omittam,inveniatur duplo majorem habere hominum numerum, quàm habeant istæ duæ tam insignes Provinciæ. Sedenim longè plures eos numeravit temporibus priscis,quando,inter alia quędam ejus rei monumenta,constat eam dedisse septingenta militum selectissimorum, & ultra septuaginta equitum bellipotentium millia.

VARIÆ RES MEMORABILES, VISENDÆ ET CONSIDERANDÆ.

UNT in Antuerpiâ innumeræ res spectatu consideratúque jucundæ & delectabiles : quarum magnâ ex parte suis jam locis & sparsim fecimus quidem mentionem, sed quas alienum tamen ab instituto non sit, succinctè in unum hoc caput restringere, unáque operâ & alias quasdam nondum commemoratas paucis attingere. quò videlicet exteri, urbem, ut fit, adeuntes, majori cum facilitate voluptatéque eas lustrent & contemplentur. Primùm itaque, (ne quid hic repetamus tot pulcherrimas urbis vias, fora, templa, cœnobia, aliáque id genus ædificia ; item hortos & viridaria) commemorabimus veterem illam arcem, primam scilicet urbis originem, munitione simul & structurâ laudabilem. hinc urbis ipsius muros, tot propugnaculis, vallis, vineis, & cùm occultis, tum in propatulo structis egressibus atque ingressibus, denique septem pulcherrimis portis, sexque magnificis pontibus exornatos. arcem novam, adeò adfabrè atque concinnè, tantáque industriâ structam & communitam. urbem novam, cum tot officinis cervisiarijs,puteis, ustrinis, alijsque coquendæ cujusvis valoris cervisiæ necessarijs atq; idoneis instrumentis. tum molem illam & actam, sive crepidinem ripæ, & portum ad pulcherrimum illud & vastissimum flumen, omne genus navigijs plenum. varios passim alveos,

DOMVS HANSAE
TEVTONICAE
SACRI ROMANI
IMPERII.

alveos, ſive canales, quibus omnigenas merces uſque domum tuam conducas. altiſſimam illam turrim Deiparæ Virginis, tot viſu & obſervatu dignis operibus inclytam. Novam *Burſam*, quam vocant, ſtatis quibuſdam diei horis populo pænè differtam, ubi videre eſt tam ingentem mercatorum cujuſlibet nationis multitudinem, ſuis veluti claſſibus diſtinctorum, & negotia ſua tractantium : ubi, ſi obambulare libuerit, breviſſimo temporis ſpatio, magnâ cum animi voluptate auditurus ſis ſex ſeptemve primarias linguas. Officinam monetariam, ædificium planè regium, plurimis quidem ferrarijs nobile, in quibus tanta ſignatur auri atque argenti vis. porticum, ſive xyſton polymitariorum, tam pulchris tamque mirandis operibus inſtructum. xyſton pictorum, varijs atque præclaris inventionibus plenum. Xyſton vaſculariorum, tam divite tamque viſendâ ſupellectile coruſcantem. pulcherrimum illud macellum, nullo non carnium genere copioſum. egregium illud forum piſcarium, piſcibus numquam non luculenter inſtructum. ſuperbum illud palatium Senatorum. palatium Hanſæ Teutonicæ, magnificũ prorſùs & regium opus, commodè poſitum inter duos canales in urbe novâ, ſuperbo planè adſpectu & formâ, ut videre eſt vel ex iſthac ejus imagine.

Palatium illud Anglorum, longè pulcherrimum. ampliſſimam illam & elegantiſſimam domum Luſitanorum. denique admirabilem illam fornacem, in quâ, Venetorum exemplo, conficiuntur omnis generis vaſa cryſtallina, ſtructam magnis impenſis ab Iacobo Paſquetto, Brixienſi, varijſque partim ab Rege partim ab magiſtratu urbano privilegijs dotatam. Sed non minus quàm omnia hactenus dicta ſpectatu & contemplatu jucundum ſimul & admirandum eſt amplum illud & celeberrimum Typographeion (ut alia multa minora nunc omittamus) quod ſeparatim ab ipſâ tabernâ librariâ, proprijs commodiſque admodum cellis & receptaculis, exſtruendum curavit doctus ille & ingenioſus Chriſtophorus Plantinus, Architypographus Regius. opus reverà dignum quod memoretur! quia fortaſſe non conſtat, viſam hucuſque fuiſſe, vel hodiéque in totâ quàm latè patet Europâ uſquam videri ullam rem huic operi parem. ubi nempe tot præla, tot torcularia, tot & tam varij generis characteres, tot formulæ, totque alij apparatus & inſtrumenta, vel juſtum theſaurum pretio ſuo æquantia : tot denique viri præſtantes, & hiſce talibus obeundis perquàm idonei, lautis undecumque ſtipendijs conducti, & occupati in corrigendis omnibus prorſùs (nullam enim excipio) tam litteratis, quàm vulgaribus linguis, quæ inter Chriſtianos quidem in uſu ſunt. ita ut omnibus computatis, expendantur in hanc officinam ejuſq; appendices duceni & plures floreni, id eſt ſupra cẽtenos aureos noſtros, in ſingulos dies. rem profectò præclaram, ac non ipſi dumtaxat laudatiſſimo ſuo auctori, verùm & toti urbi utilem juxta & perquam honeſtam! diſtrahuntur ſiquidem hæc tam pulchra tamque emendata volumina innumerabili pænè numero per univerſum orbem terrarum. Atque iſta quidem ſufficiant ſuper præcipuis in hac admirabili urbe viſendis : ne quid addamus de promtuarijs illis & receptaculis mercium, déque innumeris ferè tabernis, quæ per omnes paſſim vicos ſeu regiones occurrunt, eâ mercium omnis generis copiâ ſemper inſtructæ, ut videatur perpetuus quidam mercatus, & quotidianæ propemodùm nundinæ. *Officina Plantiniana.*

Non eſt in Antuerpiâ, utpote urbe Mercuriali, tum etiam quia nobilibus atque Dynaſtis ciſalpinis ſollenne ferè eſt vitam agere in locis ditioni ſuæ ſubjectis, & à magnis urbibus longè ſemotis, magnus familiarum nobilium numerus. neque deſunt tamen viri aliquot nobiles, qui urbis regimini præſint. urbis, quæ (ut ſuprà jam diximus) majori ex parte, quod ad ſummas quidem & maximè momentoſas res, gubernari ſolet à nobilitate. Nefas autem eſt hiſce Nobilibus, quemadmodum & cæteris omnibus Ciſalpinis, exercere mercaturam, quam varijs tamen & quidem juſtis de cauſſis, exercent quamplurimi nobiles Itali, Veneti maximè, Florentini, Genuates, atque Lucenſes. Vetuſtiſſimæ autem & primi nominis ſtirpes, quæ hodie quidem in flore, ſunt eæ, quas deinceps enumerabimus. & primò quidem *Nobiles aliquot in hac urbe familiæ.*

Gens *Lirana*; ex quâ, jam inde ab anno 1201 prodijſſe reperio multos virtute *Lirani.*

illustres viros: & inter alios quidem Antonium, Guiljelmum, Henricum atque Arnoldum, fratres, Equitesque auratos. floruerunt quoque non ita pridem uno eodemque tempore tres alij fratres, in primarijs patriæ dignitatibus constituti: Artus videlicet, natu omnium maximus, Consul Antuerpiensis, Eques illustris, & eâ quidem auctoritate, eáque apud populum gratia, ut urbem pænè solus pro arbitrio regeret: Nicolaus, Marcgravius: & Guiljelmus, Ammannus, ambo itidem Equites perhonesti, nati eodem partu, adeóque inter se & vultu & reliquis corporis partibus pares, ut alter ab altero ægrè posset dignosci. Habuit quoque eadem gens nuper Ioannem, virum clarissimum & insignem archistrategum. Subjiciemus huic familiæ

Immerselij. *Immerseliam*, gentis Liranæ propaginem, cujus & gentilitia gestat insignia. dedit autem & ista familia multos viros illustres, atque adeò nuper Ioannem, Toparcham Boudriacenum, Equitem perhonestum, & Marcgravium Antuerpiensem, paucis abhinc annis defunctum.

Berchemij. *Berchemij*, gens sanequàm nobilissima & magnæ antiquitatis, orti feruntur ab Illustrissimis illis Bertholdis, Mechliniæ quondam Dynastis. dedit autem perpetuò etiam ista gens viros præclaros: qualis nuper Constantius, vir meritis & virtutibus inclytus, ideóque in magnâ gratiâ apud Imperatorem Maximilianum. hodie inter alios habet Henricum, Berchemij, pagi nobis vicini, Toparcham, Equitem litteratum, & in magno apud omnes æstimio: unde & pluries functus est consulatu. successor ei Antonius filius, etiamnunc adolescens. Iacobus etiam & Ioannes ex eadem istâ prosapiâ, viri sunt maximi nominis, & filios habent magnæ expectationis.

Vrselij. Domus *Vrseliorum* admodùm nobilis est & antiqua, habuitque perpetuo Equites perhonestos, qualis hodiéque est Lancelottus, vir prudentissimus & maximi pretij. unde jam inde ab juventute sæpiùs egit Consulem, & quidem temporibus difficillimis, magnâ non solùm cum auctoritate, verùm etiam laude. Patri, inter alios liberos, succrescit Reinerus, Eques pereruditus, felici memoriâ, & acri judicio, qui, etsi etiam juvenis, pluries egit Scabinum: functus quóque legatione, nomine Regis Catholici, & hoc tempore Thesaurarius urbis, magnæque spei.

Schoonhovij. *Schoonhoviorum* verè nobilis domus, oriunda primùm Arschoto, cùm aliàs dederit multos viros illustres, tum hodiéq; habet Ioannem atque Philippum, utrumque Equitem, & alterum quidem Marcgraviatu, alterum Consulatu defunctum.

Wervij. *Werviorum* clara & nobilis admodùm gens est: è quâ multi prodierunt Senatores; & inter alios quidem Gerardus, Ioannes & Artus, fratres, omnes Equestri & Consulari in urbe patriâ dignitate. paullò post verò & eodem propemodùm tempore Gerardus, Consul; Artus, frater ejus, Ammannus; & Guiljelmus, Marcgravius, equitus valde illustres, & civibus suis carissimi. hodie inter superstites habet Theodoricum, Equitem perhonestum, & virtutibus inclytum, consulatu; & Simonem, ejus germanum, virum insignem, Marcgraviatu defunctum.

Halmalij. *Halmalia*, nobilis & illustri stirpe familia, dedit non ita pridem Guiljelmum, patriæ urbis Ammannum, adeóque pluries Consulem, equitem inclytæ famæ. cujus filius quoque Ioannes fuit vir perquàm honestus, & magnus genealogiarum, insignium gentilitiorum & originum nobilitatis scrutator, nepotem habens Henricum, juvenem doctum, & ejusdem cum avo, non sine magnâ laude, professionis.

Vander-Dilftij. Gens *Dilftia*, nobili atque vetusto sanguine, Bergezomio primùm advenit, ubi toparchiam possedit pagi Burgflietij. suntque ipsi adeò centum & quinquaginta jam anni ex quo commigravit Antuerpiam. in quâ urbe Dilftij crebrò gesserunt præcipuas quasque dignitates, Scabinatum puta & Consulatum. quem nuper etiam gessit Franciscus, Eques perquàm honestus, & posteà Caroli Quinti Imperatoris ad Angliæ Regem legatus. cujus filius Eduardus, vir litteris & virtutibus celebris, hodie fungitur consulatu, & in magno est apud omnes æstimio.

Mechlinij. Gens *Mechlinia*, nobilitate simul & antiquitate laudabilis, multos edidit viros illustres, qui præcipuas quasque in urbe gesserunt dignitates. habet autem hoc tempore Nicolaum, jam Senatorem, & summæ expectationis adolescentem.

Memo-

Memorabilis etiam domus *Rocoxiorum* est: è quâ inter alios hodie superest Nicolaus, eques eruditus & magnæ virtutis, qui jam pluries functus est consulatu, idque magnâ suâ cum laude & auctoritate, Principi suo gratus, civibus longè gratissimus. Rocoxij.

Stercquiorum honesta familia, Leodici bonâ stirpe prognata, hodie quidem habet Godefridum, jam inde ab adolescentiâ rationarium, sive Syndicum domus Caroli Quinti Imperatoris, ac Principi suo percarum & familiarem. qui non ita pridem fuit urbis Ammannus, eques sanequàm generosus atque magnanimus, doctus, & variarum linguarum eloquentiâ præditus, & nuper creatus supremus Regiorum redituum thesaurarius. Stercquij.

Schetsi, domo Trajecto ad Mosam, honesto loco progenitâ, hodie valde clari atque illustres sunt. Floruit in hac gente non ita pridem Erasmus, eruditus & magni judicij vir: qui inter alios quidem laudatissimos filios reliquit Casparum, Baronem Wesemalium, Dominum Grobbendoncanum, & aliorum quorumdam haud parvi momenti locorum toparcham, supremum regio nomine Belgicæ Thesaurarium, utriusque linguæ doctissimum, magnum poëtam, & ut paucis absolvam, non litteris minùs atque virtutibus, quàm opibus & dignitatibus inclytum. Hic ante paucos annos defunctus reliquit numerosam valde & honoratam familiam, in quâ potissimùm splendent Lancelottus, Baro Wesemalius, Dominus Grobbendonquij, & Consul Bruxellensis: Melchior Nicolaus, Dominus Heistij: Ioannes Carolus, Protonotarius Apostolicus, Dominus Gastelæ, & Consiliarius Parlamenti Mechliniensis: & Conradus, Toparcha Hingenij, commissariusque financiarum. Schetsij.

Ex vetustâ prosapiâ *Vander-Heidiorum* prodière nuper Michaël & Iacobus, ambo Equites eruditi, & urbis hujus exconsules. Vander-Heidij.

Nobilis & antiqua domus *Happartia* claros aliquot viros dedit & Senatores: qualis nuper fuit Ioannes, supremis omnibus patriæ dignitatibus functus. cui successit Ægidius filius, vir in magno honore, & easdem perpetuò gerens dignitates. Happartij.

Etteny quoque nobili & vetustâ progenie nati sunt, quæ varios habuit viros insignes, qualis nuper Henricus, vir Consularis: ex quo natus est filius, patri cognominis, hodiéque Senator, & cùm eruditione tum virtutibus inclytus juvenis. Ettenij.

Masiorum itidem gens antiqua & nobilis multos edidit viros egregios & virtutibus claros, qui & urbi & regioni laudabiliter sæpè inservierunt, adeóque etiamnunc inserviunt. talis nominatim Arnoldus, qui, cùm annis abhinc centum, & quod excurrit, esset Senator, exorto ut fit populari tumultu, utilissimam sanè communi tranquillitati auctoritate & consilijs suis operam præstitit. Fuit quoque non ita pridem ex eadem hac honoratâ gente Iacobus, Iuris utriusque Doctor eximius, & magnus in pluribus linguis orator: unde per aliquot annos magnâ cum auctoritate egit urbis patriæ Syndicum, creatus tandem Consiliarius Regius in Senatu Brabantiæ. reliquit vir iste plures liberos, variarum professionum peritos; quorum præcipui tres, quos dicam, Iurisconsulti: primus est Ingilbertus, urbis Antuerpiæ Syndicus, vir prudens & orator eloquentissimus, quare magnâ cùm apud Senatum, tum apud populum etiam, pollet auctoritate: alter Ioannes Baptista, Consiliarius in Senatu Brabantiæ, & Advocatus Regij fisci, vir doctus, acuti ingenij, & pro tali etiam habitus: tertiùs denique est Philippus, Graphiarius Ordinum terræ Brabantiæ, & magni nominis advocatus. Masij.

Herdiorum etiam domus, vetus & bonæ famæ, nuper dedit Ioannem, virum spectabilem, qui reliquit duos filios adolescentes, quorum Nicolaus est unus è quatuor orphanorum præfectis. Herdij.

Sunt & alij aliquot viri nobiles, bonis honestisque familijs nati, à quorum nomenclaturis, brevitatis ergò, supersedemus. sicut nec ulteriorem facimus mentionem illustrium familiarum de *Ranst*, *Wynegem*, *Vander-List*, *Sombeke*, *Hoboken*, *Coning*, *Wilmaer*, *Draeck*, *Pots*, *Vander-Elst*, *Wygaerd*, *Schoyte*, *Pape*, *Alein*, & aliarum quarumdam, in meliori stirpe pæne jam exstinctarum: at è quibus tamen prodière complures earum quæ hodiéque in flore, & suprà nobis enumeratæ. Tandem Aliæ quædã familiæ nobilis.

Gens Marſelaria. verò ſubijciemus & gentem Marſelariam. quæ licèt haud uſque adeò in hac urbe inveteraverit, illuſtris tamen & perantiqua eſt. orti ex eâ complures viri inſignes & ſtrenui Equites. quales præſertim Ioannes, jam ante annos plus quadringentos, & poſt eum Ægidius. qualeſque adeò nuper fuere Guiljelmus, Toparcha Opdorpij, præfectus Oſtienſis, & quinque illarum triremium aliorumque navigiorum, ab Hadriano ſexto Pontifice Maximo Rhodo ſubveniendæ deſtinatorum : & frater ipſius, Hadrianus nomine, ejuſdem Pontificis cubicularius, poſteáque Senator Antuerpienſis. cui ſucceſſit cognominis filius, juvenis doctus & virtutum egregius, itidem in ſupremo urbis Magiſtratu Senator.

Viri Illuſtres. Habuit item Antuerpia, præter eos qui hodiéque ſuperſtites, alijs alijſque temporibus varios viros in qualibet facultate profeſſionéque illuſtres : viditque non ita pridem inter Prælatos Dominum Petrum Vorſtium, Epiſcopum Aquulenſem in Tuſciâ, & Romæ in ampliſſimâ dignitate duodecim viratus Sacri Tribunalis, quod Rotam vulgò appellant, cum certâ ſpe obtinendi Cardinalatus, qui gradum illum plerumque ſubſequitur, quemque ille virtutibus ſuis & egregijs in aulam Romanam meritis ſibi meruerat, niſi acerbo fato fuiſſet exſtinctus, dum Pontificiâ legatione fungitur apud Germanos. In re militari vidit Conſtantium Berchemium, equitem magnâ virtute, unde & gratioſum apud Imperatorem Maximilianum : vidit nuper Ioannem Liranum, archiſtrategum clariſſimum, ideóque in gratiâ & familiaritate Cæſaris Caroli Quinti. Politicos & civilium rerum gnaros vidit Ioannem Vorſtium, dicti illius Epiſcopi patrem, qui ob raras ſuas virtutes evectus fuit ad ſublimem dignitatem Cancellariatus Brabantiæ. In merâ verò profeſſione litterariâ vidit Petrum Ægidium, Ioachimum Fortium Ringelbergium, Adrianum Arivillium, Arnoldum Corquium & filium ejus Ioannem, viros litteratiſſimos, & magnos philoſophos. Habuit Danielem Bombergium, hominem eruditum, optimeque verſatum & meritum de linguâ Hebræâ. cujus filius etiam, nomine Carolus, doctus & ſtudioſus admodùm vir eſt. ſicuti & Cornelius nepos, qui videtur omnium primus, in hiſce quidem Provincijs, excudendos curaſſe libros Hebraicos. Deniq; dici etiam poteſt habuiſſe Cornelium Scribonium Grapheum, poëtam cultiſſimum, humaniorum litterarum peritum, Muſiceſque & variarum linguarum ſcientem : qui, etſi natus Aloſti, civis tamen & Secretarius Antuerpienſis fuit, voluitque adeò in hac ipſâ urbe vivere ſimul & mori. cujus filius Alexander, Antuerpiæ etiam natus, reipublicæ itidem à ſecretis eſt, & variâ litteraturâ magnóque judicio paternum exemplum in omni ſcientiæ genere pari paſſu inſequitur. Habuit Cancellarium Scheifium, qui virtutibus ſuis ad tantum dignitatis gradum aſcendit. Hodie, præter alios quoſdam, ſuprà, in ſuâ quemque familiâ, nominatos, habet Stephanum Stratium, legum Doctorem, virum prudentem & exacti judicij. habet Abrahamum Ortelium, doctiſſimum & eximium planè Mathematicum ; eum, qui poſteà, maximâ ſuâ cum laude & publicâ omnium gratiâ, in lucem dedit *Theatrum orbis terrarum*, opus inventione & eruditione pulcherrimum, nobiliſſimum, & admirandæ prorsùs utilitatis, ut quod uno ſolo volumine totum hunc mundum exhibeat. dedit idem & aliud quoddam opus non minùs doctum, quàm utile, quod inſcripſit *Synonymiam Geographicam*, magno in primis Hiſtoriographorum, Coſmographorum, aliorumque id genus ſcriptorum bono. expectatur autem, & quidem brevi, tertium ejus opus, cui *Theſauro Geographico* titulum fecit. Eſt deinde Ioannes Bochius, Magiſtratui à ſecretis, juvenis in utrâque linguâ doctiſſimus. eſt Michaël Coignettus, adoleſcens magni ingenij, & Mathematicus perquàm excellens, ut nominatim apparet ex nova ejus inſtitutione artis navigandi, jam typis excuſâ, in quâ, præter alia quædam magni uſus inſtrumenta, à ſe primùm excogitata, navigantes docet, quâ ratione metienda ſit ipſis, ab ortu in occaſum, & viceverſa ab occaſu ad ortum tendentibus, leucarum itineris ſui diſtantia. rem hactenus quidem exiſtimatam (quia ſcilicet nullus hic, ut in polo, firmus ſit ſcopus) non difficilem modò, ſed inter prorſus *adunata*, ideoque omni laude & præmio proſequendam.

Habet verò Antuerpia etiam plures doctos & ſtudioſos adoleſcentes, qui brevi magnâ

magnâ (ni fallor) cum laude nomina sua propagaturi sunt.

Communiter tamen & universim cives Antuerpienses mercaturam profitentur, suntque reverà strenui admodùm & industrij mercatores, & ut plurimùm in re lautâ, nonnulli quidem in tantum, ut ducena singuli numerent aureorum nostratium millia; quidam etiam plura. Viri sunt mirè humani, civiles, ingeniosi, & qui promtè admodùm imitentur exteros, contrahantque ex facili cum illisipsis affinitatem. mundi, & in eo itinerum, gnari, ac magnam partem, ne fœminis quidem exceptis, etiamsi numquam peregrinati sint, ternis quaternisve linguis dotati: ne quid addam de ijs qui quinas eas habent, imò & senas, imò septenas. rem profectò non utilem modò, verùm etiam admirabilem, nec in aliâ ullâ provinciâ, nedum urbe, reperiendam! Artifices etiam habet Antuerpia in omni arte professionéque egregios, qui ut diligentissimè operentur, tantum operum tamen conficere nequeunt, quin distraxerint ea, priusquàm absolverint: unde fit (quod veriverbio dicitur) ut sæpiùs fabricando, faber evadat perfectus. Quotnam verò & quales eæ sint artes mechanicæ, quæ reipsâ hic exercentur, unico pænè verbo expresseris, si videlicet dixeris, cunctas. Primum enim ædificantur hic omne genus navigia: conficiuntur varij generis panni: cujusvis pretij lintea: tapetes, & peristromata Turcica: fustanei: armaturæ, & quæ prætereà requiruntur in usum belli: coria: picturæ: tincturæ: colores: inauraturæ: supellex argentea: maxima multitudo vasorum è vitro, adfabrè & ad Venetam normam elaboratorum: omnis generis merces ex auro, argento, serico, filo, lanâ, & quocumque metallo, aliæque innumerabiles res. conficiuntur prætereà non unius generis panni è serico. & quid amplius? conficitur, operâ bombycum, etiam sericum ipsum, etsi exiguâ copiâ, sed quod peregrè importatur, & res magni momenti est, operi varijs modis insumitur, non sine ingenti artificum quæstu. Repurgantur hic denique summâ industriâ non dumtaxat metalla, verùm etiam cera, saccharum, & quidquid ejusmodi rerum est. conficitur quoque, & quidem unicè, minium, Italis dictum, cinabro. Est deinde artificum, alias artes minores, majoresve exercentium, largissima etiam copia. quare, ut magis magisque demonstrem florentissimæ urbis magnitudinem, visum est, speciatim subjicere numerum, ut sic dixerim, capitum, seu magistrorum, artes magis receptas & necessarias hoc tempore profitentium: quo cognito, reliquus civium numerus eò facilius æstimari possit. Sunt ergo pistores, ducenti & sexaginta novem: laniones, octo & septuaginta: cetarij & qui pisces marinos vendant, septuaginta quinque; propolæ piscium fluviatilium, sedecim sive septemdecim: tonsores & chirurgi, centum & decem: sartores & caligarij, nonaginta & quatuor supra quingentos: materiarij, quadringenti duodecim: vascularij, præter complures lithoglyphos, centum viginti & quatuor, quorum opera sanequàm admiranda, audacia verò in coëmendis quantivis pretij gemmis stupenda prorsùs & incredibilis; unde fit ut in unâ hac urbe major inveniatur talium rerum luxuries, quàm in totis quibusdam Provincijs: variorum picturæ sculpturæque generum professores, prQterpropter trecenti: institores & circumforanei propè innumeri. Conferunt autem (ut cuivis notum est) hæ tot artes & opificia mirum in modum exercendo potissimùm populo, cavendóque ne otio & voluptatibus corrumpatur: excitant atque exacuunt, inde ab juventute, humana ingenia, ijsque verum ingignunt erga patriam suam amorem. cujus rei nullo non tempore admiranda quædam in hac urbe extiterunt exempla: ita ut ortâ confusione aliquâ, sive tumultu, numquam illis sedandis & reipublicæ procurandæ defuerint viri probi. tantum scilicet in politiâ bene fundatâ positum esse momenti! Sicut enim corpus aliquod integrum validumque, etsi morbi invaserint atque symptomata, suo tamen vigore sanguinéque subsistit & sustentatur: ita quoque respublica, cujus cives jam inde à pueritiâ quæstui assueverunt atque industriæ, suis viribus suâque mole, tam pacis quam belli temporibus, stat inconcussa. amor siquidem ille, quo afficitur quisque erga rem suo labore sudoréque partam, eumdem & publici boni conservandi studiosum reddit, & vigilantem, gnarum scilicet in publicæ rei salute vertere etiam bonum & salutem cujusvis privati, eo nexu cum illâ conjunctam, ut altera sine alterius

Civium ingenia, doles.

Artificia, opificiaque.

Artificum & opificum numerus.

rius ope subsistere planè non possit. Unde fit, ut cùm isti ferè omnes in quæstum propensi sint, non in merces solummodò, sed in ædificia quoque & agros magnam impendant pecuniæ vim, opesque suas omnibus modis amplificent: adeò quidem ut magis magisque urbs effloresçat, & magna in dies capiat incrementa. Hodie, licèt infimatium aliqua pars, & rigidiores nonnulli antiquam servent in victu parcimoniam, promiscuè tamen splendidè sumtuoséque, imò fortè præterquam decori ratio postulet, in Antuerpiâ vivitur. cultus, tam virorum, quàm fœminarum, in quavis ætate, magnificus, & novâ peregrinaque subinde formâ concinnus. cæterùm multi splendidius longè & sumtuosiùs induuntur, quàm civilitas & honestas permittant. Videas insuper singulis pænè horis convivia, nuptias, choreas: audias passim sonos, cantus & strepitus: & ut paucis complectar, omnibus prorsùs modis omnique ratione sese prodit potentia, opulentia, pompa & splendor hujus urbis.

Antuerpiensium victus & cultus.

Dissertatio super mercatoribus Antuerpianis, eorumque commercijs.

QUoniam verò de urbis ipsius regimine, déque indole & affectibus incolarum hactenus nobis dissertum est, agendum est etiam paucis de Mercatorum alienigenarum in eâ commercijs, & ratione negotiandi. urbe potissimùm magnâ ex parte in illis fundatâ, & per exteros tam insigniter auctâ illustratáque. Primò igitur dicimus, præter terræ ipsius indigenas, qui maximo isthuc numero confluunt, urbemque inhabitant: præter etiam plurimos mercatores Gallos, tempore pacis eam quotidie frequentantes: inveniri è sex præcipuis illis gentibus, quibus scilicet fixæ, tam pace, quàm bello, Antuerpiæ sedes sunt, connumeratis ministrorum primarijs, mille & amplius mercatores. Sunt autem isti Germani: Dani, & unà cum ijs Hansatici: Itali: Hispani: Angli; & Lusitani. at plures fortasse Hispani, quàm alteriùs alicujus nationis: saltem plures eorum mariti, & patresfamilias. Qui quidem mercatores, servatis, ut par est, legibus & statutis urbanis, in reliquo omni victu & cultu, liberè prorsùs & suo more se gerunt. gaudent siquidem exteri, cùm in hacipsâ urbe, tum per universum hunc tractum, majori, quàm alibi usquam terrarum, libertate. adeò quidem ut mirabilis planè res sit tantam videre confusionem, tamque variam hominum indolem: nec minus mirandum audire tantam adeo inter se diversarum linguarum varietatem. unde fit, ut sine aliâ ferè peregrinatione, in unicâ urbe possis spectare, & quatenùs libeat, imitari variarum gentium ritus, mores & rationes vivendi. Hinc etiam est, quod Antuerpiæ, propter tot illos exteros, habeantur continuò nuntia ex omni terrarum parte. Omnium verò quos jam diximus mercatorum ditissimi maximéque illustres Fuggeri sunt, homines ortu Germani & ab Augustâ Vindelicorum. cujus quidem gentis caput, Dominus nempe Antonius, mercatorum sine controversiâ princeps, nuper in ipsâ patriâ suâ defunctus, testamento reliquit supra sex coronatorum milliones. ne quid addam de alijs illis propè immensis illustris hujus & splendidæ gentis opibus, negotiandi industriâ, intra annos circiter septuaginta, quæsitis. unde ad statuum quoque & toparchiarum dignitatem & titulos, non in Germaniâ modò, verùm in alijs quoque Europæ Provincijs, & in ipso adeò novo orbe, ascenderunt. Antequàm verò progrediamur ulterius, silentio neutiquam involvendum est, ne Catholicum quidem & Lusitaniæ Reges, sicuti nec Anglorum Reginam, existimare sceptris suis indignum, in magnâ istâ mercatorum societate homines etiam suos, & perillustres quidem habere, qui, postulante Regum suorum usu, mercatorio ritu negotiantur, & vulgò dicuntur Factores. Et Catholico quidem Regi duo hic tales ministri, quorum utrique peculiares suæ incumbunt partes, uterque seorsim ab altero habitat, & diversis utitur administris. alter hodie quidem est Dominus Caspar Schetsius, suprà nobis commemoratus: alter verò Ioannes Lopezius Gallus, Baro Malensis, vir famâ & opibus nobilis. habet verò uterque amplissimam Regio nomine potestatem, continentem in summâ, ut quantascumque pecunias, in quodcumque tempus, fœnore collybove, vel & aliâ quavis ratione possint accipere, & generatim ipsummet Regem, speciatim verò ip-

Fuggeri, mercatores ditissimi.

Procuratores regij.

rò ipsiùs in hanc illamvé Provinciam assignationes, obligare. ita ut non adeò pridem ingentes pecuniæ summas in mercatorum basilicâ mutuò sumserint, easque ad diem condictum rursùs dissolverint. Regi Lusitano unicus tantùm hic procurator est, isque perquàm honestus: qualis hodie quidem Franciscus Pesoa, vir admodùm nobilis & imaginibus clarus. qui & ipse amplissimam habet potestatem sumendi quamcumque pecuniarum, vel & mercium, summam, & obligandi in eam Lusitaniæ regnum. ut non ita pridem in hoc foro solitus fuerit commovere quascumque placeret pecunias: superioribus verò temporibus, cùm majori fortasse Reges illi premerentur nummorum pænuriâ, vel magis etiam essent obærati, procuratores eorum, uno solo mercatu, tres nonnumquam coronatorum milliones fœnori acceperunt, & constituto vicissim die repræsentarunt. quoniam verò ab annis aliquot retrò ambo illi Reges sese inveniunt admodùm obæratos: Lusitanus quidem per bella & expeditiones Indicanas; Catholicus verò per bella cum Gallis & Turcis gesta: & comperiunt forsan, se plus satis gravari immanibus avidissimorum mercatorum usuris, à quibus malè interdum fuere multati: constituisse videntur, creditoribus suis, commodo aliquo temporis lapsu, satisfacere. atque hinc est quod jamdicti procuratores, quod ad regia quidem negotia pertinet, hodie sese in foro non moveant, sed decretoriam Dominorum suorum voluntatem expectent. Regina Anglorum ab annis aliquot citra procuratorem hic habet Thomam Grassanum, equitem perhonestum, qui & ipse sufficienti potestate instructus sæpè ingentes pecuniæ summas, ejus nomine, in hoc foro commovit, quas ad tempus condictum cum fide dissolvit. Dissertaturi deinceps de immensâ illâ negotiatione, quæ in celeberrimo isthoc Antuerpiensi emporio quotidie solet exerceri, dicimus hosce mercatores alienigenas, sicuti & indigenas ipsos, admiranda prorsùs & tantumnon incredibilia inter sese, tam in pecunijs fœnore collybóve curandis, quam in mercibus distrahendis, celebrare commercia. quare paucis agemus de ratione, seu modo, quem in hisce talibus isti observant. is autem hujusmodi. accedunt cùm manè, tum vesperè statis quibusdam horis ad basilicam, sive bursam Anglorum, atque ibi horæ plus minus spatio, interfatu proxenetarum cujusvis linguæ, quorum ingens est numerus, potissimùm agunt de emptione & venditione omnis generis mercium: hinc, ubi plus paulò advesperavit, conferunt sese ad Bursam novam, ubi pari horario spatio, & eorumdem parariorum interventu, speciatim de collybis agunt, déque usuris, sive depositis.

Et collybo quidem curantur nummi in varia loca Italiæ, uti Romam in primis, Venetias, Mediolanum, Florentiam, Genuam: hinc in varia etiam loca Germaniæ, Augustam puta, Noribergam, & Francofurtum: & compluria loca Hispaniæ, ut in quatuor illas celebres nundinas, binas quidem Methymnæ del Campo, tertias Villaloniæ, quartas Methymnæ de Rivo Sicco: Burgos insuper, Gades, Hispalim, & Olyssipponem nonnulla fiunt collyborum commercia. negotiantur eodem modo & in varia Galliæ loca, ut in quaternas nundinas Lugdunenses, Lutetiam, atque Rhotomagum: denique Londinum quoque & Vesontionem. Consistit autem in eo potissimum ista collybi ratio, ut vel dentur Antuerpiæ, vel accipiantur, aliquot hujus monetæ grossi, quot videlicet satis sint ad constituendum aureum, sive ducatum, ut vocant, aut angelatum: pro quibus deinde in Italiæ, aliarúmve Provinciarum locis recipiatur, sive reddatur idem, vel circiter, pretium. atque ea dandi accipiendive, ut vicissim recipias, sive dissolvas, ratio, propriè collybus dicitur: fuitque inventa ad commerciorum potissimùm utilitatem. sedenim mercatorum plerorumque, & in primis ditissimorum malitia honesto hoc lucro non satis contenta, insatiabili extraordinarij quæstus siti, laudabilem hancce rationem depravat, & in pejus commutat: dum erogando, vel & accipiendo, ex supervacuo, ingentes sæpe pecuniæ summas, varijs, & ijs quidem violentis, modis & artibus, vel restringunt vel augent pecuniæ pretium, suo quidem privatim quæstu, publico verò omnium damno. In genere tamen ista negotiandi per collybum ratio non ferenda dumtaxat, verùm & utilis valdè censenda est: neque potest (ut volunt Theologi) dummodò rectè usurpetur, dici lucrum injustum. fit enim non

Pecuniæ collybo curandæ ratio.

rarò ut ingenti tuo periculo exiguum facias quæstum, imò & de sorte nonnihil decedat. Sed agamus jam tribus verbis de ratione depositi.

Deposita, sive usuræ.

Depositum hodie vocant isti, turpitudinem rerum honesto tegentes vocabulo, cùm quis alteri tradit certam pecuniæ summam ad aliquod tempus utendam, idque pretio, sive usurâ quadam certâ præfinitáque: verbi gratia, juxta permissionem Caroli Quinti Imperatoris, confirmatam deinde ab filio ejus Philippo Rege, duodenorum in centena, anno exacto persolvendorum. quam quidem usuram ijdem Principes mercatoribus permiserunt difficillimis reipublicæ temporibus, quò videlicet gravioribus obviàm irent incommodis: Sed & tempus & experientia, ne quid dicam de antiquis exemplis, evidenter satis ostendunt, tam immanem usuram, quæ malitiâ quadam humanâ plurifariam in dies depravatur & adaugetur, esse admodùm gravem, & cùm tenujoris fortunæ hominibus, tum & ipsis commercijs, detrimentosam. utilis quidem foret in universum hæc ipsa contrahendi ratio, si honesto alicui pretio homines acquiescerent, puta senorum & unius quadrantis in centena; quod jamdicti Cæsar & Rex indulserunt viris nobilibus, cæterisque vitam annuo reditu tolerantibus: vel aliquantò etiam ampliori, scilicet octonorum & unius trientis; quod permittere ferè solet Cancellaria Brabantiæ. quia verò pretijs istis non acquiescunt, & modestiæ limites sæpè transiliunt, fit ut negotium istud depositarium varijs modis incommodum, adeóque violentum etiam reddant. Olim homines nobiles, siquas pecunias haberent otiosas, in agros eas & prædia, inque agriculturam & pecus, aliosvé id genus usus, quibus multi occuparentur, & annona terris abundè suppeteret, erogabant: Mercatores, siqui essent nummatiores, pecunias suas impendebant in merces adfatim aliunde petitas, vel & aliò, ubicumque necessitas postularet, subvectas: quo creberrimo quidem & reciprocante commercio infinitis cujusvis conditionis hominibus dabatur quod agerent, quoque facultates suas augerent; urbes & regiones scatebant omnigenis mercibus; accrescebant civitatum & Principum census: nunc autem bona nobilium pars, ingenti illo & certissimo quæstu, ex immanibus illis depositis hodie passim receptis proveniente, illecti atque corrupti, pecunias, siquas habeant vacuas, clamculùm, quia palàm nempe non licet, vel per se, vel per alios, ponunt in fœnore: Mercatores plerique, eadem planè de caussâ, & incommodis atque periculis gravioribus evitandis, violento eas atque securo hujusmodi fœnori ferè exponunt, vel quanti maximo possunt, permutant. unde, quod nobiles quidem attinet, plurimi agri restant inculti, nec pascua justo pecudum numero occupantur: quæ res posteà gignit annonæ difficultatem, adeóque publicam sæpè miseriam: Mercatorum verò ex parte, regioni de rebus & mercibus necessarijs non abundè satis prospicitur: quod, præter alia quædam incommoda, facit, ut siquæ prostent venales, eæ plerumque sint cariores, imò quædam interdum carissimæ. quæ omnia sanè in non exiguum, imo verò immensum, ut publicæ rei totius, ita tenuioris præsertim plebeculæ, multimodis à divitibus exedi solitæ, damnum redundare necessum est. possentque adeo hujusipsius rei plurima satis clara produci exempla: sed quia crebrò nimis spectatur ipse effectus in tot argentarijs dissolutis, alijsque id genus confusionibus, ne cuiquam creemus invidiam, plura nunc non addemus. quin potius revertemur ad institutum sermonem: nam cùm exposuerimus qualiter multi mercatores injusto sæpius quæstu ditescant, sintqúe in publicum noxij; convenire quoque videtur, ut subjungamus, quopacto eorum complures justis lucris locupletentur, & in publicum prosint. id autem, ut dicam compendio, solâ mercium viâ contingit, quas illi largiter simul & fideliter emptas venditasvé, omni ex parte petendas, & in omnes vicissim partes distribuendas procurant. Videntur autem præcipua quædam mercium genera, quæ ex omni Europâ, vel & alijs mundi partibus, in dies terrâ maríque in hunc tractum importantur, vel & hinc in alias terras evehuntur, quoniam dignæ profectò & magni momenti res sunt, tractänturqúe potissimùm à mercatoribus in hac urbe degentibus, & in hanc urbem maximè comportantur, suo quodam jure exigere, ut seorsim fiat ipsarum mentio: cùm præsertim tanta rerum varietas simul & abundantia non nisi voluptatem

Merces e varijs mundi partibus Antuerpiam devehi solitæ.

rem cum utilitate aliquâ conjunctam lectori possit adferre. Dicimus ergò imprimis ex Italiâ nobis submitti infinitam optimarum & quantivis pretij mercium copiam, eodemque vicissim hinc exportari quædam alius generis mercimonia, pretio vel ingentem thesaurum æquantia. age verò descendamus ad particularia, ordiamurque propter ordinis dignitatem, non autem ex Geographiæ præceptis, à statu Ecclesiastico.

Româ vix suppetunt nobis alicujus momenti merces: eò verò mittuntur à nobis omnis generis panni, peristromata item, & panni subserici, quos *sajas* vulgò, *essettas* & *semiossettas* nuncupant, adfatim linteorum, aliáque bona compluria. Roma.

Ancone submittunt incredibilem vim undulatorum, tum & varia genera subsericorum, Italis vulgò *grogani* & *mocajarri*: item aromata, pharmaca, serica, gossypia, coactilia, peristromata, coria Cordubana quæ vocant, & colorem Indicum, sive cyaneum. quæ quidem omnes merces suppetunt ipsis ab Oriente. Nos eò submittimus maximam vim pannorum, cùm eorum quos *carisæas* appellant, & alterius generis Anglicanorum, tùm qui in hisce partibus sunt contexti, & nominatim pannos illos quadricolores Armenterienses: *sajas* deinde, *ossettas*, lintea, aulæorum nonnihil, & colorem illum coccineum, quem *cuchenillam* appellant, & ab Hispaniâ nobis submittitur, magnâ satis pecuniæ summâ. Ancona.

Bononiâ mittunt plurimos pannos sericos, imò & sericum ipsum tam coctum quàm crudum, speciatim verò ex optimo illo genere quod Itali *organzino* dicunt: aurum quoque argento commixtum, item pannos auro eo & argento intextos: byssum deinde, & non unius generis carbasa, tum & alias quasdam consimiles merces, magnam pecuniæ summam reddentes. Nos Bononiensibus mittimus omne genus subserica, *semiossettas*, aulæa, lintea, tum & pauculos pannos. Bononia.

Venetijs adferuntur in istas partes omne genus aromata, caryophylla videlicet, cinnamomum, nuces myristicæ, zingiber: item pharmaca satis multa, ut rhabarbarum, aloë, cassia fistularis, agaricum, cinnabaris, vulgò sanguis draconis, pissasphaltum, folia senæ, lazer cyrenaicum, myrrha, thus, storax, colocynthis, scamonæa, tutia, mithridaticum, atque theriaca. quæ aromata pharmacáque Veneti maximam partem nanciscuntur ex Oriente. solebant autem (ut suprà meminimus) ante commercium istud sibi ab Lusitaniæ Rege præreptum, omnia prorsus aromata, ac tantumnon etiam pharmaca in hunc tractum allata, ipsi olim mari nobis subvehere. unde comperior, anno jam tum millesimo trecentesimo decimo octavo, quinque naves Venetâs, aromatibus pharmacisque onustas, & ad mercatum profectas, appulisse in hujusipsiùs Opidi portum. Adferuntur insuper nobis à Venetis pulcherrimi & pretiosi admodùm panni serici. adfertur & ipsum sericum coctum juxtà & crudum. item panni undulati, *grograni*, *mocajarri*, tapetes, panni holoserici planè mirabiles, coccinei quoque perquàm eximij, gossypium, cuminum, ebenum, multæ merces è serico, aliáque materie: color præterea Indicus, ut & alij quidam colores, tinctoribus pariter & pictoribus utiles. Mittuntur isthinc Venetias primùm cimelia & margaretæ complures: hinc panni & lanæ Britannicæ satis multæ, etsi magnam partem viâ maritimâ sibi ex ipso loco de ijs prospiciant. mittuntur etiam varij panni in his oris contexti, tum *sajæ*, quas vocant, Hondiscotanæ, Insulenses, Atrebatenses, Valentianenses, Montenses, & aliorum locorum, *ossettæ* denique, *semiossettæ*, magna vis linteorum, peristromata, color coccineus, varij generis mechanica & supellex domestica: mittitur sæpè & saccharum, nonnumquam etiam piper. Venetijs.

E regno Neapolitano mittuntur panni aliquot serici, item sericum coctum & crudum, tum rariores nonnullæ pelles, crocus Aquilanus, & manna perquàm excellens. Deferuntur eò panni domestici simul & Anglicani; largissima copia linteorum, *sajæ*, *ossettæ*, *semiossettæ*, aulæa: plurima denique utensilia ex metallo, aliáque materie facta. Neapolis.

E regno Siciliæ magnâ copiâ nobis suppeditantur gallæ, cuminum, gossypium, sericum: nonnumquam & genera quædam generosissimi vini, qualia scilicet Græcum, *vernacia*, quam vocant, & ijs similia. Nos eò submittimus adfatim linteorum, Ex Sicilia.

rum, tum pannorum quoque, *ſajarum*, tapetum, & innumeras merces è metallo, aliáque materie factas.

Mediolano. Mediolano, & ex toto ejus dominio, quāplurima nobis mittuntur bona, nominatim verò aurum & argentū filatum, pro magnâ ſatis pecuniæ ſummâ: panni auro & argento intexti; tum & varij generis ſerica; infiniti plurium generū panni fuſtanei; item coccina, & ſtametti quos dicunt, alijq; conſimiles panni ſubtiliores: oryza valdè laudabilis; armaturæ perquàm egregiæ; variæ magni pretij merces: quin & caſeus ille, quem Parmenſem vulgò appellant, non pœnitenda profectò merx. Mittitur eò piper, ſaccharū, gemmæ, muſcus, aliáq; odoramēta, plurimi tum domeſtici tum Anglicani panni, *ſajarum* varia genera, *oſſettæ, ſemioſſettæ*, linteorū immenſa vis, periſtromata, color coccineus, ac tam Anglicanæ, quàm Hiſpanienſes lanæ.

Florentia. Florentiâ mittunt pannos auro & argento intextos, eoſque vel criſpatos, vel planos; mittunt veſtes Attalicas; varios item pannos è ſerico, pretioſos valdè & pulchros; aurum & argentum filatum; pannos qui vulgo *raſi* dicuntur, bonos admodùm atque durabiles; ſerici genus, quod *capitoneum* nuncupant, duplici ſimpliciq; ſubtemine; pelles aliquot rariores martium Scythicarum ſimul & domeſticarum; denique varias operum ſubtiliorum delicias: Nos contrà Florentinis ſubmittimus plurium generum *ſajas, oſſettas, ſemioſſettas*, pannos linteos, linum; pannos villoſos; & lanas Britannicas, etſi de ultimis iſtis ex ipſâ Britanniâ, beneficio maris, ipſis magnam partem proſpectum ſit.

Genua. Genuâ nobis ſubmittunt admirabilem planè holoſericorum non unius pretij copiam, quibus non alij meliores vel & magis elaborati huc importantur, imò ne ullibi quidē conficiuntur: mittunt inſuper *raſos* quàm optimos, *ormuzinos* alioſq; pannos è ſerico. adfertur indidē & corallium, adferuntur mithridaticū & theriaca perquàm excellens. Genuēſibus ſubmittuntur panni cùm Anglicani, tū & domeſtici, *ſajæ, ſemioſſettæ*, panni lintei, aulæa, merces minutiores & ſupellex domeſtica.

Mantua. Mantuâ pariter nobis ſuppetunt pāni è ſerico, ſericum item coctum & crudum, pileorum in magnam ſummam abiens multitudo, & complures minutiæ: Mittuntur eò merces domeſticæ, ſuprà ſæpiùs repetitæ.

Luca. Lucâ ſubmittuntur nonnumquam pāni auro & argento intexti, numquā autem non variorū generū panni è ſerico, magnâ quidē ij frequentiâ, verùm ut plurimùm leviores, & ſerici admodùm inopes. Mittūtur eò merces jā ante nobis enumeratę.

Verona. Brixia. Vincentia. Mutina. Advehuntur prætereà & aſportantur extra & verſùs alias quaſdam Italiæ civitates, Veronam puta, Brixiam, Vincentiam, Mutinam, prædictorum & aliorum quorumdam generum merces, brevitatis ergò hic non adſcriptæ.

Merces, via maris mediterranei, in hanc urbem ſubvectæ. Adferuntur denique ex eadem Italiâ, & maritimo quidem itinere, alumina Civitatis vetulæ; olea terræ Apuliæ; item Genuenſia & Piſana; gallæ; pluriū generū gummi; goſſypia; cuminum; folia ſenæ; iris, quā Florentini dicimus *diaggiuolo*; ſulphur; auripigmentum, aliæq; id genus merces grandiores. Deferuntur contrà in illam, maris ejuſdem viâ, ſtannum, plumbum, rubia, lignum Braſilienſe quod vocant, cera, corium, linum, ſebum, piſces ſale conditi, tum pulcherrimum quoddam genus materiæ fabrilis, nonnumquam & triticum, item ſecale & faba.

E Germania. E Germaniâ, viâ terreſtri, ſubmittunt nobis argentum ſolidum; argentum vivum; cuprum crudum & repurgatum; omniâ incredibili pænè luxurie. lanas item Haſſicas præſtantiſſimas; vitrum; magni valoris fuſtaneos: glaſtum; rubiam; crocum tinctorium: nitrum; multiplices merces minutas, & varia genera domeſticorum utenſilium ex quovis metallo, adfabrè admodùm facta, & in magnam pecuniæ ſummam abeuntia: arma cujuſvis generis pretijque tam propulſando, quàm offendendo hoſti idonea, denique alba illa non unius generis vina Rhenenſia, magni profectò momenti mercem! ſunt enim & guſtu admodùm ſuavia, & ſaluti digeſtioníque vel maximè conducibilia, gaudentque privilegio quodam peculiari, quod videlicet duplo largiùs ea poſſis haurire, quàm aliud quodvis vini genus, priuſquam vel caput, vel ſtomachum ullâ ex parte lædant. In Germaniam verò ex hoc tractu mittuntur gemmæ & margaretæ: item magna pharmacorum & aromatum copia; crocus; ſaccharum; panni Anglicani, vel pro juſto theſauro; tum domeſtici

mestici quoque complures : *sajæ* denique, *ossettæ*, *semiossettæ*, tapetes, linteorumque & multiplicium mercium minutarum immensa vis.

E Daniâ, terris Hansaticis, Livoniâ, Norvegiâ, Sueciâ, Poloniâ, alijsque regionibus & provincijs Septemtrionalibus, adeóque ex ipsâ Moscoviâ, submittuntur nobis quantivis pretij merces : & primò quidem triticum atque secale, quorum ratio in immensam abit pecuniæ summam : adfatim cupri ; nitrum ; glastum ; vitriolum ; rubia ; lanæ Austriacæ sanequàm excellentes ; linum ; mel ; pix ; cera ; sulphur ; cineres saponarij, mercimonium neutiquàm contemnendum ; pellium pretiosarum eximiæ pulchritudinis compluria genera, ut zibellinorum, martium, murium alpinorum, lyncum, luporum cervariorum, pantherarum, mustelarum, vulpium candidarum pariter & communium, luporum item alborum & communium ; imò & multæ piscium non unius generis pelles : item ingens copia coriorum variarum ferarum, nominatim verò bubalinorum, adeóque & ursinorum in usum belli : ligna item pulcherrima, & cùm ad alios quosvis usus fabriles, tùm ad naupegiam in primis idonea : estque inter alia genus quoddam materiæ, Belgis **Wagheschot** dictum, bellum sanè, & virgulatum pænè ad instar nucis, quod in frequenti hic admodùm & multiplici usu est ; sive ob pulchritudinem id contingat, sive quòd ipsum lignum diutissimè perseveret, ac néque ex facili agat rimas, neque cariem, nisi extremâ demum vetustate, sentiscat. mittitur autem hoc genus usque in ipsam Italiam. adferuntur etiam indidem genera quædam cervisiæ generosioris, & quantivis pretij ; multæ carnes salitæ ; multùm insuper piscium salitorum, & vel fumo, vel sole, vel vento, vel ipso denique gelu induratorum. adfertur deinde & succinum illud flavum, quòd vulgò, licèt impropriè, Gedanense vocant, seu Dantiscanum, quia nempe in eâ urbe magno artificio industriáque elaboretur, etsi centum & amplius millibus distet illinc ejus piscatio. Quia verò hæc cognitu digna & non parvi momenti res est, super quâ tam multa hucusque ab antiquis simul & recentioribus disputata sunt, sententijs quidem adeò inter se discrepantibus, adeóque ab omni veritate alienis, ut jam lapsis tot sæculis (veluti copiosè disserit eruditissimus Matthiolus) nondum tamen habeatur fortasse quidquam certi ; non erit alienum ab instituto, si & nos breviter eam attingamus, idque ex indubitatis illis relationibus, quas a mercatoribus perhonestis, nominatim autem Ioanne Achelio, oculato plus semel locorũ illorum arbitro, nacti sumus : qui omnes jam multis annis in hoc mercimonij genere versati sunt, mihique & rude illud & elaboratum crebrò exhibuerunt spectandũ, alijs atque alijs à naturâ coloribus prędítum, quos ipsi asserunt esse plures quàm centum, omnes tamen ad argenteum aliquem, aureumvé colorem vergentes ; posse autem ab arte & alios quosvis ei colores adfingi. sed quid ultrà protollo? vidi nuper opusculum, scriptum linguâ Germanicâ, quo argumentum hoc velut ex professo tractatur, auctore, ut titulus habet, Adriano Aurifabro, medico tractus illius eximio, quod a relationibus hisce mercatorum haud multùm abludit. Dico igitur, & in ipso adeò loco piscationis, istam rem à nonnemine quidem *ambram* vocari, at usitatiùs tamen **Bernstein**/ quasi dicas petram ardentem, ignescit enim reapse, ac gratissimâ quadam & continuâ flammâ exardet, donec picis in morem consumatur tandem & evanescat. Dicitur etiam alio nomine **Agstein**/ lapis attrahens, quia non paleas tantùm & frondes aliáque id genus arida, sed magnetis exemplo etiam ipsum ferrum, ut acus & similes resculas, attrahit, prout non semel ipse expertus sum. Latini *Succinum* appellarunt, à succo ut putem ; quod videlicet crederent esse succum, sive lachrymas potius arborum, &, ut plures quidem volebant, pinorum : calefactum etenim similem ferè odorem exhalat. Et sanè nihil est aliud quàm lachryma quædam, seu gummi, sed nimirum ex petrâ promanans, quæ nascitur, pænè ad instar corallij, in monte quodam maris Balthici, aquis ad paucas tantùm Italicas ulnas cooperto. quare & naves eà prætervehentes tribus ut minimùm leucis, necubi fortè impingant, ab ipso monte se abstinent. monte satis ingenti, & octoginta circiter ulnas alto, qui succinum istud, seu ambram (ô arcanam Divini numinis gratiam!) magnâ fœcunditate producit. unde porrò, cùm aliàs semper, tum Septembri maximè at-

E Daniâ alijsque Provincijs Septemtrionalibus.

Succinum.

mè atque Decembri, quibus mensibus validis tempestatibus agitari solet id mare, eâ ipsâ concussione velut refigitur, & littoribus tum vicinis tum & longinquis adpellitur: ita ut pluribus quidem Principibus atque Dynastis obtingat, nominatim verò Regi Suecorum, Duci Pomeranensium, sed plus quàm cæteris omnibus Duci Borussiæ, ubi copiosiùs scilicet homines prorsùs nudi in ipso, dum vel maximè sævit, mari, illud piscantur; ostendente se priùs multâ algâ, & emergente deinde succino. quod porrò ab illo Duce largiter coëmunt mercatores Gedanenses. est enim, & meritò quidem, omnibus planè populis usque adeò grata merx, ut distrahatur in omnes mundi partes, præsertim verò Venetias. neque constat, quidquid alij dicant aut scribant, eam alibi usquam terrarum gigni, quod & Cornelius Tacitus hisce verbis significat: *Germanos, hujus maris accolas, solos omnium succinum habere & legere.* Fuit in maximo semper pretio apud Romanos, veluti hodiéque est apud Afros & Turcas: nec minori quidem virtute, quàm decôre & specie pollet. nam præter attractivam illam plurium rerum, ut jam diximus, facultatem, efficaciter etiam solet mederi infinitis propemodum morbis, quorum peculiariter meminit Medicus ille jam dictus, speciatim verò omni generi febrium, & præsertim quartanæ: cuivis profluvio sanguinis, sive supernè is accidat, sive infernè: pesti: cujuscumque generis toxico: aquæ intercuti: epilepsiæ: nephritidi & calculo: dolori colico: cephalalgiæ: doloribus stomachi: sed in primis aurigini, sive morbo, ut nuncupant, regio, quando scilicet, bile per totum corpus diffusâ, homo flavescit & fit succino concolor. unde facilè colligas, ne quid dicam de venustate, quantum utilitatis & adjumenti, si perpetuò illud, veluti olim obtinuit, nobiscum circumferamus, succinum nobis sit allaturum. Atque hæc quidem hactenùs super pretioso hoc gummi, sive potius gemmâ, disseruisse sufficiat. Adferuntur deinde ex jam dictis terris aquilonaribus tot tantæque aliorum quorumlibet generum merces, idque ut vocant solidiores, sive magnariæ, ut si singillatim eas velimus referre, & nomenclaturæ fortassis & tempus nobis sit defuturum. Mittimus contrà in eas oras adfatìm pharmacorum: item aromata: crocum: saccharum: salem: pannos quoque & Anglicanos, & domesticos, sajas, ossettas, semiossettas, fustaneos, lintea: hinc gemmas etiam, & cùm sericos, tum & auro intextos pannos: undulatos, grogranos, mocajarros, tapetum nonnihil, & quam plurima vina, maximè autem Hispanica: alumen denique, lignum Brasiliense, merces minutas, & utensilium pænè immensam vim.

Ex Gallia. Ex Galliâ nobis viâ maris submittunt maximam copiam salis; plurimum glasti Tolosani valdè laudabilis, cannabacea aliáque id genus lintea crassiora in Britanniâ Gallicâ Normanniáque contexta, & ingentem pecuniæ summam reddentia: vina cùm rubra tum alba in varijs terræ illius tractibus nata, præstantissima sanè, salubria, & vel maximè nutritiva: oleum, crocum, & coccinum è Provinciâ Narbonensi: mella, resinam terebinthinam, picem: plurium item generum & in varijs terræ partibus factam papyrum: vitrum; pruna passa, non adspernabilem prorsùs mercem: magnam insuper copiam ligni Brasiliensis, quod genus Galli, non sine magno periculo atque certamine, succisum eunt in eâ Americæ parte, quæ ab hisipsis arboribus vulgò Brasilia dicitur, cujus maritima, ut jamante monuimus, juris Lusitanorum sunt, etsi & Galli jampridem in ijs locis nidulentur, adeóque & propugnaculum sanequàm validum struxerint. Adferuntur deinde ex Galliâ viâ terrestri inauraturæ, quas dicunt, pulchræ imprimis & elaboratæ: item panni aliquot tenuissimi Parisienses & Rhotomagenses: ormuzini Turonenses: multitia Gallocampana: plurimùm fili Lugdunensis, item & cannabis, magni utrumque pretij mercimonium: ærugo Mompeliensis sanequàm præstantissima: magna denique mercium minutarum passim ibi factarum vis, quæ & ipsæ in sat magnam pecuniæ summam solent abire. Nos in Galliam mittimus gemmas, margaretas, argentum solidum, hydrargyrum, cuprum, æs fusile, orichalcum, & laboratum & rude: stannum, plumbum, minium, colores Indicum & coccineum, sulphur, nitrum, vitriolum, pannos undulatos, grogranos, mocajarros: varia panni Anglicani genera, maximè carisæas: tum fasciolas illas extremis vestium oris assui solitas, vulgò fran-

frangias dictas,& filum illud,quod vulgò sajettam appellant: multimodos insuper pannos nostrates, quales ij qui Gallis *outrefins* nuncupantur, tam crispatos, quàm planos: plurimum linteorum,multiplices sajas,ossettas, semiossettas, aulæa, lanas Austriacas, pelles, alutam, ceram,rubiam, lupum salictarium, sebum, carnes induratas, & denique sale conditos pisces.

Ex Angliâ largiter nobis submittunt pannos,ut carisæas,& alia tum tenuia,tum & crassiora quędam eorum genera: sajettam insuper,frangias,& consimiles aliquot merces: tenuissimas lanas,crocum valdè præstantem, etsi exiguâ copiâ: stannum, plumbum: pellium ovillarum & cunicularium aliorumque aliquot rariorum non exiguam vim: coria inde, cervisiam,caseum, & id genus annonam,adeóque & vinum Arvisium,vel si mavis Malvaticũ,quod beneficio maris Angli ex Cretâ quotannis petunt. Quibus vicissim hinc mittimus gemmas, argentum,argentũ vivum, pannos auro & argento intextos,item sericos,aurum & argentum in fila dissectum, undulatos,grogranos, mocajarros, aromata, pharmaca, saccharum,gossypium,cuminum,gallas,lintea fili tenuioris,quædam & crassioris: sajas,semiossettas,tapetes, rubiam,lupum salictarium,vitrum,pisces salitos,merces minutiores ex quovis metallo aliáque materie factas,& magnam summam reddentes: arma & tela, cæteráque præsidia bellica: utensilia denique infinitâ propemodùm copiâ. Ex Angliâ.

E Scotiâ plurimas nobis submittunt & arietum & cuniculorum pelles; tum & rariores nõnullas aliorum aliquot animalculorum, & præcipuè martium,omnium quotquot usquam inveniantur longè pulcherrimas. submittunt & coria; item lanam,& viliores aliquot pannos; margaretas etiam,satis grandes & pulchras,verùm orientalibus illis & splendore & candore, sicut etiam pretio multò inferiores. In Scotiam,quia tenujores ferè sunt incolæ,& ex Angliâ Galliâque sibi de necessarijs ferè prospiciunt,vix alicujus momenti merces mittuntur; præter aromata quædã, saccharũq; & rubiam: item pannos aliquot sericos, undulatos,grogranos & mocajarros,tũ & genera quędam sajarũ,& linteorũ,deniq; merces quasdam minutiores. Ex Scotia.

Ex Hiberniâ suppetit nobis immensa pellium bubularum & ovillarũ vis: suppetunt pelles aliquot rariores: panni crassiore filo contexti, & id genus aliæ quædam haud magni momenti merces. mittuntur autem in insulam illam eadem ferè quæ diximus mitti in Scotiam; sed ex Angliâ sibi maximam partem prospiciunt. Ex Hibernia.

Ex Hispaniâ ferè innumera mercium genera nobis submittunt, gemmas nempe & margaretas variantibus formis & pretijs: quas ex Indijs suis occidentalibus,Peruano nimirũ & Mexicano tractu,quibus Americæ,vel & novi orbis vulgò cognomen est,Hispani in has oras important. suntque occidentales istæ gemmæ & margaretæ magnitudine quidem & formâ conspicuæ,bonitate verò ad oriẽtales haudquaquam accedunt. important præterea auri & argẽti purissimi,partim solidi,partim signati,non exiguam quantitatem, quam & ipsam majori ex parte in novo illo & felici orbe conquirunt: sicutì & colorem coccineum, quem ipsi *cuchenillam* appellant. advehunt illinc & coriorum lectissimorum incredibilem multitudinem. quin & invenerunt non ita pridem in ijsdem Provincijs laudatissimũ quoddam genus zingiberis, quod videtur ex facili evasurum in rem magni momenti. adferuntur indidem etiã serica: tum & radix illa maximi usus in medicinâ, quam *salsaparrillam*,& lignum illud,quod *sanctum*,sive *guaiacum* indigetant,inter alias quasdam virtutes expugnandæ lui Venereæ,quam Itali morbum Gallicum, etsi impropriè, dicimus,longè accommodatissimum. quod lignum, ut dixi, suppetit nobis ex Indiâ,unde per navigationes Christophori Columbi Genuensis invecta etiam fuit in nostram Europam,anno circiter 1492 lues illa quam dixi. Omnia verò etiam pretiosissima illinc advehi solita fortassis exuperat eximium illud balsamum, tam rari in medicinâ pariter & chirurgiâ tamque præstabilis usus, ut quod omnibus ferè morbis & symptomatibus corpori humano infestis medeatur: ceu peculiariter docet Nicolaus Monardes medicus Hispalensis præstantissimus, utili illo & pulchro opusculo, quod unà cum alijs aliquot similis argumenti libellis Italicè vertit Annibal Brigantinus medicus perquàm excellens. Iam verò ex illa ipsâ Hispaniâ mittunt plurimum crocum: item pharmaca quædam & coccum: Ex Hispania.

sericum rude, & pannorum ex eo compluria genera, maximè holoserica Toletana, & bombycinam illam ormuzinæ adsimilem : salem inde, alumen, & plantam illam Canariensem, quam Hispani *orcillam*, Florentini *raspam* appellant : lanas omnium optimas : ferrum, corium Cordubense, alutam : plurima etiam plurium generum vina, & nominatim ea quæ vulgò *bastarda*, Latinè passa dixeris, quòd ex uvis passis & sole siccatis exprimantur ; romaniam quam vocant, & quædam alia generosa pariter atque salubria : oleum perquàm eximium ; pinguem illam arvinam pannis linendis idoneam : acetum, mel, favos, gummi Arabicum, smigma ; tum multiplices illos fructus tam recentes, quàm passos, puta mala quæ vocant aurantia, citrea, punica ; olivas, capparim conditaneam, palmulas, ficus, uvas, amygdala : tantâ omnium copiâ, ut non exigua inde exurgant commercia. Adferunt insuper nobis Hispani vina simul & saccharum è Canarijs, sive, ut eas antiqui vocabant, Insulis Fortunatis, à quarum meridiano Ptolomæus & cæteri ferè Cosmographi sumunt initium longitudinis orbisterræ. parent autem hæ insulæ Regi Hispaniæ, cujus imperium quóque dici possunt agnoscere Indiæ omnes orientales & occidentales, unà cum tot Insulis illis ac dynastijs, quæ monarchiam & magnitudinem istam Hispaniæ junctim inter sese constituunt. Nos in Hispaniam mittimus argentum vivum, cujus maximam copiam tamen ipsi olim inde petijmus : id autem vel ex eo procedit, quod exaruerit ibi aliqua ejus metalli vena, vel quod crebriùs eò, quàm solent, Hispani utantur. mittimus inde & cuprum ; item aes fusile, orichalcum tam rude, quàm laboratum, stannum, plumbum : pannorum in hisce Provincijs & præsertim in Flandriâ contextorum ingentem vim; item & Anglicos quosdam : sajas, ossettas, semiossettas, tapetes, lintea tùm tenuia, tum & crassiore filo contexta, & vel in justum thesaurum abeuntia : undulatos, grogranos, mocajarros, linum, filum, ceram, picem, rubiam, sebum, sulphur : denique triticum sæpius & secale ; carnes & pisces salitos, adeóque butyrum etiam, & caseum : hinc omnigenas illas merces minutiores è quovis metallo, serico, subserico, & id genus materie : unde non minima redit pecuniæ summa. multam prætereà supellectilem ex argento adfabrè elaboratam, multa arma & tela, aliosque apparatus bellicos ; utensilia denique infinita & à minimo usque ad maximum. Et ut dicam summatim, bona Hispaniæ pars, ex hoc nostro tractu, de ijs omnibus rebus quæ in manufacturâ cottidianâ inque industriâ & labore humano consistunt, sibi largiter prospicit. Sunt enim infimæ sortis Hispani, laboris omnis atque molestiæ, in patriâ saltim, inimicissimi.

Ex Lusitania.

Ex Lusitaniâ suppetunt nobis gemmæ & margaretę orientales omnibus numeris absolutissimæ : item aurum tum rude, tum in bracteas suas dissectum : aromata, pharmaca, præstantissimum succinum, muscus, zibethum, eboris, id est dentium elephantinorum, non exigua copia, rhabarbarum, thus, myrrha, aloë, color Indicus, quem Lusitani dicunt *anil*, gossypium, radix Chinensis, lignum Indicum, vulgò dictum Guajacum ; aliæque id genus pretiosissimæ merces, eâ quidem abundantiâ, ut majori parti Europæ de ijs ex hocipso tractu prospiciatur. important autem hæc omnia Lusitani ex Indiâ orientali & Calicuto, primùm quidem Olyssipponam, inde verò in hoc nostrum Belgium. important prætereà saccharum Insulæ Divi Thomæ, lineæ æquinoctiali suppositæ, & cum alijs aliquot Insulis, saccharum & id genus merces gignentibus, jure belli in potestatem Lusitanorum redactæ. Important prætereà lignum Brasiliense, quod nanciscuntur ex eâ Novi orbis Provinciâ, quæ ab hocipso ligno Brasilia dicitur. important denique melagettam & alia quædam pharmaca ex maritimis terræ Guineæ, sitæ in Africâ, ubi non mediocri gaudent imperio. néque verò silentio involvendum est præstantissimum illud saccharum & generosissimum vinum Maderense, quod utrumque ex Insulâ illâ Lusitanico sceptro subjectâ in has oras important. vinum adeò generosum, ut ad Malvaticum pænè accedat. Ex ipso autem regno Lusitaniæ submittunt nobis plurimum salem, vinum, olivum, glastum, coccum, orcillam, alutam, & prætereà tot ac tam varios fructus recentes, passos, & conditaneos, ut maximam inde pecuniæ summam corradant. Nos Lusitanis submittimus argentum rude, argentum vivum

vivum,minium,cuprum,æs fusile, orichalcum tum rude tum laboratum,stannum, plumbum,armaturas & machinas tormentarias,aliáque ad bellum idonea ; aurum item & argentum filatum,& cæteras omnes mercium species in Hispaniam subvehi solitas.

Adjiciemus postremò ex Barbariâ quoque, Africæ non incelebri regione, rectà nobis submitti saccharum,Indicum,gummi,colocynthidas,coria,pelles,& cùm aliarum aliquot avium , tùm struthionum in primis , omnium longè pulcherrimas plumas,ex ijsque consertas cristas. Mittuntur eò panni lanei simul & linei, sajæ,& merces minutiores è metallo aliáque materie. Ex Barbaria.

Quod reciprocum inter se mercatorum commercium quāti ultro citróque momenti sit, quantasque secum trahat appendices, æstimari profectò non potest, imò vix cogitari quidem , tantùm abest ut dignè describi : adnitemur tamen in genere aliquod rei adferre lumen : quod ut commodiùs fiat, exprimemus in specie singularium aliquot mercium pretia,deligemusque ex unaquáque Provinciâ hujus Belgij singularem aliquam mercem , non eam quidem è pretiosissimis semper, sed ex ijs,quarum,non unâ de caussâ,optimam, ut sic dixerim,consecuti sumus notitiam. Reliqua ex immenso hoc Chao , nequa oriatur confusio , magno capacium hujus rei lectorum judicio , seu potius capacissimi alicujus Scriptoris curæ atque industriæ relicturi sumus.

Auspicantes itáque ab Italiâ, dicimus , pannos auro intextos & sericos , aurum item atque argentum filatum,undulatos,grogranos & mocajarros, sericum deniq; rude & coctum , omissis tot alijs mercibus ex eâ Provinciâ solitis in hanc nostram transmitti, annuatim excedere tres aureorum milliones.

Ex Germaniâ tanta nobis suppeditatur copia fustaneorum,ut vel ad sexcenta & amplius millia scutatorum summa ex ijs conflata quotannis adscendat. Vina verò Rhenensia, indidem in Provincias hasce mitti ac distribui solita , etiam admirationem merentur. constat enim, annum anno pensante , suprà quadragies mille vasa, ut vocant,quorum singula senos cados, sive *amas* Antuerpienses,id est denos octonos *barriles* nostrates contineant , annuatim huc importari. computatis ergo in quodque vas triginta sex aureis,in sesquimillionem plus minus abitura est ratio.

Ex Daniâ,terris Hansaticis, Livoniâ, Poloniâ, alijsque ad aquilonem suprà jam recensitis Provincijs, importantur quotannis in terram Hollandiam sexagies mille vel circiter *lastæ* frumenti,& præsertim secalis ; singulæ vulgò taxatæ quadragenis, grossorum sex & quinquaginta , florenis ; ita ut summa excrescat in quingenta & sexaginta millia libras Flandricas,quarum singulis cùm respondeant terni scutati, fiunt centum & octoginta supra sesquimillionem aureorum nostratium millia.

E Galliâ tùm maritimo tùm terrestri itinere quotannis plerumque in has oras important quadraginta vel circiter millia cadorum , sive (ut receptis utamur) vasorum vini,anno annum,ut suprà, pensante. pretium verò, communi æstimio, singulis vasis viceni & quini scutati. fiunt igitur annuatim decies centena millia scutatorum. Important prætereà suprà quadragies mille fasces , seu *balas* , ut loquimur, glasti,singulas ferè septenis & semi scutatis taxatas : sunt trecenta millia scutatorum. Important deniq; sexies mille vel circiter centenarios salis , quorum singuli constant centenis modijs , ducentenas ut minimùm & vicenas quinas, vel & tricenas, pro salis ipsius candore puritatéque, libras pondo pendentibus. sena igitur illa centenariorum millia, computatis in singulos aureis nummis tricenis, centum & octoginta referunt aureorum millia.

Ex Hispaniâ Brugas olim mittebant supra quadragies mille saccos lanarum. quia verò ab annis aliquot retrò majorem ipsi quàm ante contexunt pannorum vim,fit,ut lanas tam copiosè nunc non submittant,utque præsenti hoc anno 1560. non fuerint plures viginti & quinque saccorum millibus, respondentibus singulo sacco vicenis & quinis scutatis. Vina verò illinc allata hodiernam lanarum summam longè exuperant : olea , ferè exæquant : cocco , seu *cuchenillâ*, paullò minus reddente.

E Lusitania constat importari Antuerpiam, anno annum pensante , tantam aromatum

matum multitudinem, ut in millionis & ampliùs aureorum ſummam rationes eorum quotannis excreſcant: ſacchari verò in ſexcenta ut minimum millia.

Tandem verò de Angliâ quoque diſſertaturi, nam de Scotiâ quidem, déq; Hiberniâ item & Barbariâ, quia paucula tantùm eáque levis momenti dicenda ſint, hic agemus ſilentium, dicimus, ejus regni lanas, quarum ſuperioribus paullò temporibus apud Calætienſes, hodie verò apud Brugenſes conſiſtit emporium, annuatim excedere mille ducétas *ſcerpilleras*, quæ ducenta quidem & quinquaginta reddunt aureorum noſtratium millia. Pannorum verò ex eo regno in haſce Provincias invehi ſolitorum admirabilis planè eſt numerus. liquidò enim conſtat, eorum, anno annum penſante, & cariſæis alijſque panniculis ad integros pannos reductis, ducenta & amplius millia annuatim nobis diſtribui, quorum ſinguli minimùm æſtimentur vicenis quinis ſcutatis, ita ut in quinque & ampliùs milliones ratio tandem excreſcat. quem è lanâ & pannis alijſque compluribus rebus ab Anglis huc importatis provenientem theſaurum ipſi erogant rurſùs in eas merces quas ex hoc tractu in illud regnum ſubmitti paullò antè commemoravimus. unde conſiderato benéque expenſo iſto tam ingenti inter Belgas & Anglos commercio, comperior, inter utramq; hanc gentem permutari quotannis (ecquis obſecrò crediturus eſt?) ſupra duodecim aureorum myriadas, tantâ quidem cum utriuſqúe partis commoditate, tamqúe notabili quæſtu, ut vix ſine alterius ope altera queat ſubſiſtere. Néque verò prætermittendum eſt, quod ad merces quidem mari committi ſolitas attinet, ſolere ut plurimùm mercatores, ne videlicet nimiùm videantur tentare fortunam, certis inter ſe pretijs convenire, uti navium circumquáque emiſſarum pericula alter alterius nomine in ſeſe ſuſcipiat, & ea cautè ſagacitérq; inter ſe dividant.

Iam verò ut tandem concludam, & quæ de pulchritudine, majeſtate, potentiâ & ſplendore nobiliſſimæ hujus urbis hactenus ſcripſi dixique, in parte corroborem, viſum eſt hoc in loco ſubjicere pulcherrimos hoſce verſus Latinos, ipſo urbis Antuerpiæ nomine factos ab illuſtri Poëtâ Iulio Cęſare Scaligero Veronenſi: tum & rhythmos quoſdam Italicos jam ante annos complures celebrandæ urbis ejuſdem laudi compoſitos à doctiſſimo piæ memoriæ viro Frãciſco Peſciono Florentino. qui poëtæ, cùm, non ſecùs ac ego, ſint alienigenæ, minùs erunt ſuſpecti & majorem quàm ipſimet cives inventuri ſunt fidem. Et certè, cùm primùm hoc opus ederetur in lucem, talis erat Antuerpiæ, & in reliquo Belgio, rerum ſtatus. progreſſi autem ad annum editionis poſtremæ, invenimus plura Provinciæ membra, quod ad fortunam quidem & proſperitatem pertinet, multùm mutaſſe, tantumque inter veterem illum & præſentem hunc ſtatum eſſe diſcrimen, quãtum inter diem & noctem. Unde jure quis cum Terentio dixerit, *Omnium rerum (heu!) viciſſitudo eſt*: ut in commentarijs meis abundè ſuo loco & tempore commemoraturus ſum.

Iulij Cæſaris Scaligeri.

Oppida quot ſpectant oculo me torva ſiniſtro,
Tot nos invidiæ pallida tela petunt.
Lugdunum omnigenum eſt, operoſa Lutetia, Roma
Ingens, res Venetûm vaſta, Toloſa potens:
Omnigenæ merces, artes priſcæq; novæq;,
Quorum inſunt alijs ſingula, cuncta mihi.

Sonnetto del Peſcioni.

Godi Anverſa, & humil' gratie à Dio rendi
Di ſi preclaro & coſi amplo dono,
Onde da quante terre al mondo ſono
Richezze accogli, & lieta in alto aſcendi.
Segui il tuo corſo, & vittorioſa tendi
d'Ogni grandezza al ſommo. ma fia buono
Che quanto più (nota ciò ch' io ragiono)
Sormonti & forze & aumento prendi,

Tante

TSHERTOGENBOSCH
BVSCVMDVCIS oppidum ludo literario, et
pugnaci populo nobili Horum arma superio
rib. annis haud semel geldrij sensere, cum qua gente
vario certatum est euentu nostris hominibus In
hac vrbe templus est Deipara sacrum, op?
visendo apparatu Hadrianus Barlandus:
9

Tanto più vegli & gelosa procuri,
Ch'in si ricca fortuna ebbri i tuoi figli
Non forse evertan si felice stato.
Perche si fien' superbi ingiusti impuri,
A Bacco additti & di rapaci artigli,
Breve harai vita (eh lassa!) & diro il fato.

DESCRIPTIO VRBIS BVSCO-DVCENSIS.

BUSCUM-DUCIS, Gallicè olim dictum est *Bois le Duc,* voce cum Flandricâ prorsùs consona, ut quæ sylvam Ducis significet, quia scilicet fuerit priùs eo loci pulcherrimum quoddam nemus Ducum Brabantiæ. posteà verò, emolliendo vocabulo, corruptum paullatim est nomen, &, quod alijs quóq; perpluribus accidit, ad recentem hanc appellationem redactum, diciturque opidum ipsum *Bolduc.* Situm est autem ad fluviolum Desam, duabus quidẽ ab Mosâ, quatuor Ravestenio, Antuerpiâ verò duodecim leucis semotum. opidum amplum, pulchrum, adeóque & situ & arte industriáque humanâ munitum, ut dici fortasse possit inexpugnabile. frequens præterea, opulentum, bonisque & commodis ædificijs luculenter instructum. Templum ejus primarium, cathedrâ Episcopali insigne, dedicatum est Divo Ioanni: splendidum, sumtuosum, & eleganti imprimis adfabréque elaborato horologio nobile. Populus Buscoducensis admodum bellicosus, & sive pedites quisquam, sive equites fortè desideret, in utrumq; semper paratus est, plus fortassis è veteri illâ ferociâ retinens, quàm cæteri ulli horum tractuum populi. quod non obstat tamen, quo minùs & politiâ civilitatéque & commercijs quóque opidum hodiè floreat, sitque & artificijs simul & opificijs densum. Conficiuntur hic inter alia plurimi panni è lanâ: linteorum verò tam ingens vis, ut connumeratis ijs quæ fiunt in territorio circumjecto, annuatim ascendant ad vicena millia fascium; quorum in ducenta circiter millia scutatorum facilè abeat ratio. néque verò dissimulandum est, aquas linteis candificãdis in hujus opidi finibus longè quam alibi meliores magisque utibiles esse. conficitur etiam hic pænè innumerabilis numerus optimi temperamenti cultrorum: tum & incredibilis ferè acicularum scitè & industriè laboratarum multitudo: quod utrumque mercium genus distribuitur istbinc per totum orbem. Atque his quidem de caussis opidum istud adeò dignum, & inter Belgicæ prima, in Episcopatum nuper erectum est. cui dignitati quidem & muneri, ob egregias suas virtutes & non vulgarem doctrinam, meritò sanè præfectus est vir probitate religionéque laudabilis Clemens Crabbelius. Natus fuit Bolduci Guiljelmus Enckevordius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, præsulum sui sæculi decus. Buscoducensis etiam fuit Georgius Macropedius, summæ eruditionis vir, & trium linguarum Professor. item Ioannes Vladeraccius, sanguine & virtutibus nobilis, cui patria, ob eximia viri in se officia, multùm erat addicta. Theodoricus item Nopenus, Consiliarius in Senatu Brabantiæ, Iuris utriusq; Doctor, & in Athenæo Aurelianensi per multos annos, summâ cum laude, professor. Arnoldus Arlenius, eruditione & virtute insignis. Gosuinus Steganus, vir domi nobilis, doctus, & exacti judicij: unde in patriâ quóque ad summos quosque dignitatis gradus ascendit: reliquit autem duos melioris sexus liberos: quorum alter

Etymon.

Civium indoles.

Viri illustres.

alter quidem Ioannes, varias summi momenti dignitates, regio nomine, laudabiliter simul & feliciter obijt: alter verò etiamnunc superstes, Nicolaus videlicet, perhonestus & nobilissimus vir, Consiliarius in Senatu Brabantiæ, plures etiam habet filios, valdè quidem eos adolescentes, sed eo jam-inde ingenio eruditionéque dotatos, ut summam de se præbeant expectationem. Guiljelmi deinde, Venius atque Breugelius, uterque Iurisconsultus, & ejusdem Senatus Consiliarius. Obtinet autem hoc Opidum, inter primarias quatuor urbes Brabantiæ, quartum, sive extremum locum: habetq; quadranti suo subjectas quatuor regiones, sive potius membra, Campaniam nempe, Pelandiam, Maslandiam, & districtum Ostervicanum. Continentur sub ejus quadrante urbes Helmonda, Eindovia, Mega, Ravestenum, & Gravia; unà cum aliquammultis pagis.

Buscum-ducis caput unius quadrantis Brabantiæ.

Additamentum. [*Pomœria urbis Buscoducensis sæpè fuerunt producta: cumq; orbiculari olim propemodùm fuerit formâ, hodie penè est triquetra, tribus in longitudinem spatijs ita procurrens, ut eam vel expeditissimus quisque viator vix sesquihorâ circumeat. muri ejus quàm munitissimi septem insuper propugnaculis roborantur: fossæ, non profundæ minùs, quàm latæ, Dommelam atq; Adam torrentes in alveum suum recipiunt. septem in urbe sunt portæ: quatuordecim molæ alatæ: pontes è lapide, publicè quidem unus & quinquaginta, privatim verò octoginta & sex: è ligno, triginta & octo. utq; alias taceamus viarum & ædium elegantias, domus in eâ bis mille, pulchræ omnes atq; magnificæ, vilioribus scilicet in hunc numerum non intrantibus.*]

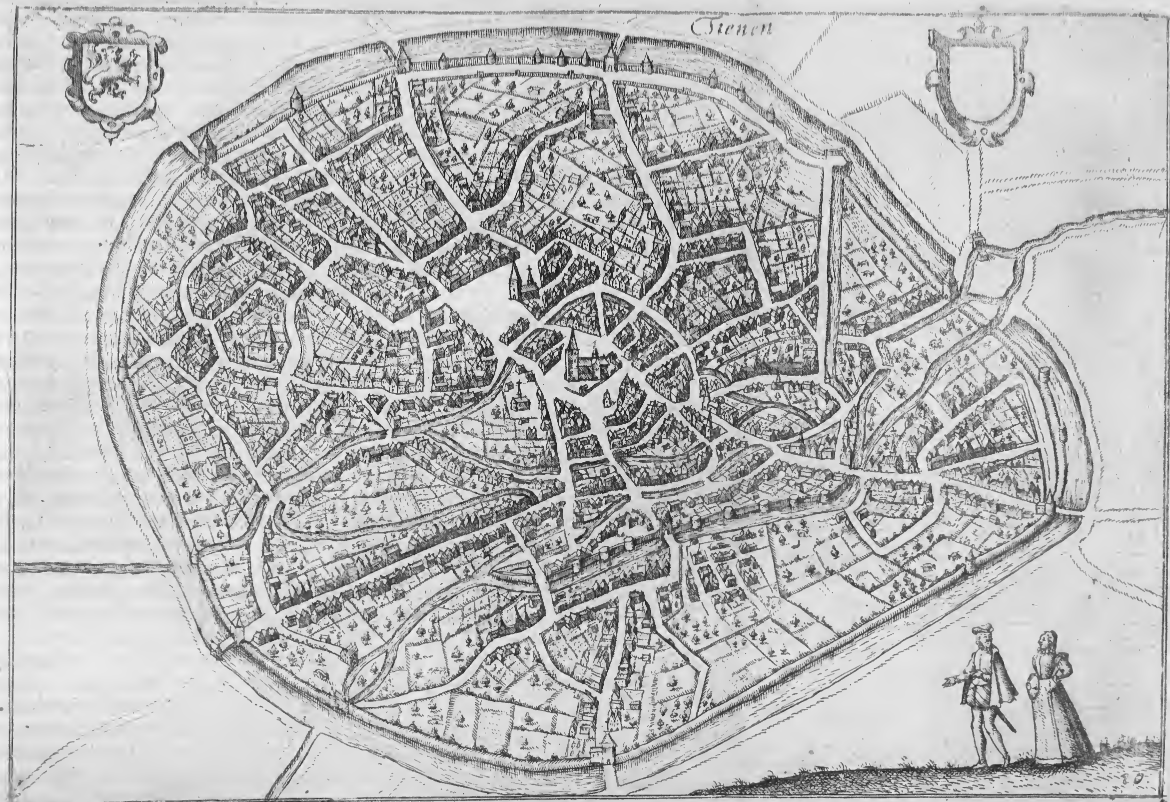
Describamus verò deinceps tres velut minorum gentium capitales: & primò Thenas, seu Tillæ-montem, sitas ad flumen Getam, qui haud procul inde exortus, eas interfluit, unde porrò Halam provectus, in Demeram tandem aquas suas exonerat. Distat autem hoc opidum Lovanio pariter atque Centronibus pari trium leucarum intervallo: estq; amplum satis & grande. quin temporibus paullò magis remotis fuit maximi nominis, & commercijs florida civitas. idq; cùm legitur passim, tum vel ex eo colligitur, quod ter adeò ejus pomœria fuerint olim producta. asserente nonnemine, priusquàm, hac inclinante, Buscoducum adipisceretur hanc dignitatem, Thenas fuisse quartam inter primarias urbes Brabantiæ. Diruta verò pluries & crudeliter lacerata fuit atrocibus horum hominum bellis cum Gallo & Leodicensibus: ita quidem ut hodiéque maneat magna ex parte deserta, & cultoribus vacua. quatenùs tamen habitatur, non omninò est adspernabilis. Insigne in eâ & memorabile sanè collegium Canonicorum est, ædé Divo Germano, Parisiensium olim Antistiti, sacrâ. Denique inter tres capitales minores primum obtinet locum, eximijs, adeóque ijsdem magnâ ex parte cum illis primariarum quatuor urbium, privilegijs exornata.

Thenę, quas alij Tillæ-montem appellant.

Additamentum. [*Thenæ horario ferè itinere in circuitum patent. muri varijs turribus sunt conspicui. flumen duodecim pontibus stratum est. tres in urbe communes, seu publici fontes. sex portæ interiores, exteriores autem quatuor. septem denique fora: inter quæ frumentarium, omnium, quotquot usquam occurrunt, pulcherrimum. ager urbi vicinus omnigeno frugum genere, tum & fructibus admodùm felix. casei quoque Thenenses, ob eximiam bonitatem, apud multos in pretio.*]

Lewia.

Lewia sita est ad torrentem Gesam, qui haud longè ab opido in fluvium Getam influit. distat autem Centronibus quidem unâ, Thenis verò duabus vel circiter leucis. opidulum validum, probéque adversùs hostiles insultus munitum, quia videlicet limitaneum, & Eburonum agro conterminum. unde & capitalis minoris dignitate ac privilegijs fruitur. In eo est magnus ille Prioratus, quem vocant, Ordinis Divi Augustini. cujus Prior unus est è duodecim Antistitibus Brabantinis. est prætereà collegium Canonicorum in æde pulcherrimâ Divi Leonardi. Extra portam amplissimus quidam & pulcherrimus lacus est, ad quem asserunt olim fuisse validam arcem, limitaneum in Eburones propugnaculum, cujus etiamnunc deserta quædam supersunt vestigia. Coquitur in hoc opido, & quidem eâ luxurie, ut in alias passim oras distribuatur, præstantissimum quoddam genus cervisiæ, bonitate vel vinum interdum vincens. Lewiâ oriundus fuit Dionysius Richelius Carthusianus, vir doctus, & variorum operum scriptor.

Tienen
80

Nivella distat Bruxellis quinque horarum itinere. opidum est sic satis munitum, & non unâ de caussâ plus quàm mediocre: in quo magna contexitur tenuissimorum linteorum, Cameracensibus adsimilium, imò hisipsius pulchriorum, ac fortassis & meliorum, vis. estque (scribente Paullo Æmilio) unum è quatuor urbibus constituentibus Marchionatum Sacri Imperij: una item è tribus minorum gentium capitalibus, quæ,ut diximus, luculentissimis gaudent privilegijs. ager opido circumjectus omnium rerum bonarum ferax. non procul ab opido multæ passim occurrunt saxifodinæ boni & pulchri ad architectonicam lapidis. Hujus opidi civis fuit fortunatus ille Ioãnes Tinctor,sacellanus primarius & symphoniarcha Ferdinandi,regis Neapolitani: cujus meminit inter illustres scriptores Trithemius,tãquã viri insigniter docti, *polugraphou*, Musici excellẽtis,& prȩclari pictoris. Sepultus est in hoc opido Pipinus primus,Carolomanni filius; pater autẽ Gertrudis; illius, quæ propter sanctissimè actam vitã meruit aggregari Divorũ consortio. Nivella.

Fundavit sanctissima ista mulier primariam ædem Nivellensem, conditricis suæ vocabulo nobilem. ædem sanè augustam, varijsq; tam intus quàm foris ornamentis decoram. in quâ deinde instituit celeberrimum illum ordinem Canonicarum, quem hodiéque tantâ cum majestate, tamque laudatâ œconomiâ inibi est conspicere. constat autem hic ordo definito duarum & quadraginta religiosarum, liberè satis viventium,numero. ordo quidem egregius,optiméque & in magnum nobilitatis subsidium institutus. nec enim in sodalitium hoc admittuntur nisi magnatum & virorum principum filiæ, quæque quadruplæ minimùm nobilitatis membra paterni simul & materni stemmatis numerent, sintque,ex iustitutionis præscripto,legitimo thoro prognatæ,& ingenuæ,generosæque virgines. unde nobilis aliquis paterfamilias, si plures habeat sequioris sexus liberos, studeatqúe domestico isto onere in parte saltim levari, unam ex ijs in collegium istud transscribit. Sunt verò,ut suis infrà locis dicetur, etiam alia quædam hujusmodi sodalitia, & illustres conventus,variè per hunc tractum dispersi. Virgines quæ hic degunt, & Canonicæ aliàs appellantur,seu *domicellæ*,suas quæqúe seorsim ab alijs habent ȩdes,easqúe circùm juxtâve Divæ Gertrudis: in quo templo preces suas horarias ipsæ decantant,ceremoniásque & ritus sacros solenniter peragunt: manè quidem,& dum religioni operantur,cultu spirituali, sive ecclesiastico,sed qui nobiles deceat,&,ut ipsæ sunt,candido,pellibusqúe pretiosis suffulto; à meridie verò,sæculari,ut vocant, veste, è serico vel id genus materie, nobilium puellarum in morem, ornatæ. quod si vel ad epulum aliquod magis sollenne, vel ad privati alioqui alicujus vocari contingat convivium,licet,impetrato consensu,accedere. licet,oblatâ occasione,& pro arbitrio,etiam nubere. & nisi contingat conditio,perseverant porrò in nobilissimo illo sodalitio sanctè religioséque vivere: ordine eos subministrante census,quibus commodè sese convenienterqúe tolerent. Caput habent Antistitam, quæ vulgò audit *Madame de Nivelle,* Domina Nivellensis, Principis auctoritate atque consensu ab ipsis è collegio suo in ætatem electam, & approbatam deinde à Pontifice Maximo. Est autem hæc ipsa Antistita non sacri tantummodò hujus collegij caput,verùm etiam Domina spiritualis simul & temporalis,ut vocant,Nivellȩ,& territorij ejus,haudquaquàm exigui. Institutum præterea est in eadem æde religiosissimum sanè collegium triginta Canonicorum, qui & ipsi lautè honestéque habentur,& à Pontifice, Domináque Nivellensi alternis vicibus eliguntur. Alia deníque in hocipso opidulo passim occurrunt templa, & religioni dicata loca. Sed describamus deinceps,prout suprà promisimus, urbes titulo aliquo & supremâ dignitate conspicuas. & primò quidem Marchionatum Sacri Imperij. Nobilissimus ordo religiosarum.

Marchionatus Sacri Romani Imperij.

MArchionatus Sacri Romani Imperij, scribente Cornelio Graphéo, institutus primùm fuit ab Imperatore Iustiniano. alijs eum facientibus magis antiquum. Narrat gravissimus scriptor Germanus Ioannes Aventinus; Utilonem,Theodonis Bavariæ Principis fratrem,ob egregias suas virtutes,à Theodorico

dorico primo Francorum Rege præfectum fuisse ei horum tractuum parti, quæ continetur Oceano mari, & Scaldi, Mosâ, Rhenóque fluminibus. idqúe reprimendis, ut addit, Danorum, maria per id tempus & terras latè vastantium deprædantiumqúe incursibus. Utiloni additus titulus Præfecti limitis Antuerpiensis, quod videlicet ibi jam-tunc Romani Imperij fines. Hunc autem gradum & dignitatem scribit linguâ Germanicâ dici Marcgráf/ id est idiomate nostro, *Marchese*. Ioannes itidem Marius docet institutum fuisse hunc Marchionatum ante Iustinianum, dictumqúe Marchionatum Sacri Imperij ad Scaldim, qui initium sumserit inde ferè ab mediâ urbe Valentianarum, & pertinuerit porrò secundùm flumen usqúe ad ipsam Antuerpiam, atqúe hinc rursùs ad mare. E cujus quidem Marchionatus vestigijs duo potissimùm hodiéque Valentianis supersunt monumenta. alterum aula, sive *Sala*, quam vocant, Imperialis, cui peculiaris suus præfectus & ministri, jus pro tribunali reddentes: alterum verò immunitas, sive asylum, quod per bonam opidi partem extenditur, & vulgò *Banc lieu* appellatur. in eo autem asylo, tanta scilicet ejus tamqúe latè patens immunitas, etiam homicidis, modò tamen excusabilibus, undecúmq; (ut suo mox loco latiùs differetur) eò confugientibus, tutò licet subsistere. Narrat insuper idem Marius, Marchionem, qui omnium primus hanc Dynastiam, ab Iustiniano jamdicto obtentam, ad filios suos transmiserit, Anselmum fuisse, Senatorem Romanum: cui successisse facit Arnoldum filium. Paullus verò Æmilius testatur hunc Marchionatum institutum fuisse ab Othone secundo Imperatore, anno circiter nongentesimo septuagesimo tertio, datumqúe in dotem Reginæ Gerbergæ, Imperatoris amitæ, Lotharij Regis Gallorum matri. continuisse autem Nivellam, Lovanium, Bruxellam, & nominatim Antuerpiam. narratiunculæ nihil penitus inter se discrepantes. mutant etenim Principes, augentque & minuunt ditiones, prorsùs pro libitu: prout spissò fecerunt de Ducatu Lotharingiæ. atque hinc est quod Scriptores novas istas mutationes non rarò sumant pro creationibus, ut sic dicam, primisque institutionibus Dynastiarum, attribuantq; eas non primo, sed ultimo sæpè auctori. Utcumque sit, in eo omnes conveniunt, ut Antuerpiam dicant esse Marchionatus Sacri Imperij metropolim. unde jam ab illis usque temporibus, elucescit urbis illius splendor. Tandem verò in eo quóque Aventinus cum Mario convenit, Marchionatum hunc pervenisse postremò ad Anchisem, sive Angisum, patrem Pipini secundi. qui Anchises deinde, ut infra dicetur, fuit primus Brabantiæ Dux. quo titulo cæteri posteà Duces Brabantiæ in nobilissimum istum Marchionatum successerunt.

DVCATVS ARSCHOTANVS.

SItum est Arschotum ad fluviolum Demeram, Lovanio juxta & Diesthemio pari trium leucarum intervallo abjunctum. Mechliniâ quatuor, & prægrandibus quidem, leucis distat; Lirâ itidem quatuor. Erat autem hoc opidum & cætera ejus ditio non ita pridem Marchionatus. sed ornatum posteà fuit dignitate Ducali ab Carolo Quinto Imperatore. idque Dominorum magis, & opum quas in Hannoniâ possident, quàm ditionis ipsius adspectu. etsi mediocre tamen est opidum, & antiquus admodùm Baronatus ut vocant, seu Dynastia. Dynastas agnoscit Principes Illustrissimæ gentis Croiæ, ortæ primùm è Galliâ. prodierunt autem ex eâ stirpe plurimi sanè heroës: sed clarissimus omnium fuit Guiljelmus, Dominus Cerviæ. qui usque dum moreretur, summâ cum auctoritate, direxit Imperatorem jamdictum: unde & opibus simul & potentiæ Croiorum luculentum accessit augmẽtum, idque cùm alijs hujus tractus Provincijs, tum præsertim in terrâ Hannoniâ. ubi, qui nunc Ducatui præest, Philippus, Guiljelmi nepos, amplissimæ ditionis & complurium opidorum est Dominus, Chimaci imprimis & Bellomontij. ita ut amplos possideat census, sitque Eques aurei velleris, & non ita pridem adlectus in Senatum quem dicunt Status.

Arschotum Ducali dignitate ornatum.

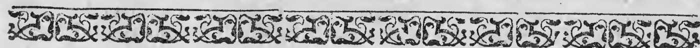
Gens illustris Croiorum.

Quoniam verò suprà in Descriptione generali promisimus nos facturos mentionem regiminis, sive imperij, quod hujus tractus Dynastæ in ditiones suas & toparchias

Leges & pacta inter Principem

BERGHĒ OP ZOOM
11

parchias exercent: liberabimus hic potissimùm, utpote loco satis idoneo, idque brevibus nostram fidem. & principiò dicimus, Toparchas istos Principi suo obstrictos, Principemque vicissim ipsis devinctum esse, iisdem ferè legibus & conditionibus, quas in aliis locis feudatarius, sive cliens, & patronus, seu Dominus feudi, reciprocè inter sese observant. Itáque pacis juxtà & belli temporibus Princeps eos habet in clientelâ, & cùm in urbium regionumque regimine, tum in militaribus quóque præfecturis, uti solet eorum operâ: quam ipsi contrà pari alacritate & fide Principi suo libenter præstant. Iam quod ad ipsa dominia, vel, si mavis, toparchias, & Dominorum in eas jus & imperium pertinet: omnia prorsùs alicujus nominis opida, arces, & pagi, jurisdictioni eorum subjecta, ob varia quibus gaudent privilegia, suis ut plurimùm legibus, suisque moribus vivunt, politiam & reliqua eò spectantia ipsi per se administrando. unde non aliud ferè Toparchis in loca sibi subjecta praeeminentiæ jus, néque subditi aliter iis obstricti, quàm Antuerpiam suprà diximus Principi suo esse obnoxiam. ita quidem ut illi nec vectigalibus hosce, nec alio quovis modo, nisi sponte consentientes, & accedente Regis permissu, possint gravare, sed patrimoniis suis & consuetis reditibus acquiescere debeant. & Toparchas clienteláres.

DESCRIPTIO MARCHIONATVS BERGOZOMENSIS.

BERGA, quam & Bergozomium vocant, antiqua sic satis dynastia, seu Baronatus est: sed Marchionatus posteà dignitate ab Carolo Quinto Imperatore ornatâ anno salutis 1533. sita est autem in colle, ad fluviolum Zomam. unde, ad differentiam cognominum aliquot hujus tractus locorum, Teutonicè dicitur **Berghen op Zoom.** nascitur Zoma haud longè suprà ipsum opidum, & mediâ ferè infra id leucâ in Scaldim influit. opidum in extremis Brabantiæ ad occasum finibus positum, mari ita propinquum est, ut non immeritò dici possit maritimum: portu insuper nobile, & Antuerpiâ quidem, terrestri itinere, sex, iisque prægrandibus: Middelburgo verò Zelandiæ, viâ maritimâ, octo circiter leucis abjunctum est. Edidit Berga Ioannem Latomum, Priorem ad Divi Throni, juxta Grobbendonquium pagum, & Lirâ non procul, Præsulem eruditum & venerandum, ac Poëtam cultissimùm. Opidum hodie quidem non contemnendum: sed longè olim celebrius: cùm videlicet ejus nundinę, variis privilegiis insignitæ, quibus jam-inde ab aliquot sæculis gaudet, negotiatoribus magis frequentarentur. hodie parùm hic vigent commercia, viciniâ scilicet & magnitudine urbis Antuerpiæ finitimum omnem tractum inundante. ita quidem ut nullæ usquam sint nundinæ anniversariæ, nulla usquam extra ordinem habeatur panægyris, quam non ordinarius iste mercatus Antuerpiensis multis partibus superet. unde fit, ut ad quotidianas hasce Antuerpiæ nundinas homines malint confluere, quàm anniversarias illas expectare. & quidquid tentaverit hactenùs Marchio; quidquid hodie summo etiam studio tentet; quidquid deníque faverit ipsi & obsecundaverit momentosa illa natio Anglicana; nequit tamen hoc opidum (adeò scilicet arduum est revocare semel amissa) pristinæ prosperitati restituere. territorium Bergozomense latè, quod satis sit, patet, & complures in eo non adspernabiles pagi, tum & insulæ quædam miræ fertilitatis in Scaldi. Marchiones Bergenses veteri admodùm & illustri stirpe prognati sunt, è quâ plurimi prodierunt viri illustres. hodie verò gente in meliori sexu extinctâ, Marchiones Bergensium vetus prosapia.

tinctâ,per uxorem,è Bergensibus illis priscis progenitam,Marchio Bergozomensis est vir illustris Ioannes Withemius, Comes Walheinij, Dynastáque Berssélij.

Wouda arx. Leucæ circiter viâ Bergozomio distat Wouda,arx longè pulcherrima, & amœnissimus Principum Bergozomanorum secessus, aëris mirâ salubritate, venationisque commoditate laudabilis, imprimis autem sanequàm munitissima, & velut totius territorij propugnaculum.

Comitatus Hoog-Stratanus.

HOogstrata, Comitatus prærogativâ insignis est, ab Imperatore Carolo Quinto obtentâ. opidulum ipsum mediocre, sed murorum & mœnium expers, Antuerpiâ simul & Bergâ pari sex leucarum spatio dissidet. Hoogstratanus fuit Antonius Schorus, vir doctrinâ clarissimus. Hoogstratâ ad leucæ plus minus trientem abjuncta est arx; validissima illa, & probè adversùs hostiles insultus munita,ac sollennis Comitum sedes. sita est autem ad torrētem Mercam, haud procul inde exortum,& Bredam perlapsum, paullò infra Sevenbergam, Mosæ aquas suas miscentem. Subsunt comitatui aliquot pagi, tum & territorium ita amplum, ut non pœnitenda inde exurgat ditio. Comites Hoogstratani è clarissimâ gente Lalainiâ. atque hodie quidem præest opido Guiljelmus,qui & Rennenburgij Comes est, ac dynasta Leuzanus : vir multis nominibus clarus, quíque inter alias suas opes luculētissimam habet bibliothecam. Leucâ circiter abest Hoogstratâ amplissimus & pulcherrimus pagus Lonhoutium,patri viri doctissimi & Mathematici perquam insignis Ioannis Stadij, plurium operum scriptoris, ut constat ex Bibliothecâ docti viri Conradi Gesneri, auctâ nuper ab Iosiâ Simlero : in quâ non nomina modò veterum & recentium scriptorum,sed peculiariter etiam omnes operum titulos,invenire in promtu est. rem profectò laboriosam, nobilem, & ad varios usus, studiosorum imprimis, apprimè utibilem!

COMITATVS MEGENSIS.

MEga etiam Comitatus titulo clara est,sita ad ripam sinistram Mosæ,tribus à Busco-ducis,vel circiter, leucis. opidum satis lautum, ac dominio jurisdictionéque illustre. Comitem habet fortissimum Principem Carolum à Brimeu,Equitem aurei Velleris, Regiumq; Ducatus Geldriæ,& Comitatus Zutphaniæ Gubernatorem. qui non ita pridem defunctus, hæredem reliquit cognatam, nuptam uni è filijs Domini Barlemontij, quæ priore marito extincto, nupsit posteà Principi Chimacensi,ei cujus infrà quoque fit mentio.

Baronatus, seu Dynastia Bredana.

BReda sita est ad fluviolum Mercam : Hoogstratâ quidem tribus; Busco-ducis autem sex,ijsque prægrandibus; Antuerpiâ deníque octo ejusdem mensuræ leucis abjuncta. Opidum sanè lautum, amœnum, quódque inter alia quædam pulcherrimi operis ædificia, habet sumtuosissimum illud & regium prorsùs Dynastæ sui palatium, magnificè, admodùm splendidéq; exstructum & duplici undíque fossa, arcis planè in morem, circumdatum. quod si esset omnibus numeris absolutum,meritò sanè censeri posset inter pulcherrima Belgij hujus prætoria. conditum autem & ædificatum est non ita multis abhinc annis ab Henrico, Comite Nassoviensi, Dynastáque Bredano.

ADDITAMENTVM. [*Munivit hic idem Comes opidum Bredam validissimis omni ex parte vallis. quibus deinde,anno 1534 adjecit quinque amplissima propugnacula, à lateribus opidi simul & arcis exstantia. accesserunt his, per hæc bella, novem antemuralia, seu valla, ut vocat Ammianus, antemurana : & ad singulas portas singula propugnacula semilunaria. ita quidem ut inter mediterranea Belgij opida, Breda hodie censeatur omnium munitissima.*]

Gaudet

Gaudet opidum dignitate & titulo *Baronatus*, estque luculenta in primis & magni momenti ejus ditio. cujus jurisdictionem agnoscunt pagi complures amplissimi, præter viculos quosdam minores. annexum deinde est ei opidum territoriumque Stenobergense, unà cum Rosendaliâ municipio, & Oosterhoutio, nobili & antiquâ Toparchiâ, veteri arce conspicuâ: è quo loco oriundus est Iurisconsultus clarissimus Ioannes Boisotus, doctissimus sanè & magni ingenij vir: unde & ad maximas quasque dignitates evectus est: fuitque regius primùm apud Anglorum Reginam Legatus: inde Consiliarius in Senatu privato, & Thesaurarius, sive Custos tabularum archivi Vilvordiensis. Est insuper Breda, jam ab annis aliquot retrò, sedes seu domicilium in hoc tractu Principum Arausinorum, qui & Comites Nassovienses, ad quos devolutum est ejus dominium. Sed non erit fortasse absurdum, etsi propriè quidem ad Spartam nostram non pertinet, si curiosis talium rerum lectoribus explicemus, ubinam terrarum Principatus iste quem diximus situs sit: tum quâ ratione pervenerit ad illustrissimam gentem Nassoviam. eo magis quod Principes Arausini habeantur velut indigenæ hujus tractus, & in eo fixerint domicilium. Principatus igitur Arausinus situs est inter Delphinatum & Provinciam Narbonensem. metropolis ejus Arausio, vulgò *Oranges*, septem plus minùs leucis Avenione, pontificiæ ditionis urbe, abjuncta. principatus equidem nobilissimus, & tam venerandæ antiquitatis, ut non alium, præter Deum, superiorem agnoscat. devolutus est autem à multo jam tempore ad illustrissimam gentem Chaloniam, unam è quatuor primarijs Comitatus Burgundiæ, ac Nazarethi & aliorum in eo locorum dominam. tandem verò per lineam fœmininam, & Henrici, Comitis Nassoviensis, hodierni Principis patrui, cum hærede domus Chaloniæ matrimonium, pervenit hic Principatus ad Gentem Nassoviam, ortu Germanam. Ita ut hæc quidem ditio nobilissimos semper habuerit Principes, & non sanguine modò ac stirpe, sed & propriâ laude virtutéque illustres. qualis adeò nuper Philibertus Chalonius, is, qui post crebras victorias, Cæsari, cujus copijs summo cum imperio præerat, in Italiâ partas, sclopi tandem ictu, dum præliatur cum Florentinis, & Florentiam obsidet, rebus humanis sublatus est, anno Domini 1530. extinguebatur in eo stirps & domus Chalonia, verùm ipse propagandæ illius percupidus, testamento hæredem sibi instituit Renatum, nepotem ex sorore, & prædicti Henrici Nassovij filium: cum lege, ut is adsumeret retineretque nomen & titulum domus Chaloniæ. quam legem, aliâ omni consideratione postpositâ, Renatus accepit néque dum vixit transgressus est: & virtutibus suis Carolo Quinto Imperatori probatis, dum unà cum Cæsare est in obsidione Fani Sancti Desiderij, repercusso tormenti majoris ictu examinatus interijt, anno supra sesquimillesimum quadragesimo quarto. Renato autem improli successit ex testamento, ab ipsomet Cæsare approbato, hodiernus Princeps Guiljelmus Nassovius, ejus cognatus. qui nomen tamen & titulum domus Chaloniæ non adsumsit, sed illud familiæ suæ retinuit. Gaudet autem hic Princeps luculentissimâ sanè ditione, & in eminenti admodùm dignitate constitutus est. præter enim Principatum hunc Arausinum, & tot loca Burgundiæ, possidet varia etiam bona jurisdictionésque & toparchias in diversis partibus Galliæ: possidet Comitatum Nassoviensem in superiori Germaniâ: possidet deníque in hoc nostro tractu, præter hancipsam Bredam, Diesthemium quóque, Sichemium, Stenobergam, & Graviam opida, unà cum plurimis municipijs, pagis, & vicis. ita ut latissimè pateat ejus imperium, & amplissimos domino referat census. est prætereà Regio nomine Gubernator Hollandiæ, Zelandiæ, & ditionis Ultrajectinæ; Eques aurei Velleris, & Consiliarius Status: juvenis herclè primarij ordinis, animóque excelso, ac magnæ prorsùs existimationis & famæ.

Principatus Arausinus.

Gens Chalonia.

Gens Nassovia.

BARONIA DIESTHEMIENSIS.

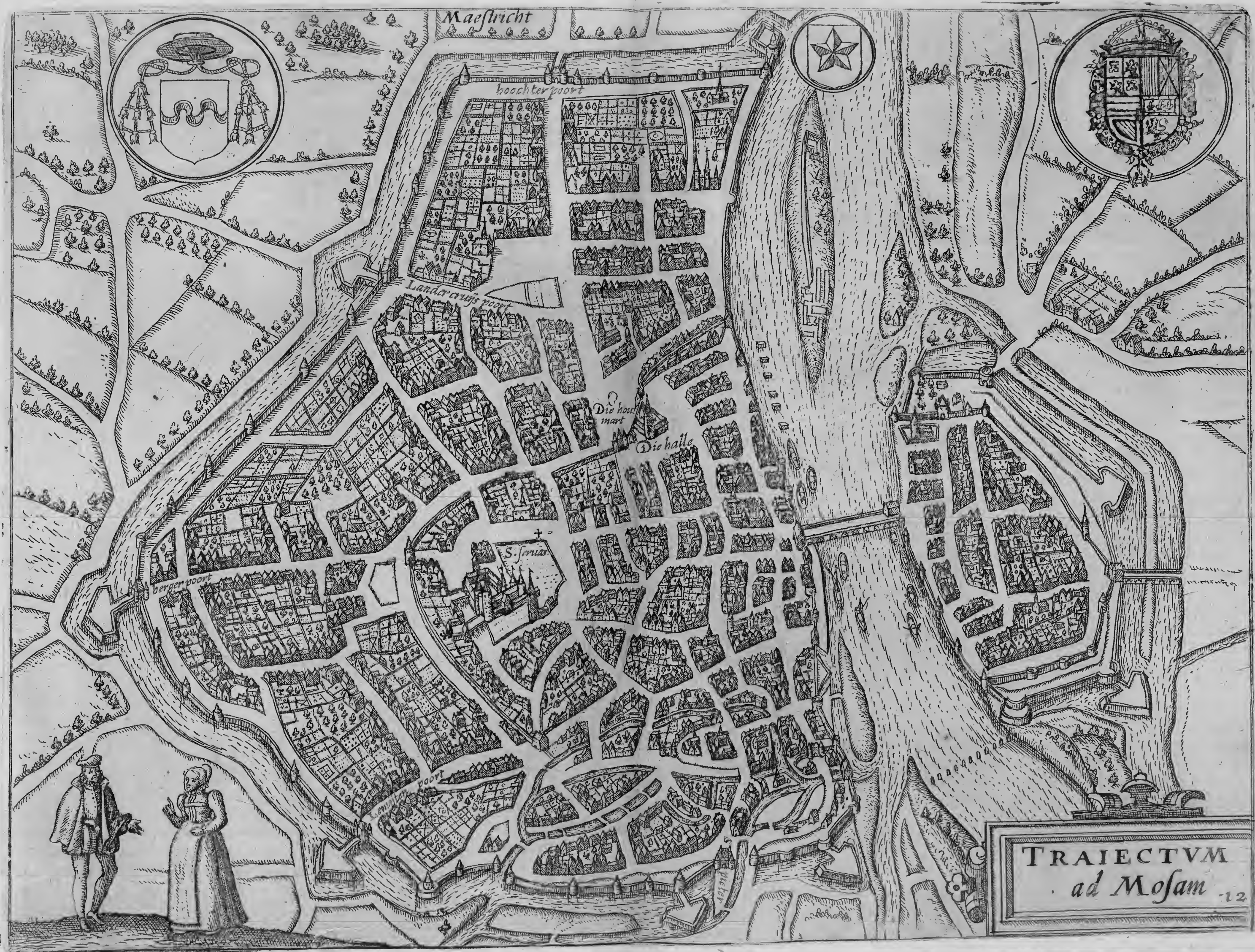
DIesthemium situm est ad Demeram flumen, Halâ tantùm unius, Tillæmonte verò trium leucarum itinere dissitum. opidum ipsum concinnum, & territorio latè diffuso insigne, ubi plurimi fiunt panni, & alterius generis merces. Gemina habet Collegia Canonicorum, alterum Divi Sulpitij, alterum verò Beati Ioannis. Diesthemij natus fuit Nicolaus Clenardus, vir trium linguarum doctissimus, & variorum operum scriptor, inter quæ Grammaticæ Græcæ, illius, quæ tam decantata passim & apud studiosos omnes in usu est. scripsit idem & Institutiones in linguam Hebræam, magnâ suâ cum laude & studiosorum bono. quin Arabicas quoque litteras Granatæ in Hispaniâ didicit, quas ut uberiùs posset percipere, in ipsam adeò Africam, & celebrem ibi Fessam trajecit, anno circiter 1540. ubi ab ipso Rege, ob eximias suas virtutes, in maximo habitus fuit pretio, & beneficijs multis affectus. Conceperat animo pereximius iste vir rem usque adeò arduam, adeóque heroicam simul & piam, ut dignissimam putem cujus seorsim à me fiat mentio: si non aliò, saltim ut alios fortè excitem atque accendam ad suscipiendos id genus conatus. conceperat, inquam, linguam illam postremam, quam dixi, ita exactè discere, ut usui sibi esse posset vel in scribendo adversùs Mahumeticam sectam. ajebat enim, lectum sibi, & diligenter quidem, Coranum, scriptum (ut scimus) Arabicè; lectum item & alium quemdam sectæ illius scriptorem, Sunnam nomine: séque invenisse in ijs quædam ita ridicula, & refelli facilia, ut omninò statuisset argumentum hoc aggredi, cum indubitatâ spe de felici successu, ac fore, ut scribendi isthac & disserendi viâ, obtineretur id quod armis huc usque & vi impetrari non potuit. at verò mors, solita sæpè præstantissimos quosque humanos conatus abrumpere, se, non sine gravissimo Christianæ reipublicæ damno, huic quoque incepto opposuit. Habet Diesthemium dignitatem & titulum Baronatus, seu Dynastiæ, estque ejus Dynasta, veteri quadam prærogativâ, Vicecomes, vel (ut vulgò vocant) Burg-gravius Antuerpiensis. Præest hodie Dynastiæ, uti suprà jam diximus, Princeps Arausinus. cujus nimirum majoribus, permutatione factâ cum Duce Cliviæ, in vicem opidi Sittart, obvênit. adjacet opido nobilissimus ille Conventus Beckenvordius, Ordinis Equitum Teutonicorum. ager illi vicinus amœnissimus planè, & vitibus passim, vinum copiosè satis ferentibus, plenus.

Nicolaus Clenardus.

DYNASTIA GRIMBERGENSIS.

DIstat Vilvordiâ quidem vix semileucâ, Bruxellis verò duabus plus minus leucis, pagus Grimberga; pulcherrimâ ille & egregij operis Abbatiâ insignis. est autem Dynastia, seu Baronatus maximi nominis, amplissimæque jurisdictionis & territorij, pagos cõplures & parœcias magni momenti complexa: suntque Dynastæ illius valdè antiquæ nobilitatis. habet verò hæc Dynastia statutum quoddam reliquis hujus tractus dominiis prorsùs contrarium, quod videlicet filio natu minimo, non (quod alibi solet) primogenito, ejus obtingat hæreditas. qui mos inolevit anno jamtum 1140. quia nempe Gualterus, tunc primogenitus, aliáque hujus familiæ Capita, vehementer offenderant Principem suum Godefridum, armis contra eum arreptis. sed postquàm ventum esset ad prælium, Grimbergij omnes ad internecionem occisi: solo filio minimo natu excepto, qui tam fœdæ rebellioni non participaverat. unde & Godefridus, cùm alioqui omnem eam ditionem redigere potuisset in fiscum, expensis sollicite singulorum promeritis, legem eam instituit. quæ hodiéque non solùm in ipsâmet Dynastiâ, sed in omnibus quóque illi annexis toparchiis & feudis, quę non pauca sunt numero, inviolatè servatur. Divisa est hoc tempore Dynastia in duas partes: & alterius quidem Dominus est Princeps Arausinus; alterius verò domus Glimesia, penès quam titulus ipse & nomen Grimbergiorum est. alij tamen, post eam divisionem, duplicem Dynastiam agnoscunt.

Statutum memorabile.

Maestricht
hoochter poort
Landercruijs poort
Die hout mart
Die halle
S. Seruas
berger poort
TRAIECTVM
ad Mosam
12

DESCRIPTIO VRBIS TRAIECTI AD MOSAM.

RAIECTI ad Mosam, quidquid alij scribant, & nomen juxtà, & etymon vetus est, inde videlicet ductum, quod trajiciatur ibi id flumen, voce Teutonicâ Latiari omninò & ex amussim, quod ajunt, respondēte. Latini, ad inferioris Trajecti, Utrecht Belgicè dicti, & in Hollandiæ finibus positi, differentiam, vocarunt quoque Trajectum Superius. Opidum oportunè prorsùs & commodè situm: nempe ad ipsum flumen, quod medium ferè interluit, ponte magnifico & pulcherrimi operis, eoque è lapide, ac vel Cornelio Tacito nominato, & Leodico quatuor leucis dissito, stratum. est autem urbs solo ampla, antiqua, & probè adversùs hostiles insultus munita, pulchris denique & crebris ædificijs densa. duo in eâ potissimùm templa: quorum alterum, ipsomet Rege, quà videlicet Duce Brabātiæ, gaudens Canonico, Divo Servatio sacrum est. ei, qui populos istos omnium primus ad fidem Christianam convertit, primusque hic egit Antistitem. quod munus tam sanctè administravit, ac tot tantisque miraculis claruit, ut meritò obtinuerit Divi vocabulum. obijt præsul sanctissimus anno nonagesimo quinto supra trecentesimum. vicesimus verò, idemque & ultimus Præsulum Trajectensium fuit Divus Lambertus, is, qui martyrio inibi coronatus est. quam ingratitudinem quidem & crudelitatem istius gentis graviter & indignè ferens Divus Hubertus, Pontificiam sedem, Summi Pontificis nutu & auctoritate, uti latiùs infrà narrabimus, Leodicum transtulit, anno septingentesimo decimo. In æde Divi Servatij plurimæ adservantur sacræ Domini nostri Iesu Christi, Deiparæ Virginis, & aliorum Divorum reliquiæ, quæ statis anni temporibus, & per alias quasdam occasiones, magnâ cum gravitate sollennitateque populo exhibentur spectandæ. Alterum è primarijs templis Divæ Virgini dedicatum est. Habet inde Trajectum nobilissimum illud & peramplum Cœnobium, quod Bissen vulgò appellant, Equitum Teutonicorum, ordinis Divæ Mariæ Hierosolymitanæ. locum, vel frequētissimæ aulæ excipiendæ, non idoneum minùs, quàm capacem. Quia verò maximi nominis & momēti est istud Sodalitium, ac Teutonicæ genti præ cæteris proprium: cujus gentis hic noster tractus non exiguum membrum est, in quo quatuor ordinis ejus cœnobia, arces multas & pagos sub ditione suâ tenentia: extra scopum non erit, si breviter referamus ejus originem, ac deinde nonnihil dicamus de progressibus, atque præsenti statu. Sed quò meliùs clariusque intelligatur & ea quam diximus, & consimiles aliquot illi conjunctæ res, altiùs paullò exordiendum est. Dico itaque anno jam-tum millesimo nonagesimo nono, & ante recuperatam ab exercitu Christiano Hierosolymam, mercatoribus Italis, ab infidelibus inibi Satrapis, factam fuisse templi in honorem Deiparæ Virginis ædificandi potestatem. quâ illi obtentâ, gemina, vicem unius, templa, gemináque, alterum viris, alterum verò fœminis, condiderunt cœnobia. quæ ab exteris quidem religionis ergo, ad ea loca se conferentibus, inibíque figentibus sedes, sustentabantur. Cœnobijs paullopost accessit & Xenodochium, Divo Ioanni sacrum. cujus illi præfectis, religiosis nimirùm & idoneis viris, curandos commisêre pauperiores Christianos. eos autem Religiosos loci tunc temporis Patriarcha candidæ crucis signo ad dexteram insignitos Hospitalarios nominavit. atque à tenui isto & levi principio originem traxit ordo Equitum Divi Ioannis. qui, quòd ob egregia merita (sicuti piè credendum est) Domino Deo essent

Etymon nominis.

D. Servatius.

Bissen Cœnobium.

Equites Rhodij.

cordi, ad tantam deinde potentiam sunt progressi, ut inter alia quædam præclarè gesta, Saracenis manu armata eripuerint Insulam Rhodum, anno Domini 1308. unde & Equitum Rhodiensium titulo sese ipsi insignierunt. tenuerunt autem & validè propugnarunt hanc Insulam: donec terribili tandem exercitu, formidandáque potentiâ ab Solimanno Turcarum Imperatore obsessi: post toleratam sex ipsos menses obsidionem,& horribilem illam tempestatem: cùm non ferrentur ipsis à cæteris Christianis,perniciosis inter se & civilibus bellis implicatis, ullæ prorsùs suppetiæ: duro necessitatis telo coacti, & ab uno è suis insuper proditi, compositione cum hostibus factâ se dediderunt, & locum illum, sub finem anni Christiani 1522 Turcis cesserunt. Atque hoc pacto amissa est, non sine gravissimo damno, maximáque Christiani nominis ignominiâ, nostra illa ad Orientem rupes & propugnaculum, quod tutissimum planè præstabat Latinis in Asiam Palæstinamque tendentibus commeatum. Equites autem ipsi,in Italiam inde transgressi,obtinuerunt non multò post ab Imperatore insulam Melitam,inter Africam & Siciliam sitam: eamque hactenùs quidem feliciter occupant, gloriosa sæpè pro sanctissimâ nostrâ fide sustinentes certamina. quinimò nuper anno millesimo quingentesimo sexagesimo quinto, admirandò planè & inaudito animi robore, propulsarunt instructissimam illam Turcici Principis classem, tanto in ipsos impetu, tamque acri obsidione, licèt irrito prorsùs conatu, sævientem: cæso intereà hostium archithalasso Draguto, ipsóque hostili exercitu mirum in modum afflicto. uti pleniùs ipsi in Commentarijs nostris exsequimur. Tradit libro operis sui vicesimo primo clarissimus scriptor Raphael Volaterranus,Equites istos Rhodienses, vel si mavis Divi Ioannis, esse Ordinis Sancti Augustini. quod ipsum testatur & Hiero Paullus, libro,cui titulus,*de Ecclesijs*. at non obstat tamen hoc votum,quo minùs in bonis, sibi hæreditate relictis, succedant. nec enim nullum omninò habent cum mundo commercium: sed cœlibatus dumtaxat lege obstricti sunt. restringitur verò eorum successio intra simplicem usumfructum, néque ad proprietatem extenditur: quia scilicet aliunde,& per *Commendas* quas vocant,de rebus ad vitam tolerandam necessarijs,ipsis abundè prospectum est. ita quidem ut directum rerum dominium revertatur sine ullâ omninò controversiâ ad proximos quosq; agnatos. prout pluribus quidem sententijs decisum fuisse refert doctissimus Iurisconsultorum Paponus, natione Gallus, in celeberrimis illis collectaneis decisionum, libro vicesimo primo, titulo primo.

Templarij. Anno deinde millesimo centesimo vicesimo octavo institutus fuit eadem in urbe, nobilissimus Ordo Equitum Templariorum, idque à novem raræ virtutis & pietatis hominibus, quorum præcipui quidem Hugo Paganus, & Godefridus à Sancto Alexandro. eos autem inhabitantes peculiarem quamdam in templo partem Patriarcha vocavit Templarios,& rubrâ,ut tradunt,cruce signavit. Institutum eorum & scopus, ut auxilium ferrent ac defenderent peregrinos, religionis ergo ea loca visentes. unde factum,ut labentibus lustris maximam sibi auctoritatem & famam, nec minores opes & dignitates paraverint. sedenim annis præterpropter ducentis elapsis,cùm prolapsi essent in hæresim,& ex hæresi porrò, ut fieri amat, in obscœna quædam & nec nominanda peccata: tandem Pontificatu Clementis quinti,Imperatore Alberto Austriaco,cæterisque Principibus Christianis consentientibus,cæsi passim ipsi atque extincti,opes verò eorum & facultates Rhodiensibus illis in parte sunt attributæ.

Teutonici ordinis Equites. Nec multo ab institutis Templarijs tempore, fundatus fuit in illa ipsâ Hierosolymitanâ urbe sub præsidio Divæ Mariæ Virginis,ordo Equitum Teutonicorum, pari prorsùs intentione, paríque cum superioribus illis pietate. excipiebant enim & ipsi tenuiores peregrinos,eosque diligenter fovebant,& sanctissimam fidem manu armatâ propugnabant. Primus ordinis conditor natione Teuto fuit, cujus & patria simul & vocabulum ignoratur. is,cum aliquot popularibus, Hierosolymæ jam à Christianis receptæ substitit. cumque & uxorem haberet,& ab opibus satis esset instructus,populares suos pio animi motu ad sacrosanctum sepulchrum, magno indies numero confluentes,linguæqué illius & itinerum parùm gnaros,caritate sua-

te suadente commiseratus, & fortunis suis & tecto benignè impertiebatur. adjunxit hic posteà domui suæ sacellum dedicatum Deiparæ Virgini. quò concurrentes paullatim infiniti propemodùm Christiani, alius quidem hospitibus ibi curandis, alius verò fidei defendendæ, Equitum Divæ Mariæ vocabulum nacti sunt, & nigra super candidam vestem cruce à Patriarchâ signati. Inde & numero simul & opibus auctiores crearunt inter se Magnum Magistrum, statueruntque in primis & ante omnia, nequis admitteretur in Ordinem, nisi & Teutonicæ nationis, & nobili stirpe prognatus. vovent autem, inter alia quædam, perpetuò sese paratos fore, defendendæ sanctissimæ Crucis & Christianæ religionis ergo, quodvis subire rerum suarum discrimen. barbam, ijs tantùm qui sacris operantur exceptis, promittunt. loco precum horariarum orationem Dominicam recitant: néque verò tenentur litteras discere. quas eorum leges & institutum approbavit auctoritate suâ Pontifex Maximus. Transierunt hi Equites, post amissam à Christianis Ptolemaida, quò Hierosolymâ captâ sese receperant, in Superiorem Germaniam. ubi virtute & armis belli subjecerunt sibi Provinciam illam ad sinum Balthicum, cui nomen Borussiæ. quam, sublatis ex eâ profanis & idololatricis ritibus, introductâque verâ Divini cultus ratione, jure belli ad nostra usque tempora possederunt: residente Magno ipsorum Magistro in urbe, quam ipsimet condiderunt ad Vistulam flumen, & de nomine Divæ Mariæ, cujus nempe auspicijs militant, Mariæburgum dixerunt. Crescentibus verò deinceps mirum in modum eorum opibus atque potentiâ, tres tandem creati sunt Magni Magistri. quorum unus apud Germanos; alter in Livoniâ; tertius deníque, qui & totius Ordinis caput, in Borussiâ sibi haberet sedem. Iamque in eum locum res ipsorum redierant, ut vel magnis Principibus potentiâ nihilo essent inferiores. unde non rarò cum ipsis Poloniæ Regibus, ortâ utrimque contentione super confinijs, aperto Marte ausi sunt decertare, & insignes interdum reportarunt victorias: nihil veriti, quotiescumque postularet necessitas, vel universum suum imperium fortunæ arbitrio intrepidè objectare. Incipiente verò recentioribus paullò temporibus inter eos regnare fastu, & succedente postpaullò discordiâ, quæque dira imperiorum & gentium omnium pestis est, ambitione, citò facileque attriti sunt. ita quidem ut ad ultimum præliantes cum Casimiro Rege Poloniæ, magnâ suâ cum strage Equites nostri succubuerint, fuerintque coacti in verba Regis jurare, & patronum ipsum agnoscere. Accidit inde anno undecimo supra sesquimillesimum, ut electus in Magnum Magistrum Albertus Marchio Brandeburgensis, excelsus atque magnanimus juvenis, Sigismundo, Casimiri in regno successori, præstare noluerit debitum fidei sacramentum. unde asperrimum inter eos exortum est bellum: quod magnâ utrimque contentione perseveravit usq; ad annum 1521. quo tempore quadriennales inducias pacti sunt. Intereà verò Magnus Magister Albertus, post adhibitum aliquod impetrandi ab Imperatore subsidij studium, ipse Noribergam ad Comitia, caussam suam commendaturus, profectus est. sed viso nimirùm, Germanos Imperatoris cum Gallis bello, ac Turcarum in Pannoniam impetu, tùm & rusticorum tumultu, plus satis distringi, néq; posse ipsius rebus attendere, captatâ fortassis occasione, cum Polono transegit, séq; obsequium illi & observantiam præstiturum juravit: mutato interim, præter jus & fas, in Borussiâ rerum statu, admissâque doctrinâ & ritibus Lutheranis. factus inde à Rege, ex Magno Magistro, Dux & Princeps Borussię, uxorem duxit Dorotheam, filiam Regis Danorum. unde concitatus in hominem universus Teutonicorum Equitum Ordo, eum, etsi Borussiæ compotem, & magno illo Rege suffultum, titulo tamen & dignitate Magni Magistri privavit, suffecto in ejus locum Gualtero Crombergio. Ipse, quia variè lacerabatur in omnibus ferè Germanorum comitijs, & videbat implorari contra se opem imperij, scripto sese utcumque apud hunc mundum purgavit. sed proscriptus est tandem Cæsaris Cameræque, ut vocant, Imperialis sententiâ, & judicatus imperij hostis, anno 1537. quæ sententia tamen executioni numquam mandata est. imoverò Albertus numquam posteà destitit ab incepto, sed ubicumque potuit nobilissimæ Sodalitatis opes attrivit. Atque talis est hodiernus Teutonici Ordinis status, etsi divitis adhuc satis & præpotentis.

in Li-

in Livoniâ siquidem, & per utramque Germaniam, Superiorem dico & Inferiorem, multa hodiéque possidet opida, plurimas arces, & pagos, innumera denique agrorum jugera. præcipua ejus sedes Mergethaliæ visitur, non incelebri Franciæ Orientalis opido, Magni ejus Magistri hodiernum nomen & titulus, *Wolfardus Dei gratia Administrator in Borussiâ*,&c. Sed ut revertamur deinceps ad intermissam descriptionem Trajecti, sciendum est, Opido duos Dominos esse. partem etenim, quatenùs Dux Brabantiæ, possidet Rex Philippus: partem Leodicensis Episcopus. quæ posterior opidi pars, scribente Ioanne Placentio, antiquitùs data fuit in feudum â Poro Lovaniensium Comite, Divo illi Servatio, cujus suprà meminimus. quòd videlicet Comitem liberasset ab virulento quodam è naribus exhalanti fœtore. atque hinc est, quod translatâ Leodicum cathedrâ Pontificiâ, Pontifices Leodicenses in hanc Opidi partem successerint: quodque duplicem jurisdictionem & duplex tribunal, absque notabili ullâ finium differentiâ, cives Trajectenses agnoscant. quò verò & subditos suos Princeps, & subditi viceversâ Principem suum dignoscant, invaluit inde a priscis temporibus consuetudo, ut præferatur in filijs genus maternum. hoc pacto; ut si alterutrius, sive Regiæ, sive Episcopalis jurisdictionis mulierem, duxeris tibi uxorem, filij eo conjugio nati, illius futuri sint subditi, cui subjecta est mater. exteri autem, siqui suas hic figant sedes, primo statim ingressus die profiteri tenentur utri Principum velint esse subjecti, & sub eo posteà vivunt, ejusque sequuntur auspicia. Sciendum tamen, supremum Opidi Dominum esse Ducem Brabantiæ: qui & multos supremi dominij sui actus in eo exercet. inter alios quidem, ut solus curet signandas pecunias: solus, primo suo in urbem ingressu (quod in alijs quóque ditionis suæ opidis solet) exulibus Trajectensibus faciat gratiam, & exilij pœnâ absolvat: ijs inquam, qui caudam Principalis equi, vel si major eorum numerus, funem è caudâ suspensum, manu contingunt, & unà cum Principe Opidum subeunt. Verum quidem, de superioritate & jurisdictione urbis Trajecti varias inter Ducem Brabantiæ & Episcopum Leodicensem, easque non veteres modò, sed recentes quoque & nuperas ventilari controversias, nullo umquam tempore satis planè decisas. quare, quidquid hactenùs scripserim, nolim tamen alterutri partium ullo modo præjudicatum, sed refero me ad justitiam caussæ. Trajectenses fuère Matthæus Herbenus, Gerardus Marbæsius, & Matthias Minneconius, viri docti, & scriptis clari.

Viri illustres.

Memorabilis juxta Trajectum Mons.

Trajecto circiter semileucâ distat ingens quidam & amœnissimus mons, Mosæ pænè contiguus. in vertice arcem habet fabrè admodùm factam, unde pulchro sanè adspectu agros undique circumjectos latissimè detegas. umbilicum occupat religiosum Ordinis Divi Francisci cœnobium, in quo ritè & ordine celebratur cultus Divinus. Mirum verò, quòd cùm summum montis ipsius solum & fructuum omne genus & frugum mirè sit ferax, viscera tamen scateant lapide quodam molli, arenoso, & parvo negotio sectili. cujus ingens assiduè hic effoditur copia, idquè tam accuratâ conservandi & montis & fodientium curâ, támq; altis, longis, flexuosis, & periculosis quoque meatibus, tantâ denique (vide quid non usus efficiat!) fodiendi, educendi, & vel ad navim usqué vehendi facilitate, quantam, nisi oculis usurpaveris, ne mente quidem concipias, tantùm abest ut credas. distribuitur porrò hic lapis, adminiculo fluminis, in Provincias circumjectas, magno Trajectensium quæstu.

Describamus verò deinceps opida Brabantina minoris dignitatis & famæ. inter quæ, servato quem instituimus ordine, prima nobis occurrit Stenberga.

Stenberga.

Stenberga adjacet mari, duabus à Bergozomio leucis abjuncta. fuit olim opidum potentissimum, mirabili prorsùs & famoso portu insigne. verùm & bella, & insolitæ maris tempestates, eam miserè mutilarunt, & in humilem planè atque abiectam redegerunt fortunam. Paret Principi Arausino.

D E-

LIER
LIRA elegans et amoe:
num Brabantiae Opp. adeo
Ut multorum huius tractus
nobilium in ocio degentium,
a curis & turba iucun
dissimus sit recessus.

DESCRIPTIO
LIRAE.

IRA posita est ad flumen Nitham, duabus, & prægrandibus quidem leucis Antuerpiâ, totidemque Mechliniâ dissita. oppidum situ & industriâ munitissimum, pulchrum, amœnum, & benignis valdè, humanis, ac moderatis civibus habitatū. quin propitiâ faventéque Antuerpiâ, atque incolas ei & quæstum subministrante, non domibus tantum & ædificijs, verùm opibus quoque fit indies locupletius. gaudet anniversarijs nundinis: gaudet mercatu boario, celebri valdè & momentoso. ut qui inde à Divi Ioannis, usque ad Divi Martini, uno hebdomadatim die, quotannis continuetur, ingenti intereà, adeóque mirabili boum numero distrahi solito. conficiuntur ibidem & panni, & aliæ quædam id genus merces. Lira.

ADDITAMENTVM. [*Venierunt olim interdum Liræ, & quidem unico die, quindecies mille bubuli pecoris capita. dena quidem & duodena millia, ordinarius inibi numerus, & sollennis. Floruit quoq; urbecula studiosorum atque scholarum frequentiâ, quarum ad triginta & duas aliquando fuisse commemorant.*]

Vilvordia assidet flumini Zennæ, medio ferè inter Mechliniam & Bruxellam itinere, quarum utráque pari duarum leucarum intervallo abjungitur. opidum situ magis, quàm arte munitum. arcem habet satis antiquam, conditam anno 1375. in quâ Principis nomine adservantur ut plurimùm & habētur in vinculis captivi quidam præcipui nominis: de quibus ipsemet Princeps, nullis omninò Magistratibus opidanis intervenientibus, proprio nutu, & ex caussæ cujusque meritis, facit decidi. Adservantur in eâ & autographa privilegiorum, Brabantiæ & annexis ei dominijs à Principibus suis, & hisce rursùs à Pontificibus, Imperatoribus, alijsq; supremis Dynastis, concessorum. item contractus & pacta, inter Ducem Brabantiæ, & quoscúmque alios Principes, inita. quorum quidem privilegiorum & id genus munimentorum custodiæ præfici solet à Rege commissarius quidam, seu delegatus, qui vulgò audit *Custos*, seu *Thesaurarius Chartarum*. fungitur hodie dignitate Ioannes Boisotus, Legum Doctor, & à consilijs Sanctioribus. Vilvordiâ oriundus est Theodorus Lisveldius, Dominus Hammæ, vir litteratissimus, & primarij nominis, qui ob raras suas virtutes & rerum peritiam, allectus fuit ab Ordinibus generalibus Belgij in Consilium Status, & paullopòst creatus Cancellarius Brabantiæ. Vilvordia.

Gemblacum, vulgò *Gemblours*, Namurâ circiter tribus, Nivellâ quinq; & quidem minoribus leucis distat. fuit olim Comitatus, sed in Abbatiam conversa veterem illam dignitatem amisit, ita ut vulgò vix fiat ulterior ejus mentio. at in conditoris tamen, Divi nempe Guiberti, nobilissimi viri, memoriam, Abbas successor, in conventibus hujus terræ, inter nobiles quidem primus, inter verò Antistites Brabantinos postremus rogatur sententiam, estqúe & ecclesiasticus simul & politicus opidi dominus. Ipsum Cœnobium longè amplissimum, & magnis, ijsqúe augustis valdè & sumtuosis operibus, structum ævo jam tum Stephani septimi, Pontificis Maximi. meminit ejus cum laude doctissimus Platina. cujus verba sic habent: *Hujus quoque Pontificis merito adscripserim Sanctum Vigibertum nobilem Lotharingiæ Principem, qui Gemblacense cœnobium propriâ impēsâ, magnis operibus, brevi extruxit.* Est in hoc cœnobio celeberrima bibliotheca, in quâ plurimi libri veteres manuscripti, nec umquam typis excusi, ad quos sæpè confugit Erasmus Roterodamus. unde & multi Scriptores, ope codicum horum adjuti, honorificam sæpè faciunt bibliothecæ mentionem. Prodierunt quóque ex hoc monasterio complures docti & celebres admodùm monachi, inter quos velut familiam ducit Sigebertus, magnus Gemblacum.

gnus in primis historiographus, & variorum præterea bonorum operum auctor.

Prælium memorabile. In confinijs hujus Opidi commissum est pridie Calendas Februarias anni 1578. memorabile illud prælium inter regium, duce Ioanne Austriaco, & generalium Ordinum Belgi exercitum, cui, absente Comite Lalainio, præerat Dominus Gogniacensis. ubi, virtute potissimùm Principis Parmensis, Regij, nullo planè accepto damno, facti sunt victoriæ compotes. quam victoriam subsecutæ sunt mox cùm hujusipsius opiduli, tum Lovanij quoque, Tillæmontis, Arschoti, Sichemij, Diesthemij, aliorumqué haud parvi momenti locorum deditiones.

Iudonia, quæ & Geldernacum. Iudonia, quam & Geldernacum appellant, sita est ad torrentem Giam, & Gemblaco quatuor leucis abjuncta. vetustam hic videre est arcem, in quâ, ob egregiam cœli temperiem, tradunt Duces Brabantiæ liberos suos in puerili ætate educandos olim curasse.

Hanutum. Hanutum Iudoniâ distat duabus, ijsqué prægrandibus leucis, amœno undíque & fertili agro circumdatum. opidum mirè antiquum, & Comitatus, ut volunt, dignitate quondam insigne, qui dictus fuerit Comitatus Daborensis, & à quo hodiéque in usu mensura, quam Daborensem appellant.

Landa. Tillæmonte atque Hannuto pari duarum leucarum intervallo abjuncta est Landa, Brabanticarum, ut quidam asserunt, urbium vetustissima. Ioannes Le-Marius conditam scribit à Lando, Tungrorũ & Brabantiæ Duce, regnante in Galliâ Childerico. Mirum verò, primâ, quam vocant, instantiâ provocari hinc potius Buscumducis, opidum tantâ intercapedine dissitum, quàm vel Lovanium, vel Tillæmontem, utrumque longè propinquius. Iuxta Landam est nobilissimus pagus Hougardia, ubi coquitur optimum illud genus cervisiæ, quod, ceu potus quidam eximius, celebratur ac distribuitur per universum hunc tractum. Hougardiæ adjacet pagus quem dicunt **Stappes**/ acerrimo illo anni 1213. inter Brabantos & Leodicenses prælio memorabilis, in quo cæsi pænè ad internecionem Brabanti, & tria eorum millia capta. quâ victoriâ aucti Leodicenses invasêre posteâ miseréque diripuêre Hannutum & Lewiam, omnibus in propinquo pagis exustis.

Hougardia pagus, & ejus cervisia.

Hala, sive Halena. Hala, quæ & Halena Latinè scribentibus dicitur, posita est ad jamdictum torrentem Getam, Lewiâ quidẽ duabus, Landâ verò quatuor leucis abjuncta. & quia sita est in extremâ parte Brabantiæ, Leodicensi terræ vicina, nec admodùm longè à Geldriâ, sæpiùs quoque per bella fuit vastata, miseréque attrita. unde, quo resarciri posset & instaurari, luculentis admodùm privilegijs à Principibus suis ornata est.

Herentalia. Herentalia Lirâ quatuor tantùm minoribus leucis dissidet, opidum hodie munitissimum, situm ad flumen Nitham. Ortus hinc famosissimus ille per totum hoc Belgium medicus Petrus ab Herentaliâ. qui reconditam quamdam cognitionem arcanarum in plãtis virium, quibus plurima edidit peritiæ suæ specimina, cum professione sollenni conjunxerat. patri vitâ functo successerunt plures ejusdem disciplinæ filij, inter quos Petrus & Theodorus jamnunc in laude & famâ.

Eindovia. Eindovia sita est in tractu Campaniæ, opidulum lautum & sic satis munitum, ad flumen Dommelam, quatuor Buscoducis abjunctum leucis, & tractus quem dixi metropolis. ædem habet Divæ Catharinæ sacram, & in eâ Canonicorum collegium. Dynastam agnoscit Comitem Buranum, Principis Arausini filium.

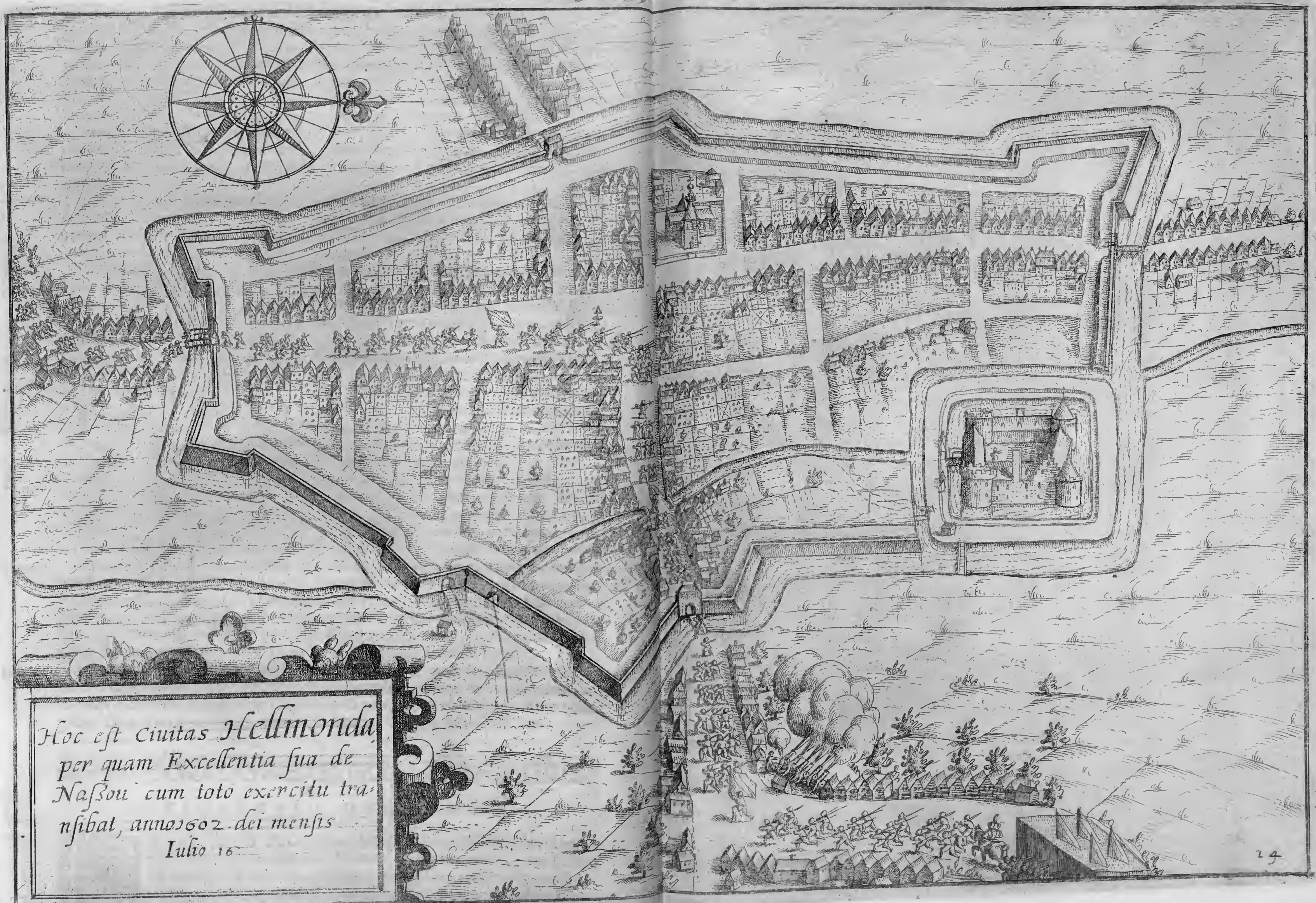

DESCRIPTIO HELMONDÆ.

Helmonda. ELMONDAM alluit fluvius Ada, opidum tribus Eindoviâ leucis abjunctum, & eleganti quod satis sit arce conspicuum. in quâ degit vir quidam primarius è nobilissimâ gente Cortenbacquia, opidi hujus Dynasta, & eo nomine Vice-comes, sive *Burg-gravius* Vurniæ atque Dusburgi. Natus fuit Helmõdæ doctissimus ille Andreas Helmontanus. Assidet opido pagus Beca, patria Ioannis Goropij Becani, medici perquàm

Beca, Ioannis Goropij Becani patria.

Hoc est Ciuitas Hellmonda
per quam Excellentia sua de
Naßou cum toto exercitu tra-
nsibat, anno1602. dei mensis
Iulio 16
24

De Maes
Hic est situs Oppidi Grauiæ
cum á Excellentia de Naßou occu-
paretur Anno 1602 Septembris
2
25

quàm eximij, & in omni litteraturæ genere versatissimi, ut è scriptis jampridem excusis abundè constat, etsi ea nonnulli insolentia nimis & exorbitantia judicent.

DESCRIPTIO GRAVIAE.

RAVIA sita est ad sinistram Mosæ ripam, Ravestenio quidem duabus minoribus, Busco-ducis verò quatuor grandibus leucis abjuncta, & cùm situ, tum alijs quóque de caussis, magni in primis nominis atque momēti. Canonicorum in eâ collegium templo Divæ Elizabethæ sacro. ipsum opidum Dynastam habet Principem Arausinum, qui adeò nuper illud, clientelari deinceps jure possidendum, ab Hispaniæ Rege mercatus est, sed cum Ordinum tamen Brabantiæ, sine quorum suffragijs Duci patrimonium suum néque vendere néque obligare ullatenùs fas est, consensu. Sed pergamus deinceps ad opidula quædam minorum gentium. Gravia.

Opida muris carentia, vulgo **Vryheden** *dicta.*

OStervicum, duabus à Busco-ducis leucis abjunctum, haud pœnitendum sanè & ædificijs luculenter instructum est municipium, in quo magna conficitur pannorum insignium copia. Ostervicum.

Orschotum inter Buscum-ducis atque Eindoviam, pari trium præterpropter leucarum intercapedine ab utróque opido dissidet, nobilissimum habens Canonicorum Divi Petri Collegium. Orschotum.

Turnhoutum distat Antuerpiâ sex leucarum itinere, fuitque ante aliquot annos in ditione Reginæ Hungariæ, cui in ætatem concesserat Carolus Quintus frater. unde factum, ut ejus favore locus plurimùm auxerit, qui alioqui & venationi & cæteris Principum voluptatibus sanequàm commodissimus. arcem habet mediocrem, satis tutum in repentino aliquo motu perfugium. reginâ defunctâ redijt sub imperium Regis. Collegium ibi Canonicorum Divi Petri, locuples valdè & celebre. tenuit autem Turnhoutum primarium semper locum & dignitatem inter municipia Brabantina, & fuit tempus, cùm in flore hic esset lanificium, & magna conficeretur multitudo pannorum: sed post artem hanc, uti suprà jam diximus, in Angliam ex hoc tractu translatam, immigravit huc ejus vicem ars culcitaria, quas eâ quidem dexteritate simul & copiâ Turnhoutani conficiunt, ut per totam ferè Europam distribuant. Turnhoutanus fuit Ioannes Driedo, pereximius & famosus valdè Theologus: quod egregia viri opera pridem orbi vulgata testantur. Turnhoutij quóque inter eos qui hodie superant Ioannes Gevardus natus est, vir insigniter doctus & magni judicij, historiarum præsertim, tum & aliarum in genere disciplinarum peritus, cui pulchra apprimè & ampla est bibliotheca, schidis & singularibus aliquot monumentis manu exaratis, alijsque id genus rebus luculenter instructa. ita quidem ut magno cum desiderio expectentur ab eo scripta & opera quædam egregia, typis propediem evulganda. Turnhoutum. Viri illustres.

Dufflia adjacet Nithę flumini, medio ferè inter Mechliniam atque Liram itinere, magni profectò nominis & dignitatis dynastia. Dufflia.

Walhemium item eidem flumini assidet, Mechliniâ tantùm unius, Antuerpiâ trium leucarum intervallo abjunctum. pontem habet egregij operis, flumini transmittendo, magno sanè commeantium commodo, nuper extructum. Pessimè mutilarunt hunc locum Longavallius & Martinus Roshemius, cum exercitum anno Walhemium.

1542 eò traducerent. hodie verò restitutus ferè est in pristinum statum, & lanificio potissimùm floret.

Merchta. Merchta tribus Bruxellâ leucis abjuncta est.

Ascha. Ascha dissidet Merchtâ tantùm unius, Bruxellâ duarum & semi leucarum itinere.

Vurnia. Vurnia sita est in ingressu silvæ Sogniacensis, Lovanio & Bruxellâ pari duarum leucarum intercapedine dissita. gaudet hoc municipium titulo Vicecomitatus, habetque arcem longè pulcherrimam. in quam, ob venationis & aucupij commoditatem soliti olim crebrò secedere Duces Brabantiæ, quorum tres inibi etiam funerati, Antonius nempe & duo ipsius filij, patris in hanc ditionem ex ordine successores: Ioannes, conditor Academiæ Lovaniensis, & Philippus. Hoc ipso loco, ex præscripto Ducis Brabantiæ, fovendo nimirùm inter utrámque gentem amori & benevolentię, certant quotannis, deposito levi aliquo & exiguo pignore, quò videlicet contentionibus obvietur & rixis, certant (inquam) inter se Lovanienses & Bruxellenses, utri certiùs & peritius jaculentur balistis è ligno & veteri more confectis, magnâ utrimque hilaritate & animorum oblectatione.

Dusburgũ. Dusburgum unâ dumtaxat Vurniâ, Bruxellâ tribus leucis semotum est, Vicecomitatus dignitate conspicuum, omniumque municipiorum Brabantiæ vetustissimum.

Over-Isca. Over-Isca duabus & semi leucis Bruxellâ disjungitur, silvæ Sogniacensi pænè contigua.

Hulpnia. Hulpnia dissidet Over-Iscâ tantùm unius, Bruxellâ trium & semi leucarum itinere, collegiatâ, ut vocant, ecclesiâ, eáque insigni, conspicua.

Wavria. Wavriâ distat Bruxellâ quatuor ipsas leucas, estque locus admodùm celebris, partim ob Prioratum, quo prælauto quidem insignis est, partim ob reliquias sacras, quas asserunt, populari morbo grassante, multa sępè patrasse miracula, quare & singulis annis sollenni ritu & ordine Bruxellam eas deportant.

Brennia, vulgo Breine alleud. Brenniæ vulgò addunt cognomen *alleud*, voce antiquâ & Gallicanæ originis, quam Latinè verteris pensionem. ita ut hoc quidem loco significetur Brennia pensioni obnoxia. antiquis enim temporibus, quod & hodie moris est, vel reservabat sibi patronus clientelaris possessionis in eam aliquod jus, vel immunem prorsùs & oneris omnis expertem, pro clientium scilicet meritis, eam dabat utendam fruendam. unde factum, ut prædium pensioni obnoxium diceretur *alleud*, liberum autem *Franco alleud.* quas ipsas voces, aliasque vel subjectionem vel immunitatem clientium denotantes loquendi formulas, opere singulari illustravit Stephanus Paschasius, Doctor & Advocatus eximius in augusto Senatu Parisiensi. tractant idem argumentum & doctissimus ille Gregorius Turonensis, & Aimonius Monachus. quorum scripta, partim hac ipsâ de caussâ, partim ob alia quædam selectiora lectu sanè dignissima. Sita est Brennia tertio circiter à Bruxellâ lapide, in introitu silvæ Sogniacensis, exiguum quidem, sed antiquissimum planè opidulum, in cujus viciniâ arx est, vulgò *Breine le Chasteau* appellata. & tribus suprà hanc arcem leucis, in terrâ Hannoniâ, jacet opidum *Breine le Comte,* prout latiùs infrà suo loco dicturi sumus. Conditum autem, ex Neotericorum scriptorum, adeóque receptâ passim opinione, ac denominatum fuit utrumque hoc opidum à famosissimo illo Brenno, urbis Romæ quondam devastatore, cujus apud Livium libro quinto Decadis primæ fit mentio. is, cùm à Romanis lacessitus fuisset, traducto numerosissimo è Galliâ in Italiam exercitu, eos ad Alliam flumen fudit, indéque porrò victoriam prosequens, ipsam urbem, anno ab eâ conditâ trecentesimo sexagesimo quinto invasit, & postquàm cremasset, Capitolium ipsum obsedit. ubi lasciviẽtem nimis & vitulantem unà cum omnibus copijs Camillus Dictator duobus prælijs ita attrivit, ut, teste jamdicto Historico, ne nuntius quidem cladis relictus sit. Polybius narrat eosdem Gallos, post Romam captam, bello civili & intestino revocatos, pace cum Romanis factâ, reversos fuisse in patriam. Polydorus autem Virgilius, libro historiæ suæ primo, Brennum hunc, urbis eversorem, Britannum fuisse contendit, etsi regulum, sive Ducem Gallorum: verùm centùm & decem post eum annis extitisse alte-

ſe alterum quemdam Brennum, natione Gallum, eumque cum ingenti exercitu in Græciam ſeſe & Macedoniam effudiſſe. Videri autem poſſet hic Polydori Brennus idem fuiſſe cum eo, cujus libro hiſtoriarum vigeſimo quarto meminit bonus auctor Iuſtinus, comitem ei aſſignans Belgium. qui duo Gallorum duces in magnâ apud ſuos laude & famâ, coadunatis in Galliâ, & præſertim hoc noſtro Belgio, unde videlicet oriundi, plus trecentis hominum millibus, partim per Panno-niam, partim etiam per Italiam, in Græciam, inque Macedoniam irruperunt: ubi poſt non pœnitendos progreſſus, cùm vultum tandem vertiſſet fortuna, uterque, ob nimiam forſitan inſolentiam, unà cum copijs ſuis extinctus eſt. nam Belgius quidem cum exercitus ſui reliquijs è Græciâ profugiens, brevi interijt: Brennus verò, dum deprædari conatur famoſum illud templum Delphenſe, ab hoſtibus ſuperatus, & graviter ſaucius, cùm dolorem vulnerum ferre non poſſet, pugione vitam finivit. unde Propertius:

Torrida ſacrilegum teſtantur lumina Brennum.

Utcumque ſit, videtur utrumque hoc opidum & conditum & denominatum fuiſſe ab alterutro horum Brennorum. ſuntque digna planè conſideratu ea quę in hanc ferè ſententiam ſuper Gallicâ natione, cujus hic noſter tractus adeò momentoſum eſt membrum, idem ille quem dixi Iuſtinus commemorat: *Gallorum* (inquiens) *eâ tempeſtate tantæ fœcunditatis juventus fuit, ut Aſiam omnem velut examine aliquo implerent. Denique neque Reges Orientis ſine mercenario Gallorum exercitu ulla bella geſſerunt: neque pulſi regno, ad alios, quàm ad Gallos, confugerunt. tantus terror Gallici nominis & invicta felicitas erat, ut aliter neque majeſtatem ſuam tutam, neque amiſſam recuperare ſe poſſe ſine Gallicâ virtute arbitrarentur. itáque in auxilium à Bithyniæ Rege invocati, regnum cum eo, partâ victoriâ, diviſerunt: eamq; regionem Gallogræciam cognominaverunt.* Unius à Brenniâ noſtrâ leucæ itinere, & quarto circiter à Bruxellâ lapide, circa toparchiam Clabbecanam, eruitur terrâ genus quoddam ſatis nitidi lapidis, cui nomen ab ipſo pago Clabbecâ. is autem lapis & colore ſimul & ſpecie ita propè accedit ad adamantem, ut auro eum claudere nefas ſit. ſed videlicet mollem eum & tenerum eſſe, néque alium ſui uſum præbere, quàm ut ſpecioſo illo nitore ſimplicibus & incautis imponat. Melius poſteà ejus genus unâ hinc leucâ in confinijs pagi Henaſti repertum eſt. Adamas Clabbecanus.

Genapum diſtat Nivellâ grandi dumtaxat leucâ, veterem habens & pulchram ſic ſatis arcem. in quâ forum eſt, ſive tribunal, quod vulgò audit *la haute Cour de Lothier*, id eſt, ſuprema Lothariæ Curia. hic adminiſtrari ſolet juſtitia, idque tam in civilibus ſimul & capitalibus, quàm clientelaribus cauſſis. at provocatio tamen datur ad Cancellariam Brabantiæ, præterquàm in capitalibus & clientelaribus, quæ decidi hic ſolent decretorijs, ſeu definitivis, ut loquuntur, ſententijs: ſalvâ tamen actoribus optione, utrumné cauſſas moveri & diſcuti velint Genapi, an verò in Bruxellenſi rerum clientelarium curiâ. Continet porrò hocipſum Genapum quidquid hodie in hoc Belgio ſupereſt ex magno illo nomine titulóque Ducatus Lothariæ, quatuor tantùm opidula, centum & ſexaginta quatuor pagos, duodecim baronatus, & octo Abbatias ſub ditione ſuâ complexæ: reliquum enim, uti jam diximus, Lotharingiæ finibus reſtat incluſum. In hoc opido & finitimis ei locis, ob miram cœli temperiem, terræ amœnitatem, & venationum delicias, domicilium ſibi elegerat Delphinus Galliæ Ludovicus, poſteà rex eo nomine undecimus, quo tempore patris Caroli ſeptimi iram & indignationem veritus, ad Philippum Bonum confugerat, & quinque amplius annos in hoc tractu unà cum thori conſorte, plures in Genapienſi hac arce natos enixâ, moratus fuit. quo beneficio tamen poſteà non obſtante, uti nec alijs plurimis in Delphinum collatis, ille Rex (adeò ſcilicet amicitiâ ſæpè potentior eſt ambitio) maximus atque aſperrimus, ſi-quis alius umquam, fuit domus Burgundicæ hoſtis, illatis ei graviſſimis bellis, & Burgundiâ ipſâ cum tot alijs terris opidiſque ereptis. Genapum. Hodierna ducatus Lothariæ in hoc tractu conditio. Ludovicus undecimus Galliæ Rex.

Gela, duabus ab Herentaliâ leucis abjuncta, peramœnum eſt municipium, in quo, ante paucos hos annos, inſtitutum eſt collegium Canonicorum, honori & memoriæ Divæ Dimpnæ, nobilis olim è Scotiâ virginis. Gela.

Arendonquium. Arendonquium leucis duabus abeſt Turnhouto.

Dormalia. Dormalia grandi tantùm leucâ diſſidet Landâ, & cùm eâ primâ, quod vocant, inſtantiâ, Buſcum-ducis, etſi procul abjunctum, appellat.

Pagi aliquot præcipui in Brabantiâ nominis.

SUnt inſuper in Brabantiâ & pagorum in eâ catalogo loci quidam & baronatus ac toparchiæ haudquaquam exigui nominis. nos præcipua tantùm eorum enumerabimus, & in cæteris, brevitatis ergo, nos referemus ad peculiarem illam tabulam Geographicam ſuprà operi noſtro inſertam. præcipui itaque pagi ſunt iſti. Et primò quidem

S. Odenroja. Fanum Sanctæ Odenrojæ, quod ad flumen Dommelam ſitum eſt, tribus leucis à Buſco-ducis. nobiliſſimum hic & opulentum cum primis Canonicorum collegium eſt, cujus Decanum ferunt cenſu & opibus vel ditiſſimo etiam terræ Brabantiæ Præſuli parem eſſe.

Boxtelia. Boxteliam alluit idem fluvius Dommela, locum duabus leucis à Buſcoducis abjunctum, & cùm titulo baronatus, tum inſigni Canonicorum collegio nobilem.

Roſendalia. Roſendalia diſtat Bergozomio quidem duabus, Bredâ verò quatuor ijſque prægrandibus leucis. eſtqúe pagus admodùm lautus, aquarum & crebræ navigationis aliarúmque rerum commoditate ſpectabilis.

Huckela. Huckelâ leucâ tantùm diſtat Bruxella, locus equidem memorabilis, ut in quo olim fuerit antiquiſſimum forum, ſive conventus juridicus, univerſæ Brabantiæ: ubi & ipſemet Dux ut plurimùm ſolitus degere. ac licèt poſtmodùm aula commigrarit Bruxellam, habet tamen hodiéque hic pagus ſeptem adſeſſores, ſive Scabinos, & celebre eſt etiamnunc tribunal Huckelenſe.

Lilloa. Lilloa poſita eſt ad flumen Scaldim, tribus ab Antuerpiâ leucis, opulenta & pulchra admodùm toparchia, ditionis viri illuſtris Pauli Van-dalij. locus per hæc bella civilia multùm inclaruit, & cùm ſitu, tum alijs quóque munitionibus, fortaſſis inexpugnabilis factus eſt.

Gaaſbeca. Gaaſbeca diſtat Bruxella duabus leucis, fertili admodum ſolo circumdata, & ampliſſima ſanè dynaſtia, ſeu baronatus, ut quæ præter territorium longè latéque porrectum, ſeptemdecim pagos ſub ditione ſuâ complectitur.

Reveſia. Reveſia diſtat Nivellâ duabus leucis, eſtque & ipſa ampliſſimæ dignitatis & juriſdictionis Dynaſtia.

Leefdalia. Leefdalia duabus circiter leucis abeſt Lovanio, baronatus prænobilis, & Brabanticorum omnium antiquiſſimus.

Weſemalia. Weſemalia propinquam habet Roſſelariam, Lovanio verò duabus leucis abjuncta eſt: baronatus adeò nobilis, ut ejus dynaſta ſit Magiſter equitum, vel ut vulgò vocant Mareſchalcus Ducatus Brabantiæ. Baronem habet Caſparum Schetſium, eum, cujus & ſuprà ſit mentio. cui nuper defuncto ſucceſſit filius Lancelottus.

Perveſia. Perveſia medio ferè inter Gemblacum & Iudoniam itinere pari duarum leucarum intervallo ab utróque opido diſſidet, eſtque antiquus valdè & latè patenti ditione baronatus, adeò quidem ut ejus Dynaſtæ priſcis illis temporibus eâ fuerint potentiâ, ut cum Epiſcopis Leodicenſibus interdùm belligerati ſint. locus hodie eſt in ditione Domini Merodani, baronis prætereà in hacipſa terrâ Dufflæî, toparchæ Walhemij, & aliorum quorumdam tum intra tum extra hunc tractum locorum.

Walheiniũ. Walheinium diſtat Gemblaco grandi dumtaxat leucâ, pagus admodùm amplus, & pro opidulo, arce & latè patenti ditione conſpicuus, ita ut Comitatus gaudeat dignitate.

Cantacrucia. Cantacrucia, vulgo *Cantecroi*, leucâ tantùm Antuerpiâ diſſidet, eſtque & pulchra & munita quod ſatis ſit arx, cui & agri complures adjuncti, & in octo pagos circumvicinos eſt juriſdictio. quare ut digna & honeſta ditio nuper ab Rege Philippo in Comitatum erecta eſt. Dynaſtum habuit Cardinalem Granvellarum, qui moriens

moriens eam reliquit nepoti atque hæredi suo Francisco Perrenoto, toparchæ Granvellano, juveni perillustri.

Rosselaria duabus circiter leucis Lovanio dissidet, baronatus tantæ dignitatis, ut ejus Dynasta sit Cubicularius Ducis Brabantiæ. Rosselaria.

Molla, pagus insignis & magnæ nobilitatis, Gelâ quidem unius, Herentaliâ verò trium leucarum itinere dissidet. Molla.

Santhovia distat Antuerpiâ tribus leucis, pagus notabilis, ut in quo sedem habeat una ex antiquissimis clientelarium rerum Brabantiæ curijs. Santhovia.

Putta duabus Mechliniâ leucis abjuncta est, pagus etiam ipsa notabilis, & unâ è vetustissimis terræ Brabantiæ curijs, quam curiam Besferæ dicunt, spectabilis. exercent autem hæ tales curiæ jurisdictionem supremam in circumjectos aliquot pagos, qui ad eas primâ, quod dici solet, instantiâ, inde verò Cancellariam appellant. Putta.

Rumpstum, leucâ tantum majuscula Mechliniâ dissitum, adjacet flumini Rupelæ, unde & nomen videtur adsumere, pagus valdè insignis, & nobili ac vetustâ jurisdictione, alijsque prærogativis conspicuus. Rumpstum.

Bierbeca, Cranendonquium, Cuquia, Boutershemium, Iancia, & Sombrevium baronatus sunt non exiguæ dignitatis & famæ, quos tamen, dum brevitati consulimus, obiter tantùm attingimus. Bierbeca, cum alijs aliquot pagis.

Gozelisia tribus leucis distat Nivellâ, maximus & amplissimus pagus, pænè ad instar urbeculæ, validâque arce spectabilis. Gozelisia.

Hilverembeca inter Turnhoutum & Buscumducis amœnissimus locus est, honesto Canonicorum collegio nobilis. Hilverembeca.

Welwicum in Brabantiâ, & ex adverso Besoja, quæ jure meritò accensetur terræ Hollandiæ, duo sunt pagi, etsi illud haud dubiè multò sit istâ præstantius, longâ tantùm & continuâ quadam viâ, silicibus stratâ, divisi, quæ ipsa & alios aliquot pagos complectitur, & propterea vulgò audit de Langhe straet/ubi bis anno celebrantur memorabiles nundinæ & mercatus equorum, undíque huc cum ingenti populi concursu solitorum adduci. Welwicum & Besoja.

Subjiciemus hic denique, uti rem consideratione dignissimam, ac cùm ipso situ, tum alijs quóque de caussis notabilem, opulentam illam & amplam Posteliam, xenodochium in mediâ ipsâ Campaniæ solitudine positum, ubi viatores quoscúmque illac prætereuntes hospitio debent excipere, ac pro suâ quemque conditione & dignitate tractare, nullo pretio præmióve interveniente. Postelia.

DITIO RAVESTENIENSIS.

RAvestenium, ad sinistram Mosæ ripam, Graviam inter & Megam positum, ac pari duarum leucarum intervallo ab utráque abjunctum, opidulum est & concinnum, & amplâ sic satis jurisdictione conspicuum, validáque insuper arce munitum. etsi muris tamen orbatum: qui ultimis istis inter Carolum Quintum & Cliviæ Ducem bellis, ex pacto fuêre disjecti. Dynastam habet eumdem Clivium, ultimi Domini sui Philippi, clari & inclyti Principis, ac Ludovici duodecimi, Galliæ regis nomine, Præfecti Genuensis, hæredem; qui Brabantiæ tamen Ducem, velut feudi patronum, agnoscit.

DESCRIPTIO DVCATVS LIMBVRGENSIS.

Limburgum Ducatus sui metropolis.

UCATVI Limburgensi nomen est à Limburgo, opido lauto ac ditionis suæ primario, sito ad Weserim flumen, & validâ admodum arce munito: deníque Aquis-grani tribus, iisque prægrandibus, Leodico verò quatuor itidem grandibus leucis abjuncto. Natus est in hoc opido Ioannes Flemingius, civis Antuerpiensis, eruditissimus vir & insignis poëta. Est item hinc ortus Remaclus Fuschius, vir doctus & variorum operum scriptor. In viciniâ verò Limburgi natus est D. Nicolaus Westenradius, Canonicus, Archidiaconus & Cancellarius Leodicensis, eruditione & virtutibus ornatissimus præsul. Eruitur in hoc tractu non mediocri copiâ ferrum; ut & plumbi nonnihil præ cæteris laudatissimi. Sunt præterea mediâ ferè ab urbe leucâ fodinæ quædam seu venæ lapidis illius leucophæi, metallo magis, quàm alii cuicumque materiæ similis. Plinius Cadmiam vocat, & lapidem ærosum. constat autem adminiculo hujus lapidis ex ære fieri orichalcum. cui quidem metallo ille nativâ quadam proprietate adeò pænè est geminus, ut multâ priùs ignis vi præparatus, dum orichalcum conflatur, cum eo sese commisceat, & coalescat velut in unum corpus, adeóque tertiâ circiter parte ipsum exaugeat. in medicina etiam multiplex ejus est usus, & præsertim in symptomatibus aliquot oculorum. prout idem ille Plinius, & cum eo Galenus in scriptis suis testantur. Simile ferè lapidis genus in Italiam nostram adportari videtur è Cypro. at in partibus transalpinis vix usquam eum invenias, præterquàm in Limburgensi hoc territorio. ubi ab annis jam sexaginta & ampliùs, repetito subinde cum Principibus terræ contractu, est in manu & potestate Schetsiorum, qui in eruendo eo & repurgando ac denique perficiendo ingentem assiduè hominum turbam occupant: eo quidem ordine, tamque ad normam distributis operibus, ut propriè videatur parvula quædam respublica. Fuit olim Limburgum hoc Comitatus: sed extulerunt posteà Imperatores ad Ducatus fastigium, anno circiter 1172. Præter verò hunc suum Ducatum tenuerunt Principes ejus per aliquot annos etiam Lotharingicum. Tandem autem Henrico, ultimo terræ Duci, sine liberis mortuo, successit in hanc ditionem, anno 1293 Brabantiæ Dux Ioannes. qui, etsi jam ante emisset, bello tamen & manu armatâ eam posteà sibi subjecit: commisso in eum finem cum Comite Geldriensi, status usurpatore, memorabili illo prælio ad arcem Voroncam: quo prælio captus fuit illeipse Geldrus, & cum eo Archiepiscopus Coloniensis: cæsi Comes Lucemburgensis, & duo tresvé ipsius fratres, qui omnes, ceu fœderati & socii, Geldro suppetiatum advenerant. partâ victoriâ, Ioannes Dux arcem Voroncam demoliri jussit, ac solo æquari. & ex eo pacifica mansit hæc ditio sub Brabantiæ Ducum imperio. Ex Ducatu hoc Limburgensi, veteris Lotharingiæ membro, ortus est primus Rex Portugalliæ, prout fusiùs narrant annales Hispaniæ.

Cadmia, sive lapis ærosus.

Viri illustres.

Limburgum quando factus Ducatus.

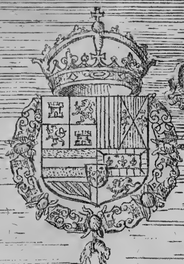
Quando annexum Brabantiæ.

Portugalliæ Reges e gente Limburgica.

Falcoburgum, Dalemium, & Rhodia-Ducis.

Falcoburgum.

FAlcoburgum, Gallicè *Fauquemont*, opidum est mediocriter lautum, ac validè satis munitum, in agros & pagos aliquot circumjectos imperium obtinēs, & Aquis-grani tribus majoribus, Trajecto verò ad Mosam duabus minoribus leucis abjunctum. Subegit hanc ditionem Brabantiæ Dux Ioannes, ejus nominis tertius,

LIMBOURG

1 La tour Johan le West	10 Bilsen
2 S. George egliese parochial.	11 Montaigne de Bilsten
3 La hallemaison dila Ville	12 Wilere
4 Le Chateau	13 Mons dicte Rutsed
5 La porte de haul	14 Chemin de Liege et mastric
6 La porte du Chateau	15 La Reuie de West
7 La porte den bas	16 Jardin de M. Jean de bosse
8 Dolhem Village	17 Le Sarre Jardin
9 L'hospital	18 Hadrimans

tertius, ademtam armis & vi Reinoldo Falcoburgensi, homini inquieto, turbido, ac Trajecto & finitimis locis infesto, ideóque ab Duce devicto, & in carcerem tandem compacto.

Dalemium, perexiguum aliàs opidum, munitissimam habet arcem, & Aquisgrani tribus majoribus, Leodico verò duabus item prægrandibus leucis disjungitur. Habet titulum Comitatus,& jurisdictionem in agros & pagos aliquot Transmosanos. subjugavit locum, & imperio suo adjecit Brabantiæ Dux Henricus secundus. Dalemium.

Rhodia Ducis,Gallicè *Rode le Duc*,Belgicè **Hertogen-rode**/ concinnum est,etsi parvum, opidulum, & veteri arce conspicuum. Falcoburgo leucæ circiter spatio dissidet,estque quarta ex Transmosanis Brabãtiæ ditiunculis. quæ omnes quidem exercent supremam jurisdictionem, sed unde ad Cancellariam tamen, uti jam dictum, conceditur provocatio. Rhodia Ducis.

Carpia,inter terram Iuliacensem & Coloniam sita,duabus ab Rheno leucis abjungitur,estque amplus in primis & opidulo pænè similis pagus,collegiatâ, ut vocant,ecclesiâ,item mercatu & nundinis anniversarijs celebris. assidet pago arx, validè satis adversus hostiles insultus munita,& junctim constituunt peculiarem nec pœnitendam utiq; ditionem,cui & suus olim peculiaris dynasta. atenimverò Dux Brabantiæ Ioannes primus,viso, quàm utilis quamque oportuna ditioni suæ futura esset hæc ditio,oblatâ fortè occasione,à Gymnicis Dominis eam mercatus est,& cum reliquis Transmosanis conjunxit. etsi peculiarem tamen sibi habet præfectum, & valido semper præsidio communitur. Carpia.

Ordines Limburgensis Ducatus & ditionum jam descriptarum tribus perpetuò constant membris; Antistitibus nempe, Nobilibus, sive Equitibus, & Conventibus,sive foris juridicis. Gubernat hoc tempore ditiones omnes Transmosanas,nomine Regis Catholici, Claudius Withemius, Dynasta Ruisbroecanus, & Eques aurei velleris. Ordines Limburgenses.

Obtinent autem hæc omnia nobis descripta cùm majora, tum minora quóque Brabantiæ opida, ut & pagi plerique, ordinariam atq; sollennem in civilibus juxtà & capitalibus caussis jurisdictionem: provocaturque à minoribus primùm ad majora, & hinc porrò ad Cancellariam Brabantiæ. Sunt prætereà duo generales, ut sic dixerim,in capitalibus caussis Ministri,seu Magistratus. quorum alteri quidem, Drossarto nimirùm Brabantiæ,per totum ejusdem tractum qui sermone Teutonico utitur,& potior longè provinciæ pars est,reos in carcerem conjiciendi jus & facultas: alter vulgò audit, *le grãn Baillieu du païs Romain de Brabant*, Magnus Prætor agri Romani Brabantiæ, cujus incolæ scilicet linguam usurpant Gallicanam. Nefas autem his Magistratibus, reos, aliter quàm legitimè & ordinariâ juris viâ, damnare: & prior quidem in Senatu Brabantiæ,vel coram ejusdem delegatis; posterior verò coram Genapiensibus clientelarium rerum judicibus actiones suas instituit. Habet inde Brabantia, ut & cæteræ ferè Belgij hujus Provinciæ, Magnum Venatorem, *le Gran Veneur*, amplissimæ quidem dignitatis auctoritatisque, etsi pro regionum conditione alibi alium, magistratum, regiæqúe venationis supremum præfectum. Habet deníque Saltuarium,vulgò **de Gruyer**/ magistratum aucupio & piscatui regio præsidentem,ac de controversijs in his talibus circa immunitatem & jurisdictionem regalem exortis cognoscentem, quódque erratum est, emendantem. Prætor capitalis, seu Drossartus Brabantiæ. Magnus Venator Brabantiæ. Saltuarius.

Præcipua quæque hominum Brabantorum privilegia.

VTuntur Brabanti & Ditiones,quas diximus,Transmosanę,Limburgum videlicet,Falcoburgum,Dalemium,Rhodia Ducis,& quidquid prætereà supremo Brabantiæ nostræ imperio subjacet,cum eâq; (ut dixi) conjunctum est, luculentis admodùm & utilissimis privilegijs. Ac primò quidem habent ab Romanorum Imperatoribus privilegium longè amplissimum, impetratum ipsis per Ducem Ioannem,ejus nominis tertium,ab Carolo Quarto Imperatore, & appro- Privilegium memorabile Brabantis ab Imperatore concessum.

probatum deinceps ab insecutis Cæsaribus: quo cavetur, ne quisquam Brabantus, vel alioqui oriundus è ditionibus illis jamdictis, néve etiam res ejus aut bona, per universos quàm latè patent Romani Imperij fines, sisti aut sequestrari, vel primâ, quod vocant, instantiâ, conveniri aut detineri ullatenùs possint. Habent deinde à proprijs suis Principibus varia magni momenti & gratiosa admodùm privilegia: inter quæ septem ista sequentia comperior esse præcipua. ac primum quidem, adspectu aviditatis simul & imperiositatis Antistitum, etiam Principi ipsi præscribit, ne Ecclesiasticum Ordinem, quod ad sæcularia quidem attinet bona, possit vel debeat, supra quàm olim ab alijs Terræ Principibus factum est, collocupletare, nisi cum ejus, in quo sita sunt ipsa bona, non autem aliorum, terræ quadrantis, & pro eo, primariæ urbis, permissu. Alterum est, quod non liceat Principi, subditos suos, sed nec extraneum ullum Brabantiæ incolam, vel agere reos, vel civilem aliquam capitalemve litem ijs intendere, nisi liberâ prorsùs & ordinariâ juris viâ, ita quidem ut reo & utendi advocatorum præsidio, & coram populo sese purgandi, caussamque dicendi indelibata potestas sit. Tertium; quod non liceat Principi subditis suis imperare vectigalia ulla, sive tributa, cujuscúmque demùm sint generis, & quocumque appellentur vocabulo: sed nec innovare ullam alicujus momenti rem, sine Ordinum terræ ipsius consensu. Quartum; quod non possit Brabantis præficere magistratum aliquem, sive ministrum alienigenam. salvis tamen paucis quibusdam exceptionibus: ut in Cancellariâ Brabantiæ, ubi inter tot Senatores indigenas, duos aliquos, at qui hujus tamen sint idiomatis, peregrinos potest inserere. potest item aliquis non Brabantus, modò in ipsâ terrâ per aliquot annos possederit jus & titulum Dynastiæ, ad Cancellarij dignitatem extolli. Quintum; quod omnibus terræ Brabantiæ subditis jus & fas sit de bonis suis, etiam fiduciarijs, néque venditione dumtaxat verùm etiam testamento, sine ullo vel Principis, vel alterius cujuscumque consensu, disponere. item canibus avibusque adhibitis, modò quinque regales illas suprà nobis descriptas silvas exceperis, liberè passim venari & aucupari. quod in alijs utíque terris non temerè solet permitti. Sextum; quod convocatis à Principe generalibus harum Provinciarum Ordinibus, sive id fiat subsidij postulandi, sive aliâ quavis de caussâ, non teneantur Brabanti patriæ suæ finibus egredi: imoverò non possint, ea legum est efficacia, extra territorium suum quidquam statuere. quod cæteris tamen aliarum Provinciarum Ordinibus, quocúmq; demùm à Principe convocentur, integrum atqúe permissum est. atque hinc fit, ut negotiorum eò faciliùs expediendorum gratiâ, imò (ut diximus) necessariò, cæteri Ordines ad Brabantos semper accedant. Septimum denique: quod si fortè vel vi, vel aliâ quavis injuriâ, privilegia ista Brabantorum Princeps infringat; ipsi, debitis tamen obnuntiationibus excusationibusqúe præmissis, à fidei sacramento Principi præstito, & clientelaris officij sponsione, protinùs solvantur, & ceu liberi prorsùs ac sui juris effecti, aliam sibi pro arbitratu quærere possint conditionem. Instituta verò atqúe concessa sunt & hæc ipsa quæ retuli, & tot alia terræ Brabantiæ privilegia, non in populi tantùm, sed in Principis quóque ipsius usum & securitatem.

Privilegia numero septem Brabantis a Principibus suis concessa. Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum.

Brabantiæ regimen e triplici statu compositum.

Enimverò dum considerant secum majores, & diligenter expendunt, quantas sæpè tyrannides, aliasque naturaliter insitas nobis cupiditates, si non isto, at alio forsitan sæculo, si non isto, at alio forsitan Principe, si deníque non in ipsis Principibus, at in præfectis eorum & consiliarijs, qui vel imprudentiâ sæpè, vel privatæ rei adspectu, ad deteriora quæqúe consilia eos inclinant, nasci atqúe oriri contingat: excogitarunt, pro eâ quâ erant prudentiâ, & elegerunt inter sese & Principem eam reipublicæ administrandæ rationem & formam, quæ ex triplici illo statu, Monarchiâ nempe, Aristocratiâ & Democratiâ composita, ad politiam illam, quâ pacificè cum Principibus suis aliquot sæculis usi sunt Lacedæmonij, proximè accedit, quámque ut legibus olim Spartani formarunt, ita privilegijs isti, quæ non secùs quàm leges servantur, & servari debent, stabilierunt. unde ita compositus status, ut & Principi salva maneat sua Majestas ac præeminentia, & populo sua gradatim securitas constet & quies, eam gignere solet concordiam, eamqúe reciprocam & perpetuam unitatem, quæ humanitus quidem dissolvi aut frangi vix queat.

Utitur

Utitur universa Brabantia, id est opida simul & pagi, suprà nobis descripti, tam in foro atque judicijs, quam in familiari colloquio, linguâ Flandricâ: eo tamen exiguo tractu excepto, qui Nivellam potissimùm & Genapium habet, & à gallicanâ, quàm incolæ ferè usurpant, linguâ, vulgò *païs Romain*, id est ager Romanus nominatur. quia enim sermo eorum est gallicanus, & ex corruptâ Latinâ linguâ deductus, ipsi Romanum eum indigetant, & regiunculam ipsam Romanam. Etsi autem in reliquâ omni Brabantiâ Flandricè vulgò, ut dixi, loquantur; vix ullum tamen invenias alicujus nominis virum, imò vix ullam mulierem, quæ non & gallicè calleat. quin innumeri etiam Allemannicè sonant & Anglicè: multi denique Italicè etiam, atque Hispanicè. rem percommodam sanè & admiratione dignissimam! Dixi Flandricè vulgò loqui Brabantos; quia, quod suprà jam monui, sicut exterorum plerisque universum hoc Belgium Flandria dicitur; ita & vulgaris Belgarum lingua, (quæ, excepto ubi Gallicus, sive Germanicus obtinet sermo, parùm admodùm, ac non aliter quàm per varias Tusciæ partes Italicus noster, inter se differt) Flandrica passim apud eosdem audit. ideóque, quantumvis non ignoremus. singulas quásque Provincias, & præsertim Brabantiam nostram atque Hollandiam, peculiarem facere dialectorum suarum mentionem, sequemur tamen communem consuetudinem, & quotiescúmque in hac nostrâ descriptione facienda erit rei istius mentio, Flandricam linguam sumus nominaturi. Brabanti qua lingua utantur.

Legimus in annalibus Brabantinis, & præsertim illis Barlandi, primum hujus Provinciæ Ducem Pipinum fuisse, filium Carolomanni. Carolomannum verò natum Brabone, ejus nominis tertio, tertióque Brabantiæ, nondum adeptæ ducatus vocabulum, Principe. Pipino deinceps orti feruntur Grimaldus, Pipinus secundus, Carolus Martellus, Pipinus tertius, & Carolus Magnus. Ioannes Aventinus, historicus aliàs nobis laudatus, de hoc stemmate tradit aliquantùm diversa, dicitque Utilonem, Theodonis Bavariæ Principis fratrem, Marchionem Sacri Imperij fuisse, & natum ex eo Hugobertum. ex Hugoberto Asobertum; & ex hoc rursùs Arnulphum: ex Arnulpho Angisum: omnes Sacri Imperij Marchiones. Angisum verò narrat uxorem duxisse Beggam, filiam Pipini primi, obtinuisséque à Dagoberto Francorum Rege ducatum Brabantiæ. ex Angiso & Beggâ natum Pipinum secundum: ex Pipino Carolum Martellum; & ex hoc Pipinum tertium, postea Regem Francorum: ex Pipino denique Carolum Magnum. erunt igitur usqúe ad Ludovicum Pium, Caroli filium, ex illustrissimo illo sanguine Duces sex. Barlandus, concensito Grimaldo, septem eos commemorat. A Ludovico Pio usqúe ad Godefridum Barbatum, id est per annos plus quàm ducentos, nihil usquam habetur certi de Brabantiæ Ducum vocabulo. quòd videlicet ipsa terra sub Austrasiæ primùm ac deinde sub Lotharingiæ nomine contineretur: sicuti suo suprà loco & ordine fusè à nobis expositum. Is igitur Godefridus, receptâ inferiori Lotharingiâ, abdicasse videtur titulum Comitis Lovaniensis, & vel à cognomine suo adsumsisse nomen Ducis Brabanitæ, vel pristinum potiùs & intermortuum terræ vocabulum renovasse. Et ex hoc quidem tempore, tot veteribus illis omissis, sumtóque ab Godefrido isthoc initio, ad hunc usque Philippum Regem, novemdecim numerantur Duces Brabantiæ, intrante in numerum & Mariâ Duce Burgundiæ. principes quidem adeò celebres, adeóque illustres, ut si splendorem illum & majestatem Pipini, Carolorumqúe Martelli & Magni, qui omnes ex hoc tractu & finitimis ei locis prognati sunt, cum posterioribus hisce conjungas, nullum omninò tractum in Cisalpinis inveniri existimem, qui nobilitate & stemmatum claritudine sit hoc nostro felicior. Connexa fuit Brabantia unà cum Ducatu Limburgensi cæterisqúe ditionibus transmosanis Comitatui Flandriæ, matrimonio inter Ludovicum Malanum, Ludovici Nivernij filium, Flandriæ Comitem, & Margaretam, filiam Ioannis tertij Brabantiæ Ducis, contracto. ea siquidem Margareta Ioannæ sorori natu majori, Wenceslai, filij Regis Bohemiæ, conjugi, sine liberis anno 1406 defunctæ, in ditiones istas successit: idque diserto Philippi secundi Romanorum Regis privilegio, quo conceditur, ut meliore sexu deficiente, sequior in Ducatum hunc possit succedere. Redijt tamen postpaullò, sed non nisi ad tempus,

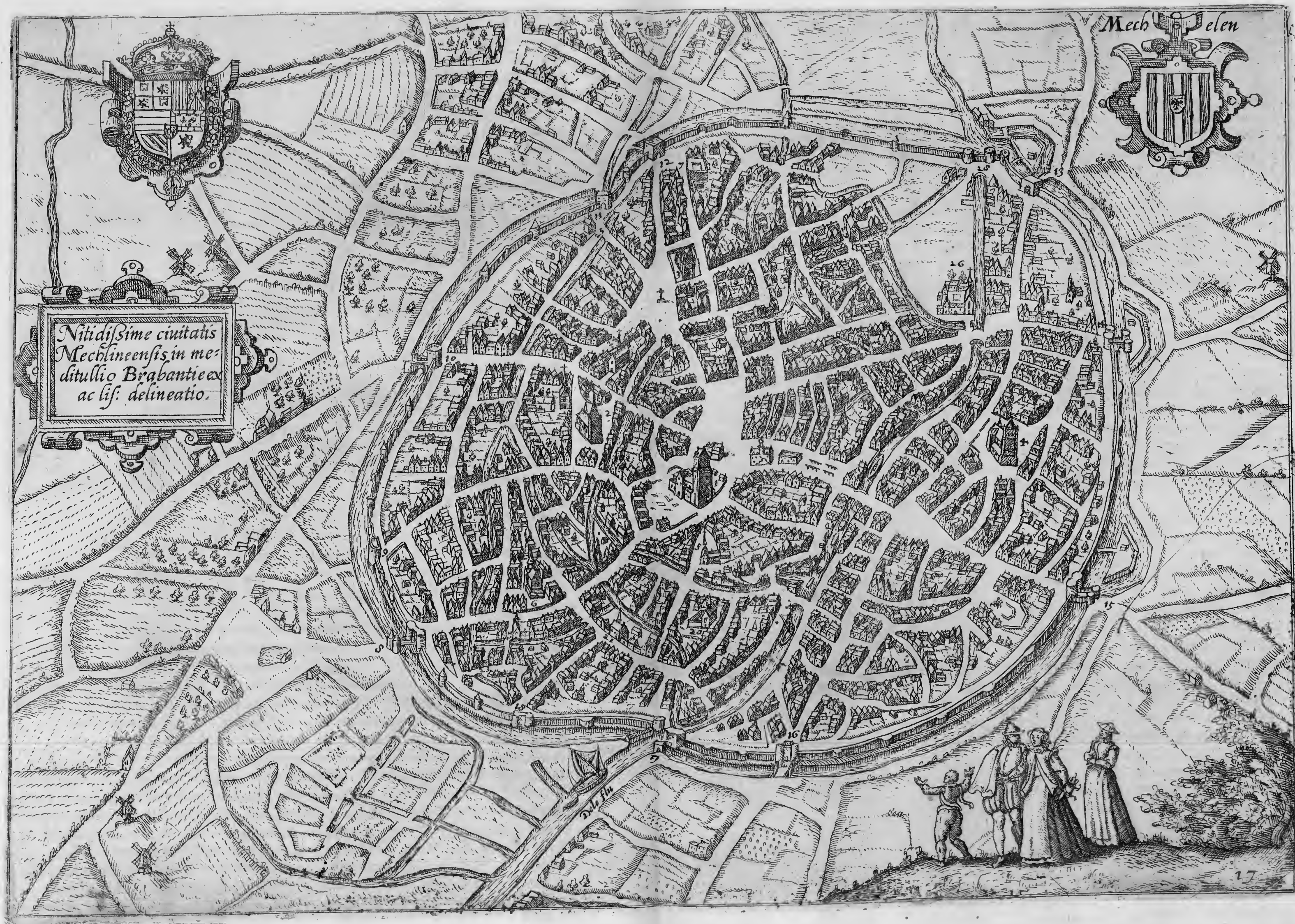
Stemma & series Ducū Brabantiæ.

Brabantia quando cum Flandria coaluerit.

pus, Brabantia nostra sub peculiarium Ducum imperium. idque hoc modo: ex Ludovico Malano & Margareta jamdictis unica tantùm nata est filia, matri cognominis. quæ cùm esset Brabantiæ, Flandriæ, & aliarum aliquot ditionum hæres, nupsit Philippo Audaci, Duci Burgundiæ, Caroli Quinti Galliæ Regis fratri: qui inter alios liberos, Ioannem ex eâ & Antonium tulit. quorum Antonio quidem, Ioanne primogenito consentiente, pater assignavit Ducatum Brabantiæ, cum lege, ut, deficientibus ipsi legitimis hæredibus, ducatus reverteretur ad domum Burgundicam. Antonio duo fuerunt filij, Ioannes nimirùm & Philippus, ambo ordine duces Brabantiæ, ambóque improles tandem extincti. unde cum Ordinum terræ suffragijs devolutus est hic ducatus ad Philippum, cognomine Bonum, Burgundiæ Ducem, & superioris Ioannis filium. atque hoc demùm pacto Brabantia unà cum membris sibi annexis ad Principes ipsos Burgundos reversa est. Posteà verò Carolo Duce fortissimo, tertio cum Helvetijs Lotharingóque ad Nancejum prælio, anno Christi 1477 miserè cæso, pervenerunt hæ ditiones, matrimonio inter Maximilianum, posteà Imperatorem, & Mariam Burgundam, unicam Caroli filiam, inito, in potestatem Serenissimæ Domus Austriacæ: sub cujus umbrâ feliciter hodie conquiescunt. Simili planè modo & ordine explicatum inveniet lector ad uniuscujusque non Belgij tantùm, sed aliarum quóque Belgio adjacentium regionum, successivè nobis describendarum, exodium, quonam tempore, quáque ratione & modo singulæ priùs dispersæ paullatim inter sese cohæserint, tandemque omnes simul in unum veluti corpus, inque unius potestatem redactæ sint. Néque verò silentio hic involvam, me cùm aliàs sæpè, tum præsertim per bella ista civilia, quibus si aliàs umquam, magna passim sermunculorum licentia, intervenisse nonnumquam ubi dissertaretur de successione Ducatus Brabantiæ, perceptisqúe multorum, circa prætensiones in futurum fortassis exorituras, sententijs, recurrisse tandem ad Dominum Indeveldium, Principi ab arcanis consilijs, exploraturum, si fieri posset, hujus negotij veritatem. qui Indeveldius liberè mihi narravit, disputatum aliquando fuisse hoc argumentum, & contendisse nonnullos, alteram quidem Brabantiæ partem primogenito Ducis filio, alteram verò postgenitis ejus deberi: cæterùm constitutum fuisse atque decretum tempore Caroli Quinti Imperatoris, ut in posterum universa hæc Belgica cedere debeat ei, qui futurus esset Rex Hispaniæ: cui cedunt & reliquæ omnes ditiones & regna, supremo illi sceptro subjecta. adservari autem hujus decreti autographum in arce Vilvordianâ. ubi (ut diximus) privilegia omnia, & quidquid prætereà talium rerum & munimentorum est, custodiuntur, faciléque petentibus exhibentur legẽda. Atque hæc de Brabantiâ nostrâ, déque appendicibus ejus & membris commemorasse sufficiat. ubi sicui fortè videamur fuisse prolixiores, ipsa dignitas & conditio rei facilè nos excusabunt. Monemus autem lectorem, nos, non in Brabantiâ tantùm, sed in cæteris quóque Belgij hujus Provincijs describendis, peritorum aliquot & prudẽtium amicorum hortatu atqúe consilio, supersedisse ab ampliore omni & fusiore singularium terræ toparchiarum & familiarum illustrium mentione. idqúe geminâ maximè caussâ. alterâ: quod mutaverint multæ familiæ, ac in locum earum & ditionem aliæ subinde aliæque surrogatæ sint, atque successerint. unde qui vel inopiâ, vel alio quovis casu, ditiones suas ab alienassent, vel pignori forsan opposuissent, & aliquando essent recuperaturi, dolerent fortassis se prætermissos. alij cõtrà prioribus surrogati, si viderent cõmemorari se velut præsentes atq; legitimos Dominos, insolescere possent, & plus ęquo sibi tribuere. atq; hinc porrò & inter ipsos exurgerẽt simultates, & ego utriúsq; partis reprehẽsionibus essem obnoxius. altera caussa, priore nihilo levior, quòd Antonius Olivarius, eruditus atq; industrius vir, singularis cujusdã & copiosi tractatus super hoc argumẽto scribendi provinciã ceperit. fusè in eo expositurus non illustriũ modò in hisce Provincijs, sed in Galliâ quoq; universã familiarũ originẽ atq; progressus. opus reverà laboriosũ & per insigne quod si absolvitur tandẽ ac prodit in lucem, sigillatim explicaturũ est & clarissimã nobilitatẽ & rarissimas plurimorũ illustriũ hujus tractus virorũ virtutes. Nos verò, priusquã deseramus Brabãtię nostrę cõfinia, descripturi sumus lucalẽtissimã ditionẽ Mechliniẽsẽ.

Auctoris ad lectorem monitio.

D E-

Mech elen
Nitidissime ciuitatis Mechlineensis in me:ditullio Brabantie ex ac lis: delineatio.
Dele flu.
17

DESCRIPTIO DITIONIS MECHLINIENSIS.

MECHLINIAM aliud aliquando, quàm quo nunc utitur, nomen gessisse, nec apud veteres ego scriptores, sed nec apud recentiores, certis quidem vestigijs, etsi fabulæ tamen non desint, usquam invenio.

ADDITAMENTUM. [*Narrat in itinerario Abrahamus Ortelius, extitisse olim ad sacellum Divi Romboldi, medio inter Antuerpiam atq; Bruxellam itinere, diversoria quædam, ubi stabularentur viatores, diverterentq; ad Michaëlem quemdam, Brabantis* Machiel: *qui cùm celebraretur passim & innotesceret, loco posteà fecerit nomen. atq; hinc porrò surrexisse tandem hanc urbem.*] Mechliniæ etymon.

Opidum tamen antiquum, & inter Belgicæ prima, oportuno admodùm situ, & cùm mirâ cœli temperie, tum & alijs multis in usum humanum commoditatibus nobile. intersecat ipsum fluvius Dilia, qui per se satis amplus, marino æstu, ad leucæ supra Mechliniam spatium procedente, mirum in modum intumescit, ita quidem ut in complures ramos & veluti alveos, sive canales, dividatur, plurimis intra urbem pontibus stratus, & satis multas in eâ efficiens insulas, templorúmque & domuum privatarũ pulchrè & oportunè distinctas areas. unde quæri solet nonnumquam, utrumné flumen tam multiplici flexu urbi sese accommodaverit, an verò urbs, jam inde à primâ sui conditione, flumini sese aptaverit? quæ ipsa quæstio ita tandem, vel oculis testibus, solet decidi, ut persuasum sit, homines ingeniosos atqúe industrios magnâ in primis arte & architecturâ ipsam naturam quodammodo superasse, sibique & usibus suis tam commodè providisse. Etsi autem Mechlinia velut in corde & meditullio ipso Brabantiæ, adeóque inter Lovanium, Bruxellam atqúe Antuerpiam sita sit, ac ab ijs, triangulari adspectu, pari propemodum quatuor leucarum intervallo disjungatur, distincta tamen & singularis est ditio. quare & matronarum pleræqúe, partui jam vicinæ, quò videlicet liberi amplissimis Brabantorum privilegijs gaudeant, Mechliniense territorium deserunt, & brevissimo sese itinere, fœtum enixuræ, in Brabantiam conferunt. Opidum, præter eximiam pulchritudinem, validissimè quóque munitum est, eo magis, quod circumfundi undíque aquis possit & inundari. Distinguitur autem in septem parœcias, elegantibus illas & sumtuosis templis insignes. primaria ejus & cathedralis, ut vocant, ædes sacra est Divo Rumoldo, ædificium planè egregium, & eximiâ quadam ac præaltâ, etsi nondum ad finem perductâ, turri conspicuum, è quâ plurimas undíque civitates, pagos ferè innumeros, & amœnum valdè agrorum tractum prospicias. selectæ in eâ & sonoræ in primis campanæ, quæ, ceu musicus aliquis chorus, dulcissimum, in præambulo maximè, sive horarum præludio, edunt concentum. Erectum est ante paucos annos hoc templum in Ecclesiam Cathedralem, & totius tractus Archiepiscopatum, spirituali ejus jurisdictione longè latéque diffusâ: Impletque hodie cathedram Reverendus Antistes Ioannes Hanchinus, vir sublimi illo honore dignissimus. Habet inde Mechlinia, prȩter tot alia tam virorum quàm fœminarum cœnobia, illud Divi Francisci, quod non elegantiâ minùs, quàm capacitate & amplitudine, habetur pro omnium Belgicæ universæ pulcherrimo simul & absolutissimo. Habet & Divæ Claræ, amplum item & pulchrum, nec ulli Ordinis ejus cœnobio facilè cedens. Habet cœnobium Pitzenburgense, nobilissimi Ordinis Equitùm Teutonicorum, quem suprà fusè descripsimus. Habet item palatia multa & do-

Oportunus Mechliniæ situs.

Archiepiscopatus Mechliniensis.

& domos tum publicas tum privatas, amplas juxtà & pulchras. habet denique hortos complures & viridaria, non amœna minùs, quàm spatiosa. Etsi verò infortunium illud gravissimum, quo afflicta fuit hæc civitas anno 1546, ipsam in parte ad tempus attriverit, adeóque & deformarit: hodie tamen in pristinum rursùs nitorem est restituta, imò & meliorata. Infortunium fuit hujusmodi: septimo Idus Augustas exortâ horrendâ quadam & spurcâ tempestate, fuit, ut cœlo delapsum fulmen, haud procul à portâ quam arenariam vocant, in turrim, quâ repositi erant bis mille & ampliùs cadi pulveris tormentarij, casu decideret, eamque sic à fundamentis convelleret, ut nec vola ejus nec vestigium superesset, imò ne signum quidem relinqueretur, quod indicaret eam umquàm fuisse, ipsas insuper urbis fossas, etsi & latas admodùm & profundas, per sexcentos & ampliùs in longitudinem passus exiccans, piscesque arsos & semicoctos quàm longissimè passim dispergens: atque ita conquassato jam muro urbano, tum suburbio quoque & innumeris illi contiguis domibus, eam daret ruinam, ut quotquot circumcircà per trecentos & amplius passus exstarent domus, eas omnes disjiceret. néque verò hic substitit malum: nam per aëra undique volitantes lapides, non aliter quàm procella quædam & nimbus, ea sparsim per urbem dederunt damna, quæ, non nisi qui oculis usurparit, induci queat, ut credat. Ipse non multò post ad urbem accessi, & ad tantas ruinas novitatesque admirabundus obstupui, cùm ad singulos ferè passus tam insolita mihi monstrarentur, tamque in audita tempestatis illius vestigia, ut *adunata* prorsùs viderentur, & omnem fidem excederent. retulerunt enim mihi ex vero supra ducentos homines eo casu extinctos, supra sexcentos afflictos & mutilatos: fuitque tam ingens fragor, ut Antuerpiam usque & Bruxellam, non secùs quam terræ motus aliquis, sentiretur, civibus aliquamdudum existimantibus, advenisse supremum mundi diem. imò fuit, qui postquàm triduo semisepultus atque jejunus delituisset in cellâ quadam subterraneâ vi tempestatis collapsâ, ac tum demùm educeretur, attonitus totus ac tremebundus quæsierit, ecquid jam cœlum ruisset? Mechliniæ, præter minora quædam & subalterna, septemdecim maximè numerantur collegia, sive sodalitates artificum, quibus & ad Senatum accedere, & deliberationibus ejus intervenire, jus & facultas est. excellunt potissimùm inter eos pistores, cetarij, tinctores, coriarij, zythepsæ, sive coctores cervisiæ, & laniones. quorum omnium tanta est dignitas, tantáque existimatio, ut è singulis horum collegijs singuli eligantur quotannis Scabini. constat etenim Magistratus supremus è sex Scabinis nobilibus, & totidem artificibus. Inter omnia verò amplissimum maximéque momentosum est collegium Coriariorum: ut quod opidanorum ferè quadrantem complectatur, suas seorsim mansiones habens & sedes; capacissimas illas, & cum varijs aquæ vivæ canalibus, tum ædificijs quoque, fossis, instrumentis, alijsque ad tam varias operum & apparatuum species necessarijs rebus luculenter instructum. ipsi ejus sodales compluribus, ijsque insignibus admodùm privilegijs & immunitatibus; inter cætera autem, liberâ venandi & aucupandi potestate, non secùs quam viri nobiles & magnates, donati sunt. Conficitur in hac urbe, præter alia quædam, satis magna pannorum, omnium quotquot toto hoc tractu contexuntur, tenuissimorum simul & præstantissimorum vis. quæ antiquitus quidem tanta, tamque insolita, ut cùm intra urbis pomœrium, tum in locis vicinis & suburbanis, supra ter mille ducentas numerarentur lanariorum officinæ. unde inflatum porrò & supra modum se efferens illud Collegium, in eam tandem prorupit vesaniam, ut arma in reliquos omnes cives adsumserit, adeóque & manus cum ijs conseruerit: eo pugnæ eventu, ut lanariorum complures ceciderint, & non insolentia tantùm eorum repressa sit, sed privilegijs quoque & prærogativis suis magnâ ex parte multati sint. etsi autem exinde non numero tantùm atq; frequentiæ, sed & auctoritati hujus collegij multum decesserit; eo tamen hodiéque est loco, ut magnum vulgò & primarium opidi sodalitium audiat. Contexitur insuper in hoc opido magna vis linteorum, ejus quidem bonitatis & pretij, ut non temere usquam inveniantur vel præstantiora, vel pulchriora. conficiuntur item pulcherrimæ omne genus tincturæ. constantur aheneæ machinæ, tantâ & dexteritate simul

Casus gravissimus.

Artificum, sive opificium collegia.

& bo-

& bonitate, quantâ alibi usquam terrarum. plurimæ item campanæ, aliáque id genus opera ex ære adfabrè admodùm facta. plurima denique omnis formæ & capacitatis navigia. Et quid amplius? adservantur Mechliniæ machinæ omnes tormentariæ cæteráque militaria Principis terræ munimina. & adservantur quidem in laxo valdè & spatioso, atque in huncipsum finem extructo armamentario. ubi tantam tormētorum variæ magnitudinis ex ære ferróque fusorum videre est copiam, tot alterius generis bellicos apparatus & instrumenta, tantum denique navium atque pontonum, tantum carrorum, scalarum, & id genus munitionum, ut & spectatorem in laudem admirationemque sui abripiant, & innumeram hominum multitudinem occupent. Mechliniâ nati fuere memorabiles illi Ioannes Gocchius, & Ioannes de Arundine, celebres ambo scriptores. item Nicasius ille Woerdanus: qui, etsi à tertio inde ætatis anno amisisset oculorum usum, eos tamen in litteris fecit progressus, ut, narrante particulatim Trithemio, renuntiatus publicè fuerit Iuris utriusque Doctor, & cùm in Lovaniensi tum in Coloniensi Athenæo docuerit, quin & opera quædam præclara atque in hunc usque diem extantia dictaverit. unde merito habitus fuit pro naturæ miraculo. obijt autem anno 1492, Mechliniâ quoque natus fuit Christophorus Longolius, vir ob raram & exquisitam doctrinam, aliasque non paucas virtutes, per omnem Europam famosus, quem non solùm homines quidam privati, sed & varij Principes suspexerunt & venerati sunt, luculentis illi & perhonestis sæpè oblatis stipēdijs: etsi ipse nihil umquàm à quoquam acceperit, præterquàm à Populo Florētino, cui per aliquod tempus inservijt: mortuus tandem, post edita quædam scripta, Patavij, anno Christiano 1522, Erasmus Roterodamus in epistolâ quadam ad Damianum à Goes, Longolium istum adfirmat fuisse purum putum Hollandum, & patriam ei adsignat Schoonhoviam. attamen ipse Longolius, oratione alijs scriptis insertâ & Senatui Mechliniensi inscriptâ, palàm testatur patriam sibi fuisse Mechliniam. quare ipsimet viro plus quàm alij cuicumque tribuendum est fidei. eo magis, quod sæpenumerò videamus, quātum vel in præstantissimis viris possint adfectus. Hodie quidem Mechlinia inter celebriores suos & doctiores cives non injuriâ jactat Rembertum Dodonæum, Medicum Mathematicumque eximium, & perplurium eruditissimorum operum auctorem. Philibertum præstereà Bruxellanum, Rudolphi honestissimi Equitis varijsque dignitatibus inclyti filium, nec virtutum minùs quàm opum & titulorum paternorum hæredem, equitem nobilem, doctum, & facundum in primis oratorem. item Iacobum Wastelium, supremi Consilij Regij in hacipsâ urbe Senatorem, virum insigniter litteratum & reverendum. Alios quosdam eruditione virtutibusq; illustres viros, brevitatis ergo hic prætermittimus. Mechliniæ insuper tam frequens nobilium familiarum est numerus, quàm in aliâ ullâ totius Belgicæ urbe. suntque in genere cives Mechlinienses civiles admodùm atque tractabiles: ut qui præter indolem ipsam innatam, etiam venustatem nescio quam & urbanitatem ab aulâ olim apud ipsos commoratâ adsumserint, & in hunc usque diem retineant. Educati fuerunt inde à puero in hac urbe Philippus Hispaniæ Rex, ejus nominis primus, & Carolus filius, is qui postmodùm Imperator: quia videlicet ijs temporibus ordinaria illic & sollennis aulæ Burgundicæ sedes. Quum autem posteà Carolus concessisset hanc urbem Dominæ Margaretæ, amitæ suæ, Belgicæ hujus Gubernatrici, ipsa Princeps firmum in ea fixumque sibi elegit domicilium, tādemque anno Christi 1530, in flagranti omnium gratiâ inibi est extincta. Gaudet Mechlinia inter alia quædam duobus amplissimis privilegijs sibi à Principe suo concessis. altero; quod immunes sint ejus cives per universam hanc Belgicam ab ijs omnibus vectigalibus, quæ isti Tollen appellant, & mercimonijs passim solent imponi: altero; quod bona ipsorum stabilia, non in Brabantiâ tantùm, sed per omnes insuper hasce Provincias, nullis omninò gravētur auxilijs sive subsidijs Principi ab Ordinibus terræ ferri atque subministrari consuetis, quibus tamen aliorum Belgarum bona subjecta sunt. quam utramque prærogativam acquisiverunt sibi & impetrārunt à postremo Burgundionum Duce & Belgicæ Principe Carolo, ad Nancejum occiso, propter insignem operam & officia quædam nequaquàm vulgaria ipsi sum-

Mechlinia Principis armamentarium.

Viri illustres.

Christophorus Longolius.

Civium Mechliniensium indoles.

Duo insignia Mechliniensium privilegia.

mâ virtute & animi robore præstita. unde & magno eos amore prosequebatur, & summam in eorum ope reponebat fiduciam. Ordines hujus Dominij constant duobus membris : Magistratu nempe, & Populo.

Ordines Mechliniani.

Sedem habet in hac nobilissimâ urbe clarissimum illud Magnũ Consilium Regium,institutũ ab eodem illo quem proximè diximus Carolo, anno Christi 1473, & è triginta quinque personis constans,ipsomet Principe in numerum hunc intrãte,quem subsequebantur mox Cancellarius unà cum altero quodam Consilij Capite: hinc duo Præsides,quatuor Equites,sex supplicum libellorum Magistri,octo Senatores Ecclesiastici,& duodecim Doctores,sive Licentiati,ut vocant,sæculares. Sequebatur autem initiò istud Consilium ipsam aulam atque personam Principis. quo absente,præsidebat reliquis Senatoribus Magnus Cancellarius : recurrebantque ad supremum hunc Magistratum majoris Belgicæ partis appellationes. Sed cùm posteà Rex Philippus,Ioannæ uxoris nomine, pervenisset ad successionem regnorum Hispaniæ,totque aliarum ditionum ab ijs depẽdentium,ideóque viâ maritimâ cogeretur eò trajicere,stitit tandem & stabilivit huncipsum Senatum, anno 1503 in urbe Mechliniâ,utpote toti Belgicæ commodissimâ , mutato tamen nonnihil ordine, item numero Senatorum, & Senatus ipsius auctoritate. qui hodie quidem constat ex uno dumtaxat Præside,sedecim Senatoribus,duobus Graphiarijs, octo Secretarijs , & minoribus aliquot administris. Provocant porrò ad hoc Consilium,prẹter ditionem ipsam Mechliniensem,tota quàm latè diffusa est Flandria, tota Arthesia, Hollandia, Middelburgum Zelandiæ , ditio Namurensis, Lucemburgensis , Valentianensis. item opidula quædam minuta inter Flandriam atque Hannoniam media,& vulgò dicta litigiosa, eo quod inter Flandros & Hannones hactenus disceptetur super jurisdictione illorum & territorio. Occidui insuper Frisij unà cum ditione Ultrajectinâ jam ab aliquo tempore Magnum hocce Consilium in civilibus caussis,sed non nisi per modum,ut vocant,revisionis,cœperunt agnoscere. Equites item aurei Velleris primâ, ut loqui solemus, instantiâ coram hujus Senatus tribunali citantur. cujus omnes sententiæ , tam in capitalibus quàm civilibus caussis latæ,decretoriæ prorsùs sunt,nec ullatenùs retractantur,nisi quod permittitur tamen revisio,idque modo & formâ quam in generali nostrâ descriptione fusiùs explicavimus. Obtinet autem in supremo hoc tribunali mos, idque in usum & commodum exterorum , ut & disceptentur caussæ & conficiantur scripturæ idiomate Gallicano,puta quod Flandrico magis commune. morem sanè & institutum in primis laudabile ! Præsidet hodie huic Senatui Ioannes Burchius, Eques & Senator Cõsilij Sanctioris. Senatores verò, ut eum hic ordinem servem, quem suprà in Cancellariâ Brabantinâ secutus sum, sunt Ioannes Carolus Schetsius Grobbendonquius,& Godefridus Veuselius,uterque Protonotarius Apostolicus : Carolus à Monte Sancti Eligij,Balduinus Iacobi,Ioannes Coomannus, Iacobus Bogardus,Ioannes Caroli, legum Doctor : Guiljelmus Grisperius, Consiliarius & Advocatus fiscalis : Petrus Perbusius,Doctor : Iacobus Fromontius, Adrianus Puessius,Doctor : Guiljelmus Vendevilius, Doctor : Ferdinandus de Salinas, Consiliarius & Iudex generalis exercitus : Iacobus Liebartius , & Ioannes Martinius , Consiliarius & Procurator generalis. locus postremus nunc vacat. Graphiarij autem Ioannes Buissettus, & Petrus Esquenius,uterqúe Licentiatus.

Parlamentum , sive Augustum Regis Consilium.

Proximè urbem Mechliniam & juxta portam Divæ Catharinẹ,petenti Antuerpiam amplissimum quoddam & memoratu dignum occurrit cœnobium, arcis pænè ad instar constructum,& muris undique latè prorsùs diffusis circumdatum. in quo pulcherrima etiam ædes est,Divo Alexio Ordinis Præsidi sacra,cum innumeris ferè ijsq; percommodis domibus. Degunt autem in eo perpetuò amplius mille quingentæ, nonnumquam & mille sexcentæ virgines sacræ,unius omnes & ejusdem professionis. quæ honestis admodùm exercitijs bonisque vitæ exemplis intentæ,sub quatuor è suomet cœtu electarum regimine atqúe præsidio,religioni & sacris laudabiliter operantur. Habent autem non circumeundi dumtaxat ac negotijs proprijs attendendi,sed & instituto se exolvendi,& nubendi etiam facultatem. unde si fortè ducantur primi consilij pœnitentiâ,vel à parentibus revocentur, aliáve se

Cœnobium memorabile.

ve se offerat ipsis occasio, liberè porrò & sine ullo animi scrupulo licet resiliant.

Additamentum. [*Pulcherrimum istud cœnobium, quia urbi nimis vicinum, per hæc bella civilia solo æquatum est.*]

Fuit olim Mechlinia, ut remotiora nunc omittamus, in ditione Illustrissimæ gentis Bartholdiæ. quæ cùm legitimis defecisset hæredibus, post varias tandem contentiones & bella, alter urbis semissis obvênit Episcopo Leodicensi, alter Comiti Geldriæ. hi per aliquod tempus possessam tandem anno, ut vult Mejerus, 1333, unà cum omnibus suis juribus atqúe prætensionibus vendiderunt atqúe cesserunt Ludovico Nivernienſi Comiti Flandriæ, pretio trecentorum millium, vel circiter, scutatorum. unde porrò graves exortæ sunt lites & bellicæ factiones, nolente videlicet Ludovico agnoscere Ducem Brabantię tamquam feudi patronum, etsi habitum agnitumq; pro tali, ut quidem ferebatur, à prioribus urbis Dynastis. tandem post varias rixas coijt matrimonium inter Ludovicum Malanum Flandri filium, & Margaretam, Ioannis tertij Ducis Brabantiæ filiam natu secundam. etsi autem ne sic quidem omninò cessarent bella, tamen eopse matrimonio factum est, ut ditiones domus Brabanticæ cum ijs familiæ Flandricæ coaluerint. prout paullò superiùs in descriptione Brabantiæ sigillatim narravimus. Atenim Dux Philippus Bonus, Caroli supradicti parens, Mechliniam posteà separavit, voluitq; distinctam esse à cæteris ditionem. qualis in hunc usqué diem feliciter perseverat, cum dominio quidem & jurisdictione non parvi momenti. *Dynastæ Mechlinienses.*

Duabus Mechliniâ leucis, & sub urbis ejusdem dominio, situm est Heistium, pagus longè amplissimus, vertici montis impositus, una cum septem minorum gentium viculis, partim ad montis radices, partim circùm eum extructis, Heistióque subjectis. cujus luculenta in primis est ditio, ijsdem cum urbe Mechliniâ privilegijs, institutis & juribus gaudens. paret autem hoc tempore Heistium Domino Melchiori Nicolao Schetsio. *Heistium pagus.*

Descriptio Comitatus Hornani.

DEscribemus quoque hoc loco, priusquàm longiùs abeamus, Comitatum Hornanum. qui etsi imperiale, & subalternũ quidem sit feudum, veteremqué Comitatum Lotsensem in terrâ Leodicẽsi velut superiorem agnoscat, tam arctè tamen Brabantiæ nostræ implicitus atqué innexus est, ut præteriri à nobis non debeat: præsertim cùm ejus Dynasta, propter alias ditiones quas in hoc Belgio possidet, fiduciarius Regis Philippi sit, eumqué agnoscat patronum. Dico igitur, Hornam arcem esse cis Mosam, Ruremũdæ non incelebri Geldriæ urbi propinquam, & non Comitatus solummodò dignitate, sed prælautâ etiam ditione, cui ipsa nomen suum impertit, illustrem. Est autem in ejus cõfinijs Werta, opidum luculentum, validáque admodùm arce conspicuum, & distinctum ac singulare dominium, ubi & ordinaria Comitum sedes est, tribus nempe à Ruremundâ leucis. perlabitur Wertam rivus non procul inde scaturiens, & suprà Hornam ad Neram pagum in Mosam sese exonerans. Complectitur autem hic Comitatus, præter Wessemium & jamdictam Neram, etiam alios quosdam pagos & toparchias, quæ luculentam insimul, ceu jam diximus, prælautamqué ditionem constituunt. Orti sunt Dynastæ Hornani ex illustrissimâ stirpe Montmoranciâ sanguinis Gallicani. è quâ gente & Annas Montmorancius prodijt, Magnus hodie Regni Galliæ Comes-stabuli, vel si mavis Magister Equitum. dedit autem & alios plurimos viros illustres. qualis adeò ultimus Hornæ Comes Philippus. quo, etsi improli, & sine melioris sexus hæredibus, nuper sublato, non desunt tamen qui ditionẽ hanc sibi vindicent, & inter alios quidem Comes Hoogstratanus. verùm Leodicensis Episcopus, qui & Comes Lotsensis, cõtendit eam relapsam esse ad Episcopatũ, ideóq; & possessionem invasit, quâ & hodie fruitur. Prosequemur autem deinceps descriptionis nostræ filum, & ad dexterã versùs solis exortũ pergẽtes ingrediemur in Geldriã. unde porrò per Septẽtrionẽ ad occasum progressuri sumus, atq; hinc per Meridiẽ reversuri in nostrã Brabãtiam, & regiones perviàm nobis occurrẽtes ordine descripturi. *Transitio, & auctoris in reliquo opere methodus.*

DESCRIPTIO DVCATVS GELDRIÆ.

Geldriæ veteres incolæ.

ELDRIA, ut contendit Munsterus, est illeipse tractus, quem ævo Iulij Cæsaris incoluerunt Menapij, vel, ut alij volunt, Sicambri. Est autem formâ sitûque adeò passim exorbitanti, adeóque per flumen Rhenum, quod bicorni suo cursu mediam ferè tellurem secat, disgregato, ut mirum sanè videri non debeat, si Scriptores nonnumquam dissideant. at mihi tamen videtur isipse Cæsar, cùm alijs aliquot locis, tum præsertim libro quarto, satis disertè testari, Menapios habitasse cis Rhenum, & ab alterâ fluminis ripâ agros tantùm illi vicinos insedisse. reliqua verò Ducatus Geldriæ occuparunt magnam partem Sicambri, & in parte etiam Batavi. Nec dubium tamen, ævo Cæsariano, Sicambros omnes habitasse trans Rhenum: quos sæpè jam à Romanis fusos, una cum alijs populis, Augustus Cęsar, securitati & quieti imperij consulens, scribentibus ita Strabone, Suetonio, alijsque magni nominis auctoribus, cis Rhenum migrare voluerit, jusserit. unde liquidò constat, eam gentem, ab illo tempore citra, ad utramque fluminis ripam coluisse, habuisséque non parvi momenti imperium. In quam sententiam ita scribit doctissimus ille Franciscus Irenicus: *Verùm ut summam rei brevibus perstringam, Augustus Rhætos, Vindelicos, Cattos, Dalmatas, Suevos & Sicambros vicit, & in Galliam transmisit.* Et Marlianus, optimus Commentariorum Cæsarianorum Interpres, suam hac de re sententiam his verbis expressit: *Sicambri, qui hodie Geldrenses sunt, ad confluentem Mosæ Rheniq; siti, Oceanum etiam mare attingunt.* Alibi verò: *Sicambri* (inquit) *populi Germaniæ, olim ex toto transrhenani, proximi Vbijs, trans Rhenum tunc silvas & solitudines habebant: nunc opida, vicos & agros etiam inter Mosam & Rhenum possident: quorum pars est diœcesis Leodiensis.* Sidonius quóque Apollinaris, Episcopus Arverniensis, sæculi sui vates eximius, cum ijs quæ diximus consonans, ubi olim habitarint Sicambri, hisce versiculis indicat:

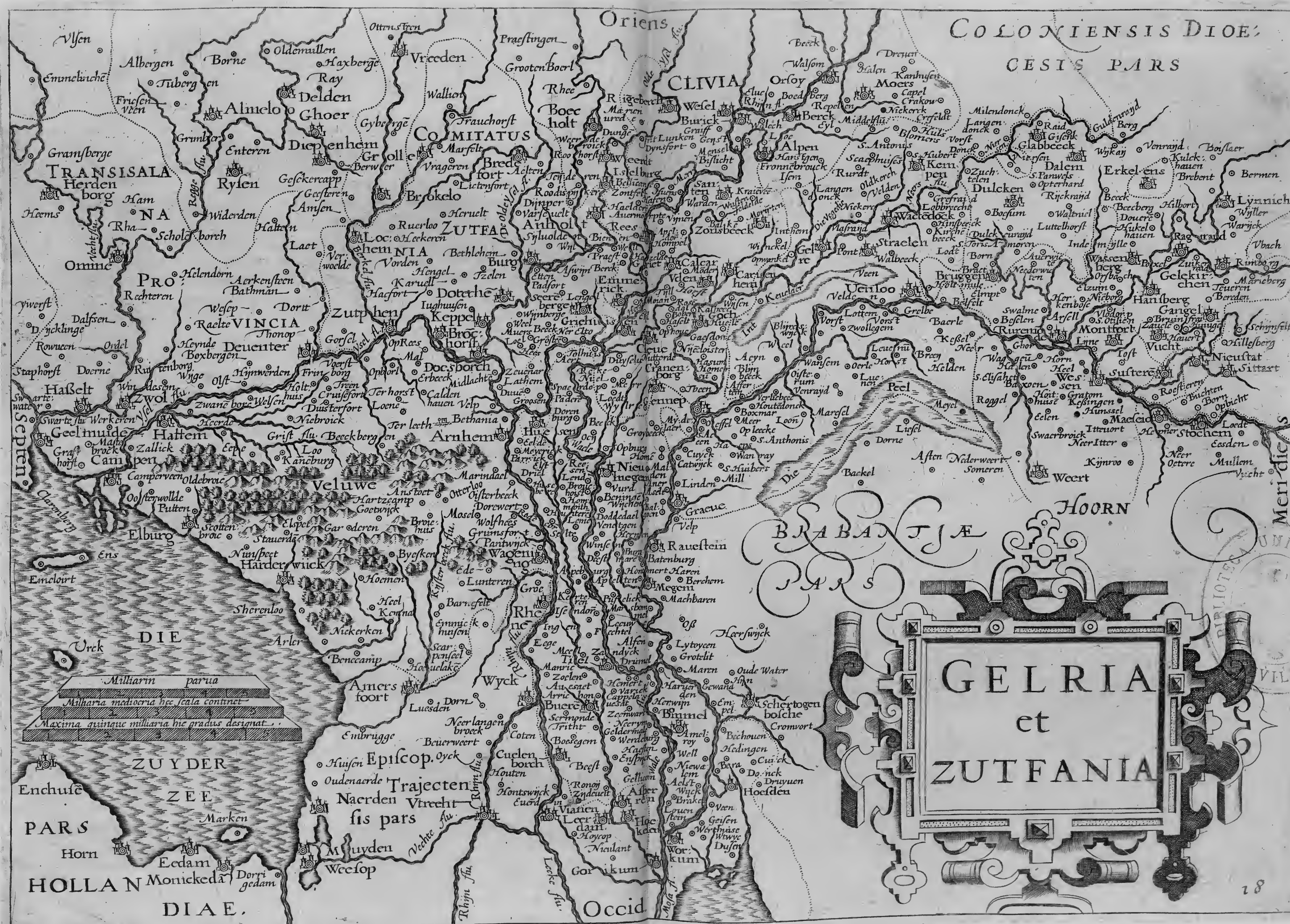
Sic ripæ duplicis tumore fracto
Detonsus Vahalim bibat Sicamber.

Geldria unde sic dicta.

Sumsit verò hic tractus posteà nomen Geldriæ, idque ut volunt nonnulli, à Geldubâ, opido, cujus cum laude meminit Tacitus, sito olim ad Rhenum, hodie verò deleto. Munsterus asserit, quemdam Winchardum de Ponte, primum terræ præfectum, seu dominum, unà cum fratre Leopoldo arcem condidisse, cui vocabulum fecerit Pontisgeldriæ, quæque nostro ævo sit opidum Geldria, unde toti postmodùm regioni Geldriæ nomen sit inditum. quæ regio nostris temporibus à septemtrione & supra caput Frisiam habet, oculo lævo sinum illum prospiciens, quem hodie vocant de Zuyderzee. ab Austro partim Mosâ alluitur, qui à Brabantiâ eam distinguit, partim terrę Iuliacensi connectitur. ab ortu partim est Rhenus, partim Ducatus Cliviæ, qui & ipse hunc tractum in duas etsi inæquales partes disparat. ab occasu denique, quà rectissimè versùs illum porrigitur, Hollandiam habet & ditionem Ultrajectinam. Solum Geldriæ planum, & parum montosum, sed amœnis admodùm & fructuosis nemoribus densum, inter quæ excellit potissimùm Echterwaldia, supra in descriptione generali nobis commemorata. Ager omnigenæ segetis & in primis tritici feracissimus. pascuus quoque nonnusquam, & oportunus admodùm pecori, cujus ingens hic multitudo, & vel inde ex Daniâ in saginam traducta. speciatim verò ad Rhenum, Vahalim, Mosam, uberrima sanè & com-

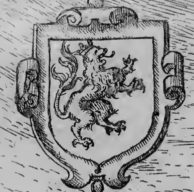
Ejus confinia.

Soli Geldrici genius.

GELRIA
et
ZUTFANIA
Oriens
Occid
Meridies
Septen
COLONIENSIS DIOECESIS PARS
CLIVIA
COMITATUS
ZUTFANIA
TRANSISALANA
PROVINCIA
BRABANTIÆ PARS
HOORN
DIE ZUYDER ZEE
PARS HOLLANDIAE.
Veluwe
Arnhem
Nieumegen
Zutphen
Deuenter
Zwol
Campen
Harderwick
Amersfoort
Trajecten sis pars
Vtrecht
Venloo
Ruremund
Gelre
Weert
Stochem
Milliaria parua
Milliaria mediocria hec scala continet
Maxima quinque milliaria hic gradus designat
18

NIJMMEGEN

waelflu

S. Steffens kerc

De School

NOVIMAGIV̄, siue NOVIOMAGVM vulgo Nijmmegen inclÿta quondam Francorū Regia vrbs Gelriæ prima.

19

& commodissima passim occurrunt pascua. Continet autem Geldria Comitatum Zutphaniensem, & alia quædam membra, seu Dynastias. Opida muris cincta numerat viginti & duo: Noviomagum scilicet, Ruræmundam, Zutphaniam, atque Arnhemium, primarias terræ urbes, quæ & quatuor ejus quadrantes constituunt, quatuorque, ut suis infrà locis dicturus sum, planè diversis fluminibus adjacent, quatuor denique diversorum Episcoporum jurisdictionem agnoscunt. sequuntur inde Hattemium, Elburgum, Hardervicum, Vada, seu Wageningia, Tila, Bommelia, Bronchorstum, Doesburgum, Doetecomium, Tsherembergia, Lochemium, Grolla, Brederfortium, Geldria, Strala, Venlona, Wachtendonca, & Herculanum. Sunt & alia quædam opida, olim quidem muris circumdata, sed hoc tempore, varijs belli & fortunæ casibus, si non omninò, at magnâ tamen ex parte, spoliata. quę, quod mediocri etiamnunc conditione & loco sint, ijsdem cum integris illis privilegijs gaudent. talia porrò sunt Keppela, Burgum, Gentia, Batemburgum, Montfortium, Echta, & alia, suis infrà quadrantibus describenda. Denique plus trecenti sunt pagi turriti. Ordines hujus Ducatus tribus membris constant, Baronibus, sive Dynastis, Nobilibus, & primarijs quatuor urbibus. Iam verò ad particularem singulorum totius Ducatus, & in primis quatuor capitalium opidorum descriptionem accedamus, progressuri deinde ad minora, tandemque imposituri Provinciæ finem.

Opidorum in Geldria numerus.

Opida quædam minorum gentiū.

Pagi.

Ordines Geldriæ.

DESCRIPTIO NOVIOMAGI.

NOVIOMAGVM, regni etiam titulo, sicut & pedis Imperij nomine, hominibus istis innotuit. quia scilicet Carolus Magnus, ut tradunt, eam constituit unam è tribus in hisce Provincijs Imperij sedem, quarum primaria quidem Aquisgrani, tertia verò Divoduri, sive Theonis villæ, in terrâ Lucemburgensi. Quod verò ad etymon attinet, Geldenhaurius opidi civis in historiâ suâ Batavicâ primum ejus conditorem asserit Magum fuisse, potentissimum Regem Gallorum, & Ditis filium. qui de suo ipsius nomine Magam eam vocaverit. sed venisse posteà in has oras Batonem Regem Cattorum, qui & amœnitate situs & loci antiquitate delectatus, opidum jusserit instaurari, & pomœrium ejus proferri, adeóque triplici mœnium ambitu circumvallari: atque ab hac instauratione Noviomagum appellaverit, voce idem prorsùs valente, quod istorum vocabulum **Nieumeghen**/ vel molliore pronuntiatu, **Nimmeghen**. Addit insuper, Hessium, dicti Batonis filium, excoluisse hoc opidum, utpote patriam suam, atque inde inferiorem opidi partem Montem Hessium dici. denique constitutum fuisse communi Batavorum consensu, ut haberetur pro urbe regiâ, & totius terræ metropoli. Verùm utcumque sese habeat res, illud quidem apertè constat, urbem esse perantiquam, & adjacere ei Rheni fluminis alveo, qui Vahalis dicitur, vasto inibi, atque multùm profundo: distare porrò ab Ravestenio duarum leucarum itinere. urbem equidem pulchram, potentem, validam, ac non civibus minus quàm opibus affluentem. quæ postquàm parere cępit genti Austriacæ, cives, militiæ magis, quàm pacis artibus priùs intenti, Mercurio posteà & Minervæ facti sunt consecranei. etsi tamen nec vetustis temporibus defuerint urbi viri illustres, & scriptis clarissimi: inter quos Theodoricus Bornius, Ioannes Henricius, & Ioannes Bronchorstius. Hodie Noviomagum cives habet Franciscum Craneveldium, Senatorem Magni Consilij Mechliniensis, virum eruditissimum, & eximium sanè virtutum litterarumque mæcenatem. cujus filius

Noviomagi etymon.

Viri illustres & scriptis clari.

quóque Iodocus, adolescens admodùm eruditus, posteà factus est primus Consiliarius & Procancellarius Geldriæ. Habet inde Gerardum Falkenburgium, summæ doctrinæ summæque expectationis adolescentem. Habet Petrum Canisium, magnum Theologum, ut ex editis viri scriptis apparet. erat hic ecclesiastes Imperatoris Ferdinandi, factus inde Legatus Apostolicæ Sedis ad Principes Germaniæ in caussâ Concilij Tridentini. habet Guiljelmum Rijswykium, Decanum in Divi Stephani, virum insigniter pium & litteratum. item Petrum Busçum, & Othonem Hartium, Advocatum in Cancellariâ Brabantiæ, ac doctissimum sanè juris Doctorem. habet Henricum Uwenum, Hartij nepotem, itidem Iurisconsultũ egregium, etsi etiamnum adolescentem. habet denique alios multos viros illustres. scilicet enim Noviomagẽsium plurimos acri studio in artes liberales incumbere, eumque in finem habere optimè institutas scholas, & in ijs septem primarios præceptores utramque linguam profitentes, ac plus mille interdùm discipulos. Varia in hac urbe sunt templa & pietati dicata ædificia. inter quæ insignis illa collegiata, quam vocant, ecclesia Divi Stephani protomartyris Neomagensis. Inter alia verò urbis ornamenta excellit potissimùm antiquissima illa & pulcherrima arx, monti inædificata, & supra reliquam urbem prominens: quam conditam asserunt, vel instauratam saltim ab Iulio Cæsare, finitimis urbi locis coercendis ac detegendis. & profectò si verum amamus, non temerè ullum in totâ hac Belgicâ locum invenias, qui vel egregium magis vel ampliorem hoc nostro reddat agrorum & fluminum, item urbium atque pagorum prospectum. Inventa sunt in hac urbe & suburbano tractu monumenta compluria veterum Romanorum, puta nummi quamplurimi, & sumtuosorum operum tumulorumque lapides. quorum hodiéque adfatim invenitur. Ioannes Falkenburgius civis Neomagensis, summus virtutum & antiquitatum æstimator, domi suæ adservat unum & item alterum è nobilibus hisce lapidibus, qui veterum aliquot ducum aliorumque virorum illustrium titulos & effigies præferunt. Effoderunt prætereà varias antiquitates Romanas ad eam Vahalis ripam, in qua olim creduntur egisse ordinaria Romanorum præsidia. unde & ipse locus, urbi pænè contiguus, hodiéque Teutonico idiomate audit **den Roomschen voet/** id est pes Romanus, extantibus hac de re & lapibus, voces quasdam Latinas præ se ferentibus, & primariæ urbis portæ, vulgò **de Hesselpoort/** insertis. voces quas dixi eccistæ: *Hic pes Romani Imperij: huc usq; jus Stauriæ.* ex quibus nonnulli conantur colligere, Stauriam, non incelebre quondam & latissimi territorij Frisiæ opidum, Noviomagum olim appellasse. sed referri etiam posset, amplissimum Stauriæ territorium jurisdictionem suam Noviomagum usque produxisse. Invenerunt etiam annis superioribus sub terrâ in cœmiterio ædis prædictæ Divi Stephani lapidem quemdam prægrandem, muro ipsius cœmiterij è regione crucis Iesu Christi hodiéque insertum, cui vetustis admodùm characteribus insculpti sunt isti versiculi:

Arx Neomagensis.

Nummi veteres ad hâc urbem inventi.

Anno milleno postquam salus est data sæclo,
Centeno juncto quinquageno quóque quinto
Cæsar in orbe situs Fredericus pacis amicus
Lapsum confractum vetus in nihil ante redactum
Arte nitore pari reparavit opus Novimagi.
Iulius in primo tamen extitit ejus origo,
Impar pacifico reparatori Frederico.

Neomagum Vicecomitatus.

Gaudet Neomagum titulo Vicecomitatus, estque feudum & opidum Sacri Romani Imperij. cui, sicut & cæteris liberis urbibus, monetæ pro arbitratu cudendæ jus est. unde nec appellatur isthinc ad Cancellariam Geldriæ, sed rectà tenditur Aquas-grani. nec proptereà tamen urbs Imperio manet obnoxia: nisi quod sollenni quodam ritu, & velut in agnitionem immunitatis, mittat Aquasgrani quotannis, idque per hominem certum, pipere plenam chirothecam. At Regi Philippo, quatenùs Duci Geldriæ, suum quóque in urbem hancce imperium, suáque est jurisdictio. quare & ipse cudi hic facit monetam eadem quâ in cæteris urbibus suis mixturâ, ejusdemque formæ & pretij. In spiritualibus autem Novio-

Noviomagum subest Archiepiscopo Coloniensi. Est hoc opidum universi Ducatus sui Metropolis, speciatim verò primi atque præcipui ejus quadrantis caput. sub quo continentur tum opida, tum territoria præfectorum sequentium. & primò quidem Tila atque Bommelia, opida, muris circumdata: Gentia autem, etsi mœnibus careat, opidi tamen privilegijs & immunitatibus fruitur. territoria denique, sive conventus juridici, sunt in primis illud Burchgravij, seu Vicecomitis Neomagensis: deinde verò ea dictorum opidorum, Tilæ scilicet atque Bommeliæ, unà cum Insulâ Bommelianâ, vulgò **de Bommelerweerdt**: atque hinc porrò conventus superioris & inferioris Bethasiæ, vel ut alij volunt Bataviæ, vulgò **de Betuwe**: postremò territorium interamnense, id est ager Mosam & Vahalim interjectus. Conjunctum fuit Neomagum cum reliquâ Principum Geldriæ ditione anno Christi 1248 idque hoc pacto: mutuaverat Otho secundus Geldriæ Princeps Romanorum Regi Guiljelmo marcas semel & vicies mille argenti puri; eâ quidem conditione, ut nisi intra constitutum tempus restitueretur idipsum argentum, opidum Noviomagum Othoni ac ditioni ejus accederet: quod pactum amplioribus posteà conditionibus approbavit Romanorum Rex Rodolphus. quoniam itaque vel Principum eorumdem incuriâ, vel & impotentiâ forsitan, factum est, ut pecunia illa non fuerit reddita, coaluit iste status, certis quibusdam pactis, cum hocipso Ducatu.

Neomagum quãdo Geldriæ accreverit?

Neque verò hic prætereundum est, quo tempore prodijt altera operis hujus editio, post diutinas preces & gravissimas interpellationes, conclusum tandem, & speciali quodam privilegio certisque conditionibus, Regio nomine, concessum fuisse auctori Thomæ Gramajo, viro quovis honore & præmio digno, ut fieri posset, inde ab urbe Neomago, usque ad leucæ quadrantem propè Arnhemium, fossa quædam amplissima, & ab altero Rheni cornu usque ad alterum pertinens, at intra aggeres tamen, quos justis de caussis nolunt perfringi. quod spatium erit duarum leucarum majorum, bis mille & octingentas perticas, quarum singulis sedecim hujus mensuræ pedes respondent, complectentium. ita ut magnitudine quidem nobili illi Drusianæ, suprà ad alteram fluminis ripam nobis descriptæ, fossa ista non multùm sit concessura. opus reverà heroïcum, & in magnam utriusque opidi & finitimorum locorum commoditatem cessurum! quod tamen non propositum modò aliàs atque discussum, sed peculiari etiam privilegio huic tractui fuit indultum, ab Henrico Augusto, ejus nominis septimo, ante annos præterpropter ducentos & septuaginta.

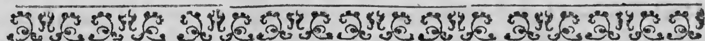
Designatio Fossæ notabilis.

Leucæ unius itinere Noviomago distat pagus Groesbeca, unde cognomen ducit nobilissima gens Groesbequia, loci ipsius domina, è quâ gente natus est Gerardus ille Groesbequius, Antistes Leodicensis, cujus fusior infrà cum honore & laude fit mentio.

Groesbeca pagus.

Duabus circiter Noviomago leucis, inter Mosam & Vahalim situm est Craneburgium, opidulum quidem exiguum, at collegiatâ tamen ut vocant ecclesiâ nobile: unde natus Theodorus Pulmanus, vir litteratissimus, qui conquisitis undique summâ cum diligentiâ, nec minori amicorum operâ atque impensâ, libris calamo exaratis, omnes ferè Poëtas Latinos, magnâ suâ cum laude & publicâ omnium gratiâ, castigavit & emendavit.

Theodorus Pulmanus.

DESCRIPTIO
RVRAEMVNDAE.

Etymon.

Uræmunda, juxta communem iſtorum hominum conſuetudinem, nomen ſumit ab oſtio fluminis Ruræ, quod ad ipſam urbem in Moſam aquas ſuas exonerat. oſtium enim, ſive os, Teutonibus dicitur **mond**. a quo ipſo vocabulo, tum & fluminis nomine, urbis nomen componunt. quod in alijs quóque Belgicæ opidis obſervatur, prout ſuis infrà locis docebitur. Diſtat hæc urbs à Venlonâ itinere trium leucarum: eſtque & civibus frequens, & divitijs admodùm potens: tum ædificijs quóque concinna, & ſitu ac mœnibus valida. Primarium ejus templum Spiritui Sancto dedicatum, & non ita pridem ab Romano Pontifice in Epiſcopalem dignitatem erectum. quo munere hodie meritò fungitur Guiljelmus Lindanus, qui jampridem in uſum communem vulgavit inſignia quædam ingenij ſui monumenta, factus tandem, ut infrà dicetur, Epiſcopus Gandavenſis. Eſt in hac ipſâ urbe & cœnobium illud ampliſſimum opulentiſſimumque Carthuſianorum. Ager Ruræmundenſis longè latéque porrectus, ac omne frugum & fructuum genus perfertilis. unde occaſione ſic ferente, exercituum eò ſollennis confluxus, & velut ſtativa quædam caſtra. Ruræmundenſes fuêre Bartholomæus, Prior Cœnobij Bethlehemitici, variorum librorum ſcriptor: Dionyſius Richelius, ejuſdem Cœnobij Monachus, doctus planè & reverendus antiſtes, qui & ipſe, magnâ ſuâ cum laude, multa ſcripta vulgavit: & Theodorus Gramineus, artium Mathematicarum Profeſſor egregius. Eſt autem Ruræmunda ſecunda Ducatus Geldrienſis, ſpeciatim verò ſecundi ejus quadrantis metropolis, ſub quo compræhenduntur opida territoriáque præfecturarum ſequentium: Venlona videlicet, Geldria, Strala, Wachtendonca & Herculanum, opida muris circumdata: tum municipia tria, quæ & ipſa velut opidula, Montfortium nempe, Echta & Neoſtadium, prægrandi dumtaxat leucâ inter ſeſe diſjuncta. territoria verò ſunt cum quinque quas diximus urbium, tum præfecturarum Keſſeliæ, Midleræ & Criekenbequij. at in ſpiritualibus ſuperiorem agnoſcit hic quadrans Epiſcopum Leodicenſem.

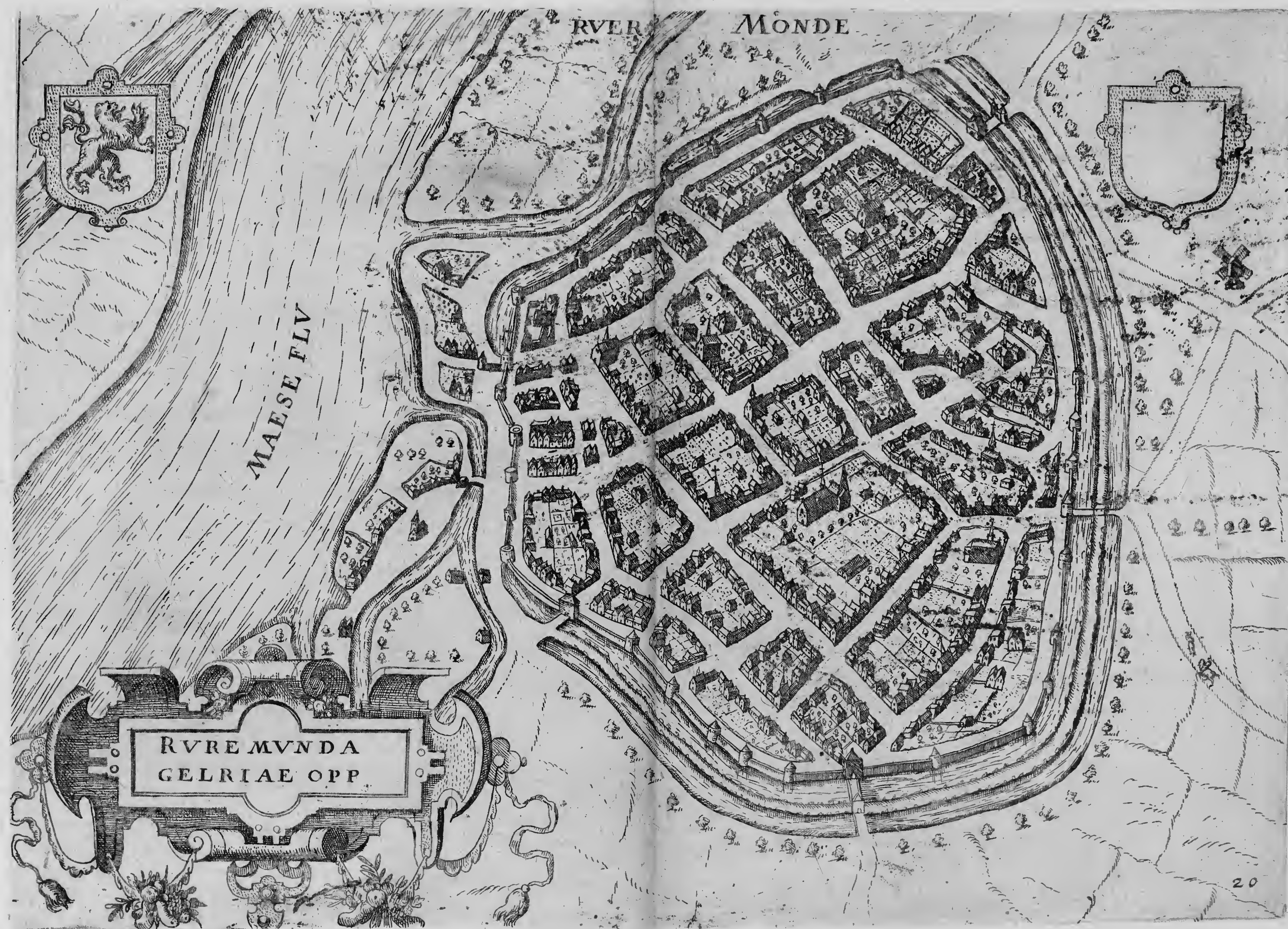
Ruræmunda Epiſcopali faſtigio decorata.

Viri ſcriptis famoſi.

Keſſelia pagus & regiuncula.

Leucæ unius intervallo Ruræmundâ diſtat Keſſelia, vel ut volunt Caſtellum, pagus longè ampliſſimus, vertici montis impoſitus, & peculiarem toparcham agnoſcens. impertit autem vocabulo ſuo Keſſeliam, regiunculam Regiæ ditionis, fuitque antiquis temporibus, juxta quidem Hubertum Thomam, magni in primis momenti ac celeberrimi nominis opidum, adeóque idipſum quod Ptolomæus appellat Caſtellum, Menapiorum metropolim. Ita ſiquidem temporis lapſu & minuuntur viciſſim & augentur inſtabiles iſtæ & fluxæ res mundanæ, quò videlicet moneamur & oculos noſtros & mentes ad cœleſtes illas & numquam perituras attollere.

D E-

RVER MONDE
MAESE FLV
RVREMVNDA
GELRIAE OPP
20

ZVTPHEN
De niewe stat poort
YSEL
FLV
Meerspoort
De laerpoort
Vischpoort
Bolwerc
Spitael poort
1 Onser Vrouwẽ 5 T'Spittal 9 Theerickhujs
2 T'Raet hujs 6 T'Meers hujs, 10 De Prekeerẽ
3 T'Wijs hujs 7 T'Rondeel 11 De Niewe
4 T'graunhujs 8 D'ijsertoren Stadtskerck
21

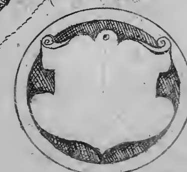
ARNHEM

ARNHEMIVM GELRIAE IN RIPA RHENI OPP

RHENI

FLV

DESCRIPTIO VRBIS ZVTPHANIÆ.

UTPHANIÆ nomen dedit situs humilitas & paludes urbi contiguæ, ac vulgari istorum linguâ Venen dictæ. adjacet autem dextræ ripæ fluminis Isalæ, loco quem Plinius & Pomponius Melæ Flevum cognominant. interfluit urbem & fluvius Berkela, qui & Isalæ sese ad eam commiscet. Distat Zutphania Teutoburgo quidem sesquileucæ, Arnhemio verò circiter quatuor, Noviomago denique sex plus minùs leucarum itinere. opidum sanè lautum, & cùm publicis privatisq; domibus, tum cœnobijs quoque ac templis, præsertim verò insigni Canonicorum collegio, cui & Præpositus suus atque Decanus est, & primariâ Divæ Walpurgis æde, conspicuum. æde admodùm nobili, atque operis valdè antiqui, etsi tamen subobscurâ. quod consilio quidem videtur factum, & ad priorum illorum temporum, quibus florere primùm incepit Catholica fides, exemplum. judicabant videlicet sapientissimi illi nostri majores, decere, ut sacra & pietati dicata loca, primo statim sui ingressu, adeuntibus sanctimoniam atque horrorem incuterent, néque nimiâ luce oculos ijs præstringerent aliorsumque abriperent, sed serios potiùs & precibus sacris attentos efficerent. Zutphaniâ ortus est clarus ille & doctus scriptor Gerardus, cujus meminit Abbas Trithemius. hodie verò inter alios habet Zutphania Ioannem Vortrusium, Præpositum Daventriensem, præsulem sanè doctissimum, & magnum in primis antiquarium, auctorē pulcherrimi illius opusculi, quod inscribitur Phœnix. Habet Zutphania dignitatem Comitatus, quem titulum inter alios suos inscribit Philippus Rex, estque tertia hujus Ducatus metropolis, ac tertij ejus quadrantis caput, qui complectitur opida territoriáque sequentia: Doesburgum videlicet, Deutecomium, Lochemium, Grollam, Brederfortium, atq; Bronchorstium opida: etsi ultimum istud titulos opidi comitatusque distincti, at sub hoc tamen quadrante comprehensi, inscribat: territoria verò sunt opidorum jam enumeratorum præfecturæ. præter quorum præfectos est & generalis Drossartus Comitatus Zutphaniæ. continetur verò hocipso quadrante etiam opidū comitatusque Tshērembergēsis. In ecclesiasticis autē Zutphania paret Episcopo Monasteriēsi. Accessit hic Comitatus ditioni Principū Geldrię, matrimonio inter Othonē primū Geldrię Comitem, & Gerlacci Comitis Zutphaniensis filiam inito, anno Christi 1082.

Etymon. *Viri docti.* *Zutphania Comitatus distinctus.*

DESCRIPTIO ARNHEMII.

ARNHEMIVM & Cornelius Tacitus & alij quidam prisci Scriptores Arenacum indigetant, opidum dexteræ Rheni ripæ adpositum, mediâ ferè inde leucâ ubi id flumen in duo cornua scinditur, ac Noviomago simul atque Doesburgo pari duarum leucarum intervallo abjunctum, & cùm alijs publicis privatisque ædificijs, tum sacris pręcipuè, perquàm elegans atque concinnum. primarium ejus & parochiale, ut vocant, templum Divo Eusebio sacrum est. utque paucis absolvam, opidum sanè amplum ac lautum est, & regionis Velaviæ, sive ut vulgò appellant De Veluwe/ quartique in Geldriâ nostrâ

Vetus opidi nomen.

nostrâ quadrantis metropolis. sub quo ipso quadrante compræhenduntur tum opida, tum & præfecturæ sequētes. Wageningia nempe, Hattemium, Hardervicum, atque Elburgum, opida muris circumdata. præfecturæ verò, sive conventus juridici, territoria sunt eorumdem opidorum. quæ omnia continentur eâ Geldriæ parte, quam diximus vulgò nuncupari de Veluwe/ in quâ complures etiam siti sunt pagi, suos seorsim habentes præfectos, at qui omnes tamen communem Velaviæ terræ Prætorem, sive Drossartum, superiorem & caput agnoscunt. Ipsa verò Velavia regiuncula sanè mirabilis, ut quæ tribus sui lateribus tum sinu illo, qui vulgò audit de Zuyderzee/ tum Rheno & Isalâ fluvijs clausa sit, ideóque in primis piscosa: tum & sylvulas habeat amœnitate simul & ferarum copiâ commendabiles. Est & alius juxta opidum nostrum terrarum tractus, quem vulgò dicunt de Veluwezoom/ quasi tu oram seu fimbriam Velaviæ dicas, & ab alterâ quidem parte Zutphaniam, alterâ Wageningiam usque porrigitur, fœcundis admodùm & pulcherrimis pratis pascuisque luxurians. habet autem hæc ora etiam ipsa peculiarem suum præfectum, ipsum nempe Prætorem Arnhemiensem, & quatuor fora, sive conventus juridicos, quorum decem habet Velavia. quod verò ad jurisdictionem ecclesiasticam attinet, Arnhemium subest Episcopo Ultrajectino. Sollennis hic superioribus paullò temporibus Geldriæ Principum, hodie verò Præfectorum ejusdē Provinciæ sedes. quin & fixum hic Cancellariæ Ducatus Geldriæ comitatusque Zutphaniæ domicilium est. quem magistratum quidem anno Christi 1543, instituit Carolus Quintus Imperator, quo tempore partim vi & manu armatâ, partim (ut infrà dicemus, pactione & fœdere, ditionem istam recuperavit. magistratum inquam, qui tunc constabat Cancellario, decem Consiliarijs, tum & Graphiarijs suis ac Secretarijs: sed posteà numero factus est auctior. & Cancellarij quidem dignitate hodie fungitur Guiljelmus Cripius, vir ob raras virtutes eo gradu dignissimus. sequuntur hinc quatuor Senatores, qui oportet ut sint Toparchæ, vel ut minimùm viri nobiles è totidem terræ quadrantibus oriundi. etsi autem statutum sit ijs de publico suum stipendium, nequaquam tamen adstricti sunt in aulâ perpetuò degere, sed vocati demùm ad eam accedere, ac tunc singuli binos in singulos dies florenos extra ordinem capiunt. sunt autem hi quatuor impræsentiarum quidem Ægidius Bucholtus, Petrus Appeldornius, Conradus Mekeranus, Ioannes Poinius. reliqui octo Consiliarij, qui Senatum hodie complent, sunt Iodocus Cranceveldius, Leonardus Stalburgius, Melchior Bentschipius, qui & Advocatus Fiscalis, Iacobus Berckius, Arnoldus Sandelinus, Godefridus Gillekenius, Petrus Verreickius & Ioannes Angelus. Administrat autem supremus iste Senatus justitiam magnâ prorsùs auctoritate, nec ab ejus sententijs ulla datur ulterior provocatio. Instituit porrò Philippus Rex anno 1559, in hac ipsâ urbe etiam Cameram Rationum, ad quam Regios omnes per Geldriam & Zutphaniam administros, sive præturam ij, sive quæsturam exerceant, administrationis suæ rationem oportet referre: planè ut suprà narravimus fieri in ratiocinario Bruxellensi. Sed pergamus deinceps, & breviter perstringamus reliqua hujus Provinciæ opida: & primò quidem

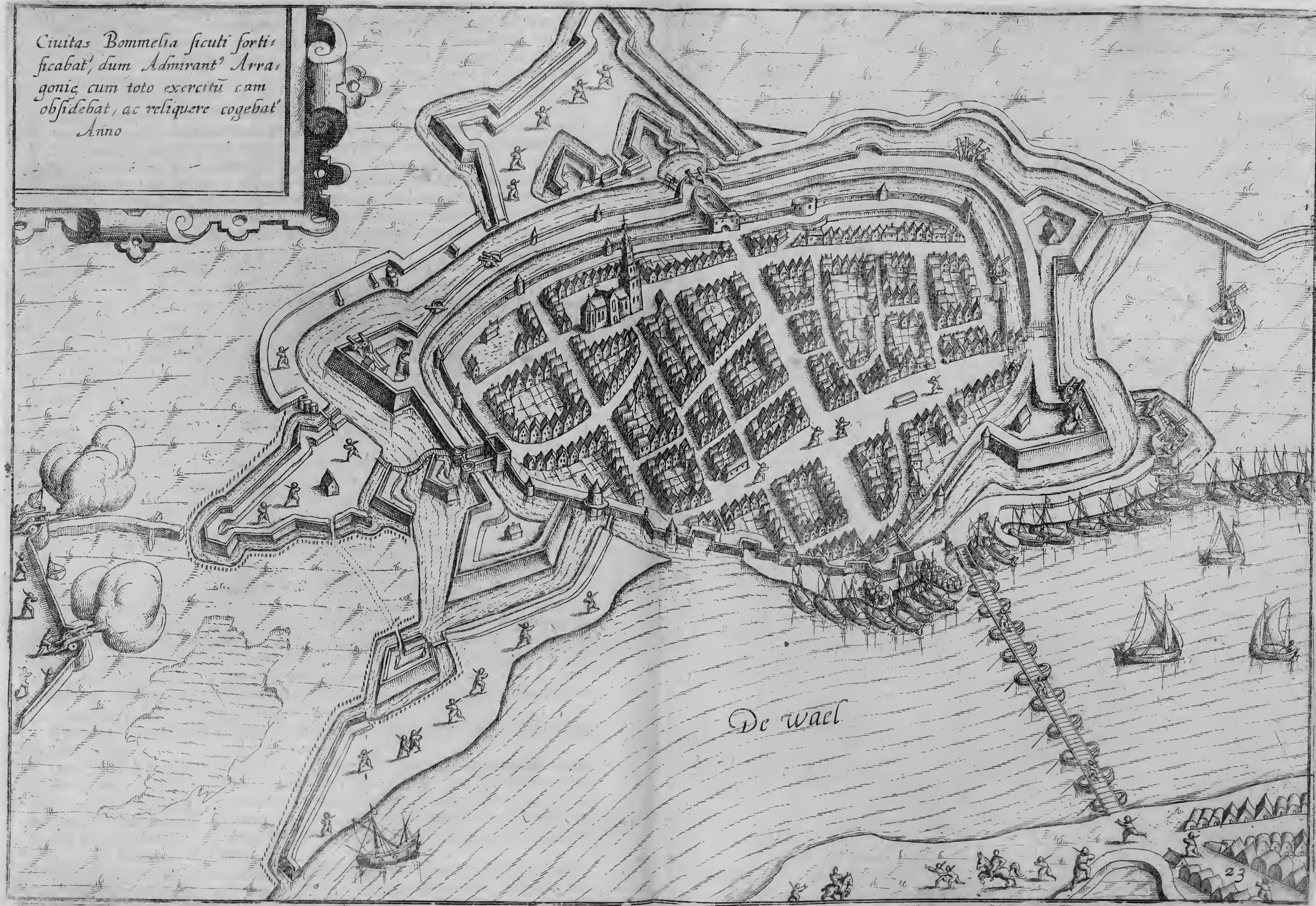
Cancellaria Geldriensis. *Camera Rationum.*

Hattemiū. Hattemium, amplam & validam admodùm civitatem, sinistræ Isalæ fluminis ripæ conterminam, ac duabus Elburgo leucis abjunctam.

Elburgum. Elburgum adjacet sinui lacus Flevi, vulgò de Zuyderzee/ distatque Hardervico duabus leucis.

Hardervicum. Hardervicum positum est ad eumdem sinum, & Wageningiâ quinq; leucis majoribus dissidet. arsit inauspicatò hoc opidum anno Christi 1503, eâ quidem ignis violentiâ, ut quinque tantùm vel sex domibus exceptis, vix trium horarum spatio totum edacibus flammis absumtum sit. rem nescio admirationéne an miseratione potiùs prosequendam! sed omnia statim reparata, & opidum multò quam antè pulchrius & munitius redditum.

Wageningia. Wageningia vetustissimum planè est opidum, idemque cum eo quod Cornelius Tacitus Vadam appellat, situm ad dexteram ripam dexteri cornuum Rheni, pari duarum leucarum Arnhemio simul ac Neomago intercapedine, Culemburgo autem quatuor leucis abjunctum.

Ciuitas Bommelia sicuti fortificabat', dum Admirant' Arragonie cum toto exercitu eam obsidebat, ac reliquere cogebat' Anno
De wael
23

Le Moulin a Charroijs, Inventé par le grand Ingenieur Pompee, ilʃ sont en si grand nombre que l'on pouvoit fournir par ycelle de farrine supʃtantatiʃ, presque pour toute l'Armee du General Spinola; estant es quartiers devant les Villes, Lochum et Grort, au Mois de Juliet et d'Augst. 1606.

Den muel Wagen ghepractiʃeert, bij den grooten ingenieur Pompeus, deʃer zijn ʃoo veel int getal, datmen bijnaeʃt conde genoech voor den Leger vanden crijgs overʃten Spinola gemalen, Legende inde quartieren voor Lochum, en Grol, inde Maent van Julius ende Auguʃtus. 1606.

Hic est situs Oppidi Rijberckgiæ
cum á suj Excellentia de Nassou
suit occupatum die mensis 30 Iulio
Anno 1602
Den Rijn
25

Tila, dexteræ Vahalis ripæ adposita, Bommeliâ leucis duabus abjungitur, estque opidum sanequàm validissimum. adeò quidem ut anno 1528, à Burgundis obsessa, obsidionem non modò fortiter sustinuerit, sed & cum laude ab eâ se liberaverit. imperium ei & jurisdictio in territorium illud, quod, ab ipso opidi nomine, vulgò vocant **de Tielerweerd.** Tila.

DESCRIPTIO
BOMMELIAE.

OMMELIA ad sinistram Vahalis ripam est, Burâ duabus leucis abjuncta. opidum pulchrum, validum, & totius illius Insulæ, quam inter sese efficiunt Rhenus & Mosa, metropolis. quæ Insula eadem est cum illâ, quam, dùm Mosam describit Cæsar, Insulam Batavorum appellat, vulgò autem vocatur **de Bommelerweerd**/ & complures habet insignes pagos, inter quos & Rossemium, Martini Rossemij, famosissimi archistrategi illius, patriam. Bommeliâ natus fuit Gerardus Moringus, celebris valdè Theologus. item Henricus Bommelius, Doctor ab editis scriptis clarissimus. Bommelia. Viri illustres.

ADDITAMENTUM. [*Bommelia etiam ortus est amplissimus ille Elbertus Leoninus, cognomento Longolius, Cancellarius Geldriæ.*]

Bronchorstum adjacet dexteræ ripæ fluminis Isalæ, unâ tantùm Zutphaniâ leucâ disjunctum. opidulum neutiquam contemnendum, & Comitatus titulo, ideóque & peculiari Dynastâ, conspicuum. Bronchorstium.

Doesburgum, ut volunt Scriptores aliquot neoterici, idem illud est opidum, quod Cornelius Tacitus Asciburgium nominat. alij, quibus, quod verisimilia magis tradant, plusculum tribuo fidei, conditum esse adfirmant ab Druso Nerone, ad fauces videlicet nobilis fossæ Drusianæ, & a conditore Drusoburgum dictum. dissidet autem Neomago tantùm leucæ unius itinere, estque opidum lautum, frequens, ac validè admodùm nuper adversùs hostiles insultus munitum. Doesburgum.

Tsherembergia sesquileucæ itinere dissidet Doetecomio, estque opidum satis concinnum, & territorium ejus ita latè porrectum, ut Comitatus gaudeat dignitate, Comitem hodie quidem habens Guiljelmum, Principem illustrissimum. Tsherembergia.

DESCRIPTIO LOCHEMIÆ.

LOCHEMIUM adsidet flumini Berkelæ, & Zutphaniâ tantùm duabus leucis abjunctum est. Lochemia.

Grolla Bredérfortio distat duabus leucis. Grolla.

Brederfortium totidem leucis abest Anholto. Brederfortium.

D E-

DESCRIPTIO GELDRIAE.

Geldria. ELDRIA quidem mediocre ac validè satis munitum est opidum, quod (ut suprà jam diximus) universo Ducatui fecit nomen. distat autem Stralâ leucis duabus minoribus. Geldriensis fuit Gerardus Matthisius, vir doctrinâ clarissimus, ac magnus in primis Aristotelicus. fuit indidem & Guiljelmus Veldius, Ordinis Divi Augustini, eruditus admodum & venerabilis vir, ut ex varijs ejus scriptis hodiéque extantibus constat: quem Trithemius tamen vult fuisse Venloniensem.

Viri illustres.

Strala. Strala, sive Stralenium mavis, Wachtendoncâ distat sesquileucæ itinere. ortus hinc Iacobus ille de Stralâ, scriptor clarissimus. necnon Rogerus Sicamber, magnus item variorum scriptorum auctor.

Viri illustres.

Venlona. Venlona sita est ad dexteram ripam Mosæ, & Stralâ sesquileucâ tantùm abjuncta, opidum sanequàm bonum, & validum. in quo nuper anno 1543, dedidit sese Carolo Quinto Imperatori Cliviæ & Iuliaci Dux Ioannes Guiljelmus, subsecutâ inter utrumque pactione, de quâ infrà dicturus sum.

DESCRIPTIO VVACHTENDONCÆ.

Wachtendonca. VVACHTENDONCA imminet flumini Nerio, vulgò **de Niers**, & Geldriâ duas circiter leucas abjungitur.

Herculanū. Herculanum situm est in confinijs Terræ Iuliacensis, opidum satis lautum, ac Ruræmundâ quatuor leucis dissitum. Et hactenùs quidem de opidis Geldriæ muro cinctis, quorum singula tùm civibus satis densa, tùm & opibus copiosa. Sequuntur hinc illa sex, quorum & suprà meminimus, mœnium atque murorum expertia.

Keppela. Keppela adjacet veteri Isalæ, ac Doesburgo semi dumtaxat leucâ disjungitur.

Burgum. Burgum adsidet eidem veteri Isalæ, & Anholto unicâ tantùm leucâ disjungitur. natus hinc Petrus Burrus, vir in qualibet facultate doctissimus, & variorum librorum scriptor, prout fusiùs constat ex Bibliothecâ Gesneri, jam sæpiùs nobis laudatâ.

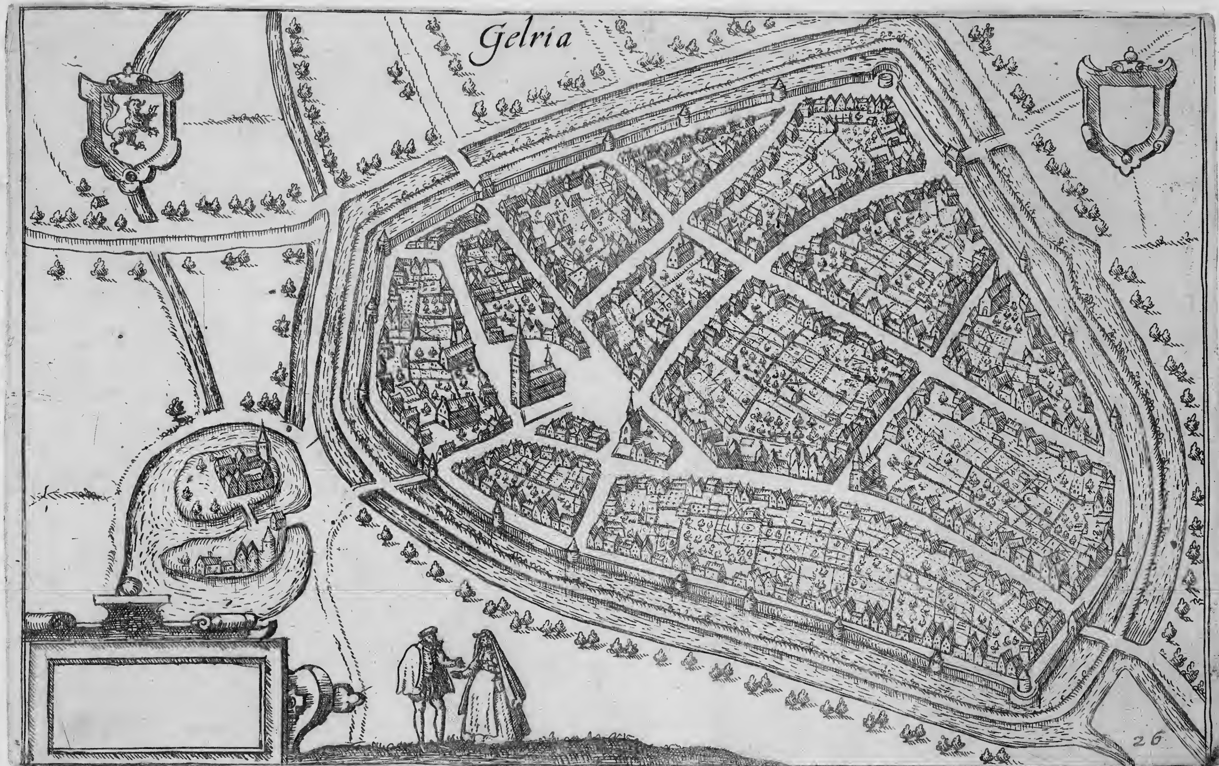
Gentia. Gentia, Vahalis ripæ contermina, leucâ dumtaxat Noviomago dissidet.

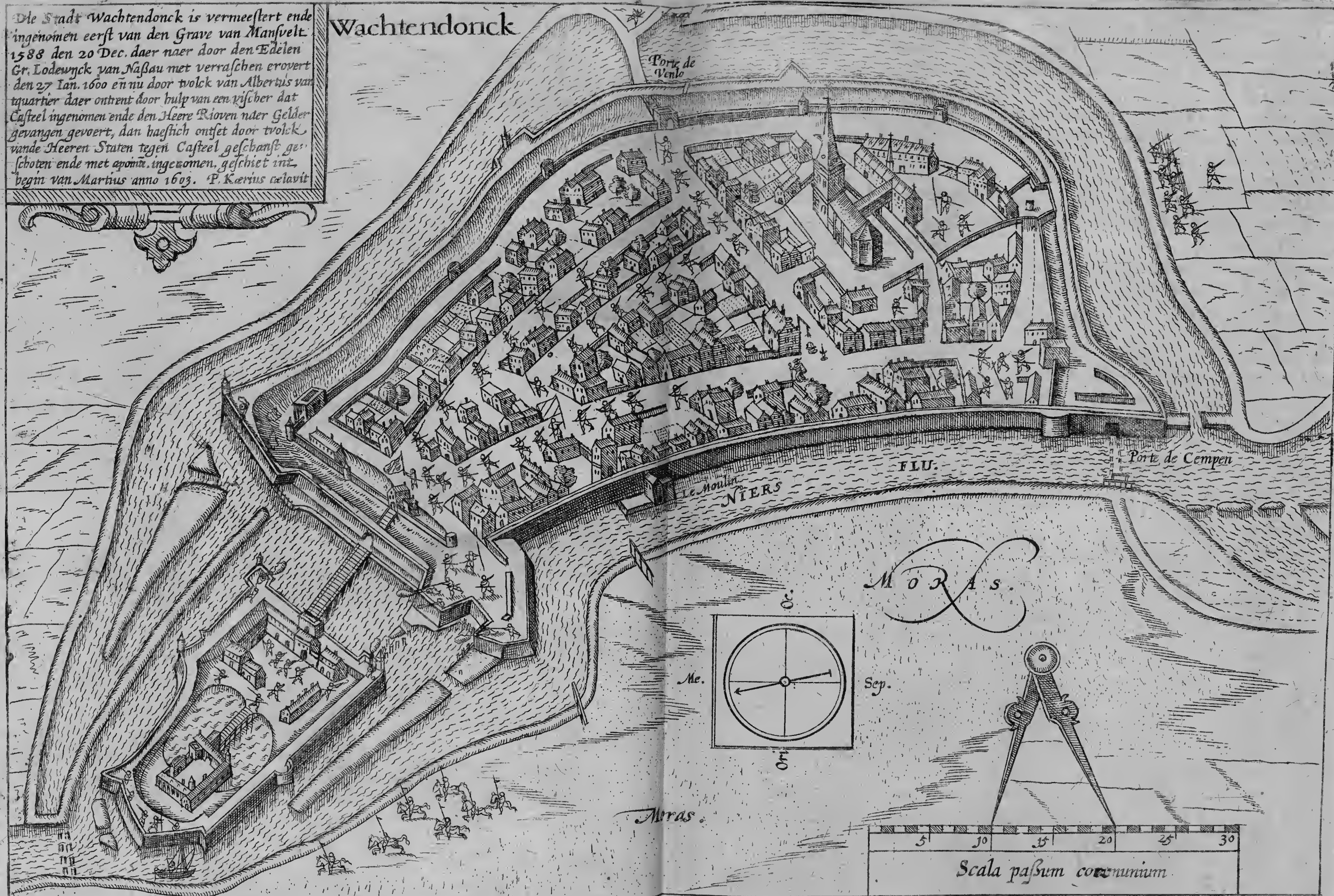
Batenburgum. Batenburgum ad Mosam, Noviomago juxtà & Tilâ æquali duarum leucarum intervallo abjunctum est, locus, si famam audimus, magnę antiquitatis, ut quem incolæ asserant primam omnium arcem fuisse, quam Bato suprà nobis laudatus in hoc tractu extruxerit, adeóque & nomine suo impertitus sit. paret hodie Batenburgum Guiljelmo Bronchorstio, viro primariæ nobilitatis.

Montfortium. Montfortium leucâ dumtaxat ab Mosæ ripâ, Ruræmundâ tantumdem distat, ac mediocri arce munitum est.

Echta. Echta minori tantum leucâ distat Montfortio, estque nemori illi pulcherrimo, quod de ipsius vocabulo Echterwaldia dicitur, pænè contigua.

Culenburgum Comitatum. Culenburgum est quidem Geldriæ feudum, sed disputatur tamen an territorio ejus debeat accenseri. adjacet autem lævo fluminis Leccæ margini, & Burâ leucæ tantùm itinere dissidet, estque opidum luculentum, & jurisdictione latè satis porrectâ conspicuum, ita quidem, ut, faciente Philippo Rege, ad Comitatus fastigium nuper

Gelria
26

Die Stadt Wachtendonck is vermeestert ende
ingenomen eerst van den Grave van Mansvelt
1588 den 20 Dec. daer naer door den Edelen
Gr. Lodewyck van Naßau met verraschen erovert
den 27 Ian. 1600 ēn nu door tvolck van Albertus van
tquartier daer ontrent door hulp van een vischer dat
Casteel ingenomen ende den Heere Rioven nder Gelder
gevangen gevoert, dan haestich ontset door tvolck
vande Heeren Staten tegen Casteel geschanst ge-
schoten ende met apoint. ingenomen, geschiet int
begin van Martius anno 1603. P. Kærius cælavit
Wachtendonck
Porte de Venlo
Porte de Cempen
Le Moulin
NIERS FLU.
MORAS.
Moras.
Me.
Sep.
5 10 15 20 25 30
Scala passum communium

nuper surrexerit. paret igitur Principi suo peculiari, heroi etiam alijs opibus præpotenti.

Bura neque Geldriæ feudum est, néque (ut quidam adfirmant) territorio ejus includitur, sed peculiaris quędam & distincta est ditio, etsi Geldriæ tamen confinis. sita est porrò non procul ab Lingâ flumine, ad exiguum illum torrentem, quem vulgò Fossam molarum appellant, ac Tilâ Leucæ tantùm intercapedine dissita. oppidum prorsùs mediocre, & munitissimâ quadam arce prævalidum. unde & Comitatus gaudet fastigio, cui & pagi complures, & territorium neutiquam pœnitendum subjicitur. Burani fuerunt Ioannes Perennius, eruditus admodùm vir & poëta perquàm eximius: Iodocus Lomnius, Medicus & Philosophus longè doctissimus, prout constat ex viri scriptis orbi jampridem vulgatis: & Obertus Gifanius, adolescẽs egregius, ac utriusque linguæ non studiosus modò, verùm etiam doctus. Præerat huic loco dignitate & titulo Comitis fortissimus ille Maximilianus Egmondus, qui, relictâ ingenti famâ, decessit Bruxellę anno Christi 1549, patri autem defuncto successit unica filia sua, nupta Guiljelmo Nassovio, Principi Arausino, cui & liberos utriusque sexus enixa, paullò post ex hac vitâ migravit. quarè maternam hæreditatem adijt primogenitus filius ejus Philippus Guiljelmus. Atq; hæc quidem de opidis Geldriæ, déque alijs ejus Ducatus locis, disseruisse sufficiat.

Bura comitatus.

Viri illustres.

Maximilianus Egmondus, Comes Buranus.

Populus universæ Provinciæ generatim est ferox, ac non equitatu minùs quàm peditatu admodùm bellicosus: etsi hodie quidem bona illius pars in Mercurium ferè propensior. Sicut autem hi populi inter Gallos omnes fuêre postremi, qui ævo Iulij Cæsaris Romani imperij jugum acceperint, ita rursùs imperio declinante, omnium primi id excusserunt. & quamvis subacti deinde à Francis, tamen arreptâ rursùs occasione vindicârunt se ipsi in libertatem, ac regi cœperunt ab indigenis patriæ suæ Dynastis. factum id Imperatore Carolo Calvo, Rege Gallorum. ij verò Dynastæ, Tutores, sive Præfecti, appellabantur, & ab ipsismet subditis, pro virtutibus suis & meritis, eligebantur. ac primus quidem fuit Winchardus, is qui, ut suprà jam diximus, unà cum fatre suo germano condidit arcem Geldriensem. successorem reliquit filium suum Gerlacum, anno circiter 910. atque ut rem contrahamus in pauca, septem omninò fuêre ex eâ gente Tutores, qui ex ordine sibi in tutelâ istâ, seu præfecturâ, successerunt. horum autem postremo itidem nomen fuit Winchardo. isque unicam tantùm reliquit filiam, Adelheidim vocatam. ea nupsit Othoni, Comiti per id tempus Nassovię, qui omnium hujus Provincię Dynastarum primus, ab Imperatore Henrico, ejus nominis tertio, anno Christi 1079, exornatus est titulo dignitatéque Comitis Geldrię; & Adelheide priori uxore defunctâ, matrimonio sibi conjunxit filiam natu majorem Gerlaci, Comitis ac dynastæ Zutphaniæ: qui prælio inter Conradum Episcopum Trajectensem & Didericum quintum Hollandiæ Comitem cæsus est. unde factum ut ditio ejus, quod & suprà jam monui, cum reliquâ Geldriâ coaluerit. Othoni ordine successerunt Comites isti quos dicam: Gerardus nempe, Henricus, alter Gerardus, & post eum Otho secundus, cognomento Loripes. is, modo quem paullò antè exposui, ditioni suæ adjecit Neomagum. Rurę mundam, Arnhemium, Hardervicum, Bommeliam, Wageningiam, loca provinciæ Geldricæ, Goccham item in terrâ Iuliacensi, omnia priùs aperta & pagorum in modum cuivis patentia, anno circiter 1229, muris & mœnibus cinxit, ac civitatium privilegijs impertivit. efficiebant enim id temporis illi minorum gentium principes longè majora, quàm nostro ævo vel maximi etiam Reges. Othoni successit Reinoldus filius. Reinoldo rursùs filius patri cognominis, qui ab Imperatore Ludovico Bavaro, Comitijs Francofurtensibus anni 1339, donatus est dignitate Ducatus. quam dignitatem ijsdem illis comitijs consecutus est & Reinoldi cognatus, Comes Iuliacensis. post Reinoldum imperium tenuêre, sed non sine ingenti discordiâ, duo ipsius filij, Arnoldus nimirùm & Eduardus. quibus mortuis, duæ tantùm supererant, nec uno tamen thoro prognatæ, Reinoldi filiæ, Ioanna nempe & Isabellâ. inter quas, regnandi caussâ, asperum mox exarsit bellum. sed Isabellâ sine liberis mortuâ, ducatus cessit Ioannę. quare & filius ejus Guiljelmus creatus est Geldriæ Princeps, fuitque Ducum ejus Provincię quartus.

Populi Geldrici indoles.

Dynastarum in Geldria series.

Otho Nassovius, primus Geldrorum Comes.

Reinoldus Nassovius, primus Geldrorũ Dux.

quo & ipso improli defuncto, Reinoldus germanus, quartus Dux Iuliacensis, hæreditario jure Ducatum hunc adijt, extititqué Dux Geldriæ quintus. Reinoldo successit unica filia, quæ posteà nupsit Arnoldo Egmondano, primi Geldriæ Ducis filiæ pronepoti, qui Arnoldus propterea factus est Ducum Geldrorum sextus. Evênit deinceps ut filius ejus Adolphus, qui numeratur Dux Geldriæ septimus, longævæ parentis vitæ impatiens, Graviæ tunc agentem senem nocte quadam captivum abduxerit, ac in arce Buranâ, non sine immani sævitiâ, carceri tætro incluserit. ubi, ut asserunt quidam Scriptores, sex ipsos annos eum detinuit. etsi Philippus Comminæus, Argentonij dominus, & probatissimus sanè scriptor, qui id temporis Carolo Duci Burgũdiæ perquàm familiaris, & inter intimos palatinos, huic ipsi negotio sæpè interfuit, sex tantummodò mensium faciat mentionem. quod scelus, quia prorsùs intolerabile videbatur Paulo secundo Pontifici Maximo, & Frederico Imperatori, ejus nominis tertio, ipsi Carolo nostro Audaci commiserunt, ut manu armatâ patrem filio iret ereptum. Hoc audito Adolphus, consideratóque & Papam simul & Imperatorem non de nihilo sese huic rei miscere, ac potentiam insuper & virtutem Caroli secum expendens, patrem carcere tandem liberavit. quo facto uterque, Caroli fide acceptâ, Dorlanum Arthesiæ, ubi tunc Carolus, petijt. ubi cum noster Audax in Adolphum tunc pronior, operam daret, ut Arnoldus, jam annis confectus, totam Geldriam cederet filio, & Graviâ solâ retentâ, tria quotannis aureorum millia de Adolphi manu acciperet: immanis ille & barbarus filius, tam æquis legibus sibi propositis, in ipsa hæc verba respondit: *malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superjicere, quàm ut in has conditiones pacisceretur. patrem jam totos qudraginta annos imperasse. æquum esse, ut & ipse tandem aliquando rebus admoveretur.* subjunxit deinde, *admissurum se quidem de pensione trium millium, sed non aliâ lege quàm ut pater totâ Geldriâ cederet, nec umquam pedem in eam referret.* quâ tam barbarâ tamque immani crudelitate graviter indignatus Carolus, asperis admodùm ac minacibus verbis Adolphum excepit. qui propterea iram ejus reveritus, fugam, Gallicâ veste indutus, ad suos arripuit: sed juxta Namurum, dùm Mosam flumen cymbâ transmittit, agnitus ab uno alteróque vectorum, mox à pluribus, capitur, & Vilvordiam prius, deinde Cortracum abducitur. ubi in custodiâ mansit usque ad Caroli mortem. quò mortuo, Gandavenses eum solverunt, & bello adversùs Ludovicum undecimum Galliæ Regem præfecerunt. paullopost autem à Gallis in prælio ad Tornacum miserè cæsus interijt, ac pœnarum enormi suæ impietati debitarum partem exolvit. Intereà verò dùm adhuc haberetur in carcere, Carolus Dux ab Arnoldo, ut quidem adfirmat Mejerus, mercatus est totam Geldriam, & annexam illi Zutphaniam, anno Christi 1472, qui ipse Arnoldus, Graviæ, ditionis suæ tunc opido, non multò post vitâ defunctus, quo exactiùs Carolo foret cautum, eum priùs hæredem instituit, contumaci illo atque rebelli Adolpho, etsi filio tamen, excluso. Quoniam verò Geldri néque venditionem illam, néque ipsius Arnoldi testamentum habebant ratum: Carolus, magno conscripto exercitu, oras illas invasit, & quà æquitate ac ratione, quà etiam armis & vi, ditionis utriusque possessionem cepit; populo ad præstandum sibi fidelitatis & obsequij sacramentum compulso. quin ut eò validius sibi acquireret jus, & suum in eas imperium magis magisque stabiliret, mercatus est à Gerardo Iuliacensium Duce rationes omnes & jura, quæ vel ipse, vel posteri in hos status prætenderent, vel prætendere quomodolibet possent: Carolo & Philippâ, Adolphi tunc liberis, in Flandriam, ubi educarentur, transmissis. Atqué hoc demum pacto & occupavit tunc temporis, & sine ullâ prorsùs molestiâ, Carolus, quo ad vixit, utramqué hanc ditionem possedit. quæ post obitum ejus hæreditario jure cessit Mariæ, unicæ Principis filiæ, Maximiliano Austriaco, postmodùm Imperatori, nuptæ. Factum autem postillà, ut Geldri ipsi Maximiliano negârint parere. quod indignè admodùm ferens Princeps, magnis copijs succinctus, Buscumducis se contulit, tam insignem injuriam vindicaturus. unde attoniti statim Ordines Geldriæ, & ad sanitatem reversi, omnes sese Maximiliano dediderunt, ac debitum fidei sacramentum præstiterunt. Atqué hoc modo Maximilianus, citra sanguinis ullam

Impiæ crudelitatis exemplum.

ullam effusionem, & solâ nominis sui auctoritate, Provinciam istam pacavit, & imperio subditam habuit: usque dùm Carolus ille, Adolphi (ut diximus) filius, unà cum Nassoviæ Comite ad Betunam à Gallis captus, moxqúe ab ijs dimissus, in Geldriam redijt. ubi, sine ullo prorsus negotio, à populis illis pro legitimo Duce susceptus est, dato & vicissim accepto fidei sacramento. ita quidem ut numeretur Geldriæ Ducum octavus. Fuit autem hic Carolus Princeps admodùm bellicosus, usqúe adeò quidem, ut cum vicinis omnibus Potentatibus, nominatim verò Alberto Duce Saxoniæ, beneficiario Frisiæ domino, & non exiguæ Belgij partis, Maximiliani & Philippi filij nomine, Gubernatore, diu multumqúe belligeraverit: acriter etiam posteà conflictatus cum Præfectis & Archistrategis Caroli Quinti Imperatoris, qui patri, Philippo Regi, successerat. sed coijt tandem Gorinchemij primùm anno 1528. deinde & Graviæ anno 1536. inter utrumqúe hunc Principem pax. cujus istæ in summâ fuerunt leges: uti scilicet Carolus Dux Carolo Imperatori, tamquam Duci Brabantiæ Comitíque Hollandiæ, pro Ducatu Geldriæ & Comitatu Zutphaniæ, súo & filiorum legitimo thoro prognatorum nomine, præstaret obsequij sacramentum: & si fortè improlem eum obire contingeret, ditiones ille vel Carolo Quinto Imperatori, vel hæredibus ejus legitimis cederent. Obijt autem paullopost ille Dux anno Christi 1538. idqúe sine liberis. quare & utriusqúe terræ dominium suo jure ad Carolum quintum reversum est. Quia verò Cliviorum & Iuliacensium Dux Ioannes, antiquis quibusdam rationibus nixus, adscribebat sibi in utramqué illam Provinciam jus; factum, ut, Carolo etiam decumbente, & à mensibus aliquot retrò, populi illi, presagientes videlicet, Carolum, nimis in Gallòs propensum, nervos omnes intensurum, ut quâ amore, quâ violentiâ, ipsos imperio Gallicano subjiceret, tumultuari inceperint, & Orientem potius solem, quàm Occidentem adorantes, advocaverint sibi, non seniorem ducem Ioannem, sed filium ejus juniorem Guiljelmum: qui cùm subitò illuc advolasset, ab Ordinibus Geldriæ in legitimum Principem terrę susceptus est, & à Caroli morte mox approbatus: denique patre non multo post, anno Christi videlicet 1539, rebus humanis exemto, sic de integro confirmatus, ut nullę quantumlibet solidæ rationes, nulla Imperatoris auctoritas, tantùm apud Geldros potuerit, ut Cęsarem sibi Ducem esse vellent agnoscere. Factum insuper anno 1542, ut agenti tunc in Hispaniâ Cęsari Gallię Rex Franciscus & Guiljelmus hic Clivius, inito inter se fœdere, acre intulerint bellum. unde proximo statim anno, comitante ingenti exercitu, in has oras delatus Cęsar, & ducatum ipsum & ducem brevi sibi subjecit. Porrò hoc tam infausto successu tamqúe potenti hoste perculsus Dux, & rationes omnes & jura, quę in hasce Provincias quomodocumqúe prætenderet, Imperatori ex pacto cessit. quod ipsum & Ordines Geldriæ, certis quibusdam legibus, in ipso pacti contractu expressis, suffragio suo comprobarunt. ac sic demùm Ducatus Geldriæ, Comitatusqúe Zutphaniæ in Austriacæ gentis, & Caroli Quinti Imperatoris, ceu legitimi Principis sui, potestatem reversæ sunt, anno Christi 1543, quare & Ordines utriusqúe Provincię anno 1549, susceperunt communi consensu filium ejus Philippum, in verum atqúe legitimum Principem, pręstito ei sollenni fidelitatis & obsequij sacramento. Pręest porrò nunc temporis, nomine Suę Majestatis, huic utríque Provincię nobilissimus Eques Claudius Barlemontius, Dominus Altopennę, &c. scilicet autem omnes Belgicę nostrę pręfectos, archistrategi etiam, seu Capitanei generalis titulos, in suâ quemqúe Pręfecturâ, inscribere. Altopennio nuper extincto successit in pręfecturâ Dominus Barlemontius, frater germanus, cujus infrà quóque fit mentio. Atqúe hoc quidem loco & Geldrię simul & conjunctę Zutphanię descriptioni imposito colophone, ad ulteriora deinceps progressuri sumus.

DESCRIPTIO DITIONIS

TRANS-ISALANÆ.

Provinciæ etymon Fines.

ITIO, sive Dominium terræ Transisalanæ, nomen sumit à Isalâ flumine, ultra quod ipsum est posita. adjacet autem ab Aquilone partim Occidentali, quam vocant, Frisiæ, partim Dominio Groningensi. a Meridie Geldriam habet, vel magis propriè Comitatum Zutphaniæ. ab ortu Westphaliam. ab Occasu denique Isalam flumen, & sinum, seu lacum Flevi, vulgò **De Zuyderzee.** Dividitur porrò hæc regio in tria luculenta cum primis membra, Salandiam nempe, Drentam, atque Tubantiam. solum ejus omninò est planum, & cum aliarum frugum, tùm & optimi tritici admodùm ferax. Habet fluvium Vidrum, cum minoribus aliquot rivulis: tum peramœnas quasdam & utiles silvulas, etsi exiguas tamen, nec certis vocabulis insignitas. octo in eâ sunt opida muris clausa. Daventria scilicet, Swolla, Campæ, Vollenhovia, Stenovicum, Hasseletum, Otmarsia, Oldesalia. Sunt præterea decem loca primaria, & amplissimis privilegijs prædita: Meppela nempe, Gelmuda, Covordia, Hardemberga, Omma, Almeloa, Gora, Diepenhemium, Delda, & Enscheda. denique ampliùs centum turriti sunt pagi. Ordines hujus Dominij constant duobus membris, Præfectis nimirùm & Viris nobilibus, ac primarijs urbibus. sed totius Provinciæ caput, Daventria. de quâ igitur primo loco, mox de alijs illis acturus sum.

Soli indoles. Numerus opidorum. Municipiorum. Pagorum. Ordines hujus Provinciæ.

DESCRIPTIO VRBIS

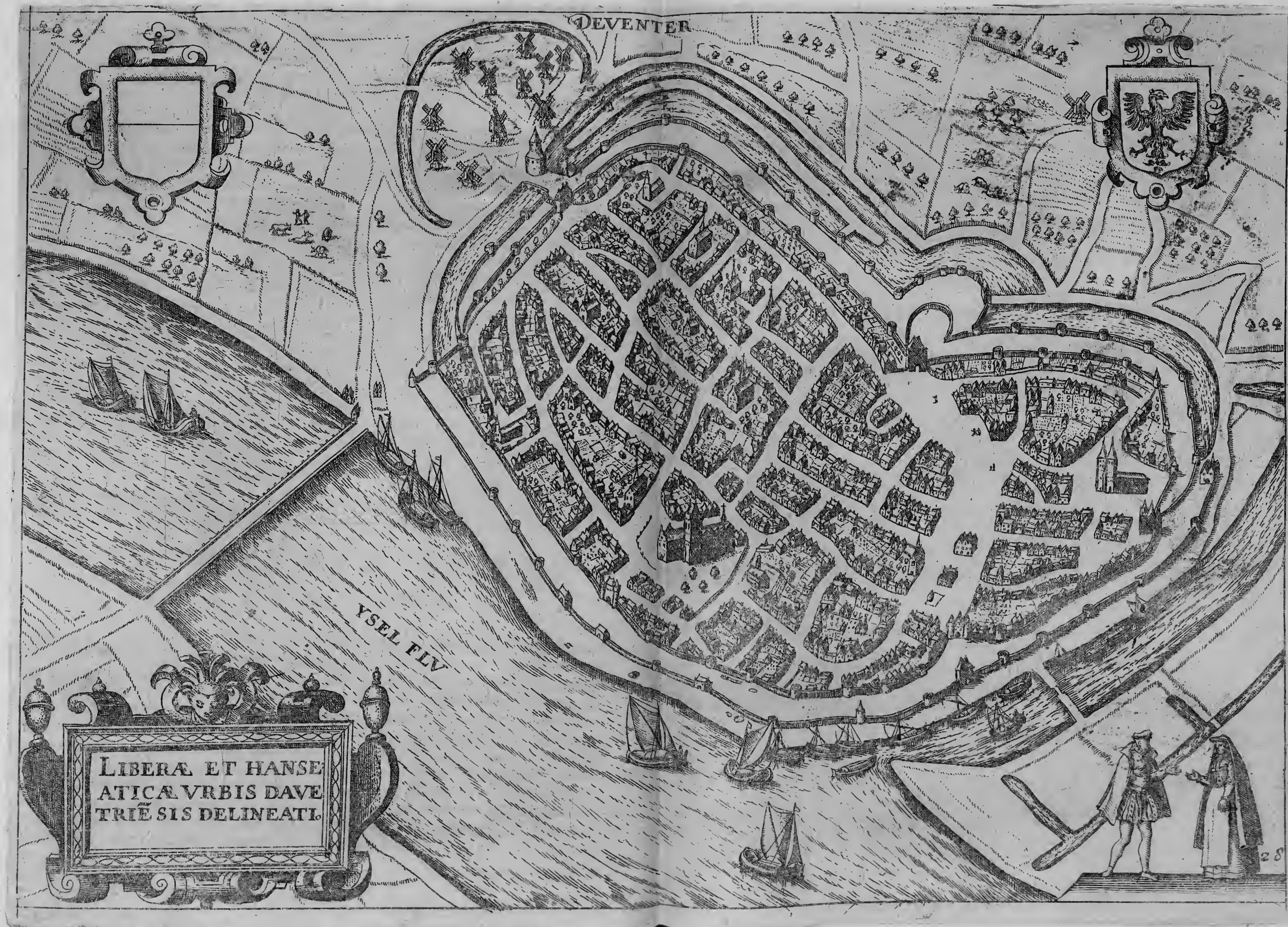
DAVENTRIÆ.

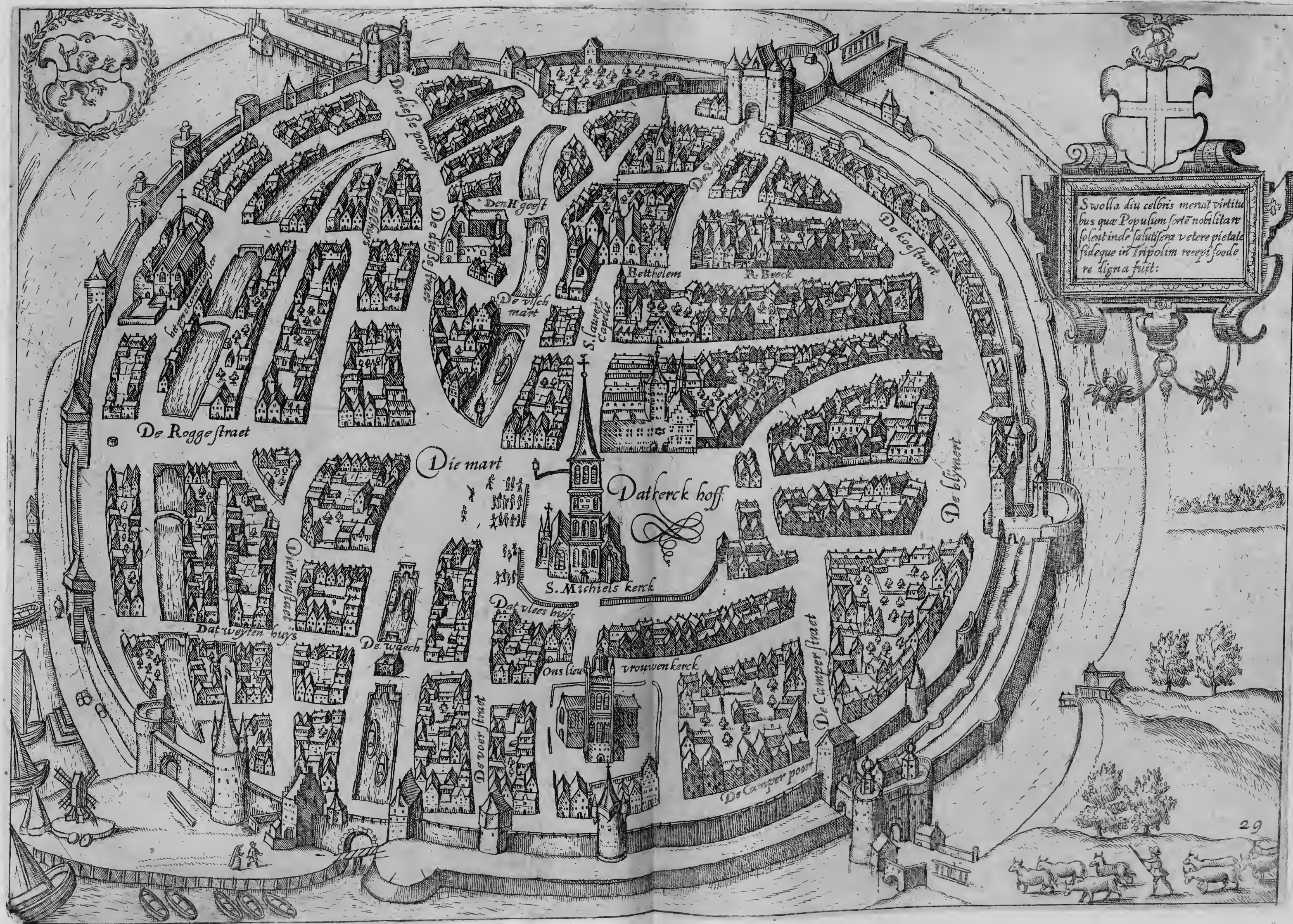
Opidi situs.

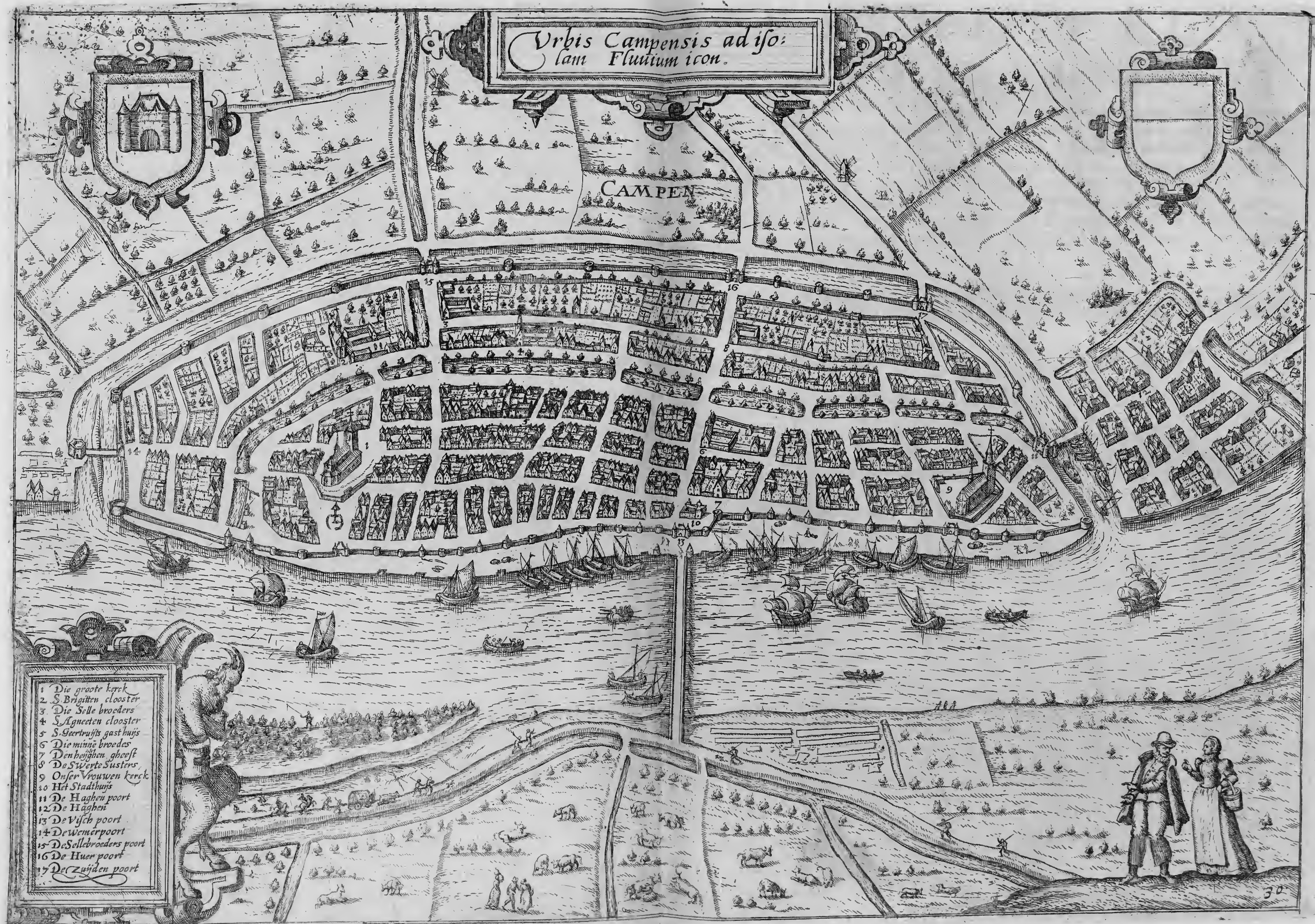

AVENTRIA sita est ad ripam dexteram Isalæ fluvij, Swollâ quatuor leucis abjuncta. opidum situ prævalidum, humanâque industriâ mirificè communitum, præcipuè autem muro insigni circumdatum, ubi inter alia quædam est porta, quam vulgò vocant **De Brinckpoort/** pulchri & eximij operis. est præterea civitas solo ampla, spatiosa, bonisque & pulchris tum publicis tum privatis ædificijs plena, civibus densa, & universæ Transisalanæ metropolis. Daventriâ natus fuit Gerardus, cui ob raras virtutes cognomentum Magni est additum, scripsit autem complures libros, idque doctè admodùm ac nervosè. fuit etiam civis Daventriensis doctissimus ille & clarissimus Alexander Hegius, *magni illius Erasmi Roterodami præceptor.* est item hinc oriundus Iacobus Daventrius, insignis planè Geographus, ut ex varijs & pulcherrimis viri operibus constat.

Viri illustres.

DEVENTER
YSEL FLV
LIBERÆ ET HANSE ATICÆ VRBIS DAVE TRIẼSIS DELINEATI.
28

Swolla diu celbris meruit virtitu
bus quæ Populum fortē nobilitare
solent inde salutifera vetere pietate
fideque in Tripolim recepi foede
re digna fuit:
De dyesse poort
De Sassen poort
De koestraet
Den H. geest
De dyese straet
De visch mart
S. lauwers Capelle
Bethelem
R. Beeck
De Rogge straet
Die mart
Datkerck hoff
De blijmert
Die Nyestraet
S. Michiels kerck
Dat vlees huys
Dat weysten huys
De waech
Ons lieu vrouwen kerck
De voer straet
De Camper straet
De Camper poort
29

Vrbis Campensis ad iso:
lam Fluuium icon.
CAMPEN
1 Die groote kerck
2 S. Brigitten clooster
3 Die Selle broeders
4 S. Agneeten clooster
5 S. Geertruijts gast huijs
6 Die minnē broedes
7 Den heijghen gheest
8 De Swerte Susters
9 Onser Vrouwen kerck
10 Het Stadthuijs
11 De Haghen poort
12 De Haghen
13 De Visch poort
14 De Wemerpoort
15 De Sellebroeders poort
16 De Huer poort
17 De Zuijden poort
30

DESCRIPTIO SVVOLLAE.

SWOLLA posita est ad exiguum, *ideóque ignobilem*, quemdam torrentem, qui aquas suas in Vidrum exonerat. distat autem Campis prægrandi dumtaxat leucâ, estqué opidum lautum, validum, duplici fossâ circumdatum, alijsqué adversus hostiles insultus propugnaculis communitum. adeò quidem, ut, si Vollenhoviæ fortè, ubi sollennis, ut dicam, Præfecti & Consilij hujus Provinciæ sedes est, oriatur aliqua belli, vel alterius cujuscumqué terroris suspicio, aula, securitati suæ consulens, Swollam statim confugiat. Situs.

DESCRIPTIO VRBIS CAMPENSIS.

CAMPÆ, etsi contineantur Ditione Trans-isalanâ, cis Isalam tamen ad lævam ipsius ripam, adeóque ad ipsas fauces sunt positæ, ac Daventriâ quinque circiter leucis abjunctæ. civitas equidem momentosa, ampla, concinna. quæ patricium habuit clarissimum illum Albertum Pighium, virum in aliâ omni litteraturâ magnum, sed in Theologiâ præsertim eximium. qui & acribus herclè scriptis in Martinum Lutherum invectus est. fuit idem Cosmographus, & insignis Mathematicæ supellectilis architectus. quæ tam raræ virtutes acceptissimum eum reddiderunt Hadriano sexto Pontifici Maximo: quicum annos aliquot vixit, quemqúe in inferiori adhuc fortunâ constitutum ex Belgio priùs in Hispaniam, atqúe hinc porrò in Italiam comitatus est. Hadriano deinde sublato, gratiæ tamen & favori, quo illum tam aula, quàm populus Romanus prosequebatur, ne hilum quidem decessit. magnus enim & in flagranti gratiâ fuit apud Papam Clementem. quem in exornando Alberto subsecutus est Paulus tertius, usus eo jam olim in Mathematicis præceptore. Ita quidem ut noster Albertus non honoribus tantùm, sed & opibus affluens, in patriam tandem reversus sit. ubi, postquàm in publicâ omnium gratiâ aliquot annos vixisset, summâ cum gloriâ tandẽ extinctus est. Paullus tamen Iovius, quem secuti sunt postmodùm Frater Laurentius Surius, & alij quidam Scriptores, qui non institutâ priùs collatione. néque adhibitâ ullâ consimili diligentiâ, (digni sanè hoc nomine qui reprehendantur) alienâ fide subnixi ad alios sese perpetuò referunt: Paullus (inquam) Iovius, libro historiarum suarum vigesimo sexto, Albertum hunc, multò anteà tempore, anno scilicet Christi 1530. & in ipsâ Caroli Quinti Cæsaris inauguratione, fortuitâ pontis ruinâ Bononiæ mortuum perhibet: Lutheranismi insuper, etsi injustissimè quidem, eum insimulans: cùm (ut diximus) à doctrinâ Lutheri fuerit alienissimus, adeóque summus illius hostis & antagonista. Superest hodie nepos Alberti Stephanus Pighius, vir insigniter doctus, ac virtutum & antiquitatum studiosissimus.

Situs. Albertus & Stephanus Pighij. Paulli Iovij error.

ADDITAMENTVM. [*Tria hæc opida ditionis Trans-Isalanæ, auctori nostro hucusqúe descripta,*

descripta, quod jamolim in magno paßim essent æstimio, anno Christi 1495, accensita sunt urbibus Sacri Romani Imperij, & privilegijs sanequàm luculentis supra alias aliquot urbes donata.]

Vollenhovia. Vollenhovia posita est ad lacum Flevi, & Stenovico duabus leucis abjuncta. opidum herclè lautum,& situ admodùm opportunum, ob annonam in primis, quæ summâ undíque abundantiâ civibus terrâ maríque subvehitur. unde & Regio hujus terræ Senatui perpetua & sollennis hic sedes est. à cujus quidem Magistratus sententijs nulla datur ulterior provocatio. at limitata est tamen aliquatenùs ejus auctoritas,nec sententias umquam pronuntiat, nisi coràm adsit Provinciæ Gubernator, qui & eum in finem hic ut plurimùm commoratur, etsi Frisiæ quoque ac Groningæ præfectus sit.

Concilium Terræ Tráſ-Isalanæ.

Stenovicũ. Stenovicum adsidet amni Blocsilæ influenti in lacum Flevi, Meppelâ leucæ dumtaxat spatio dissitum.

Hasseletum. Hasseletum adjacet flumini Vidro, duabus leucis ab Vollenhoviâ, estque opulentum in primis & lautum opidulum.

Otmarsia. Otmarsia trium leucarum spatio dissidet Almeloa, estque opidum valdè antiquum,& juxta Trithemium,ab Odemaro,Francorum Rege,cujus & nomen gerit, extructum: idqúe ad tumulum ipsum Vechtani, magni & familiaris ejus amici, cujus egregias dotes suprà in fluminum descriptione paullò fusiùs explicavimus.

Oldesalia. Oldesalia leucæ tantùm itinere distat Otmarsiâ. suntqúe hæc omnia opida sanequàm mediocria. Sed percurramus deinceps decem illa loca primaria, paullo antè nobis enumerata. inter quæ prima statim occurrit

Meppela. Meppela, sita ad rivulum quemdam ignobilem,& Covordiâ quatuor leucis abjuncta.

Geelmuda. Geelmuda ad ostium fluminis Vidri est, medio inter Vollenhoviam & Hasseletum itinere,à quo utróque pari unius leucæ intercapedine dissidet. est autem munita & pulchra quod satis sit arx, in quâ perpetuus Regio nomine præsidiarius miles est.

Covordia. Covordia leucæ spatio abest ab Hardembergâ.

Hardemberga. Hardemberga adjacet flumini Vidro.

Omma. Omma dissidet Hardemberga duabus minoribus leucis, & ad Vidrum eumdem est posita.

Almeloa. Almeloa sita est ad torrentem ignobilem,qui in Vidrum sese exonerat,distat autem Gorâ duabus leucis.

Gora. Gora quoque ad Vidrum est,Diepenhemio leucâ dumtaxat abjuncta.

Diepenhemium. Diepenhemium Deldâ duabus leucis abest.

Delda. Delda sesquileucæ itinere dissidet Enschedâ.

Enscheda. Enschedam leucæ spatium Oldesaliâ disparat.

Trans-Isalanorum indoles. Populi hujus ditionis, ut sunt inter Geldros & Frisios medij,ita ingenium quoque & mores utriusqúe illius gentis participant.

Trans-Isalana quando accesserit genti Austriacæ. Fuit olim hæc terra in ditione Presulum Ultrajectensium. verùm Henricus Bavarus Præsul,ijsdem planè de caussis,ob quas anno 1527, sæculare, ut vocant, dioeceseos suæ imperium, ut dicturus sum posteà, Carolo Quinto Imperatori cessit, etiam hujus Provinciæ jura in Cæsarem transtulit. quare & filius ejus Philippus anno 1549. susceptus est & juratus in futurum terræ Trans-Isalanæ Dynastam, cujus etiam titulum inter cæteros suos inscribit. Præest Regio nomine huic Provinciæ,idqúe per modum,ut vocant provisionis,& dum Rex aliter statuat, Franciscus Verdugus, qui ob egregia sua merita etiam Frisiæ præsidet. Atqué hæc velim lectori sufficiant super terrâ Trans-Isalanâ. transeamus deinceps ad Frisiam.

DE

Frisiæ Orientalis Pars
Frisiæ Occidentalis Typus
Miliaria parua. Mediocria. et Magna
1 2 3
31
Zuyderzee
Meridies
Occidens
Twadt
Drent
Dollaert
Amelandt
Schellinck
Schiermonicoge
Eemden
Groeningen
Hollandiæ Pars

DESCRIPTIO
FRISIAE.

Risiæ inditum tradunt hoc nomen ab Grunnio quodam Trojano, idqué de Phrygiâ quidem, Asiæ minoris Provinciâ. Grunnium autem eum fuisse, qui Groningam condiderit, ac de nomine suo Gruningiam dixerit. Alij rursùs (tanta homines tenet patriæ nobilitandæ cupiditas) Frisiam ita dici adfirmant à Frisio, Alani, fratris Mesæ, filio, ac Semi, (ut addunt) nepote: atqué hos ipsos Frisios Asiaticis illis fecisse nomen. Mihi verò consideranti, nonnullos scriptores etiam ipsam populi Romani à Trojanis originem, tanto consensu magnis auctoribus traditam, adeóque extra omnem dubitandi aleam positam, revocare tamen in dubium; non ambigere modò, sed ridere etiam subit, quoties lego ea quæ scribit nonnemo de istarum & adjacentium aliquot regionum antiquitate. regionum usqué adeò priscis scriptoribus destitutarum, ut non nisi ex conjecturis, quod non rarò facit Becanus, quidquam possit de ijs adferri. Plinius populorum istorum partem majores atqué minores Chaucos appellat. Ptolomęus indigetat Frisios. Gravissimus ille Scriptor, & magnus rerum Germanicarum observator, Cornelius Tacitus, Frisios trans-rhenanam, & Germanici sanguinis gentem esse adfirmat. Popularis eorum amplissimus Viglius, classicis eâ in re scriptoribus consonans, coràm mihi asseruit, Frisios, supra cæteros omnes Germanię populos, retinuisse nomenclaturam antiquam, ideóque aborigines meritò dici. quia nempe unà cum nomine priscas etiam sedes servaverint. est autem reverà idipsum nomen opidoquàm antiquum, & quamvis apud scriptores interdùm leviter immutetur, transscribaturque finitimis Frisiæ populis, ipsis Frisijs tamen perpetuò ferè adhæsit. Munsterus, & alij quidam Frisiam perhibent olim fuisse regnum, & multiplici nomine patuisse inde ab ostijs Rheni, per littora maris Oceani, usque ad Cimbricam Chersonnesum, quam hodie dicimus Daniam citeriorem. Atenim eâ terrę istius pars, quam potissimùm nobis hic sumsimus describendam, quæque principem ac dynastam habet Philippum regem, ipsissima planè est regio, quæ à priscis usq; temporibus perpetuum ferè, ut diximus, Frisiæ nomen obtinuit, ac cæteris sui partibus dignior habita fuit atque illustrior. Audit eadem vulgò Frisia Occidentalis, ad differentiam scilicet ejus quæ ad Visurgim flumen porrigitur, & Orientalis vocabulo passim innotuit. in quâ idem Philippus, prout infrà ostenditur, trans Amasiam flumen possidet oppidum Lingam, unà cum alijs aliquot ditiunculis. Non agam hoc loco de terrâ, Frisiæ huic nostrę oppositâ: quæ non olim tantummodò, verùm etiam hodie vulgò audit Westfrisia, & in quâ opida illa pulcherrima, Horna, Enchusa, Edamum, & cętera: ut quam Batavi habent pro purâ putâ Hollandiâ. quo nomine passim etiam dicitur scribiturqué, & in tabulis Geographicis insignitur. compręhensa præterea sub ipsius Hollandiæ pręfecturâ, & à Frisiæ gubernatione distincta, non minùs quam ingens ille sinus, seu lacus Flevi, utramqué Provinciam separat. quare bonâ eorum qui aliter sentiunt veniâ, & sine terræ alterutrius, vel & populariũ pręjudicio, sequemur hic usum communem, & Westfrisiam istam debito suo loco describendam servabimus. Frisiam igitur Occidentalem alluit à Septemtrione, & solis occasu, Oceanus: a Meridie partim est lacus Flevi, partim ditio Trans-Isalana: ab ortu denique habet quidem Frisiam Orientalem, sed majori ex parte clauditur fluvio illo quem dixi; Amasiâ scilicet, vulgò **de Ems**/ qui à Westphaliâ eam dispernit. Accensentur pręterea ejus dominio insulæ quędam vicinæ, inter quas Schellinga præsertim & Amelandia, ambę aliquot pagis insessæ. Non rigant hanc terram alia ulla flumina,

Frisiæ nomen.

Frisiæ limites.

præter Amasiam illum & Lauriam: sed in propinquo Isalam habet & Vidrum. habet insuper crebras valdè & maximas fossas, industriè admodùm factas. per quas insigni planè commoditate non aliò tantùm atque aliò transferuntur idemtidem mercimonia: sed superfluæ quoque & noxiæ solo aquæ, velut per emissaria quędam, evacuantur. Solùm Frisiæ planum, lutosum, palustre, incultum. quod postremum tamen intelligi volo de segete, cujus exigua sanè & vix ullius momenti hic copia: nam alioqui diligenter satis excolitur, ac sedulò conservatur. cęterùm pratis ferè & luxuriantibus pascuis, tum & terrâ bituminosâ, ex quâ cespites foco apti conficiuntur, quamque Venen ipsi indigetant, tellus constat. adeò, versùs mare præsertim, depressa, ut ab initio statim autumni, usque ad adultum jam ver, bonâ ex parte, viatoribus, nisi navi utantur, maneat prorsùs impervia. unde & opida simul & pagos ita videas passim exstructa, ut editiora sint paullò, ac pręvalidis sanè & admirandis aggeribus communita. qui aggeres, oportunis maximè locis dispositi, accuratâ in primis industriâ adversùs undarum impetus defenduntur. ut mirabilis planè adspectus sit, tantum terrarum spatium hyeme fluctibus coopertum intueri, non aliter quàm si sinum aliquem maris adspicias. extantibus passim tot opidis, totq; insignibus pagis, mirabili prorsùs incolarum arte defensis. nec absurdè quis dixerit, terram alterâ anni parte arari, alterâ navigari. Seruntur, ut diximus, paucæ admodùm fruges. quæ alioqui tantâ illâ undarum, sic maturè crescentium, tardè autem cedentium vi, in majori saltim Provinciæ parte, suffocarentur. unde ex Daniâ maximè & mediterraneis locis, de frumento sibi coguntur prospicere. Vinum, cœli & frigoris inclementiâ, tellus non gignit. quare Germanico illo, item Hispaniensi, & Gallicano, sese potissimùm tolerant. Major terræ pars, ob nemorum nempe & silvarum defectum, fabrili materiâ destituitur. quam idcirco ab exteris quoque ut petant necessum est. fit prætereâ ex eadem illâ silvarum pænuriâ, ut non suppetant incolis ligna ad focum. sed horum vicem abundè supplevit terræ ipsiùs natura. è quâ tam ingenti luxurie eruitur cespes ille ustibilis, ut non incolis tantùm abundè sufficiat, sed & alias multas provincias largiter eo impertiant. unde & non exiguam sanè pecuniæ vim quotannis conficiunt. Quoniam verò cespes iste ustibilis, quem collectivè ipsi ac numero singulari appellant Turf/ ita magni in Belgicâ nostrâ momenti res est, nec indigna sanè quam attentiùs paullò consideres; suo quodammodò jure videtur exigere, ut exactior aliquantò præbeatur ejus notitia. quare & super illâ quam fieri poterit breviter differemus. non facturi tamen hic mentionem exilis illius atque aridi cespitis, qui in varijs Belgicę partibus, ex desertis quibusdam & sterilibus ericetis, (Belgæ Heyden appellāt) cùm Diesthemium versùs, tum & alibi passim eruitur, scopis, bryâ silvestri, alijsque id genus fibris usqueadeò quidem refertus, ut, si ad quatuor modò aut quinque à superficie digitos, glebam soli illius effodias, & effossam deinde ventis ac solibus aliquamdiu exponas, ita mox repurgetur & restringatur, ut ignis quidem & flammæ reddatur capax, atque aliquem sui usum tenuioris fortunæ hominibus præbeat, sed nullas interim alicujus pretij prunas producat. quod vel ex ignobili illo cespitis genere, quod haud procul Antuerpiâ ex ericeto, ut vocant, Hobocano, in agrestium usum effoditur, quivis facilè colligat. nolo inquam de vili isto atque exili cespite quidquam ultrà differere. sed de probo illo dumtaxat ac genuino, qui in varijs Belgicæ hujus Provincijs, incredibili pænè copiâ, passim conficitur. super quo & sententię admodùm variant. alijs quidem adfirmantibus esse genus quoddam fodinæ, sive rei metallicę, prorsùs ut Leodicenses illi carbones, de quibus suo infrà loco dicturus sum, alijs contrà, humum, seu glebam, putribus lignis temperatam: quæ ligna procedere putant ex innumeris illis arboribus, sub terrâ & inter ipsosmet cespites solitis inveniri, ac vel horridis tempestatibus, vel perantiquis diluvijs, adeóque universali illo Noæi temporibus cataclysmo prostratis. quod ut nobis persuadeant, suas quisque rationes & argumenta in medium proferunt: sed argumenta prorsùs infirma, nec fundamento ullo subnixa. aliorum opiniones sunt ita absurdę, ut non mereantur referri. unde fit ut nonnulli, dùm considerant usqueadeò intricatam & caliginosam esse hanc rem, nihil omninò certi de eâ constituant, sed indecisam malint relin-

Soli indoles.

Dissertatio de ustibili cespite, Belgice Torf appellato.

linquere. Ego autem, & materiâ ipsâ, & locis eam gignentibus, recte & ordine considerati, ac judicio quoque nonneminis mihi adhibito, primùm quidem adfirmo: non posse hunc cespitem esse genus aliquod rei metallicæ. nam quod dicitur de carbonibus terræ Leodicensis; palàm est eos, & cætera quæque id genus metallica, radicosas adeóque inter sese distinctas habere sub terrâ venas: cespites contrà, inde ab ipso sui fundamento, usque ad superficiem terrę, id est ad duodecim, quindecim, viginti, imò vigintiquinque ac triginta denique pedum altitudinem, cohærere, & per magna camporum spatia, longè aliter quàm fodinas, continuari. Sed nec fieri potest, ut sit humus, putrefactarum arborum materie temperata: quoniam altè nimis & spissè in terram demittitur, adeóque nimia ejus est copia. prætereà inveniuntur adhuc inter cespitem illæ ipsæ, quas diximus, arbores, tantumnon, ut videre est, integræ, & Uulturnum versùs porrectæ. unde colligas, crebris illis & vehementissimis Cauris, ex alto ut plurimũ flantibus, quondam fuisse dejectas. quæ, etsi inter effodiendum rumpantur, & insolitâ hodie crassitudine arguantur prorsùs antiquæ, sintque in tantum exuccæ, ut postquàm siccaveris, nullum ferè in ijs remaneat pondus: non propterea tamen sunt putridæ, néque liquidam ullam edunt materiam. imò statim siccescunt, & in ignem conjectæ mox ardent, gratam insuper flammam & odorem suavissimum emittentes. videntur enim reverà fuisse pinastri. Sed quid amplius? in Frisiâ, ubi maxima proculdubio cespitis hujus est copia, Pliniano ævo, arbores prorsùs nullæ; nostro, admodùm paucę: imò quà cespes eruitur, sub terrâ itidem nullæ. quas in Hollandiâ tamen, & speciatim ad Ultrajectum, ac Rhenam & Amersfordiam versùs, non diffiteor inveniri. Ex arboribus itáque subterraneis, quod ridiculè tamen quidem adfirmãt, cespites nostri non gignuntur. Unde omnibus ritè expensis, inducor tandem ut credam, adeóque firmiter mihi persuadeam, naturalem hanc esse palustris illius ac pinguis atque decoctæ telluris glebam. constat enim, ævo jamtum Pliniano (ut mox è verbis ipsius videbimus) cespitem istum, in Frisiâ veram terram fuisse, & indigenas, præ lignorum inopiâ, eo ad ignem tunc usos. non aliter quàm fecère postillà, & in hunc usqué diem faciunt posteri. qui & ipsi tam magnam ejus consumunt vim, & tam largiter eum alijs suggerunt, ut nisi esset res naturalis, & à matre tellure procederet, jampridem & venæ omnes forent exhaustæ, & perpetuâ fossione perventum fuisset ad fundum. Sunt qui dicant, nisi penitus auferatur cespitum fundamentum, & (ut sic dixerim) mater, eos cum tempore pullulare rursùs atqúe succrescere. alij verò adfirmant, ubicumqué assiduè fodiatur, plures tandẽ non inveniri. quod non rationibus tantùm, sed exemplis etiam probant, varios passim monstrantes campos, seu stagna veriùs & paludes, ita prorsùs exhaustas, ut nihil ampliùs tale videantur producere: sicuti alios contrà ostendunt locos ab incolis terrâ aliunde advectâ expletos, neque cespitem tamen gignentes. at videndum hic scilicet, quidnam post fæculum unum alterúmve futurum sit. Nostrâ quidem sententiâ, sive exhauriatur in totum, sive non exhauriatur hoc solum, cum tempore rediturũ est ad ingenium, ac vacuefacta illa & paludosa nunc loca, insecuturis in posterũ tempestatibus, (quę videlicet huic tractui fieri nequit ut perpetuò desint) novo iterùm limo cœnóque opplebuntur. unde porrò & efficaciâ Solis, & continuo temporis lapsu, exoritura de integro cespitis hujus materies. quin & nova illa quam dixi terra, quâ expletæ nunc temporis priscæ illæ & interruptæ cespitum venæ, corrupta tandem & putrefacta undarum & solis vi, meliore (ut alias factum) ex parte in cespitem convertetur. quod si minùs fit intra annos quinquaginta vel sexaginta, at fieri poterit intra centum aut plures. utut sit (meo quidem judicio) fiet, atqúe insitam hanc à naturâ qualitatem terra iterùm induet. nam cùm benigna illa omnium rerum parens lignorum defectũ hoc subsidio expleverit, nolet profectò degenerare, aut partibus suis deesse. Fateor quidem in Hollandiâ, vendendi magis & in quascumqué terras distrahendi cupidine, quàm domesticâ incolarum necessitate, tantam perpetuò cespitis copiam erui, ut vereantur nonnulli, ne in eâ Provinciâ venæ tandem deficiant. quare & actum jam-olim, & nunc etiam agitur, de cavendo, ne cuiquam in posterum liceat eum evehere. Sedenim hic culpanda non est natura: verùm homines

potiùs

potiùs accusandi, qui improbè nimis eam fatigant. Cùm itáque tam probati auctores testentur, cespitem ante annos jam præterpropter mille quingentos fuisse terram naturalem: non est quod credamus, eum umquam iri exhaustum. sed magis existimandum, singulari Dei beneficio, & ab origine talem fuisse, & in posterum porrò talem mansurum. nisi nimia tamen habendi cupiditate, & insolitis imò illicitis modis, ipsam matrem nostram naturam corrumpamus ipsi & obruamus. Age verò, exscribamus hic ipsa Plinij verba, è capite primo libri decimi sexti, ubi de Frisiâ, coram ipsi lustratâ, est sermo, desumta, atque altiùs paullò, ut, quid de cespitibus istis, ac totâ Provinciâ sentiat, capiamus, repetita. *Sunt verò & in Septemtrione nobis gentes visæ Chaucorum, qui majores minoresq; vocantur. vasto ibi meatu, perpetuis bis dierum noctiumq; singularum intervallis effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controversiam, dubiumq; terræ sit, an maris pars. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experientiam altissimi æstus: casis ita impositis, navigantibus similes, cùm integunt aquæ circumdatæ naufragijs; cùm verò recesserunt, fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudes hos habere, non lacte ali, ut finitimos, ne cum feris quidem dimicare contigit, omni procul abacto frutice. Vlvâ & palustri junco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captumq; manibus lutum ventis magis, quam sole siccantes, terrâ cibos & rigentia Septemtrione viscera sua urunt. Potus non nisi ex imbre servato scrobibus in vestibulo domus, &c.* Invenitur, ut dixi, hìc cespes in varijs Belgicæ nostræ Provincijs, & primò quidem Brabantiâ, tractu ejus quem vocant Campaniam: ubi mediocri sanè est bonitate. In maritimis Flandriæ, locis opidoquàm depressis & paludosis, quæ Teutonicus sermo **Moeren** seu **Moren**/ incolas verò **Moringhen** dictitat, unde, juxta Becanum, Morinorum apud Romanos vocabulum, cespites minùs boni, ut qui flammam quidem subnubilam, fumum autem prçcrassum & graveolentem reddant. In Zelandiâ pejus fortè effoditur genus, quod indigenę **Daring** appellant. In Geldriâ magnâ satis conficitur adprobi cespitis copia. verùm & plures longè, & meliores, quàm alia quævis terræ provincia, suppeditat eos Hollandia, & cum eâ hæc nostra Frisia. ubi immensos planè & per continuas aliquot leucas diffusos campos, & in ijs udos ac molles hujusmodi cespites passim adspicias, in glebas, dimidiatorum laterum formâ, dissectos. quæ rectè porrò & decenter compositæ ventis juxtà & sole siccantur, ac sic demùm ad perfectionem deductæ, in usum familiarem convertuntur. Atque hoc modo aptatus cespes (talis autem est ille, qui hominibus istis quotidiano in usu est) ignem, statim ut eo contingitur, appræhendit, ac sine alio fomite magis magisque paullatim ardescit, donec prorsùs consumatur. reddit autem calorem admodùm vehementem, & prunes, illis è ligno, non meliores dumtaxat, sed & longè diuturniores: ita quidem ut maximum sui usum habitatoribus præbeat, in coquendâ præsertim cervisiâ, repurgando sale, alijsque id genus ministerijs, validum atque durabilem ignem poscentibus. etsi dùm primùm accenditur, fumum ejiciat aliquatenùs graveolentem, ac parùm ei assuetis & propè nimis adstantibus insalubrem. quod vitium tamen, pro loci unde eruitur qualitate, vel intendi solet, vel minui. Néque verò prætermittendum est, probam etiam cespitis hujus materiam & inventam jampridem, & inveniri etiamnunc in Galliæ Picardiâ, & confinijs Ambiani. quam & alijs quóque palustribus regni illius locis reperiri adfirmant. ubi tamen non tentant eam eruere, quia cum plurimæ in propinquo sint silvæ, unde accolæ petant ligna, non videntur facturos se operæ pretiũ. Et quid ampliùs? eruitur quoque ustibilis iste cespes in varijs Angliæ Scotiæque provincijs, haud usquequáque spernendus. Disco insuper ex diario quodam, sive mavis itinerario Nicolai Pithorij, Domini Chamgobertani, oculati (ut dicitur) testis, solventem nuper ex Angliâ Martinum Forbisherum, & Floridam, novi illius Orbis, vel, ut propriè magis dicam, Americæ regionem, ad Caurum sitam, petentem, in insulas Orchadas, numero ut subjungit triginta, supra Scotiam, & sub gradu sexagesimo sexto latitudinis positas, esse delatum. ubi cùm descẽdissent in terram, inter alia observârunt, etiàm eas gentes, ut qui destituantur lignorum copiâ, cespitibus istis è terrâ & pecudum excremento confectis vicem lignorum explere. planè ut dixi-

ut diximus, ac deinceps porrò dicturi sumus, in Frisiâ nostrâ receptum esse. verba ipsiùs auctoris eccista: *Aedificia illorum & domicilia valdè ruditer, & nullo propemodùm sumtu è silice, & sine ullis fumarijs extructa sunt. ignem in medijs ædibus excitant, in quarum unâ parte paterfamilias cum totâ familiâ cibum & somnum capit, in alterâ sub eodem tecto pecus stabulatur. Genus est hominum ab omni civili cultu alienum. lignis carent: sed eorum usum explent cespites terreni & boum excrementum.* Hactenus illud diarium. Quæ omnia quò attentiùs mecum considero, eò tenaciùs in sententiâ meâ confirmor: istam nempe ustibilis hujus cespitis materiam esse veram & genuinam terram, ab insitâ soli ipsius & cœli virtute productam, nec antè interituram,

Exitio terras quàm dabit una dies.

Explicemus verò deinceps, quantâ fieri poterit brevitate, duos planè mirandos casus, è cespitibus hisce nostris exortos. nullâ interim factâ mentione infortunij ijs adsimilis, quod anno Christi 1541, in Brabantiâ contigisse refert Becanus. Horum alter evênit in ditione Ultrajectinâ, inter Rhenam & Amersfordiam opida. ubi cùm anno 1567 opilionis cujusdam incuriâ, vastum glebæ istius campum ignis apprehendisset, brevi temporis spatio eos fecit progressus, ut & maximum dederit damnum, & novum prorsùs atque horrendum exhibuerit spectaculum. cùm, inaudito quodam exemplo, & aqua simul & tellus arderent, ac tam densum tamque adspectu tetrum fumum evomerent. quod luridum tamen atque fœdum incēdium, accurrentibus undique magno numero rusticis, & novas certatim fossas novosque aggeris flammæ objicientibus, aliasque id genus adhibentibus machinas, suffocatum tandem atque extinctum est. Alter verò, & sævior multò & magis quàm prior ille horrendus, ante multos, ut perhibent, annos in Frisiâ & finitimo maris australis tractu evênit. ubi scilicet hodiéque existit, & ab accolis demonstratur amplissimus quidam lacus (cui ab ovium quadam custode, & ipsâ sui vastitate, vulgò nomen, **de Joncker meer**/) duas ferè in latitudinem, totidemque in longitudinem leucas protensus, & sic satis profundus. hunc lacum asserunt olim fuisse fodinam, seu venam hujusmodi cespitis: factum verò jamdictæ custodis, Ionckeræ videlicet, ignem inibi excitantis culpâ, ut terram corripiens flamma ita statim exarserit, ut nullâ omninò diligentiâ, nullo humano conatu, repugnante nimirùm & loci ingenio, potuerit umquam restingui. ita quidem ut, exhaustâ jam funditùs omni illâ materie, in cujus locum magno impetu statim successit aqua, novo sanè & admirando exemplo, lacus iste formatus sit. qui & piscibus hodie, etsi ob fundi incommodum minus laudatis, admodùm copiosus: & navigantibus ultro citróque negotiatoribus perquàm oportunus: licèt ita angustus tamen & sinuosus, ut flante quovis vento adverso, nihilo mitiores excitet fluctus, neque minùs periculosus sit, quàm vel turgidum aliquod mare. Qui autem scimus an non aliquando & iste lacus, faciente insolitâ aliquâ maris tempestate, novo iterùm luto sit redimplendus, & cum tempore ad antiquum cespitis producendi ingenium rediturus? Atque hæc de argumento hoc nostro tractasse sufficiat. redeamus ad institutum. Uritur in eadem hac Frisiâ, & præsertim apud agricolas, etiam boum (ea namque est hujus pecoris multitudo) ventis magis quàm sole siccatum excrementum. Præcipuus verò totius provinciæ fructus, & veluti opulentiæ fundamentum in pecore maximè situm est, unde multò uberrimus ad indigenas redit quæstus. Boves in eâ prægrandes, & qui cæteros hujus Belgicæ, adeóque fortassis Europæ totius, bonitate præcellant. etsi Anglicani tamen eximij. Emittunt innumera hujus pecoris capita in finitimas quasque provincias. emittunt & numerum satis magnum fœcundissimarum vaccarum, quæ geminos sæpè uno partu edunt fœtus. sicuti oves quoque non geminos modò, sed trigeminos crebrò, nonnumquam & quadrigeminos agnos enituntur. Equos insuper, non bonitate minùs, quàm formâ, spectabiles, & ad belli potissimùm usum accommodos Frisia, ut in generali descriptione explicui, satis multos producit. Quare operæ pretium fuerit considerare, quantum in his quidem rebus inter Plinianum atque hoc nostrum ævum intersit: cùm pecudes eo tempore Frisij non habuerint, neque lacte se, quod finitimis tamen in usu, nutri-

Duo casus notabiles.

Præcipuæ Frisiorum opes.

nutriverint: hodie verò, quàm pecudes, nihil habeant pretiosius, lacte, non aliud magis domesticum alimentum. nullæ tunc ijs urbes, nulli alicujus momenti pagi: nunc & urbes habent concinnas, & pagos quàm luculentissimos. discrimina quidem, quæ non ab ipso locorum regionumque genio, sed ab hominum magis ingenio, ac mutatis in melius moribus, constat existere. homines siquidem ij sunt, qui vel industriâ suâ & curâ provincias atque regiones constituunt, vel incuriâ rursùs & socordiâ destruunt.

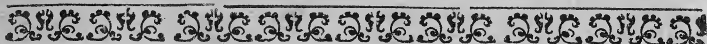
Frisiæ membra.

Dividitur istæc nostra Provincia in tria potissimùm membra. quorum (quia nempe Groninga & est reipsâ, & haberi etiam gaudet pro ditione singulari, atque à Frisiâ prorsùs distinctâ) primum est Ostergóa; alterum Westergóa; tertium denique tractus Septisilvanus, vulgò **de Seven-wolden**/ sic dictus à totidem pænè sibi contiguis silvis. Singulis horum membrorum sua sunt opida, sui etiam pagi, & in utrorumqúe territoria jurisdictio. Unde in totâ Frisiâ Occidentali, inter ea quę muris circumdata, quæqúe aggeribus simul & fossis munita, eodem cum illis jure & privilegijs gaudent, numerantur undecim opida: Leovardia nempe, Doccomium, Franekera, Bolsvardia, Sneca, Illsta, Slota, Harlinga, Worcomium, Hindelopia, Stavria. numerantur deinde in totum, concensito etiam territorio Groningensi, pagi quadringenti & nonaginta. inter quos non pauci & incolis simul & opibus adeò abundantes, ut amplissimis à Principibus terræ jam-olim donati sint privilegijs. Ordines Frisiæ constant ex Antistitibus, vel si mavis Ecclesiasticæ dignitatis hominibus, item Nobilibus, & quos verbum verbo si reddas, appellaveris Adhærentes. Sed describamus jam singillatim opida nobis enumerata, & primò quidem mediterranea, initio facto à Leovardiâ, unde ad maritima porrò progrediemur.

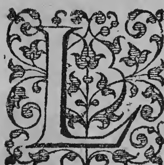
Oppidorum in Frisia syllabus.

Pagi.

Ordines Frisiæ.

DESCRIPTIO LEOVARDIAE.

LEOVARDIA distat Doccomio præterpropter duabus leucis, estque opidum amplum, lautum, arce validè satis munitâ conspicuum, ac Comitatuum Ostergoani, Westergoani, & Septisilvensis metropolis. Sedes in eâ Consilij & Cancellariæ totius Provinciæ, à quo nulla datur ulterior provocatio. Leovardiâ natus fuit Georgius Ratallerus, Consiliarius regius in Senatu Mechliniensi, Iurisconsultus & vates egregius. qui ob insignes virtutes & in rebus agendis præstantiam posteà fuit creatus Præses Ultrajectinus, clarissimus sanè & utriusqúe linguæ doctissimus vir. quod abundè testantur opera quædam ejus pulcherrima, typis jampridem excusa.

Cancellaria Frisiæ.

G. Ratallerus.

ADDITAMENTUM. [*Censeri cæpit in Ostergóa pro opido Leovardia, anno circiter 1191 etymon quidam dicunt à Leovardo, celebri olim ad Middelzaam, Ostergóæ & Westergóæ divergium, stabulario, & hospites eà transeuntes pretio accipere solito. Alij nomen derivant à veteri quadam arce, Frisijs dictâ* **Leewarden Stints.**]

Swichemiū pagus, patria Præsidis Viglij.

Leucæ plus minus spatio Leovardiâ distat amplissimus pagus Swichemium, locus magni illius & jam pluries nobis laudati Domini Viglij, cognomento Swichemi, natalibus celebris. qui Viglius quidem & Eques auratus, & tam eximius utriusque Iuris consultus est, ut paucos sibi in Europâ inveniat pares. omnium insuper ingenuarum artium sciens, & acri in primis ingenio, ac rarâ quadam in consilijs dandis prudentiâ præditus. virtutum, & eas habentium, cultor & fautor egregius. quibus ipsis virtutibus alijsqúe præstantibus dotibus, jure meritò factum est, ut ad summam illam Præsidis utriusqúe in Belgicâ Regis consilij, Status nempe & Sanctioris, dignitatem ascenderit. factus etiam, ne quid dicam de cæteris viri sacerdotijs,

LEWARDUM
Occidentalis
Frisiæ Opp.
32

dotijs, Divi Bavonis apud Gandenses Præpositus.

Doccomium est in ditione Ostergoënsi,& Groningâ quidem non nisi quinque, Franekera verò octo majoribus leucis abjungitur. opidum herclè insigne,ac vel eo nomine satis notum,quod ediderit Gemmam Frisium,Medicum Mathematicumque clarissimum. qui post edita quædam scripta, locupletissimos suæ in utraque arte præstantiæ testes, Lovanij, anno Christi 1555, relicto nobis Cornelio filio, ejusdem cum patre professionis, decessit. Adservatur hic magnâ cum curâ manuscriptus Euangeliorum codex, quo usus est Divus Bonifacius, anteà dictus Winfridus. qui post Divum Clementem acriter in hac terrâ promovit Catholicam fidem: martyrio tandem,unà cum quinquaginta duobus sodalibus, uti narrant, affectus, in eâ Hollandiæ regione,quam nonnulli vocant Westfrisiam. ubi superesse adhuc memorantur parricidarum posteri,qui omnes nascantur canescenti in capite cirro insignes. Doccomiū. Gemma Frisius. D. Bonifacius.

DESCRIPTIO FRANEKERAE.

FRANEKERA sita est in ditione Westergoënsi, & Leovardiâ duarum leucarum intervallo abjuncta. opidum herclè amplum ac lautum, & sollennis Nobilium hujus terræ secessus. privilegijs gaudet amplissimis, eo quod egregiè sese tutata est olim, & obsidionem eorum, qui Duci Saxoniæ, Frisiæ per id tempus Dynastæ, rebellaverant, animosè sustinuit. Dedit Franekera Ioannem Ulpium, hominem trium linguarum doctissimum, quod abundè testantur scripta pridem in lucem edita. Franekera.

ADDITAMENTUM. [*Institutum est anno Christi 1585, in hoc opido publicum Athenæum: curantibus Illustrißimis Dominis Frisiæ Ordinibus,& adnitente Excellentißimo Principe Guiljelmo Ludovico Nassovio, ejusdem terræ Vicario.*]

Bolsvardia distat Snecâ unius, Leovardiâ trium leucarum itinere. opidum quidem mediocre, & unum è confœderatis Hansæ Teutonicæ. Bolsvardia.

Sneca semileucâ tantùm ab Ilstâ, Leovardiâ verò tribus leucis est dissita. opidum luculentum, & patria Ioachimi Hopperi, Iuris utriusque Doctoris eximij, qui & varia, magnâ sua cum laude, jam edidit scripta, & non prudentiam tantùm, sed & experientiam cum doctrinâ conjunxit. unde & Senator est in Consilio Sanctiore, & in Hispaniam porrò, dum hoc opus absolverem, evocatus, ubi nunc apud Regiam Majestatem eodem habetur loco, quo ante ipsum Præses Tisnacus. Sneca. I. Hopperus.

Ilsta dissidet Slotâ leucæ unius intervallo, neque muris, sed fossâ dumtaxat est cincta. Ilsta.

Slota vicina est lacui Flevi, & ad latus ejus australe, Stauriâ sesquileucæ intercapedine dissita. Sed pergamus deinceps ad urbes maritimas. Slota.

Harlinga adsidet littori maris occidui, leucâ tantùm ab Franekerâ. arcem habet prævalidam, & in eâ præsidiarium militem: tum & oportunum admodùm portum. Harlinga.

Worcomium est ad illudipsum occidui maris littus, Bolsvardiâ leucâ circiter dissitum. Worcomiū.

Hindelopia porrò ad idem est mare, & Worcomio sesquileucâ tantùm abjungitur. Hindelopia.

Stauria sita est ad mare meridionale, & in faucibus lacus Flevi, adeoque extremo Frisiæ angulo, qui Hollandiam proximè adspicit, semileucâ dumtaxat ab Hindelopiâ. Fuit antiquis temporibus civitas admodùm potens, populosa, & amplis- Stauria.

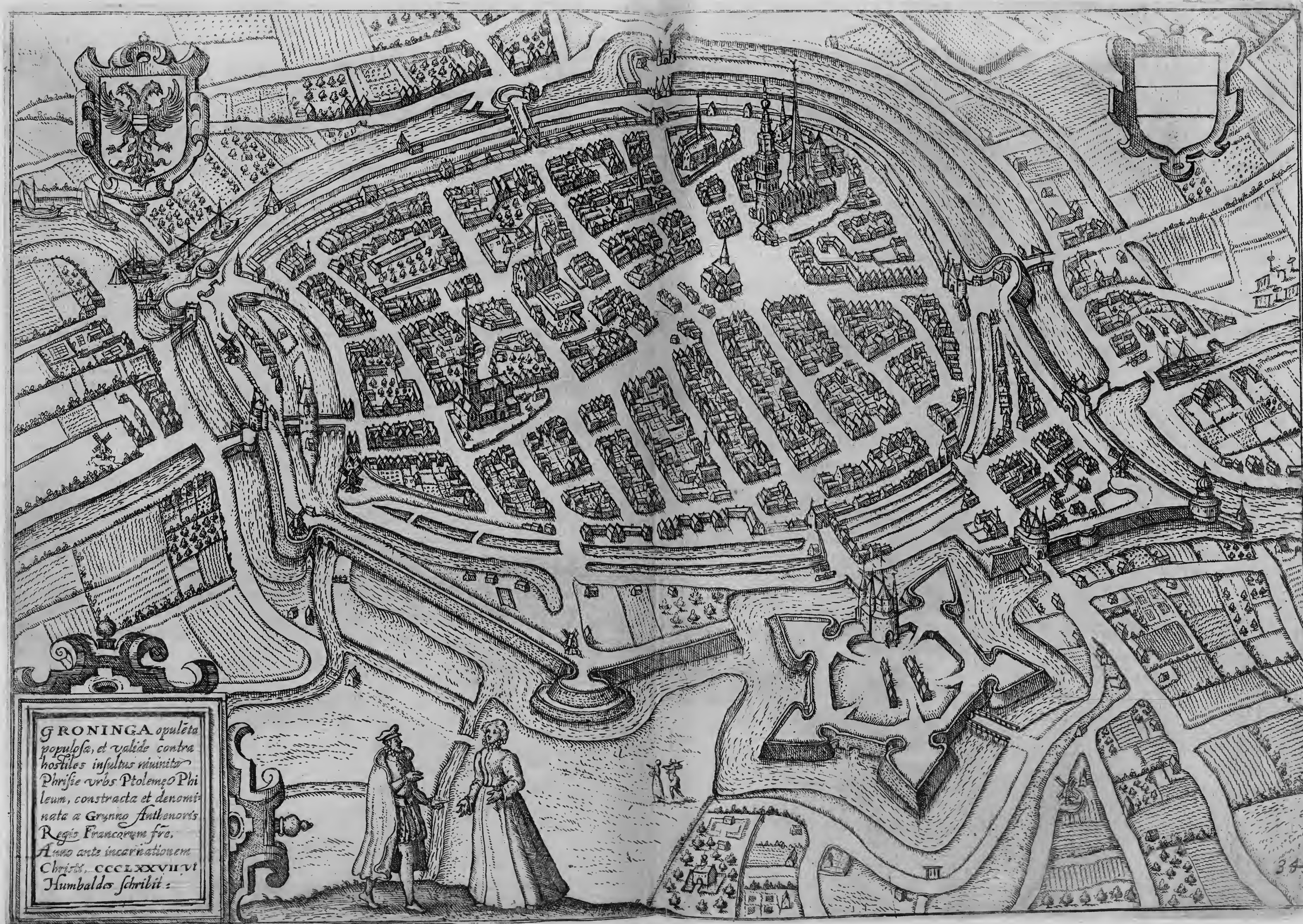
simi territorij domina, cęteras Frisię urbes longè exuperans, ac videntur eam inhabitasse tunc temporis populi illi quos Plinius Sturios vocat. atenim crebræ inundationes aliáque maris incommoda gravissimè eam non semel afflixerunt, & ad minorem redegerunt fortunam. etsi mediocre tamen hodiéque est opidum, & inter Hansæ Teutonicæ fœderata. ut & cęteræ quoque urbes maritimæ, hactenùs nobis descriptæ, sunt plusquàm mediocres, & pręvalidis arcibus magnâ ex parte munitæ.

Additamentum. [*Existimatur hoc opidum omnium Frisiæ vetustissimum. puta quod conditum asserunt, anno, mundi quidem 3970 Christi autem, primo. etymon à Stavone derivant, veteri harum gentium Deo. Incolæ rei nauticæ plurimùm dediti, omnium primi Zondam, Daniæ fretum, transmiserunt. quo nomine amplis jamolim privilegijs ab Dano donati sunt. Florentissimum fuit emporium usq; ad annũ Christi 1199, sed ex quo invalescere cœpit luxus, & ex luxu superbia, quæq; alia comitari hunc solent peccata,*

Ex illo fluere, ac retrò sublapsa referri
Stauria, & attritæ vires, aversa Dei mens.]

Schellingia insula. Iam verò, ut omittamus alias Frisiæ insulas, de Schellingiâ tamen pauca dicenda sunt. Sita est ergo hæc Insula versùs septemtrionem, sub grad. latitudinis 54, ac supra Frisiam & Hollandiam media. occupatur aliquot pagis: reliquum prata habent & pascua, in quibus magno numero passim oberrant pecudes. Viget insuper hic piscatio, & cùm innumeri aliorum generum pisces, tum plurimi præsertim capiuntur phocę, sive canes marinos appelles. hi & in ciborum habentur delicijs, maximè si incrustes: & adipem habent oleo excoquendo aptissimum. Ridiculus verò etsi notabilis modus, quo utuntur hi homines in hujusmodi belluis capiendis. Mira piscandi ratio. Induuntur eorum nonnulli vestibus ita indecenter compositis, ut & ipsi agnosci possint pro belluis. hi sic larvati accedunt ad mare, & statis quibusdam horis, quibus norunt hoc genus exiturum in littus, & fruiturum inibi aëris simul & terræ commoditatibus, ei occurrunt, saltantes porrò ac tripudiantes (quid non excogitant homines?) prorsùs ut ludij quidam & histriones. ad quod spectaculum miro studio & voluptate accurrunt hi canes: ludijs inde retrocedentibus, & spectatores suos hoc ludicri genere aliquamlongè ab littore terram versus paullatim vocantibus. Parte aliâ sunt qui locis ad hoc oportunis piscibus istis à tergo disponunt retia: ac mox, cùm videtur idoneum, histriones illi personam detrahunt, & in canes nostros se vertunt. qui dùm pavefacti conantur retrogredi, ac recipere sese ad mare, in retia statim incurrunt. unde ingens porrò eorum numerus capitur, cum non pœnitendo piscatorum, seu venatores magis dicendi sunt, quæstu. Sed describamus hinc ditionem & territorium Groningense, tamquam Frisiæ nostræ vicinum, imò cum eâ conjunctum.

DE-

GRONINGA opulēta populosa, et valide contra hostiles insultus muinita Phrisie vrbs Ptolemęo Phileum, constracta et denominata a Grynno Anthenoris Regis Francorum fre. Anno ante incarnationem Christi. CCCLXXVII vt Humbaldes schribit:
31

DESCRIPTIO VRBIS ET TERRITORII GRONINGENSIS.

TERRITORIVM Groningense, etsi cum Frisia ita arctè conjunctum sit, ut à multis dicatur habeaturque pro ejus provincię membro, distincta tamen & singularis est ditio, ac sejunctam ab eâ jurisdictionem exercet. planè ut status Ultrajectinus, quem paullo post descripturus sum, ab Hollandiâ solet discerni. Metropolis ejus Groninga, a quâ & toti provinciæ nomen est, ipsâ (ut diximus) illud sumente ab Grunio illo Trojano, quem Munsterus contendit natione Francum, id est Gallum, fuisse. nos utrumque putamus posse admitti: quoniam Galli primam sui originem ad Trojanos communiter referunt. Sita est autem Groninga ad grad. 28 minut. 24 longitudinis, latitudinis verò grad. 53 minut. 16, Leovardiâ sex leucarum intervallo diremta. interfluunt urbem variæ aquæ tam vivæ quàm mortuæ, alveis partim manu & industriâ hominum factis, partim nativis. ipsa & ampla sanè & pulchra, & egregijs ædificijs plena. primarium ejus templum, quod in primis magnificum, sacrum est Divo Martino, & Monasteriensi Episcopo subditum. pulchrum in eo est organum, ipsâ Rodolphi Agricolæ (mox dicendi) manu elaboratum. Civitas frequens & potens. imperium ejus intùs forisque luculentum. Ab ortu atque occasu ager est longè latèque porrectus, tum fertilis quoque & non parvo pagorum numero insessus. A septemtrione confœderatio urbi & societas cum toto eo tractu, qui longis latisque spatijs usque ad ipsum mare procurrit, bonis etiam ipse pagis & vicis densus, ac fertilissimis pascuis mirum in modum luxurians. is tractus vulgò audit **De Ommelanden**/ & Antistites etiam suos ac nobiles habet, tum & eos quos Adhærentes appellant. hi inter sese constituunt alterum membrum Ordinum Groningensium: quorum prius est ipsamet civitas una cum Magistratu urbano. Vivitur in hac urbe civiliter admodùm & compositè, ac non aliter quàm in liberâ quadam republicâ. gaudet enim amplissimis privilegijs & immunitatibus sibi à Principe suo concessis. ita quidem ut de civilibus simul & capitalibus caussis, juxta leges & consuetudines suas municipales, cognoscat, easque decretorijs statim sententijs, ac sine ulteriore omni provocatione, decidat: neque regium ullum ministrum intra muros suos agnoscat, præter unicum in civilibus caussis prę̨fectum: in capitalibus usqueadeò libera prorsùs & sui juris, ut, quod supremi tantùm Principes solent, veniales etiam delinquentibus codicillos expediat. Neque tamen pro omnibus hisce prærogativis Principi aliud pendit quàm sena millia florenorum Carolæorum in singula quæque semestria. Groningensis fuit clarissimus ille Rodolphus Agricola. cui viro Erasmus Roterodamus, inter alios multos auctores, immensas profectò attribuit laudes, cùm disertè alibi scribit: *Nihil umquā hoc viro* (Rodolphum intellegit) *cisalpinus orbis produxit omnibus litterarijs dotibus absolutius. nulla erat honesta disciplina in quâ vir ille non poterat cum summis artificibus contendere. inter Græcos græcissimus, inter Latinos latinissimus. in carmine Maronem alterum dixisses. in oratione Politianum quendam lepore referebat. eloquentiæ tam absolutæ parem adjunxerat eruditionem. philosophiæ mysteria omnia penetraverat. nulla pars musices quam non exactissimè calleret.* hucusque Erasmus, qui & extare ait paucula quędam illius monumenta, & plures commemorat raras atque felices viri dotes. Verùm quia dubitare hic fortè aliquis posset, ne ob nationis vicinitatem Erasmus affectui suo plus æquo indulserit, ac modestiæ terminos sit transgressus: proferemus plenissimum illud & splendidissimum testimonium, quod reddit huic viro magnus ille Her-

Groningæ situs.

Ordines Groningenses.

Viri doctrina & scriptis illustres.

le Hermolaus Barbarus Venetus, verus virtutum fons, idque elegantissimo epitaphio, scripto in immaturam ejus mortem, anno ætatis suæ quadragesimo, Christi verò 1485, Heidelbergæ in palatinatu extincti. quà transiens nuper Viglius Swichemus, testando suo in popularem amori, tumulo ejus imponendum curavit pulcherrimum lapidem, & incidendum epitaphium illud quod dixi. id autem tale:

Invida clauserunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Frisij spemq; decusq; soli.
Scilicet hoc vivo meruit Germania laudis
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

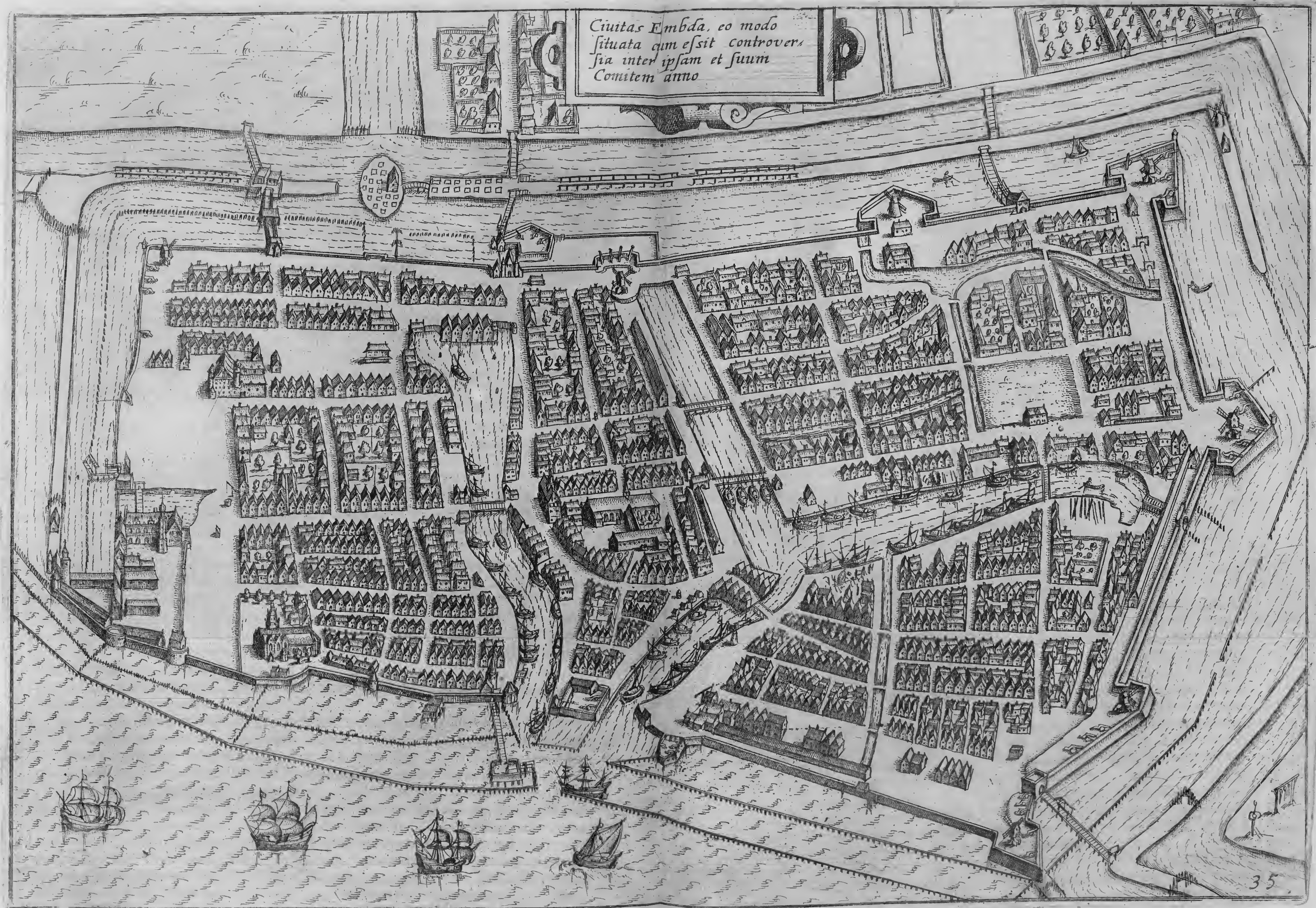
Groningensis etiam fuit, adeóque Agricolę coætaneus (ita dona sua divina clementia certis hominibus atque locis impertit) Weselius, cognomento Basilius, illustris philosophus, ac tantæ (ut ex innumeris viri operibus jam in lucem editis constat) in omni honestâ disciplinâ & litteraturâ peritiæ, ut ab omnibus vulgò audiret lux mundi. Eram sanè in eo ut dicerem, duos istos viros fuisse totidem Groningensium stellas, & utramque Germaniam radijs suis illustrasse: sed expenso mecum & epitaphio illo, & hoc tam magnifico titulo, ne alterutri fortè præjudicem, malui prorsùs silere, & hanc paginam ijs servare intactam, qui & patriam utriusque & nomen sublimiori quàm ipse præconio possint efferre. Obijt magnus Weselius anno Christi 1489. Subjungam verò & nomen alterius magni viri, civis itidem Groningensis, nimirùm Regneri Prædinij, variorum librorum doctis ubique decantatorum scriptoris. exactior autem operum horum trium virorum fit mentio in bibliothecâ jam pluries nobis laudatâ. operum inquam lectu & cognitu longè dignissimorum. Hodie inter claros & doctos hujus opidi cives superesse comperior Ioannem Wifferingium, reipublicæ patriæ consulem.

ADDITAMENTUM. [*Groningam, opidum perantiquum, persuasum habent nonnulli esse Ptolemæi Phileum. Grunium verò, cujus meminit Guicciardinus, historiographi Frisij patrem habuisse narrant Gailonem, cui proavus fuerit Friso, is à quo tota Provincia quondam acceperit nomen.*]

Damma. Groningâ duarum leucarum itinere dissidet Damma, urbecula olim satis lauta, verùm anno 1536. cùm, tuentibus eam Geldris, expugnata fuisset à Cæsarianis, muris & mœnibus spoliata. pacto insuper, ne in posterum posset instaurari, vel quomodocumquè muniri. unde in tenuem sanè ac miserandam conditionem redacta est.

Delffila. Leucâ supra hanc Dammam ad ipsum littus situs est perinsignis pagus Delffila, pari trium leucarum spatio ab Groningâ simul & Emdâ semotus. ubi & propugnaculum, sæpiùs olim instauratum ac dirutum. fœdere siquidem inter Imperatorem & Groningenses eorumquè finitimos inito, inter alia quidem disertè cautum est, ut propugnaculum istud dirueretur, neque sine mutuo utriusquè partis consensu in posterum umquam instauraretur. ac demolitio quidem effectum sortita est. verùm & occasiones quædam & tempora rursùs fuerunt in caussâ, ut (quemadmodum diximus) pluries structum fuerit atquè destructum. sic ut in hunc usquè diem supersit.

Groninga quando accesserit genti Austriacæ. Inter alios suos titulos Principes Belgicæ nominatim quoque inscribunt titulum ditionis Groningensis. quæ ditio, ut jam omittamus ea quæ ob ævo nostro remotiora, tamquam nimis confusa, & apertæ inter scriptores antilogiæ convicta, multo tempore paruit Antistitibus Ultrajectinis. qui, quod in eâ tuendâ & ab hostibus vindicandâ negligentes potiùs essent, quàm potentes, subditis ansam præbuerunt ad alios Principes deflectendi. Itaque anno primùm 1515, & apertè magis triennio post, iterumquè anno 1521, submiserunt se Duci Geldriæ, adferentes inter alia in sui excusationem, quod non solùm non tueretur subditos suos, prout tamen debebat, Episcopus, sed quò magis eos deprimeret imbecilliores què efficeret, cum hostibus sæpè iniret fœdera. Cùm verò non invenirent in Geldro expectatum illum & desideratum favorem, neque validum satis experirentur ejus subsidium, convenêre tandem anno 1536, cum Carolo Quinto Imperatore, submittentes se in perpetuum & ipsius & posterorum potestati. pacti tamen providè & in ante-

Ciuitas Embda, eo modo
ſituata cum eſsit controver-
ſia inter ipſam et ſuum
Comitem anno
35.

antecessum & sibi & territorio circumvicino ita luculentas & amplas conditiones & privilegia, prout constat ex publico instrumento pactionis die 15 Iunij inter partes contractæ, ut feliciter hodie perseverent eo quem diximus statu ac loco, reverentibus eos vicinis Principibus, & observantibus fœderatis.

Quia verò Philippo Regi, veluti suprà meminimus, præter occiduam istam Frisiam, in Orientalem quoque aliquod jus & dominium competit, postulare videtur hic locus, ut quale demùm id sit quàm paucissimis explicemus. Dicimus ergò hunc Regem esse dominum Lingæ, opidi quartâ tantùm vel circiter leucæ parte trans Amasiam positi, & Meppâ Rhenáque opidis ad eumdem fluvium pari quatuor grandiorum leucarum intervallo abjuncti. opidi quidem per se exigui, sed quod magnam nimis ac momentosam habeat arcem, nec pœnitendam omninò ditionem & territorium. Habet insuper idem Rex jurisdictionem & potestatem supremum in aliquot feuda inter Amasiam & Visurgim, qualia nominatìm ditio Ieverensis, Essenìensis & Witmondana. Item præeminentiam aliquam & superioritatem in Comitatum ipsum Emdanum, sic dictum ab Emdâ, non incelebri ad Oceanum opido, portu inter Europæ primos, ac latâ in agros & pagos finitimos ditione conspicuo. Est denique, quatenùs Princeps Belgarum, perpetuus Sacri Imperij per universam quàm latè diffunditur Frisiam, usque Dithmarsiam in confinijs Danici regni, Vicarius. quam dignitatem sibi & posteris acquisivit a patre Friderico tertio Imperatore Cæsar Maximilianus, auctore jamdicto Nicolao Nicolaio Grudio.

Austriacorum in Frisia Orientali dominium.

Comitatus Lingensis.

ADDITAMENTUM. [*Extra controversiam est, Frisiam orientalem quam vocant, non à Frisijs olim, sed Chaucis fuisse insessam. cujus rei, præter Strabonem, Dionem, Suetonium, alios, locupletissimus testis est Ptolemæus, qui Chaucos in majores minoresq; partitur. quorum illos inter Visurgim Albimque; hos inter Amasiam & Visurgim, id est eo ipso tractu quem hodie colunt orientales nostri Frisij, collocat. Sed remotioribus hisce omissis, sciendum, hanc ditionem in varias olim præfecturas fuisse divisam, quarum singulis ferè sui tunc principes. atq; ita res habuit usq; ad Fridericum tertium Imperatorem. is anno Christi 1465 toti regioni præfecit Vlricum quemdam, eumq; titulo Comitis exornavit. atq; hinc reliqui posteà Ostfrisiæ Principes. Cujus Provinciæ solum omnium rerum humanis usibus necessariarum usqueadeò ferax, ut nullo prorsùs indigere feratur finitimorum populorum subsidio. duo tantùm in eâ sunt opida muris clausa: pagorum verò tam ingens numerus, ut alter alteri penè cohæreat, ac velut perpetua quædam habitationum catena sit.*]

Omnis Frisia incolis admodùm densa; ij vero inde ab antiquo insigniter bellicosi, severi, elati. unde legimus apud C.Tacitum, missos Romam ævo Neronis à Frisijs duos legatos, Verritum & Malorigem, cùm intrassent Pompeij theatrum, & adverterent quosdam cultu externo in sedibus Senatorum, rogitasse quinam forent; postquàm audiverant earum gentium legatis id honoris datum, qui virtute & amicitiâ Romanâ præcellerent; digressos inter Patres consedisse, & exclamasse, nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse. quâ tam insigni animi magnitudine motus Nero civitate Romanâ ambos donavit. Hodie tamen Frisij in mercaturâ ferè & re nauticâ toti sunt dediti, quâ fini & plurima struunt omne genus navigia. piscatui item invigilant, unde & uberem satis percipiunt quæstum. Abhorrent hæ gentes ac detestantur adulterium omne & stuprum. ideóque Ecclesiastici ordinis viris, quod non existimarent eos continere se posse, neque uxores suas vellent ab ijs contingi, permiserunt usum & jus matrimonij. quem morem usque ad tempora sua durasse testatur Pius secundus Pontifex Maximus. hodie tamen hac in re nobiscum conveniunt. Libertatis præ cæteris gentibus amantissimi, ut servent eam intactam, etiam vitam pacisci non dubitant. unde quoties vel à novis Dynastis subacti, vel à suismet popularibus malè tractati fuerunt, toties rebellarunt, & armis belli adserverunt ereptum jus. Primus eos Romano imperio subdidit Drusus Germanicus, qui post domitos hostes ipse in partibus illis occubuit. quare Frisij mox excusserunt jugum, ac non nisi post multos annos, neque sine ingenti & sanguinis simul & opum Romanarum dispendio, in ordinem rursùs

Frisiorum mores.

 redacti

redacti sunt. Declinante imperio, venerunt in potestatem Francorum. sed vindicârunt se brevi in libertatem. Tandem Principes sibi delegêrunt è suomet cœtu, eosque modò Regis, modò Ducis insignierunt vocabulo. Cœpere hinc pervenire ad qualemcumque notitiam fidei Iesu Christi, idque ductu præsertim & concionibus Divi Clementis, Willebrordi anteà dicti, ævo jam tum Caroli Martelli. quo tempore inopinatus quidam casus religionem in animis hujus populi mirum in modum accendit. Carolus, superato, non sine magna difficultate, nec minore virorum, quàm opum impendio, Frisiorum Regi Rabodo, clementissimè tamen ignovit: idque partim, ut narrant, quod Rabodi ipsius filia paulloantè nupsisset Caroli fratri germano: partim quod ipse Rabodus, miram quandam præ se ferens religionis speciem, Christo se nomen daturum promitteret. cùm ergò ventum esset ad actum baptismi, jamque alterum pedem haberet in sacro fonte, quæsivit ex Willifranco Episcopo, sacramentum administraturo, utro tandem in loco plures essent è suis majoribus, infernóne an paradiso? & Antistite parùm providè respondente, plures eorum apud inferos agere, quia nempe destituti fuissent baptismo: Princeps, retracto pede, subridens reposuit, malle se ergò ea loca invisere, ubi plures habiturus esset amicos, nec induci potuit ullâ ratione ut baptizaretur. verùm culpam hanc debita mox excepit pœna. cum enim triduo post profectus esset venatum, tam gravi casu ex equo lapsus est, ut non sine diris animi corporisque cruciatibus paullopost expiraverit. Unde factum, ut illæ gentes, dum miraculum istud Deo, indignum Principis facinus vindicanti, attribuunt, alacri studio ac mirâ quadam religione ad baptisma omnes accurrerint. sed quia propositi parum tenaces essent, sententiam facilè rursùs mutarunt. ita ut lapsa sint aliquot sæcula, priusquàm induci potuerint Deo debitum cultum præstare, & Gallorum imperio penitùs subjici, tumultuantes subinde, debitóque sese subtrahentes obsequio, donec domarentur tandem in totum à Carolo Magno. Tum verò jam pluries fracti ac mutilati religioni pariter atque imperij jugo submisere cervices. Cui Principi posteà tam laudabilem sæpè tamque utibilem in varijs bellis navârunt operam, ut ipse verè, quod dicebatur, Magnus, & benefactoribus gratus, talibus eos tantisque donaverit privilegijs, ut ceu liberi prorsùs atque ab omni jugo immunes haberentur. Et quia ipsummet dicti Imperatoris diploma, approbatum sollenniter ab Leone tertio Pontifice Maximo, neque valdè prolixum, ipsi autem Frisicæ genti in primis honestum, nuper mihi venit in manus, visum est hic, in eorum quæ dicta sunt, quæque dici prætereà possent, fidem, exemplar ejus de verbo ad verbum inserere.

Frisij quando primum Christiani.

PRIVILEGIVM ANNI VIIIC. ET II. QVOD IMPERATOR CAROLUS MAGNUS DEDIT FRISIIS: CVIVS AVTOGRAPHVM SCRIPTVM IN MEMBRANIS, & sigillatum est Arnemij in Geldria: quò translatum fuit per Carolum Ducem Geldriæ cum ei pareret Frisia.

CAROLVS *divina favente clementia Romanorum Imperator, Francorum Rex, semper Augustus. Omnibus tam præsentibus quam futuris salutem & pacem in Domino. Ne ea quæ aguntur in tempore, simul cum tempore labantur, solet judicij testimonium scripturæ memoria perennari: ea propter quæ à nobis facta sunt (ad oblivionis confusionem evitandam) universorum notitiæ cupimus præsentium fide declarari; Quod cùm Lugderus Dux Saxoniæ Ducatum suum jure feudali teneret ab Imperio, nec hoc recognoscere curaret, tributúmque ex suo Ducatu à Cæsare Augusto statutum (quod & à præcessoribus suis singulis annis præcessoribus nostris solutum fuerat) nobis exhibere contemneret, modisque omnibus se sacrosancto Imperio Romano, & nobis per suam superbiam opponeret, & se in præjudicium & gravamen Imperij pro Rege gereret, séque Regem Saxoniæ vocare præciperet: Nos tandem hujusmodi suam superbiam, & injuriam dicto Imperio, & nobis sæpius illatam, diutius dissimulare aut sustinere*

nere nolentes, invocato Frisionum Orientalium & Occidentalium auxilio, quos viros strenuos, agiles & miræ audaciæ, multorum affirmantium testimonio intelleximus, quibus etiam idem Dux multa inferebat gravamina, eò quòd eosdem suæ volebat subjicere potestati, tum cùm viriliter ij sese defendendo eidem efficaciter resisterent, maximè gavisi sunt quòd eorum auxilium invocare dignabamur, nobisque per nuntios suos spoponderunt, certos & securos reddiderunt, quòd parati esse velint, & debeant in nostrum venire subsidium, & auxilium, & quod ad obtinendum Imperij honorem, & nostrum, vitam suam vellent, & essent parati exponere. Sicque dicti Frisiones sine mora & dispendio se ad ineundum prælium contra Lugderum Ducem, & exercitus suos præparaverunt, & termino statuto, ad invadendum ipsum, & terram suam cum maxima multitudine Frisionum, & Ducatum Saxoniæ in manu forti intrantes, viriliter & crudeliter cum prædicto Duce, & exercitibus suis dimicantes, ipsum Ducem, & exercitus suos jam dictos evicerunt, ipsum Lugderum Ducem unà cum dignioribus satrapis sui Ducatus Saxoniæ captivarunt, quos funibus connexos nobis tradiderunt. Qui de hujusmodi victoria laudabili (nobis & sacro Imperio obtenta) maximè exultantes, ad propria cum gaudio remearunt. Item cùm advenæ Romani, mandatis nostris obedire contemnerent, & quædam jura in Imperij præjudicium & gravamen nostrum sibi usurparet, & nos auxilium fidelium Imperij ad resistendum eorum injurijs invocassemus, id quàm primũ dicti Frisones intellexissent, non vocati à nobis, de suo libero arbitrio, & voluntate spõtanea, cum multitudine copiosa in subsidium nostrũ venerunt, & ab exercitu nostro se separantes in Romanos (qui per suam superbiam ultra põtem Melinens. nostro exercitui occurrerunt) potenti virtute irruentes (quàm plurimis ex utraq; parte interfectis) eosdẽ evicerũt, & per nobiles Romanos, quod tunc post tempus conflictus ceperant, nobis Romam subjugarunt.

Nos itaque considerata horum Frisionum fidelitate, dexteritate & audacia, attendentes etiam fidele obsequium eorum quod Imperio & nobis, in diversis eorum argumentis, quàm creberrimè exhibuerunt, de consueta Regiæ Majestatis benignitate, ipsis Frisionibus & imperio fidelibus, gratiam volentes facere specialem, de consilio fidelium nostrorum, accedente etiam ad id Principum Imperij consensu, tributum à Cæsare Augusto statutum (videlicet viginti libras auri, quas nobis & præcessoribus nostris singulis annis pendere, & exhibere consueverunt) remisimus. Ita quòd neque nos, neque successores nostri, id ab ipsis vel eorum hæredibus de cætero requiremus, vel aliquas exactiones in ipsos faciemus. Præterea auctoritate Regia indulsimus eisdem, ut cum omni sua prole nata vel nascitura in perpetuum liberi permaneant, & à servitute proprietaria penitus sint absoluti. Statuimus etiam, ne quis eis dominetur, nisi sit ex eorum voluntate, & consensu, & ne judicibus & jure videantur carere, statuimus, ut ex suis eligant Consules, quotquot viderint sibi expedire qui in causis secularibus, de quibus ipsis quæstio mota fuerit, judices existant. Statuimus etiam ut eosdem Consules singulis annis secundum consuetudinem Romanam eligant, personas idoneas & discretas, sub quarum regimine, dominio & gubernatione, Frisia sit constituta, & subjecta, in omnibus & per omnia, tanquam suo vero Domino, (juxta terminum sibi ab ipsis) teneantur obedire: quæ Personæ potestas Frisiæ ab omnibus debet appellari. Insuper statuimus, ut si qui ex ipsis sustentationem habuerint, vel militare voluerint, data potestas eis gladium circumcingat, & dato eisdem sicut consuetudinis est manu colapho sic milites faciat, eisdémque firmiter injungendo præcipiat, ut deinceps more militum sacri Imperij, aut Regni Franciæ armati incedant, eò quòd consideramus, si prædicti Frisiones (secundum staturam corporis & formam eis à Deo & natura datam) sic militaverint, cunctos in orbe terrarum milites, sua fortitudine, ingenio & audacia, dummodo, ut prædictum est, sint armati, facilè præcellent & prævalebunt. Qui Frisiones signum suæ militiæ à dicta potestate recipere debent, in quo corona Imperialis in signum suæ libertatis à nobis concessæ debeat esse depicta. Item statuimus ut Frisiones volentes militare, & in substantia habentes, sint usque ad summitatem aurium circumtonsi, auro in eorum paludamentis undecumque splendente, ut per hoc suam valeant ostendere libertatem, ipsis (ut præmittitur) à nobis esse collatam. Et si quis hanc eorum libertatem aliquo ausu temerario infringere voluerit, vel violare præsumpserit, secundum sententiam quam annuentibus Imperij Principibus tulimus, tam ipsi quàm eorum coadjutores sint proscripti, & à consortio fidelium exclusi; præcipimúsque

pimúsque auctoritate nostra Regia, eosdem tamquam proscriptos & adversarios Imperij ab omnibus evitari debere: & si quisquam eisdem ad præliandum contra dictos Frisiones astiterit, vel adjutorium præstiterit, eandem pœnam & offensam Imperij, & nostram se noverit incursurum. Auctoritate etiam præmissa statuimus, quòd si ijsdem aliquo casu contingenti in ipsorum vita vel bonis aliquod damnum à dictis Frisionibus vel ab aliquo fuerit illatum, nec successores nostri, neque alij judices seculares ad alicujus instantiam, quin potius tamquam proscripti Imperij sint severius puniendi, quam favoribus quibusvis, vel à nobis vel ab Imperio prosequendi. Hanc autem sententiam nostram in favorem Frisionum sic à nobis dictam esse & collatam auctoritate statuimus in perpetuum firmam, ratam stabilémque haberi & observari: & nos etiam tenore præsentium potestamur, à sanctißimo Domino patre nostro Papa Leone impetrasse & obtinuisse; quod si prædicti Frisiones de hujusmodi gravaminibus ipsis à præfatis malefactoribus illatis querimoniam fecerint, tam ipse Dominus Papa jam dictus, quam sui successores ostenso ipsis suæ libertatis privilegio præsenti, eosdem excommunicabunt, & denunciari facient excommunicatos ubique terrarum, specialiter autem qui seculares habuerunt dignitates, quos sub interdicto ponent: quæ sententia interdicti aut excommunicationis, nullatenus relaxari poterit, nisi per speciale summi Pontificis mandatum.

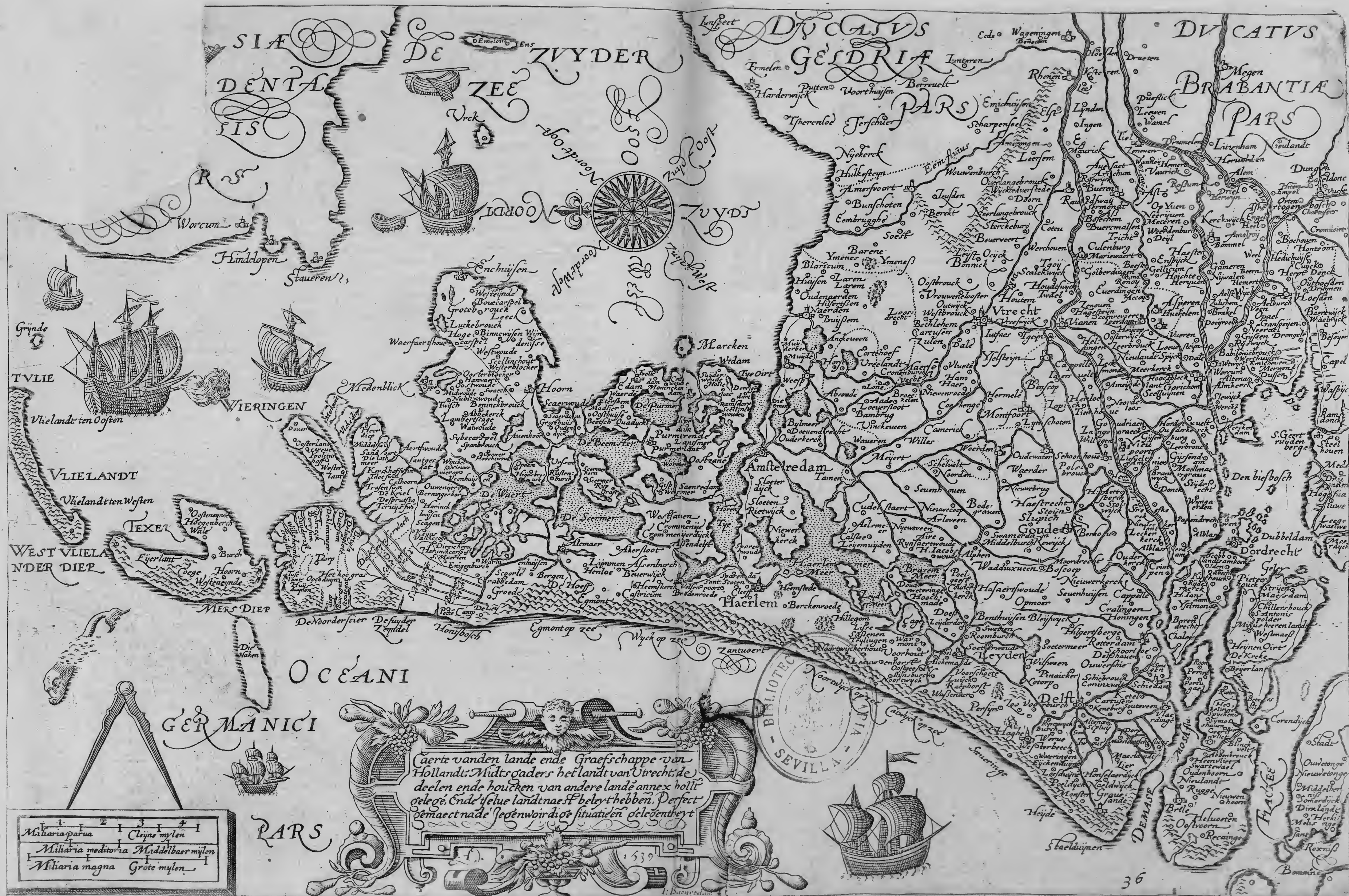
Et ut hoc laudabile factum nostrum, robur obtineat æternæ firmitatis, nec à nobis nec à nostris successoribus; seu à quocumque alio aliquatenus infringi posset, vel etiam in dubium revocari valeat; & etiam ut dicti Frisiones nobis fideles, & dilecti, jam memorati, tali in perpetuum gaudere poßint privilegio, præsentem paginam exinde conscribi, & Bullæ aureæ munimine in testimonium omnium horum roborari fecimus. Hujus igitur facti laudabiles testes sunt, Wencelaus Rex Bohemiæ, Wernandus Dux Bavariæ, Lipoldus Dux Moranensis, Henricus Dux Austriæ, Otto Dux Sueviæ, Conrardus Margravius Meissenensis, Harboldus Lantgravius Turingiæ, aliíque Principes & viri honesti complures. Actum & datum Romæ in Lateranensi Palatio, anno Dominicæ incarnationis octingentesimo secundo, indictione sexta, regni nostri secundo, sedente Leone tertio Papa, & imperante Carolo Magno.

Hæc de literis Serenißimi Regis Caroli ad verbum transscripsimus, ut fideli testimonio pernoscamus libertatem quam victoriosus Rex, (post impositum Danis jugum servitutis) Frisijs dedit, ut liber esset populus à jugo tributorum & omni exactione.

Factum posteà, ut Carolus Calvus Imperator idemque Rex Galliæ, instituto Hollandiæ Comiti Diderico, Regij sanguinis Principi, etiam hujus (ut posteà dicam) Provinciæ partem attribuerit: sic ut inde ab illo jam tempore Frisij subditi fuerint Hollandis, etsi crebrò interim rebellârint, adeóque Guiljelmum Regem Romanorum eumdemque Hollandiæ Comitem, Dominum suum, anno 1255 in prælio interemerint. Tandem autem hæc ipsa Provincia unà cum Comitatu Hollandiæ, anno Christi 1435 cessit genti Burgundicæ, & Duci Philippo Bono. quam etsi posteà Albertus atque Georgius Duces Saxoniæ, regnante Philippo Hispaniæ Rege eodemque Burgundiæ Duce, fiduciario jure aliquamdiu possederint, idem tamen Georgius, tam crebrarum rebellionum pertæsus, legitimo Domino suo Carolo Quinto Imperatori, ut jam dixi, restituit. Sed non destiterunt propterea Frisij, à Geldris adjuti, identidem rebellare: donec non ita pridem, anno scilicet 1523, pacarentur in totum ab Ioanne Wassenario, Equite aurei velleris, & Imperatoris Archistratego. Rursùs cùm Geldri, paucis mensibus antè obitum Caroli ultimi sui Ducis, Principem elegissent Guiljelmum, Ducem Iuliaci, etiam Frisij nostri spectare cœperunt res novas: sed Cæsar, misso iterum novo in eos exercitu, ductu Georgij Schenckij, itidem Equitis, & archistrategi fortissimi, eos tandem perdomuit. ex illo autem omnia apud ipsos quieta: & hodie, nomine Regis Catholici, gubernantur, per modum provisionis, ab jamdicto Francisco Verdugo, etiam Trans-isalanæ, ob virtutes suas, præfecto. Nos verò descriptâ jam Frisiâ, & servatâ quam instituimus methodo, in Hollandiam transfretabimus.

Frisia quando facta iuris Burgundici.

D E-

Caerte vanden lande ende Graefschappe van Hollandt: Midtsgaders het landt van Utrecht: de deelen ende houcken van andere landē annex hollt gelegē. Ende tselue landt naest beleyt hebben. Perfect gemaect nade segenwoirdige situatien gelegentheyt
1539
I: Baenredam
Miliaria parua Cleyne mylen
Miliaria meditoria Middelbaer mylen
Miliaria magna Grote mylen
SIÆ DENTALIS
DE ZUYDER ZEE
DUCATUS GELDRIÆ PARS
DUCATUS BRABANTIÆ PARS
OCEANI GERMANICI PARS
NOORDT
ZUYDT
Noordoost
Zuydt Oost
Noordt West
Zuydt West
Oost
West
VLIELANDT
TEXEL
WIERINGEN
WEST VLIELANDER DIEP
MERS DIEP
Vlielandt ten Oosten
Vlielandt ten Westen
Worcum
Hindelopen
Staueren
Enchuijsen
Medenblick
Hoorn
Marcken
Amstelredam
Haerlem
Leyden
Delft
Rotterdam
Dordrecht
Goude
Utrecht
Amersfoort
Harderwijck
Bommel
Alcmaer
Egmont op zee
Wyck op zee
Zantuoert
Hoghe
Brile
Den biesbosch
Hollantsdiep
36

DESCRIPTIO COMITATVS HOLLANDIÆ.

OLLANDIA, parva quidem est regio, sed magnis ac memoratu dignissimis rebus plena. magnus in eâ luculentarum civitatium, magnus item pulcherrimorum pagorum est numerus. incolæ utriusque sexus proceri. pecudum maxima multitudo. opes potentiáque permagna. in primis autem aquis, fossis, atque aggeribus, aperiri vicissim & claudi consuetis, terra hæc redditur munitissima, adeóque fortassis invicta. Sed pergamus ad particularem ejus descriptionem. Sita est ergo Hollandia in eâ Insulâ, quam Bataviam olim dixerunt, à Batone filio Regis Cattorum, qui, ut scribit Cornelius Tacitus, è Germaniâ in hanc sedem migrârunt. Batavię verò nomine veniebat omnis ille terrarum tractus, qui continebatur inter utrumque cornu Rheni, & mare Oceanum. ita ut præter Hollandiam complecteretur & ditionem Ultrajectinam, & septemtrionalem partem ducatus Geldriæ. atq; hoc modo temporibus Imperatoris Caligulæ proprium erat regnum Batavorum, prout narrat Suetonius, dicendo, Adminium Cinobellini filium, pulsum à patre, cum exiguâ manu transfugisse ad Romanos. retinet autem hodiéque priscum vocabulum inter Culenburgum, Buram & Tilam, opida suprà nobis descripta. ubi nempe est illa ditio, quam incolæ, voce nonnihil corruptâ, vocant **de Betuwe**. Plinius nobilem Insulam Batavorum appellat. Unde verò adsumserit recens nomen Hollandiæ, variæ sunt doctorum sententiæ. probatiorum nonnulli Houtlandiam priùs dictam contendunt, id est, ligneam, ut sic dixerim, terram. volunt enim silvis admodùm densam fuisse, & molliore pronuntiatu dictam Hollandiam. alij, quibus ego consentio, compositum adserunt nomen è duabus hisce Teutonicis vocibus, **hol/** quod est cavus, & **land/** id est, terra. quasi tu concavam terram dixeris. quia nempe, si curru aut equo per eam incedas, palàm multis in locis observes ipsum solum contremere, non aliter quàm si aquis supernatet. cujus rei manifestam fidem faciat admirabilis quidam casus, qui duobus abhinc annis accidit propè Harlemum. ubi cùm mediâ ferè ab urbe leucâ in loco mediterraneo pasceretur, ut fit, quædam vacca, & fortuito casu in foveam esset demersa, triduo post inventa est mortua in lacu urbi ad orientem propinquo. unde judicabatur è terrâ in aquam demersa, & ab hac porrò transportata, habuisse tandem hunc exitum. Quod si mirum fortasse, vel & incredibile videatur cuipiam, tantum terræ spatium velut fundatum esse in aquis: palàm tamen apparet, ipsam, si non omninò, at saltim ex parte (fortè ob naturalem terræ cum aquâ conjunctionem) non aliud habere fundamentum quàm aquam, eáque velut inniti. quod nominatim videmus in eâ Hollandiæ regione, quam Waterlandiam, id est, terram aquaticam vulgò appellãt, in qua opidum Monachodamum, unà cum aliquot pagis, è regione urbis Amsterodami. Quin in Arthesiâ quóque ad Divi Audomari vastissimus quidam (ut suo infrà loco dicemus) est lacus, cui compluria innatant terræ segmenta, velut pascua quædam & prata, eâ magnitudine, ut pecudes oberrantes admittant. cùm tamen is lacus non habeat corpus aut amplitudinem sustinendæ huic terrarum massæ respondentem: prout habet Oceanus. ita quidem ut ista, etsi primâ fronte videantur naturæ repugnare, reverà tamen non pugnent: cum videamus quotidie, in fodiendis puteis alijsvé id genus fossis, terram in aquâ fundatam esse. Sed quo magis firmetur hęc nostra sententia, videamus, quid de hac terræ & insularum, adeóque vastissimorum nemorum

Hollandiæ etymon.

in aquis fluctuatione, tradiderit Plinius, arcana sanè naturæ miracula non sine animi voluptate intellecturi. Hæc ergo ejus sunt verba: *Quædam insulæ semper fluctuant, sicut in agro Cæcubo & eodem Reatino, Mutinensi, Statoniensi. in Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca silva, quæ numquam die ac noctu eodem loco visitur. In Lydiâ quæ vocantur Calaminæ, non ventis solùm sed etiam contis quo libeat impulsæ, multorum civium Mithridatico bello salus. Sunt & in Nymphæo parvæ, saltuares dictæ, quoniam in symphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum moventur. In Tarquiniensi lacu magno Italiæ duæ nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes, nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam numquam.*

Hollandiæ termini.

Hollandia ab Septemtrione & occasu clauditur mari Oceano: à meridie Mosam habet & Brabantiam: ab ortu partim est lacus Flevi, vulgò de Zuyder-zee/ partim ducatus Geldriæ. sic ut peninsulam verè, non autem uti quidam dicunt creduntque insulam Batavorum efficiat. Irrigatur maximis fluvijs Rheno & Mosâ, qui compluribus velut ramis & cornibus alia passim atque alia adsciscentibus nomina, eam pererrant. Quibus incolæ tamen non contenti, maximam ipsi naturæ artem atque industriam, adjecerunt: factis passim tot tantisque canalibus, alveis, fossis, alijsque id genus aquagijs, ut non omnia tantùm opida, sed & pagi plerique terrâ simul & aquâ commodè possint adiri. Regio ipsa palustris, & stagnis lacubus, sinibus, passim referta. in qua mare unà, cum cornibus Rheni varias passim efficit insulas, suis quasque vocabulis quidem distinctas, sed generali tamen Hollandiæ nomine, uti suprà jam diximus, comprehensas. Cœlum, non obstante ingenti aquarum copiâ, & ob ventorum salubritatem marisque salsedinem, & ob maximam habitationum, aëra, ut Venetijs quoque contingit, purgantium, densitatem, benignum apprimè & clemens. Solum adeò humile atque depressum, ut omnia pænè flumina, omnes majores & reciprocum maris æstum admittentes fossæ, ne videlicet ipsam terram inundent, aggeribus clausa sint. unde multis in locis, non sine ingenti admiratione, aquas videas longè quàm terra sit altiores. Estque in tantum aquosa hæc tellus, ut majori ex parte paucissimas tantùm arbores, fruges etiam pauciores producat. etsi antiquitus tamen, adeóque Diocletiani & Maximiani Imperatorum temporibus, legatur silvis admodùm densa fuisse: nec legatur dumtaxat; sed in partibus mari ereptis, vel ab eo derelictis, hodiéque sub terrâ ingens inveniatur procerissimarum simul & vetustissimarum arborum copia, obrutarum, ut quidam existimant, à procellis & tempestatibus, quo tempore pater Oceanus, multis post Iulium Cæsarem sæculis, terram hanc inundavit. quod accidisse comperior triennio antè quàm Carolus Calvus, ut posteà dicam, erexisset eam in Comitatum, id est anno Christi 860, quando nempe tam spurca in eam tempestas, tamqúe horribiles & monstruosi debacchati sunt venti, ut inde ab illo jam tempore, solum aquis plurimùm illic regnantibus obrutum, ac multò quàm antè depressius, indolem etiam atqúe naturam mutaverit. quæ tanta ejus humilitas atque aquositas in caussâ est, ut tritici admodùm parum, secalis etiam minùs producat. quo utróque tamen frumento usqueadeò quidem abundat, ut complures Provincias eo impertiatur, sed invecto nimirum cùm ex alijs mundi partibus, tum nominatim ex Daniâ & terris septemtrionalibus, vulgò dictis Oostlandia. Vinum tellus non gignit, cujus major tamen in eâ est copia, próque incolarum numero, etiam usus, quàm in ullâ Provinciâ illud gignente. sed importatur videlicet aliunde, & præcipuè vinum Rhenanum. Linum terræ negatum est; tamen major in eâ conficitur linteorum tenuium vis, quàm in ullâ totius mundi plagâ. sed nanciscitur linum ex Flandriâ, nonnumquam & terrâ Leodicensi, item Oostlandiâ, etsi non eâ bonitate, quâ ipsum vernaculum. Lanarum pænè est expers, cùm innumeros tamen conficiat pannos, & præsertim villosos, suppeditantibus ipsi lanas Hispaniâ, Angliâ, Scotiâ, nonnumquam & Brabantiâ. Materiam non producit, & plura tamen in eâ struuntur navigia, plures lignei aggeres, aliáque id genus opera, quàm in reliquâ omni, pænè dicam, Europâ. sed ligna submittit præsertim Oostlandia, cum Provincijs adjacentibus.

Soli cœlique ingenium.

ADDITAMENTUM. [*Lusit in hac Hollandicæ terræ miracula elegantissimo epigram-*

grammate Magnus ille Musarum Antistes Iosephus Scaliger, quod non possum quin hic adscribam. est autem tale:

De mirandis Bataviæ.

Ignorata tuæ referam miracula terræ
Dousa, peregrinis non habitura fidem.
Omnia lanitium hic lassat textrina Minervæ.
Lanigeros tamen hinc scimus abesse greges.
Non capiunt operas fabriles oppida vestra.
Nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acervi.
Pascuus hic tamen est, non Cerealis ager.
Hic numerosa meri stipantur dolia cellis.
Quæ vineta colat nulla putator habet.
Hic nulla, aut certè seges est rarissima lini.
Linifici tamen est copia major ubi?
Hic mediis habitamus aquis. quis credere possit?
Et tamen hic nullæ Dousa bibuntur aquæ.]

Fundus, & ut sic dixerim, fundamentum opum & fructuum hujus terræ in pratis consistit & pascuis, pecori nutriendo saginandóque perquàm idoneis. hinc in venis illis sive fodinis ustibilis cespitis suprà nobis descripti. unde numerosissima hic multitudo equorum præsertim, item vaccarum & boum. *Opum Hollandiæ fundus.*

Equi vasto in primis sunt corpore, & quamvis capite aliquantulùm graviores, admodùm tamen pulchri, atque utibiles, & præsertim in bello. quin & indies fiunt meliores: conantibus scilicet incolis jam ab annis aliquot retrò ipsam sobolem emendare, & Hispanicis aliisque præstantis generis equis naturales suorum defectus explere. moris autem, eorum complures, statim ut facti sunt grandiusculi, educandos mandare in Frisiam: quoniam experimento compertum est, quod & Ariostus noster alibi indicat, & fortiores eos & alacriores in pascuis illis evadere: cùm interea equi in Frisiâ ipsâ progeniti, non sint eâ corporis pulchritudine præditi, quâ ii quos dedit Hollandia. rem profectò considerabilem! quod nimirum in tantâ terrarum vicinitate, tanta inveniatur naturæ diversitas, sitque regionum istarum altera generando magis, quàm educando, altera rursùs enutriendo magis, quàm producendo huic pecoris generi opportuna. Boves Holládici magnitudine juxta & formâ laudabiles. eadem quoque de vaccis est ratio. quarum ex lacte ea conficitur casei simul & butyri vis, ut nó nisi qui coram adfuerit, oculisque aliquatenùs usurpaverit, induci umquam possit ut credat. Certum est, pretium ex utróque lactario per Hollandiam colligi solitum, jure meritò comparari cum eo quod reddunt aromata, quæ in Belgicam importari solent è Lusitaniâ, etsi horum, ut in Antuerpiâ suprà ostendimus, in millionem quotannis, & eo amplius, abeat ratio. Neque hoc mirum videbitur ei, qui vel ex unico isto exemplo de re totâ voluerit judicare: quod videlicet unus Holládiæ pagus, Assendelfium nomine, unicâ Bevervico, Harlemo duabus leucis abjunctus, quatuor millia soleat numerare vaccini pecoris capita, quarum singulæ quidem, æstate hibernam inopiam compensante, binos quotidie lactis reddant cantharos, vel ut vulgò appellant stopas, seu lota. Iam verò ea lactis ubertas, quam reddere perhibent quatuor alios pagos, Assendelfio pęnè conterminos, Ostsanam nempe, Westsanam, Crommeniam, & Crommenierdicum, tam est prorsùs immensa, ut non ausim eam memoriæ prodere. illud quidem apertè constat, factam haud ita pridem inter honestos aliquot viros, quorum in numero & Ioannes Benningius fuit, Hollandiæ Consiliarius, factam inquam fuisse sponsionem, ac reipsa compertum, quinque illos prædictos pagos, Assendelfio nempe intrante, majorem quotannis lactis copiam reddere, quàm sit ea vini Rhenésis, quod Dordracum solet conduci: etsi hujus liquoris, ob publicú ejus in hoc opido Belgicæ nostrę emporium, immanis planè & admirabilis vis sit. Distribuitur verò hæc tanta casei butyrique multitudo primum per totam hanc Belgicam, ubi maxima sanè copia utriusque absumitur atque. hinc in Germaniam porrò, inque Angliam, *Equorum Hollandicorum bonitas.* *Boves & Vaccæ.*

atque

atque Hiſpaniam. Conflatur deinde & ingens pecuniarum ſumma ex ceſpite illo uſtibili, qui ex Provinciâ iſtâ quotannis evehitur. quod vel ex vectigali illo faciliimè colligas, Goudę ſolito pendi, ac ternis amplius ducatorum millibus in ſingulos annos locari: etſi perpuſillum tamen ſit pretium quod in quamque menſuram imponitur. ita quidem ut numerus menſurarum myriada longè excedat: ijs quæ alijs terræ partibus exportantur, & vectigal hoc alibi ſolvunt, tum & maximâ illâ ceſpitum vi, quam cives in proprios ſuos uſus convertunt, in hunc numerum non intrantibus. Subſiſtit præterea tellus perpetuâ illâ maximâque piſcatione navigationéque, peculiaribus planè proprijſque Hollandorum profeſſionibus. in quos etiam adeò momentoſos fines ſola Hollandia amplius octingentas habet juſtæ magnitudinis corbitas, id eſt naves, quæ ſingulas minimùm, nonnullæ quaternas & quinas, plurimæ autem ternas in ſummo malorum faſtigio præferunt corbes, & ut minimùm ferè centenas, ad ſummum tricentenas & quinquagenas laſtas, quas dicimus, ſingulæ capiunt. habet hinc ſupra ſexcentas naves minores, ex earum genere, quas Latinè ſcribentes halecarias, ipſi *Buſſas* appellāt, quinquagenarum, vel ut plurimùm centenarum laſtarum capaces.

Ingens navium numerus.

Patet autem hæc regio, quam Hollandiam propriè dicimus, in circuitum leucas circiter ſexaginta. latitudo nuſquam eſt tanta, quin conſtitutus aliquis in quacumque telluris parte, ſex eam horarum ſpatio poſſit emetiri. & anguſto tamen hoc ambitu viginti & novem includit opida muris clauſa: Dordracum nempe, Harlemum, Delfos, Leidam, Amſterodamum & Goudam, primarias terræ totius urbes: hinc Enchuſam, Hornam, Alcmariam, Purmerendam, Edamum, Monachodamum, Weſopiam, Nardam, Woerdam, Veteraquinum, Schoonhoviam, Iſelſteinium, Vianam, Lerodamum, Aſperam, Huclemium, Goricomium, Worcomium, Heuſdam, Roterodamum, Schidamum, paullóque inferiùs Gertrudobergam & Sevenbergam. Præter hæc opida muris cincta habet & quædam opidula, qualia Medenblica, Bevervicum, Muda, Neoportus, Vlardinga & Graveſanda. quæ & ipſa muris aliquando fuere circumdata: ſed cùm externis hoſtium bellis, tum civili diſcordiâ, alijſque id genus calamitatibus, vel in totum, vel majori ſaltim ex parte reſtant ijs exuta: etſi tamen ijſdem adhuc gaudeant privilegijs, eodemque habeantur loco & gradu, quo tunc cum mœnibus clauderentur. Habet denique ſupra quadringentos pagos, & inter eos complures, qui, excepto quod mœnibus careant, non adſpectu tantùm & formâ, ſed conditione quoque & jure, mediocribus opidis pares ſunt. talis, ut mox dicturus ſum, nominatim eſt Haga. Extra verò hoc territorium, vel ut melius dixerim continentem, invenias in Hollandiæ ditione etiam aliquot Inſulas. quarum præcipuæ, ſi ſeptemtrionem adſpicias, Flevolandia, vulgò **het Vlielandt**/ juxta Flevum, oſtium quondam Rheni: Teſſelia, vulgò **Texel**/ & Wiringia, cui nomen à voce **Wier**/ algam ut volunt ſignante, cujus tanta ibi eſt copia, ut & aggeres eâ ſartos tectos conſervent. Ad ortum, in ſinu quem vocant **de Zuyder-zee**/ ſunt Urca & Enſia, pagis quibuſdam inſeſſæ. Ad meridiem inter Mervam & oſtium Moſæ ſunt Vornia, vulgò **'tLandt van Voorn**/ Goereda, Somerdica, quæ & ipſa dicitur Vornia, Corendica, & Collis Petrinus, vulgò **Pierſhil.** Ordines hujus Comitatus conſtant è terræ Nobilibus, & ſex primarijs Civitatibus. Sed pergamus deinceps ad peculiarem ſingulorum membrorum deſcriptionem. & primò quidem expediamus urbes illas primarias.

Hollandiæ ambitus.

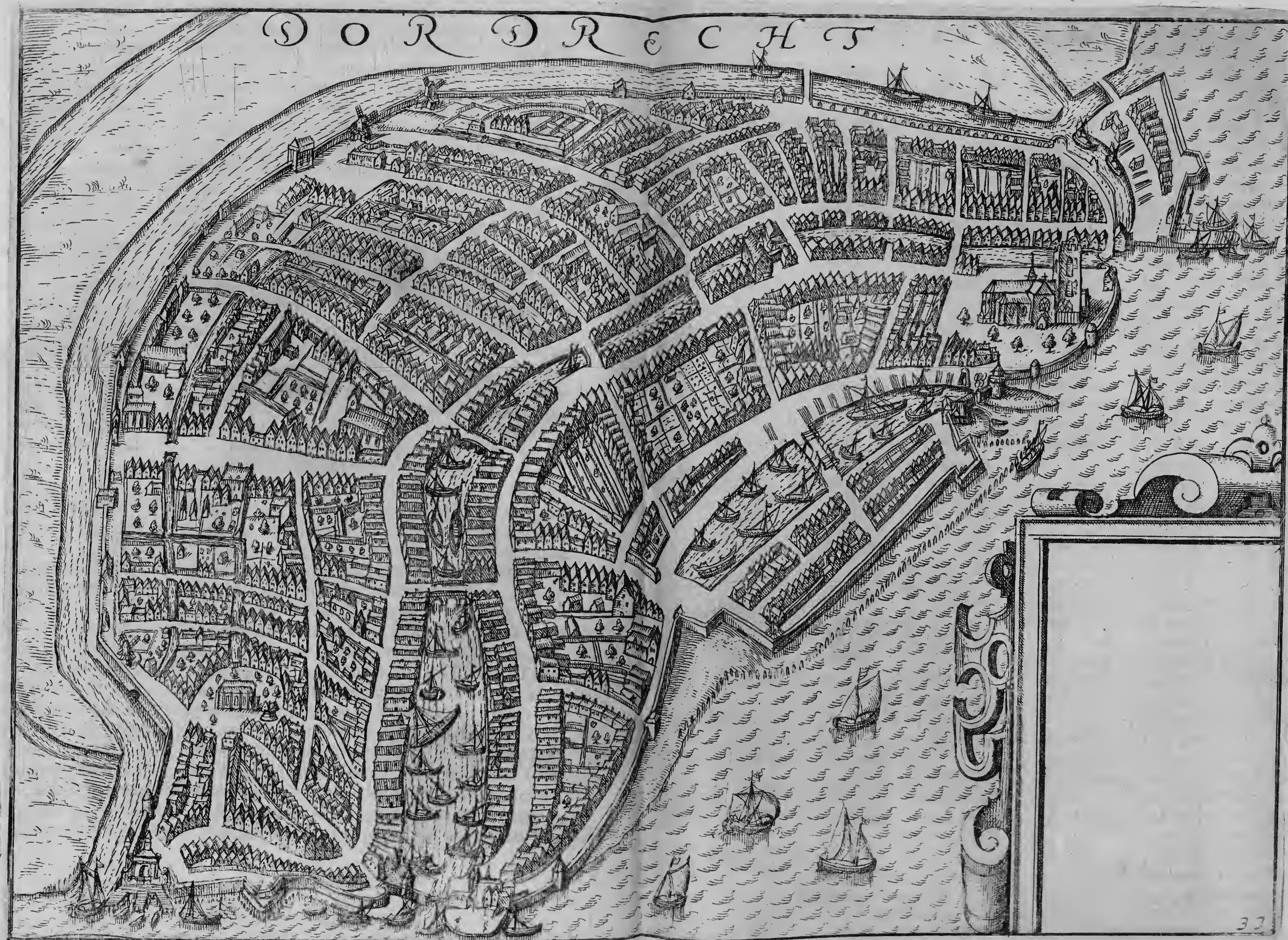
Numerus opidorum.

Pagi.

Inſulæ aliquot juris Hollandici.

Ordines Hollandiæ.

DE-

DORDRECHT
32

DESCRIPTIO VRBIS DORDRACI.

ORDRACVM pervetusta hujus Provinciæ urbs est, sita in ipso Mervâ. quod flumen quia ex Rheno Mosâ & Lingâ urbem præterfluentibus nascitur, non desunt qui adserant, quatuor eam adjacere fluminibus. quaipsâ imagine nuper fuit expressa, cùm anno 1549 ingrederetur eam in felicibus suis auspicijs Hispaniarum Princeps Philippus, subscripto hoc disticho, Admirabilis opidi situs.

Me Mosa & Walis cum Lingâ Mervaq; cingunt.
Æternam Batavæ virginis ecce fidem.

Utut sit, redacta est inter hasipsas aquas in Insulæ formam, idque anno demùm 1421, quo tempore Vahalis simul & Mosa, exæstuante in eos Oceano, ex agro anteà inter hancipsam urbem & Brabantiam interjecto, effecerunt immensum illum aquarum gurgitem: absorptis violenter septuaginta duobus egregijs pagis, & in ijs plus centum hominum millibus, qui cum omnibus suis fortunis miserando illo diluvio perierunt. Diluvium memorabile. Recuperantur tamen paullatim & vindicantur ab undarum injuriâ nonnullæ agrorum hac clade adobrutorum partes, idque propriâ quadam hisce hominibus & laudabili admodùm ratione, de quâ posteà in Zelandiæ descriptione dicturus sum. Capitur ex jamdictâ occasione in eodem hoc Mervâ, præter alia quædam optimorum piscium genera, acipenserum salmonumque immensa vis. Piscatio acipenserum & salmonum. qui largissimâ etiam copiâ capiuntur in lacu Flevi, & præsertim ad opidum Campas. Dordracum Goudâ quidem non nisi quatuor, Ultrajecto septem leucis abjunctum est. opidum pulchrum, dives, potens, amplisque & elegantibus ædificijs densum. primarium ejus templum, eximiâ hercules specie, Deiparæ Virgini sacrum est. Dordracenus fuit Guiljelmus Lindanus, Episcopus, uti suprà meminimus, Ruræmundensis, qui magnâ suâ cum dignitate & laude, nec minori emolumento, electus posteà fuit in Episcopum Gandavensem. Est in hac urbe emporium, vel ut Itali appellamus *stapula* vini Rhenensis: item grani, seu frugum, quæ Geldriâ, Cliviâ, terrâ Iuliacensi, alijsque provincijs mediterraneis, importantur. sic ut non unâ de caussâ Dordracum mercimonijs floreat, sitque amplum simul & civibus frequens. Quia verò in hac nostrâ descriptione crebrò facimus mentionem *stapularum*, quibus equidem nostro sermone non facilè aliud dederim nomen, operæ pretium est, quò meliùs capiamur, lectori exponere, quidnam tandem sit *stapula*, quæqúe conditiones ejus & jura. Stapula, & conditiones ejus ac jura. *Stapula* igitur vox est origine Gallica, quam ipsi dicunt *estaple*, ductâ significatione è numero plurativo Latini nominis *stabulum*. significat autem communiter forum, seu locum publicum in urbe aliquâ designatum, quò Principis auctoritate & privilegio, vina, frumenta, aliæqúe merces exoticæ vendendi caussâ convehuntur. verbi gratia, Atrebatum Arthesiæ *stapulam* habet vini ex Galliâ in illas oras terrestri itinere convehi soliti. quod necessum propterea ut negotiatores priùs eò conducant, & in usum emturientium per aliquod tempus in foro venum exponant, quàm aliò possint transferre. lapso autem hoc tempore, & persolutis reipublicæ vectigalibus, civibusque ut fas est prospecto, vina quocumqué visum est avehunt. Middelburgum Zelandiæ *stapulam* habet vinorum ex Galliâ, Hispaniâ, Lusitaniâ, Provincijs cæteris, in hanc Belgicam advehi solitorum. quare tenentur tam nautæ quàm negotiatores naves suas vinarias eò advertere, & vina in actam illam exponere. unde porrò vectigalibus ritè depensis, ea, quò lubitum est, transportant. Privilegia *stapularum* Dordracensium id potissimùm sanciunt, ut quicumqué vel Rheno vel Mosâ conducunt aliqua vina, frumenta, materiem, aliásve id genus merces, & præter urbem hanc navigant, naves in ejus

portu exonerent, persolutisque inibi debitis vectigalibus, merces in civium naves impositas, quocunque visum est, transvehant. nisi tamen cum publicanis aliter paciscantur. Licet autem hæc privilegia hodie multùm inter se discrepent, idqué pro mercium juxta & urbium quibus concessa sunt ratione: omnia tamen à primâ sui origine vetus *stapulæ* nomen conservant. Cumqué variæ passim in ijs quæ situ maximè oportuna sunt Belgicæ opidis habeantur hujusmodi *stapulæ*, non potest quin summa tam publicè quàm privatim in Principem subditosqué inde redundet utilitas.

Additamentum. [*Dordraco, vel (ut alij vocant) Durdrechto nomen est à Dureto quodam, & Teutonicâ voce* Drecht/ *quæ ut existimat Iunius, Latinis forum significat. quasi dicas* forum *Dureti. itidem uti forum Sempronij, Cornelij, Iulij, &c. Est autem Hollandiæ nostræ metropolis, in quâ olim inaugurari solebant Comites. qui amplißimis eam hoc nomine privilegijs exornarunt. inter alia quidem, ut sit velut asylum ac tutum quoddam perfugium, ijs qui violētiâ creditorum oppreßi, nomina sua nequeunt expedire, ideoq; à carcere sibi & arctiore custodiâ metuunt. his inquam Dordracum se licet recipere, inibiq; tantisper liberè agere, dum cum creditoribus transigant. Est deinde Dordraci & officina monetaria Comitatus Hollandiæ.*]

DESCRIPTIO HARLEMI.

Etymon nominis.

Situs.

Onditvm fuit Harlemum à viro quodam illustri nomine Lemo, unde Teutonicâ voce appellatum est Heer-Lem/ id est Dominus Lemus. Distat Amsterodamo tribus leucis, estqué luculentum in primis opidum. in quo inter alia contexuntur quotannis ad duodecim millia panni. ędificia habet admodùm splendida commodáque, & plurimis intus forisqué amœnissimis pratis nemoréque perpulchro decorum est. quo fit ut & saluberrimo gaudeat cœlo, & propinquo pulcherrimorum pagorum arciumqué fruatur adspectu. magnitudine reliquas omnes Hollandiæ urbes præcellit, etsi ordine tamen Dordraco posterius. primarium ejus templum dicatum est Divo Bavoni.

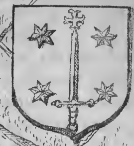
Additamentum. [*Derivant pleriq; Harlemensium rerum scriptores originem nominis à Domino quodam Guiljelmo, filio Dittibaldi regis Wiltorum. sic ut dictum priùs adfirment* Heer-Willem/ *atq; inde molliore pronuntiatu & absorptâ per syncopen syllabâ,* Heer-Lem. *Insignia ejus ensis argenteus in scuto, seu campo ut vocant, rubro, cruce & quatuor stellis conspicuo. data hæc opidanis ob insignem virtutem & fortitudinem, quâ usi olim in expugnandâ Syriæ Damiatâ.*]

Inventio typographiæ.

In hac urbe, non publicâ tantùm incolarum aliorumqué Hollandorum voce, sed & scriptorum quorumdam suffragio, alijsqué aliquot monumentis, inventa primùm traditur typographia, id est ea librorum formulis excudendorum ratio, quæ hucusqué passim in usu est: sed auctore, ante perfectam & evulgatam artem, extincto, famulus, uti narrant, Moguntiacum abijt. ubi edito levi aliquo artis specimine, perbenignè fuit acceptus. Moguntini verò cùm summo studio in hoc tantum negotium incubuissent, consecuti sunt tandem integram ejus notitiam. unde increbuit posteà & cum tempore magis magisqué invaluit fama, prodijsse ex eâ urbe hanc tam insignem scientiam. Ego sanè de rei ipsius veritate nec possim nec velim decernere, puta quam satis habeam, ut ne urbi regioniqué isti præjudicem, obiter attigisse. Sed audiamus de eâ differentem in libris de Inventoribus rerum Polydorum Virgilium: *Ioannes Cuthembergus, natione Teutonicus, equestri vir dignitate, ut*

HAERLEM

1 Stathuys
2 Martuelt
3 phalsgrauenhof
4 S. Margriten Conuent
5 S. Catherinen Conuen
6 S. Magdalenen Conuent
7 Witte heeren Conuent
8 thof van z ÿ Ex. Naßau
9 De Clueueniers doelen
10 Doßemarct

11 T pesthuys
12 De doelen
13 Doude doelen
14 Tclockhuys

re, ut ab ejus civibus accepimus, primus omnium in opido Germaniæ, quam Moguntiam vocant, hanc imprimendarum litterarum artem excogitavit, primumq; ibi exercere cœpit: non minore industriâ reperto, ab eodem, prout ferunt, auctore, novo atramenti genere, quo nunc litterarum impressores utuntur. Decimo sexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458, quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus, Romam primò in Italiam attulit, quam deinde Nicolaus Ienson Gallus primus mirum in modum illustravit: quæ passim hac tempestate per totum ferè terrarum orbem floret.

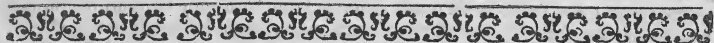
Non debebat sanè Polydorus hic omisisse Aldum Manutium, civem Romanum, virum utráque linguâ doctissimum. qui omnium planè doctorum judicio, summâ profectò cum diligentiâ & laboribus indefessis, nullâ omninò sumtuum & privati sui incommodi, sed honoris tantùm & publicæ utilitatis habitâ ratione, typographiam omnibus numeris suis absolvit. ita ut nihil usquam audires, nihil quisquam expeteret, præter typos Aldinos. quia scilicet adeò nitidi, adeò elegantes, ut existimarent pleriqúe eum uti argenteis characteribus. quin & hodie, licèt expolitâ jam arte, vix invenias tamen, qui hominem superet. ante quem, siquis verè examinet, re videlicet recèns inventâ, editiones omnes ineptæ, incultæ, mendosæ, ac sine venere ullâ & gratiâ. ipse verò, nihil inausum linquens, ingenio simul & judicio artem polivit, ex difficili facilem expeditamqué reddidit, & ad summum (ut dixi) perduxit fastigium. neque tantùm ipsammet artem, sed quâ erat insigni doctrinâ, etiam plerorumque auctorum scripta, ingenti sua cum laude, castigavit. & quid amplius? ipse, ni fallor, omnium primus libros Græcos excudit. quam in rem eo quidem incumbebat studio, eâ perpetuò utebatur vigilantiâ, ut nequà posset interpellari, adeuntibus sese statim aures velleret hoc pulcherrimo monito, bessalibus litteris scripto & ad Musæi fores appenso: *Quisquis es, rogat te Aldus etiam atque etiam, ut siquid est, quod à se velis, perpaucis agas, deinde actutùm abeas, nisi tamquam Hercules, defesso Atlante, veneris suppositurus humeros. semper enim erit, quod & tu agas, & quotquot huc attulerint pedes.* Ex hac autem divinâ inventione typographię, præterquam quod innotuerint nobis innumera omnium pęnè linguarum volumina, quæ hac demùm viâ prodierunt in lucem, cùm alioqui latitarent, ac velut intercidissent, maxima illa summo cum fructu conjuncta exurgit commoditas, quam non tam ipsi typographi, quàm studiosi, omnesque adeò generatim lectores ex eâ percipiunt. Subjungam hisce & aliud, quod videlicet Lusitani adfirment, neque desint qui litteris etiam prodant, typographiam nec in vastâ illâ, opulentâ ac bene institutâ Sinarum in Indijs orientalibus regione ignotam esse: adserentibus incolis eâ se usos jam à millenis aliquot annis retro. quod ipsum tamen haud usqueadeò mirum sit: cum in beatis illis oris innumeras ferè, adeóque plures fortasse quàm in alio ullo terrarum tractu, admirandæ antiquitatis invenire sit elegantias, adfabrè prorsùs atque industriè elaboratas: ut non hominum modò relationes & rarissimæ quædam illinc allatæ merces ostendunt, sed in peculiari quoque descriptione, quæ (ut spero) brevi visura est lucem, summâ cum animi voluptate est legere. Aldus Manutius.

ADDITAMENTUM. [*Ea quæ Auctor noster hic obiter tantùm attingit de inventione typographiæ, fusiùs certiusq; in Bataviâ suâ exequitur doctissimus Hadrianus Iunius. qui validis sanè & prorsùs invictis argumētis ostēdit, nobilissimam artem, Harlemi primùm excogitatam ab Laurentio quodam Ioannis, cognomento Costero. cui suffuratus instrumentum omne Ioannes Faustus, infaustus Domino famulus; Amsterodamum primùm, inde Coloniam, atq; hinc Moguntiacum tandem profugit. plura vide apud eumdem Iunium, & Moguntinenses falso ex hoc mustaceo sibi laureolam petere, discito.*]

Harlemo natus fuit Nicolaus Simonius, doctus & venerandus Antistes. item Albertus Ioannis, ordinis Carmelitarum, vir insigni doctrinâ, & complurium operum scriptor. Conducta est in hanc urbem, narrante Iacobo Mejero, & consentientibus non Hollandiæ tantùm annalibus, sed & publicâ omnium voce, anno Christi 1403, mulier quædam marina, sive Syren dicenda est, nuda & muta; quam ceperant piscatores in lacu quodam Hollandiæ, quò videlicet tempestatibus agitatum mare ipsam expulerat. vestita & assuefacta paullatim esui panis, lactis, & aliorum id Viri scriptis illustres. Nereides & Tritones.

 genus

genus ciborum, etiam nere & reliquum opus domesticum exequi didicit, crucis insuper signo honorem & reverentiam exhibens, aliosque usurpans ritus, quos à dominâ docebatur. vixit autem complures annos, sed muta perpetuò perstitit. Adfirmant item pro certo, annis abhinc circiter quadraginta, captum fuisse in mari Frisico quemdam Tritonem, seu, ut vulgò vocant, virum marinum, toto corporis habitu nobis adsimilem, nisi quod barbâ & cætero capillitio hispidus admodùm esset atque setosus. assueverat autem & iste tum panis, tum cæterorum in usu quotidiano cibariorum esui, etsi initiò tradant fuisse prorsùs ferum, neque feritatem illam umquam omni ex parte potuisse exuere. vixit annos complures, sed perpetuò mutus, tandemque populari morbo, quem jam semel evaserat, perijt. Nicolaus Nicolaius, homo antiquâ virtute & fide, retulit mihi, præter alia multa documenta, audivisse se ex Casparo Lævini, Consiliario, & quodam Magistro Petro, à secretis Senatus Hollandiæ, amicissimis sibi Collegis, ipsos scilicet hominem illum marinum coràm sæpè vidisse, & permulta de illo narrasse. Invenimus prætereà in annalibus nostræ Hollandiæ, quod & Romam id ævi Gilberto cuidam, doctori medico, scripsit Cornelius Amsterodamus, captum anno 1531 in mari Norvegico, non procul ab *Elepach* opido, virum quendam marinum, eâ corporis facie, ut videretur Episcopus aliquis, sacro amictu indutus. qui & oblatus fuerit Regi Poloniæ, sed cum nollet quidquam gustare, triduo tantùm vixerit, nullâ interim editâ voce, prçter altissima quædam suspiria. & hujus quidem Episcopi hodiéque penès me extat effigies. Sunt reverà hæc talia monstruosa & nova: sed qui attentiùs consideraverit ea quæ de similibus viris marinis jam olim inventis memoriæ produnt Plinius & alij quidam auctores gravissimi, non usqueadeò ista mirabitur. minùs verò is qui expenderit, quidnam ijdem illi scriptores referant de Tritonibus alijsque monstris marinis, déque Faunis & Satyris. quorum etiam, libro de vitâ Paulli primi anachoretæ, tamquam rei prorsùs indubitatæ, meminit Divus Hieronymus.

DESCRIPTIO VRBIS DELPHENSIS.

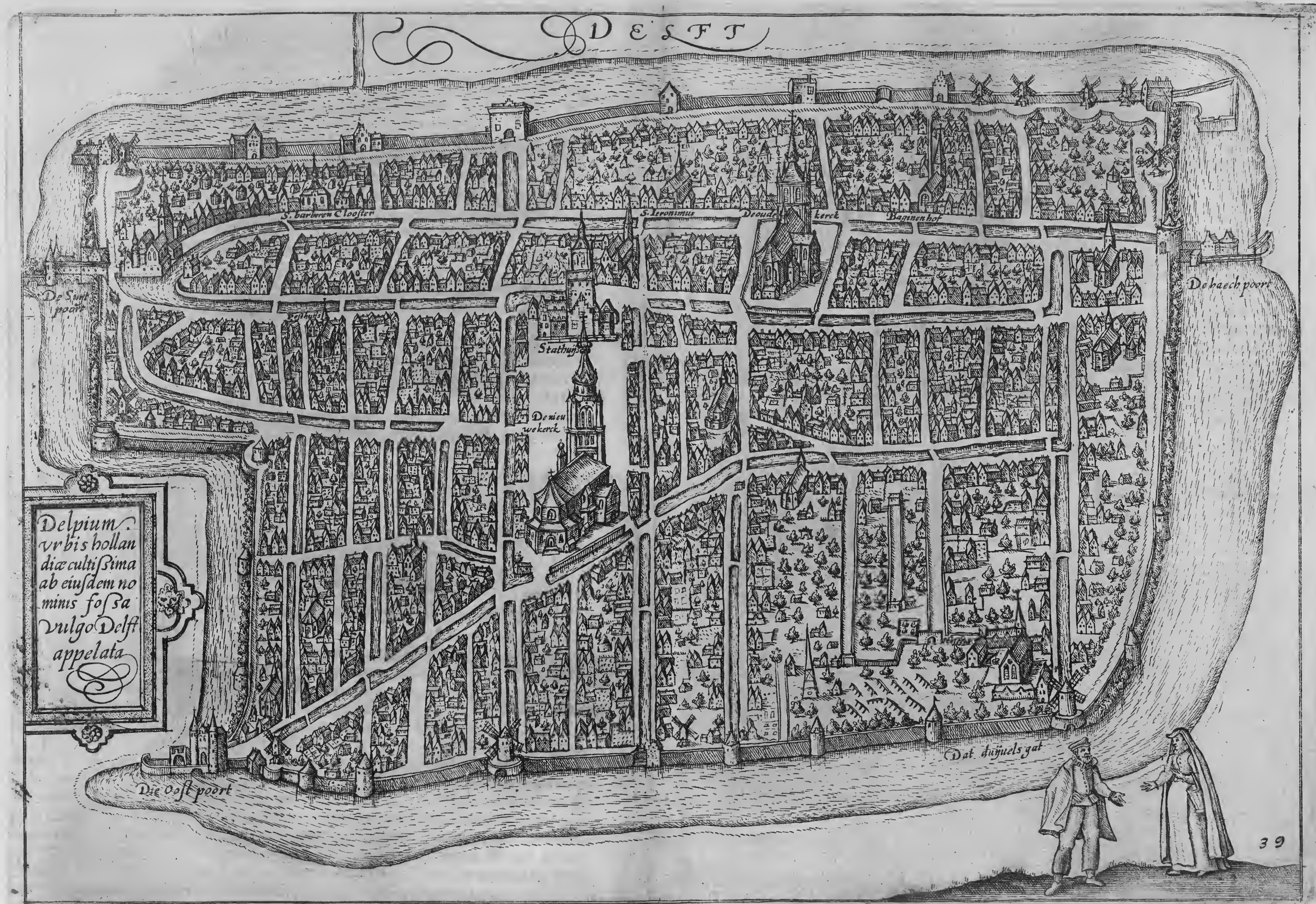
Etymon. DELFVM, vel ut alij vocant Delphi, nomen habet à fossâ, seu canali illo aquarum, inde usque ex Mosâ in urbem perducto. fossam enim isti vulgò appellant *Delf*. Distat autem Roterodamo duabus leucis, estque opidum grande, omni ex parte cultissimum, cumque çdificiorum splendore, tum viarum etiam laxitate perquàm amœnum. templa in eo magnifica valdè & sumtuosa, quorum primarium sacrum est Divo Hippolyto, viro, ut ipsi perhibent, Italo. Condidit Delphos Godefridus, cognomento Gibbosus, Dux Lotharingiæ, is qui circiter quadriennium occupaverat Comitatum Hollandiæ, cùm navali in Mosâ prælio victus fugatusque fuit à Diderico quinto, legitimo terræ Principe. Incidit ista urbs in gravissimam calamitatem anno Christi 1536, cùm fortuito quodam incendio major ipsius pars, non sine maximo civium damno, deflagravit. sed instaurata est denuò, & in pulchriorem quàm anteà faciem restituta. Visa in illo incendio & à multis observata est rara & memorabilis quædam res, cui similem fortè nec nostra nec prisca vidit memoria. Notat quidem, & merito, Plinius, cumque eo non pauci scriptores, ceu rarum quiddam & observatu dignum, pullos ciconiarum, parentibus jam senectâ defectis, ac volandi impotentibus, de alimentis prospicere: verùm id quod Delphis circa hasipsas aves evênit, longè profectò est majus, & memoriâ dignius. Sita est ea urbs loco admodùm commodo harum avium pastioni: quarum idcircò innumeros ferè

Conditor.

Incendium.

Mira ciconiarum pietas.

i n do-

DELFT
Delpium. urbis hollandiæ cultissima ab eiusdem nominis fossa Vulgo Delft appelata
S. barberen Clooster
S. Ieronimus
De oude kerck
Baginenhof
De Suyt poort
De haech poort
Stathuys
De nieuwe kerck
Die Oost poort
Dat duyuels gat

in domorum culminibus passim conspicias nidos. accidit autem hoc jamdictum incendium quinto nonas Maijas, quâ tempestate pulli jam solent esse grandiusculi. seniores ergo Ciconiæ, igne jam nidis appropinquante, visæ sunt magno primùm conatu anniti siquâ pullos flammis possent eripere; quod cùm horum jam grandi-tas gravitasque vetaret, illæ aut alis expansis natos tutatæ sunt, aut nolentes his superesse, passæ sunt se cum ijs exuri. Deprehendi postillà, Casparum Veldenium, faceto illo in laudem hujus avitij scripto, peculiarem facere Delphensis hujus historiæ mentionem, testem, vel si solus sit, locupletissimum. Conficiuntur hic magnâ copiâ tenuissimi quidam. ac magni nominis panni. tum & alij viliores, ac raro & crasso textu. sed coquuntur præsertim varia. melioris notæ zythi sive cervisiæ genera. quæ in Zelandiam maximè, hinc in alios porrò terrarum tractus mittuntur, atque uberrimo quæstu Delphenses divitant. Delphis natus fuit abominandus ille David Georgius, opificio pictor, ex eorum reliquijs qui Westphaliæ Monasterium pridem infecerant. hic obscuro prorsùs loco natus, neque litteris ullis excultus, eo tamen ingenij fuit acumine, ut non conditor tantùm & caput Novæ cujusdam sectę extiterit, sed pro Deo se à sectatoribus fecerit adorari, persuasis videlicet, ipsum esse verum Messiam. habebat iste uxorem & liberos, vivebatque in speciem satis civiliter ac modestè, sed reverà omnis religionis & probitatis penitùs expers, nihilominùs (ea est in quibusdam hominibus rerum novarum aviditas, simplicitas, levitas: eà contrà in alijs tempora & occasiones captantibus versutia atque perversitas) hæresim suam varijs monstruosisque admodùm legibus stabilitam per complures Inferioris Germaniæ partes ita jam sparserat, ut non paucos haberet asseclas, nec pœnitendum ex ijs perciperet quæstum, dùm certatim quisque novitio Deo quàm largissimè studet offerre. Sed cùm detecta esset hæc hominis pravitas, & Magistratus in eam quâ par erat diligentiâ severitatéque inquireret, ipse Basilæam profugit, mutato perviàm nomine, & ex Davide Georgij factus Ioannes à Bruc. quo prætextu malitiam suam velans, familiam priùs, inde plurimos etiam ex amicis atque clientibus eò pertraxit. hos instituebat secretò & erudiebat in stultissimâ illâ religione: absentes intereà litteris nuntijsque quantùm commodè poterat firmans, pluresque subinde in partes suas pelliciens. Verùm cùm defecisset ab eo quidam è suis, ipse magnoperè metuens ne res fieret palàm, & posteà puniretur, subitaneâ morte præ animi ægritudine indignabundus interijt, in jamdictâ urbe Basilæâ. quod accidit anno 1556 Magistratus de toto negotio factus certior, studiosè inquisivit in hominis vitam, perductóque ad finem processu, sententiâ suâ corpus sic ut mortuum erat persecutus est, publicatis defuncti bonis. Domesticis, quique præterea culpam agnoscerent, & religionem urbanam susciperent, clementer ignotum est; & totius rei historia typis orbi vulgatâ. Contrà verò nati sunt Delphis viri aliquot clari & virtutibus inclyti. quales non ita pridem Ægidius Vates, & Ioannes grammaticus. sed præ cæteris magnus ille Iuris utriusque Doctor & idem poëta cultissimus, Iodocus Sasboutus, creatus à Carolo Quinto Imperatore Cancellarius Geldrię; qui vicinus jam morti sibi ipse composuit epitaphium, quod hodiéque videre est in primario templo Arnhemiensi, & quia non scitum minùs quàm pium, hic à nobis adscriptum:

David Georgius.

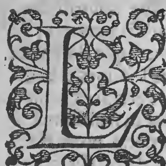
Viri illustres.

Siste gradum. quod es, ipse fui; fortaßis eris cras,
Quod sum, cadaver putridum.
Olim Iodocus eram Sasbout. me misit in auras
Delft clara pars Bataviæ.
Ter denis patriæ caussas decidimus annis,
Pars consili haud ingloria.
Deinde & pacatis Præses jus Cæsare Geldris
Dixi jubente Carolo.
Quid tituli? quid opes? quid nunc sapientia prodest?
Mors summa miscet inferis.
Sola manet virtus homini post funera. solam
Dum vivis hanc ama. Vale.

Hodie inter litteratos Delphenses suo merito numeratur Arnoldus, Iodoci illius Sasbouti filius, juris utriusque Doctor, ac perhumanus profectò & comis admodùm vir, qui & ipse Cancellarius Geldriæ fuit, & posteà summo cum omnium applausu, ob insignes virtutes & eximiam sui præstantiam, factus est Præses Consilij Sanctioris. Est deinde Cornelius Musius, Præpositus Virginum Divæ Agathæ, homo rarâ quadam virtute & litteraturâ, magnus Theologus & Poëta cultissimus. Extra portam Delphensem, & ad leucæ dumtaxat quadrantem, est cœnobium Ordinis Præmonstratensium, quod **Conincx-veld** vulgò appellant, prisco alicui Hollandiæ Principi conditum, nec sæculari minùs quàm ecclesiasticâ jurisdictione, & prælauto annuo censu locupletatum; in virginum aliquot, nobili stirpe prognatarum, Dominas vulgò dicunt, alimentum; quæ priusquam sese obstrinxerint sodalitatis illius sacramento, liberè, cuicumque visum est, nubunt. præclarum profectò & venerandum cœnobium.

Conincx-velt cœnobium.

DESCRIPTIO VRBIS LEIDENSIS.

Leidæ vetus & recens nomen.

LEIDA Delphis abjungitur trium leucarũ intercapedine, estque opidum perantiquum, & juxta quosdam idipsum quod Ptolemæus quidem *Lugdunum Batavorum*, Antoninus verò noster in itinerario *Caput Germanorum* appellat. constat certè antiquis temporibus urbem magni momenti fuisse, adeóque (ut volunt) Prætoris Romani, cum legione inibi subsistentis, perpetuam sedem. à quâ ipsâ legione corruptè fortassis deductum est recens urbis vocabulum, quam Latini videlicet Legiam, & molliore pronuntiatu Leidam indigetant. Sita est plano & humili admodùm solo, & canalibus, fossis, viridantibus pratis, hortisqué fructiferis omni ex parte circumdata. ambitus, præter novemdecim insulas pontibus junctas, triginta & unam includit cymbis & actuarijs navibus circum undique navigabiles. pontes in universum numerat centum & quadraginta quinque, quorum centum & quatuor quidem è lapide, cæteri autem ex ligno. Numeratur, ut diximus, Leida inter sex primarias urbes Bataviæ, estque agri illius caput quem vulgò Rinlandiam nuncupant, novem & quadraginta tum pagos tum vicos territorio suo complexum. quorum plerique agrestes suas opes in urbem venales important, unde summa hic rerum è terrâ nascentium copia. sicuti maris quoque leucâ tantum abjuncti propinquitas maximam ei suppeditat marinorum piscium abundantiam. fluviatiles verò tam aves quàm pisces ubertim semper hic prostant. In summâ est opidum luculentum, nitidum, & amœno inprimis adspectu, bonisqué & commodis tam privatis quàm publicis ædificijs valdè concinnum. Summum templum dedicatum est Divo Petro. Leidæ fiunt quotannis plus duodena pannorum millia. Fœminæ Lugdunenses formâ & candore Batavicas omnes præcellunt. cœlum quoque Lugduni longè quàm alibi usquam in totâ Provinciâ temperatius. Est hic arx quædam, seu burgus, cujus cum laude meminit Ianus Dousa mox nobis dicendus, dum sic alibi canit,

Situs.

Leida caput Rinlandiæ.

Annonæ ubertas.

Fœminarum Leidensium forma.

Arx, seu burgus Leidensis.

Putatur Engisthus Britanno
Orbe redux posuisse victor.

Nullæ quidem in burgo hoc domus, sed fructibus undique & arboribus cingitur. tum & puteum habet in medio, eâ quidem profunditate, ut nescire me fatear, quomodo situs ferendo sit. opus est valdè antiquum, & à Romanis, ut perhibent, conditum. Ab hoc puteo autem & titulum simul & insignia gentilitia desumsisse videntur Illustrissimi Wassenarij, adeò inclytæ vetustatis familia, ut proverbiali

schema-

LVGDVNVM BATAVORVM LEYDEN IN HOLLANT.
SEPTENTRIO
De marentoren
De munck toren
De lange vesten
Den ouden rijn
Die hout mart
Den rijn
De pellicaen toren
De corte weste
De niewe herberge
De niewe poort
Tnoort eindt
De Oroosteen
Dat koej poort
ORIENS
OCSIDENS
Den niewen Rijn
De Novel straet
Dat huijste bem
Burgondien
Oostenryck
Hier plegen de buijten ramen te staen
MERIDIENS
De Coej poort
40

ſchemate inter Hollandos celebretur, Waſſenaria vetuſtiſſima, Brederodia nobiliſſima, & Egmonda ditiſſima. Ne verò intereat tam venerandæ antiquitatis monumentum, diligentiſſimè, quoties uſus poſtulat, puteus iſte reficitur, & ſartus tectuſqué conſervatur. Leucæ unius intervallo Leidâ diſſidet ipſamet Waſſenaria, inſignis profectò & prænobilis pagus, qui ob melioris ſexus in nobiliſſimâ eâ gente defectum, Dynaſtam nunc habet Comitem Ligniacenſem. Leidâ natus fuit perfidus ille anabaptiſta Ioannes Bucholdus, opificio ſartor. qui mirâ quadam malitiâ & inauditis planè commentis regem creari ſe fecit in Monaſterio, Weſtphaliæ terræ metropoli, anno Chriſti 1534, & poſt varia ibi commiſſa flagitia, miſerabilem ſecum trahentia urbis illius ruinam, captus tandem anno ſequenti, diro ſupplicij genere fuit affectus. prout fuſiùs ipſi in Commentarijs noſtris exequimur. Contra verò edidit Leida complures virtute & eruditione præſtantes viros. inter quos Petrum Blomevennam, Theologum ſummum: Ioannem Gerbrandi, hiſtoricum adprobum, & aliarum etiam rerum ſcriptorem: Ingilbertum Leidenſem, poëtam & litteratorem eximium: Nicolaum Leontium, rhetorem perinſignem: & qui familiam ducit, Ianum Douſam, virum nobilem, Toparcham Nordovicenum, utrâque linguâ doctiſſimum, & Poëtam egregium: quod ex editis pridem viri operibus nemini poteſt eſſe ignotum. Diſtat hinc tantùm exiguâ leucâ Rhenoburgum, non ignobilis pagus, ubi cœnobium illud ampliſſimum Ordinis Divi Benedicti, eleganti inprimis templo alijſque pulcherrimi operis ædificijs omni ex parte concinnum. at non unus tamen celeberrimi hujus & pænè dixerim unici monaſterij conditor. quin potius quatuor eos enumerant, & in vitreâ quadam feneſtrâ depictos oſtendunt, Didericum videlicet & Florentium Comites, Petronellam Hollandiæ Principis conjugem, & Principem quamdam Illuſtriſſimæ domus Saxoniæ. Fuit autem jam inde à prima ſui fundatione dotatum hocipſum cœnobium lato in agros & pagos circumvicinos imperio: ita quidem ut ejus Antiſtita ſæculari ſimul & eccleſiaſticâ juriſdictione præpolleat, ac ſupremam & infimam, uti vocant, juſtitiam in ſubditos ſuos exerceat, luculento prætereà gaudens cenſu. Non admittuntur verò in nobiliſſimum iſtud religioſarum collegium niſi virgines domi nobiles. collegium certè pulcherrimis legibus inſtitutum, & cùm religioni, tum & virginum dignitati conſervādæ peropportunum. ubi inter alia multa opera pia & ſancta, ternis in ſeptimanâ diebus tam multæ ſummâ cum pietate diſtribuuntur eleemoſynæ, ut bina & amplius hominum millia per ſingulos illos dies, magno ſanè paupertatis allevamento, ex vicinis undique locis eò accurrant. atque hæc quidem publicè. nihil attinet enim de ſubſidijs illis hic agere, quæ privatim in certas quaſdam tenuiores familias erogātur. Eſt deinde & aliud, quo cœnobium iſtud magnopere commendatur. quod videlicet præter quatuor illos conditores, alioſque perplures Provinciæ Comites, ſepulti in eo ſint varij non Hollandiæ tantùm, ſed Zelandiæ quoque & adjacentium regionum Dynaſtæ. quorum admodùm ſplendidos adeóque regales paſſim adſpicias tumulos, epitaphijs & inſignibus gentilitijs exornatos. ſic ut ſub uno adſpectu hic habeas, & magno cū animi gaudio recognoſcas plurimorum illuſtrium Dynaſtarum memoriam. Eſt & aliud quoddam cænobium Ordinis Divi Bernardi, vulgò dictum **Ter Lee**, ſeſquileucæ ferè ab Leidâ itinere, juxta Nordvicum pagum, fundatum ab uno è priſcis terræ Comitibus, & ampliſſimo cenſu dotatum. in quo itidem agunt nobiles aliquot virgines. quibus, ut convenerunt in manus antiſtitæ, nefas poſteà nubere. quare & major earum pars, planè ut Rhenoburgenſes, quò videlicet pœnitentiæ locus ſit, & reſilire poſſint ab inſtituto, profeſſionem quàm diutiſſimè differunt, religioſè tamen & ex decori præſcripto ſua hic obeuntes officia.

Tres primariæ nobilitatis apud Hollandos familiæ.

Waſſenaria pagus.

Ioannes Bucholdus Rex Monaſterienſis.

Viri illuſtres.

Rhenoburgum pagus, & ampliſſimum ibi cœnobium.

Cœnobium Terlæenſe.

ADDITAMENTUM. [*Poſt Hiſpanum Leidâ feliciter pulſum, & fortiſſimè toleratam obſidionem, penſârunt egregiam opidi fidem Illuſtres Hollandiæ Ordines, præëunte Guiljelmo Naſſovio, Principe Arauſino, publico omnium artium Athenæo. cui & Theologicum mox acceſſit collegium: item publica bibliotheca, hortus medicus, anatomia, & quidquid prætereà ſcholam commendet. accerſitis undecumq́ viris doctiſſimis, qui juventutem omni honeſtiſſimarum diſciplinarum genere & ſanctiſſimis moribus imbuant.*]

DESCRIPTIO
AMSTERODAMI.

Opidi situs.

ITUM est Amsterodamum sub grad.26 minut.44 longitudinis, latitudinis verò grad.52 minut.4 ad Yam, seu Tyam fluvium, è quo varij passim ducuntur per urbem canales, inter quos amplitudine simul & specie præcellit ille in medio, quem **Ammerack** vulgò indigetant. Exeunt autem & intrant ab Orientali urbis parte per hosipsos canales in mare Oceanum, omnes illæ quotquot sunt naves, quæ per vastum illum sinum seu lacum Flevi, Hollandis **de Zuyder-zee**/ ex omni pænè Europâ, & nominatim ex Belgicâ, Galliâ, Angliâ, Lusitaniâ, Hispaniâ: hinc Germaniâ quoque Poloniâ, Livoniâ, Norvegiâ, terris Hansaticis, Sueciâ, reliquóque septemtrione, maximo in dies numero, ad hunc portum appellunt, & ex eo vicissim iter in eas oras instituunt. unde è solo septemtrione bis in anno adpellere videas ducentarum ut minimùm, nonnumquam & trecentarum, vario mercium genere, Gedani potissimùm, Rivaliæ, Rigæ, & Nervæ oneratarum navium classes. ita ut videatur hoc opidum velut publicum quoddam emporium, & stupendus omninò negotiatorum portus. in quo sæpè observes consistere supra quingentas naves majores, è varijs quidem terrarum plagis appulsas, sed magnâ tamen ex parte Hulcas Hollandicas, & in civium hujus urbis peculio. qui pulcher profectò & superbus adspectus est. unde porrò consequitur maximopere hic vigere commercia, & post unam Antuerpiam, Amsterodamum primarium esse universi hujus tractus emporium. Sed quod maximè quis miretur, quodque fidem pænè exuperat; mox ut appulit aliqua ex jamdictis trecentarum & amplius navium classibus, ea incolarum est opulentia, ut quidquid illæ advexerint mercium ipsi statim inter se coëmant: sic ut naves intra quintum vel sextum diem exonerentur, & ad suos illicò possint reverti. Conficiuntur hic plurima omne genus navigia, & plus duodena quotannis pannorum millia. Edidit ista civitas doctissimum illum Alardum Amstelredamum, virum è scriptis notum. Superstructa est tota urbs prælongis quibusdam & crassis quod satis sit palis, fistucâ & alijs machinis altè in aquosum illum fundum depactis. unde argutè quidam amicus noster, si inquit videri queat hic fundus, numquam quisquam amœniorem vidisset silvam. ferunt autem fistucata hæc domuum fundamenta, (tanta scilicet ijs insumi solet materia, tantum operæ atque laboris impendi) longè pluris constare, quàm reliquam omnem substructionem. Amsterodamum tam publicis quàm privatis ædificijs admodùm splendet, maximè autem templis & locis pijs. summa ædes dicata est Divo Nicolao, & templum vetus vocatur, vulgò **de Oude Kerck**/ ad discrimen nimirum alterius, quod indigetant novum, & Deiparæ Virgini sacrum est. urbs cive & opibus potens, situ oportuna & planè inexpugnabilis, quia mirâ quadam & ingeniosâ ratione, ac sine ullo prorsùs incommodo, ad latissima undique spatia potest inundari. ita ut aëre, undâ, situ, & canalium ferè ad singulos vicos similitudine simul & copiâ, tum & alijs proprietatibus, Venetias nostras quodammodò referat. In summâ, non felix minùs quàm admirandum est opidum. de quo doctus ille poëta Nicolaus Cannius, civis Amsterdamensis, scitissimos hosce olim lusit versiculos, quos adscribere nobis hic visum est:

Commerciorum frequentia.

Amsterodamum, alterū ab Antuerpia Belgi emporium.

Alardus Amstelredamus.

Amsterodami cum Venetijs comparatio.

Hæc illa est Batavæ non ultima gloria gentis,
Amnis cui nomen cui cataracta dedit.
Dicta priùs Damum, rarisq; habitata colonis,
Cum contenta casis rustica vita fuit.

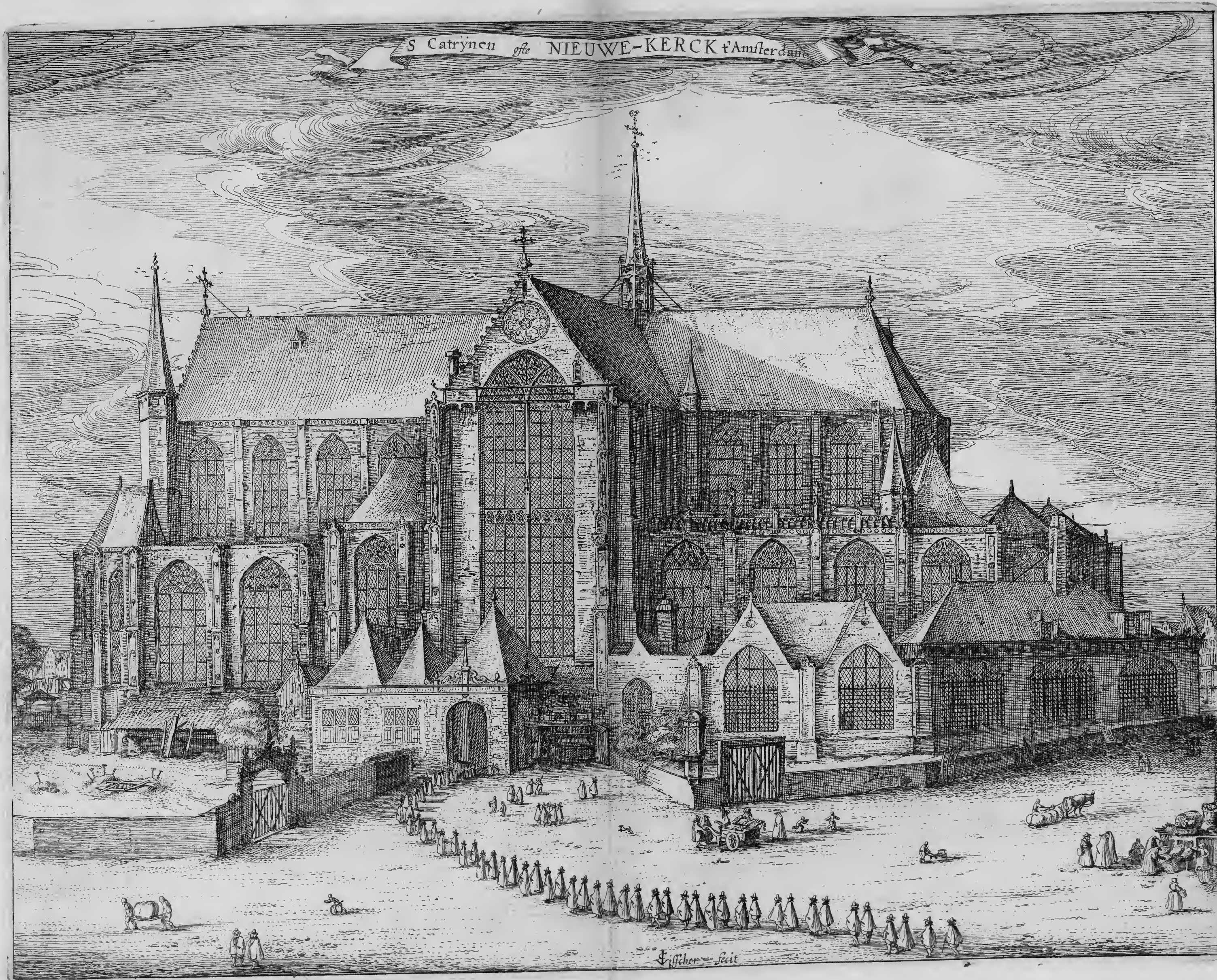
Hinc

AMSTELREDAM
1 De Oude kerck
2. De Niewe kerck
3. Het Stadhuijs
4. Het Gasthuijs
5. De Waech
6. Het Weeshuijs
7. Het Dulhuijs
8. Het Prinsenhoff
9. Het Waterpoortgen
10. S. Antuenis Poort
11. De Nieu Hoochpoort
12. De Raempoort
13. De Regeliers poort
14 Ianroom poort
15. De Haij poort
16 De gasthuijs poort
17 korskens poort
18. De Haerlemer poort
19. De Visinart.

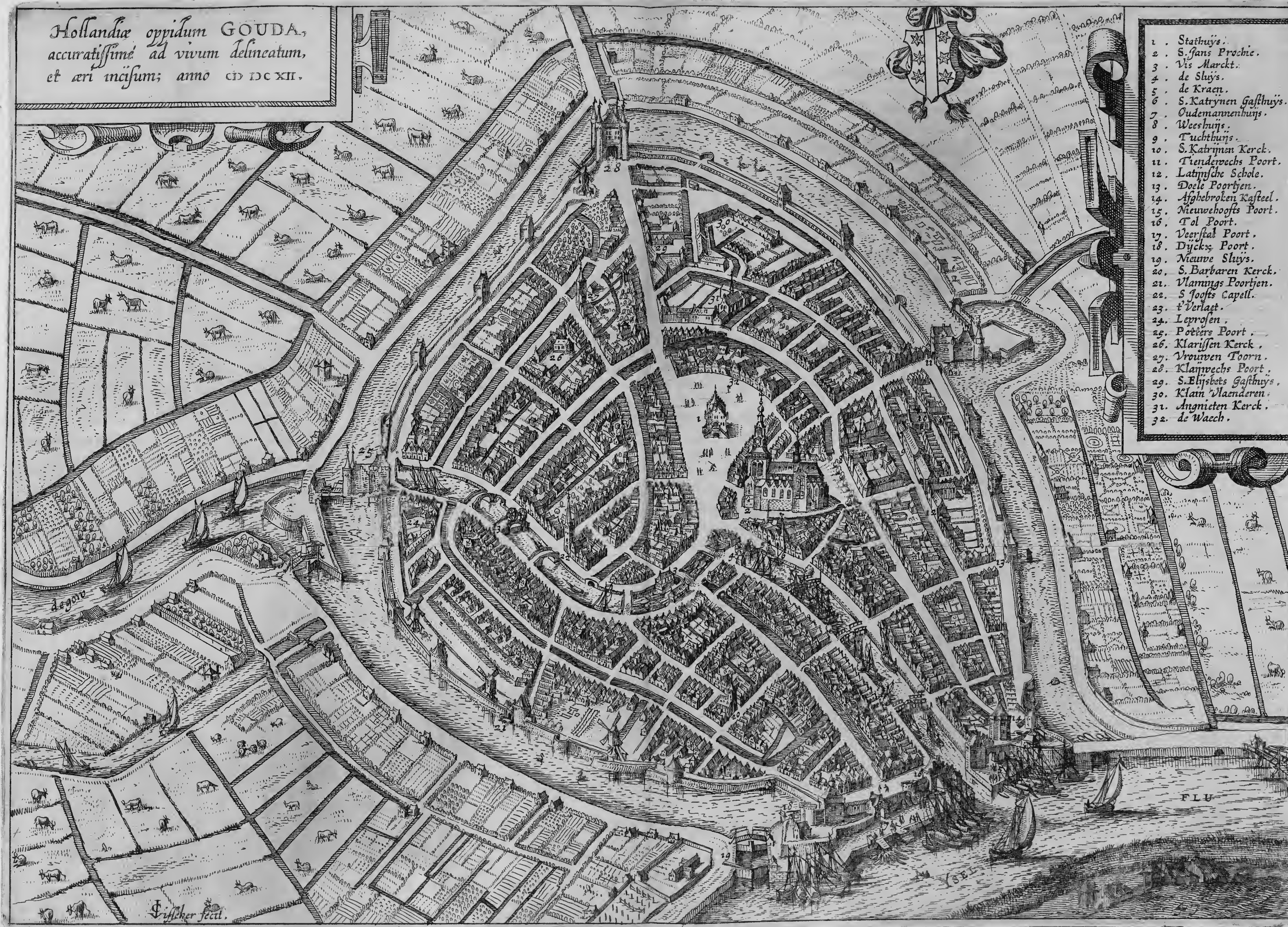

S. NICOLAES ofte OUWEKERK tot AMSTERDAM

Het STATHUYS Amsterd.

de WAEGH

S Catrÿnen ofte NIEUWE-KERCK t'Amſterdam
Viſſcher fecit

BVRSA AMSTERODAMENSIS.
Godinnen ſlibberglad des Aemſtels, die de voet
Van dit ſwaerlyvich werck belickt, wilt u niet belgen
Dat ghy benauwder ſpeelt met uw ſwierende vloedt,
Hier, daerſe keelen vyf met cunst gemetſt verſwelgen.
De Burse ryster. tot ontfang der volcken vremdt
Vande langarmde Zee den vader aller meeren.
En van uw maechſchap, dat aen 'sWerelds bodem swemt,
Geſonden om uytheemſch uw ſchulpen te ſtofferen.
P. C. Hooſt Amſterdammer
A° MDCXI
J Viſscher fecit A° 1612.
45

Hollandiæ oppidum GOUDA,
accuratissimé ad vivum delineatum,
et æri incisum; anno CIϽ IϽCXII.
1. Stathuys.
2. S. Jans Prochie.
3. Vis Marckt.
4. de Sluys.
5. de Kraen.
6. S. Katrynen Gasthuys.
7. Oudemannenhuys.
8. Weeshuys.
9. Tuchthuys.
10. S. Katrijnen Kerck.
11. Tienderwechs Poort.
12. Latijnsche Schole.
13. Doele Poortjen.
14. Afghebroken Kasteel.
15. Nieuwehoofts Poort.
16. Tol Poort.
17. Veerstal Poort.
18. Dijckx Poort.
19. Nieuwe Sluys.
20. S. Barbaren Kerck.
21. Vlamings Poortjen.
22. S Joosts Capell.
23. t'Verlaet.
24. Leprosen.
25. Potters Poort.
26. Klarissen Kerck.
27. Vrouwen Toorn.
28. Klaywechs Poort.
29. S. Elijsbets Gasthuys.
30. Klain Vlaenderen.
31. Angnieten Kerck.
32. de Waech.
de gow
FLU
ISEL
Visscher fecit.

Hinc Amsterdamum jam facta celebrior, atque
Fortunæ crevit tempore nomen item.
Vrbs bene nota prope atque procul distantibus oris,
Dotibus innumeris suspicienda bonis.
Dives agri, dives pretiosæ vestis & auri,
Vt pleno cornu copia larga beet.
Quod Tagus atque Hermus vehit & Pactolus, in unum
Verè huc congestum dixeris esse locum.

ADDITAMENTUM. [*Amsterodamo factum est nomen ab Amstelâ fluvio & dictione Teutonicâ* Dam/ *id est aggere, sive claustro aquis objecto, quo excluditur vel admittitur mare. Primi loci conditores & accolæ pauperes aliquot piscatores, qui tuguria primùm coluerunt & stramine tectas casas. fuit autem initiò piscatorius iste viculus in ditione nobilissimæ gentis Amsteliæ. sub quâ gradatìm accrevit, & ligneis tandem pontibus, mœnibus, turribusq; munitus, in opiduli formam redactus est. Devolutum deinde ad Comitatum varijs privilegijs exornavit Guiljelmus tertius, Comes Hollandiæ, anno Christi 1342. Pomœrio verò pluries inde producto, opidum sub Mariâ demùm Burgundicâ, Maximiliani primi Imperatoris uxore, muro claudi inceptum est, anno 1482. atenim isti muri diruti rursùs anno 1585. cùm latè produceretur urbis pomœrium, & ipsâ vallo undique & latissimâ fossâ cingeretur. Ambitum ante dirutos muros patuisse comperior quater mille nongentos viginti passus. sed in quantam hinc amplitudinem superioribus annis excreverit, nihil attinet dicere. tum quod res omnibus satis nota; tum quod cùm maximè nunc agatur de pomœrio etiam proferendo. quod si ex conceptâ jam designatione peragitur, erit proculdubiò Amsterodamum inter maximas simul & frequentissimas urbes Europæ. quemadmodum sanè vel cum primis quibusq; orbis terrarum emporijs jamnunc suo jure contendit. Inter opera publica, proximis annis structa, eminet maximè Ianimedium illud, seu ut vulgò appellant* Bursa, *destinata negotiatorum conventibus. opus herclè herculeum, splendidum, pulchrum, quod nec arte nec mole ulli in totâ Europâ sui generis operi cedat. Est prætereà templum quod vocant australe, vulgò* de Zuyder Kerck/ *quia non ab ortu videlicet in occasum, sed ab austro in aquilonem porrigitur: maximis nuper sumtibus inde à fundamentis eductum, & cùm cæteris omnibus partibus, tum concinno in primis pavimento, vitreisq; eleganter depictis, conspicuum. Habes insuper in hac urbe duo illa ergastula, sive domos rigidioris disciplinæ: quorum alterum vulgò* het Tucht-huys/ *alterum audit* het Spin-huys. *in priore multiplici opere exercentur domanturq; mendici, furciferi, prodigi, & id genus in publicum noxij mares: in altero gregis ejusdem fœminæ. Nihil hic dicam de celeberrimo illo gerontotropheio, deq; alijs publicis ædificijs, sicuti nec de reliquâ urbis magnitudine & splendore. nam de Amsterodamo, quod Sallustius olim de Carthagine, silere melius puto, quàm parum dicere.*]

DESCRIPTIO
GOVDAE.

OVDA posita est ad fluvium Isalam, sed non eum quem suprà descripsimus, in faucibus amnis Goudæ, qui & opido fecit nomen. Dissidet Leidâ quatuor leucis majoribus, estque lautum in primis opulentum, prævalidum, & frequens quod satis sit opidum. quod complures produxit doctrinâ & scriptis illustres viros. quales præsertim Henricus & Ioannes, inter claros scriptores Trithemij. hinc Guiljelmus Hermannus, & Cornelius Aurelius, uterque historicus & poëta: Hermannus Goudanus, Theologus: Iaco-

Situs.

Viri illustres.

Iacobus prætereà non ignobilis vates: Theodorus Gerardi, vir litteris & virtutibus clarus, & Reinerius Snojus: omnes viri insignes, & variorum librorum scriptores. Conditam lego hanc urbem anno Christi 1272.

ADDITAMENTVM. [*Non erat omissurus hoc loco Guicciardinus, si ad notitiam ejus venissent, doctissimos viros Schonæum & Loosium, magna istius opidi lumina, & insignem utrumq; scriptorem. atque alterum quidem in Comœdijs ita felicem, ut renatus in ipso videri queat Terentius, sed Christianus nimirum, & quem vel rigidi legant Catones.*].

Typographus Lectori. S.

DUm sub prælo desudat hoc opus, submissa est nobis, amice Lector, ab Amplissimis viris Consulibus & Senatu Reipublicæ Goudanæ, fusior aliquantò & prolixior ejus urbis descriptio, ex publicis ibi archivis desumta. quam quod speraremus tibi non fore ingratam, in egregiæ urbis commendationem & gloriam, hoc loco existimavimus subjungendam. Vale.

ADDITAMENTVM. [*Ex Annalium scriptoribus, alij Goudam oppidum à muliere quapiam loci illius dominâ nomen suum sumpsisse, alij verò ab auratis bracteis, lamellisve, quibus turris, insigni gloriosæ magnificentiæ exemplo, olim fuerit contecta, sortem nominis datam autumant. Rectius verò illi, qui nominis sui originem trahere arbitrantur à Cimbricâ voce* GOUW. *quæ & aggerem fossæ, sive aquagio obductum, & ipsum quoque aquæ-ductus alveum denotat: quando & hodie ejus nominis aquæ-ductus, sinuoso ripæ gyro flexuosoque, in quendam laciniarum ferè modum curvato, exstat, qui è Rheno corrivatus, & originem sumens ab emissario quodam non ita longè ab Alpheno pago, ubi olim Alpheniana, sive ut alij, Albiniana Romanorum castra fuerunt, dissito, primò Boscopium perlabitur, deinde ipsum oppidum Goudam magno aquarum pondere interluit, & in Iselam fluvium, ad quem Goudæ situs est, exit: atque hanc proximiorem vocis originem esse censet doctissimus Hadrianus Iunius in Bataviâ suâ. De urbis hujus fundatore, propter Historiographorum negligentiam, nihil certi constat; fundamenta tamen Goudæ, eo quo nunc est loco, jaci cœpisse ad annum à salutifero partu millesimum ducentesimum septuagesimum secundum Annalium fides tradit, idque ex diplomate quodam beneficiario Florentij ejus nominis quinti, decimi sexti Hollandiæ Reguli, dato eodem anno, die Martis post Margaretæ festum, quo Florentius illustri cuidam viro Nicolao Catzio Equiti ad ampliationem territorij Goudani largitur trecentas quinquaginta virgas, Belgicè* gheerden *vocant, à medio Iselæ introrsum in longitudinem, totidemque in latitudinem. Adfertur etiam hoc distichum*

FUNDABAT, CATTOS FLORENTE REGENTE, NOTATO
POSTERITAS, GOUDÆ MOENIA, CATTUS EQUES.

Doctissimus Iunius ad annum sexagesimum secundum jacta colligit: verum Gouda ante etiam exstitit, tituloque ejus multi se ornarunt, in quibus fuit Illustrissimus Heros Theodoricus Goudanus eques, & Wilhelmo Romanorum Regi à supremis consilijs, cujus honesta fit mentio in diplomate Trajectensibus ab eodem rege dato, anno millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo. Neque ipsum Florentij diploma loquitur, Goudam tum demum cœpisse, sed tantummodo contractiores territorij limites extensos esse; unde urbis hujus fundamenta ad inferiora longè tempora rejicienda videntur. Ostenditur etiamnum hodie ad quartam milliaris partem, extra urbem locus, ubi olim templum extructum fuit, veteris sepulchreti nomine adhuc notus, qui olim, vigentibus adhuc avitis illis ceremonijs, quotannis sub Majum, ferijs Rogationum, publicâ quadam supplicatione invisi solet. Est insuper & via quædam regia quæ prisca Gouda dicitur. Nec à vero dissilire videtur, incolas hujus urbis, quia longius ab Isela dissiti, negotiationis oportunioris gratiâ, quæ populos interdum ad versuram soli faciendam excire solet, ad ipsas Iselæ ripas, propter facilem undecunque appulsum, sedes cœpisse. Dimidio circiter ab hac urbe miliario, non ita pridem, multa ex argento numismata reperta sunt, cum hac ab adversâ parte Epigraphe LHUDOVICUS IMP. *aversâ verò hac* XPISTIANA RELIGIO. *quæ cusa videbantur tempore Regis Ludovici Pij, Caroli Magni filij,*

Caroli

Caroli verò Calvi patris, qui primus Hollandiam comiti Theuderico Aquitano, cum primùm Christiana religio in his regionibus exurgeret, donationis titulo habendam dedit. Facies urbis hujus rotunda ferè. Fossas habet latas & profundas, olim mœnibus & vallis circumdata, nunc muris septa: palustri & uliginoso loco condita, & undique quovis tempore per emissaria sua, spatio viginti quatuor horarum inundari potest; ita ut à nullâ parte obsidionem, aut tormenta bellica metuat, nisi per aggeres utrimque Iselæ (ad quàm ejus situs est) obductos, quibus tamen fortia satis propugnacula objecta, hostilem incursionem facilè exclusura. Iuxta urbem hanc, durante adhuc fatali illo & internecivo bello, Illustriss. Ord. impensis publicis novum quoddam emissarium, solo prius diligenter fistucato, & crepidine lapideâ è saxo durissimo coloris cærulei communito, sapienter faciendum curarunt, per quod (urgente sic necessitate) ingentes corbitæ & celoces onerariæ, passis velis, quod per urbem fieri non potuit, citius ad belli usum perveherentur. Pontem habet sublicium trans Iselam. Proprietarios & dominos hujus urbis per aliquot annos fuisse comites Bulosios (quorum monumenta etiam marmorea in mediâ Basilicâ, in sacello quodam ferreis cancellis septo ante annos aliquot visa sunt) certum est. Horum primus fuit illustrissimus quidam & summo loco natus Heros Iohannes Hannonius, Iohannis Hannonij Hollandiæ Reguli filius, Dominus in Beaumont, atque Wilhelmi, Hollandiæ item Reguli (cui cognomentum Boni virtus dederat) minimus natu frater: huic ex Comitatu Hollandiæ bona quædam cesserant, & inter alia Gouda ac Scoonhovia cum appendicibus suis, per matrimonij verò contractionem comes Bulosij, quod est in Gallijs, factus est. Bulosiorum ultimus fuit Guido, qui obijt anno millesimo trecentesimo nonagesimo septimo, XI Kal. Ianuar. post cujus obitum (quandoquidem nulli legitimi erant hæredes) Goudæ & Scoonhoviæ territoria, Bailivatus Bulosius dicta, rursus ad Hollandiæ comitatum, atque hoc temporibus Alberti Bavariæ ducis, delata sunt. Arcem in eâ, ut & Schoonhoviæ, Iohannes Hannonius dominus in Beaumont, de quo paulò ante, exstruxit, institutis utrobique telonijs portoria & vectigalia exacturis. hæc arx admirabili fabricâ constructa, ut tutissimum adversus pericula perfugium, destinata est per Hollandiæ Proceres atque Ordines tanquam gazophylacium & conditorium asservandis diplomatibus privilegijsque principum Hollandiæ indultis: verum & hanc fatalis illa superioris tempestatis procella diruit, soloque æquavit, solâ editiore turre arcis memoriam adhuc tuente. Anno salutis millesimo quadringentesimo trigesimo octavo XIIII Kal. Septembr. hæc urbs luctuoso incendio ita dejecta & in cineres versa fuit, ut quinque tantum domus remāserint, eæque apud portum, quarum adhuc hodie tres visuntur antiqua frontispiciorum structura: incendium hoc incidit in ferias Ludowici, loquente Hexametro hoc homæoteleuto

FLetIbUs ID dIdICI qUIA GoUDA CreMat LUDoWICI.

Habet hæc urbs insignia quædam ædificia, ac primò templum quo haud scio an alibi spatiosius sit atque amplius, ipsam etiam Cathedralem Ecclesiam Coloniensem aliquot pedum mensurâ superans, spectandum olim altissimo turris fastigio, verum (ut in rebus humanis nihil diuturnum aut perpetuum, natura patitur) anno partæ salutis millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo pridie Id. Ianuar. cælesti igne conflagravit, prodigio haud dubiè divinitus facto inter arundineo tegulo constrata undecunque tecta, quæ tum templum ambibant, sed intacta tamen à fulmine. Incendium hoc exprimunt hi numeri ab Hadriano Iunio hoc disticho comprehensi.

LUX bIssena fUIt, IanI horâ Vespere nonâ
CUM saCra IoannI VULCano CorrUIt Ædes.

Postea vero magnificis operis atque impensis reparatum, superiorum temporum splendorem & amplitudinem obscurat. Hujus specularia & opera vitrea, omnia ferè à potentissimorum Regum & Principum, tam sæcularium quam Ecclesiasticorum, D D. item Ordinum. Oppidorum, & Collegiorum liberalitate profecta, & à duobus fratribus Theodoro & Gualtero Crabeth, luminibus artis encausticæ, Goudâ oriundis, confecta, tota ferè Europa admiratur. Forum habet augustissimum, triangulari propemodum formâ, cujus in medio, ceu centro, existit Prætorium, juri dicundo, habendo Senatui, obeundis urbis munijs destinatum, ædificium, quo Iacoba Heroina, Hollandiæ olim Comitissa, Goudam, cum ab omnibus ferè Hollandiæ oppidis quæ ad Philippum Burgundiæ ducem desci-

desciverant, deserta, habitaculum sibi in urbis hujus arce deligeret, donavit: quanquam extrema demum manus anno MCCCCXL. *Prætorio addita videatur: hujus pars ima columnis suffulta, & opere fornicato concamerata, macello, posterior verò theatro Iustitiæ sanguinariæ, publicæque securitatis vindici dicata, singularem architecti urbani industriam demonstrat. Multa in hac urbe sacra sunt hospitia. Cives in extruendis ædificijs mediocritatem adhibent, quæ in omni usu cultuque vitæ laudatur, caventque ne inutili sumptu & magnificentiâ modum, quo in genere multum boni (Cicerone teste) inest, excedant; nec tamen ædificijs deest mundities, ornatus, & elegantia. Vrbs est copiosa, & rebus omnibus affluens, ob fluvij portusque oportunitatem, immo pylori vicem in corpore humano obtinet, quando intermedia intercipit quidquid Hollandia, Brabantia, Zelandiaque mutuis necessitatibus submittit. Hunc trajectum, ut jus privilegiarium, tanquam nervum & Reipublicæ hujus columen, urbs (quamvis ab alijs sæpe oppugnatum) fortiter, & ex longi temporis præscripto & diplomate summo jure urget, & sibi servat. Magna hic cœli salubritas, tum quia aër liber à maris offensâ & gravitate ejus secretus est, tum etiam propter reciprocum illum Iselæ æstum, & quia collicijs rivorum undecunque ita divisa est, ut nullum ferè totà urbe domicilium extet ἄνυδρον, quod non præterlabatur aut perlabatur aquæ alveus, sordium & inquinamentorum colluviem reciproco Iselæ æstu expurgans. Nulla usquam urbium, propè dixerim cum fidei periculo, vel fœliciora vel frequentiora producit alitque plantaria, non vicinis modò Belgis, sed etiam longè dissitis regionibus, expetita. Tres habet hæc urbs anniversarios mercatus, quos ingens omnis generis rerum affluentia, & ubertas exornat, maximè vero laneis pannis, & Stolwicensium caseorum molibus & bonitate non incelebres. Olim in hac urbe trecentas quinquaginta officinas cerevisiarias fuisse constat. Cereali namque potu adeo inclyta fuit, ut bona Flandriæ, Zelandiæque pars vix alio exotico zytho uteretur, quam quod Goudanorum cortinis concoctum esset, quod* Goutsche keyte *dicebatur. Plurimæ hic etiam juxta Iselam sunt laterariæ. Status Politiæ commodus, & regitur ab ijs qui ætate, sapientiâ, consilio, & industriâ cæteros anteire putantur. Incolæ bene morati & culti. viget apud eos humanitas & concordiæ studium, maximè in Religionis negotio, quæ laus utinam verè hoc turbulento sæculo adeò exacerbatis & exulceratis plerorumque animis, de alijs etiam prædicari posset. Bellicâ etiam virtute, semper claruerunt, & navalis rei peritissimi, in quibus principem honoris ac gloriæ gradum ascendunt, Cornelius & Fredericus Houtmannus, par nobile fratrum, qui singulari patriæ studio & summâ industriâ, Confœderatarum Provinciarum nomine, in Indiam Orientalem primi advecti, maximo earundem Provinciarum emolumento & fœnore, per multos annos ibidem commercia exercuerunt, & Batavo illi Mercurio Lucrioni officinam institoriam constituerunt. Dedit hæc urbs superiori sæculo ingenia quædam non infælicia neque sterilia, quorum nonnulla autor libri hujus recenset; quædam etiam hoc nostro, quorum doctissimi viri Iustus Lipsius, Ianus Gruterus, & Dominicus Baudius Insulensis honestissimè in libris suis meminerunt. Oriundus etiam hac urbe magnus ille Desiderius Erasmus, Goudæ enim conceptus & utero gestatus, Roterodami (quo cum ad pariendum vicina esset mater se certâ de causâ contulerat) in lucem editus est. Complures in hac urbe annos vixere magni nominis viri Balduinus Ronsæus, & Paulus Traudenius; quorum ille alter quidam Hippocrates, magnâ cum laude medicinam exercuit; hic verò numerosissimam undique ad hanc urbem confluentem pubem, humaniori litteraturâ fideliter, ad magnam urbis hujus gloriam, instituit.*]

Describamus deinceps reliquas urbes Hollandiæ, & primò quidem, ex ordine jam præmisso, Enchusam.

D E-

Die Stadt Enchuijsen

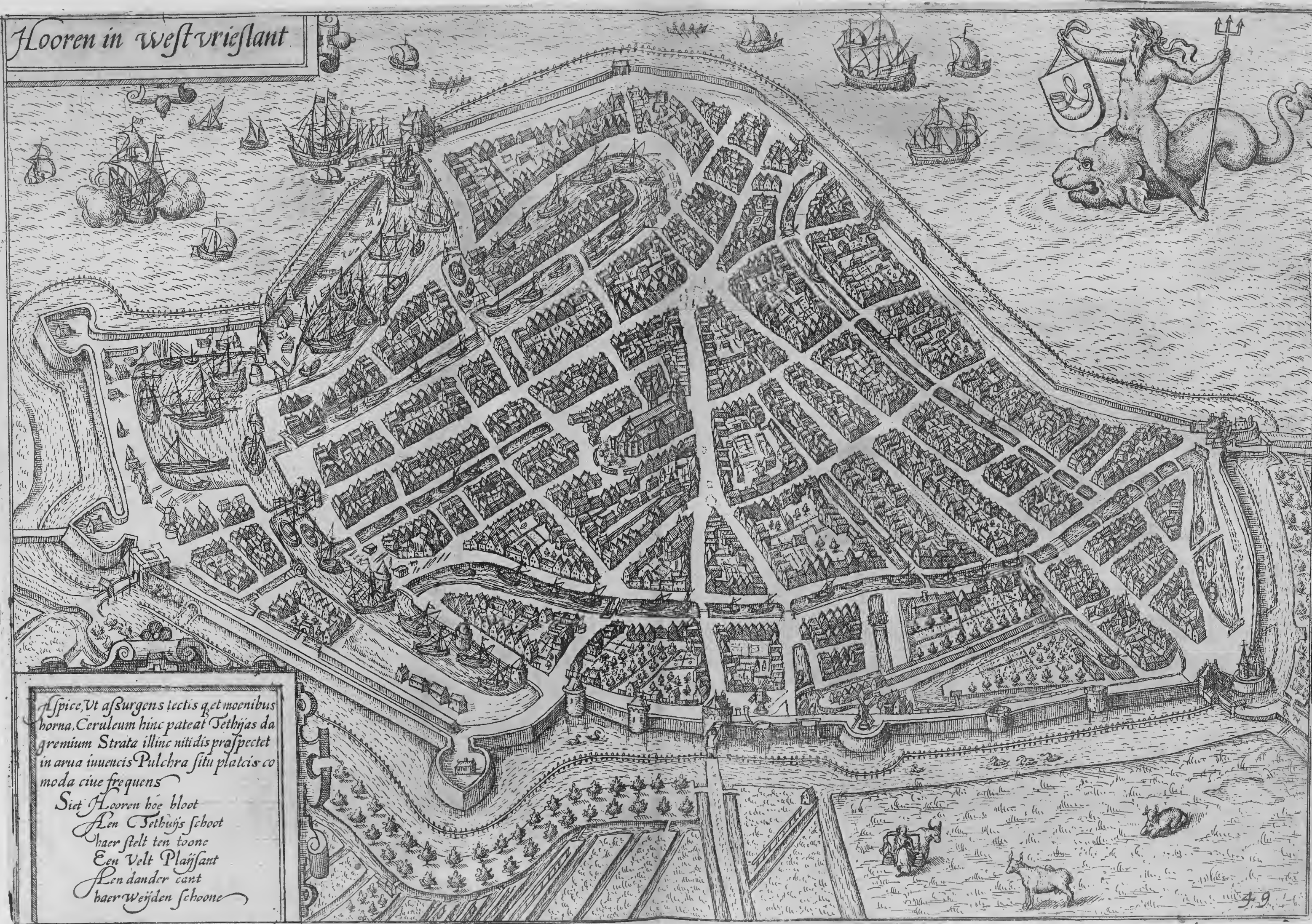
Principael huijsen kercke Cloosteren

1 Twester clooster	1 Doude gowe
2 Sgommers kerck	2 de mantel
3 beruoeton Clooster	3 hantuat water
4 tsuijder Clooster	4 thooge velt
5 tlutke velt	5 bgijnen lant
6 grooten viet	6 de vaert
7 nieuwon doelen	7 de wester poort
8 seibrants dijck	8 stadts meulen
9 de vissers dijck	9 Christoffels tooren
10 denieuwē riedijck	10 pous tooren
11 de riedijck	11 noorderpoort
12 de doel straet	12 altena
13 de karmelck straet	13 nieupoort
14 de comen straet	14 vissers mollen
15 depeper straet	15 noorder dijck
16 Spancraes straet	16 Vissers poort
17 de wester straet	17 Vissers hauen
18 herkōs steech	18 thop drochwater
19 de stront steech	19 Cōje sant
20 de vismart	20 trendel
21 noorthauē dijck	21 nieuwen opslach
22 Oude bier caije	22 doosterschē nieu ha
23 tnoordt lapāt	23 stadt kaijen
24 de brede straet	24 hille gat
25 dergeede	25 Comen straet
26 de berade straet	26 tooster sandt
27 nieuwe bier Caije	27 Suijder gat
28 denieuwe mart	28 plaetken
29 denieuwe straet	29 ketegat
30 dosken steech	30 doue sant
31 denieuwe Caije	31 de doeuen
32 de kerck steech	32 dou de hauen
33 Spancraes kerck	33 pack hooft
34 monike Clooster	34 welgen berch
35 Oude prouenier	35 Suijder dijck
36 blamen poort	36 Suijder poort
37 Suijt hauen dijck	37 niu hauen
38 mollen padt	38 keeten
39 de hel	39 tochoten
40 2 Amelandt	40 timmer werf
41 de verken straet	41 toude kerckhof
42 Stat huijs	

La ville denchuijsen situé en la comte dhollande cōe elle se porte a presente

48

Hooren in west vrieslant
Aspice, Vt assurgens tectis q; et moenibus
horna. Ceruleum hinc pateat Tethyas da
gremium Strata illinc nitidis prospectet
in arua iuuencis Pulchra situ platcis co
moda ciue frequens
Siet Hooren hoe bloot
Aen Tethuijs schoot
haer stelt ten toone
Een Velt Plaijsant
Aen dander cant
haer Weijden schoone
49

DESCRIPTIO ENCHVSAE.

ENCHVSA posita est ad eam maris australis partem, quæ Frisiam adspicit, Hornâ tribus leucis abjuncta. lautum sanè, concinnum, & quod caput est, munitissimum opidum, portu prorsùs mirabili, quíque mole & amplitudine nulli Hollandico cedat, spectandum. ubi ingentem adpellentium undecumque, & vicissim solventium varij generis navium, quæ majori ex parte in opidanorum peculio, numquam non videre est copiam. Aperuere autem nunc recèns & laxavere, non sine immẽso sumtu & egregiâ quadam industriâ, portus ipsius fauces, structo intra pomœrium amplo & laxo navali, quò, superbo sanè adspectu, & singulari cõmoditate, ingentes sæpè navium classes coadunantur: diffusâ videlicet adeò latè maritimâ hujus urbis potentiâ, ut in hoc quidem tractu, verè Oceani regnum possideat. Ædificantur hic etiam plurimæ naves, & quemadmodùm Hornæ quoque opido huic vicino, alijsque Hollandię locis, adfatim repurgari consuevit salis, ratione postpaullò in Zelandiâ fusiùs explicandâ. Situs. Portus.

ADDITAMENTVM. [*Enchusam dictam existimãt quasi* enckel huysen/ *id est sparsas minimeq́; inter se cohærentes piscatorum casas, quæ in pagum deinde paullatim excreverint. ex quo tandem surrexit hoc opidum. quod, Hollandiæ divexandæ, nequiquam olim conatus est occupare Carolus Dux Geldrorum, anno, quem denotat numerale doctissimi Iunij distichon, turri ad veterem urbis portum incisum :*

EnChUsaM InsIdIIs taCItIs sUb noCte sILentI
ObrUere adnIXa est GeLrICa perfIdIa.

Enchusa peritissimos habet naucleros, & industrios valdè navales socios, quorum operam, utilem sæpè & fidã expertus est Carolus Quintus Imperator. fundus & columen urbis est navigatio, & cùm piscium cæterorum, tum halecum inprimis captura. urbis, cùm maximè nunc florentis, & quæ magnis etiam auctibus crescat. Enchusanus fuit Ruardus Tapperus, Lovanij olim ad Divi Petri Decanus, & Academiæ Cancellarius.]

DESCRIPTIO HORNAE.

HORNA sita est ad eumdem illum sinum, seu lacum Flevi, & Edamo duabus leucis abjuncta. opidum peramœnum, dives, & sic satis etiam amplum, tum bono & laxo admodùm portu spectabile. situ verò tam oportunum, tamque & multis simul & magnis undique fossis circumdatum, ut, quod vim quidem attinet, videatur prorsùs inexpugnabile: eo magis quod plenum sit animoso, & ad quidvis audẽdum parato cive. Gaudet quotannis mense Majo anniversario quodam casei butyríq; mercatu, cujus utriusq́ue lactarij tanta huc terrâ maríq; conducitur copia, ut non nisi qui coram spectaverit, induci umquã possit, ut credat, quàm ingẽs inde confletur pecuniæ summa. cumq; insignis quædã hic habeatur navigiorum commoditas, non in varias tantùm provincias Belgicæ, sed Hispaniam quoque & Lusitaniam, merces Situs. Nundinæ, sive Mercatus.

illas distribuunt. Floret etiam Horna varijs opificijs, quæ non minori industriâ, quàm commodo suo & quęstu, cives exercent. Hornâ natus est Hadrianus Iunius, professione quidem Medicus, sed in aliâ etiam qualibet disciplinâ versatissimus, poëta perquàm eximius, & clarissimus sanè Philosophus.

Hadrianus Iunius.

ADDITAMENTVM. [*Hornam alij nominatam volunt à tortuoso & cornu instar obliquo portu. cornu siquidem Belgæ appellant* Hoorn. *alij rursus à tribus olim ad eum locum, qui vulgò* de Kuijl/ *ubi & urbis principium collocant, pandochæis: quorum præcipuum quidem pro intersignio cornu ostenderit. Non desunt etiam, qui habitasse olim hic tradāt strenuos quosdam & militares viros, ad cornu clangorem, quod & hodie inter equitum alas obtinet, solitos convenire. Vt ut sit, illud quidem pleriq; adfirmant, condi cœptam hanc urbem anno circiter trecentesimo post millesimum, quo tempore Dani primùm cœpere, sicut hactenùs etiam faciunt, macros suos boves ad mercatum eò conducere. De caseo verò quod obiter tangit Guicciardinus, sciendum, hic vel in hebdòmadario urbis mercatu, anniversarias siquidem nundinas mitto, vēnire interdum ad cētum & quinquaginta millia libras pondo. Horna caput est ejus Hollandiæ tractus, quem Westfrisiam vulgò appellitant, & à Frisijs Cisrhenanis olim fuit insessus.*]

DESCRIPTIO ALCMARIAE.

LCMARIA distat Harlemo itinere quinque leucarum, estqúe civitas admodùm opulenta: quia nempe ex territorio circumjecto, fertilissimo illo & armentis prædivite, largior multò casei butyríque proveniat copia, quàm ex aliâ usquam Hollandiæ parte. Fuit hęc patria Petri Nannij, docti & clari viri, pluriumque voluminum laudatissimorum scriptoris.

Petrus Nannius.

ADDITAMENTVM. [*Alcmariæ nomen videtur factum à lacubus, vulgò* meeren *vocatis, quasi dicas* al-meer/ *id est tota ex lacubus constans, quia sita nempe est loco palustri & uliginoso. Alij dictam autumant* a-lec-meer/ *quod exponunt lacum manantem, & componi adfirmant ex particulâ* a/ *quam veteris loco* een *substantivis præfixerint, & vocibus* leken *manare, ac* meer *palus, seu lacus. Conditor fertur fuisse Adgillus, pius impij genitoris, Radbodi videlicet Frisiorum Principis, filius. qui in medijs hisce paludibus arcem extruxit, cujus, Nannio teste, cùm opidum mœnibus cingeretur, reperta sunt fundamenta. Non longè ab urbe campi monstrantur, in quibus condita olim Verona, celeberrimum illud & amplum Westfrisiorum emporium, dirutum à Ioanne Hannoniæ regulo, anno quem loquitur hemistichion istud,* ECCe CadIt Mater FrIsIæ. *Ex ruinis autem Veronæ sunt quì surrexisse credant Alcmariam, opidum hodie copiosum, amœnum, nitidum, ac longè quàm olim augustius.*]

Purmerenda.

Purmerenda leucæ tantùm majoris spatio dissidet Monachodamo, & bonâ vetustaque spectanda est arce, firmo totius illius tractus præsidio. Dynastam agnoscit Comitem Egmondanum.

Edamum.

Edamum adjacet sinui maris australis, tribus leucis ab Amsterodamo. opidum herclè haud infimi nominis, in quo plurimæ semper ædificari solent magnitudine simul & specie commendabiles naves. laudatissimus quoque in territorio circumjectio premitur caseus, idque tam incredibili copiâ, & cum tanto civium quæstu, ut universum opidulum inde locupletetur, & rebus omnibus affluat.

Monachodamum.

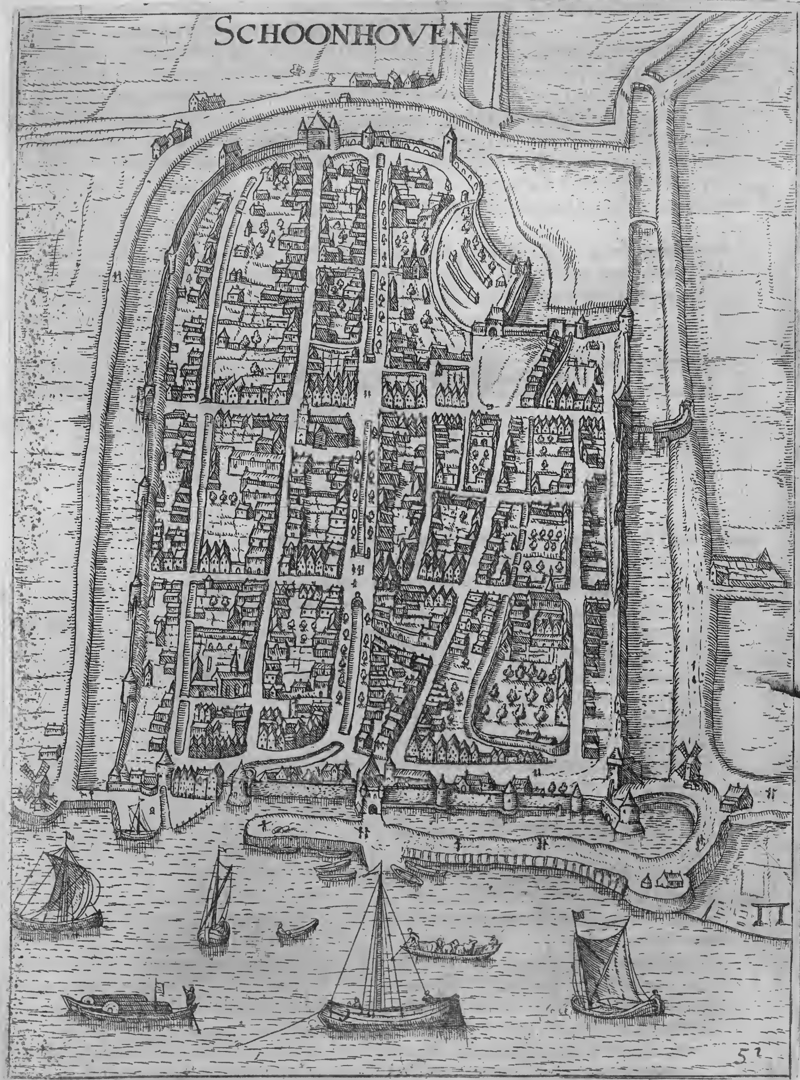
Monachodamum leucâ tantum prægrandi Edamo abjungitur.

Wesopum.

Wesopum semileucâ dumtaxat dissidet Mudâ. Sunt autem hæc duo opidula situ in primis opportuna, & neutiquam contemnenda, nec pascuis tantùm in pastum armenti, sed piscatu quoque in usus humanos admodùm copiosa.

Narda,

ALCMAER
Torenburch
ALCMAER vermaert, leyt wel bewaert
Rondt-om met Meeren seer playsant:
Oock met schone weyden, saedland vã beyde
En veel treffelycke dorpẽ wel bemant:
Van elcker cant, comt lystocht in overvloet
De Soutnering de Stadt oock florerẽ doet.
Anno. 1603
Petrus Kærius cælavit.
Hæc illa Alcmaria est lacubus prelustris amœnis,
Quam Virtus celebrem facit orbi.
Structuris ornata, situ iucunda Salubri,
Phoebo Sacra. Sacreq; Dianæ
Pascua quam cingunt, grato & pomaria fructu,
Atq; aptanda trionibus arua.
Invictis invicta viris; hic agmina quondam
Bellaces posuere Batavi.
Hic Frisiæ fulsere acies, pulsæq; phalanges
Indorum Domitoris & Aphrum.
I.T.

SCHOONHOVEN
52

Narda, quam & Nardenum Latinè ſcribentes indigetant, Mudâ pariter & Weſopo leucæ tantùm majoris intercapedine diſſidet. Nardæ.

Woerda diſſidet Leidâ ſpatio quinque leucarum. opidum arce validè ſatis munitâ conſpicuum. natus hinc doctus ille Ioannes Piſtorius. Ceſſit autem hoc opidum, nuperâ Regis donatione, Brunſvicenſium Duci Erico. Woerda.

Veteraquinum eidem cum Goudâ Iſelæ flumini adjacet, Woerdâ unius tãtùm leucæ ſpatio diſſitum. Colligitur autem & in iſtius & in ſuperioris opidi territorijs ingens vis laudatiſſimæ cannabis. unde & in utróque opidulo, quidquid ferè rudentum & retium, ad maximas illas Hollandorum Zelandorumque piſcationes requiritur, ſolet elaborari. quæ tam magni momenti res eſt, ut in eâ conſiſtat quaſi fundus & columen fortunarum utriuſque urbeculæ, quæ hacipſâ de cauſſâ multos admodùm opulentos numerant cives. Veteraquino natus fuit Ioannes Palæonydorus, ordinis Carmelitarum, religione ſimul & ſcriptis, magno ſtudioſorum bono vulgatis, toto orbe clariſſimus. Veteraquinum. Viri illuſtres.

ADDITAMENTUM. [*Dedit Veteraquinum annis proximè lapſis clariſſimos illos, nec ſine laude umquam dicendos viros, Rodolphum Snellium, & Iacobum Arminium, alterum linguæ Hebrææ, ſed in primis Matheſeos, alterum Sacroſanctæ Theologiæ, in Academiâ patriâ Profeſſorem.*]

DESCRIPTIO
SCHOONHOVIAE.

SCHOONHOVIA ſedet ad dexteram ripam fluminis Leccæ, leucâ tantùm ab Veteraquino, eſtqué lautum & nitidum opidum, laudabili ſatis portu, & piſcatorijs actuarijſqué navigijs locuples. Capitur hic, inter cæteros piſces, ingens admodùm vis ſalmonum, quorum ſollenne in opido iſthoc emporium, vel ut vulgò loquimur *ſtapula*. Natus hinc reverendus ille Ioannes, cujus meminit inter viros Illuſtres Trithemius. Item doctus ille & venerabilis Anianus, ordinis Divi Dominici, Epiſcopus Aſaphenſis. Ex eodem hoc opido prodijt etiam mater clariſſimi viri Longolij, cujus eximiam claritudinem opidani hoc nomine ſibi adſciſcunt: verùm pater reverà Gallus, ipſe, ut diximus, in lucem editus fuit Mechliniæ, prout palàm in ſcriptis ſuis teſtatur. Situs. Viri illuſtres.

Iſelſteinium ſemileucâ tãtummodò diſtat Vianâ. locus aquâ & terrâ peropportunus, cui & ampla ſatis in pagos agroſque finitimos juriſdictio. ſuper quâ indeciſa etiam pendet lis, utrumné à Comitatu Hollãdiæ, an verò à ditione Ultrajectinâ dependeat. Intereà tamẽ Comitatui ſubeſt, & Dynaſtã agnoſcit Philippum Guiljelmum, filium Principis Arauſini, Maximiliani, ultimi Comitis Buranorũ, nepotem. Iſelſteinium.

Viana poſita eſt ad lævam ejuſdem Leccæ ripam, & Schoonhoviâ duas tantùm leucas abjuncta. etſi autem ſe jactet pro ſtatu & ditione peculiari, cõtinetur tamen Hollandiæ finibus. Dynaſta illi Hericus Brederodius, qui à reliquâ omni Hollandiâ ſeparatam, juriſdictionéque & imperio regio liberam prorſus & immunem eſſe contendit. contrà inſtante Rege, & ſupremum ſibi in eam imperium vindicante. ſic ut in Magno Mechlinienſi Conſilio indeciſa inter utrumq; pendeat lis. Henrico verò ſine liberis nuper extincto, variæ, non de hoc tantùm opido, ſed de reliquâ omni ipſius ditione, exortę ſunt lites, de quibus nihil hactenùs quidẽ in alterutram partem ſtatutum eſt. Natus hinc magnus ille Theologus, Guiljelmus Vianenſis. Viana.

Lerodamum adſidet flumini Lingæ, ſemileucâ tantùm ab Aſperâ. territorium autem habet trans flumen, quod propterea vulgò dicunt **het landt van Dam.** quo pacto, ex trito iſtorum ritu etiam alia quædam opidorum Hollandiæ nomina Lerodamũ.

solent formari. Dynastam habet eumdem Buranum.

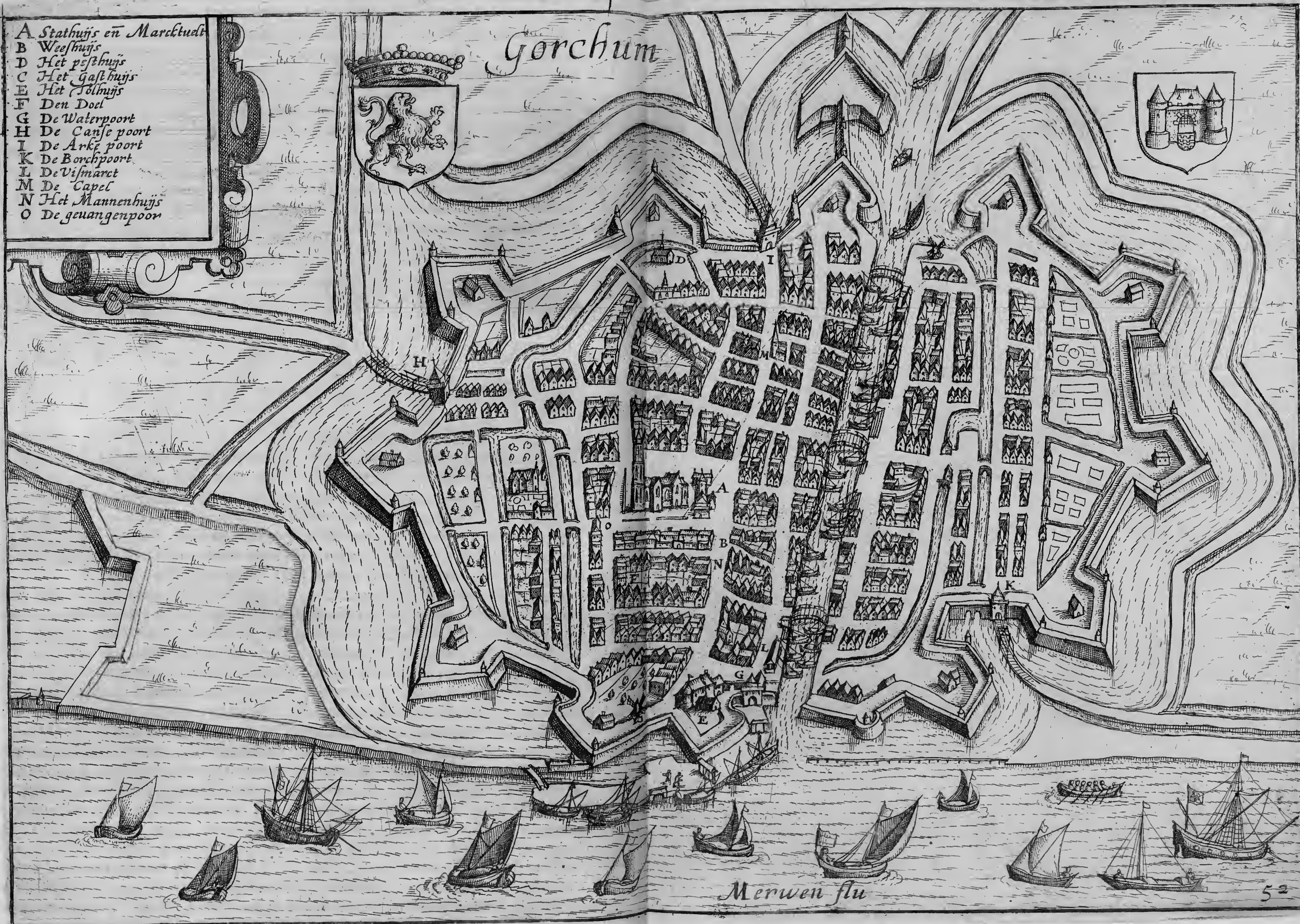
Aspera. Aspera est ad prædictum Lingam, & Huclonio semileucâ dumtaxat abjungitur. Præterlabitur autem urbeculam fluvius eâ suavitate, ac tam leni susurro, ut hoc loci Amoris sibi cognomen invenerit, dicaturque **de Liefde.** Passa est Aspera, Caroli Geldriæ Ducis temporibus, atque adeò anno à Christo nato 1516, extremam quamdam calamitatem. Geldri siquidem, comitâtibus eos non paucis ex ipsâ Hollandiâ perduellibus, eam adorti, post diutinam oppugnationem, & strenuam incolarum protectionem, tandem vi & manu armatâ invadunt, tanta editâ hominum strage, tamque immani crudelitate in omnes promiscuè sævientes, ut nec ædibus ipsis sacris abstineretur, néque fœminis, unà cum parvulis liberis eò confugientibus, parceretur, & ut paucis absolvam, ut ne lacessiti quidem & irritati graviter Turcæ, inhumaniùs fuerint sævituri.

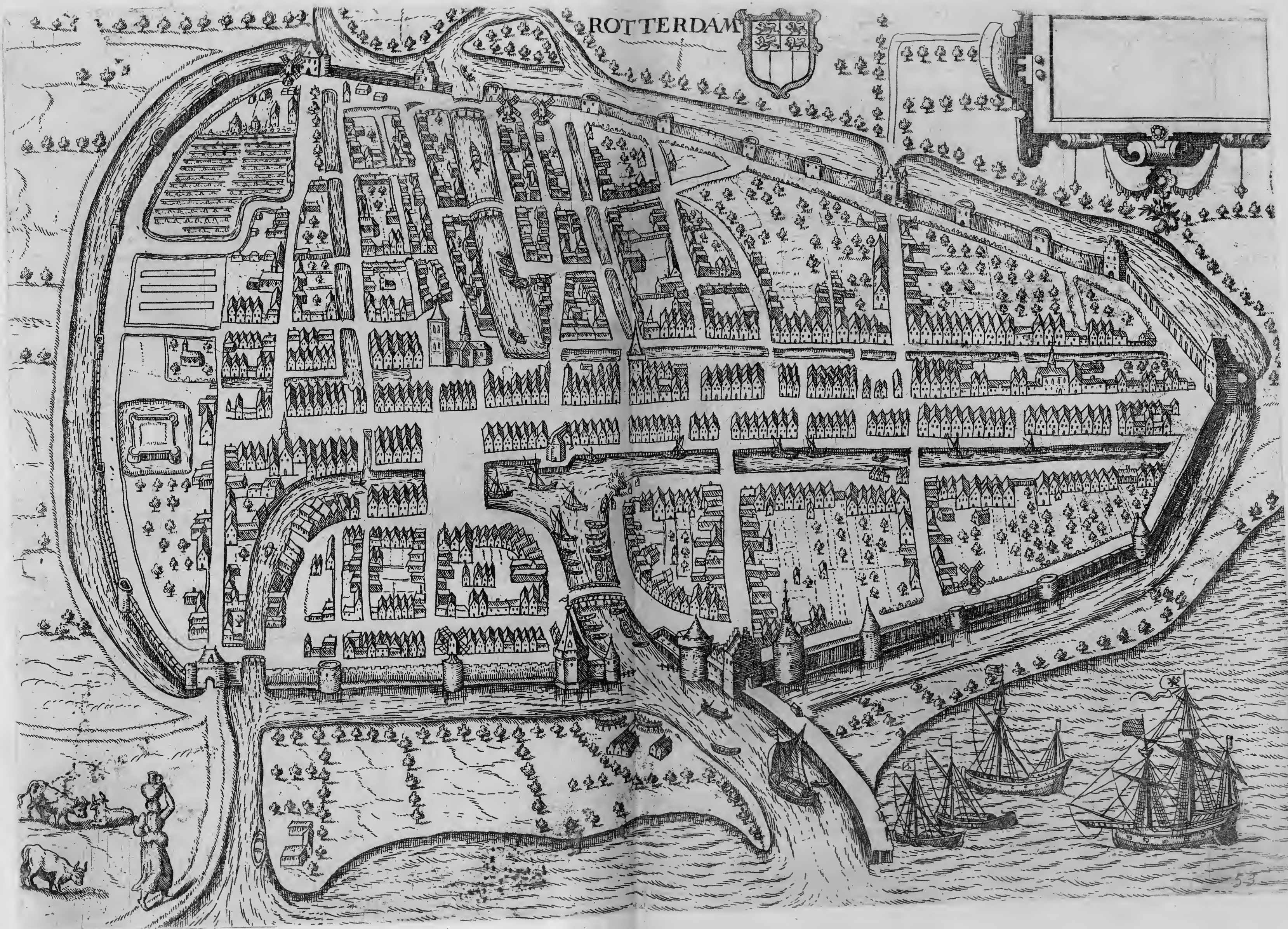
Huclonium. Huclonium Reginoni Hercules dicitur, & conditum anno jamtùm 784. situm est ad eumdem Lingam, semileucâ quidem ab Lerodamo, Schoonhoviâ verò tribus & semi. arcem habet satis inclytæ vetustatis, quam fundatam volunt ab Hercule Allemanno. plures enim viros fortissimos Alcidæ fuisse cognomines, etiam pueris notum est.

DESCRIPTIO GORICOMII.

Situs. GORICOMIUM distat Scoonhoviâ tribus leucis, estque ad dexteram ripam fluminis Rheni, quod eo loco Vahalis dicitur, in ipso adeò Lingę, quem diximus, ostio. opidum quidem prę-lautum, & arce validè satis munitâ conspicuum. ea condita fuit sub Florentio quarto, Hollandiæ regulo, ab Ioanne Dynastâ Arkelio. Prima origo. qui incolas pagi Wolfortij jussit veteres suos lares deserere, séque ad arcem istam recipere, & in ejus dumtaxat confinijs ædificare. quod cùm sedulò ipsi fecissent, ille mœnibus statim & fossis locum clausit, & Goricomij nomen imposuit. Spectantur è summâ turri, præter innumeros pagos, viginti & duo opida muris clausa, Philippi Regis imperio subdita. pulcher profectò & memorandus adspectus! Celebratur hic quotidianus quidam casei butyríque & aliarum rerum esculentarum mercatus. unde ex isto portu incredibilem ferè annonæ vim, cùm in alias quidem partes, tùm Antuerpiam maximè, deportari conspicias. opidanis non modò negotiatores, sed & nautas plerumquè agentibus, & suprà modum hinc ditescentibus. Goricomio natus fuit Henricus Gorichemius, vir Theologico studio nobilis. Viri illustres. item clarissimus ille Ioannes Harius, qui etsi non admodùm litteratus, eâ tamen & pietate, & in litteras virtutesque fuit affectu, ut per omnem ætatem, summâ quidem cum diligentiâ, nec minori impensâ, conquisiverit undique & congesserit admirandam planè omne genus librorum bibliothecam. Erat egregius iste vir Canonicus Goricomiensis: sed beneficio Cæsaris cooptatus fuit in Collegium illud Canonicorum, quod in regio illo municipio Hagiensi, & sacello ibidem aulæ Principalis. quò cùm larem suum transferret, & unà tot libris instructam bibliothecam, populus admirari, stupere, fateri denique numquam se credidisse, vel in toto terrarum orbe tot volumina reperiri. quare & inditum homini cognomentum *Ioanni de Libris.* Hagę postmodùm annos complures vixit, & bibliothecam summo ut anteà studio ivit auctum. quam moriens tandem anno circiter 1532, testamento legavit eidem Carolo Quinto Imperatori. Ostenditur juxta hoc opidum locus, in quo castra metatum ferunt Herculem Allemannum. unde & territorium circumjectum, bonis

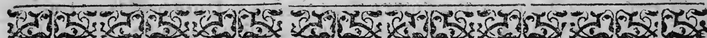

Gorchum
A Stathuijs eñ Marcktuelt
B Weeshuijs
D Het pesthuijs
C Het Gasthuijs
E Het Tolhuijs
F Den Doel
G De Waterpoort
H De Canse poort
I De Arke poort
K De Borchpoort
L De Vismarct
M De Capel
N Het Mannenhuijs
O De geuangenpoor
Merwen flu
52

ROTTERDAM

nis aliquot pagis insessum, ad hunc usque diem vulgò audit *Ager Herculeus*, ita enim interpretor voces illas Teutonicas, 't Landt van Arckel.

Woricomium adjacet lævæ jamdicti Vahalis ripæ, Goricomio pænè adversum. est autem in ditione Comitis Hornæ. Woricomium.

Heusda, sive Heusdenum, Woricomio distat duabus leucis. arcem habet sic satis egregiam. tum & amplum in pagos aliquot circumjectos imperium. In campis urbi vicinis & Capellam versùs porrectis eruitur copiosè ustibilis ille suprà nobis descriptus cespes. Heusda.

DESCRIPTIO ROTERODAMI.

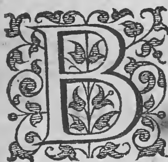
ROTERODAMUM propinquum est Mosæ, & ad Roteræ, unde nomen desumit, fauces. Vetustissimam urbem esse, & à conditore Ruterio rege denominatam, tradit Robertus Cœnalis. cui adstipulatur & Abbas Trithemius. qui fundatam vult anno à nato humani generis redemtore octogesimo nono, & sepultum in eâ Ruterium illum, vigesimum tertium regem Francorum. Schidamo unius, Goudâ trium leucarũ intervallo abjungitur; opidum valdè munitum, lautum, concinnum, & panificio satis florens: civibus denique & prænitidis ædificijs densum. summum templum, sacrum est Divo Laurentio, pulchra profectò & sumtuosa substructio. Hoc opidum patriam habuit doctissimus ille & celeberrimus vir Desiderius Erasmus Roterodamus, plurimorum voluminum scriptor: qui obijt Basilææ, anno à partu Virginis sexto & trigesimo supra sesquimillesimum. Dum ad exitum properaret hoc opus, Roterodamum gravi afflictum est infortunio. siquidem casu exortum incendium, brevissimo temporis spatio, plus nongentas domos, ac non paucas etiam naves, cum nonneminis morte, & gravissimo omnium damno, absumsit. quæ omnia tamen, ea est civium opulentia, intra annum mox reparata: gliscentibus hodie magis magisque commercijs, exterisq; certatim ad urbem hanc confluentibus. Situs, & ratio nominis. D. Erasmus Roterodamus. Luctuosum incendium.

ADDITAMENTUM. [*Roterodamum, varias olim calamitates expertum, in amplissimam tandem & præpotentem urbem excrevit. idq; ex eo potissimùm tempore, quo ab Hispanis desertum, omnibus belli incommodis liberũ restitit. Inde siquidem cœpit à mercatoribus undique frequentari, & vacua quæq; in urbe loca tectis impleri. donec irruentibus è Brabantiâ Flandriaq; ingenti frequentiâ profugis, non semel productum est urbis pomœrium. sic ut hodie quidem meritò numeretur inter Bataviæ primas, & quod spectat commercia, uni dumtaxat Amsterodamo cedat. Inter publica ædificia eminet maximè domus Senatoria. hinc Bursa quam vocant, sive basilica, celebrandis negotiatorum conventibus destinata. Monstratur hodieq; summâ cum reverentiâ haud procul summo templo familiaris Magni Erasmi lar. cui viro S.P.Q. Roterodamus, refricandæ in civium animis quotidie concivis maximi memoriæ, togatam in foro statuam lubens meritò posuit. adservans præterea loco publico ejus effigiem, fidelissimè ex ipsius vultu, quadriennio ante excessum, delineatam, & à S.P.Q. Basiliensi transmissam. in quam cingulo tenus tantùm depictam acutissimo epigrammate lusit* [redacted] *Theodorus Beza:*

Ingens ingentem quem personat orbis Erasmum,
Hæc tibi dimidium picta tabella refert.
At cur non totum? mirari desine, lector.
Integra nam totum terra nec ipsa capit.]

Schidamum eidem Mosæ vicinum est, ad fossam, sive canalem Schiam, qui & opido nomen impertit, ac semileucâ dumtaxat abest Vlardingâ.

DESCRIPTIO GERTRVDOBERGAE.

Situs. BErga Divæ Gertrudis, vulgò **Sinte Geertruydenbergh/** adjacet ripæ sinistræ fluvij Mervæ, ac Dordraco, Heusdeno, & Bredâ parili ferè trium leucarum spatio dissidet, bonum sanè & munitissimum opidum, adeóque ob situm fortassis inexpugnabile. Alosarum piscatio. Ad hunc locum in dicto jam Mervâ capitur omnis illa vis alosarum, quæ statis anni temporibus, in hac Belgicâ nobis suppetunt. incipit autem præcipua hujus piscis captura inde à primis tonitruis mensis Martij, eáque tam copiosa, ut in retibus uno aliquo die numerata sint plus octodecim piscium millia. magnitudine inter se differunt, ac salliri etiam solent: atque hinc porrò in varias terræ partes & Consuetudo notabilis. recentes simul & sale contactæ distribui. Ad hoc usque opidum comitari olim solebant Hollandi suos & terræ Hannoniæ Principes, quoties eò sese conferrent: atque hic item in Hollandiam revertentes rursùs excipere. etsi enim certis de caussis Brabantiæ Duces supremum sibi in hanc urbem imperium vindicent, possessio tamen ejusdem est penès Hollandiæ Comites. quare & moris olim utrique genti, Hollandis quidem, Principes suos ad retinendam, Brabantis contrà, suos ad recuperandam, jurejurando obstringere.

Sevenberga. Sevenberga sita est ad eumdem Mervam, & Gertrudobergâ Bredáque æquali trium leucarum intervallo abjuncta. opidum satis lautum, quodque olim in ditione Illustris viri Cornelij de Bergis. quo defuncto, delatum est ad Illustrissimum Comitem Arembergium.

Guiljelmo-Stadium. ADDITAMENTVM. [*Condiderunt, durante hoc bello civili, Potentissimi Ordines Provinciarum Fœderatarum, haud procul à Sevenbergâ, in insulâ vulgò* **de Ruygenhil/** *munitissimum quoddam & situ admodùm opportunum opidum, cui, in memoriam Illustrissimi Principis Arausini, nomẽ fecere Guiljelmo-Stadio, Belgicè* **Willem-stadt.**]

Atque opida quidem hactenùs nobis descripta, etsi non eâ quâ Flandrica vel Brabantica magnitudine, satis tamen vel sic spatiosa sunt. tum & lauta pleráque, opulenta, frequentia, & amœno in primis lætóque adspectu. Quæ cùm magnâ ex parte, quod ad regimen quidem & politiam attinet, vix quidquam inter se discrepent: nos à peculiari ejus rei descriptione supersedebimus, & ad ea transibimus opida, quæ, etsi muris non cincta, gaudent tamen eodem cum illis jure. ac primò quidem occurrit

Medenblica. Medenblica, posita in extremo ad septemtrionem Hollandiæ littore, & Enchusâ duabus, & semi leucis abjuncta. municipium sanè haud pœnitendum, validaque admodùm arce conspicuum. territorium ejus, quod ad pascua quidem pecori saginando idonea, magno sanè municipum bono, universæ Hollandiæ præstantissimum.

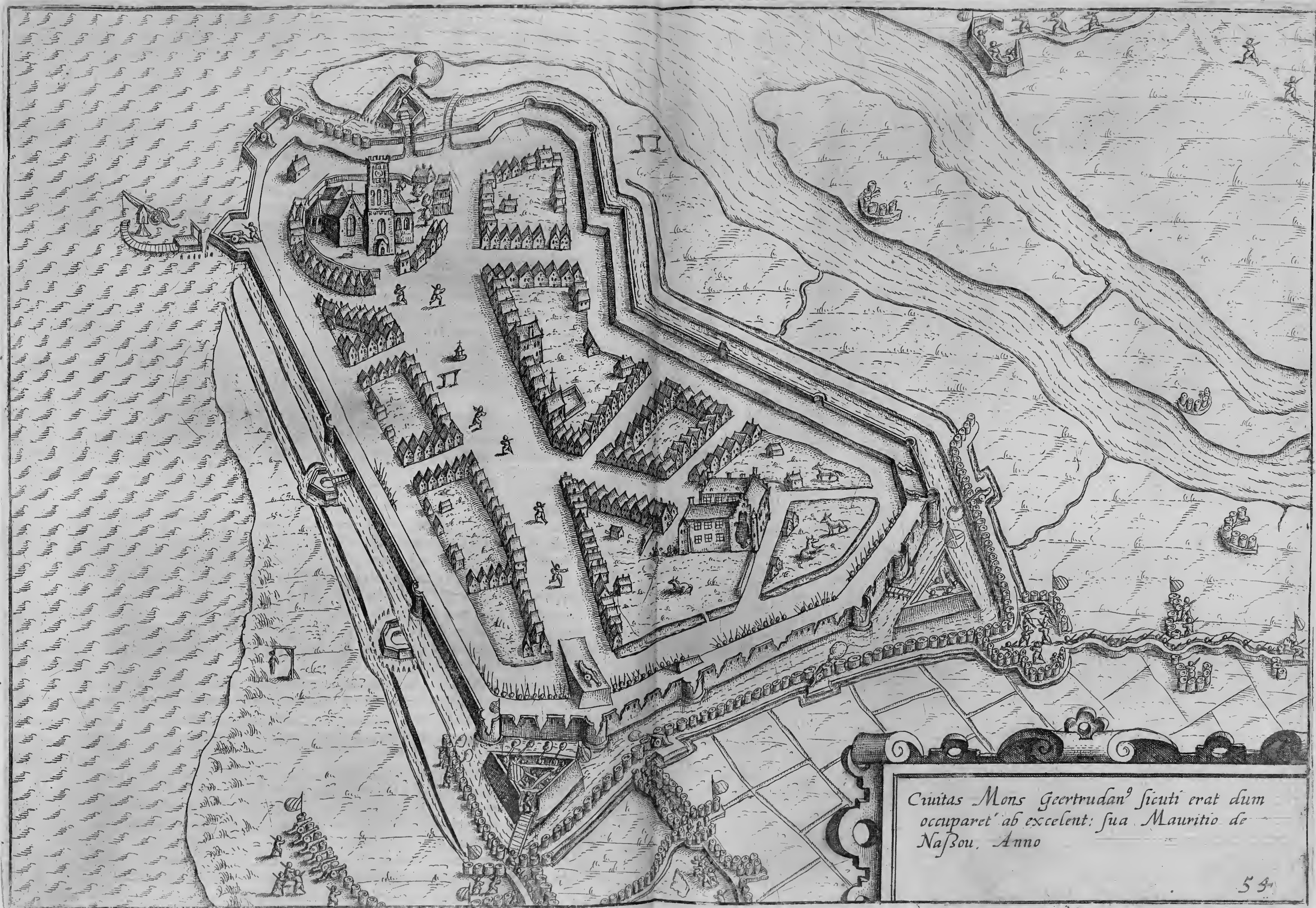
ADDITAMENTVM. [*Medenblicam, durante bello civili, propugnaculis simul & vallis adversùs hostiles insultus validè muniendam curarunt Illustres Hollandiæ Ordines. qui & arcem necessario omni ad bellum apparatu copiosissimè instruxerunt.*]

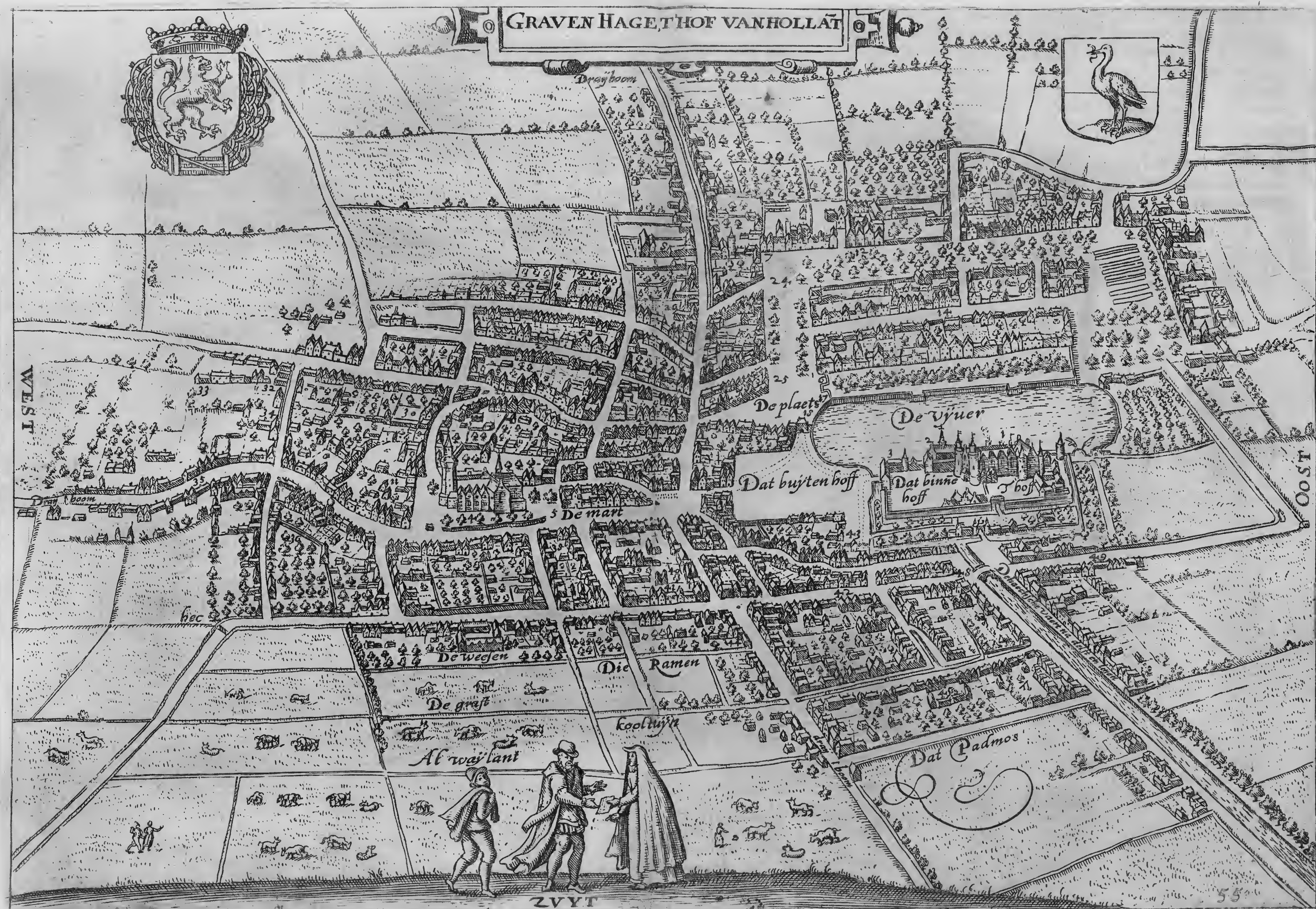
Beverwicũ. Beverwicum positum est ad sinum Tyam, & Harlemo duabus leucis abjunctum.

Muda. Muda sita est juxta lacum Flevi, ad fluviolum Weichtam, & semileucâ tantùm Wesopo, Nardâ verò leucâ prægrandi abjuncta. opidum sanè mediocre, & ab alterâ fluvij ripâ insigni & forti admodùm arce communitum, ex quâ per pontem ad opidum transitus.

Neoportus. Neoportus sita est è regione Schoonhoviæ, unde leucæ tantum quadrante abjungitur. olim quidem lautissimum opidum. hodie verò mediocre.

Vlar-

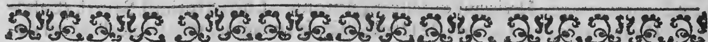

Ciuitas Mons Geertrudan⁹ ſicuti erat dum occuparet' ab excelent: ſua Mauritio de Naßou. Anno
54

GRAVEN HAGE, T'HOF VANHOLLĀT
Draijboom
WEST
OOST
ZUYT
De plaets
De vyuer
Dat buyten hoff
Dat binne hoff
T'hoff
De mart
Draijboom
hec
De weesen
Die Ramen
De grast
kooltuyn
Al waijlant
Dat Padmos

Vlardinga, sita ferè ad Mosæ fauces, Roterodamo & Delphis æquali propemodùm spatio duarum leucarum abest, una ex antiquissimis terræ Hollandiæ civitatibus. Vlardinga.

Gravesanda, Mosæ propemodùm faucibus adsita, Delphis Hagáque pari duarum leucarum intercapedine dissidet. opidum valdè antiquum, & olim non mœnibus tantùm clausum, verùm etiam potens, & Senatus Hollandici ordinaria sedes. hodie, licèt à veteri illo splendore multum amiserit, tolerabili tamen conditione est. Seminatur in ejus confinijs largior multò frumenti vis, quàm in aliâ ullâ Hollandiæ parte, quia nempe feliciter isthic & speciosissimum nascitur. Suppetunt insuper Gravesandâ nobilissimi illi casei, quos Gravesandios vulgò appellant, & magnopere passim ab omnibus expetuntur. Gravesanda.

Sunt insuper in Hollandiâ, & pagorum in eâ catalogo, multi admodùm memorabiles, & ijsdem ferè cum opidis muro clausis privilegijs prædití loci. quorum nobiliores aliquot maximéque momentosos obiter excerpemus. & primò quidem prænobilem illam & amplissimam Hagam.

DESCRIPTIO MVNICIPII HAGIENSIS.

HAGA, quam Batavi vocant den Haghe/ mari ab occidente vicina est, ac Delphis quidem unâ prægrandi, Leida verò duabus, Roterodamo denique tribus leucis abjungitur. hic, meo quidem judicio, non pulcherrimus modò, sed ditissimus quoque, & fortassis etiam maximus, universæ Europæ pagus est. habet enim supra bis mille domos, in ijsque complures admodùm bonas & laxas; maximè autem amplissimum illud & sumtuosissimum palatium regium, arci cuipiam muris clausæ adsimile, & fossis undique communitum. quod conditum olim à Guiljelmo, Hollandiæ regulo, jam in Romanorum Regem electo. qui & Senatum Hollandiæ, Gravesandæ priùs, ut diximus, commorantem, in hunc locum traduxit. a cujus quidem Senatus sententijs provocare porrò licet Mechliniam, & supremum inibi regis Consilium. Constat autem nunc temporis ex Præside uno, & quatuordecim Senatoribus: advocato item fiscali, procuratore, ut vocant, generali, Graphiarijs, Secretarijs, alijsque id genus ministris. Præsidis hodie munus obit Cornelius Susius, toparcha Risvicanus, cujus infrà prolixior mentio. Senatores sunt Martinus Nardenus, Arnoldus Sasboutus, Dominicus Bootius, Quintinus Weitsius, Arnoldus Nicolaius, Balduinus Iacobi, Nicolaus Lajenus, Adrianus Verhouvius, Reinerus Moonsius, qui & procurator generalis, Ioannes Lezavius, Iacobus Merschius, Witto Wittenius, Carolus Smiterus, & Adrianus Mylius. Est in ipso palatio peregregium quoddam sacellum, & in eo Canonicorum Collegium. Præstereà ratiocinarium, vel ut vulgò appellant, camera rationum. cui accepti pariter & expensi rationes reddere aliàs tenebantur regij omnes per Hollandiam, ditionem Ultrajectinam, Zelandiam, Frisiam, & Transisalanam Quæstores, Thesaurarij, & quidquid prætereà talium ministrorum est. In eodem palatio adservabatur & regia illa bibliotheca, collecta ut diximus & congesta à clarissimo illo Ioanne Hario. quæ perpetuum quidem & peculiarem olim habebat custodem, sed commissa nuper & in tutelam quodammodò tradita fuerat Præsidi Viglio. cui & consignandos curavit Philippus Rex libros olim Margaretę Austriacæ, Imperatoris Caroli amitæ, & pro

Situs. Amplitudo & splendor. Summum tribunal Hollandiæ. Camera rationum.

eo Belgicæ hujus Gubernatricis, Gallicè magnâ ex parte, nonnullos verò Latinè etiam scriptos. Nolunt incolæ, solâ quadam animi magnitudine impulsi, nobilissimum istud municipium muris & mœnibus claudere. quia nempe honestiùs ipsis videtur, Cæsaris eâ in re satis notam opinionem, & alios magnos viros æmulantibus, si Domini sint pulcherrimi potentissimique Europæ totius pagi, quàm ejusmodi urbis, quæ si mœnibus foret clausa, censeretur quodammodò inter minores. sed næ isthæc animi magnificentia magno ipsis superioribus annis constitit. cùm Martinus Rossemius, Geldriæ Ducis archistrategus, cognito, locum expugnatu facillimum, & opulentiâ ejus allectus, parvâ manu, sed non sine magno periculo, solâ diripiendi illius caussâ, omnem ferè Hollandiam pervagatus, & Hagam miserrimè depopulatus est. quæ si muris fuisset clausa, numquam id ille tentasset. interjecto namque vel minimo temporis spatio, oppressissent hominem militares undique Hollandorum copiæ. Hagæ adjacet amœnissimum nemus, vario in venantium usus ferarum genere copiosum, ac tam delectabile simul & pulchrum, ut propriè videatur unus ex ijs lucis, quos Poetæ antiquitùs sacros dixerunt. extant autem in eo & finitimis aliquot locis antiquitates quædam, & monumenta marmorea veterum Imperatorum, Hadriani videlicet, Antonini, Lucij Septimij Severi, & aliorum. Hagæ natus fuit Ioannes de Hagâ, aliàs de Indagine, vir ob excellentem doctrinam clarissimus, & complurium operum scriptor. Item Guiljelmus Gnapheus, vir doctus, & primus apud Inferiores Germanos poëta Comicus, tum & alijs scriptis illustris. Ioannes Secundus, adolescens doctissimus, auctor ejus poematis, cui titulus Basia, & complurium aliorum, quæ magnâ suâ cum laude vulgavit. Iustus Velsius, Medicus perillustris & magnus Philosophus. qui & ipse complura edidit scripta, ut videre est nominatim in Bibliothecâ jam aliquoties allegatâ. Præterea nobilissimus ille Gerardus, Dominus Assendelfij, olim Præses Hollandiæ, qui cum summâ doctrina prudentiam ritè conjunxerat. Hodie jactat Haga Cornelium Susium, etiam ipsum Hollandiæ Præsidem, suprà nobis commemoratum, virum domi nobilem, & cùm litteris Græcis Latinisque, tum Iurisprudentiâ maximè celebrem, ac non infimi nominis vatem. Hippolytum inde Persinum, Præsidem Ultrajectensem, rarâ quadam doctrinâ, nec minori prudentiâ præditum virum, ideoque in magno passim æstimio. Nicolaum Assendelfium, Gerardi jamdicti filium, virtute & litteris inclytum, ac dignam tanto parente prolem. Splinterum Hargenium, dominum Ostervicanum, virum intimè doctum, neque tinctum dumtaxat ingenuis artibus, sed penitùs ijs imbutum. Arnoldum Cobelium, Ordinum terræ Hollandiæ Thesaurarium, eruditione pariter & judicio magnum. necnon fratrem ejus Philippum, Senatorem Consilij Sanctioris, virum eruditissimum, & mirabili quadam in rebus tractandis dexteritate: unde factum, ut sæpè, & apud varios Principes, regium egerit Oratorem. Subjungemus hic denique & Ioannem de Goudâ, Syndicum reipublicæ Groningensis, virum insigniter doctum, & in obeundis negotijs publicis acrem pariter atque industrium. quare & domi forisque in magnâ passim est famâ, & eximiâ quadam pollet auctoritate. sic ut ob rara in Regem officia, & navatam ei in patriâ fidelissimam operam, affectus ab Regiâ Majestate sit compluribus præmijs, varijsque honorum & dignitatum titulis exornatus. nam & Equitem eum creavit auratum, & quò pluribus ad virtutem adderet calcar, suum in ditione Groningensi Vicarium, magnâ viri cum laude, constituit.

Haga direpta. *Nemus Hagiense.* *Viri scriptis illustres.*

Semileucâ ferè ab Hagâ dissidet pagus Lausduna. ubi amplissimum olim Religiosarum nobilium, Ordinis Divi Bernardi, Cœnobium, augusto in primis Comitis Margaretæ sepulchro, &, quod sequitur, inscriptione conspicuũ. quâ de re cùm Erasmus quoque & Ioannes Ludovicus Vives, inter alios quosdam illustres scriptores, in commentarijs suis meminerint, operæpretium fuerit, epitaphium illud hic ad verbum exscribere. quod priusquàm tamen apponam, præmittenda videtur compendiosa occasionis ipsius rei narratio. Dico igitur, adijsse quondam ad Comitem illam prædictam, Florentij & Machthildis Hollandiæ Zelandiæque Principum filiam, mulierem quamdam pauperculam, duos unico partu editos parvulos ulnis gestantem. cui, ut fit, eleemosynam postulanti, Margareta non solùm

Cœnobium Lausdunẽse. *Prodigiosus partus.*

lùm nihil quidquam porrexit, sed irrisam insuper & contemtam his verbis demisit: fieri (inquit) non potest, ut uno partu nascantur duo, nisi totidem fuerint patres: quare alterum sanè oportet furtivo concubitu esse prognatum. muliercula sic derisa, Deum precata est, ut pudicitiam suam faceret palàm, & in evidens ejus signum permitteret, Comitissam tunc gravidam totidem fœtus eniti, quot sunt anni totius dies. atque hinc porrò evênit, ut post aliquod tempus eniteretur trecentos & sexaginta quatuor liberos, partim masculos, partim fœmellas. quorum singulos narrant fuisse pulli dumtaxat gallinacei magnitudine, sed omnes tamen vixisse, & salutari baptismo tinctos ab Guidone, Episcopi Trajectensis Vicario, qui maribus quidem Ioannis, fœminis verò Elisabethæ nomen indiderit. ipsis paullopost unà cum matre extinctis, & eodem cum eâ tumulo conditis, addito epitaphio, quod verbatim expressi.

Illustris Domini Florentij Comitis Hollandiæ filia, cujus mater fuit Mathildis, filia Henrici Ducis Brabantiæ; fratrem quoque habuit Guiljelmum Alamaniæ Regem: hæc præfata Domina Margareta, anno salutis millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, ætatis suæ anno quadragesimo secundo, ipso die Parasceves, horâ nonâ ante meridiem peperit infantes vivos promiscui sexus numero trecentos sexaginta quatuor. qui postquam per venerabilem Episcopum Dominum Guidonem Suffraganeum, præsentibus nonnullis proceribus & magnatibus, in pelvi quadam baptismi sacramentum percepissent, & masculis Ioannes, fœmellis verò Elisabeth nomen impositum fuisset, ipsorum omnium simul cum matre animæ ad Deum æternaliter victuræ redierunt, corpora autem sub hoc saxo requiescunt.

Martinus Cromerus in historiâ suâ Polonicâ testatur, Margaretam quamdam, Comitis Virboslai uxorem, unico partu enixam triginta sex liberos, omnes vivos, idque Cracoviæ, regni illius metropoli, anno salutis 1269. quod etsi cum Philosophorum quidem & Medicorum placitis, adeóque ipsâ naturâ fortassis pugnet: sciendum tamen, omnes omninò regulas aliquam semper pati exceptionem. accedente præsertim vel gratiâ, vel vindictâ divinâ, cujus omnipotentia sæpè ipsam naturam & elementa rerum transcendit.

Schaga sita est in extremâ septemtrionali Hollandię parte, & Alcmariâ simul ac Medenblicâ pari trium leucarum intervallo abjuncta: pulchrum quidem, & amplum quod satis sit municipium, ac prænobili etiam arce conspicuum. **Schaga.**

Iselmonda posita est ad flumen Mervam, adeóque ad ipsum Iselæ fluminis ostiũ, unde accepit & nomen. Roterodamo tantùm dimidiâ, Dordraco verò duabus leucis abjungitur. pagus equidem peregregius, & qui pulchram habeat arcem, ditionis Toparchæ Merodani. **Iselmonda.**

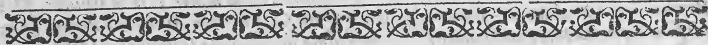
Egmonda Oceano mari ab occasu propinqua est, & Alcmariâ quidem sesquileucâ, Bevervico duabus leucis abjuncta. pulcher profectò & concinnus admodùm pagus. juxta quem & Cœnobium olim, longè hercle amplissimum. quod, testante Irenico, conditum fuit ab Adelberto. habet verò & iste locus satis insignem arcem, ita ut Comitatus dignitate præfulgeat: sumente ab eo cognomen Illustrissimâ & antiquâ gente Egmondanâ. cujus hodie caput Philippus, summæ dignitatis & expectationis adolescens, ut qui Eques sit aurei Velleris, Princeps Gaverenus in Flandriâ, & complurium opidorum pagorumque non Hollandiæ tantùm, verùm etiam Flandriæ, Arthesiæ, adeóque & Galliæ, Dominus. Egmondanus fuit Nicolaus de Terrâ Novâ, Episcopus Harlemensis, doctus sanè & reverendus Antistes. **Egmonda.**

Brederoda insignis profectò est arx, medio ferè inter Harlemum & Bevervicum itinere. Sumit ab eâ cognomen antiquissima nobilissimáque gens Brederodia, quę complures edidit viros illustres, neque tantùm istius arcis, sed Vianæ prętereà, opidi suprà nobis descripti, & variorum pagorum Dynastas. hodierno loci toparchæ Henrico est nomen. qui cùm improlis nuper decesserit, variæ super ejus hæreditate exortæ sunt lites. quæ, ut paullò antè meminimus, etiamnunc pendent indecisæ. **Brederoda.**

Falcoburgum Leidâ unius tantummodò leucę spatio dissidet, pagus haud equidem magnus, sed equorum mercatu, quotannis in eo Septembri mense haberi solito, **Falcoburgum.**

lito, admodùm memorabilis, nec innumerâ tantùm omne genus equorum copiâ, sed & hominum undique confluentium multitudine frequentatus. Dynastam hodie, quatenùs Dominum Wassenaræ, agnoscit Comitem Ligniacẽsem, cujus etiam suprà meminimus.

Cattovicũ. Cattovicum pagus est mari vicinus: eo adeò loci, ut quidam asserunt, positus, ubi ostium illud veteris Rheni, quod Trajectum perlabitur, rapido cursu in Oceanum olim solebat influere. Locus equidem valdè antiquus. ut quem conditum velint annales Hollandię, denominatumque à Cattis, populis olim Germaniæ, qui cum Batone jamdicto in has oras delati, præcipuam isthic sibi delegerint sedem: quæ, ob maris juxtà & fluminis opportunitatem, brevi in magnam & momentosam admodùm urbem excreverit. sed posteà sæpiùs diruta, vix reliquias modò & rudera, sui ad posteros monumentum, transmiserit.

DESCRIPTIO ARMAMENTARII, SIVE ARCIS BRITANNIÆ.

Situs. MILLE circiter & sexcentis passibus ab hoc pago, ad mare Oceanum, & quod diximus ostium Rheni, ædificarunt olim Romani, & nominatim Cajus Cęsar Caligula, superbam inprimis arcem, & pulcherrimum portum. Conditor. unde brevissimus sanè & commodissimus erat in Angliam, tunc Britãniam dictam, trajectus. eam autem ab ipso situ dixerunt Britannicam. quæ, Imperio declinante, à Normannis occupata, atque ex parte etiam diruta, tandem, quia non sarciretur, neque aggeribus alijsque id genus operibus, sicut aliæ quædam, communiretur, prorsùs ab mari absorpta est. sic ut aliquot sæculis nec vola inde nec vestigium apparuerit. Ab annis verò ducentis retrò regresso plus solito versùs veterem alveum Oceano, etiam aliquæ hujus castri partes emerserunt. quod anno salutis vicesimo suprà sesquimillesimum continuo biduo pænè totum sese ostendit. cùm accolæ, inter alia, septem inde eximerent lapides, quorum aliqui notas præferrent & inscriptiones Romanas. hi translati fuêre ad nobilissimam illam Hagam, & aulam inibi Domini Wassenaræ, ubi & hactenùs eos est visere. Emersit hinc iterùm, & ad fundamenta usque detecta est arx anno 1552. quo tempore compererunt eam esse quadratam, & ab uno ad alterum angulum, ducentos & quadraginta, in circuitum verò, patere nongentos & sexaginta pedes Romanos. visa tunc autem & facies quædam muri, meridiem versùs porrecta. unde porrò ad magis mediterranea pertinuisse videbantur præcipuæ hujus propugnaculi domus, arenosis hodie collibus, *Dunas* vulgò indigetant, obrutæ. eruerunt etiam accolæ plurimos lapides leucophæos, quorum, qui strati in fundamento, ternis pedibus alti, quaternis lati. item lateres quosdam terrâ coctos, pedali in quadrum mole, adeò sanos quidem & integros, ut viderentur recentes ab officinâ. præferebant autem has litteras X. G. I. quæ denotare videntur *Ex Germaniâ Inferiori*. Et est sanè hic in propinquo admirabile quoddam & coquendis lateribus, alijsq; id genus figlinis aptissimum terræ genus. sed videlicet Batavis nondùm exploratam esse accuratam terræ istius temperandæ rationem. unde liquet, veteres illos Romanos multis in rebus nos præcurrisse. sicuti nos quoque in compluribus alijs, temporis demùm lapsu inventis, sine controversiâ eos præcellimus. Inventa fuerunt & vasa quædam operis prisci, ex metallo conflata. item nummi, & alia quædam antiquitatis Romanæ vestigia. Omnium verò clarissimè sese ostendit hæc arx, dum in eo sum ut hoc opus absolvam, id est anno 1562. quo per viginti

RVINARVM ARCIS BRITANNICÆ APVD BATAVOS TYPVS

Catwijck op den Rhijn

Hollandiæ pars Rhenius fluuius

Tumuli arenosi vulgo duynen vocat

240 ped

Ostium quo Rhenus olim hoc loco se exonerabat hodie multis ab Oceani aggestis arenis est

Hac forma huius Castri ruinæ A° 1520 · 1552 · 1562 Oceani mundatione aperte sunt Ibidemq; hec marmoreæ inscriptiones rudera fragmēta, multaq; numismata hic inferius delineata reperta sunt. Indeq; in hagam contis vbs nunc Hollandorum Curia est in edes Dñi de Waßenaer vbi etiamnunum hodie visuntur translata

Germanici maris pars

IMP CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS. AVG. ET. M. AVRTIVS. ANTONINVS. CÆS. COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE. CONLABSVM RESTITVERVNT · SVB VA PVDENE LEG. AVG. PR. PR. CVRAÆ. CÆCILI EXPRE

IMP. CAES. M. AVREL. ANTONIVS

BRITANNIC GARMANIC PLVS FELIX AVGVSTVS PŌT MAX. TRIB. POT. XVIII COS IIII P.P. IMP. III ARAM. A DIVO. CLAVDIO ET POSTEA A DIVO SENERO PATRI SVO. RESTI

EVER PVS PERT · MAX TRIB. POT · TONIN · PIVS AV · ER · MIET · LEGI · ENIDIOR

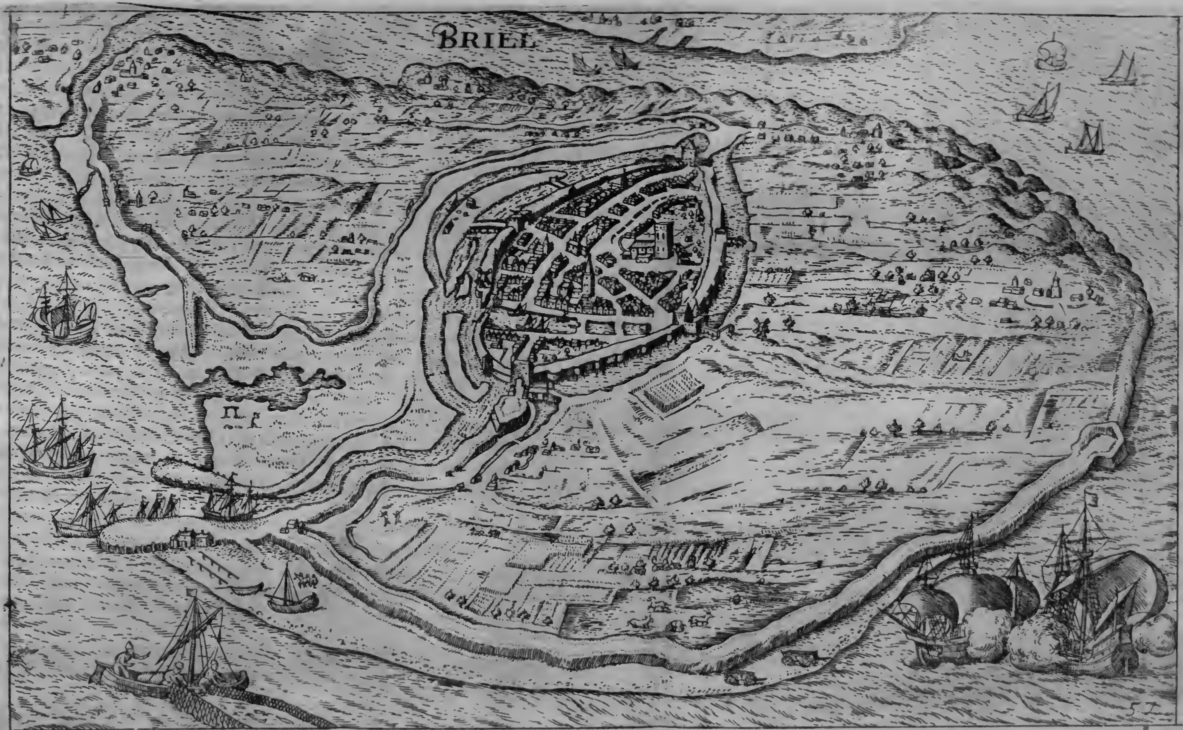

Absoluta huius tabulæ delineatione Candidiss spectator iniisit ad me hauc vetustam inscriptionem Henricus Goltius antiquitatum perscrutator deligentiss. ex antiquo marmore huius arcis ab ipso descriptam quo cum māca sit his marginalib adita mītis sue integritati restituta videtur eā minime ptermitendam duximus cum ex ea huius armamentarij vestustatem et auctores liquido cognoscimus vtpote quod a Claudio Cesare (cui etiam Hollandiæ annales hanc arcem tribuunt) in sua nepe expeditiōe Britannica, cuius Suetonius et dion meminerut siue in cōmodiorem legionum cohortiumq; trāsuectionē siue quo militus hibernarent primo extructum sit eo loci forsan vbi C. Cæser antea in monumentum debellati Oceani vt Suetonius auctor est Pharum erexerat: acpostea a Seuero restitutum consecratumque a M. Aurelio Antonio Quod vero Romani ex huius continentis parte in Butaniam traiecerint ex eo fit verisimile quod laduersa huic pars insule locis antiquis colonijsque maxime abundet maximeq; a Romanis culta fuisse videtur Vale Ab. Ortelius

BRIEL
57

ginti & ampliùs dies mansit detecta. sic ut accolæ vel millenos aliquot lapides passim eruerint,& complures invenerint nummos,tum & vasa quædam pulcherrima, quibus itidem esset incisum *Ex Ger.Inf.* Et quoniam ita spectabilis atque antiqua est hujus armamentarij fabrica, visum est hoc in loco subjicere veram ejus & ad vivum delineatam effigiem.

Pettemum,pagus est,in extremâ ferè septemtrionali parte Hollandiæ positus,& ad ipsum Oceani maris littus. ubi cum rerum parens natura non continuaverit arenosos illos montes & colles, vulgò *Dunas* vocatos, qui ab ea quidem parte Hollandiam mirum in modum tuentur,initium capit latissima quædam moles, sive agger magis dicendus est, quem vulgò vocant Hondsbosch/ ab accolis, eum naturæ defectum explentibus,multâ sanè industriâ & continuis ferè ad passus ducentos operibus,versùs Campium pagum ex ligno constructum. Est autem tam magni momenti hoc opus,tamque efficacis præsidij,ut si casu fortasse,vel Oceani aliquâ tempestate,id contingat perfringi,potiorem Hollandiæ partem undarum violentiâ cooperiendam adfirment. quare summâ cum diligentiâ, nec minori impendio,accolæ illud quotidie reparant,& sartum tectum conservant. quinimò & Senatus Hollandiæ suos huc operi inspiciundo, & ne quid fortè in re tanti momenti peccaretur,quotannis nuper destinare consueverat Commissarios. post clausum tamen ab Nicolao Nicolaio,incredibili pænè sumtu & laboriosis operibus,vastum illum canalem Zipam, haud procul hinc dissitum, recuperatáq; ex maximo illo ad septemtrionem gurgite, & pulcherrimo aggere convestita tam vasta terrarum anteà submersarum spatia, desijt ea moles esse tanti momenti, tamque magni in publicum sumtus. succedentibus nempe subinde alijs alijsque aggeribus,& mirandis quibusdam vallis ac munimentis. unde laudabilis sanè & plurifariàm utilis Nicolai illius est opera, utilior etiam futura, si ad finem esset perducta, & ipse ager excoleretur. cujus mari erepta pars,frumenti præcipuè, tam insigniter fertilis, ut omnem pænè fidem exuperet,utque unus tritici saccus anno superiore arvo ingestus, centum & ampliùs saccos reddiderit. Pettemum.

Habet insuper, ut jam diximus, sub imperio suo Hollandia quinque illas prædictas Insulas, Vornam scilicet, Goederedam, Somersdicam, (quæ & ipsa Vornæ vocabulo nobilis) Corendicam &Collem Petrinum,positas inter Mervam & Mosæ fauces,nec Zelandiâ procul abjunctas,& cum tribus opidis muro clausis,tum & aliquot pagis insessas. nos quâ fieri poterit brevitate,singulas percurremus. & primò quidem inter eas occurrit Insulæ juris Hollandici.

Vorna,quæ non nisi duabus leucis dissidet Gravesandâ, & Brielam habet, opidum satis lautum, & situ fortissimum. Vorna.

DESCRIPTIO BRIELAE.

BRIELA illud est opidum, quod omnium primò de improviso,& præter omnem Ducis Albani,terræ Gubernatoris, spem, ductu Comitis Marchiæ, qui & Dynasta Lumæjus, calendis ipsis Aprilibus anni 1572. occuparunt extorres Belgæ. luctuosum profectò in multos annos non ipsi dumtaxat Regi, sed & Belgicæ universæ gravissimarum calamitatum principium. desciverunt enim postpaullò Flissinga, Enchusa, & alia quædam opida, non sine ingenti rerum & status mutatione,quæ horrenda in primis bella & extremas quasque miserias secum traxit. prout speciatim narramus in Commentarijs nostris, quos, vitandæ tantarum rerum, peculiare sibi volumen

lumen poscentium, cum hac nostrâ descriptione confusioni, seorsim vulgavimus.

Gervlietum. Est in eadem Insulâ & Gervlietum, mediocre quidem opidulum, unà cum aliquot pagis. Ager ejus quamoptimus, & cùm tritici mirè speciosi, tum & aliarum egregiæ bonitatis segetum fertilissimus. gignit item copiosissimè fruticem illum, qui Batavis dicitur **Helm**/ nec genistæ est multùm absimilis. hic cùm altè agat radices, naturâ videlicet singulis rebus consulente, arenosos Hollandiæ & Zelandiæ colles, adversùs ventorum injuriam, vel præcipuè solet tueri: quos alioquin isti Æoli emissarij

Quippe ferant rapidi secum, verrantq; per auras.

Goedereda. Goedereda est altera prædictarum Insularum, cum mediocri & cognomine sibi opidulo, Brielâ duarum leucarum intervallo abjuncto.

Somersdica. Tertia Insula Somersdica, quam & Vornam appellant, quod Hollandiæ nempe objecta sit: vernaculâ dictione **Vooren** Latinorum præpositioni ante propemodùm respondente: varijs pagis insessa est. inter quos præcipuè eminet Somersdiquium, celebre olim & commercijs frequens emporium. Notandum verò, unicum istud hujus Insulæ municipium Zelandorum imperio subjici.

Corendica, & Collis Petrinus. Corendica, & Collis Petrinus, quarta & quinta ex Insulis antedictis, complectuntur aliquot pagos, & cùm cereali, tum pascuo etiam agro, utroque insigniter fertili, gaudent. nec aliud ferè habent quod memoratu sit dignum.

Vocantur autem conjunctim hæ omnes Insulæ ager Vornanus **het landt van Voorn**: sed reverà sunt Insulæ Zelandinæ, & Zelandię quondam concensitæ: cùm videlicet à Zelandis peterent jura, & sub Comitatus illius judicium caderent. Verùm annis abhinc plus minus quinquaginta, sumtâ fortè occasione ex distributione quadam pecuniariâ Principi faciendâ, subjecere se unanimiter Ordinibus terræ Hollandiæ, quibuscum exillo contribuunt, & superiores eos agnoscunt.

ADDITAMENTVM. [*Etsi communiter quidem hæ Insulæ audiant ager Vornanus, sciendum tamen, distribui propriè Vornam in Orientalem & Occidentalem. prioris caput est Briela: alterius Goedereda. reliquis Insulis sua distinctim vocabula; & illa quidem in quâ Somersdiquium, propriè dicitur* **Over-Flacke**/ *quasi dicas Trans-Flacquæana. Præter autem has quinque auctori enumeratas, sunt & aliæ quædam haud levis momenti, ac nominatim ea quæ Roterodamo est proxima, & vulgò audit* **het landt van Over-Maes**/ *territorium trans-Mosanum, in quâ boni aliquot pagi, & speciatim Iselmonda, suprà nobis descripta. Cæteras, brevitatis caussâ, nunc omittemus. sed non possumus tamen, quin leviter attingamus & Septemtrionales illas Hollandiæ Insulas, quarum initio statim descriptionis obiter meminit Guicciardinus. harum prima quidem Tessalia, copiosa profectò & rebus omnibus affluens Insula, contra maris injuriam, partim collibus arenosis, partim aggere, communitur. ager magnam partem est pascuus, & oberrant in eo numerosissimi pecudum greges. quarum ex lacte ingens premi solet quotannis præstabilium caseorum, ne Parmensibus quidem cedentium, vis. nulla hic opida muris clausa, sed amplissimum quoddam & pulchrum est municipium, quod eodem cum opidis jure & Magistratibus gaudet. sunt deinde & celebres aliquot pagi, & munitum satis adversùs hostiles incursus vallum, cum perpetuo Ordinum terræ præsidio. Insulani, agriculturæ potissimùm dediti, piscationibus etiam & halecum capturæ invigilant. Sequitur Flevolandia, Hollandis* **het Vlie-landt**/ *quam mytuli, vel si mavis musculi illi marini, Belgis* **Mosselen** *dicti, vel inprimis commendant. Tertio loco Wiringiam ponimus, quæ unde acceperit nomen, Auctor suprà exposuit. est autem hæc Insula & egregijs aliquot pagis insessa, & frugum insigniter ferax. nobilitant eam pinguissimi illi verveces, quorum tam numerosi hic greges, ut vicinas undique Civitates Insulani largiter ijs impertiant. Apparent denique & è medijs sinus Australis fluctibus caput attollunt Vrca & Ensia, mirabili sanè Divinæ providentiæ nutu servatæ. Insulani, ex unâ potissimùm & eadem primorum Insulæ utriusq; habitatorum prosapiâ geniti, secluduntur ab reliquo omni humano consortio, & matrimonijs inter se juncti, solitarios illos recessus colunt, nec alienigenas, nisi in prætermeantibus Hollandorum Frisiorumq; navibus, umquam ferè adspiciunt.*]

Universa Hollandia incolis ad miraculum frequēs est. viri in eâ proceri, & justo mem-

Hollandorum hodie mores, & indoles.

membrorum temperamento aptáq; compositione decori. feroces item; sed quod humanitatem tamen & civilitatem attinet, multùm à superioribus illis sæculis discrepantes. si enim barbari tunc & inculti, ut scriptores quidam adfirmant, hodie prorsùs civiles, urbani, faceti, ingeniosi, & ad omnem humanitatem egregiè facti sunt. sic ut ingredienti in illas urbes, & cùm civium mores atque ingenia, tum & publica privatáque ædificia contemplanti, ipsa statim civilitas ultrò in oculos tibi incurrat. quod si porrò in domos eorum te penetres, & largissimam illam domesticæ supellectilis affluentiam, necnon ordinem, atq; nitorem consideres, magnam quidem haud dubiè ceperis voluptatem, sed quam major etiam admiratio subsecutura sit. Et certè si ἀναλόγως loquendum sit, non habet fortasse Hollandia, quod cultum quidem & elegantiam attinet, quicum possit componi. quod ipsum adfirmarunt nobis Mensores Caroli Quinti Imperatoris, qui Augustissimũ illum Principem comitati, totam ferè Europam lustraverant: & cùm singulas passim urbes, imò (ut notum est) domos pænè inspiciant, meliorem inde, quàm alius quisquam, rationem reddiderint. Ingredere porrò hinc in tabernas illas, & cùm publicas, tum privatas etiam officinas & ergasteria: conscende istorum naves: considera denique aggeres, aliáque id genus munimina, quæ non Insulæ modò, sed & opidis aliquot muniendis propugnandisque solent extruere: contemplare tot illas fossas & aquæductus, ad singulos ferè passus, non solùm necessitatis, sed vel minimæ commoditatis ergo, mirâ quadam industriâ fabricatos: intuere, quâ ratione conservent agros suos & prata; quáque immensam illam confluentium undique, tum ex æstuante Oceano, tum ex nimiâ soli humilitate, aquarum vim, è fossâ priùs in fossam, atque inde in mare tandem evacuent: hæc omnia inquam attentiùs paullò considera; mentior, nisi singula quæque tantâ industriâ, tanto ingenio, tantâ denique instrumentorum & manuum simul facilitate exercitari invenies, ut & sensibus tuis vix crediturus, & si lubeat modò, vel sexcentas hic utilissimas artes imbibiturus sis. Mulieres in Hollandiâ formosissimæ, candidæ, animosæ, industriæ, & laboris in genere non patientes modò, verùm etiam cupidæ, adeò ut plerasque virorum partes, & præsertim quæ mercaturam spectant, laudabiliter obeant.

Rei domesticæ nitor.

Mira industria.

Fœminarum forma & mores.

Hollandorum artes & studio.

Non habet quidem Hollandia quantam sub proprijs olim Comitibus suis Nobilitatem: ut quæ tum alijs aliquot caussis, tum Mercurij maximè studio, plurimùm imminuerit: sed non desunt tamen potentes quidam & magni nominis Dynastæ, & satis frequens est hodiéque virorum nobilium numerus. quorum alij quidem nobilem & à vulgo semotam vitam instituunt: alij sese ad litteras applicant. Reliqua gentis pars & promiscuum vulgus mercaturæ potissimùm, pecuariæ, naviculariæ, denique & piscatui, magno suo cum bono, attendit. unde, ut compendio dicam, floret vigetque exigua ista Provincia viris, virtutibus, opibus, omni denique rerum expetendarum genere: & quod salsè admodùm Nicolajus, ne minima quidem usquam occurrit terræ undæve particula, quæ non maximum aliquem fructum producat. quando etiam aridi illi tumulti littorales cuniculis passim & id genus animantibus scateant: & in ipsâ Oceani maris crepidine, præter maximam copiam avium marinarum, quas cùm aliàs semper, tum hieme potissimùm capiunt, incredibilem quoque ovorum ab illis procreatorum multitudinem colligant. cujus rei signanter in Commentarijs meminit Iulius Cæsar. Et ova autem ista & aves, tum crudas, tum coctas & sale condítas, Batavi totis navibus, ut in alias Belgicæ hujus Provincias, sic Antuerpiam maximè convehunt: eo suo cum quæstu, ut non tantùm plebeij, sed plerique etiam nobiles, bonam annui census partem huic commercio ferant acceptam. Quæ tam ingens omnium rerum, & potissimùm casei, butyri, carnium, piscium, avium, item pullorum, ovorum, pecudum, cespitum, & pannorum ex lanâ linóque ubertas, ex uberrimâ istâ regione proveniens, & in varias partes terrarum distribui solita, si accuratiùs paullò examinetur. & conjungatur cum eâ utilitas illa & quæstus, quem ex classibus suis & assiduâ navigandi industriâ homines isti percipiunt, poterit jure merito dici Hollandia fœcundissimùm Belgicæ Copiæ-cornu.

Hollandia Belgij Cornucopiæ.

Erat hæc terra, priusquàm antiquissimis illis temporibus occuparetur à Batone,

Anacephalæosis Dynastarum Hollandiæ. novercæ insidias fugiente, inculta prorsùs & habitatoribus vacua. verùm ipse & successores subegerunt paullatim, & aliquot sæculis coluerunt. Debellatam deinde & subjugatam perdomuere tandem & excoluere, magno suo cum bono, Romani. legimus enim apud Scriptores, & præsertim C. Tacitum, Imperatores Romanos, non solùm in bello, sed ad corporis quoque sui custodiam, plurimùm usos fuisse operâ Batavorum, quos fortissimos semper & insigniter fidos experti sint. adeò quidem ut idem Tacitus, inter plures eorum virtutes, libro quem scripsit de vitâ Agricolæ, Titi Vespasiani temporibus, nihil dubitet uti his ipsis verbis: *Solâ Batavorum Tungrorumq; virtute Romanus Britannos debellavit.* & Xiphilinus abbreviator, ex Dione, illustri profectò Historico, hoc in summâ encomion profert: *Sub Hadriano Batavus equitatus, licèt armorum pondere gravis, cùm Danubium tranasset, Sarmatas, hoc miraculo perterrefactos, Hadriano obsequentes fecit.* quin & Plutarchus militarem gentis virtutem mirificè prædicat, dum Batavos vocat equites inter Germanos fortissimos, insulæ (inquiens) ejus cultores, quam Rhenus undis suis circumfluit. Istæ autem virtutes & egregia Batavorum facinora acceptissimos eos & æstimatissimos reddiderunt Romanis, qui Batavos nominarunt amicos & fratres Romani Imperij. quâ de re narrat alibi doctissimus ille Gerardus Noviomagus, inventum ævo suo sub terrâ, non procul ab urbe Leidâ, vetustissimum lapidem, cum istâ inscriptione: *Imp. Cæs. L. Septimius Severus Aug. & M. Antoninus Cæs. Coh. xv. Vol. Armamentarium vetustate conlapsum restituerunt. sub Val. Pudente leg. Aug. P. P. curante Cæcil. Bat. Præ. Gens Batavorum amici & fratres Romani Imperij.*

Romani.

Galli. Atque hoc pacto possederunt hanc terram Romani usquedum Merovæus Francorum Rex, sub inclinationem Imperij, ex Germaniâ fortè in Galliam transiens, eam sibi subjiceret, anno, ut vult Paulus Æmilius, quadragesimo nono supra quadringentesimum. ex quo tempore cœpit esse in ditione Regum Gallorum. & quamvis haud minimam ejus partem occupaverint posteà, & ad aliquod tempus tenuerint Dani, & cum ijs audaculi quidam prædones, regnantibus tamen Pipinis tota iterum Gallici juris est facta. quare Carolus tandem, cognomento Calvus, Imperator & idem Rex Galliæ, anno, ut narrant probatiores auctores, octingentesimo sexagesimo tertio in Comitatum eam erexit, & proprium ei Dynastam dedit

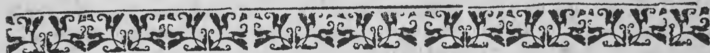
Aquitani. Didericum Principem sanguinis Franciæ, cui & Frisiæ partem attribuit. ac Diderici quidem istius primi Hollandiæ Comitis soboles imperavit usque ad mortem Ioannis primi, Reguli decimi sexti. Fuere autem omnes hi Principes viri admodùm bellicosi, qui ditionem acceptam non strenuè solùm tutati sunt, sed magnopere propagarunt, & alias sibi terras acquisiverunt. qualis adeò Didericus secundus, qui rebelles sibi occiduos Frisios subjugavit, & imperium suum in eâ Provinciâ duplicavit. item Guiljelmus primus, qui anno 1223 debellavit Zelandiam. & Guiljelmus secundus, qui anno 1248 electus fuit Rex Romanorum, Princeps multis victorijs clarus, & præsertim adversùs Flandros, qui Zelandiam sibi, & quidem cum caussâ, vindicabant: sed miserè tandem in eâ Hollandiæ parte quam Westfrisiam dicimus à rebellibus sibi Frisijs cæsus. cujus necem acriter posteà ultus est filius ejus Florentius Quintus, qui Frisios ita tandem afflixit, ut colla iterùm jugo subdiderint. Ioanni quem diximus primo, Florentij quinti filio sine liberis mortuo, successit Ioannes secundus Comes Hannoniæ, genitus Adelheide Regis Guil-

Hannones. jelmi sorore. Atque hoc pacto Hollandia, Zelandia, Frisia, cum Hannoniæ Comitatu coaluerunt. Ioanni secundo successit Guiljelmus tertius, pater Guiljelmi quarti, qui renuntiatus fuit Comes Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, & Dynasta seu Dominus Frisiæ, anno Christi 1337. Cumque iterùm defecisset hic melior stirps, successit Ludovicus Bavarus, Comes Palatinus Rheni, & idem Romanus

Bavari. Imperator, Margaretæ Guiljelmi quarti filiæ maritus. Ludovico successit Guiljelmus quintus filius. huic rursùs Albertus frater. Alberto anno 1404 Guiljelmus sextus. cui unica tantùm filia Iacoba nomine, insolens & terribilis fœmina, nec à bellis umquam & discordijs libera. quatuor huic fuere mariti. Ioannes, frater Caroli septimi Regis Gallorum: Ioannes, Brabantiæ Dux: Humfredus Glocestrius, frater Angliæ Regis Henrici: &, cui magis ut animo obsequeretur, quàm rationi-

TRAJECTVM
58

tionibus ullis aut jure inducta nupsit, Franco Borsalus, Eques Zelandus. nec Iacobæ tamen ulli ex tot conjugijs liberi. cui propterea sine ullâ omninò controversiâ, etsi jamante ex pacto in possessionem immissus, successit Philippus Bonus Dux Burgundiæ, cujus mater videlicet Margareta, filia erat Bavariæ Ducis Alberti, & Guiljelmi sexti germana. atque hoc modo ad Burgundicam domum delatæ sunt anno 1435, Hanoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, & Occidentalis Frisiæ ditiones. quæ deinde, modo eodem & viâ, quâ cæteræ hactenùs nobis descriptæ, ac describendæ porrò Belgicæ hujus Provinciæ, transierunt ad gentem Austriacam. Gubernabat Hollandiam superioribus annis, nomine Regis Catholici, Princeps Auriacus. Et hactenùs quidem de nobilissimâ istâ & celeberrimâ Regione. procedamus deinceps in instituto nobis itinere. Burgundi. Austriaci.

DESCRIPTIO DITIONIS VLTRAIECTINÆ.

PROVINCIA ULTRAIECTINA, etsi cum Hollandiâ conjunctissima, peculiaris tamen & distincta est ditio. ;ea prȩter metropolim Ultrajectum, quatuor opida muris clausa, & quidem satis concinna, nec memoratu indigna, complectitur: Batavodurum scilicet, Rhenam, Amersfordiam, & Montfortium. Cingitur autem hic Status à septemtrione, occasu, atque meridie, pænè omni ex parte Comitatus Hollandiæ finibus: ab ortu, terminatur ducatu Geldriæ. Solum ejus & bonum & fertile: quod ut editum magis & siccum, ita etiam multò est quàm Hollandicum illud excultius, & ad segetem opportunius. Sed describamus deinceps paullò exactiùs ipsam terræ Metropolim, & reliqua illa quatuor opida; subjecturi postremò, quo pacto hȩc ditio ad Austriacam gentem delata sit. Dico igitur, ex quorumdam scriptorum sententiâ, Ultrajectum initiò dictam fuisse Antoninam, ab Antonio Senatore Romano, qui, relictâ propter Neronis tyrannidem Româ, & in oras istas delatus, urbem inibi istam condiderit. quam alij tamen conditam volunt à Marco Antonio, Cæsaris Gallos tunc debellantis Legato. alij denique nomen sumsisse contendunt ab Imperatore Marco Antonino Pio, qui collapsam videlicet instaurârit. Utcumque sit, illud quidem apertè constat, nec à pluribus tantùm scriptoribus adfirmatur, sed ex nummis etiam & monumentis antiquis isthic olim repertis colligitur, Antoninæ vocabulo aliàs eam claruisse. Diruerunt posteà & vastârunt veteres Wiltij, excitatâ in vicem amplissimâ quadam arce, quam de suo adeò nomine Wiltenburgum dixerunt. eam arcem vi & manu armatâ expugnavit Clotarij filius Dagobertus, & validiùs multò quàm anteà communitam *Trajectum* vocavit: quia scilicet multus inibi commeantium transitus, & portorijs dependendis telonium. atque hoc nomen apud Latinè quidem scribentes ad hunc usque diem perdurat. Situm est Ultrajectum ad veterem alveum Rheni. quod flumen, priusquàm in Leccam olim prorupisset, eà præter fluebat, atque hinc porrò, ut in ejus descriptione jam diximus, ad Oceanum properabat. unde nunc quoque temporis aquæ ab accolis undique cōquisitæ, & per varias fossas in urbem corrivatæ, ac Woerdam inde & Leidam eâ quâ Rhenus tunc viâ perductȩ, Rheni apud promiscuam turbam vocabulo celebrantur. Illud verò notatu dignū, eo loco positam esse hanc urbem, unde unius diei itinere (& ubi terrarum quæso hæc urbium densitas?) pedibus perve-

Numerus opidorum. Limites. Soli indoles. Vetera Ultrajecti nomina. Trajectum unde sic dictum. Situs.

pervenire queas ad quodcumque libuerit è quinquaginta ut minimùm opidis, nostrum hoc undique circumstantibus, nec majore saltim quàm diximus spatio, quod & tabula geographica satis ostenderit, illo abjunctis, & ijs quidem, quod magis mirere, in ditione Philippi Regis. cui, cùm coràm id monstraretur, extrema quædam voluptas oborta est. certum etiam, factâ inter viros egregios spõsione, compertum fuisse, rem ita ut diximus sese habere. ampliùs, posse aliquem manè Trajecto egressum ad quodvis è sex & viginti prædictis opidis etiam lento gradu inambulantem accedere, genio inibi indulgere, & vesperè domi rursùs ad cœnam adesse. Ultrajectum pulcherrimam habet & munitissimam arcem, à Carolo Quinto Imperatore, paullopost quàm hoc statu, ut mox dicam, potitus esset, extructam, & vernaculâ voce **Vredenburgh**/ id est arcem Pacificam, nuncupatam. Urbs est ampla & potens, quam concinnæ & elegantes admodùm domus, tum hypogæa quoque & ædificia subterranea miri equidem & pulcherrimi operis passim exornant. templa ejus magnifica, & præsertim quinque illa primaria, totidem perantiquis reverendisque Canonicorum collegijs olim spectanda, Divi nempe Martini, Sanctissimi Salvatoris, quod & Divi Bonifacij dicebatur, Divi Petri, Divi Ioannis, & Divæ Mariæ. quod postremum, pulcherrimum sanè & artificiosi admodùm operis templum est, conditum Frederico Ahenobarbo Imperatori, idque luendæ in partem multæ, ipsi à Pontifice Maximo, ob excidium splendidissimæ urbis Mediolani, & omnium inibi delubrorum, uti perhibent, irrogatæ.

Vredenburgum arx.

Quinque canonicorum Collegia.

ADDITAMENTUM. [*Miraculo fuit, cùm jacerentur hujus templi fundamenta, inventam fuisse voraginem quandam, sive gurgitem vorticosum: cui cum nihil omninò posset superstrui, & in fundum iret quidquid injiceretur (planè ut de Dianæ illius Ephesiæ templo apud veteres legimus) bubulæ pelles ingestæ sunt. quo facto solidatus tandem est fundus, & superstructa ei hæc ædes. in cujus rei memoriam extant apud Vltrajectinos hi versus:*

Accipe posteritas quod post tua sæcula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.]

Sed præcellit reliqua omnia templa sumtuosissima illa & splendidissima ædes Divi Martini, episcopali sede conspicua. in quâ celebravit anno 1546 Carolus Quintus Imperator comitia Ordinis aurei velleris. Dirui jussit hoc templum, & in augustam hanc formam restitui Trajectensium Præsul Adelboldus, quod angustum scilicet priùs videretur, nec pro cathedræ dignitate. restitutum, anno vigesimo tertio supra millesimum, consecrarunt duodecim Præsules, præsente Serenissimo Imperatore Henrico secundo. Sunt præterea Ultrajecti amplissima duo Cœnobia, alterum Equitum Melitensium, alterum Teutonicorum suo utrumq; templo & superbis admodùm ædificijs nobile. & illius quidem cœnobij Caput, vulgò audit *Bailivius Divæ Catharinæ:* hujus verò, *Commendatarius terræ.* habet enim complura luculentissima sacerdotia; quas commendas vulgò indigetant. ne quid dicam de innumeris illis prædijs; quæ in varijs Belgicæ partibus & Provincijs possident. ita ut splendidè prorsùs & magnificè vivant. quod percommodè quidem multis hominibus cedit, qui magnificentiam istam & splendorem libenter admittunt. Est item egregium illud & opulentum cœnobium Divi Pauli, ordinis Benedictini, quod spissò ab incolis accolisque frequentatur. Sunt & alia multa templa, & varia variorum ordinum atque professionum utriusque sexus cœnobia. inter quæ, duo illa potissimùm eminent, in nobilium, aliarumque primariarũ virginum, *domicellas* appellant, usum extructa: alterum Ordinis Divi Bernardi, alterum verò Præmonstratensis. Extra urbem denique, & à duplici ejus parte, neque procul à mœnibus (ô felicia illa & verè aurea sæcula, quibus tam pia passim fiebant opera!) tria sunt virginum domi nobilium, vel saltim primarijs civibus oriundarum, cœnobia: quorum unum communiter audit **Ten Dale**/ad Vallem, estque Ordinis Divi Bernardi: alterum, **Oude-Wijck**/ id est veteris Vici, ordinis Divi Benedicti: tertium denique **'tVrouwen-klooster**/ quasi dicas Cœnobium fœminarum, in amœno admodùm luco & juxta longissimam quamdam silice stratam viam extructum, Benedictini item est Ordinis. agunt autem in monasterijs istis religiosæ illæ & piæ

Cœnobia Equitum Melitensium & Teutonicorum.

Abbatiæ, sive cœnobia, intra urbis pomœrium.

Cœnobia Suburbana.

& piæ virgunculæ piam quoque & religiosam vitam. Est insuper in propinquo, & alio quodam pulcherrimo nemore, amplissimum illud Cœnobium Divi Laurentij, Benedictini itidem instituti. cujus monachi tam austeram olim & arctam agebant vitam, ut locus passim audiret *Benedictinorum carcer*, etsi proprium ei & vernaculum nomen **Oostbroeck**. Nec omittendum hic, extra portam Ultrajectinam quâ Amsterodamum tenditur ad quartam dumtaxat milliaris partem, & aquagij illic ripam, nobilissimum esse & opulentissimum Ordinis Divi Brunonis, sive Carthusianorum cœnobium, quod frequentes quotidie summâ cum pietate eleemosynas erogat.

Cives Ultrajectini humani, industrij, locupletes. nec defuere hic umquam viri insignes, & virtutibus inclyti. qualis adeò nuper Hadrianus sextus Pontifex maximus, piæ memoriæ Princeps, & inter clarissimas Belgicæ terræ stellas. qui solâ nixus virtute, sed cum summâ doctrinâ conjunctâ, renuntiatus est primùm utriusque Iuris Doctor, & laudatissima quædam edidit scripta. in mathesi item excelluit. & in ipsâ Lovaniensi urbe & scholâ, ubi multùm diuque studuerat, varios dignitatum & emolumentorum gradus, etsi minimè talium appetens, ultrò delatos accepit. ita parcè deinceps & frugaliter censibus illis usus, ut ingenti quadam fiduciâ struxerit amplum illud Collegium, quod hodiéque nomen ipsius conservat, & Pontificium dicitur. Hinc autem sparsâ jam passim famâ præceptor adscitus fuit Caroli Quinti Imperarori etiamtum puero. cujus vicem Legatus abijt in Hispaniam ad Catholicum Regem Ferdinandum. hic ob egregia merita mox delatus est viro Episcopatus Ecclesiæ Dertusensis. posteà commendatione Maximiliani Cæsaris, ad sublimem illum Cardinalatus honorem evectus, defuncto jam Ferdinando, & item Philippo primo, Catholicis Regibus, regnis illis, vicario Caroli nomine, diu feliciter præfuit: donec tandem postridie nonas Ianuarias anni 1522, concordibus Sacri totius Collegij, demto unius Cardinalis Ursini, suffragijs, (ea erat jam viri fama) renuntiatus est Pontifex Maximus. quo nuntio in Hispanijs, sic ut rem divinam celebraturus erat, accepto, nihil tamen commotus est; sed quâ erat prudentiâ, vultu pariter & sermone ad severitatem composito, dolere se magis, quàm lætari ostendit: imò palàm testatus est, se, nisi & iram divinam, & hominum indignationem metuisset, quoniam optimè exploratam haberet ejus oneris gravitatem, minimè quidem id subiturum, sed tantæ potiùs dignitati renuntiaturum fuisse. Pontifex, noluit sibi aliud nomen adsciscere, nec ultra menses viginti ac pauculos dies, & eos quidem in summis angustijs, vixit. repperit enim pontificatum mirè confusum, imò exhaustum pænè, & à decessore Leone decimo alieno in multos annos ære obstrictum: perturbatam Italiam: gliscentem & magnis auctibus accrescentem Martini Lutheri sectam. accessit, quod summo cum ejus dolore, per id tempus amissa fuerit Rhodus. quare brevissimum illum imperij terminum luctu tantùm atque suspirijs, publicas illas & pænè quotidianas Christianorum calamitates seriò deplorãtibus, transigens, nec tempus nec facultatem habuit, etsi ardentissimè tamen id cuperet, suæ in Christianam rempublicam propensioni, bonitati, atque præstantię demonstrandæ. Sub finem vitæ in Divorum catalogum retulit Gandavensem Bavonem, & doctissimum nostrum Antoninum, Archiepiscopum Florentinum, cum magno sanè ac publico civitatis & territorij gaudio. tandem verò nec temporum ipsâ injuriâ, nec malevolorum calumniâ quidquam obstãte, relictâ bonâ & gloriosâ nominis sui memoriâ, rebus humanis exemtus est. post obitum demùm clariùs longè emicuit præstantissimi viri virtus, innocentia, gloria, quàm in vitâ se ostendisset. Erat sanè optimæ indolis Princeps, & vel maximè in amicos pronus, quorum intimi quidem & præ cæteris familiares erant Guiljelmus Enckevordius, posteà S. R. E. Cardinalis, Albertus Pighius, & Adrianus Marselarius Antuerpianus, Pontifici à Cubiculis, honestissimus & virtutum studiosissimus vir. Scripsit fusè & publicavit cùm Hadriani, & aliorum quorumdam Pontificum vitas, tum & alia quædam scripta, Doctor Consalvus Illescas Hispanus. Ego inter omnia viri epitaphia non aliud sanè invenio, quod, meo quidem judicio, magis ipsi conveniat, quàm ecce istud: *Hadrianus sextus hic situs est: qui*

Civium indoles.

Hadrianus VI Pontifex Max.

nihil sibi infelicius in vitâ duxit, quàm quod imperaret.

Consilium Regium.

Sedem insuper Ultrajecti habet Consilium Regium, quò totius Provinciæ provocationes, ceu ad summum tribunal, deferuntur. constat autem idipsum ex Præside, novem Senatoribus, Quæstore, Graphiarijs, Secretarijs, & id genus ministris. Præses hodie Hippolytus Persinus: Senatores Guiljelmus Diemenus, Gerardus Renessius eques auratus, Ioannes Lentius, Leo Gillekenius Senator & idem Procurator generalis, Antonius Grisperus, Gerardus Ratingius, Paullus Bergius, Godefridus Rhedius, itidem eques auratus, & Iacobus Boesecomius Consiliarius idem & Quæstor generalis.

Vltrajectū, antiquus & potens Episcopatus.

Sed quod familiam ducit, nobilitatur clarissima ista Civitas perantiquo & potenti in primis Episcopatu, estque ut diximus luculentæ & amplæ admodùm Ditionis Metropolis. etsi longiùs tamen latiusque patuit ejus imperium, cùm primùm à Dagoberto Francorum Rege datum est Divo Willebrordo Anglo-saxoni, primo Ultrajectensium Præsuli, Romæ à summo ipso Pontifice Sergio coràm inaugurato, & Clementi deinceps dicto. qui, ut habet historia Venerabilis Bedæ pariter Anglo-saxonis, vitâ functus est anno à nato Christo 636. Huic in Prçsulatu successit Divus Bonifacius. & horum quidem sanctissimorum Prçsulum tempore Civitas valdè floruit, ita ut Archiepiscopatus dignitatem & titulum sibi invenerit: quâ ipsâ tamen, post affectum martyrio posteriorem illum Divum, iterùm fuit exuta: translatâ videlicet, de ipsius Ecclesiæ Trajectensis, graviter tunc à Normannis oppressæ consensu, Archiepiscopali sede Coloniam Agrippinam. Sed instaurata mox fuit ab Rege Pipino, & filio ejus Carolo Magno. qui non veterem tantùm Episcopatus dignitatem civitati restituit, sed Episcopo insuper, quò tueri se posset adversùs hostes, temporariam quoque ditionem concessit, ita latè quidem diffusam, ut veterem illam Bataviam pænè totam includeret. quamquàm autem de integro laceraverint eam & cremaverint aliquoties Frisij, Dani, Normanni: ipsa tamen & amissa quæque recuperavit, & potentiam suam ac vires strenuè studioseque retinuit.

Primus ejus Episcopus.

Ordines Trajectenses.

Ordines hujus Provinciæ constant è quinque Ecclesijs Collegiatis, Nobilibus item ab Rege delectis, & quinque urbium prçdictarum Magistratibus. Sed non erit fortasse alienum ab instituto, si ad illustranda corroborandaque ea quæ hactenùs dicta sunt, quæque dici prætereà poterant, subjecerimus hujus tam celebris urbis descriptioni versus quosdam Latinos, etsi pro ævi illius conditione incultos: qui extant in æde Divi Martini, bessalibus quidem, sed præ nimiâ vetustate obsolescentibus litteris exarati, & in geminâ pensili tabulâ binis ibi ad cellam columnis appensi. Sunt autem ad dexteram quidem isti:

Circumquaque fluens Hollandia gurgite Rheni
Cingitur, Oceani fluminibusque maris.
In quâ cum muris urbs Antonina novellis
Tempore Neronis ædificata fuit.
Hanc devastavit fera flammâ gens, & ibidem
Castrum Wiltorium conditur inde novum
Turribus excelsis. quod adhuc plebs Abroditorum
Funditus evertens, diruit usque solum.
Hinc Trajectense Castrum cum mœnibus altis
Conditur à Francis Christicolis: sed idem
Vulgus Danorum confregit humo tenus, omnes
Cùm clero cives insimul ense necans.
Denique Baldricus Præsul nova mœnia struxit,
Quæ modò subsistunt auxiliante Deo.
Sic Hollandensi terræ veraciter omni
Trajectum constat urbs capitalis adhuc.

Ad lævam verò eccisti:

Tempore Francorum Dagoberti Regis, in isto
Præsenti fundo conditur ecce decens
Primitus ecclesia Sancti Thomæ, prope castrum

Tra-

Trajectum: quam gens Frisica fregit atrox.
Sed prior antistes dominus Clemens in honorem
Sancti Martini mox reparavit eam,
Desidis Hildrici sub tempore Regis. at illam
Præsul Adelboldus fregit, abinde novam
Ecclesiam fundans Henrici tempore primi
Cæsaris electi: quam duodena cohors
Pontificum pariter benedixit. denique Præsul
Henricus cœpit hanc renovare suam
Ecclesiam, Regis Guiljelmi tempore, qui tum
Hollandensis erat inclytus ecce Comes.

Batavodurum, vulgò **Wijck te Duerstede**/ opportunè admodùm situm est ad ramum illum seu brachium dexteri cornuum Rheni, quem Leccam vulgariter nuncupant. distat autem Culenburgo quidem unius, Ultrajecto verò trium leucarum itinere. vetustissimum hercules opidum, cujus honorificam mentionem facit Cornelius Tacitus. Dirutum legitur à Normannis. & quamvis contractius multò post instaurationem surrexerit: fuit tamen & aliàs semper, ob egregiam situs commoditatem, opidum satis potens, & in hunc usque diem concinnitate simul & opibus floret, bonâ insuper arce conspicuum. Batavodurum.

Rhena est ad eumdem illum ramum, seu brachium Rheni, Batavoduro duabus, Ultrajecto quinque & prægrandibus quidem leucis abjuncta. opidum item antiquum, & Cornelio Tacito, meâ quidem sententiâ, *Grinnes* dictum. Rhenâ Trajectum petentibus vasti occurrunt campi, & prędivites venæ ustibilis cespitis. unde ad unam hinc leucam ostendit se Venendalia, novus & annis abhinc viginti-quinque conditus pagus, qui in hujus magis commercij, quàm in alium ullum finem extructus, pęnè in singulos dies augetur. Templi, Sanctissimo Salvatori sacri, fundamentis primum lapidem subjecere Thomas Gramajus, is de quo aliàs mentio, & Ioannes Calvus. Rhena. Venendalia pagus.

Amersfordia sita est ad torrentem Emam, & Ultrajecto tribus leucis abjuncta. opidum valdè bonum & civibus densum. quod aliquoties olim captum, & mox rursùs amissum, pessimè autem semper multatum fuit à Geldris. ac postremò quidem anno Christi 1543, vi & manu armatâ invasit Martinus Rossemius, Cliviæ Ducis Archistrategus. sed restituit brevi ipse Princeps, ex fœderis, quod Venlonæ cum Carolo Quinto Imperatore contraxit, pręscripto. Amersfordiæ natus fuit Ioannes Foncquius, Collegij Divæ Mariæ apud Ultrajectinos Prępositus, aliis quoque Ecclesiasticis titulis exornatus, ac doctissimus sanè & virtutibus addictissimus Pręsul. quo nomine in Hispaniam nuper ab Rege Catholico evocatus est, & electus rerum totius Belgij, sive ut ipsi vocant, Flandriæ Pręses. Amersfordia. Ioannes Foncquius.

Montfortium adsidet flumini Iselę, & Woerdâ, Veteraquino, Iselsteinioque pari unius leucę intervallo abjungitur. opidum quidem concinnum, ac validè satis munitum. puta quod conditum olim à Godefrido Ultrajectensium Pręsule in limitaneum contra Hollandos propugnaculum. Montfortius fuit Lambertus Hortensius, vir eruditus & scriptis clarus. Montfortium. Lambertus Hortensius.

Erat olim ditio Ultrajectina (veluti suprà ostendimus) & amplissima simul & maximè potens. Sed placuit tandem Carolo Calvo, Gallorum Regi, in Episcopatum eam & Comitatum dividere. Ex quâ ipsâ divisione gravissima statim dissidia & diuturna inter Episcopos Trajectenses & Hollandię Comites bella exorta sunt. illis quidem Imperatorum favore & gratiâ veterem omnem ditionem recipere, his verò GallięRegum pręsidio portionem recenter partam retinere & propagare tentantibus. Quin fidenter adfirmo, & oculatum hic testem adduco Pium secundum Pontificem Maximum, tam potentem olim fuisse hunc statum, ut postulante necessitate coadunare posset è suismet hominibus quadraginta millium armatorum exercitum. ita ut licèt perpetuò ferè infestaretur à finitimis omnibus populis, Batavis nempe, Sicambris & Frisijs, omnibus tamen fortissimè semper resisteret. Verùm nostrâ tandem memoriâ Carolus Dux Geldrorum, bellicosus inprimis & Trajectensium olim potentia quando primum minuerit.

acer militiæ Princeps, tam asperis eam & continuis bellis impetijt, ut ad incitas sæpè Episcopos illos redegerit, & pręsertim quidem eorum postremum, Henricum videlicet Bavarum, Comitis Palatini germanum. quem non minimâ sanè ditionis parte multavit. Parte aliâ, cives Ultrajectini, propter nimias illas immunitates & privilegia, quibus jaminde à sæculis aliquot fruebantur, adeò erant potentes, & quod consequi ferè solet in populari omni statu, etiam insolentes, ut non mutuis modo inter sese diffidijs alijsque id genus motibus crebrò conflictarentur, sed cum ipsis quoque Episcopis turpiter sese committerent, idemtidemque in eos insurgerent. nec admitterent quidem, sed contumeliâ potius ignominiaque afficerent, nisi ex voto ipsorum electos. Omnium autem injuriarum & gravissima simul & violentissima fuit illa, quâ nuperrimè affecerunt jamdictum Henricum Bavarum. quem, cùm quatuor ipsos annos jam pręfuisset, & peregrè quodam die reverteretur, malè in virum animati, prohibuerunt urbis ingressu, & retrogredi cœgerunt. ampliùs, intromisere non multò post Martinum Rossemium, dicti Caroli Ducis pręfectum, non exiguâ militum manu succinctum. Episcopus, in hoc rerum suarum discrimine, Carolo Quinto Imperatori sese in fidem tradere, & quò ecclesiasticum statum reciperet, temporale omne imperium in eum transferre constituit. quâ de re cùm certiorem fecisset Dominam Margaretam Belgicæ per id tempus Gubernatricem (Imperatore videlicet tunc absente & in Hispanijs fortè agente) convênit, ut decimo quinto die Novembris anno 1527. sisterent sese Schoonhoviæ cùm Episcopus Bavarus, tum & proceres aliquot Cæsaris nomine delegandi, & inter alios quidem Comes Buranus, Comes Hoogstratanus, Cancellarius aulæ Brabanticæ, & Senatus Hollandici Pręses. qui cùm eò ad constitutum diem venissent, post varias ultrò citroque consultationes in has tandem leges & pacta convenerunt: uti nempe Episcopus Trajectensis ultrò se abdicaret, cederetque Carolo Quinto Imperatori, tamquam Duci Brabantiæ & Hollandiæ Comiti, necnon posteris ejus legitimis, temporalem omnem ditionem & statum Ultrajectinum ac terræ Transisalanæ: Comites verò & Cancellarius atque Pręses jamdicti, Imperatoris nomine, ad bellum Episcopi hostibus inferendum, ipsumque in Ecclesiasticam dignitatem restituendum, sese obstringerent. Intereà verò Geldrorum Princeps, accepto transactionis istius & fœderis nuntio, bellum redintegrare, & Ultrajectinos eo in Præsulem suum furore accendere, ut quod in ipsis quidem tunc fuerit, virum Episcopali dignitate privaverint, suffecto ei, de Geldri ipsius consilio, Comite Bilgij, cathedralis Agrippinensium ædis Canonico. Quare asperrimum hercules, Cæsaris & Episcopi nomine, in Geldrum & ditionem Ultrajectinam, Geldri & Pręsulis nuper electi partes foventem, proximo statim vere motum est bellum. eo quidem eventu, ut post varias terræ illius calamitates, cives aliquot conjurati, & in Bavarum proni, Cæsarianos in urbem tandem immiserint, idque calendis Iulijs anni 1528, subsecuto post triduum Præsule. qui habitâ priùs publicâ supplicatione, & convocatis in foro tribus terræ Ordinibus, agnitus fuit ab ijs pro vero legitimoque Episcopo & Dynastâ Ultrajectino, accedente sollenni illo & usitato fidei & obsequij sacramento. Inde verò coadunatis rursùs Ordinibus Pręsul exposuit, se consilium suum de cedendâ Imperatori temporariâ status jurisdictione Schoonhoviâ ipsis per Legatos suos significasse, & fore omninò è publicâ omnium re, si protectorem haberent tam potentem Dynastam, qui adversùs tot undique imminentes hostes eos defenderet. quare si reipublicæ vellent consultum, acquiescerent huic decreto. Variabant hic populi vota. sed consensu tandem adstipulati sunt ijs omnibus quæ Episcopo fuerant placita, quæque & proposuerat ipsis, & jamante concluserat: uti nempe & Civitas ipsa Trajectum, & ditioni ipsius subjecta opida, municipia, pagi, agri, montes, silvæ, flumina, stagna, lacus, molæ, bona, census, & quidquid præterea pertineret ad temporale dominium; item rationes omnes & jura ipsi in terram Transisalanam & Groningensem quomodolibet competentia, connecterentur perpetuò & unirentur cum Ducatu Brabantiæ & Comitatu Hollandiæ. quo concluso, absolvit subditos Pręsul juramento illo fidelitatis, quod paulloantè sibi præstiterant, eâ tamen lege, ut eodem omnino

Vltraiectum quando, & quibus legibus factum Austriaci juris.

nino jure ac sacramento profiterentur, fore se Imperatoris, & legitimorum ejus hæredum, futurorum Brabantiæ Ducum & Hollandię Comitum, fidos clientes: reservatâ sibi & successoribus solâ jurisdictione & censu ecclesiastico, cum magnifico illo palatio, quod & condidit olim & Episcopali sedi donavit gloriosissimus Princeps Carolus Martellus. Calendis deinde Octobribus inter Imperatorem & Geldrum facta est pax. & undecimo calendarum Decembrium, jussu Gubernatricis, Ultrajectum se contulit, ibique Imperatoris, tamquam Ducis Brabantię & Hollandię Comitis, nomine, in ditionis illius possessionem, accepto de integro juramento, immissus est Illustrissimus Comes Hoogstratanus, Hollandię per id tempus Gubernator. qui & Amersfordiam inde, Batavodurum, Rhenam, ac Montfortium denique petijt, exacto ubilibet ad formulam Ultrajectensem fidei sacramento. Hinc in urbem reversus, publica status illius composuit: & abitum nescio quâ de caussâ moliente, ac Wormatiam, alterum suum Episcopatum, cogitante Episcopo Bavaro, Pręsulem designavit Guiljelmum Enckevordium Buscoducensem, S. R. E. Cardinalem, qui tunc temporis Romę. ubi cùm Clemens septimus Pontifex Maximus inspexisset publica cessionis & transscripti instrumenta, super dominio Ultrajectino ac omnibus membris & appendicibus ejus confecta, cessionem ejusmodi suo suffragio comprobavit. Quoniam verò hęc ditio feudum est Sacri Romani Imperij, etiam hujus suffragio Carolus noster pro se & successoribus suis indiguit, nec gravatim id impetravit. Atque hoc demùm pacto redactum est Ultrajectum & universum ejus dominium, supra nongentos ipsos annos à proprijs suis Episcopis rectum atque administratum, in potestatem Caroli Quinti Imperatoris, quatenùs Ducis Brabantię & Hollandię Comitis. Erat aliquot abhinc annis Episcopus Trajectensis Fridericus Tautenburgius, filius inclyti viri Georgij Schenckij, Equitis aurei Velleris. Posteà verò instante Philippo Rege, assurrexit iterùm Civitas ad pristinum illud Archiepiscopale fastigium. quæ dignitas tamen ob motus istos civiles hactenus vacat. Ditionem profanam Regio nomine gubernabat Princeps Arausinus, qui Hollandiæ quoque & Zelandiæ Gubernator.

ADDITAMENTVM. [*Pacta & leges cessionis ab Auctore nostro recitatas subsecuta est postmodùm* Unio, *inter urbes & terras Ditionis Vltrajectinæ, cum omnibus membris & appendicibus suis, ex unâ, & Hollandiæ Comitatum, ex alterâ partibus. quâ cautum est inter cætera: ut Ditio Vltrajectina tam arctè cum ipsâ Hollandiâ esset conjuncta, ut deinceps ab uno eodemq; Gubernatore utraque regeretur. utq; Ordines utriusq; Provinciæ simul convocarentur. & penès Præfectum esset, Magistratus urbanos omnium utriusq; Provinciæ civitatium annuatim renovare. ne qui apud Hollandos exilio essent multati, ab Vltrajectinis in publicam fidem reciperentur. Denique ut investituræ quas vocant feudorum hisce in posterum verbis conciperentur,* tenenda *(videlicet feuda)* à Comitatu Hollandię & Dominio Ultrajectino. *Transactũ deinde anno 1539 inter Carolum Quintum, hæreditarium Vltrajectensium Dominum, & Episcopum ac Præpositos aliosq; Antistites & Capitula Ecclesiarum Vltrajectensium, item Provincialem urbis & ditionis Vltrajectinæ Senatum, de exercitio ecclesiasticæ jurisdictionis in ipsâ urbe & territorio cis-Iselano. cujus quidem transactionis leges, quod jampridem oblitteratæ sint, brevitatis ergo prætermittemus.*]

DE-

DESCRIPTIO COMITATVS ZELANDIÆ.

Zelandia nomen.

ELANDIAM sunt qui dicant eas insulas esse quas prisci *Arboricas* dixerint. Recẽs terræ vocabulum, si Danorum quidem annalibus credimus, inditum ipsi à Danis. quos occupatam, ut mox dicturi sumus, Walachriam, de primariâ quadam Danici Regni insulâ, Zelandiam nominasse adfirmant, atque hocipso nomine & finitimas aliquot insulas esse complexos. Equidem, prætermissis hoc loco alienis opinionibus, componi credam hoc nomen ex duplici voce vernaculâ **Zee** nimirùm & **land/** quas Latinè expresseris *terram marinam*, quæ originatio mihi satis videtur liquere. Galli ad Belgas ferè accedunt, & *Zelande* pronuntiant. Itali verò hanc vocem, ut & cæteras omnes, ad dulcedinem idiomatis nostri aptamus, & *Silanda* vulgò proferimus. Constat, ut verbo dicam, Zelandia nostra ex varijs Insulis, quarum singulis sua distinctim vocabula, ut majori quidem ex parte suis infrà locis docebimus. atque hæ quidem Insulæ, quindecim, vel ut alij volunt, sedecim numero, generali isto Zelandiæ nomine continentur, & Comitatum inter se junctæ constituunt.

Etymon.

Situs & limites.

positæ autem sunt in eâ maris Oceani parte, quæ ad Africum Zephyrumque obvertitur, sed Cauro tamen magis expositæ. à septemtrione habent sinus quosdam marinos, pænè instar canalium, & nominatim Flackæam, quâ ab Hollandiâ separantur. ab austro est lævum cornu seu brachium Scaldis, quod vulgò audit **De Hont/** & à Flandriâ eas distinguit. ab ortu, dextero ejus fluminis cornu, quod vocabulum nusquam mutat, à Brabantiâ dispernuntur. ab occasu denique Oceanum habent, & Anglis jacent obversæ.

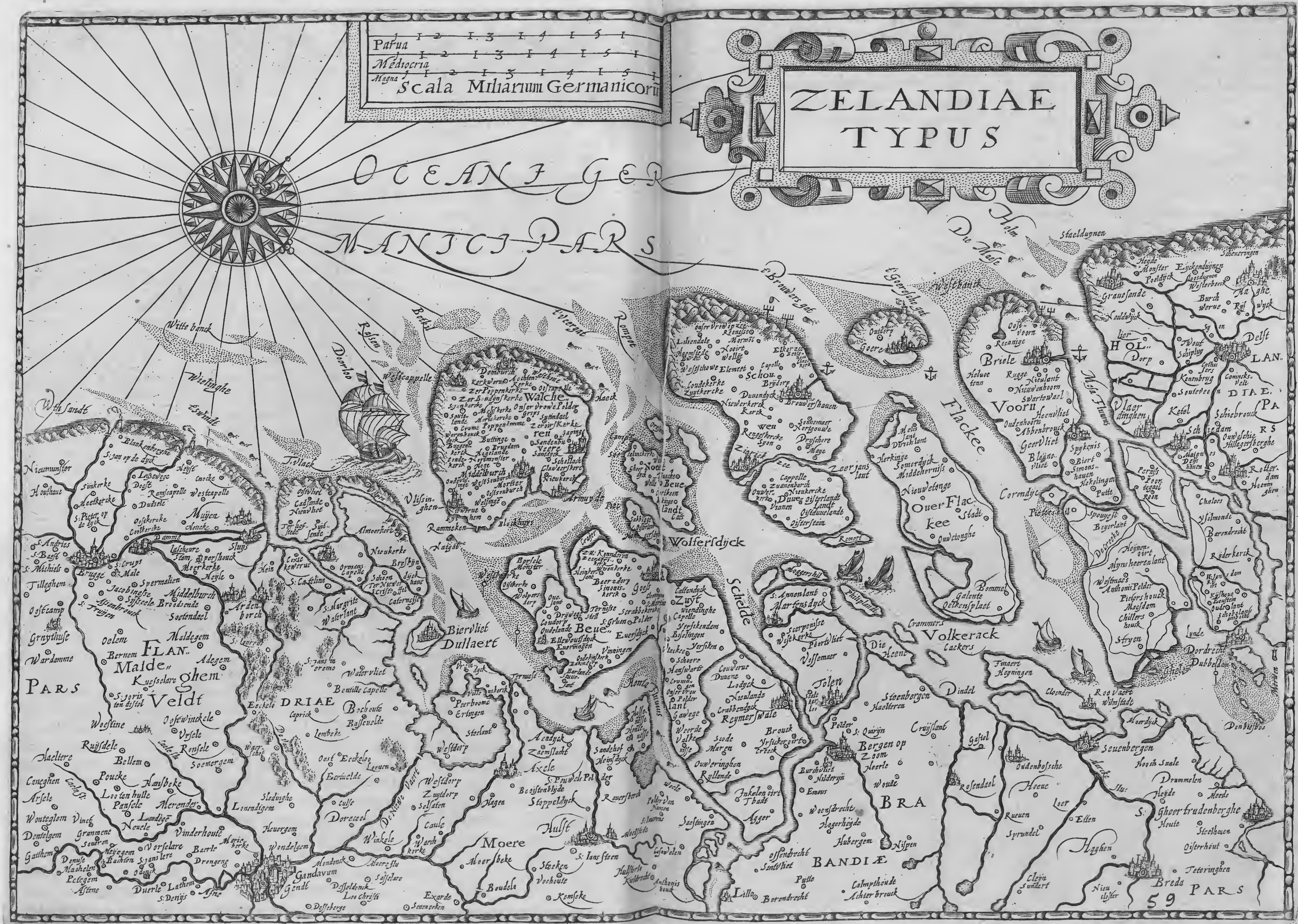
Variæ super Insularum istarum antiquitate sententiæ.

Quidam Insulas istas Zelãdicas suspicantur easdem saltim in partem esse, quas Cæsar efficere tradit Rhenum, multis capitibus in Oceanum influentem. Alij continentem ejus ævo fuisse existimant, ac Scaldim, ipsas & inter sese & à Flandriâ distinguentem, influxisse, ut perhibet idem Cæsar, in Mosam eo adeò loci, ubi in Mervam hactenùs influit ille rivulus, cujus in descriptione ipsius Scaldis suprà nobis facta est mentio. Cornelius Battus visa sibi commemorat monumenta quædam antiqua, in quibus perscriptum esset, Zelandiam, anno circiter primo à nato humani generis Redemtore, & aliquamdiu post, aliud nihil fuisse quam perpusillas aliquot Insulas, fossis quidem distinctas, sed cultoribus vacuas. Ioannes Reigersbergius rerum Zelandicarum chronographus, & cum eo alij quidam recentiores, ostendit plerasque has Insulas, aut saltim proximas quasque, cohæsisse olim videri cum Flandriâ, & ab eâ inusitatâ quadam maris tempestate, Scaldi novam viam aperiente, anno 938 fuisse avulsas. Agit etiam hisce de rebus, in Principis, hodie Regis, Philippi per hunc tractum itinere, Ioannes Christophorus Calvetus Stella.

Zelandos non esse priscorũ Mattiacos.

Lævinus Lemnius, medicus Zirizæus, de quo infrà prolixiùs, ut amantior patriæ civis, cuperet quidem, Zelandos eosdem fuisse cum priscis illis Mattiacis, Cornelio Tacito celebratis: cujus etiam verba è libro de moribus Germanorum profert: *Est in eodem obsequio Mattiacorum gens, Batavis similes, nisi quod ipso terræ suæ solo ac cælo acriùs animantur:* Verùm siquis attentiùs paullò rimabitur præcedentia simul & subsequentia Taciti verba, inveniet sanè, Mattiacos in Germaniâ olim habitasse, & quidem, ut addit ille, trans Rhenum. Neque verò is auctor in toto hoc scripto alium sibi propositũ habet scopum, quàm ut solos Germanię populos, urbesque ipsorum & mores describat. Batavos autem quod nominat, in exemplum dumtaxat facit, & ut ostendat quo obsequij genere

Mattia-

ZELANDIAE TYPUS
Parua
Mediocria
Magna
Scala Miliarium Germanicorum
OCEANI GERMANICI PARS
Walchere
Middelburch
Vere
Vlissinghen
Schouwen
Zirickzee
Duiuelant
Ouer Flackee
Voorn
Briele
Goeree
Beuelant
Wolfersdijck
Schelde
Flackee
Volkerack
Tolen
Bergen op Zoom
BRABANDIÆ PARS
FLANDRIAE PARS
Maldeghem Veldt
Brugge
Sluys
Gandavum
Hulst
Axele
Biervliet
Dullaert
Dordrecht
Breda
HOLLANDIAE PARS
Delft
Rotterdam
Schiedam
Vlaerdinghen
Maese Fluvius
De Maese
Geertruidenberghe
59

Mattiaci olim Romanis essent obstricti. nec invenietur profectò vel hocipso opusculo, vel in reliquâ omni historiâ ullam omninò facere mentionem alterius cujuscumque rei, quæ referri possit ad nostros Zelandos. Quin ne Plinius quidem, aut Strabo, aut cæteri illi classici & antiqui scriptores, ullam usquam invenientur hujus rei notitiam habuisse. Illud potius colligetur, denominatos fuisse Mattiacos à Mattiaco urbe Germaniæ,& (quod ex Ptolemæo observes) Provinciæ Hassiæ. urbe inquam calidis fontibus celebri. unde Plinius lib. 31 cap. 2. *Sunt (inquit) & Mattiaci in Germaniâ fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo fervet. circa marginem verò pumicem faciunt aquæ.* & Martialis:

Si mutare paras longævos cana capillos,
Accipe Mattiacas (quò tibi calva?) pilas.

Consideretur porrò, ut alias rationes nunc omittamus, in quanam parte Zelandię, quæ in aquis quodammodo tota est posita, umquam fuisse potuerint nobilissimi illi calidi fontes, ex ipsis adeò terræ visceribus soliti scaturire: & constabit profectò, veteres illos Mattiacos nihil habere cum Zelandis nostris commune.

ADDITAMENTUM. [*Negat Guicciardinus, idq; satis præfractè, Zelandos olim dictos fuisse Mattiacos, & Lemnium, Taciti maximè auctoritate subnixum, non uno argumento refellit. cujus tamen sententia, ne si demus quidem nihil pro nobis facere Tacitum, non propterea debet cuiquam videri absurda: nedum ut falsa protinus judicanda sit. etsi enim Mattiaci origine olim Germani, quid vetat tamen, quo minus quàm Catti, populi ipsis finitimi, cum Batone quondam in has oras delati sint, & quemadmodum illi Hollandiam, ita ipsi Zelandiam nostram insederint? quodq; passim receptum est, colonias primùm à se deductas gentis & patriæ suæ nominibus insigniverint? ita Hispanos videmus novas illas nuper inveti Orbis provincias, aliam quidem Hispaniam Novam, aliam rursus Castellam auream; nostros, rigidas illas ad aquilonem oras, Novam Hollandiam, Insulam Ordinum: Anglos denique terras recèns à se inventas, aliam quidem Albionem Novam, aliam verò Virginiam appellasse. Certè vernacula illa vox, quâ hodieq; Zelandi utuntur, dum collegas suos & compares à sociali concordiâ nuncupant* **Maet/** *cùm sit ipsis planè peculiaris, nec ab ullis prætereà Belgis, aliisve Teutonici idiomatis populis usurpetur, non obscurè videri queat à Mattiacis derivata, quorum metropolim, non Mattiacum, ut mendosè est apud auctorem, sed Mattium potiùs idem Tacitus nominat. Vide si lubet doctissimum Iunium, qui Zelandos disertè negat, alio quàm Mattiacorum vocabulo priscis umquam fuisse cognitos.*]

Insulas autem istas sigillatim describere, & peculiaria quæque in iis attingere, mihi quidem propemodùm videatur inter ἀδύνατα. cùm earum nonnullæ horrendis Oceani tempestatibus inundationibusque haud semel mutaverint, & in aliam aliamque formam subinde transierint. aliâ maris quadam alluvie incrementum nonnumquam capiente; aliâ rursùs decrescente: istâ fluctibus aliquando coopertâ; illâ vicissim emergente. Quare pręcipuas tantùm, adeóque firmiores quasque & quæ altiùs paullò caput è fluctibus exerunt, speciatim & ordine descripturus sum. atque hæ quidem numero septem: quæ capite quodam Scaldis ipsi ostio ejus propinquo disparantur in duas partes, relictis earum tribus, nimirùm Scaldiâ, Duvelandiâ, Tolâ, ad Orientem, ideóque Orientalibus, vulgò **Beooster-scheld**: quatuor verò, Walachriâ nempe, Zuidbevelandiâ, Nordbevelandiâ, Wolfersdicâ, unâ cum angulo quodam terræ Walachriæ quondam continente, ad Occidentem, ideóque vulgò **Bewester-scheld**/ appellatis. Quâ mare est, muniuntur & pręservantur perpetuis sabuletis, & albicantis arenæ collibus, à naturâ, vel Oceani magis alluvione factis. cætera, quæ videlicet magis mediterranea, & fluminibus tantùm alluuntur, claudunt undique & circumdant mirifici quidam aggeres, isti **Dijcken** indigetant, eâ ut plurimùm altitudine, quam longâ quadam ac diligenti observatione & experientiâ didicerunt requiri ad excludendam Oceani inundationem, id est duodecim pręterpropter brachiorum Florentinorum, sive decem ulnarum Antuerpiensium. latitudo ad ipsas radices viginti quinque ut minimùm ulnas continet. extruuntur autem hi aggeres manu atque industriâ hominum è terrâ, non ordinariâ illâ aut communi, sed figulari, & tenacissimâ quadam argillâ; & introrsùs quidem

Instabilis in Zelandia rerum facies.

Zelandiæ in Orientalem & Occidentalem divisio.

Aggeres Zelandini.

quidem materiâ lapidéque effarciuntur, extrorsùs verò, ad repellendos continuos illos & mordaces undarum impetus, vestiuntur veluti fasciâ quadam è stramine duos tantùm digitos crassâ, sed revinctâ nimirùm & retortâ, tamque industriè concinnatâ, ut aggerem suprà quàm quisquam credat tueatur, & incolumem præstet. Etsi autem requirantur, ad aggeres istos reparandos & sartos tectósque prestandos, non immensi dumtaxat sumtus, sed & improbus quidam ac perpetuus labor: ea tamen est incolarum industriâ & in talibus hisce tractandis sagacitas, ut quamoptimis & æquissimis legibus omnem istam rem constituerint, aggeresque *analogos* & pro ratione latifundiorum, possessoris cujusque sumtibus, sarciantur. Solum Zelandicum pingue inprimis, & cùm aliarum quarumlibet frugum, tum tritici maximè, feracissimum. quod eâ quidem hic bonitate simul & specie nascitur, ut non temerè usquam pulchrius meliusve invenias. accedit enim quàm proximè ad oryzam. provenit item copiosè hic coriandrum.

Soli Zelandici indoles, & fœcunditas.

ADDITAMENTUM. [*Pro coriandro substituendum putem id segetis genus, quod Zelandi dicimus* Kool-zaed/ *id est braßicarum seu caulium semen. unde copiosißimè exprimi solet oleagineus ille liquor, quo, ut alios ejus usus omittam, nocturnas potißimùm tenebras tenujoris fortunæ Zelandi discutiunt.*]

Gignit item Zelandia nostra sat multas lauros, quarum baccæ ad justam etiam maturitatem pertingunt. quod cæteris tamen hujus tractus provincijs à naturâ negatum est. gignit varia herbarum medicinalium, sive simplicium genera. quæ cùm felicissimè simul & copiosissimè isthic proveniant, non temere tamen, uti Lemnius quidem contendit, alibi usquàm invenias. & tamen altiùs aliquanto, quàm in cęteris Belgicæ regionibus, Hollandiâ tãtùm & Frisiâ, cum adjacentibus aliquot membris, exceptâ, in Zelandicis hisce Insulis polus arcticus elevatur. unde rigidę magis & frigidæ esse, & quod sequitur, pauciores, aut saltim acerbiores fructus, minùs item herbarum & florum producere, naturali quadam analogiâ debere videantur. quod palàm satis ostendit, quantoperè aqua marina tepidis ventis temperata & cęlum simul & solum Insularum istarum edulcet. docet idem & Anglia. quæ cùm magnâ ex parte sit Provinciâ nostrâ septemtrionalior, nusquam tamen non & pulcherrimis lauris & vario arborum genere largiter scatet. tum varijs quoque herbarum & florum, Belgicæ ferè denegatorum, speciebus nullâ non anni tempestate luxuriat. & quid amplius dicam? conciliat pater Oceanus tantam illi cœlo temperiem, ut per totum quàm longus est annum omne pecudum genus non noctu minùs quàm diu in pascuis oberrare permittant. contra verò quemadmodùm illic moderatur hibernum frigus, ita hic ęstivos calores intendit. unde fit ut in Angliâ, cùm alia quædam fructuum genera, tum uvæ inprimis, non capiant eam, quam in hac nostrâ Provinciâ, maturitatem. Gignit insuper ager Zelandicus rubiæ quam tinctorum vulgò appellant præstantissimum genus, eâ quidem luxurie, ut non parvam Europæ partem largiter eâ impertiatur. Est & cespitis quoddam ustibilis, seu bituminis potiùs genus, incolæ Darring appellant, sed quod nefas eruere, maximè juxta *Dicas* illas, seu aggeres, cùm sit soli ipsius veluti fundamentũ, & magnum adversùs aquas præsidium. Sunt denique & uberrima pecori saginando pascua, & innumera passim in usus humanos piscosa stagna. In Zelandiâ octo sunt opida muris clausa, Middelburgum videlicet, Zirizæa, Veria, quæ & Campo-veria, Flissinga, Tola, Agger Divi Martini, Romerswalia, Goesa. Sunt & alia quædam haud infimi nominis, etsi muris carentia. pagi denique centum & duo. Ordines hujus Provinciæ constant ex uno Antistite, unico Nobili, & Magistratibus opidanis.

Opidorum Zelandiæ syllabus.

Ordines Comitatus Zelandiæ.

ADDITAMENTUM. [*Antistes ille olim Abbas Middelburgensis. Nobilis hodieq; est Marchio Verianus, qui nunc Illustrißimus Princeps Mauritius, Comes Naßoviæ, &c. Fœderatarum Belgicæ Provinciarum Gubernator. Opida olim quatuor, Middelburgum videlicet, Zirizæa, Goesa & Tola. quibus posteà per civiles Belgarum motus accessere Veria & Flißinga. Eadem ordinis ratio & in Camerâ Rationum Zelandiæ, anno demùm 1594 institutâ.*]

Sed accedamus deinceps ad peculiarem magis singularũ Insularum descriptionem, initio sumto ab Orientalibus. quarum quæ prima est, Latinè scribentibus

Scaldia,

Scaldia, à præterlabente Scaldi, Belgis verò Schouwe vernaculè dicitur. ea olim multò quam hodie major: grassatis nimirum in eam diluvijs & horrendis Oceani tempestatibus, quæ attriverunt valdè & minuerunt: sic ut ambitus hodie septem tantùm leucas includat. Scaldia olim Nordbevelandiæ tam vicina, ut Insulæ utriusque cultores, quos latissimus nunc aquarum tractus dispernit, alij alios compellarent, & alternos miscerent sermones. Illustrat præcipuè Insulam opidum Zirizæa, cujus descriptionem lectori subjiciam. Scaldia Insula.

DESCRIPTIO ZIRIZAEAE.

ZIRIZÆA dissidet Arnemudâ quinq; tãtùm & semi, Middelburgo verò sex ipsas leucas. habetur autem pro urbiũ universi Comitatus Zelandiæ vetustissimâ: ut quam conditam narrent annales anno Christi octingentesimo quadragesimo nono, ab Illustri quodam viro Ziringo, cujus hactenùs claret vocabulo. Fuit olim & famâ simul & commercijs nobilissima, adeóque insignis & magni momenti res: quod pulcherrimum nempe & valdè à mercatoribus frequentatum haberet portum. quem cùm obstruxisset posteà & arenis opplesset Oceanus, maximum quidem civitati inflixit vulnus, sed non adeò tamen lethale, quin & mœnibus hodie clausa, & cum domibus satis concinnis, tum & publicis ædificijs, mediocriter sit exculta. unde Zelandiæ quidem universim acceptæ secundum demùm est opidum, at oriẽtalium ejus Insularum metropolis. Neque verò extincta hic prorsùs commercia. quæ, si salem potissimùm spectes, & rubiam illam tinctorum, cujus Insula ista præ cæteris ferax, magis magisque in dies glíscunt. Zirizæus erat clarissimus ille Amandus, Ordinis Divi Francisci, variorum scriptorum auctor, ut videre est nominatim in Bibliothecâ Gesneri. Item Iacobus Susius, Dominus Grisenordæ, illustris profectò ac doctus admodùm vir, & antiquitatum studiosissimus. Lævinus Lemnius, quem & paulloantè laudavimus, Medicinæ potissimùm Doctor, sed idem insigniter eruditus. ut ex pluribus quidem laudatissimis viri operibus constat. cujus filius item Guiljelmus, ejusdem cum patre professionis, ob egregias suas virtutes, medicum agit apud Suecorum Regem Ericum. Petrus denique Peckius, eruditissimus vir, & perplurium magni in publicum fructus librorum scriptor.

Situs. Etymon. Viri illustres.

ADDITAMENTUM. [*Gaudet opidum Zirizæa luculentissimis aliquot privilegijs. inter alia; ut qui civis ob facinus capitale in vitæ discrimen adductus sit, & vel capite luerit culpam, vel fugâ saluti suæ consuluerit, multari non possit graviore quàm sexaginta librarum Parisiensium, id est florenorum triginta pecuniariâ pœnâ. Item quod Magistratus urbanus non in urbem tantùm ejusq. districtum, sed in totam insuper Scaldiam, maximè quod ad rem agrariam pertinet, summam obtineat potestatem. quæ exerceri solet ab altero Consulum urbanorum, pari ferè (si parvis componere maxima fas est) quo apud Romanos olim Tribuni plebis, auctoritate prædito, atque inde vulgariter dicto* de Ghemeynte-Borghmeester/ *quasi dicas Consul communitatis: & septem prætereà curatoribus aggerum, qui vulgò audiunt* Heym-raden/ *id est consultores domestici, sive communis terræ consiliarij. Inter publica urbis ædificia eminet maximè templum illud quod vulgò audit* de Monster/ *dedicatum aliàs Divo Lævino, primo, vel inter primos, Zelandiæ nostræ Apostolos. pulcherrimum sanè opus, bene & aptè commensuratum, ac multâ luce undique collustratum. cui non aliud usquam in totâ Zelandiâ dederis simile. etsi multum tamen de veteri illo splendore amiserit, cùm de cœlo tactum flagravit anno*

quem numeralis iste versiculus indicat : CRAS CANE TERRIBILIS. NON POSSUM. CUR ? CADIT IGNIS. *quem ut meliùs capiat lector, sciendum, istud incendium accidisse pridie festi Dedicationis. scilicet autem in ipso festo solere à sacerdotibus decantari tritum illud,* O quàm terribilis est locus iste, &c. *est ergo dialogismus, inter quemvis de populo & presbyterum institutus. quod in civium maximè gratiam, qui Romanensium rerum rituumq; ignari, sententiam fortè non assequuntur, mihi civi visum adjicere. Sicuti illud etiam, quod inter doctos & scriptis illustres viros Zirizæâ nostrâ oriundos non recenset Guicciardinus peritißimum illum & celeberrimum Medicum, eumdemq; dulcißimum vatem : Iasonem inquam à Pratis. qui non video equidem quare civibus nostris accenseri non debeat, cùm ipse paßim in editis suis operibus Zirizæum sese inscribat.*]

Pisces monstruosi. Capti sunt ante aliquot annos non procul hoc opido pisces quidam marini, horrificâ planè & monstruosâ corporis vastitate. qui cùm cæterâ formâ, tum perlongis presertim ore exertis dentibus, apro haud multùm absimiles, verùm corporis mole vel bis tanto majores, ac longè magis terribiles. Convexerunt eorum nonnullos Antuerpiam, ubi, ob carnis suavitatem, carè admodùm venierunt. Et ad hoc quidem exemplum capiuntur subinde in hisce istorum, ac Batavorum etiam aquis, vasti quidam, horrendi & monstruosi pisces, qui ad excoquendum potiùs oleum, quàm in alios usus, expetuntur : nec tamen, utcumque res cedat, luendo sunt gravissimo illi detrimento, quod ordinarijs illis piscibus assiduè deprædandis, fugandisque & deglutiendis, piscatoribus inferunt.

Brouwershavia. Est in eadem Insulâ Brouwershavia, opidum Zirizæâ duabus leucis abjunctum, & prædivite magis piscatore, quàm alio cive populosum. Natus hinc tamen Petrus à Brouwershaviâ, vir insigniter litteratus, & Theologicorum aliquot operum scriptor. *Item Cunerus Petri, Leovardiensium primus Episcopus.* Erat non ita pridem hoc opidum in ditione Maximiliani Burgundi, Bevriæ apud Flandros Dynastæ, & supremi in Belgio Archithalassi. cui unà cum alijs aliquot opidis terrenisq; mox describendis obvenerat ex hæreditate Illustrissimæ Dominæ Annæ, aviæ suæ maternæ, ortæ ex illustri & præpotenti quondam familiâ Borsalorum, in meliori sexu jampridem extinctâ. Cujus Maximiliani quidem, anno superiore 1558 sine liberis mortui bona delata sunt filijs Dominorum Bossutij & Cruningij, quorum uterque in matrimonio tunc habebat singulas ejus sorores. Sunt denique in hac Insulâ multi pagi, & virorum nobilium arces.

Viri illustres.

Duvelandia Insula. Altera Insularum Orientalium, & quæ Scaldiæ collateralis est, Duvelandia dicitur, à columbarum in eâ mirabili multitudine : sonat enim nomenclatura illa vulgaris regionem seu territorium columbarum. Erat autem & ipsa nuper in ditione jamdicti Archithalassi.

ADDITAMENTUM. [*Potior hujus Insulæ pars, ea nempe quæ vulgò dicitur* **de vier Bannen**/ *id est quatuor fora seu Conventus juridici, & totidem pagos, Neokerckiam nempe, Ouderkerckiam, & Vianam Cappellamq; complectitur, emptionis jure & titulo ante annos aliquot ceßit opido Zirizææ. cujus Magistratus, interjecto nuper inter utramque Insulam aggere, Duvelandiam istam cum Scaldiâ suâ conjunxit.*]

Patet quidem in ambitum circiter quatuor leucas : sed quia nimis exposita violentæ undarum injuriæ, nullo prorsùs insessa est opido. at pagos tamen habet complusculos, & cum domi nobilium, tum & aliorum quorumdam pretoria. Submersa fuit & salo cooperta anno Christi 1530, cum magnâ hominum pariter & jumentorum clade. sed instauravit eam & Neptuno rursùs eripuit, etsi non sine immenso sumtu, labore, atque industriâ, vir Illustris Adolphus Burgundus, Maximiliani predicti parens. Et insularum quidem aliarumque id genus terrarum vel Oceani impetu submersarum recuperandi, vel novarum etiam adquirendi ratio in genere ferè est talis. Opperiuntur isti opportunum maximè anni tempus, id est ipsam æstatem,

Terræ ab undis vindicandæ, & aggeribus obsepiendæ ratio.

Cùm venti posuere, omnisq; repentè resedit
Flatus.

Inde

Inde verò recedente, ut solet, in senas vel circiter horas, & plurimum submittente se æstu marino, ingens hominum numerus aggerem eâ parte quâ ruptus est instaurare aggreditur. quod si nullus fortè sit agger, ut in terris numquam antè ex mari eductis, tunc idoneum maximè deligunt terræ illius locum, & nova jaciunt aggeris fundamenta. atque hoc modo vel restringitur pedetentim & coarctatur vorago, vel educitur agger ille novus ad justam aliquam altitudinem. eò verò cùm per canales quosdam, & vorticum datâ operâ relictorum fossas tandem deventum est, emittuntur dehinc viâ cataractarum aquę in agro sic vindicato residuæ. quod si minus hac viâ succedat, adhibentur mox molæ aquaticæ, alięque id genus machinæ in hunc usum comparatæ, quibus reliqua omnis aqua in solidum exhauritur. Atque ita cum tempore simul & improbo quodam labore, impensâ, industriâ, nisi conatum abrumpat insana ventorum rabies, tota res ad optatum tandem & desideratum finem perducitur. sed ventorum, ut innui, vehementiâ & valido nimis adversoque flatu interdum contingit, ut & operam omnem & oleum perdas. quin & accidit aliquando, ut absolutâ jam & ad finem perductâ re, spirare incipiat impetuosior aliquis ventus, vel alioqui exoriri insolens quędam & fœda tempestas, quæ vel temporis puncto fluctibus cooperiat quidquid continuis aliquot mensibus, vel & annis nonnumquam, ab undarum injuriâ vindicaveris. Nec propterea tamen opportunis rursùs temporibus à conatibus istiusmodi solent desistere. qui si feliciter cedant, ut plerumque sanè contingit, hominem intra paucos annos divitant. ea siquidem est terrarum ita recuperatarum fœcunditas, ut quidquid ijs ingeritur, ad miraculum ferè multiplicetur.

Tertia Orientalium Insularum est Tola, in ditione terrę Zelandiæ Comitis, quę à territorio Aggeris Divi Martini intermediâ tantùm fossâ, & eâ quidem vix semiplenâ, dividitur. unde tamen contēdunt nonnulli duas esse distinctas Insulas. quod ut olim sic habuisse concedam, hodie tamen reverà tātùm est una. in quâ duo sunt mediocri satis conditione opidula. quorum alteri nomen est Tolæ, à vernaculâ dictione **Tol**/ quæ vectigal significat. olim siquidem eo loci telonium, & pendebantur Principi vectigalia. unde non opidum modò, sed & Insula ipsa denominata. alterum dicitur Agger Divi Martini. quibus sui deinde accedunt pagi. Aliæ quędam minorum gentium Insulæ, quas ab Orientali illâ Zelandiæ parte conspicias, ita parvi momenti, ac pęnè desertę sunt, ut non sit operę pretium pluribus eas attingere. Quare cum ipso Sole transituri sumus ad Occidentem. ubi plura multò quàm tractu hucusque descripto & visenda occurrunt & describenda. ac primò quidem Walachria.

Tola Insula. Tola opidum. Agger D. Martini.

Quam Latinè scribentes Walachriam nominant, ea vulgò dicitur **Walcheren**/ estque omnium universę Zelandię Insularum primaria, non tam ipsâ soli amplitudine, quod decem tantùm leucas in ambitum continet, quàm securitate quadam & opportunitate situs, opidorum conditione, & incolarū non opulentiâ minùs quàm densitate. Tria numerat opida muris clausa, ut è sequenti nostrâ descriptione lectoribus nullo negotio mox constabit.

Walachria Insula.

DESCRIPTIO MIDDELBVRGI.

Nomen & situs.

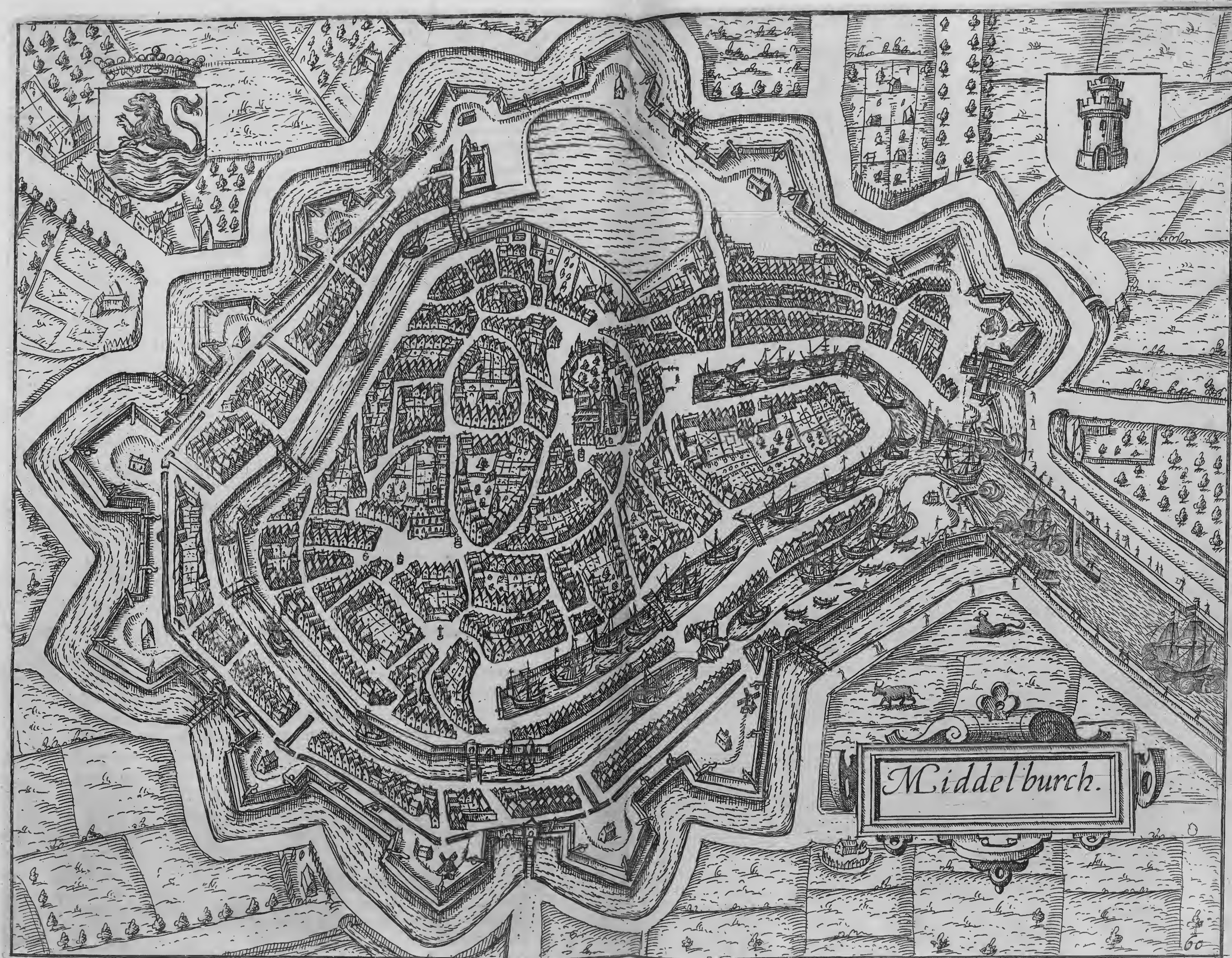
IDDELBVRGO inde factum est nomen quod sita sit tantumnon in Insulę meditullio. sonat enim vox Belgica burgum seu arcem in medio positam. Iacet autem peropportunè ad latitudinis gradus quinquaginta unum & tres quadrantes: & ab ortu quidem Arnemudâ, dominij sui portu, tãtùm leucæ triente, à Libonoto verò Slusâ Flandrorum quinque, Dordraco denique Batavorum metropoli decem & septem leucarum intervallo abjungitur. Duplex urbi est alveus, vel (ut vulgò loquuntur) portus, uterque non longè ab Arnemudâ in Oceanum influens. quorum alter antiqui est operis, sed flexuosus idem & strictus, ita ut ultrà vix frequentetur. alter recèns effossus, & eâ cùm latitudine, tum profunditate, ut ingentes & suprà ducentarum *lastarum*, id est quadringentorum doliorum naves, inde à portu Arnemudensi usque ad ipsam urbem, magnâ civium commoditate simul & voluptate, commeantes nullâ difficultate transmittat. Ipsa urbs luculenta in primis, amœna, & cùm firmis admodùm mœnibus, tum latis quoque & altis fossis, alio rursùs muro extrorsùs vinctis, omni ex parte clausa. quæ omnia, ut examinanti liquet, pręvalidam eam & probè adversùs hostem communitam efficiunt. Vias habet admodùm elegantes, domos amplas & laxas, pulchra denique & magnifica cùm templorum tum & cœnobiorum ædificia. Inter quæ potissimùm eminet pulcherrimum illud & augustum cœnobium instituti Præmonstratensis, vulgò dictum Abbatia Divi Nicolai, & institutum primò ab Godebaldo, vigesimo quarto Ultrajectensium Præsule, sed auctum deinde & veluti renovatum ab gloriosæ memoriæ Principe Guiljelmo, Romanorum Rege, & eodem Hollandiæ Zelandiæque Comite, anno, ut habent annales millesimo ducentesimo quinquagesimo sexto. qui Princeps, unà cum conjuge Isabellâ reginâ, regio inibi tumulo conditus. Habet istud Cœnobium, inter alia quædam ornamenta, pulcherrimam bibliothecam. sed quod caput est, & familiam ducit, luculento in primis & opiparo gaudet censu. & Cœnobiarchæ quidem ea est & auctoritas simul & præeminentia, ut in publicis Ordinum Comitatus Zelandiæ conventibus, ipse solus, totius ecclesiastici ordinis nomine, ferat suffragium. Evectus est nuper, petẽte Philippo rege hic locus & cum eo civitas Middelburgensis ad dignitatem Episcopalem, electo ad tantum fastigium, *& in Nicolai de Castro locum suffecto*, Ioanne Striano, docto & reverendo Antistite. qui, cùm munus hoc, ob civiles Belgarum motus, Middelburgi obire non possit, dum consilescunt turbæ atque iræ leniunt, Lovanij honestissimè vitam exigit. Gaudet insuper Middelburgum stapulâ, sive emporio vini, è Galliâ, Lusitaniâ, Hispaniâ, alijsque Provincijs viâ maritimâ in has partes partes importari soliti; cumque navigationibus maximè & negotiatione marinâ, tum & alijs quoque varij generis mercimonijs floret: estque non hujus dumtaxat Insulæ, sed & Comitatus Zelandiæ caput. ita potens quidem & dives, ut ante aliquot annos à Domino Arnemudano emerit momentosum illud opidulum Arnemudam, ubi (ut infrà dicturus sum) capacissima est & tutissima navium statio.

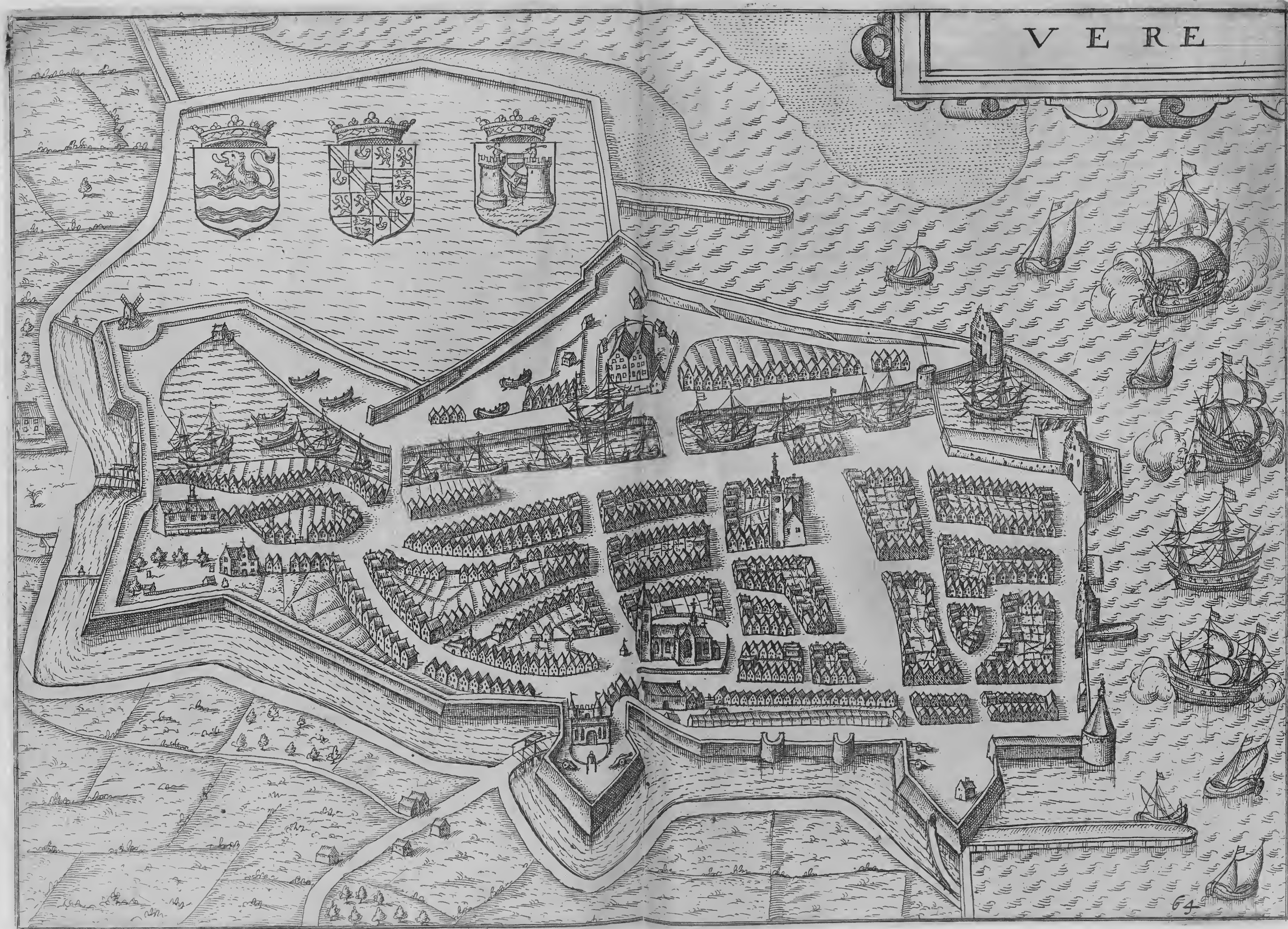
Abbatia Middelburgensis.

Middelburgum Episcopatus.

Emporium, vini, quod maritima via in Belgium importatur.

ADDITAMENTVM. [*Middelburgum nonnulli Metelloburgum appellant, à Metello videlicet, consulari apud Romanos viro. sed videtur hæc originatio longè nimis petita. conditum etiam volunt à Mattione, & Zelandos ab eo dictos fuisse Mattiacos. nos hæc talia, ut incerta nimis atque ambigua, in medio relinquimus, dicimusque hanc urbem, etsi opibus nunc & potentiâ splendeat inter Belgicæ primas, exiguis tamen & vix notis initijs ortam; atque adeò anno a Christo nato 1121, quo tempore Godebaldus Episcopus Traje-*

Middelburch.

VERE
64

Trajectensis pulso, ob flagitiosam vitam & laudabilem parùm œconomiam, canonicorum regularium cœtui surrogavit Præmonstratensis Ordinis monachos, nihil fuisse quàm pagum: & præcipua quæque privilegia impetrasse ab Romanorum Rege Guiljelmo, qui voluerit inter cætera jusseritq; ne alibi usquam in totâ Occidentali Zelandiâ suprema quam vocant justitia redderetur, utq; de capitali omni delicto, ruri & extra urbis pomærium perpetrato, Middelburgi solummodò posset cognosci. quò in carcerem etiam rei adducerentur, & ad caussæ usque decisionem adservarentur. Inter publica urbis ædificia eminet hodieq; cœnobium illud auctori nostro descriptum, sed in alios longè & meliores usus conversum. destinatum est enim & comitio Præpotentium Dominorum Zelandiæ Ordinum, & sollenni quorundam ex ijs sedi: Cameræ item rationum, comitio Senatorum rei maritimæ, officinæ denique monetariæ, & similibus usibus. Spectabilis quoque est Curia, sive Senatorum domus, statuis & emblematis variè ornata. item fastigium illud summæ urbis turri impositum, & horologio longè pulcherrimo exornatum. quod opus stetisse dicitur reipublicæ centum & quinquaginta millibus florenorum.]

Natus fuit in hac civitate Paulus à Middelburgo, vir mathematicis studijs clarus, & hoc nomine Romam vocatus: ubi factus brevi Episcopus, inter alia quædam de Paschatis quoque celebratione scripsit. Natus item è viculo urbi vicino, ideoque de Middelburgo dictus, Nicolaus Everardi, vir cùm alijs studijs, tum jurisprudentiâ maximè perillustris, & idem insignis politicus. quare ob consiliorum felicitatem adhibitus semper à Principe ad res magnas, & creatus tandem non solùm Hollandiæ, sed & Magni Senatus Mechliniani Præses. in quâ urbe decessit anno à Virginis partu 1532, relictis compluribus liberis, qui & varijs dignitatum titulis nobiles, & digni omninò tanto parente filij. maximo natu, Petro nomen erat, Theologiæ & Iuris utriusque Doctori, Antistiti ordinis Præmonstratensis. alteri, Nicolao Everardi, itidem Iurisconsulto, & primò quidem Consilij Frisiæ, mox Mechliniæ Præsidi, ubi & vitâ defunctus est hocipso anno quo scribimus 1560. tertio nomen est Nicolao Nicolaio Grudio, pariter Iurisconsulto, sed eidem & alijs studijs claro, & præsertim historico ac poëtæ dulcissimo. unde & maximos semper honores gessit, & hodieque est Consiliarius Regius, Ordinisque aurei velleris Graphiarius. quartus dicitur Adrianus Nicolai Marius, itidem Iurisconsultus, & virtutibus ornatissimus vir, qui & ipse jam functus est varijs dignitatibus, & hoc tempore Cancellarius Geldriæ. quintus denique fuit Ioannes Secundus (solent enim & eruditi isti trans Alpes, non secùs quàm olim Romani, varia sæpè ex varijs caussis cognomina sibi adsciscere) qui magnæ jam famæ & expectationis adolescens in ipso ævi flore extinctus est, doctus sanè & elegantissimus vates, ut ex pœmatibus hodiéque extantibus constat. & videtur profectò singulare quoddam fuisse omnium fratrum istorum donum, ut inter alias suas dotes, in poësi præsertim excellerent. unde magno cum desiderio docti libros eorum expectant. *Viri illustres.*

DESCRIPTIO
VERIAE.

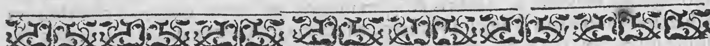

ERIA, quæ & Cansera, vel Campo-veria potiùs dicitur, alterum est inter opida hujus Insulæ muro & mœnibus clausa. situ quidem ad aquilonem obversa, & in ipso Oceani littore. fossam habet, quæ Middelburgum usque extenditur, â quâ urbe leucæ tantùm unius intervallo, Flissingâ verò altero tanto abjungitur. muris cingi incepit anno 1358, estque opidulum satis concinnum, & mercimonijs florens, maximè propter commercia navium Scoticarum, quæ in isto potissimùm portu stabulantur. unde ob *Nomen.* *Situs.*

varias suas dotes, Marchionatus dignitate se jactat. cujus Marchio, ex antiquo quodam statuto, eâ gaudet prærogativâ, ut solus, ac sine ullo competitore, in conventibus Ordinum terræ, suffragium ferat pro Zelandicâ omni nobilitate. Est in opido isto armamentarium, amplitudine simul & formâ spectabile, in quo adservantur tum machinæ bellicæ, tum & reliquus omnis Regis ad expeditiones maritimas apparatus. Erat & Veria nuper in ditione jamdicti Archithalassi. nunc ex caussis suprà narratis Marchionem agnoscit Maximilianum Cruningium, ejus nepotem.

Veria Marchionatus.

Additamentum. [*Veriæ nomen est à trajectu, qui Teutonicè dicitur* **Veer**. *quia nempe olim isthinc trajicerent Campam, pagum Nordbevelandiæ, nunc submersum, unde & Campo-veriæ nomen est. Incolæ piscationibus maximè, & halecum capturis invigilant. nonnulli & in exteras regiones negotiantur. Dynastarum prætorium extra urbem olim, & teli jactu à portâ, sed dirutum per hæc bella & solo æquatum. emit Marchionatum utrumq́, Verianum nimirùm & Flissinganum pretio centum & quadraginta sex millium florenorum Illustrissimus Princeps Auriacus, cui inaugurato sub annum Christi 1581, & triennio post à sicario trucidato successit Excellentissimus Princeps Mauritius.*]

DESCRIPTIO FLISSINGAE.

Situs.

Lissinga, tertium est in Walachria opidum, Africo ferè obversa, & in Flandriæ terræ conspectu: Middelburgo autem leucæ unius itinere dissita. neque aliud fuit anno, ut habent annales, millesimo quadringentesimo, quàm meatus quidam, seu trajectus in Flandriam. exinde verò paullatim auxit. & quid amplius? annis abhinc quadraginta, muris & portis clausa est: faciente Illustri Heroë Adolpho Burgundo jam sæpiùs nominato. sic ut hodie dici queat communis quidam totius orbis terrarum transitus. est enim & opportuno adeò situ, & tam eximio portu spectanda, ut quotquot ferè ab Oriente, Occasu, Austro deniq; ultro citróque commeant naves, eà perpetuò transeant. transitus quidem adeò momentosus, ut quis meritò clavem dicat Oceani Belgici. quare & Carolus Quintus Imperator, inter cauta quædam & intima sua dogmata, suasit Philippo Regi, ut quàm diligentissimè tueretur hunc locum.

Flissinga quando muris circumdata.

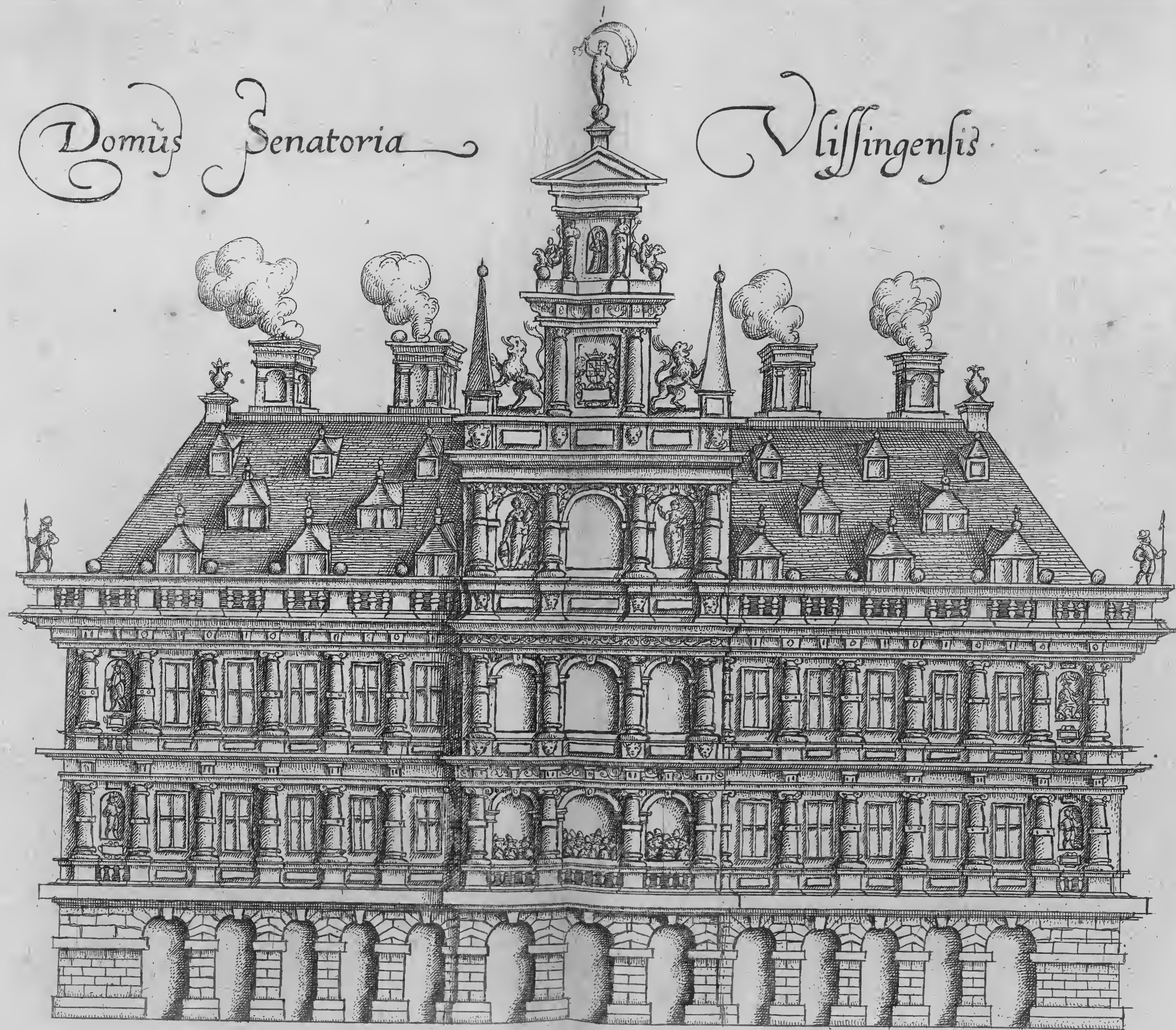
Oceani Belgici clavis.

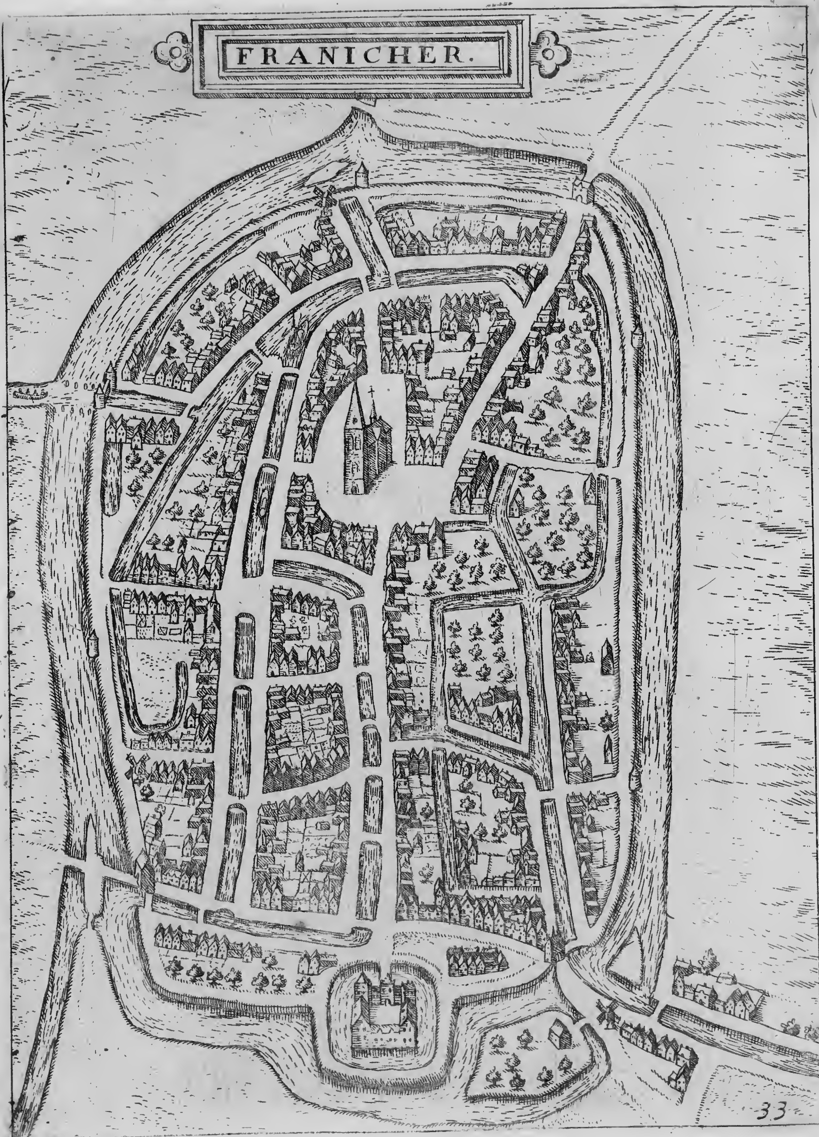
Additamentum. [*Flissinga initiò fuit in ditione Comitum Zelandiæ. fitq́, mentio ejus ad annum 1227, sub Florentio tertio. sed donatam deinde jure & privilegijs opidanis tenuere sub annum 1470, illustres Borsali. quâ gente in meliori sexu extinctâ, paruit aliquamdiu Burgundis. a quibus tandem jure & titulo emtionis delata est, unà cum Marchionatu Veriano, ad immortalis memoriæ Principem Guiljelmum Nassovium. Floret hodie navigatione & mercimonijs inter Belgicæ primas. Inter opera publica spectabilis maximè est Curia nuper extructa, tota è secto per artem lapide, & cui Zelandia quidem non habet parem. Est præterea aula illa, seu regia Illustrissimi Principis, pulchrum herclè & elegans opus.*]

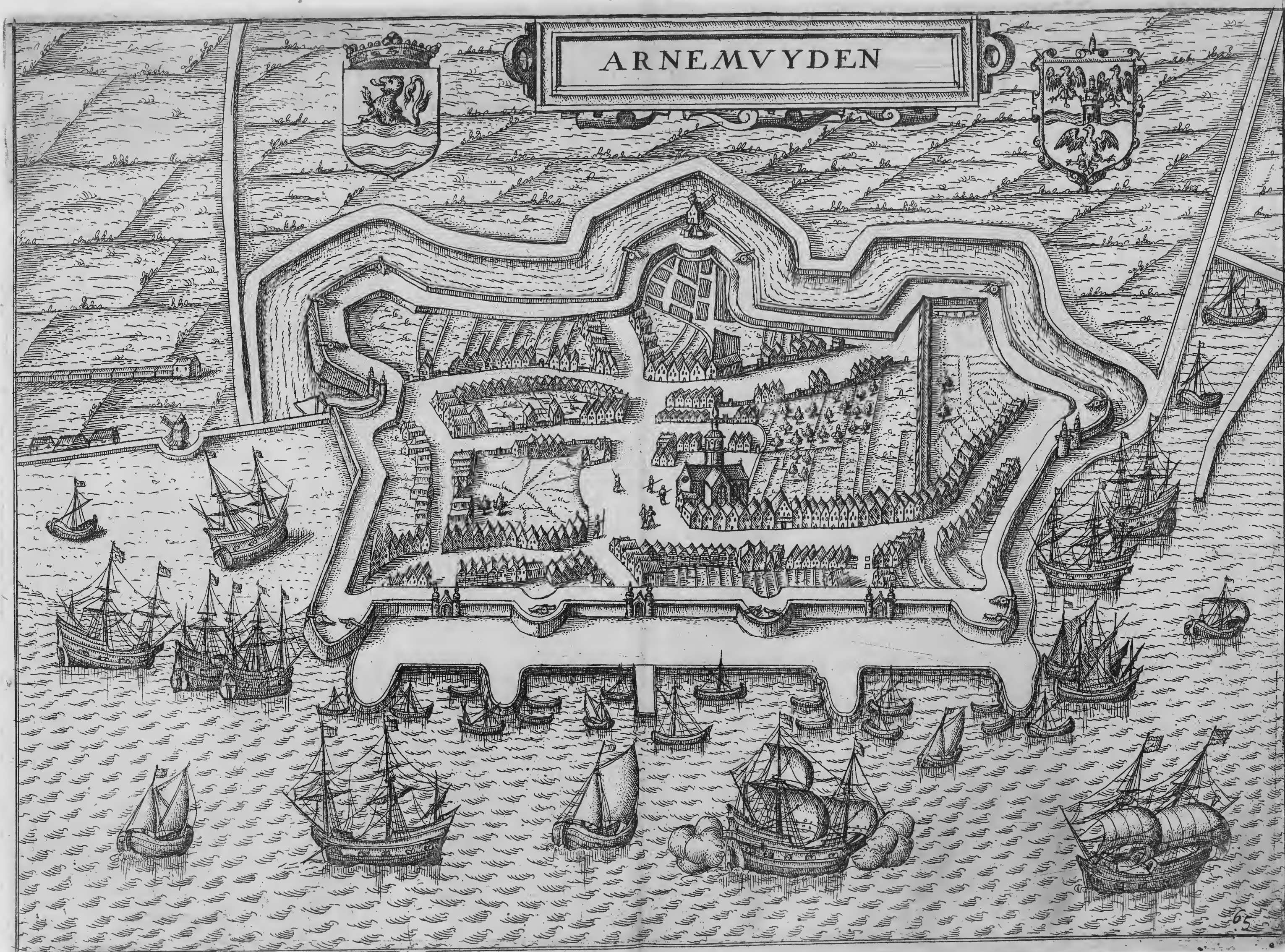
Deflectentibus inde ad occasum Caurumque & Oceani littora Veriam versus legentibus occurrunt sub arenarijs Insulæ collibus opidula quædam muris carentia, tum & pagi perplures, & item cœnobia. & in opidis quidem numerantur potissimùm Soutelanda & Westcappella. quod posterius hodiéque habet jus civitatis: etsi opidum ei cognomine jam à centum viginti annis retrò mari submersum sit.

Westcappela municipium.

FILISSINGA
a De kerek
b de engelſchekerek
c deniewe ſtadt
d t'princenhuijs
e demart
f Stathuijs
g Hooſt poort
h Middelburcſepoort
i Altenaſche poort

Domus Senatoria Vlissingensis

FRANICHER.
33

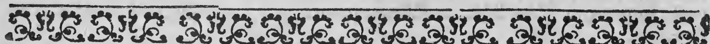

ARNEMUYDEN
65

sit. opidum, uti narrant, egregium, & portu totius Walachriæ præstantissimo quondam conspicuum.

Sequitur inde Domburgum, & juxtà prætorium illud Cœnobiarchæ Middelburgensis, quod Westhoviam nuncupant, amœnissimus sanè Præsulis ejus secessus. Inter Flissingam verò & Arnemudam est promontorium illud quod vulgò **Rammekens** dicunt, & Vulturno jacet obversum. ubi nuper Carolus Quintus Imperator, firmando ab eâ parte ac defendendo ostio fluminis, condidit arcem Zeburgum.

Domburgum municipium.

Zeburgum arx.

DESCRIPTIO ARNEMVDAE.

RNEMVDAM Itali & Hispani *Ramua*, Belgę **Armuyden** vulgariter nuncupant. est autem opidorum Walachriæ nostrę postremum, ac perexiguum quidem illud, & murorum expers, sed quod portum habeat totâ Europâ celebratissimum. idque ob navium undique adpellentium, & in varias rursùs terrarum plagas discedentium propè innumeram multitudinem. ita ut sæpenumerò exeuntes hinc videas, & singulis hisce Provincijs, Hispaniâ nempe, Lusitaniâ, Galliâ, Angliaque redeuntes tricenarum, quadragenarum, quinquagenarum, imò & centenarum nonnumquam, ac ducenarum navium classes. ut omittam jam eas, quæ vel solitariæ prorsùs, vel exiguo saltim comitatu associatæ, perpetuò ferè ultrò citróque commeant, & innumerâ varij generis merce onustæ Antuerpiam maximè, ubi mercatorum plerisque & navium merciumque dominorum sollennis sedes est, ad mercatum contendunt. uti fusè satis & examussim in urbe illâ describendâ fuit à nobis expositum. Unde coadunatas nonnumquam in hoc portu conspicias ad quadringentas quingentasve onerarias naves. nec cessari umquam à novis subinde omne genus navigijs construendis. Sita est Arnemuda mirabili prorsùs & excellenti opportunitate ad ipsum Oceani littus. sed videamus quęso paullisper quænam sit ejus à præcipuis quibusque & famosissimis simul Europæ totius portubus pænè exacta distantia. nam cùm frequentissima inter ipsam illosque intercedant commercia, non debet sanè exacta rei illius notitia cuiquam videri superflua, quæ non unâ de caussâ, maximè verò propter securitates quas vocant, & periculorum receptiones, Antuerpiæ inter mercatores fieri solitas, multifariàm utilis. eo magis, quod ipsi etiam nautæ, licèt assiduè ferè frequentent has vias, magnopere tamen alius sæpè ab alio discrepent. Numerantur itáque Arnemudâ Amsterodamum usque leucæ vigintiquinque (nos in toto hoc opere, quotiescumque sermo est de maritimâ quorumcumque locorum distantiâ, loquimur ex sententiâ pręstantissimi ferè cujusque Cosmographi, & peritissimi item naucleri) ita ut denis septenis leucis marinis & semi, id est singulis gradibus, septuagena milliaria Italica, vel si mavis vicenæ & ternæ leucæ Flandricæ cum triente respondeant. Arnemudâ deinde Bremam numerantur leucæ nonaginta & tres. Hamburgnm, centum & quinque. Zondam, Daniæ fretum, centum & octoginta. Dantiscum, ducentæ quinquaginta quatuor. Rigam, trecentæ. Rivaliam, trecentæ triginta quinque. Nervam, trecentæ & sexaginta quinque. Parte aliâ computantur ab Arnemudâ, usque ad Picardiæ Calitium, leucę viginti & tres. Londinium, duæ & quadraginta. Antonam, sexaginta & duę. Diepam, quinquaginta & quatuor. Rhotomagum, quinque & septuaginta. Brestum, centum viginti quinque. Rupellam, centum & nonaginta quatuor. Burdegalam, undecim supra ducentas. Bilbaum, ducentæ viginti sex. Promontorium finis terrę, ducentę septua-

Nomen.

Portus.

Situs.

Arnemudæ ab alijs aliquot portubus distantia.

septuaginta. Olyſſipponem, trecentæ & octoginta. Gades, quadringentæ & octoginta. Hiſpalim, ipſę quingentę. Malacitam verò quingentæ & quadraginta. Maderam, maris Atlantici Inſulam, quadringentæ & octoginta. Canarias, olim Fortunatas dictas, quingentæ viginti. Liburnum denique ſive Livornum, Etruriæ portum, ſeptingentæ & octoginta. Arnemudâ in quoſcumque terrarum tractus ſoluturis opus eſt aquilone ſeptemtrionéve: ſed nec Eurus ijs incommodus. quia verò ſuperandum omninò eſt promontorium Zeburgenſe, quod non alio vento, quàm aquilone ſuperatur, ſolent plerumq; naves ſecundo æſtu cò primùm defluere, atque inde porrò, flante quo indigent vento, velificationem auſpicari. contrà verò, ut portum iſtum feliciter ſubeant, contrarios, uti notum eſt, ventos expoptant.

ADDITAMENTVM. [*Fuit Arnemuda uſque ad annum 1572, municipium Reipublicæ Middelburgenſis, & iiſdem cum eâ gaviſa eſt privilegijs. ſed obſeſſo à Principe Arauſino Middelburgo, quia variè vexabatur à militaribus ejus copijs, nec diutius erat reſiſtendo, maluit ſeſe victori ſubjicere, quàm extremam belli calamitatem experiri. quod indignè ferentes Hiſpani locum impetu oppreſſerunt, & incolas quidem alios trucidarunt, alios verò fortunis exutos coegerunt lares ſuos deſerere. Middelburgo deinde captâ, Princeps, quò magis animarentur cives ad collapſum opidulum inſtaurandum, ex pacto cum Middelburgenſibus inito, Arnemudam omni ipſorum imperio liberavit, & ſui in poſterum juris eſſe voluit. varijs inſuper privilegijs & immunitatibus eam exornans, tum vallis undique, propugnaculis, foſſis, & portis communiens. ita ut Arnemuda exinde habita fuerit, habeaturq; pro civitate. etſi veterem illum ſplendorem, cujus obiter meminit Guicciardinus, ob pulvinos quos vocant, & arenas maris, reciproco fluctuum meatu denſatas, ac ſoli inſtar duratas, pænè totum amiſerit, & importuoſa jam prorſus, vixq; vectorijs navibus adeunda, in miſerandam planè conditionem redacta ſit, ac tantum non deſerta.*]

Habet deinde hæc Inſula & compluſculos pagos, inter quos nominatim Zuidburgum, medio ferè inter Fliſſingam & Middelburgum itinere, locum certè amœnum, & palatio quodam peramplo inſignem. ubi anno 1556 in Hiſpaniam abiturum, nec rediturum ampliùs Carolum Quintum, venti aliquamdudum morati ſunt.

Zuidbevelandia Inſula.

Sequitur in occiduâ iſtâ parte Zuidbevelandia, Inſula Belgis ſic dicta, quod priuſquam aggeribus cingeretur, quaſi fundo non ſatis ſolidato, ſub pedibus tremeret. eſt autem hæc Inſula Zelandicarum omnium longè ampliſſima, ut quæ aliquando viginti ipſas leucas ambitu ſuo incluſerit. hodie, propter ſævas Oceani tempeſtates & horrenda ſubinde diluvia, tum perpetuum illum Scaldis, Bergozomium inter & Romerſwaliam, violentiſſimo ſuo curſu jugiter eam atterentis æſtum, toto ferè ſemiſſe contractior. claruit olim tribus haud ignobilibus opidis. quorum primarium quidem Borſala dicebatur, ad auſtralem Inſulæ plagam extructa: ſed miſerè tandem (ecce qualibus quamque horrendis periculis homines ſeſe exponant!) anno 1532, unà cum territorio omni circumjecto, quod Dominium Borſalanum audiebat, mari abſorpta.

Romerſwalia opidum.

Romerſwalia ergò imprę ſentiarum quidem Zuidbevelandiæ caput eſt, & ab ortu adſpicit Bergozomium, unde leucæ dumtaxat intervallo abjungitur. ſed diluvies eadem inundatióque ab Inſulâ omni avulſam ſeorſim in Inſulę formam redegit. unde continua illi cum Oceano ſimul & Scaldi pugna: quam non ſine ingenti labore, impenſâ, diſcrimine, atque adeò pænè dicam miraculo, hactenus ſuſtinet. ut quàm elegantiſſimè nuper Philippo Regi, dando accipiendóque fidelitatis ſacramento iſtuc delato, ſcitiſſimis hiſce verſiculis oſtio domus ſuæ inſcriptis, oſtendit perdoctus ille Nicolaus Cromflietenſis, opidi civis:

Vidimus aſſueto privatum lumine ſolem,
Pallida turbato vidimus aſtra die.
Vidimus undanteis horrendos æquoris æſtus,
Nos miſeros Belgas cùm obruit Oceanus.
Vidimus at poſtquam te, gloria noſtra Philippe,

Cæſarea

Cæsarea proles, semideumq́ decus:
Cuncta refutamus transacti tempora sæcli,
Quod præsens nostrum testificatur opus.
Sit licèt exiguum, sit pro ratione voluntas.
Nil facit ad vastum parva carina fretum.

In hoc igitur opido, cui disertè id privilegij, susceptus est Princeps Philippus anno Christi 1549, ab Ordinibus terræ Zelandiæ, unà inibi congregatis, in futurum Provinciæ Comitem.

ADDITAMENTUM. [*Hoc tempore, per civiles Belgarum motus, Romerswaliæ, præter rudera quædam, & veteris muri parietinas, tum & pauculas aliquot piscatorum casas, vix quidquam superest.*]

Goesa, quam vernaculè vocant **Ter Goes**/ sola è tribus opidis mansit intacta, & ad aquilonarem Insulæ partem, ac brachium illud Scaldis, cui Schengæ nomen est, posita. opidulum satis lautum, & luculentis admodùm privilegijs exornatum. Goesæ natus est Ioachimus Polites, Amplissimæ Antuerpiensium reipublicæ Graphiarius, eruditus inprimis vir, & poëta insignis, qui inter alias aliquot elegantias, pulcherrimam instructissimamque habet bibliothecam. est item hæc patria Cornelij Baersdorpij, Doctoris medici & philosophi longè gravissimi, Archiatri & inter intimos familiares Caroli Quinti Imperatoris. Iuxta Goesam est pagus Barlandia, unde natus doctissimus ille Ælius Adrianus Barlandus, qui cum alia quædam opuscula, tùm accuratè inprimis conscripsit terræ Brabantiæ chronicon. Habet inde hæc Insula multos insignes pagos & toparchias, & præsertim amœnam illam & amplam Elfsdicam, quæ majori ex parte toparcham agnoscit Petrum Lutianum Florentinum. quod ostendit nullum ferè locum carere hominibus nostræ gentis. Habet denique amœnissimas aliquot silvulas, & in ijs non tantùm feras, sed innumera quoque avium utilissimarum genera. Goesa opidum. Viri illustres. Barlandia pagus. Elfsdica pagus.

Tertia Insularum Occidentalium Nordbevelandia dicitur. Insula olim tam fœcunda, tamque omni ex parte amœna, ut jactaretur pro Zelandiæ terræ delicijs. sed diluvies illa anni 1532, prorsùs illam absorpsit. opidum habuit satis celebre, cui nomen Cortchenæ, Campo-veriæ ferè oppositum. quod ipsum quóque sic fluctibus obrutum, ut præter turrim è summis aquis extantem, nihil inde relictum sit. extant autem in istis & finitimis aliquot locis etiam aliæ quædam pagorum miserè submersorum turres, navigantibus satis clara miserandáque calamitatis suæ indicia. Sed vindicat se nostro ævo hæc tellus, & assiduâ maris alluvione sensim attollitur. ita ut spes sit fore, ut cis paucos annos majori ex parte recuperetur, & aggeribus rursus obsepiatur. Nordbevelandia Insula.

ADDITAMENTUM. [*Educta sunt ante annos circiter quindecim & aggeribus cincta duo hujus Insulæ territoria, totidem hodie pagis insessa. quorum alteri nomen est Colinsplatæ, alteri Catzio. Sicuti vindicata quoque civium Ziriżæorum maximè operâ sumtibusq́, est Oresanda, insula inter Scaldiam & Nordbevelandiam media, nec aggeribus anteà umquam septa.*] Oresanda Insula.

Quarta ultimáque prædictarum Insularum Occidentalium dicitur Wolfersdica, estque cæteris longè angustior, & duobus dumtaxat pagis, tum & pascuis satis uberibus memoranda.

Sunt in Insulis istis Zelandicis duo Ministri, seu Magistratus Regij, Belgicè **Rent-meesters**/ Latinè Quæstores ærarij dicti: quorum utrique magna est in provinciam suam auctoritas, magna jurisdictio. & alteri quidem, Occidentalis ac præcipuæ terræ partis Quæstori, sedes est Middelburgi: alteri, partis Orientalis, Ziriżææ. Sunt autem veluti quidem Vicarij Principis, quatenùs terræ Zelandiæ Comitis, in collatione feudorum, alijsqué id genus majoris momenti negotijs. audiunt Consiliarij Regis, cujus & reditus omnes conquirunt, acceptíque & expensi rationem reddunt. deferuntur ad eos edicta & placita omnia Principis, quæ ipsi publicanda deinde & observanda procurant. habent denique potestatem prehendendi & conjiciendi in carcerem facinorosos quoslibet in agris pagisqué deprehensos, quos tenentur sistere Magistratibus utriusqué metropolis, damnandos ab ijs, vel Duo apud Zelandos Quæstores. Dignitas horum, & munus.

Hieronymus & Philibertus Seroofkerquij.

vel ſi inveniantur inſontes, abſolvendos. Hodie Magiſtratum hunc gerunt, in Orientali quidem Zelandiâ, vir Illuſtris Hieronymus Seroofkerquius, eques auratus, ac loci unde nomen adſumit, toparcha: in occiduâ verò, filius ejus Philibertus, generoſus item & perilluſtris vir.

Præcipuæ Zelandorum artes.

Inſulani naviculariæ maximè & piſcationibus dediti. hinc ut agriculturam omittam & pecuariam, quam utramqué ſatis ſedulò profitentur: purgant pręterea & nivium inſtar candefaciunt propè immenſam vim rudioris illius & popularis ſalis ex varijs mundi plagis in Zelandiam ſuam convecti. purgant autem? quin efficaci quadam & aquæ marinæ & ſuppoſiti ignis facultate, (ea ſcilicet eſt ipſorum ars atque induſtriâ) ipſum ſalem magnopere inſuper augent. ita quidem ut ſingula ſalis Hiſpanici centenaria, in centena & quadragena quina, vel pręterpropter: Luſitanici, in centena tricena quina: Gallici denique in centena ut minimùm & vicena quina excreſcant. inſignem profectò & conſideratu digniſſimam rem! pręſertim cùm cęteris omnibus rebus, quæ & recoqui ſolent & repurgari, metallis nempe, & ceris, & quidquid pręterea tale eſt, non parùm inter purgandum, nec ſine cauſſâ quidem, decedat. nam quod ſaccharum quoque videatur inter purgandum accreſcere, id ex hominum magis malitiâ varijs illud & ſępè parùm honeſtis rebus adaugentium, quàm ex ipſâ rei naturâ procedit. Sed in ſale, ut diximus, exaugendo nulla planè intervenit fraus, nulla humana malitia: ſed mera tantùm adhiberi conſuevit induſtria, quâ ex aquis marinis ſali abundè adfuſis & probè cum eo decoctis, non candorem dumtaxat & vigorem, ſed & incrementum illud eliciunt. etſi mare tamen ijs anni temporibus, æſtate videlicet atque autumno, in hiſce quidem Provincijs, quod ſalſuginem attinet, ultra ſena ut plurimùm in centena continere non ſoleat. Et hanc quidem purgandi & excoquendi ſalis rationem teſtantur annales apud homines iſtos fuiſſe in uſu jam à quadringentis & amplius annis retro: unde ad ſummam & omnibus numeris abſolutā perfectionem ab ijs perducta eſt. Utuntur Zelandi in quotidianis colloquijs idiomate Flandrico, ceu vernaculo ipſis, & ut ſic dicam materno. ſed cùm variè paſſim viri peregrinentur, cumqué domi etiam crebra ijs cum exteris intercedant commercia, ægrè virum ullum invenias, imò ne fœminam quidem, quin & Gallicè ſimul & Hiſpanicè calleat. neque deſunt complures qui ſonent Italicè.

Mira ſalis purgandi ratio.

Zelandi quando ad Chriſtum converſi.

Pervenerunt ad fidei ſacroſanctæ cognitionem inde uſque à tempore Divi Willebrordi, qui ſollenniter eam, multò ante ſæcula Caroli Magni, id eſt anno circiter 620, in toto illo Zelandię, necnon Hollandiæ Friſięqué maritimo tractu annuntiavit.

Prima Zelandicarum Inſularum origo.

Eductæ fuerunt hæ Inſulę (ut è ſcriptis quidem & monumentis colligitur) atque à maris injuriâ vindicatæ, multò ante Carolum Martellum, Pipini (ut notum eſt) patrem: idque à Danis. qui perpetua ferè cum Anglis Franciſque gerentes bella, quò commodiùs hoſtem utrumqué invaderent, & factâ prædâ, tutiores haberent receſſus, elegêre potiſſimùm iſtas ſyrtes (tales enim reverà tunc erant) tamquam loca conatibus ſuis opportuna. & primam quidē occupavere Walachriam, quam ex mari eductam, ac paullatim deinde excultam, magis magiſque frequentare cœperunt & habitare. pręſertim verò poſtquam eò delatus eſt famoſiſſimus ille Rollo. qui (narrante Paullo Æmilio) cùm in ſomno vidiſſet, elephantiâ ſe, vel ſi lepra magis dicenda eſt, derepentè correptum, ſed ablutum deinde in puro fonte, lue continuò liberatum, moxqué in verticem montis cujuſdam enixum. cùm inquam hæc ſomniaſſet, & manè quibuſdam è ſuis referret; Chriſtianus quidam captivus ita ſomnium illud interpretatus eſt: elephantiaſis (inquiens) Domine, denotat religionem illam falſiſſimam Deaſtrorum, quâ videlicet tu infectus: aqua verò puriſſimi fontis, ſanctiſſimam aquam baptiſmi; quæ & mundatura te, & mundatum ad montis culmen, id eſt ſummam aliquam dignitatem eſt perductura. quę interpretatio cùm Rolloni mirificè arriſiſſet, ipſe ex Inſulis hiſce, anno circiter nongenteſimo, regnante in Galliâ Carolo Simplici, numeroſo exercitu ſuccinctus in eam terræ illius partem, quæ tunc Neuſtria dicebatur, contendit. ubi mox præmiatoribus ſuis edixit, ne quis ultrà terram auderet depopulari, neve prædas in eâ facere. oblatis inſuper, ſive religione id fecerit, ſive ad conciliandam ſibi auram &

Rollo Danus.

gratiam

gratiam popularem, in templo tunc primùm obvio multis & pretiosis donarijs. quin ut populos illos eo magis demereret, obsequentioresque efficeret, matrimonio sibi junxit unam è filiabus Berengarij, Comitis Bellovacensis. unde factum, ut Principi tam modesto, tamque ut videbatur religioso brevi se daret Rhotomagus, dictæ Provinciæ caput. quam urbem tunc ipse obsederat, neque Carolus Rex, partim simplicitate quadam & imperitiâ rerum, partim fatalibus illis cum Proceribus regni discordijs, succurrebat. Rollo motus tam prospero rerum suarum successu, Christo illicò dedit nomen, & baptismo tinctus à Francione, Rhotomagensium Præsule, mutato nomine Robertus dictus est, à Roberto, fratre Regis Odonis, initiationis arbitro. Mox fortunâ porrò utentem virum, & magnos in dies facientem progressus, creavit atque instituit idem Rex, ex fœdere inter utrumque percusso, Ducem Provinciæ Neustriæ. quam ipse in posterum à Normannis suis dici jussit Normanniam. Dani siquidem apud veteres Gallos, Belgarum in eo sequentes morem, audiebant Normanni, dictione compositâ ex vocibus Noord/ quæ Septemtrionem, & man/ quæ virum hac linguâ significat. Successit defuncto Rolloni in Ducatu Guiljelmus filius. cui & insecutis aliquot ex hac gente principibus tam propitia fuit fortuna, ut non tantùm fundaverint ampliaverintque & diutissimè retinuerint Principatum Normanniæ: sed & posteris viam munierint ad subdendas imperio suo Apuliam, Calabriam, Neapolim, Siciliam. quas omnes Græcis ereptas terras longo annorum spatio possederunt. Parte aliâ subjecerunt imperio suo ad annum 1067, universum regnum Angliæ. cùm videlicet Dux Guiljelmus nothus, adjutus à socero suo Balduino Pio Comite Flandriæ, magno & memorabili illo prælio superavit Haraldum, ejus regni usurpatorem. unde vulgari Gallorum linguâ dictus fuit Guiljelmus Conquæstor. Dedit autem is regno recèns quæsito cum novo imperio novam etiam linguam novasque leges & sanctiones. quarum pleræque in hunc usque diem incorruptè apud Britannos observantur. qui propterea patrem eum appellant, & imperij sui conditorem. etsi Anglica tamen lingua, cujus usu indigenas in judicijs interdixerat, revocata sit postmodùm, & in eam, quâ hodieque præcellit, dignitatem restituta. Tam constantem verò fortunam in eo regno expertus est, ut hucusque in posteris illud obtineat. quin & Scotiam ejus sanguis, etsi per lineam fœmininam, & sequiorem quem vocant sexum, nostro etiam sæculo moderatur. Sed ut revertamur ad nostram Spartam. vindicatâ (ut suprà dixi) jaminde ab ævo Rollonis, & magnopere cultâ, frequentatâque Walachriâ, subactæ quoque paullatim & novis colonijs occupatæ sunt pleræque ex Insulis circumjectis. Quæ post varios casus & multiplicia rerum discrimina, redactæ sunt tandem vi ac manu armatâ, etsi varijs tamen juris prætextibus obvolutâ, in ditionem Comitum Hollandorum. Sed cùm anno Christi millesimo septimo Imperator Henricus tertius Walachriam & vicinas aliquot Insulas donasset Balduino Barbato, Comiti per id tempus Flandrorum: diuturna & gravia admodùm bella inter Flandros Hollandosque vario quidem ultro citróque eventu exorta sunt. nominatim verò internecinum illud prælium anni 1253, quo Florentius, frater Guiljelmi Regis, & Cliviæ Princeps Lupus, in Walachriæ ferè conspectu ediderunt horribilem illam stragem in exercitu Margaretæ Comitis Flandriæ. quo prælio, juxta quosdam Scriptores, cecidere quinquagies mille Flandri: totidem aquis submersi sunt: iterumque totidem capti. Inter captos præcipui erant Guido & Ioannes Dampetræ, Margaretæ ipsius filij: Theobaldus Comes Guisiæ: Godefridus Comes Bituricensis, & cum ijs ducenti triginta circiter viri primates, ac non infimi nominis equites. At Mejerus historicus Flander (qui propiùs sanè videtur ad veritatem accedere) cæsos narrat fuisse dumtaxat tricies mille. addens, Guiljelmum Regem, victoriâ tam insigni elatum, aures præbere noluisse ullis de pace sermonibus, ac Margaretæ duras admodùm leges tulisse. sed cùm ipse biennio post in acie cæsus esset, prælio quod cum Frisijs tunc imperium detrectantibus committebat, subsecuta brevi inter jam-dictos Florentium Regis fratrem, & Margaretam est pax: nec dimissi dumtaxat, persolutis redimijs, Flandri; sed sponsalia etiam facta inter Florentium

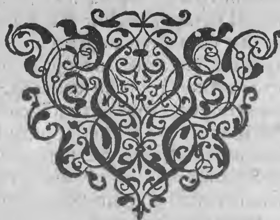
Guiljelmus Conquæstor.

Dinastarum apud Zelandos series.

tium quintum, Regis Guiljelmi filium, & Beatricem, Margaretæ ex filio natu majore, Guidone videlicet, neptem: quibus Flandri rationes omnes & jura ipsis quomodocumque in Zelandiâ competentia, Hollandis cesserunt in dotem. ac tunc demum ditio Insularum Zelandicarum in Comitatum erecta est. Sed nec ista pax diuturna satis aut firma. Guido enim Dampetra, jam ipse imperij compos, impatienter ferebat Comitum Hollandorum in Walachriâ dominatum. quare & bellum redintegravit. cui inter utrumque hunc principatum non antè impositus finis, quàm Zelandia, cum Hannoniâ, Hollandiáque & Frisiâ tandem conjuncta, deferretur, ex caussis in Hollandiâ nobis expositis, ad Burgundiæ Ducem Philippum Bonum. Sic ut hodie degant hæ Insulæ sub dominio domus Austriacæ, cujus nomine gubernantur (ut diximus) à Guiljelmo Nassovio, Principe Arausino. Atque hæc de Zelandiâ dicta sufficiant. Describamus deinceps nobilissimam illam Flandriam.

Zelandia quando in Comitatum erecta.

DE-

MARIS GERMANICI PARS
SEP
OCC
ORI
MER
ZEE
WALCHEREN
Middelborch
Vlissingen
LANDIAE PARS
Zuydbeverlandt
Hanswaert
Ellewouts dyck
Tortolen
Bergen op Zoom
Reyners wale
Den dullart
De Honte
Agger
Blanckenberge
Oostende
Nieupoort
Middel kercke
Oudenborch
Brugge
Damme
Middelborg
Sluys
Ardenborch
Oostborch
Biervliet
Axele
Hulst
Grevelinge
Cales
Duynkercke
De groote moere
Uuerne
Bor borch
Wynoxberge
Dixmude
Maldegem Velt
Bulscamp Velt
Tielt
Roulselare
Cassel
Poperinge
Iperen
Meenene
Cortrycke
Oudenarde
Gendt
Dendermonde
Aelst
Antwerpen
Brussel
Ninove
Geeraerdsberge
Lessen
Engien
Meessene
Belle
Armentiers
Rysselle
LILLE
TOURNAY
Dornick
Bethune
Lilers
Arien
Tarvanne relique
S. Omare
Balsee
Lens
Doway
Orchies
S. Amant
Notarum explicatio
Urbes
Arces
Monasteria
Pagi
Aa fluvius
Lys fluvius
Fons Lise
Scalda fluvius
PARS PICARDIAE
ARTESIAE PARS
HANNONIAE PARS
BRABANTIAE PARS
FLANDRIA
Milliaria Flandrica parva mediocria & magna
1 2 3 4 5 6
1 2 3 4 5 6
1 2 3 4 5 6
Petrus Kaerius cælavit
66

DESCRIPTIO COMITATVS FLANDRIÆ.

ORIGINATIO nominis Flandriæ ſupra modum obſcura eſt. nec deciſum adhuc inter Scriptores, è Latináne, an Teutonicâ Gallicáve linguâ, id derivetur. Alij namque deduci tradunt à neſcio quâ ipſiuſmet Provinciæ urbe, pridem (ut aſſerunt) dirutâ. Alij à Flamberto, Clodionis Francorum Regis ex Bleſindâ ſorore nepote: quem ab rege avunculo creatum volunt Flãdriæ Dominum, circa annum ſalutis 436. Anonymus quidam auctor, qui & optimâ ſanè methodo & magnâ cum gravitate, veteri Gallicâ linguâ ſcripſit terræ hiſtoriam, narrat Lidericum quemdam, inſtitutum à Carolo Magno primum Flandriæ Comitem, Comitatui indidiſſe hoc nomen de nomine conjugis ſuæ Flandrinæ. Alij rurſùs originem vocis ex linguâ Latinâ petunt, & à *flatibus*, ſive *fluctibus*, id eſt perpetuò illo Oceani motu, ſeu ventorum ex alto ſpirantium, Zephyrorum in primis hic præ cæteris ſævientium, flatu, terram denominari contendunt. eò magis quod vetuſtiſſimi quique Scriptores Flandrias ferè multitudinis numero efferant, nec ſingulariter umquam eam vocem uſurpent. Mejerus, terræ ipſius hiſtoriographus, variè ſuper hac quæſtione varijs ſuæ hiſtoriæ locis diſputat, & innumeras pænè opiniones in medium profert. ex quibus tamen incertitudinem potius, quàm veritatem rei concludas. ipſo præſertim nulli omninò ſententiæ ſubſcribente, ſed in aſſeverando ſimul & judicando etiam ſecum haud rarò pugnante. Cornelius verò Scepperus, de quo fuſior infrà fit mentio, doctus ſanè & magni judicij vir, derivari cenſebat hoc nomen à Germanicâ voce Flaiddren/ quâ ſagittas ij ſignificant. quod etymon multis video placuiſſe, & in ſpecie Petro Nannio, laudato ſcriptori. qui libro operis ſui decimo, & ſagittas ſimul & arcus, cùm neceſſitatis, tum & voluptatis fine, in frequenti admodùm uſu apud Flandros fuiſſe oſtendit. Utcumque ſit, nos, expenſis ritè & examinatis perpluribus monumentis, & cùm publicis tum privatis ſcripturis calamo exaratis, necnon Commentarijs Iulij Cæſaris, eò tandem propendimus, ut credamus, bonam interioris Flandriæ partem, & ejuſdem illius Cæſaris, & inſecutis aliquot ſæculis, habitatam fuiſſe à Morinis, populis ipſi nominatis, inſeſſamque majori ex parte, prout ipſe & alij quidam Scriptores teſtantur, immenſis quibuſdam & vaſtis ſaltibus: atque inde uſque ad paullò remotiora tempora ſolitam nuncupari *Flandriam Nemoroſam.* quaipſâ tempeſtate crediderim tractum ejus maritimum, ob perpetuum illum reciprocantis Oceani æſtum, & ex alto aſſiduè flantes ventos, magnâ ex parte coopertum fuiſſe marinis fluctibus: ſicuti pręter alia quædam evidentia ſatis indicia, palàm oſtendunt reliquiæ quędam marinæ varijs per hunc tractum locis temporibuſque in lucem erutæ: atque inde Latinis dictam *Flandriam æſtuariam.* quod ipſum vel hoc argumento evincimus; quod videlicet uſque ad annum ſalutis 1340, quotieſcumque in maritimo illo tractu vel venderentur vel alioqui alienarentur aliqui agri, exprimeretur diſertis verbis in contractibus ea conditio, ut ſi intra decennium proximum contingeret eos inundari, alienatio ipſo facto eſſet invalida, habereturque pro irritâ prorſùs & nullâ. quid? an non hoc ſatis clarè oſtendit, quantopere per id tempus ea Flandriæ portio fuerit mari obnoxia? Sed videlicet miram gentis & incolarum frequentiam, tum induſtriam quoque & experientiam ſuſtuliſſe paullatim & extirpaſſe potiorem illorum nemo-

Flandriç varia etyma.

Auctoris de veteri Flandriæ ſtatu ſententia.

nemorum partem: atque Oceanum porrò latissimis & creberrimis fossionibus, aggeribusque & id genus operibus ita tãdem coercuisse, ut nostris temporibus Flandria omni ferè ex parte sit culta, & à procelloso undarum impetu pænè secura.

Flandria quando in Comitatum erecta.

Iam quod spectat ad institutionem ejus in Comitatum, narrat Paullus Æmilius, Galliæ Regem Carolum Calvum, exemto rebus humanis Edulpho Rege Anglorum, revocasse in Galliam filiam suam Iuditham, regis defuncti viduam: Balduinum verò Arduennensem, Flandriæ sub id ævum custodem, cui eximium animi corporisque robur cognomentum indiderat *Brachio ferreo*, captum viduæ redeuntis venustate, reverentiâ omni postpositâ eam rapuisse. Carolum tam insigni injuriâ graviter irritatum comparasse ingentem exercitum: sed in Flandriam, Balduino pro meritis puniendo, trajecturum ab filiâ ipsâ fuisse retentum, ad ejusque & Procerum aliquot preces viro clementer ignovisse, & ex hoste generum sibi fecisse; concessamque in dotem Flandriam, anno circiter 877, Comitatus titulo exornasse, sed non aliâ lege, quàm ut instar feudi obnoxia semper maneret Gallorum sceptro. Iacobus Mejerus in Comitatum erectam scribit anno 863, quod anonymus tamen ille historiographus, & cum eo alij quidam Scriptores, referre malunt ad Caroli Magni imperium. Quę omnia, tamquam dubia nimis atque incerta, lectori relinquens dijudicanda, & ad ulteriora porrò progrediens, dico, mutatos sæpè fuisse Comitatus istius fines. quâ de re ut prolixum nimis, nec incertum fortasse minùs quàm supervacaneum foret disserere, ita illud nunc assero, clausos nempe fuisse veteres Flandriæ terminos mari Oceano, ac fluminibus Scaldi & Somonâ, complexosque septem omninò primarias civitates, Atrebatum videlicet, Comitatus totius metropolim, Gandam, Brugas, Iperas, Fanum Divi Audomari, Insulas & Duacum. Sed contractis deinde inter regij Galliæ sanguinis Principes & Flandrorum Dynastas compluribus matrimonijs, avulsæ fuerunt à Flandriâ quædam urbes, & conflatus ex ijs, ut infrà dicturus sum, Comitatus Arthesiæ.

Flandriæ veteres limites.

ADDITAMENTVM. [*Flandria, post avulsam Arthesiam, in tres partes mansit distincta. quarum præcipua, Gallico sceptro subjecta, propriè dicebatur Comitatus. quò nomine Flander primus Comitum audiebat, censebaturq; inter Franciæ Pares, ensem Regi inaugurando præferens. sed cessavit hæc consuetudo, & cum eâ Gallorum in Flandriam jura, capto ad Ticinum Rege Francisco primo. Altera dependebat à Sacro Romano Imperio, & dicebatur Dominium Flandriæ. Tertia denique celebrabatur vocabulo Proprij, nec superiorem ullam agnoscebat potestatem, sed à Comite regebatur jure optimo maximo.*]

Hodierni Flandriæ fines.

Pura hodiernáque ut sic dixerim Flandria à Septemtrione quidem majori ex parte clauditur mari Oceano, cætera alluit brachium illud Scaldis quod vulgò vocant **de Hont**/ & à Zelandiâ eam distinguit. à meridie verò contermina est Arthesiæ, Hannoniæ, & Veromanduis populis Picardiæ. ab ortu partim est Scaldis, partim eadem illa Hannonia. ab occasu denique partim idem Oceanus, quà Britanniam adspicit: partim Agino fluvius, vulgò dictus **de Ha**/ cum eâ parte Arthesiæ, quæ Calitium & Bononiam spectat. Patet ergò in longitudinem, incipiendo ab eâ Scaldis ripâ quæ Antuerpiam habet oppositam, & Libonotum versùs pergendo usque ad magnum illum canalem quem Fossam Novam appellant, itinere præterpropter trium dierum, id est leucis triginta & tribus. latitudo ab ortu in occasum, id est Ninoviâ Gravelingam usque, tantumdem ferè itineris, id est triginta circiter leucas complectitur.

Longitudo & latitudo.

ADDITAMENTVM. [*Sunt qui Flandriam olim cum Angliâ cohæsisse,*
Sed loca vi quondam & vastâ convulsa ruinâ
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferant. cùm protinus utraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus, & undis
Britannum Flandro latus abscidit, arvaq; & urbes,
Littore diductas angusto interluit æstu.

Quam verè autem id asseratur, non est hujus loci aut temporis disputare. illud quidem ijdem extra controversiam ponunt, connexam scilicet aliquando cum Flandriâ nostrâ fuisse

fuisse Zelandiam, & perpetuos anteà sabulosos utriusq; Provinciæ colles, anno Christi 980, intermediâ fossâ distinctos, jussu Imperatoris Othonis, ejus nominis tertij, Galliam interfinio isto ab Imperio separantis.]

Cœlum in potiore hujus Provinciæ parte temperatum. clementissimum autem & saluberrimum versùs Austrum. Solum magnâ ex parte planum, & in quo paucissimos videas montes. sationi & agriculturæ in genere quidem satis idoneum, ac mediocriter fertile: alibi verò, & præsertim versùs maritima Galliamque raræ cujusdam fœcunditatis. gignit mirâ quadam luxurie sicut alia pecudum genera, ita scitos inprimis & pernices equos. quorum largior multò, quàm in aliâ quavis Belgici tractus parte, apud Flandros est copia, tamque insignis & rara non agilitas modò, sed etiam forma, ut licèt obesiores aliquantò & crassiores, multi tamen ad nothos illos (quos vocant) Hispanienses proximè judicentur accedere. Tralatitium insuper Flandris coëmere in Provincijs circumvicinis quamplurimos equos novellos, quos, etsi naturâ fortè deformes & nanos, statim tamen ut cœlo & pascuis istis assueverunt, & pulchrescere videas, & mirum in modum grandescere. unde facile colligas, quantùm non modò in homine, sed in pecude quoque possit vel recta vel prava educatio. Interluitur Flandria Scaldi, Lisâ & Tenerâ fluvijs, tum & plurimis velut minorum gentium amnibus rivulisque. in reliquis supplet pater Oceanus, & cum eo industria incolarum, qui perpluribus manu cavatis fossis terram largiter irrigarunt. Multa in eâ sunt nemora, quæ non amœnitas minùs quàm fructus commendat, & cæteris quidem præcellunt Niepa & Nonna. Nulli (ut diximus) memorandi montes, sed amœni complures, in Gallicanâ præsertim, colles. Maximè autem decoratur hæc tellus pulcherrimis suis nobilissimisque & amplissimis urbibus, quales nominatim tres illæ primariæ, Gandavum nempe, Brugæ & Iperæ. tum Insulę quoque Duacum, Tornacum & aliæ. ita ut opida muris clausa numerentur in eâ viginti & octo, accedentibus ad prædictas sex urbes Cortraco, Aldenardâ, Alosto, Hulsto, Teneræmundâ, Biervlieto, Slusâ, Neoportu, Dunkercâ, Gravelingâ, Burburgo, Dammâ, Dixmudâ, Vurnâ, Ardenburgo, Ninoviâ, Winocibergâ, Gerardo-montio, Casleto, Deinsâ, Orchisâ, Lanoiâ. Præter hæc supra triginta sunt municipia, quæ etsi mœnibus hodie careant, quia tamen partim olim ijs circumdata, satisque etiamnunc opulenta & populosa, partim verò id aliquando promerita, pari cum urbibus muro clausis jure, paribusque immunitatibus gaudent. & præcipua quidem ex ijs Ostenda, Aldenburgum, Messena, Bella, quam & Balliolum vocant, Poperinga, Torhoutium, Ostburgum, Axella, Middelburgum, Loa, Viroviacum, Blancoberga, Houca, Rossélara, Tiletum, Ghistella, Lombartsidia, Eclonia, Stechena, Hondiscota, Mardica, Harlebeca, Monachoreda, Menina, Halovina, Wastena, Stegra, Mergemum, Hasbrouca, & Armenteria. Habet insuper Flandria mille centum & quinquaginta quatuor pagos. inter quos multi sunt ita ampli, opulenti, & cultoribus densi, ut non temerè Europęis ullis concedant. multi maximis etiam dignitatibus splendent. Habet plurimas arces, prętoria, toparchias, aliosque honestos & eminentes cum Dynastarum, tum privatorum quoque nobilium titulos. Virorum denique & fœminarum cœnobia, quas Abbatias vulgò indigetant, numerantur in Flâdriâ octo & quadraginta. Prioratuum verò, Collegiorum, & Cœnobiorum communium infinitus est ferè per totam Provinciam numerus. unde salsè Hispani cum Philippo Rege in has oras delati, & ad tantam frequentiam opidorum, pagorum, cœnobiorumque obstupescentes, totam Flandriam, unicam modò civitatem esse dixerunt. Habet Flandria quinque antiquos admodùm Vicecomitatus, Gandavensem nimirùm, Iperensem, Vurnanum, Winocibergensem & Harlebecanum. Habet tres Principatus, Stenhusium, Gaverenum & Espinoium. Habet quatuor portus maritimos, Slusanum, Neoportuensem, Dunkercanum & Ostendanum. Habet triginta & unum fora judicialia, seu Conventus juridicos, ita enim Latinè dixerim suprema illa justitię tribunalia, quæ Galli voce à Flandris mutuatâ *Castellanias* vocant, suntqué ut pręfecturę quędam & satrapiæ, quibus pro suâ cuiqué portione ordinaria & sollennis in universum Comitatum est jurisdictio. Habet quatuor illa primaria signa, sive vexilla, ursi effigiem præfe-

Cœli solique Flandrici indoles.

Flumina terram interluentia.

Nemora.

Opida.

Municipia.

Pagi.

Abbatiæ.

Vicecomitatus.

Principatus.

Portus.

Conventus juridici.

Baronatus.

præferentia, & gentilitias totidem primariorum Baronatuum, gentiumvé totius Comitatus imagines repræsentatia. gentium dico Pameliæ, Cisoniæ, Heiniæ, & Boulariæ. accedunt his alij Baronatus, omnes (ut scribit Iacobus Marchantius) numero decem & octo. sed videntur tamen instituti omnes hi Baronatus à paucis sæculis retrò. nec enim ita diu factum est, cùm Flandria, testibus ipsis Flandris, nullum, præter Comitem ipsum, Baronem agnosceret. Habet inde, exemplo Gallorum, duodecim Pares. quos nonnulli adfirmant, sed infirmis nimirùm nec verisimilibus argumentis, esse ipsismet Galliæ Paribus antiquiores, & Gallos à Flandris sumsisse exemplum: non aliter (inquiunt) quàm nobilissimam illam militiam aurei Velleris scimus Ordinem Divi Michaëlis ætate pręcedere. quam litem decidit fortasse Budęus. qui Comitem quemdam Flandriæ refert Gallorum exemplo instituisse aliquot Palatinos, eosque vocasse Pares Nigellanos. Habet Comitemstabuli: duos Tribunos militum, *Mareschalcos* vulgariter dicunt: Magnum Venatorem: Cancellarium: Cubicularium: quatuor denique Receptores, seu Pręfectos ærarij, aliosqúe id genus ministros & magistratus Principales. quorum singulos, dignitatum suarum & munerum ratione, oportet hæreditariam aliquam toparchiam in Flandriâ possidere. prout videre est singillatim & ordine in vetustissimâ quadam & authenticâ tabulâ, quam ostendunt Gandavi Sodales Divi Dominici, pictam (ut volunt) ævo jam tum Balduini Ferreobrachij, primi (ut diximus) terræ Comitis, cum inscriptione, *Institutio Comitatus Flandriæ, more Quiritum.*

Pares Flandriæ.

Ordines Flandriæ.

Flandria constat è quatuor Statibus, vel si mavis Ordinibus, Magistratibus nempe, Antistitibus, Nobilibus, & foris juridicis, sive Castellanijs. at Gandavum tamen, Brugæ, Iperæ, & Franconatus quem vocant, quia singulari quadam pollent auctoritate, vulgò audiunt *quatuor Membra*, **de vier Leden van Vlaenderen.** neque solent ij quos diximus Ordines publicis terræ Conventibus, nisi admodùm raro intervenire, quia nimirum destituuntur jure suffragij. Sed pergamus deinceps ad singularum quarumque notabilium rerum descriptionem. quod ut aptius clariusque faciamus, proponemus pleniorem terræ divisionem, dicimusque divisam eam in partes tres, etsi admodùm tamen inæquales. & præcipua quidem Flandria Teutonica dicitur, quia nempe in usu hic lingua Teutonica. alteri nomen est Flandriæ Gallicanæ, ab usu videlicet linguæ Gallicæ. tertia denique audit Imperialis. sicuti mox distinctè commemorabimus.

Flandriæ partes tres.

FLANDRIA TEVTONICA.

Fines.

Solum.

HÆc Flandriæ portio à septemtrione alluitur mari Oceano. ab austro est flumen Lisa & Flandria Gallicana. ab ortu Scaldis & Flandria Imperialis, ab occasu denique Fossa Nova, & Comitatus Arthesiæ. Solum magnâ ex parte exuccum & sabulosum, sic ut tritici parum ferax sit. at secale, avena, fabæ, pisa, viciæ, fagopyrum, vulgò **Boeckweyt**/ linum denique, & cannabis, item varia optimorum fructuum genera, felicissimè isthic & copiosè proveniunt. Continentur hac parte tres urbes capitales: tum & quatuor Flandriæ Membra: omnes ejusdem terræ Portus: Dynastia Winocibergensis, & compluria primæ notæ opida municipiáque, ac primò quidem, ut mox patebit, Gandavum.

GANDAVUM
67

DESCRIPTIO VRBIS GANDAVI.

GANDAVUM nonnulli, ante Iulij Cæsaris in has oras adventum, Oduæam, alij Clarinæam: ejus verò temporibus, Gaidam dictam fuisse contendunt, idque ab arce quadam eò adeò loci extructâ ubi hodiéque est Principis regia. & extructâ quidem ab ipsomet Cæsare, qui & templum Mercurio sacrum adjunxerit. Et profectò non tantùm plerique Scriptores, sed & populus ipse Gandavensis unanimiter sentiunt, Cæsarem esse hujus opidi conditorem. unde & noster Petrarcha in epistolâ quadam ad Cardinalem Columnam, agens de suo per utramque Germaniam, superiorem nempe & inferiorem, itinere, his inter alia utitur verbis: *Gandavum quoque Iulio conditore superbum vidi.* Mejerus in historiâ suâ Flandricâ recitat istos versus: Prisca & recens nomina.

Hanc Clarinæam veteres dixere coloni.
Gorduni, populiq́ truces coluere Sicambri.
Mercurio Cæsar, Christo sacravit Amandus.

Videtur autem & ipse Cęsar in commentarijs suis populos istos nominare Gordunos, quos coluisse vult loca saltuosa, fuisséque sub Nerviorum imperio. Occuparunt posteà Vandali, à quibus dici cepta est Wanda. quam vocem leviter immutantes Galli ac Flandri, *Gand* & **Gent** appellarunt, Latini Gandavum, seu Gandam, Itali denique *Guanto*. Posita est præclara hæc urbs sub longitudine quidem graduum 25 minutorum 45, latitudine verò grad. 51 minut. 24, idque loco tam oportuno, ut nihil suprà: tum superbo inprimis adspectu. ut quę mari tantùm quatuor leucis abjuncta sit, & ad triplex adeò flumen, Scaldim nempe, & Lisam, & Liviam, condita. præter quos interluitur etiam alijs, & compluribus quidem, aquæ perennis meatibus. qui propinquis hinc illinc locis exorti, vel ipsâ sui naturâ, vel industriâ quoque & arte humanâ, in urbem influunt. unde magnis quibusdam fossis, manu & operâ hominum factis, corrivantur in novum illum & navigabilem alveum, vulgò dictum **de nieuwe Vaert**: atque hinc in Oceanum porrò evacuantur. hunc alveum nuper renovarunt, & multis partibus ampliatum conduxêre, non sine ingenti sumtu & pertinaci quodam labore, usque ad mare Zelandicum, quatuor ipsas leucas Gandavo dissitum. Perfoditur impræsentiarum, Catholici Regis permissu, ad aquæductus istius ostium, quod Flandri appellant **het Sas**/ prægrandis quidam & vastus agger, seu veriùs Insula, quæ importuno sui objectu prohibebat anteà naves exitu atque ingressu Oceani. unde porrò futurum est, ut per huncipsum alveum & corrivatas in eum fossas non emittãtur modò multiplices illæ aquæ, ex vicinis & dissitis urbi locis in palustria illa, magno cum terræ detrimento, confluere solitæ: sed mediocres etiam naves inde ab ipso mari Gandavum usque transmittantur: cum magno inprimis adeóque inæstimabili & civitatis Gandensis & finitimorum locorũ bono. Adspicit Ganda ab aquilone quidem Antuerpiam: ab ortu Mechliniam: à vulturno Bruxellam: à cauro denique Middelburgum Zelandiæ. à quibus omnibus urbibus æquali ferè decem leucarum intervallo abjungitur. Urbs situ valida, formâ pulcherrima, magnitudine inter primas Europæ, & amplissimis undiquaque suburbijs cincta. ita ut Mediolano soleat à plerisque conferri. postremus murorum ambitus, sic ut nuper fuit productus, si introrsùs quidem dimetiaris, continebit quadragies quinquies mille sexcentos & quadraginta pedes Romanos, vel si mavis Antuerpienses, id est Italica milliaria paullò plus septem: extrorsùs verò si metiaris, deprehendes plus novem millia, hoc est tres

Situs. Navale. Ambitus.

 & quod

& quod excurrit leucas. sed immẽsa quędam in urbe sunt spatia ædificijs & cultoribus vacua. Arcẽ habet insignem, amplam, & cùm situ tum opere munitissimam, strui jussam, ut fusiùs infrà dicturus sum, à Carolo Quinto Imperatore, eoipso loco ubi aliàs nobilissimum illud cœnobium Divi Bavonis, viri, qui oriundus Hasbaniâ terræ Leodicensis provinciâ, & sanctissimè aliquamdudum hic vixit, & beatissimè tandem defunctus est. Ædificia civitatis tum sacra tum profana, ac tum publica tum privata, pro suâ quęqué conditione & gradu, superba inprimis & splendida: inter alia verò quædam extremæ antiquitatis templa, quæ, sicut cętera quoque religioni dicata loca, censu & opibus valdè luculenta, ipsis nempe & administris lautè & commodè sustentandis. Tradit Laurentius Surius visi hic pręter alia septem templa à totidem Regibus condita, quibus autem & quando non addit. Numerantur intra urbis pomœrium viginti sex Insulæ à fluminibus & canalibus factę, ac publicis privatisqué domibus occupatę. Numerantur, pręter compluſculos pontes minutos nonaginta & octo majores, qui justæ magnitudinis actuarias naves, annonâ & mercibus oneratas, nullâ difficultate transmittant. Molę quę vi aquarum rotantur, potissimùm sex; quę vento circumaguntur, suprà centum viginti: omitto innumeras illas machinarias, quas vel homines vel jumenta versant. Numerãtur denique tum augustiores & magis eximię, tum minores quędam templorum, cœnobiorum, xenodochiorum, aliorumqué id genus pijs & sacris usibus dicatorum locorum moles quinquaginta & quinque. in ijs autem sunt quatuor Ordines Mendicantium. tum pulcherrima quędam & sumtuosa templa. ac primarium quidem est illud Divi Ioannis Baptistę, quod Divi Bavonis hodie vocant. quia scilicet Imperator, post arcem in solo (ut dixi) & fundo Abbatiæ Divi Bavonis conditam, Abbatem & Monachos ejus, censu & bonis cœnobij prorsus intactis, in hunc Divi Ioannis conventum traduxit. qui accedente auctoritate Pontificiâ posteà dici cępit Divi Bavonis. quo nomine celebratur & in publicis omnibus instrumentis, & in alio omni usu, nisi quod vetus illud Divi Ioannis non queat è vulgi memoriâ penitùs eximi. Neque nomen dumtaxat mutatum est huic templo, sed & Ordo Divi Bavonis, ex Abbatiâ, priùs quidem in Canonicorum collegium, mox in Pręposituram transijt. quinimò assurrexit nuper & evectus est locus ad dignitatem Episcopalem, quâ feliciter hodie fungitur Guiljelmus Lindanus, ornatissimus sanè & reverendus Antistes. In hoc templo tinctus est aquâ baptismi Carolus Quintus Imperator anno sęculari 1500. In hoc templo habuit anno superiore 1559, Rex Catholicus conventum Ordinis aurei Velleris. quod secundò tunc & Gandavi & in eâ æde, tertiò verò & vigesimo à primâ Ordinis institutione, id est anno, ut antè exposui, millesimo quadringentesimo vigesimo nono, est factũ. Sunt Gandavi quinque admodùm locupletes Abbatię. inter quas vetustate & amplitudine eminet illa Divi Petri in monte Blandinio, non lautissimis tantùm reditibus, sed & ecclesiasticâ simul ac temporali in pagos complures & vicos jurisdictione conspicua. condidit circa annum 640 Francorum Rex Dagobertus. commendat hanc inter alias opes instructissima sua & pulcherrima Bibliotheca. quo nomine jactant se quoque, nec injuriâ quidem, sodales Divi Dominici. item Carthusiani, & Carmelitæ. & floret sanè hoc tam honesto thesauro Gandavum supra omnes quotquot sunt urbes Belgicæ. Distributa est tota urbs in septem ut vulgò vocant Parochias, ac pręcipuæ quidem sunt eæ Divorum Bavonis & Michaëlis. gaudet dignitate & titulo Vicecomitatus, cui hodie pręest Illustrissimus Maximilianus Melunius, eques maximi nominis, & Pręfectus Atrebatensis. est primum è quatuor Membris, & metropolis Flandrię, cęteras ejus urbes dignitate præcedens. Fuit superioribus aliquot sæculis omnium Belgicæ urbium frequentissima simul & potentissima: sed cùm magnitudine suâ insolenter subinde abuteretur, non semel & à fortunâ & à proprijs suis Principibus fuit afflicta. ac nuperrimè quidem anno supra sesquimillesimum quadragesimo severè in eam, ob turbas tunc recens natas, animadvertit Imperator Carolus Quintus, qui, quò melius ditionem suam constabiliret, ac securitati suæ consuleret, etiam arcem illam extruxit. Annuntiata est primùm hisce hominibus Christiana religio à Tungrorum Episcopo Divo Aman-

Marginal notes: Arx. — Ædificia. — Insulæ. — Pontes. — Molæ. — Templa & loca sacra. — Episcopatus. — Abbatiæ. — Bibliotheca. — Parochiæ. — Vicecomitatus. — Gandavenses quando ad Christum conversi.

mando, Dagoberti Francorum regis temporibus, id est anno circiter 638. Habent, inter alias quasdam insignes ac laudabiles admodùm leges scholasticas, unde in studijs alant numerosum quod satis sit tenuioris fortunæ adolescentium gregem. Enutriuntur hic, ostendendo urbis splendori, leones, ursi, lynces, aliæque id genus exoticæ & feroces belluę, ut in usu est apud Florentinos. Et sunt reverà Gandenses, homines valdè civiles, legum & juris servantes, severi, graves, & bellicosi. Gandavum multas habet illustres & perantiquas prosapias, ac nominatim quidem Bettios, Borlutos, Sersanderos, Rimios, Dammannos, Gruteros, Utenhovios, Varnewiquios, Hembisas, Caudenhovios, Cauwerburgios, Van der Camere, Triestios, Eechoutios, Banstios, Kethullas, Stelandios, plurium ornatissimorum virorum matrices. Reipublicæ regimen & ordinaria juris administratio penès honestissimos quosque & nobilissimos cives est, tum & Magnum Prætorem urbanum, qui vulgò audit **den Hoogh-bailju.** quâ dignitate nunc fungitur vir Illustris Adolphus Burgundus, Toparcha Wackenensis, & Archithalassus Belgicæ, Eques sanè clarissimus, & summæ conditionis. cui successit Antonius Ovenbequius, vir multis nominibus ornatissimus. Neque defuerunt umquam Gandavi viri litteris & virtutibus clari. quales pręsertim, Henricus Archidiaconus Tornacensis: Arnoldus Bostius: Iodocus Badius: Ioannes Abbas Divi Bavonis: Philippus Chersbelius: Ioannes Carnarius, & Christianus Massæus, (etsi hunc nonnemo attribuit Cameraco) quorum omnium meminit inter Illustres Scriptores Trithemius. Recentiores fuere Philippus Wilandus Pręses Flandriæ: Lęvinus Brechtus, & Franciscus Himannus, uterque poëta laureatus: Ioachimus Martinius & Hieremias Thriverus Brachelius, uterque excellentissimus medicus: Antonius Schoonhovius, doctus & venerabilis Præsul, ac perplurium operum scriptor: Antonius Schuermannus, reipublicæ Syndicus, eruditus in primis & civilium rerum peritissimus vir: & Balduinus Ronssæus, reipublicæ medicus, variarum disciplinarum intelligens, & scriptor haudquaquam vulgaris. In re militari & aliâ omni honestâ professione tot perpetuò dedit Ganda illustres & excellentes viros, ut prolixum nimis sit eos referre. qui volet historicos adeat, & nominatim Mejerum. nobis, ad illustrãdam hanc urbem, imò totam Provinciam, abundè videtur sufficere, quod Patricium dederit Carolum Quintum Imperatorem Maximum. Hoc tempore, pręter alios quosdam litteratos, habet Gerardum Rimium, Dominum Eekenbecanum, Regiæ Majestati à consilijs in Senatu Flandriæ, virum nobilem, ac virtutibus juxtà & litteris clarum. cui inter alios honoratissimos filios nuper successit Carolus, Bellemij & Schuerveldię Dominus, eques eruditissimus: quem ob raras suas & caras virtutes vocandum curavit inde à longinquis Belgarum oris Imperator Cæsar Maximilianus secundus, ac legatum misit ad Imperatorem Turcarum. apud quem quinque ipsos annos summâ cum laude versatus est, & præter alia quædam summi momenti negotia, octennales inter utrumque Imperatorem inducias, magno cum utriusque partis applausu, pactus. quæ induciæ quidem hodiéque inter utriusque Principis successores, maximo sanè reipublicæ Christianæ bono & tranquillitate perseverant. idem Carolus impræsentiarum non Cæsareæ tantùm aulæ, sed arcani quoque Catholici Regis consilij dignus Senator est. Habet inde Gandavum Carolum Utenhovium patrem, Dominum Merkegemij, & cognominem filium, utrumque insigniter eruditum & clarum. habet Iodocum Borlutum, primum reipublicæ Consiliarium syndicumque: Ioannem Dammannum, Dominum Oomberganum, primum, ut vocant, reipublicæ suæ Scabinum: Petrum Torrentium: Lævinum Torrentium, ejus nepotem, Protonotarium Apostolicum, & Archidiaconum Brabantinum, doctissimum virum & poëtam inter sæculi principes, qui (ut diximus) posteà fuit Episcopus Antuerpiensis. habet Ioannem Visbrouquium, gravem philosophum, & adscriptum familiæ Cardinalis Moroni: denique Nicolaum Biesium, artium & medicinæ Doctorem, qui docet in Athenæo Lovaniensi, & multa jam edidit doctè & eleganter scripta. Dediti sunt pręterea Gandavenses in mercaturâ, & perplures in urbe exercent artes, numero quinquaginta duorum collegiorum inclusas. extra quæ est collegium illud textorum, quod seorsim distinguitur in vigin-

Civium indoles.

Nobiles quædam familiæ.

Viri litteris & virtutibus clari.

Carolus V Imperator Gandavi natus.

Mechanicæ Gandavensium artes.

ti & septem ordines, nec opificum modò collegium esse censetur, sed ob amplitudinem suam & dignitatem, unum est è pręcipuis reipublicę columinibus, adeóque tertium ejus membrum. texunt autem potissimùm lintea fili crassioris, quorum, & item tenuium incredibilis pænè conficitur copia, nec id Gandæ dumtaxat, sed per totam passim hanc Flandriam. ita ut negotiatio ista linteorum habeatur pro fulcro & velut præcipuo fundamento Flandricarum opum. contexuntur enim ex eâ materie, quam abundè suppeditat ipsa tellus. Nec in Flandriâ tantùm, sed & totâ quàm latè patet Belgicâ, vel præcipua solet censeri textorum ars. comprehenduntur enim sub eâ omnes qui texunt pannos è lanâ & lino, tum subserica quoque aulæa, *grogranos, mocajarros, fustaneos,* telas cannabinas levigatas (*boquerales* vulgò appellant) aliasque id genus texturas. Institutam comperior introductamque in Flandriam hanc textorum artem à Comite Balduino, Arnulfi filio, circa annum nongentesimum sexagesimum quintum. Sedem habet Gandavi Provinciale, ut vocant, totius terræ Consilium, institutum à Ioanne Duce Burgundiæ, Dynastáque Belgarum, anno jam tum 1409, & constans ex unico Præside, duodecim Senatoribus, Procuratore generali, Advocato fiscali, & alijs administris. deferuntur ad hunc Senatum omnes totius Flandriæ provocationes, sed provocare rursùs ab eo fas ad supremum Consilium Mechliniense. Senatores hodie Nicolaus Dammantius, Cancellarius aulæ Brabanticę: Iodocus Huismannus: Ioannes à Portâ: Ferdinandus Verrannemannus: Petrus Cocquius: Guiljelmus Corenhusius: Petrus Stelandus: Hieronymus à Brabantiâ, & Marcus Hertogius, ordinarij: Ioannes Latorrius, Ludovicus Iodoci filius Damhouderus, Remigius Everardus, & Petrus Prooftius, extraordinarij, sive ut vocant Commissarij: Franciscus Rosa, Consiliarius & Procurator generalis: Maljardus Volderus, Consiliarius & Advocatus fiscalis, Henricus Stalinius Iurisconsultus, Graphiarius: & Dionysius Harduinus legum Doctor, dicti Procuratoris generalis Vicarius. Sedem insuper habet Gandavi collegium illud judiciale, quod vulgò vocant **de wettighe Camer**/ quasi dicas Cameram legitimam, cujus Iudices decretoriâ suâ sententiâ, & sine ulteriore omni provocatione, decidere solent clientelares omnes, seu feudales, ut vocant, regionis totius caussas, idque ex veteris institutionis & privilegiorum præscripto, & adhibitis in consilium, quotiescumque res postulat, Provincialis Consilij Senatoribus. Prætor hujus Collegij, quem *Baillivium* vulgò appellant, illustris vir Cornelius Croësinius.

Provinciale Consilium Flandriæ.

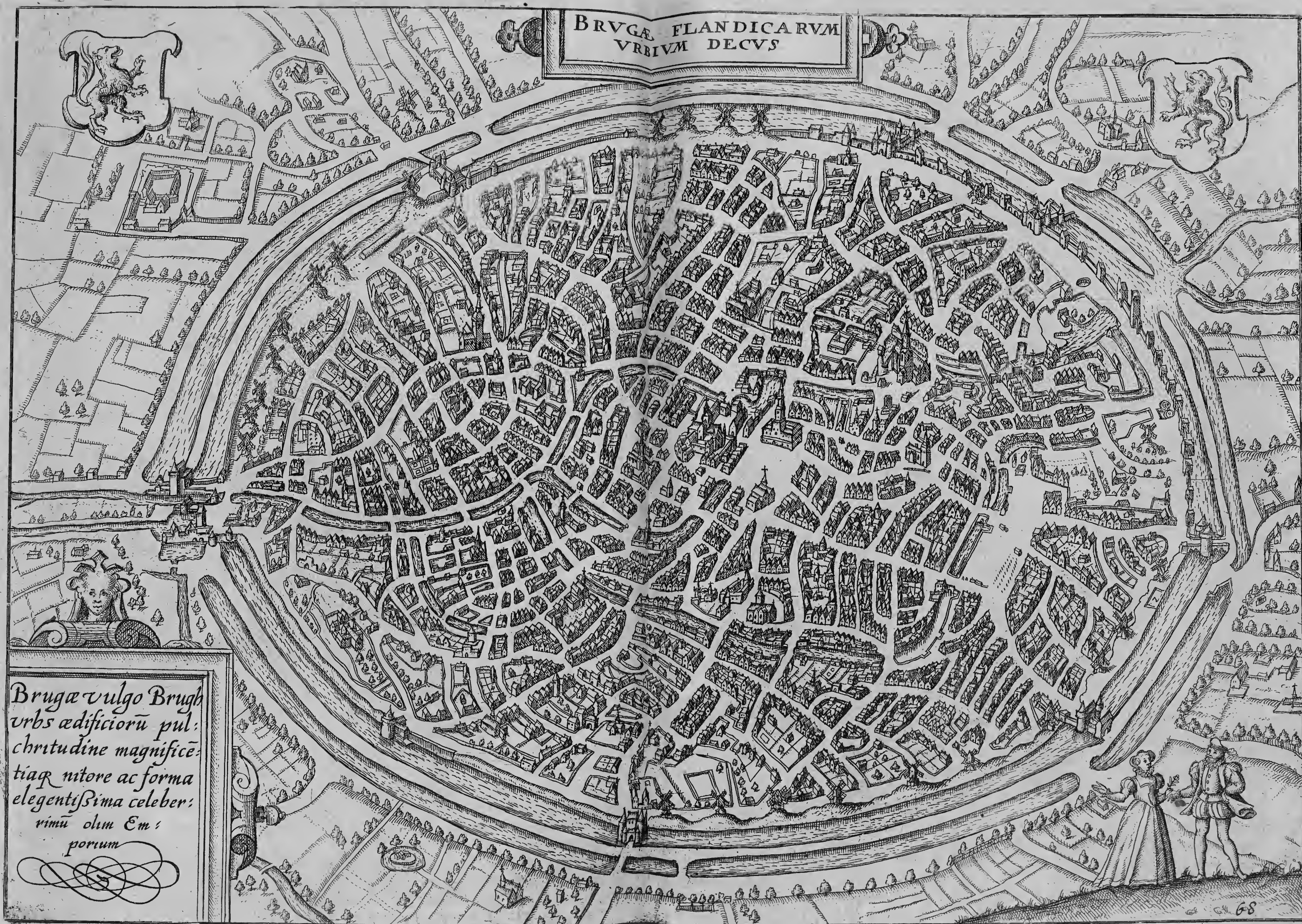
Camera legitima.

ADDITAMENTVM. [*Numerari dicunt Gandavi circiter tricies quinquies mille domos. & tredecim rerum venalium fora. inter quæ potißimùm eminet id quod vulgò vocant* **de Vrydagh-marckt**/ *quòd videlicet maximè frequentetur diebus Veneris, hebdomadario urbis mercatui dedicatis. In hoc foro Hispaniarum Infans Isabella statuam nuper posuit Carolo Quinto Imperatori, avo suo paterno, gloriosæ memoriæ Principi. Plura dicere de splendore, magnificentiâ, amplitudine, opibus, & operibus augustißimæ hujus urbis, instituti nostri ratio non permittit. urbis, quam brevi quidem, sed invidendo elogio prosequitur alibi Magnus ille Erasmus Roterodamus, dum existimare se dicit, non inveniri, quàm latè patet respublica Christiana, urbem Gandavo comparandam, sive quis amplitudinem & potentiam loci, sive politiam & civium mores adspiciat.*]

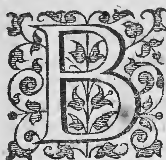
Quartâ circiter à Gandavo Alostóque leucâ, viâ quæ versus austrum porrigitur, inter egregium pagum Sottegemium Velsicamque detectæ sunt nuper parietinæ ruderáque murorum veterum, tum hypogæa quoque & profundi admodùm putei. inventi autem in his ruinis ac finitimis aliquot locis plurimi nummi veterum Romanorum, Neronis præsertim, Gordiani, & Constantini. item vasa, & signa ex metallo Apollinis & Mercurij. unde ob tractus fertilitatem, & oportunitatem situs, judicatur hic olim fuisse vel egregium aliquod opidum, vel castrum saltim & propugnaculum Romanorum, collapsum posteà & de medio sublatum. quæ rudera eò magis referri digna, quod in historijs alijsvé monumentis nulla fiat eorum mentio.

Ruinæ veteres.

DE-

BRVGÆ FLANDICARVM
VRBIVM DECVS
Brugæ vulgo Brugh
vrbs ædificioru pul:
chritudine magnificē:
tiaq nitore ac forma
elegentissima celeber:
rimū olim Em:
porium
68

DESCRIPTIO
BRVGARVM.

RUGIS, ut volunt nonnulli, factum est nomen à multitudine magnificentiáque plurimorum ex lapide, & quorumdam ex ligno, pulcherrimi operis pontium, passim per urbem visendorum. **Brugge** scilicet Flandris pontem denotante. Alij, quorum sententiæ, utpote multis veteribus monumentis nixæ, equidem magis adhęreo, urbi ortum simul & nomen dedisse adfirmant unicum quendam pontem olim **Brug-stock** vocatum, & in mediterraneis, adeóque circa hunc ipsum locum extructum, medio ferè inter Aldenburgum & Rodenburgum (Ardenburgum nunc nominant) tunc maritimas & commercijs celebres, sed à Danis posteà Normannisque vastatas urbes itinere. Ex ruinis autem ejusdem Aldenburgi surrexisse annis abhinc præterpropter nongentis primum illud burgum, seu arcem Brugensem, cujus hodiéque & formam & reliquias quasdam unà cum integris aliquot portis eo loci est visere, ubi nunc Divi Donatiani, & cùm Senatorum Brugensium, tum & Franconatûm Prætoria. Sita est urbs in latissimâ quadam planitie, tribus circiter leucis ab orâ maritimâ. nullum eam interluit juge flumen: sed amplissimum habet alveum, magnis operibus & insigni quadam industriâ factum. in quem per varias fossas mirabili prorsùs artificio non aquæ dumtaxat è soli ipsius fundo, verùm etiam ex finitimis urbi locis, violenter ac velut agmine facto corrivantur. ita ut videatur perennis aliquis & profundus admodùm fluvius. Dicitur verò is vulgò **de Reye.** & compluribus brachijs navigabilibus urbem variè passim intersecat, quæ ad exitum ejus coadunata, junctim Dammam contendunt, atque inde porrò ad Slusam in Oceanum influunt. Quoniam verò is aquæductus commodè conservari non poterat eâ profunditate quam requirerent naves onerarię, fecere nuper Brugenses, immani profectò sumtu, & mirabili improbóque labore, ac loco priori quidem vicino, sed longè tamen commodiori, alterum quendam alveum, eâ & altitudine & capacitate, ut vel quadringentorum doliorum naves secundo ęstu ab Oceano Brugas usque commodissimè deferantur. atque ad hujus aquagij ostia, & consimilis operis Dammæ visendi exemplum, extruendum curarunt operosam quandam & admirabilem machinam. siquidem dulces alvei hujus aquæ, prægrandi & miræ crassitudinis septo, seu cataracte ligneo, portæ instar, probè compacto, & multâ industriâ temperato, coërcentur, ne cum marinis sese commisceant. sicuti rursùs marinæ eodem illo aquario obice compescuntur, ne uberiùs quàm pro hominum libitu, in dulces illas prorumpant. quocirca cùm vel intromittendæ vel emittendæ sunt ultro citróque commeantes naves (id autem fit, æstu ad parem omnino cum aquis dulcibus altitudinem enixo) aperitur mirabili quadam facilitate, clauditurque vicissim hæc porta. egregium sanè ac memorandum opus! videas enim, pro arbitratu & summâ cum utilitate incolarum, ligneâ isthac portâ hominum arte extructâ & claudi vicissim & aperiri ipsum mare Oceanum. quod utcumque tumultuetur atque desæviat (& est hoc indomito illi elemento tralatitium ferè ac familiare) nihil tamen adferre umquam potest detrimenti. siquidem aquæ dulces altitudini suæ intra portam innixæ, ita illud repellunt, ut portam ne commoveat quidem, tantùm abest ut lædat. Brugæ à Vulturno quidem adspiciunt Gandam, ab austro Cortracum, ab africo Vurnam, ab aquilone verò Middelburgum Zelandiæ, quæ singulæ octonarum ferè leucarum spatio Brugis dissident. urbs est ad miraculum pulchra, potens, amœna, ampla in tantum, ut introrsùs quidem murorum ambitus contineat pedes vicies sexies mille sexcentos, id est quatuor præterpropter Italica

Nomen. Situs. Memorabilis Cataractes. Ambitus.

Italica milliaria cum quadrante: extrorsùs verò millia paullo minus sex. Muris omnium primum eam cinxisse comperior Comitem Balduinum Calvum, circa annum salutis 890. Ædificia tum cultui divino, tum hominum usibus destinata tam magnifica Brugis tamque sumtuosa, quàm in alio ullo totius Belgicæ opido. viæ latæ & rectæ. fora crebra satis & pulchra, & præsertim illud rerum venalium; unde & sex primariæ urbis viæ ad totidem ejus pręcipuas portas deducuntur. qui, ut commoditatem omittam, pulcher sanè adspectus est: etsi, meo quidem judicio, non satis cautum sit urbis securitati, si tot habeat adeò latas & faciles vias à pręcipuis suis portis rectà in primarium forum ducentes. puta quibus, si ferat occasio, hosti cum impetu irruenti pateat adeò expeditus ad ipsam arcem accessus. Numerantur in istâ urbe supra sexaginta templa & ædes sacræ. quarum primaria dedicata est Divo Donatiano, & amplissimo Canonicorum collegio nobilis, cujus caput, Prępositus vulgò audiens, in eminenti admodùm dignitate est. pręter enim hancipsam pręfecturam, gerit etiam illam fori ecclesiastici Divi Donatiani, estque hęreditarius seu perpetuus Cancellarius Flandrię, ex institutione jamolim Comitis Roberti, cognomento Hierosolymitani. imoverò erectum est nuper hoc templum, & ea quam diximus dignitas, ad Episcopale fastigium, quo gradu nunc fungitur clarissimus vir Remigius Drutius, doctus & religiosæ admodùm vitæ Pręsul. Videtur autem è monumentis quibusdam antiquis, in vestibulo domus Prępositi & pręgrandi in eo camino inscriptis, conditum esse hoc templum à primo Flandrię Liderico, dicatumque Deiparæ Virgini, anno jamtum 621, imperante Romanis Heraclio, & regnante apud Gallos Clothario: sed instauratum deinde & lautissimo censu dotatum à Balduino Brachioferreo, ab ossibus ejus Divi tunc sollenniter eò translatis, adscivisse sibi recentius istud vocabulum, anno Christi 870, imperante & regnante Carolo Calvo. Visitur in hac æde tumulus viri clarissimi Ioannis Ludovici Vivis, natione Hispani, domo Valentini: qui electâ sibi in domicilium hac pręclarâ civitate, & civis ejus effectus est, & dignæ se conjugi sociatus, tandem anno 1540, vitâ inibi functus, relictis posteritati in memoriam sui compluribus rari cujusdam ingenij monumentis. Est pretereà Brugis inter alia templum Divi Basilij: ubi religiosè adservantur sacrosanctæ reliquiæ portionis de sanguine ipsiusmet Servatoris & Domini nostri Iesu Christi, collecto admodùm sedulò, dum in cruce moreretur, ab Iosepho Arimathęo. quę sanctissimi sanguinis portio adportata huc a Diderico Alsatio Flandrię Principe nacto eam in reditu ab expeditione sacra anno 1148, à socero suo Fulcone Andegavensi, Hierosolymorum id temporis Rege. in cujus rei memoriam ac honorem condidit idem Comes pulcherrimum istud templum & cœnobium Divi Basilij: institutâ in eo nobilissimâ & primariâ supplicatione pompâque urbis Brugensis, repetendâ quotannis & in perpetuum quinto nonas Maijas, die Inventioni sanctæ crucis Servatoris nostri sacro. inventioni inquam peractæ ab Divâ Helenâ, Constantini Imperatoris, hocipso nomine Magni appellati, matre. Dividitur opidum in sex partes, & novem quas vocant parochias, concensitis ijs Sanctissimæ Crucis ac Divæ Catharinæ: quę etsi extra pomœrium & in suburbanis, suas tamen in ipsâ urbe portiones agnoscunt. primariæ harum novem sunt parochiæ Divi Donatiani, Deiparæ Virginis, & Sanctissimi Salvatoris. Dignum verò est observatu, quod in uno eodemque urbis Brugensis foro, eo nempe quod *Burgi* appellant, peragantur justitiæ sacra senorum Magistratuum nomine, ac primò quidem ipsius urbani, hinc Franconatus, & Curię rei clientelaris, Pręposituręitem Divi Donatiani, ac Toparchiarum Sisseelensis & Mandaschensis. sic ut uno nonnumquam & eodem die varijs in hoc foro suppliciorum generibus affici videas singularum illarum jurisdictionum facinorosos. Est item Brugis inter alia quędam spectatu digna domus illa quam vocant **het Water-huys**/ sita ad ipsos urbis muros inter portas vulgò dictas **de Smee-poort**/ quasi dicas portam fabrorum, & **de Boeverij-poort**/ portam nequitiæ. in hac domo videas machinam quãdam versatilem, situlis alijsque id genus haustris ei quem dicam fini accommodatis plenam. quę assiduè à jumento circumacta, educit quotidie è pręgrandi quadam cisternâ, sive aquarum receptaculo, & in craterem subjectum evomit penè immensam

Ædificia. Templa. Episcopatus. I. Ludovicus Vives. Parochiæ. Moles aquaria.

mensam illarum vim. quę ex eo cratere delabitur porrò in magnum tubum. isque subterraneo suo per urbem meatu, in varios ramos, non secùs quàm arbor, diviso, ad singulas ferè vias & vicos per siphunculos quosdam aliquam aquę illius partem eructat. ea defluit inde in puteos quosdam communes. atque ita fit, ut mirabili quadam facilitate, exiguo sumtu, & eximiâ planè industriâ, per aquariam illam machinam superiori urbis parti de aquis abundè prospectũ sit, cum magnâ sanè quorumlibet tam egregij operis spectatorum admiratione, nec minori oblectamento. quod verò ad inferiorem opidi partem attinet, ei consulitur aliunde & per alios tubos. nec enim ob situs humilitatem laudabilis nimis hic aqua putealis. Brugę alterum Flandriæ membrum constituunt, ideóque solâ Gandavo exceptâ, reliquas terræ urbes præcedunt. Floruit mirum in modum hæc urbs ante sęculum unum alterumque. cùm videlicet idem ferè, qui nunc Antuerpiam, exterorum mercatorum ad eam confluxus, eademque negotiatio. imò in tantùm floruit, ut delatus in Flandriam unà cum Ioannâ uxore anno 1301, Galliæ Rex Philippus, cognomento Pulcher, & Brugas ingressus, post consideratum attentè splendorem & opulentiam urbis, in stuporem uterque daretur, & exclamaret indignabunda, ac fœmineo quodam livore plena, viso Brugensium fœminarum cultu fastúque Ioanna, *Me miseram! credidi sola esse Regina: atqui hic Reginarum centuriæ.* neque dubium sanè quin invidia illa & indignatio Principis (quod politici notent) pepererit posteà, ut exactè & ordine narrant historiæ, non urbi dumtaxat, sed & toti Provincię, quam gravissimas calamitates. Atque hoc pacto per multos annos floruerat florebatque Brugarum respublica: cùm ecce dilapsis paullatim, ut in descriptione Antuerpię diximus, circa annum 1516, quo tempore minimè tale quid expectabat, sed ut cùm maximè insolescebat, mercatoribus exteris, maximum passa est damnum. Substitere tamen in parte Hispani, qui hodiéque divites inibi & potentes, ac lanarum presertim Hispaniensium mercaturam exercent: quarum, ceu magni inprimis momenti mercium, in hac urbe est *stapula*, vel si mavis emporium. Sicuti post amissum anno 1558, ab Anglis Calitium, Anglicarum quoque lanarum emporium Brugas ex eâ urbe translatum est. cum non pœnitendo profectò & urbis & civium fructu. Exercentur etiam pręter mercaturam à Brugensibus variæ artes mechanicæ, & texuntur quamplurimi panni gossypini, plurimi item subserici, serici, lanei, peristromata: pręparatur denique ingens ad quosvis labores & opera serici copia. ita ut omnes hæ artes comprehendantur sub octo & sexaginta collegijs: quorum pręcipua simul & vetustissima, sodalitia lanionum, piscariorum, proxenetarum & nauclerorum. Multa Brugis Nobilitas, multa in omnibus rebus politia, mira urbanitas, & quod caput est, strictè admodùm & severè hic dicitur jus, alente inter alios suos ministros Republicâ eruditos atque industrios Syndicos, quorum plerique propter insignes virtutes ad supremas quasque dignitates emergunt. qualis adeò nuper Adrianus Burchius, posteà Pręses Ultrajectinus, Præses Flandriæ, à consilijs Status, & tandem Regij magni sigilli summâ cum laude custos. cujus filius quoque Ioannes litteratissimus sanè est juvenis, adeóque digna tanto parente proles: Consiliarius hodie in Magno Senatu Mechliniensi, pręclaræqúe expectationis & spei, ita ut creatus sit tandem Magni illius Consilij Pręses. Floruit omni ęvo, nec florere etiamnunc desinit clarissima ista Respublica doctissimis & quantivis pretij viris. qualis pręcipuè Carolus Ferdinandus, magnus Doctor, & idem poëta eximius, ut ex editis viri scriptis constat. tum qui tempore eum pręcessit Iacobus Brugensis, Ordinis Carmelitarum, religiosus probus, & egregius aliquot operum scriptor. Ludovicus à Flandriâ, Dominus Prati, eques auratus, Consiliarius Status, & supremum, ut vocant, caput Financiarum, vir non litteris tantùm, sed prudentiâ quoque & insigni rerum peritiâ gloriosus. Item Adrianus ille jamdictus, & Carolus ejus filius. Iacobus deniq; Curtius, non philologus minùs quàm philosophus magnus, idemqúe insignis Iurisconsultus. Sed quod commendat inprimis ac splendidam reddit hanc urbem, natus hic anno Christiano 1478, bonus ille Rex Philippus, Maximiliani Romanorum Regis filius, & Caroli Quinti Imperatoris parens. qui in uxorem ductâ Ioannâ Hispaniæ Regis filiâ natu maximâ,

Brugæ alterum Membrum Flandriæ.

Emporium lanarum.

Artes mechanicæ.

Viri illustres.

mâ,tot illa veteris simul & Novi orbis regna cum hac Belgicę suæ ditione conjunxit. Hoc tempore inter doctos & virtutibus claros viros numerant Brugæ Petrum Curtium,venerabilem sanè antistitem: Matthiam Laurinum : Guiljelmum Pamelium,Consiliarium Regis in Senatu Mechliniensi, virum eruditissimum, probum, industrium,ijsque nominibus factum posteà Pręsidem Consilij Sanctioris,& Consiliarium Status, inque magno apud omnes æstimio. cujus frater, Iacobus nomine,est Canonicus & Archidiaconus Audomarensis,vir & ipse doctissimus, ac reverendus Præsul : qui, dum ad exitum spectat hoc opus, designatus est jure meritò Episcopus Audomaropolitanus in Arthesiâ. Numerant inde Iodocum Damhouderum,equitem,doctorem,Consiliarium Regium,& commissarium Financiarum: Iacobum Rævardum, Iurisconsultum celeberrimum, etsi valdè adhuc adolescentem : Dominicum Lampsonium, doctum & magnum vatem. Inter nobiles verò præcipuè splendet Marcus Laurinus, Toparcha nobilis & privilegijs inclyti pagi Water-vlietij,doctus sanè & honoratus admodùm Eques. qui inter alias quasdam præclaras actiones, collegit pulcherrimam bibliothecam. conquisivit item summâ cum diligentiâ,nec minori impensâ,incredibilem pænè numismatum veterum, ex ære,argento,& auro conflatorum vim. quo fine, non levi tantùm favore prosecutus est, sed & obvijs ulnis in clientelam suam adsumsit Hubertum Goltzium Herbipolitam Venlonianum, sculptorem & pictorem excellentissimum, eumdemque vel maximum antiquarium. qui impensas subministrante & dirigente Laurino, magno sanè & admirando conatu,Germaniam omnem Galliamque & Italiam perlustravit, conquisitis undique & delineatis, quotquot usquam apud viros Principes invenire ac honestis artibus nancisci potuit, nummorum veterum typis. quo tam raro thesauro ditatus, & post menses octodecim Brugas ad Mæcenatem suum reversus,nunc vel maximè unà cum ipso attendit,magnanimi sui Laurini impensâ, ut formulis eum excudat, inque studiosorum & communem omnium fructum divulget. qui heroicus utriusque nec umquam satis laudandus conatus & effectum nuper sortitus est. Est deinde & Guido Laurinus, Marci frater, eruditus & multis virtutibus ornatissimus vir. Quoniam verò fecimus obiter mentionem nummorum veterum, nolim sanè committere, quin & alios aliquot hujus Belgicæ viros enumerem, magno studio id genus antiquitatum conquirentes. ac primum quidem ponemus Illustrem illum Casparum Schetsium,sæpiùs nobis laudatum: item Doctorem Masium, & Abrahamum Ortelium, omnes Antuerpianos. hinc Iacobum Susium, Dominum Grisenordæ : Christophorum Assonvillium, Senatorem utriusque Consilij Regij,Sanctioris nempe & Status : Lævinum Torrentium,Episcopum Antuerpiensem : Carolum Langium,Leodici ad Divi Lamberti Canonicum : Arnoldum Wachtendonquium, Canonicum ibi ad Divi Bartholomæi : Guiljelmum Ronchium : Lambertum Lombardum : Antonium Morillonium,& Maximilianum fratrem : Michaëlem Bequium : & Ioannem Vivianum. alios singillatim recitatos in thesauro jamdicti Huberti Goltzij, brevitatis ergò nunc prætermitto, & ad librum ejus me refero. Iam quod fœminas attinet, eæ Brugis tam pulchræ, venustæ, civiles, & sobriæ, ut non alijs Belgicæ fœminis quidquam cedant. Sedem habet ut plurimùm Brugis Magistratus ille supremus, quem vulgò vocant *Supremum Baillivium Flandriæ*, & eodem modo non munere fungitur cum Drossarto Brabantiæ, nisi quod dignitas ejus & auctoritas major. præest hodie dignitati Ferdinandus della Barra, nobilis scutatus, Moucheronij aliorumque locorum Dominus, & virtutibus ornatissimus vir. cui nuper defuncto successit in Magistratu vir Illustris N. Croisellius, urbis præfectus,& Eques fortissimus. Sedem etiam habet in hac nobilissimâ urbe amplissimus ille Magistratus & Respublica Franconatium,quem paullopost descripturi sumus.

M. Laurinus.

H. Goltzius.

Belgæ aliquot antiquitatum conquisitores.

Fœminarum Brugensium dotes.

ADDITAMENTUM. [*Brugæ,etsi de veteri suo splendore multùm amiserint, quod ad ædificia tamen attinet,tam privata, quàm publica,domos nempe, palatia, portas,muros, templa, vias, fora, & quidquid prætereà talium est, parem cum pristinâ dignitatem & elegantiam obtinent. Spectabile inibi Iesuitarum cœnobium,superioribus annis reipublicæ sumtibus conditum. Spectabiles item excellentium aliquot pictorum tabulæ, quæ ceu pretio-*

pretiosissimus quidam thesaurus studiosissimè adservantur. tum & mensa illa prægrandis ex balenæ osse confecta, & in horto, ut vocant, sagittariorum visenda. Sunt qui Brugenses asserant Grudios *Cæsaris esse, & nomen id Lovaniensibus eant ereptum. sed neque hic neque ibi firmitatem esse, at ventulos tantùm opinionum, quibus nimis indulgent, & ferri se ijs patiuntur ingenia quædam hujus ævi, Magnus Lipsius adserit.*]

DESCRIPTIO FRANCONATVS.

FRanconatui inde factum est nomen, quod Brugensium olim jugum excusserit, & ab eorum imperio in libertatem se vindicaverit. significat autem collegium illud, seu Magistratum & ditionem, quæ, ut mox ostendam, quartum Flandriæ membrum constituit: & institutus est ijs de caussis, eóque rerum successu, quem paucissimis explicabo. Solebant olim Gandavum, Brugæ, & Iperæ, sine alio omni concursu, solæ per se constituere tertium ordinem Flandriæ. unde porrò ob magnum illud imperium & quâ domi forisque pollebant auctoritatem, potentes admodùm, & quod sequitur, insolentes facti Brugenses, eò superbiæ jam processerant, ut non Gandavensibus modò, Iprensibus, alijsque terræ Ordinibus, verùm etiam ipsis Principibus, privilegijs nempe & immunitatibus suis nixi, arroganter sese opponerent. Fuit autem, ut grassante in urbe summâ quadam annonæ difficultate, pagi imperio ejus subjecti, qui & plurimi numero erant, & opibus admodùm validi, non pecunijs minùs quàm commeatu civitati succurrerent: sed non aliâ lege, quàm ut in caussis juridicis fas in posterum ipsis foret transire à tribunali Magistratus Brugensis, ad illud Præfecti arcis, seu *Castellani* ut vocant, per id tempus in arce Brugensi, Principis nomine, commorantis. Cùm annuissent huic petitioni Brugenses, & accrevissent paullatim tam numero, quàm auctoritate paganorum Primates, obtulere tandem libellum supplicem Philippo Alsatio Comiti, petieruntque ut de cetero singularem ipsis & separatam jurisdictionem exercere permitteret. Comes, reluctantibus frustrà Brugensibus, quorum viribus & audaciæ modum aliquem ponere cupiebat & frenum (notent hoc subditi, & Principum benevolentiam omnibus modis retineant) occasionem hanc sibi oblatam lubens arripuit, & paganorum postulatibus annuit. Ipsi, obtento hoc privilegio, instituerunt posteà bonâ Principis veniâ insignem quendam & amplissimum Magistratum, constantem è viginti & septem Senatoribus, seu *Scabini* cum vulgo dicendi sunt, ex Nobilitate ipsorum deligendis, & in ætatem eo munere perfuncturis. constituerunt prætereà ut quotannis deligerentur quaterni Consules, terni quidem ex illo ipso Collegio, quartus verò ex populari ipsorum ordine: creato item Prætore, ceu Ministro & executore Iustitiæ. voluerunt autem hunc Magistratum domicilium suum habere in urbe Brugensi, & convocari in ipsam arcem. etsi hodie tamen, ubicumque libuerit, modò intra ipsorum territorium, liceat sedem ei deligere. & in Præsidem hujus Senatus electus fuit ipse Præfectus arcis. Atque ad hoc exemplum Magistratus hic eousque se rexit, donec Comitissa Ioanna, emptâ Præsidis dignitate ab eo cui tunc fortè obvenerat, Ioanne Toparchâ Nigellano, anno 1224, vel ut alij volunt decennio post, Franconates alienæ omni potestati exemit, & in liberam integramque ditionis hujus possessionem immisit, collato insuper ijs imperio in suburbana quæque loca & pagos. ita ut omnis Brugensium jurisdictio intrà pomœrium urbis coerceretur. Creverunt deinde Franconatibus pari ferè cum opibus potentiâque mensurâ etiam animi. quare nec priùs cessarunt, quàm superatâ omni difficultate, & obstaculis sibi à tribus illis primarijs terræ Membris, ut fieri assolet, factis, obtinuerint tandem à Burgundiæ Duce Philippo Bono, circa annum 1436, vel ut alij volunt multò priùs, & à Philippo Audace, auctoritatem & titulum quarti in Flandriâ Membri: eâ tamen conditione, ut in bellis omnibus sequerentur Brugensium signa. ita nempe gradatim ab exiguis primùm initijs, nisi valida quædam in tempore objiciantur impedimenta, ad summa tandem pervaditur. Gaudent hodiéque hac quarti Membri præeminentiâ Franconates, & imperium obti-

Nominis ratio.

Institutionis occasio.

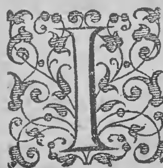
Institutio.

Franconates quando concenseri cœperint Membris Flandriæ.

obtinent longè latéque diffusum in pagos omnes & clientelas urbi Brugensi intra septimam leucam circumjectas. sed provocare licet ab utriusque & hujus & Brugensis fori sententijs ad Provinciale Consilium Flandriæ.

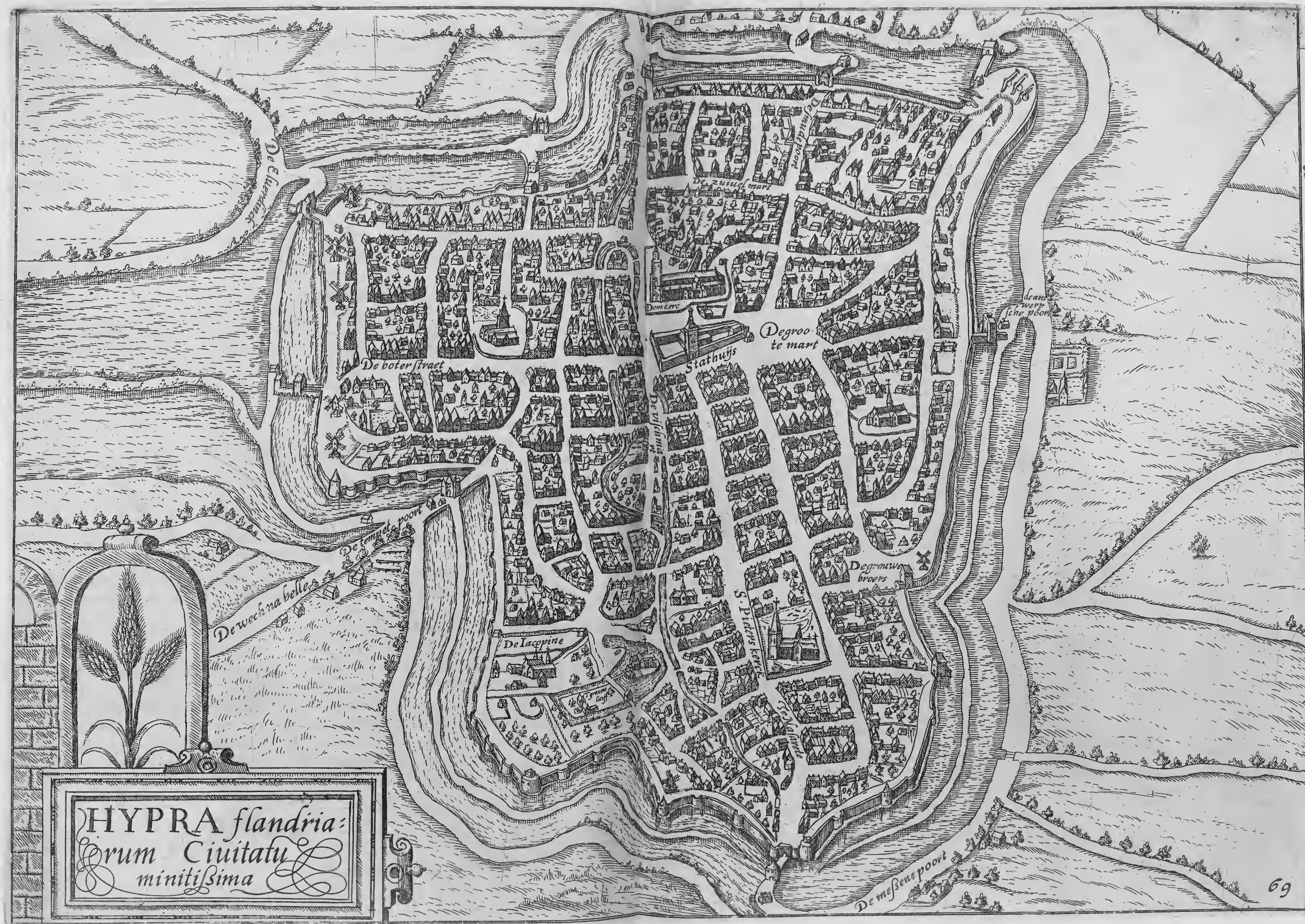
DESCRIPTIO IPERARUM.

Nomen.

PERÆ, juxta quosdam Scriptores, nomen sumserunt ab Hyperboro quodam famoso militum Duce, ex Britanniâ, nobis Angliâ dictâ, quondam oriundo. sed rectiùs veriusque ij censent, qui ab Iperi flumine urbem interluente, nomen ei factum existimant. Conditor. Primus opidi conditor, prout tradit Massæus, Balduinus fuit, Arnulphi Comitis filius, circa annum salutis 960. Diffidet Brugis novem, Gandavo verò circiter tredecim leucis. Situs. estque opidum non tam mœnibus alijsve ab arte munitionibus, quàm situ & loco firmissimum, ut quod non unâ de caussâ castris sit inaccessum, & ægrè admodùm queat obsideri. cætera lautum, pulchrum, amœnum, & sic satis etiam opulentum. ædificia ejus & domus bonæ, etsi ob lignea magnam partem frontispicia parum spectabiles. templa cœnobiáque pulchra & veneranda. & primarium quidem Divo Martino sacrum est, ac destinatum nuper Cathedræ novi Episcopatus in hac urbe instituti. Episcopatus. quâ dignitate hodie fungitur Petrus Simonius, doctus, pius, & religiosus Præsul. Iactatur vulgò hoc opidum fundum habere ex plumbo: idque ob multitudinem inibi tuborum, seu fistularum plumbo ductilium, fluvialibus alijsque aquis per singulas ferè domos & opportuna quæque urbis loca variè dispensandis. Forum. Forum, quod vulgò vocant **de Heeren plaetse**/ Iperis longè amplissimum ac mirabile, ita ut nulli in Belgio foro cedat. in eo sunt *Halæ* quas vocant, id est receptaculum illud lanificum, vetus sanè & pulchrum ædificium. Texitur Iperis ingens vis pannorum ex lanâ, item subserica, vulgò *sajæ*, *sajettæ*, aliæque id genus merces. unde florent hic mediocriter mercimonia, & præsertim in anniversario illo & quadragesimali urbis mercatu. Iperis, præter sollenne & ordinarium Magistratus urbani tribunal, est & illud quod *Curiam Iperensem*, vulgò **de Sale van Iperen** vocant, cujus jurisdictionem agnoscunt septem *Castellaniæ*, quarum unica illa, quam Casletanam appellant, quatuor & viginti ut minimùm sub se habet fora, seu conventus juridicos. Tertium Membrum Flandriæ. Iperæ tertium Flandriæ membrum constituunt, & Vicecomitatus dignitate illustres sunt. quo titulo nuper usus vir Illustris Ognesius, cui successit unica filia. Magna est hujus urbis jurisdictio, magnum imperium. ager ei circumjectus totius Teutonicæ Flandriæ præstantissimus fertilissimusque. incolæ denique probi, civiles, & pacis magis quàm belli amantes. Sed describamus deinceps præcipuos hujus Provinciæ portus.

QVA-

HYPRA flandria:
rum Ciuitatu
minitißsima
De Eluerdinck
De boterstraet
De zuiuel mart
De smudepoort
Dom kerc
Degroote mart
Stathuijs
deantwerpsche poort
De vischmiat
Degrauwe broers
S. Pieters kerck
Te Masuele
De Iacopine
De tempel poort
De wech na belle
De meßene poort
69

SLVYS
Die Suijdtpoort
Onservrouwen kerck
Die Corn mart
Die melckmart
Die vischmert
Onser vrouwen poort
de westpoort
SLVSA teutonicæ Flandriae opp: admodum elegans.
70

QVATVOR PORTVS FLANDRIÆ.

DESCRIPTIO SLVSAE.

SLusa est urbs maritima, Brugis circiter tribus, Middelburgo Zelandiæ quinque leucis abjuncta. fuit aliquando urbs lauta & potens, sed perpetua ferè cum Brugensibus bella, & fortunis eam & viribus exuerunt. quin redacta est tandem in Brugensium potestatem, qui à Principe eam mercati sunt, & cùm maximè nunc in eo ut instaurare velint, & benefacere. eo magis quod portum habet (si purgetur quidem & apparetur) inter pulchros & tutos Europæ: qui quingentarum olim & ampliùs navium capax. opidum satis firmum, duplici fossâ cinctum, quodqúe effici queat vel munitissimum. arcem habet urbi olim contiguam, nunc, post diruta intermedia aliquot ædificia, & consilio quidem, ab eâ disjunctam. paret hoc propugnaculum etiamnunc Philippo Regi, qui & ducem in eo habet & præsidiarium militem. Habiti hic aliquamdudum in custodiâ Bullionensium Dux ad Hesdinum, & Archithalassus Galliarum ad Divi Quintini, olim capti.

E regione Slusæ est Catsandia Insula, pagum habens sibi cognominem: sed longè olim quàm hodie major, nec compluribus tantùm ijsqúe egregijs & potentibus pagis, sed & opido satis memorãdo insessa. ad hanc Insulam variæ quondam commissæ navales pugnæ. concurrebant enim & stabulabantur hic ut plurimùm omnes Flandrorum hostes, Angli puta, Hollandi, & aliæ nationes. sed assiduus ille & reciprocus maris æstus Insulam plus dimidiâ sui parte pauxillatim multavit. Catsandiâ natus est Georgius Cassander, vir litteratissimus, qui multa scripsit adversùs Anabaptistas & Calvinianos. Atque hic ille est locus, cujus decimo quinto cantu Inferni sui meminit magnus noster Dantes, etsi mendosè, & typographi fortè incuriâ, *Cuizzante* eum appellet. extruuntur verò & hodie circa hunc locum continuatis pænè operibus multæ & magnæ aggerum aliorumqúe id genus munimentorum moles: retundendis videlicet fluctibus maris, quorum inibi & finitimis versùs Brugas locis, propter nimiam situs humilitatem, cùm aliàs ferè semper, tum præsertim spirante Cauro, impotens nimis & violenta potentia. Subjiciamus verò ipsos Dantis nostri versus:

Catsandia Insula.

G. Cassander.

Hora cen' porta l'un de duri margini,
E il fumo del ruscel' di sopra aduggia,
Si che dal fuoco salva l'acqua & gl'argini.
Qual' i Fiamminghi frà Guizzante & Bruggia,
Temendo il fiotto, che ver' lor' s'auventa,
Fanno li schermi, accioche'l mar' si fuggia.

DESCRIPTIO OSTENDAE.

STENDA dissidet Aldenburgo duabus, Brugis verò quatuor leucis & semi. hæc murorum quidem est expers, sed amplitudine, ædificijs, & frequentiâ, tolerabilis opidi locum sustinet, validè satis adversùs hostiles insultus munita, & mediocri portu spectabilis.

ADDITAMENTUM. [*Lubet hic in memoriam triennalis, & quod excurrit, obsidionis Ostendanæ, παρωδεῖν ad grandiloquos illos Maximi Poëtarum versus :*

Quanta per Ostendæ regnis effusa Philippi
Tempestas ierit campos; quibus actus uterq;
Belgicus Hispanusq; animis concurrerit orbis:
Audijt, & si quem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, & si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.]

Pisces monstruosi. Capti sunt in conspectu hujus urbis anno 1404, Novembri mense, octo pisces marini, prægrandes illi & vastâ corporis mole, ut qui septuagenos quaternos minimùm pedes longi, crassi verò analogos essent & pro ratâ parte. videbantur autem ex genere balenarum. quales capiuntur nonnumquam in hoc mari, etsi admodùm paucæ, nec tam insolitâ corporis magnitudine, quàm in vasto illo Oceano, quem Hispanicum vocant, maximè quà Biscaiam is & Gallæciam alluit. quibus ipsis tamen majores longè & plures capi solent in rigidissimo illo mari Septemtrionali, & versùs Moscoviam. unde, mihi quidem indubium, statis anni temporibus eos pisces per varias mundi plagas dispergi, planè ut solent haleces & alia piscium genera suprà nobis relata. Captus item non procul Ostendâ anno 1426, porcus quidam marinus, ex delphinum ut volunt genere, formâ & carne quidem sui domestico planè similis, sed mole vel duplo major. conductus fuit Tornacum, ac venditus inibi lanionibus simul & ichthyopolis, quia nempe ambiguũ erat, carône esset an piscis.

Neoportus. Neoportus Vurnâ quidem duabus, Ostendâ verò tribus ijsqúe majoribus leucis abjungitur, opidulum lautum, ac validâ satis, etsi exiguâ, arce communitum, quin & portus ejus sat commodus, ideóque à mercatoribus frequentatus.

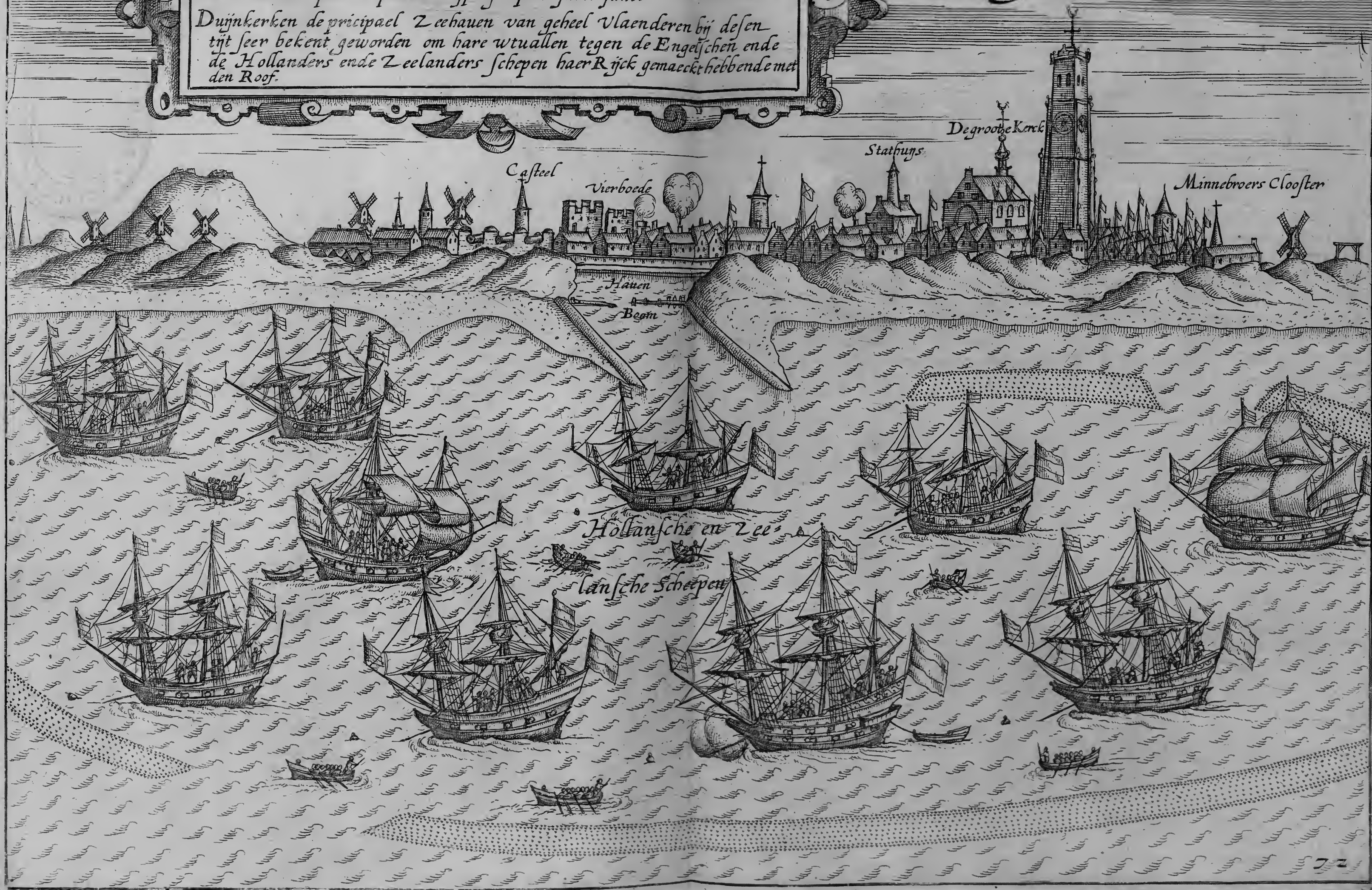
ADDITAMENTUM. [*Celebratur hic locus memorabili illo prælio anni sæcularis 1600, inter Serenissimum Principem Albertum Austriacum, & Illustres Ordines Fœderatarum Provinciarum Belgij, duce Excellentissimo Principe Mauritio. de quo fusè in commentarijs suis Emanuel Meteranus. quem tu lector, si lubet, vide.*]

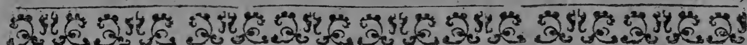
Viri illustres. Patriam habuit Neoportum Cornelius Schepperus, toparcha Eecanus, Carolo Quinto Imperatori à consilijs Status, doctissimus sanè & eloquentissimus vir, ac multarum linguarum gnarus, unde & aliquot annos legatione Cæsareâ functus est apud Imperatorem Turcarum. hic solâ virtutum viâ ex humili admodùm loco ad maximas quasque dignitates & auctoritatem emersit. Neoportuensis etiam fuit Iodocus Clichtovæus, litterator, Theologus & Mathematicus celeberrimus, ac complurium operum scriptor. Sesquileucâ ab Neoportu Duinkerkam petentibus occurrit in ipsis tumulis arenarijs nobilissimum & pulcherrimum illud cœnobium ordinis Divi Bernardi, quod vulgò vocant Ten Duyne, & bibliothecam habet longè amplissimam, copiosáque omne genus ac cujuscumque disciplinæ & linguæ librorum suppellectile, tum & manuscriptis codicibus instructissimam. quæ propterea magnâ curâ & studio adservatur, estque multis nominibus celeberrima. Gubernat hoc tempore Neoportum Didacus Aquilarius Calderonus.

Cœnobium memorabile.

D E-

OOSTENDE

Duijnkerca præcipius totius Flandriæ portus, hoc tempore nimis innotuit, crebris præsidiariorum pijraticis excursiombus in Anglos, Hollandos; et Zelandos, quorum præda et spolijs opini facti sunt.
Duijnkerken de pricipael Zeehauen van geheel Vlaenderen bij desen tijt seer bekent geworden om hare wtuallen tegen de Engelschen ende de Hollanders ende Zeelanders schepen haer Rijck gemaeckt hebbende met den Roof.
Duijnkerken
De groote Kerck
Stathuijs
Casteel
Vierboede
Minnebroers Clooster
Hauen
Beom
Hollansche en Zeelansche Scheepen
72

DESCRIPTIO VRBIS ET PORTVS DVINKERKANI.

DUINKERKAM invenio conditam anno circiter 966, à Comite Balduino, Arnulphi filio. Distat autem ab alterâ quidem parte, Gravelingâ tribus, & Calitio sex: ab alterâ verò, Neoportu quinque, Brugis, duodecim leucis. Erat hæc nuper bona & pulchra civitas, tum ob ampli & frequentatissimi portus sui commoditatem, tum ob civium quoque & incolarum frequentiam, facultates, atque industriam: sed Galli miserè nimis eam mutilarunt. siquidem archistrategus eorum Termesius, cùm exercitu suo succinctus anno 1558, urbi appropinquasset, & jam agerent opidani de placidâ aliquâ & amicâ deditione (quo stratagematis genere homines parùm callidi sæpiùs eluduntur) militem quaquaversùs in eam propulit, nec deprædandam modò, sed destruendam quoque & comburendam commisit, civibus violenter concussis atque dispersis. Ita ut, licèt factâ jam pace, opidum lentè tamen assurgat, ac frigidè admodùm instauretur: metuunt enim sibi opidani à vicino nimis Calitio, ex quo fonte derivata fuit in eos clades. Propugnaculi tamen Gravelingensis jam propediem absolvēdi tutela securiores eos efficiet, & ad patriam instaurandam alacriores. quinimò alterâ hujus libri editione, id est anno 1580, (ea est istorum hominum indoles atque industria) instaurata jam erat, & in pristinum penè splendorem restituta. Dynastam agnoscit Duinkerka Ducem Vindocinensem. qui Gravelingæ quoque, Burburgi, & aliorum locorum in Flandriâ, denique Angiani in terrâ Hannoniâ dominus. quæ ditiones obvenerunt ejus familiæ viâ matrimoniorum cum illustribus Belgicę fœminis contractorum. & pacificis quidem temporibus gaudet ijs ac fruitur: sed cùm bellum est, non permittit ei Catholicus Rex, supremus feudorum Dominus, bonorum istorum usumfructum. serviunt enim ut plurimùm compensandis Proceribus Belgicę, qui & ipsi in Gallijs habent id genus bona. quales præsertim Dux Arschotanus, Princeps Arausinus, & Comes Egmondanus. Gubernat in præsens Duinkerkam vir illustris Franciscus Aquilarius.

Marginalia: Conditor. Situs. Destructio. Instauratio. Dux Vindocinensis Duinkerkæ & aliorum locorum Dominus.

Biervlietum in hac ipsâ Teutonicâ Flandriâ, opidulum est redactum in Insulæ formam, & Slusâ quinque leucarum spatio dissidet, portu etiam qualiquali insigne. Obijt in hoc loco Guiljelmus Beukelens anno Christi 1397, is qui omnium primus fertur excogitasse rationem illam sale condiendæ & in dolijs conservandæ halecis, quâ hodiéque piscatores utuntur. ob quod adeò momentosum inventum, posteritas etiamnunc reveretur viri memoriam.

Marginalia: Biervlietum Insula.

DOMINIVM ET VICECOMITATVS WINOCIBERGENSIS.

VVInocibergæ nomen est à prænobili quodam cœnobio, in honorem Divi Winoci Angli, apud istos defuncti, à Balduino Barbato, vel ut alij volunt, Balduino Insulano, in monte quodam extructo, & in opidum tandem converso. Distat Duinkerkâ quidē sesquileucæ, Iperis verò septem leucarum intervallo. Habet Vicecomitatum & *Castellaniam*, ut vocant, plurimis pagis imperantem. ager opido circumjectus mirificè fertilis. texuntur hic satis

Marginalia: Nomen. Situs.

multi panni, & ingens item *sajarum*, tenuitate prestantiáque nullis hujus Provinciæ *sajis* cedentium, vis. Sed incidit etiam istud opidum, anno quem dixi 1558, in gravissimum infortunium. Galli enim cùm occupassent, miserè deprædati sunt, & crudeliter exusserunt destruxeruntque. atqui hodie tamen instauratur, & in pristinam dignitatem restituitur. Pergamus verò deinceps ad reliqua opida muris clausa, in Teutonicâ Flandriâ viatoribus occurrentia, idque initio sumpto à septemtrione & urbeculâ Dammâ.

Damma. Damma igitur Brugis dumtaxat unâ, Slusâ verò duabus leucis dissidet. perlabitur eam vetus ille Brugensium alveus, quem nos inde ab eâ urbe profluere, & Oceanum petere diximus. Habuit olim Damma portum maritimum, mari videlicet ipsos muros alluente, & potens admodùm fuit opidum. sed depopulati sunt eam non semel Normanni. nec ab exteris tantùm miserè fuit oppressa, ac sæpiùs etiam destructa: sed à proximis quoque vicinis, Brugensibus nempe, in nihilum pænè redacta. ita ut hodie miseranda planè sit ejus conditio, & Brugensibus ferè ad nutum pareat. Celebratur quotannis in eâ mense Majo magnus mercatus equorum. Conditam narrat Mejerus anno 1175.

Dixmuda. Dixmuda pari ferè trium leucarum intercapedine dissidet Neoportu, Aldéburgo, & Rossclarâ, lautum & peramœnum opidulum, frequentatum quotannis Iulio mense ob insignem mercatum equorum, & anniversarias etiam aliarum mercium nundinas.

Vurna. Vurna distat Dixmudâ tribus, Duinkerka verò quatuor leucis, opidum satis concinnum, pulchrum, & Vicecomitatus dignitate conspicuum. natus hinc Paullus Leopardus, vir doctus & scriptis clarus.

Burburgum. Burburgum, Gravelingâ quidem dumtaxat unâ, Duinkerkâ verò & Winocibergâ pari trium leucarum & semi intervallo abjungitur, opidulum sanè amœnum & validè satis munitum, in ditione (ut diximus) Ducis Vindocinensis. Præfectus ei nunc temporis Ludovicus Brussettus, nobilis scutatus, & toparcha Ingilbertensis.

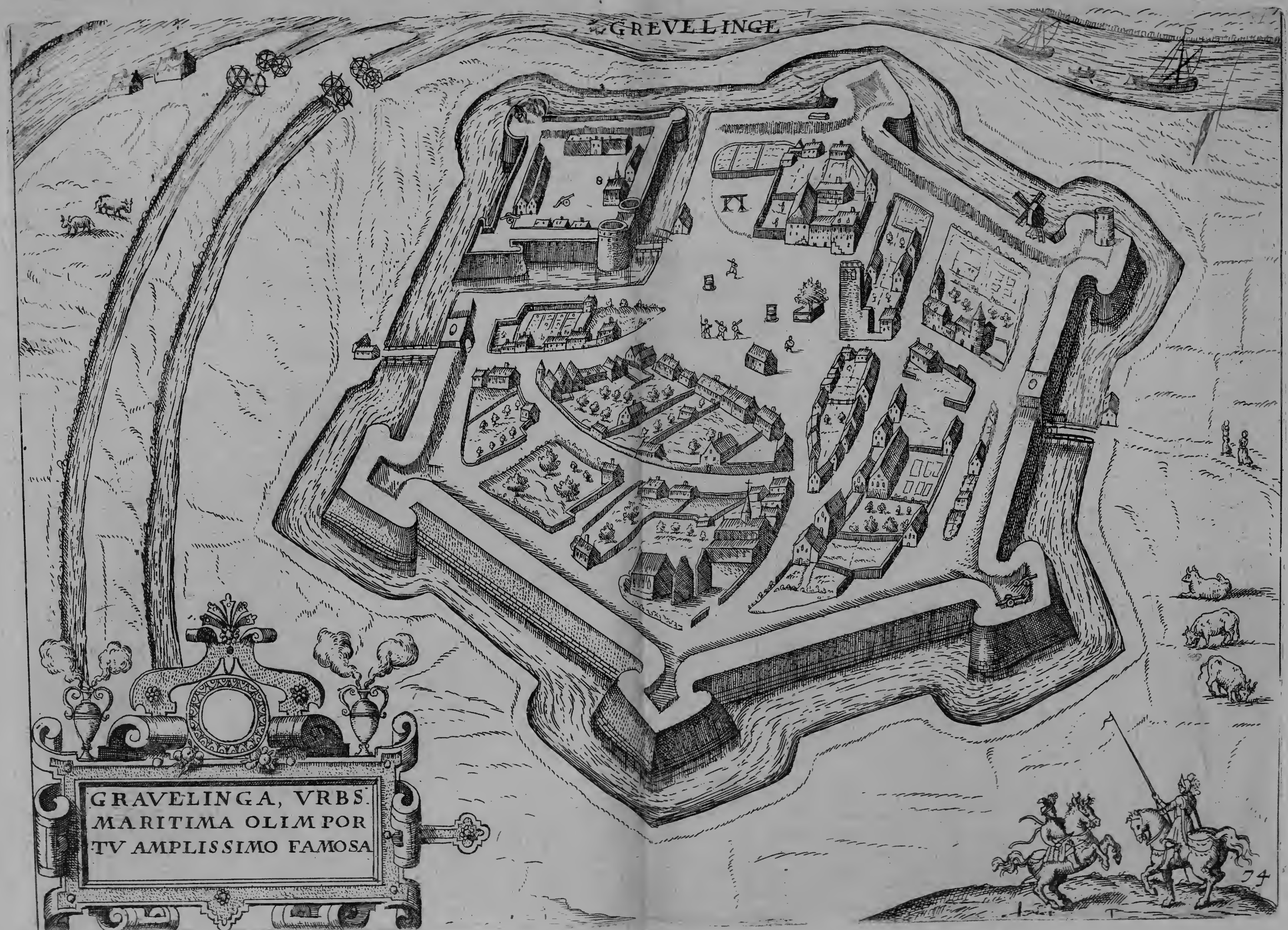
DESCRIPTIO GRAVELINGAE.

Situs.

GRAVELINGA mari non procul abest, adsidetque flumini Aginoni, medio ferè itinere inter Calitium & Duinkerkam, à quarum utráque pari trium leucarum spatio dissidet. fuit olim urbs magni momenti, & portu amplissimo famosa: sed destructa non semel depopulatáque à Normannis. quin cùm adeò nuper velut scopus quidam esset, ad quem dirigerentur ferè omnes bellorum inter Gallos Anglosque & Burgundos gestorum sagittæ, in miserrimam tandem conditionem redacta est. Hodie verò, ob occupatum nuper à Gallis Calitium, & justum ex tam propinquâ viciniâ metum, ita validè communitur, ut & situ & arte futura sit fortè omnium Belgicę urbium munitissima. extruitur namque in eâ sumtibus quatuor Membrorum Flandriæ, contribuentibus etiam Flandris Gallicanis, mirabilis quædam arx, & validissima propugnacula. Est verò & istud opidum, ut jam aliàs diximus, in ditione Ducis Vindocinensis, regiturque hoc tempore nomine Regis Catholici ab Illustri viro Domino Cressonerio. cui in præfecturâ successit Valentinus della Motta, clarus admodùm propter virtutes & famosus Dux. In conspectu Gravelingæ, versùs cataractam Calitiensem, nec longè à maris littore, commissum est anno 1558, memorabile illud prælium inter Burgundos, duce Comite Egmondano, & Gallos, imperatore Mareschallo Termesio. quo prelio Galli, magnâ & miserandâ suo-

Prælium memorabile.

GREVELINGE
GRAVELINGA, VRBS MARITIMA OLIM POR TV AMPLISSIMO FAMOSA
74

dâ suorum strage, fusi, ducum plerique capti, reliqui miserè nimis multati sunt. ut in Commentarijs nostris fusiùs ipsi exequimur.

Quod opidum Flandri Cassele, Latinè scribentes Casletum vocant, id antiquis dictum fuit Castellum. insidet autem prealto monti, & Winocibergâ Morinóque pari quatuor ferè leucarum intervallo abjungitur. Fuit olim & ipsum opidum valdè potens; sed communibus terræ mutationibus, in gravissimas sæpè calamitates incidit, inque humilem prorsùs & vilem conditionem redactum est. Hodie tamen tolerabile rursùs opidulum est, veteremque illum splendorem aliquatenùs etiam spirat. gaudet celebri quodam mercatu equorum Ianuario & Augusto mensibus. Casletum.

Deinsa adsidet flumini Lisæ, cujus alveo separatur à Petegemio, bono & memorabili pago. distat autem Gandavo tribus, Cortraco quinque plus minus leucis: opidulum lautum, antiquum, munitum. Deinsa.

Cortracum opportunè admodùm situm est ad eumdem Lisam, qui & medium illud intersecat. circumstant hoc opidum, & veluti centrum habent, Tornacum, Insulæ, Iperæ, Aldenarda, quibus omnibus pari quinque leucarum spatio disparatur. Numeratur in vetustissimis urbibus Flandriæ, crediturque tempore Iulij Cæsaris fuisse in ditione Nerviorum. Hodie lautum satis est opidum, & cùm veteri quadam arce, tum domibus quoque & ædificijs publicis splendidum. erat id mediocriter quidem jam antè communitum, sed per civiles istos Belgarum motus factum est longè munitissimũ. Fiunt Cortraci perplures panni, & ingens vis linteorum, ad mappas, aliosque mensarum usus. Commissum est anno 1301, in viciniâ hujus opidi, & loco quem Vanderotam vocant, memorabile admodùm prælium inter Gallos Flandrosque. Philippo enim quarto Gallorum Rege, cui Pulchro cognomen erat, in custodiâ detinente Flandrorum Dynastam Guidonem, & Comitatum ejus deferente patrueli suo Roberto, Arthesiæ Comiti: is Robertus, exercitu Gallicano succinctus, & jam Flandriç fines ingressus, obvia quæque invaserat: cùm ecce Flandri, auspicijs utriusque captivi Comitis filij, Philippi videlicet & Guidonis, manum repentè cum hostibus conserunt, & in aciem fortiter descendentes, post diutinam & cruentam pugnam, victoriâ tandem potiti sunt: cæsis (ut volunt) Gallorum duodecim millibus, vel ut alij, longè majori numero, & in ijs sat multâ Regni illius Nobilitate, ipsoque adeò Comite Roberto, qui fortissimè pugnans, cùm diutius resistendo non esset, occubuit. unde mansit aliquamdiu Cortraco *cæmiterij Nobilitatis Gallicæ* cognomentum. etsi non multò post ipse Rex, novo rursùs succinctus exercitu, acceptam à suis cladem quàm acerrimè vindicaverit. Cortracum. Prælium inter Gallos & Flandros.

Aldenarda posita est ad flumen Scaldim, quintâ quidem à Gandâ, septimâ verò à Tornaco leucâ. opidum sanè concinnum, munitum, & mercimonijs floridum. fiunt hic inter alia longè plurimi variorum generum pretiorumque tapetes, & pænè immensa vis linteorum. Nata est in hoc opido illustris herois Margareta Austriaca, Philippi Catholici Regis soror, & Belgicæ terræ Gubernatrix. Natus item Matthias Castellanus, vir insigniter doctus, & poëta famosus. cui palmæ adscribitur, quod in hoc quidem tractu reduxerit omnium primus poësin illam vulgarem ad justos suos & debitos numeros. Prætor hodie Præfectusque est hujus Opidi vir illustris Franciscus Halewinus, Dominus Suevegemij, qui cum veteri suâ nobilitate litteras quoque & virtutes conjunxit. cui in præfecturâ nuper successit Philippus Castellus, Dominus Blangervalliæ, vir multis nominibus ornatissimus. Conjungitur intermedio ponte Aldenarda cum Pamelâ, non pœnitendo prorsùs opidulo, & uno è quatuor Baronatibus Flandriæ, ursum in stemmate gentilitio præferentibus. habet Pamela peculiarem suũ Dynastam, qui nunc Philippus Locquinginius, eques auratus, & fortitudine prudentiáque clarissimus Baro, cui nobilis iste locus unà cum alijs aliquot ditionibus obvênit ex matrimonio Annæ Grachtiæ, hæredis antiquæ domus Iogniacensis. Pamelæ natus est David, naturalis ejusdem familiæ filius, Magnus patriæ terræ Prætor, doctissimúsque & ingeniosissimus vir. Duabus ab Aldenardâ leucis situs est pagus Ronsa, ubi natus est Doctor Hermes Aldenarda. Matthias Castellanus. Pamela opidum. Ronsa pagus.

Wingius, Regiæ Majestati à consilijs sanctioribus, vir eximiè doctus & excelso ingenio præditus. cujus filius quoque Ioannes vir est magnæ doctrinæ, & Consiliarius in Cancellariâ Brabantiæ.

Ardenburgum. Ardenburgo antiquitùs nomen erat Rodenburgum, opido Slusâ tantùm unius, Brugis verò circiter trium leucarum itinere dissito. fuit olim metropolis primæ illius partis, quæ Flandriæ sibi nomen invenerat; continebatque præter hoc ipsum opidum, Toroutum, Oostburgum, territorium Brugense (Brugis videlicet nondum conditis) & maritimam omnem oram usque ad Picardiæ Bononiam. Hodie satis lautum adhuc est opidulum, & nonnihil è veteri illa suâ dignitate retinuit: templum habens Divæ Virgini dedicatum, inter pulcherrima sumtuosissimáque totius Flandriæ. celebratur hic mense Iunio equorum & aliarum rerum mercatus. (Flandriæ veteris fines.)

Atque hæc quidem sunt opida muris clausa; quæ ad exactum hunc sexagesimum supra sesquimillesimum annum in Teutonicâ Flandriâ reperiebantur. pergamus deinde ad describenda ejusdem partis municipia, incipiamusque sollenni nostro more ab Septemtrione. (Teutonicæ Flandriæ municipia.)

Oostburgum. Oostburgum distat Slusâ unius, Brugis quatuor præterpropter leucarum intercapedine.

Middelburgum. Middelburgum, ut scribit Oliverius della Marche, conditum fuit à Petro Blandelino, Ordinis aurei Velleris Thesaurario, viro divite & potente, anno Christi 1446, abest autem Dammâ unius, Brugis, duarum & semi leucarum intervallo. fuit olim muris circumdatum, ut è ruinis quibusdam hodiéque apparet. nunc aggeres tantùm habet & fossas. estque ex parte uxoris, filiæ Dominę Middelburgensis, in ditione viri Illustris Ognesij, equitis magnæ conditionis, Vicecomitis Iperani, & Magni Brugensium Franconatumque Prætoris. cui mortuo nuper successit Dominus Frensius, nobilissimus adolescens.

Monachoreda. Monachoreda dissidet Dammâ, viâ quâ Slusam itur, paullò minùs quàm leucæ spatio: antiquum, & olim etiam lautum opidum, sed per bella sæpiùs dirutum, sic ut hodie vix tueatur opidi nomen, etsi privilegia sua, non aliter quàm si incolume foret, conservet.

Blancoberga. Blancoberga ad maris littus est, Brugis duarum leucarum intervallo abjuncta, opidulum adprobum, & pulchrâ satis arce communitum, ubi magna conficitur vis *sajarum*, linteorum, & id generis mercimoniorum.

Houca. Houca sita est ad aquæductum Brugensem, medio ferè inter Brugas & Slusam itinere, perexiguum quidem & vix ullius momenti opidulum.

Aldenburgum. Aldenburgum dissidet Brugis duarum leucarum spatio, unicam tantùm habens portam, etsi opidum tamen perantiquum, & famosum olim ac mercimonijs inclytum. gaudet quotannis Ianuario mense equorum & aliarum rerum mercatu.

Ghistella. Ghistella duobus leucæ trientibus Aldenburgo, Brugis verò duabus leucis abjungitur, opidulum minimè contemnendum, ubi plurimæ fiunt *sajæ*, panni, & similes merces. est autem hæc magni momenti & verè illustris Dynastia, vel ut vulgò appellant *Baronatus*, censeturque domus Ghistellia unà cum Haloviniâ inter antiquissimas Flandriæ. Dynastam nunc habet illustrem virum Cosmum Affaitadum.

Lombartsida. Lombartsida leucæ tantùm quadrante dissidet Neoportu, opidum olim muris clausum, nec omninò incelebre, etsi hodie multis partibus imminutum, pagi magis, quàm municipij nomen tueatur.

Toroutum. Toroutum, Ghistellâ quidem duabus, Brugis verò quatuor leucis abjungitur, habeturque opidum perantiquum, & Iunio Iulióque mensibus celebri satis equorum & aliarum rerum mercatu splendet, ditionis (ut mox subjungam) Cliviorum & Iuliacensium Principis.

Loa. Loa distat Dixmudâ sesquileucæ, Vurnâ verò duarum & semi leucarum spatio, estque & ipsa inter opida Flandriæ vetustissima, muris olim circumdata, & primarij nominis. superest hodie una ex ejus portis, & veteris muri fragmentum. quod autem tectorum simul & incolarum frequentiam attinet, tolerabilis etiamnunc locus est.

Hon-

Hondiſcota triangulari adſpectu intuetur Winocibergam, Vurnam, & Loam, quibus omnibus pari propemodum geminæ leucæ ſpatio diſſidet, bonum ſanè & peramœnum opidulum, ubi ingens contexitur vis *ſajarum*, celebratarum paſſim, & in varias mundi partes diſtrahi ſolitarum. Hondiſcota.

Mardica eſt locus maritimus, medio inter Duinkerkam & Gravelingam itinere, opidum perantiquum, & egregium olim ac famoſum, ſed per bella ſæpiùs dirutum, atque eò redactum loci, ut vix ipſa ſe agnoſcat, & pauculis tantùm domibus tueatur priſtinum nomen. Mardica.

Poperinga, Iperis quidem duabus, Caſſeto verò tribus leucis abjungitur, opidum ſatis lautum, & pulcherrimis templis inſigne. celebratur in eo quotannis Aprili menſe magnus omnigenarum rerum mercatus, fiuntq; plurimi panni, & conſimiles merces. Incidit Poperinga, dũ hoc opus abſolverem, anno videlicet 1563, tertiâ feriâ Pẽtecoſtes, in miſerabilem valdè calamitatem. ſiquidem caſu exortum incendium, vix duarum horarum ſpatio, maximò ſanè incolarum detrimento, pænè totam eam abſumſit, templis tamen miraculoſè ſervatis. quod eo quidem viſum eſt mirabilius, quod ante annos tunc quinquaginta eodem omninò die, imò pænè horâ, ſimile paſſa fuerat infortunium. Poperinga.

Bella, quam & Balliolum vocant, diſtat Poperingâ duarum, Iperis verò trium leucarum itinere, opidulum ſanè concinnum, & lanificio admodùm florens. celebratur hic menſe Septembri frequentiſſimus cùm pannorum tum & aliarum rerum mercatus. Bellæ natus fuit Iacobus Mejerus, hiſtoriographus Flandriæ, pluries nobis laudatus, doctus equidem, verax, & ſinceræ fidei ſcriptor. Bella. Iacobus Mejerus.

Meſſina Iperis ſimul & Bellâ æquali duarum leucarum intervallo abjungitur, opidum ſatis lautum, lanificio florens, & quàm optimo ſanè ampliſſimóque fœminarum cœnobio nobile, cujus quidem Antiſtita, pariter ut Montenſis & Nivellana, non temporalis minùs quàm eccleſiaſtica loci Domina, vulgò audit **Mevrouwe van Meessene**/ Domina Meſſinenſis. Verùm hoc religioſis iſtis peculiare, ut primo ſtatim in Abbatiam ingreſſu in Antiſtitæ manum conveniant, & ſacræ ſodalitatis ſacramentum ineant, nec reſilire poſſint ab inſtituto. Conditum iſtud Cœnobium, ex Mejeri quidem ſententiâ, anno ſupra milleſimum ſexageſimo altero, à piiſſimâ illâ fœminâ Adaledâ, Balduini cognomento Pij, Flandriæ Comitis, conjuge. Meſſina.

Adſidet flumini Liſæ, non procul ab Meſſinâ, pagus Cominium, arce validè ſatis munitâ conſpicuus. ubi pulcherrimam ſanè & inſtructiſſimam bibliothecam collegit nobiliſſimus & doctiſſimus vir Georgius Halovinius, Halovinæ & Cominij Dominus, qui inter alias ſuas præclaras actiones, alebat perpetuò viros aliquot doctos & virtutibus inclytos. Ex eadem hac gente Comminæâ originem traxit Philippus Comminæus Dominus Argentonij, qui ſincerè admodùm & veraciter ſcripſit rerum temporis ſui commentarios. nobilis ſanè, experiens, & quantivis pretij vir, laudatus, & quidem cum laude, à compluribus hujus ævi ſcriptoribus, nominatim verò à patruo noſtro Franciſco Guicciardino. Natus item Cominij perilluſtris ille Augerius Giſlenius, Toparcha Buſbequius, vir cùm in alio omni ſtudiorum genere, tum Iuriſprudentiâ maximè & philoſophia verſatiſſimus. ſeptilinguis idem, & Latinè, Italicè, Gallicè, Hiſpanicè, Germanicè, Flandricè, Sclavonicèque tam dextrè ſciens & ſonans, ut ſingulæ harum nationum pro cive eum agnoſcant. prætereà tam in rebus tractandis prudens atque induſtrius, ut jam ſæpè functus ſit variorum Principum in graviſſimis rebus legatione, & nominatim eâ Ferdinandi Imperatoris ad Turcarum Principem Soleimannum. apud quem octo ipſos annos continuos eâ fide & integritate tractavit reipublicæ Chriſtianæ negotia, ut non ad maximam tantùm à Principe ſuo dignitatem evectus ſit, ſed apud ipſos etiam Barbaros viri boni cognomen invenerit. Cominium pagus. Viri illuſtres.

Viroviacum, Flandricè **Wervvijck**/ adjacet flumini Liſæ, medio inter Meſſinam Meninamque itinere, à quâ utrâque leucæ tantùm unius intervallo abjungitur, opidum alias magni nominis & momenti, ſed in tenuem hodie locum & conditionem redactum, at pulcherrimo tamen templo Divæ Virgini ſacro, & ampliſſimo Viroviacum.

mo censu dotato, insigne. fiunt hic magnâ copiâ tapetes illi viliores, quos Itali ferè *Carpettes* dicimus, vel *celones*. Viroviaci natus est Martinus Castellanus, homo prodigiosus. cùm enim inde à bimulo occæcatus fuerit, nec meminerit umquam se vidisse, imò ne præceptore quidem usus sit, aut à quoquam adjutus, ipse per se, vel ut veriùs dicam, divino quodam instinctu, eximius factus est faber lignarius. ita ut non ea tantùm quæ manibus palpat, mirabili sanè modo conficiat, sed & ipse pleráque suopte Marte inveniat, variáque ad artem utilia instrumenta excogitet. speciatim verò elaboret omne genus toreumatis: item organa illa pneumatica, clavicymbala, chelydasque, neque suaviter tantùm ea pulset, sed concordet quoque & ad justam symphoniam redigat. multa insuper aliâ operum genera palpabundus eâ proportione, facilitatéque & elegantiâ absolvat, ut nec oculatissimus quisque majori vel gratiâ, vel judicio ea possit perficere. unde verè profectò Catunculus ille puerorum:

Cæcus prodigiosus.

Consilio pollet, cui vim natura negavit.

Nam ut loquar ingenuè, homo est prorsùs acutus, & ingenio non excelso tantùm, sed & sedulo præditus, ut qui dies noctesq; labori incumbat, nec inter utrumque hoc tempus ullo modo discernat, aut lucernâ umquam indigeat Memini quærere me, ecquid præ alijs omnibus rebus desideraret videre, & colores cùm responderet, adderetq; uxorem à se & filium, quidnam essent, palpari, item equum, avem, piscem, & alia: sed nec tactu, nec mente comprehendere posse, quodnam esset inter album nigrumque discrimen, ideóq; teneri extremo quodam videndorum eorum desiderio: replicare me, verisimilius ipsum exoptaturum cœli & Solis, item lunæ, & aliarum stellarum adspectũ; sed reponere ipsum suaviter sapienterque subridentem, malle se illa manibus posse contingere. ita enim fore, ut aliquatenùs caperet, quæ alioqui tantùm adspecta, incertiorem eum, quàm dudùm essent relictura.

Menina. Menina est ad flumen Lisam, & Cortraco quidem duabus, Insulis verò tribus leucis abjuncta, urbecula sanè mediocris, fossâ, & versatili contra subitos hostium cursus ponte firmata: imò & extra ordinem posteà validis propugnaculis communita. conficiuntur hic plurimi variorum generum panni, & in varias mundi partes, Hispaniam maximè distrahuntur. coquitur item ingenti copiâ præstantissimum genus cervisiæ, quæ per totam adeò Flandriam in delicijs ferè habetur, & magnoperè passim expetitur. Procreantur prætereà & enutriuntur hoc loco capi, omnium quotquot usquam vidi & pinguissimi simul & maximi, utcùmque ab omnibus passim jactentur Brugenses, sintque altero tanto quàm ordinarij nostri majores.

Halewina. Halewina tantùm leucæ unius quadrante Meninâ disjungitur, opidum quidem exiguum, sed idem valdè antiquum, & lanificio nobile.

Wastena. Wastena, Gallis dicitur *Warneton*, estque ad flumen Lisam, medio inter Iperas Insulasque itinere. contexuntur hic itidem multi panni, & subjecta est loco *Castellania*, cum peramplâ in agros pagosque circumjectos jurisdictione.

Stegra. Stegra pariter est ad Lisam flumen, medio ferè itinere inter Bellam & Armenteriam, à quarum utráque binis tantummodò leucis abest.

Mergemum. Mergemum est ad eumdem Lisam, leucâ tantùm à Stegrâ.

Haesbrouca. Haesbrouca distat Casleto duabus leucis, estque opidulum satis lautum, & magno linteorum, inibi maximè confectorum, mercatu insigne.

Rosselara. Rosselara, Gallis vocatur *Roullers*, dissidetque Cortraco tribus & semi, Dixmudâ verò paullo plus quatuor leucis, bonum sanè opidulum, & hebdomadario omnis generis rerum, maximè verò linteorum mercatu celeberrimum. Dynastam agnoscit Ducem Cliviæ, cui & ipsa, & opidum supradictum Toroutum, unà cum Winendalâ pago, alijsque & locis & bonis, obvenêre ex hæreditate Illustris viri Philippi Ravesteinij.

Tiletum. Tiletum positum est inter Gandam, Brugas & Cortracum, opidulum minimè contemnendum, ubi conficiuntur complures panni, & lintea, item telæ cannabinæ levigatæ.

Eclonia. Eclonia sita est inter Gandam & Brugas, & priore dumtaxat quatuor, alterâ quin-

Lille
1 La porte de S. Piere
2 La porte de Courtray
3 La porte de reneau
4 La porte de fie
5 La porte de S. Salueur
6 La porte des malades
7 La porte des moleniers
8 La porte de bare
9 Legliese de S. Pierre
10 Legliese de S. Estienne
11 La gliese de S. Maurice
12 Legliesode S. Cathrine
13 Le gliese de S. Saluer
14 Lhospital de S. Salueur
15 Lhospital de S. Iehan
16 Lhospital de S. Nicase
17 Les Cordeliers
18 Lhospital de Comtesse
19 La Court de Lempereur
20 La maisondela Ville

quinque leucis abjuncta, municipium sanè lautum, in quo magno concursu celebratur omni hebdomadâ forum lintearium.

Stechena sita est medio inter Antuerpiam Ecloniamque itinere, bonum sic satis opidulum,& assiduo commeantium transitu frequentatum. semileucâ hinc distat nobile & prędives cœnobium Boudelóa. Quibus omnibus subjiciemus denique Stechena.

Harlebecam, ad flumen Lisam, unâ tantùm Cortraco leucâ, locum pulchrum, amœnum,& inter Flādriæ vetustissimos. habet enim & Canonicorum collegium, & Vicecomitatus dignitatem,estque propria patria Liderici,Engerani, & Andakeri Harlebecanorum, qui fuere omnium primi hujus terræ Præfecti,sive ut tunc dicebantur, Saltuarij. Harlebeca.

FLANDRIA GALLICANA.

ALtera Flandriæ pars, quam Gallicanam appellant, à septemtrione conjungitur cum Teutonicâ: ab austro cum ditione Cameracensi: ab ortu est Scaldis fluvius: ab occasu denique Lisa,& Comitatus Arthesiæ. hæc licèt ambitu parùm ampla, bona tamen & pulchra est regio. Solum ejus præpingue, & cùm aliarum quarumlibet frugum, tum tritici maximè feracissimum. optimam quoque gignit rubiam, & præstantissimum genus glasti. pascua ejus uberrima, ideóque uberrimus etiam quæstus ex pecudum gregibus. Sunt in hac parte nobiles & potentes aliquot urbes, Insulæ nempe, Duacum, Orchisa: item præpotens illa ditio Tornacensis,& Tornacesij: tum & alia quædam loca minimè contemnenda. Ordines hujus Provinciæ constant è quatuor illis Prefectis,quos vulgò vocant Supremos Iustitiarios. Nos super urbibus illis,ut sic dicam,capitalibus,alij sque præcipui nominis locis,quàm brevissimè fieri poterit disseremus. Limites. Soli indoles.

ADDITAMENTUM. [*Cohæsit hoc Flādriæ membrum cum reliquo suo corpore usque ad annum 1305, quo tempore cùm Philippus Gallorum Rex in vinclis haberet Guidonem Flandriæ Comitem, & Robertum Bethunium, aliosq; aliquot nobiles; oppigneratum est Regi in quadragies mille libras Turonenses. eo pretio persoluto, noluit tamen Gallus captivos dimittere, nisi post promissos denuò vicies mille denarios Turonenses annuatim dependendos. ita ut dolo malo oppignerata manserit Regi Flandria Gallicana, & à corpore suo distracta. Etsi autem cum eo, nuptijs inter Gallos Flandrosq; contractis, iterùm postea coaluerit: sua tamen hodieq; seorsim habet jura, suos Ordines, suum denique Provincialem Præfectum. nec cum reliquâ Flandriâ quidquam illi commune, præter Principem, & Senatum Provincialem.*]

DESCRIPTIO INSULARUM.

INSULAS Galli vocant *l'Isle*, voce Latinorum vocabulo planè synonymâ,atque inde ut volunt ortâ, quod situm olim hoc opidum,velut Insula quædam,inter media stagna,quæ labentibus lustris exaruerint, & assiduâ quadam incolarum industriâ tandem oppleta sint. Alij nomen derivant à complusculis Insulis,quę extiterint quondam in aquis urbi circumfluis. Alluit muros urbis, quâ parte castrum est, perexiguus amnis, qui ad Lendium ortus, septemtrionem versus decurrit, & ad Duselmundam pagum sese in Lisam exonerat. Distât hinc, Messina quidem tribus, Tornacum quinque, Iperę verò totidem leucis. Condidit Insulas Balduinus Barbatus Comes,anno supra millesimum septimo. cujus filio etiam Balduino Pio,eo quod in hoc Etymon. Situs. Conditor.

in hoc opido esset natus, Insulani cognomen est inditum. qui Insulanus quidem valdè in locum natalem pronus, diligenter eum excoluit. nam ut alia viri beneficia prætermittam: ab eo sunt urbis muri, structi anno 1066, ab eo magnificum illud templum & Cœnobium Divi Petri. ab eo denique luculentissimi illi ejusdem Cœnobij reditus, bono, quem ipse instituit, cuiqúe Episcopos Morinensem & Cameracensem accenseri voluit, Canonicorum numero sustentando. Insulis, præter validè satis munitam arcem, monstrantur usque in præsens reliquiæ quædam veteris castri, quod vulgò appellant **de Buck**/ domicilij quondam primorum illorum procerum, qui à Regibus Galliæ destinabantur ad Flandriæ præfecturam, & initiò Saltuarij dicebantur, exqúe humili illo loco tandem (ut suprà narravimus) ad supremas quasqúe dignitates evecti sunt. Direptâ miserè & cremata fuit hæc urbs bello quod Ferdinandus Flandrorum Comes gessit cum Galliæ Rege Philippo secundo, & filio ejus Principe Ludovico, patre Divi Ludovici: posteáque paullatim instaurata, capta iterum mutilatáque est horrendis illis & Flandriæ damnosissimis bellis inter Philippum quartum Regem, & Guidonem Dampetram Comitem. Hodie pulchrum est herclè ac præpotens opidum, tectis & civibus satis densum. multa in eo nobilitas. magnus variè passim negotiantium mercatorum numerus. multi denique industrij & sagaces valdè artifices, qui cùm alia multa mercium genera, tum *sajas* præsertim, *semiossettas, & mocajarros*, Orientis exemplo, texunt. ita quidem ut quod mercaturam & artes mechanicas attinet, si Antuerpiam modò & Amsterodamum excipias, vel primarium Belgicæ terræ emporium censeatur.

Viri illustres.

Insulis nati fuere Gualterus, Episcopus Maguelonensis, vir doctus & scriptis clarus: & Alanus Theologus, philosophiâ, & poëtico studio celeberrimus, qui & plurima magnâ suâ cum laude in lucem edidit: item Gualterus Castilionæus, Theologus summus, & idem philosophus poëtáque dulcissimus. Hodie inter alios superest Alexander Blancus, Toparcha Meurchinius, nobilis litteratus, & antiquitatum studiosissimus.

Camera Rationum.

Domicilium Insulis habet Camera Rationum quam vocant, Bruxellensi, quam suprà descripsimus, similis, nisi quod major sit Insulensis istius auctoritas, major pecuniarum dispensatio, denique major longè prærogativa. subsunt etenim ei multò plures Provinciæ, tota scilicet Flandria, Arthesia, Hannonia, Valentianæ, Tornacum, Tornacesium, & Dominium Mechliniense. quæ omnes accepti expensique rationes huic Collegio reddunt. quod solebat olim & liber ille Burgundiæ Comitatus: ubi ob loci distantiam, institutum est posteà peculiare istius rei collegium. Instituit omnium primus Insulensem hunc Magistratum Philippus Burgundus, cognomento Audax, voluitque penes eumdem esse & juris subditis suis dicundi administrandique potestatem, & rationum sacri Principis patrimonij recensendarum jus. verùm Ioannes Dux ejus filius, comperto Senatum hunc tantis negotijs non sufficere, sive, quod magis credam, dignitati isti cum pluribus locis communicandæ, auctoritatem ejus divisit: & litium quidem inter subditos suos decidendarum jus voluit esse penès Senatum illum Provincialem Gandavensem, suprà nobis descriptum: Insulanis verò reliquit auctoritatem cognoscendi de patrimonio & reditibus Principis, exigendique illorum rationes, & quidquid horsùm spectaret administrandi. Præfecti sunt huic dignitati nunc temporis unicus Præses, quatuor Rationum ut vocant Magistri, quinque Auditores, tres Graphiarij, & minores aliquot administri. Adservantur in hoc collegio autographa omnia privilegiorum terræ à Principe concessorum. Paret Insulis Castellania admodùm latè diffusa, & ut verbo dicam, est hoc opidum Flandriæ Gallicanæ metropolis.

DE-

DUACUM, Catuacorum urbs tam studijs quam incolis et litera: rum studijs elegantissime ornata.
76

DESCRIPTIO DUACI.

UACUM habitasse olim videntur ij populi, quos Cæsar *Catuacos* vocat. Sita est urbs ad flumen Scarpam, quod variè eam interluit, & Cameraco pariter Lendióque æquali quinque leucarum intervallo abjuncta. urbs inquam lauta & valida, fontium copiâ, & domorum quantumvis veterum elegantiâ & splendore conspicua. templis item pulcherrimis exornata: inter quæ maximè eminet illud Divæ Virginis, ædes mirè antiqua, ut quæ condita sit regnante jamtum in Gallijs Clodoveo, id est anno circiter quingentesimo post salutem humano generi reparatam, ab Arcanaldo, Regni illius Comite-stabuli. Duaci natus fuit Robertus Gaguinus, sodalium instituti redemptionis Sanctissimæ Trinitatis supremus Præfectus, vir insigniter doctus, & eâ præditus eloquentiâ, ut siquis alius ejus sæculo facundè & eleganter loqueretur vel scriberet, is *Gaguinissare* à doctis diceretur. Scripsit summâ cum laude historiam rerum Gallicarum. Natus item hoc opido Nicolaus Brentius, litterator egregius, & utilium aliquot operum scriptor. Est Duaci emporium, sive *stabulum* tritici è finitimis aliquot regionibus eò convecti. quæ non contemnenda profectò negotiatio. vigent item hic artes mechanicæ, & præsertim textura. Subsunt denique Castellaniæ Duacenæ complures pagi, & territorium longè latéque porrectum. Obtinuit item nunc recèns, & dum opus istud absolvo, à Catholico Rege urbs Duacena, ut conderetur in eâ, Lovaniensis illius exemplo, amplissimum liberalium artium honestissimarumque disciplinarum Athenæum. quod indultum approbavit deinde, & varijs privilegijs exornavit Romanus Pontifex. unde maxima sanè redundatura est in hunc Belgicæ tractum commoditas. filij namque istorum, dum studijs litterarum incumbent, Gallicam quoque linguam, cujus adeò necessarius ijs est usus, unâ operâ isthic addiscent.

Situs. | R. Gaguinus historicus. | Emporium tritici. | Academia.

Orchisa tertium Flandriæ Gallicanæ membrum.

ORCHISA distat Duaco dumtaxat trium, Insulis verò quinque leucarum spatio, estque bonum quod satis sit & amœnum opidulum, ubi maximâ copiâ fiunt *sajæ*, & id generis mercimonia. tertium autem hoc membrum est in corpore Ordinum Flandriæ Gallicanæ.

Sita est in hoc tractu & Lanoja, bonum & validum opidum, Insulis præterpropter duabus, Tornaco verò tribus leucis abjunctum. fiunt hic item ingenti copiâ *sajæ*, aliæque complures id genus merces. Ab hoc opido nomen desumit nobilissima illustrissimáque gens Lanoja, cui id aliàs cum territorio omni & jurisdictione subjectum: sed delatâ deinde ad sequiorem sexum est ditio. unde factum, ut obvenerit tandem Comiti Burano, filio Principis Arausini. Prodierunt ex hac familiâ continuâ quadam serie multi insignes & fortitudine alijsque virtutibus ornatissimi Principes. quare & plures inde à primo illustris militiæ conditu, (ut supra in Ordinis ejus descriptione videre est) numerat aurei Velleris Equites, quàm alia ulla quantumvis excellens gens. Gessit insuper quotquot domi forisque ab Regiâ Majestate conferri solent honores & Præfecturas. Et ut alios taceam, ortus erat ex illustri hac stirpe Carolus ille, Prorex Neapolitanus, cui summo Imperialis militiæ Principi dedidit sese in magno illo ad Ticinum prælio, magnus ille Galliarum monarcha Franciscus primus. ab hoc Carolo autem originem ducit ei cognominis nepos, hodie Princeps Sulmonensis, & ejusdem illius ordinis miles, magnus sanè & majo-

Lanoja. | Illustres Lanoy. | Carolus Prorex Neapolitanus.

majoribus suis dignissimus Princeps. Ortus item ex hac familia nobilissimus juvenis Philippus Lanojus, Dominus loci *de Beauvoir*, eximijs sanè virtutibus præditus, variarum disciplinarum sciens, idemque æstimatissimus ordinum ductor, etsi valdè adhuc adolescẽs. erant illi duo fratres germani, Molembasius nempe & Turconius, ambo Equites aurei Velleris, sed acerbo nimis funere, dum ad exitum properaret hoc opus, sublati. sicuti mortuus quoq; est paullopost, ingenti multorum dolore, ißipse quem dixi Philippus. Lanojæ natus est & Franciscus Raphelengius, gener Christophori Plantini, vir non Latinè tantùm & Græcè, sed Hebraicè quoque Chaldaicè, Arabicè Syriacéque doctissimus.

Philippus Lanojus.

Franciscus Raphelengius.

Est in hac parte & Espinoja, nobilissimus inter Insulas & Duacum pagus, Principatus etiam titulo dignitatéque spectabilis, & Dynastam agnoscens Carolum Melunium, Comitem-stabuli Flandriæ, clarissimum sanè & cum sanguinis antiquissimi, tum & affinitatis splendore illustrissimum Principem. cui jure conjugij nuper successit Nobilissimus Barlemontius.

Espinoja.

Est postremò & Armenteria, quæ Bassæâ quidem circiter quatuor, Insulis verò & Bellâ pari trium leucarum intervallo abjungitur, municipium tam insigne, tamque & incolis simul & divitijs affluens, ut (quod suprà monuimus) pari cum opidis muro clausis jure paribusque privilegijs gaudeat. texitur hic tam ingens pannorum vis, ut pacificis quidem temporibus in vicena quotannis & quina millia fascium abeat ratio. maximè verò innotuerunt & ab omnibus expetuntur panni illi quadricolores, qui & in Italiam nostram, atque inde porrò Constantinopolim usque distrahuntur. Celebratur insuper hic mercatus & velut emporium quoddam caseorum illorum eximiæ bonitatis, qui in isto & finitimo omni tractu largiter solent premi. Locus est in ditione Comitis Egmondani.

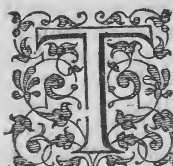
Armenteria.

Armenteriam inter & Stegram sita est peramœna quædam & omnis generis rerum, maximè autem tritici fructuumque feracissima regiuncula, vulgò dicta **het landt van Love**/ & quatuor pagis, quorum caput est Leventisium, pari cum opidis muro clausis jure & privilegijs gaudens, insessa. Præpositurâ insuper nobilis, & subsidiorum omnium Principi passim dependi solitorum immunis. Donata fuerat olim hęc ditiuncula à Comite nescio quo Flandrorum Pontifici Maximo. sed utcumque hoc factum sit, reversa est posteà sub imperium Regis. Gubernat hodie Flandriam Gallicanam Philippus de Liques, loci unde cognomen sumit Dynasta.

Ager Lovensis.

DESCRIPTIO VRBIS TORNACI.

Limites.

Ornacvm, & universa ejus ditio cohęret cum latere Flandriæ Gallicanæ, & Hannoniæ terræ confinijs: opidum tantæ vetustatis, ut conditum scribant sexcentis & quadraginta annis ante natum humani generis Servatorem. De nomine, satis habeo dicere, quod in obscuro sit ejus ratio: quodque variæ super eo & portentosæ scriptorum opiniones. Sunt enim qui conditum velint à milite Tulli Hostilij, tertij Romanorum Regis, déque nomine ejus Hostiliam dictum: sed destructum posteà, iterumque mox instauratum, in memoriam Deæ Minervæ, corrupto nonnihil & mutilato vocabulo, Nerviam appellari cœpisse. primi autem Neronũ temporibus renovatum rursùs à quodam ejus Tribuno, cui Torno cognomen, ac de nomine sui illius instauratoris Tornacum denique nominatum. Alij rursùs pro indubitato tradunt, circa tempora Iulij Cæsaris Nerviam audivisse, fuisséque metropolim Nerviorum, populorum qui maximè feri inter Gallos tunc haberentur, quique ad flumen Sabin cum

Nomen.

TORNACVM
MIDI
Contre escarpes
OCCIDENT
ORIENT
SEPTEM
Scaldes flu
Portes et Batteries.
A. La porte du bruil.
B. Porte mortel et son bol.
C. Batterie detafin.
D. P. Maruis de son bol.
E. La tour de Maruis.
F. bol S. gregore.
G. Luquet ou tenue daux.
H. platte forme de S marc.
J. P de Valenciennes.
K. grand bateric des eng.
L. bol S Martin.
M. P S Martin.
N. La baterie a poix.
O. Caqueril.
P. Grosse tour blandin.
Q. bol S fontaine.
R. P S fontaine.
S. Les ares.
T. Les tours.
V. Bol du Chasteau.
Ponts dedans La Ville.
1 Pont Alard
2 Pont a pont
3 Pont tournu.
4 Pont de bois.
5 Pont du Chasteau.
6 Pont dedans le Chasteau
7 Pont de la Vieille porte.
Lieux principaux du coste S Brice
a S Brice
b S Jehan
c L'hospital de marui
d L'hospitat du Chasteau
e S. Nicolas
f Seurs des camp
g Les Croisiers
h S'amontion du Chas
Lieux principaux de la Ville.
A. L'abdije de S. Martin.
B. S Nicase.
C. S Marguerite.
D. S Catherine.
E. Nostre dame.
F. S quentin.
G. S pia.
H. S Pierre.
I. S Jaques.
K. S M. Magdelaine.
L. Les seurs de hault.
M. L'hospital de la plancque
N. Les grises seurs.
O. Les repentiers.
P. L'hopital S Jaques.
Q. L'abaija S. Marc.
R. Les Cordeliers.
S. L'hospital n. dame.
T. Les bguines.
V. Les augustins.
X. Le be froij.
Z. Maison de la Ville.

cum ipſomet Cæſare congreſſi, magno & Romanorum periculo, & ſuorum ſtrage, ita ſtrenuè & conſtanter pugnarunt, ut cùm Cæſari dederentur, è ſexcentis ad tres Senatores, ex hominum millibus ſexaginta, vix ad quingentos, qui arma ferre poſſent, ſeſe redactos eſſe dicerent. Petrus denique Appianus Tornacum interpretatur Ptolemæi *Baganum*. Sed quidquid ſcribant aut commententur, illud ſanè veriſſimum, de antiquis locorũ hujus terræ vocabulis, nihil veri aut certi adferri poſſe. idque non tantùm pænuriâ quadam ſcriptorum, ſed creberrimis quoque omnium rerum mutationibus, inde potiſſimùm ortis, quod paterent hęc loca & expoſita eſſent non diluvijs modò & inundationibus, verùm etiam bellis, & incurſionibus Barbarorum, Hunnorum puta & Vandalorum, Danorum, Gothorum, Normãnorum, & Germanorum, qui miſerrimè ſæpiùs ea depopulati ſunt, & extrema quæque perpeti coëgerunt. quare nec mirum cuiquam videri debet, quod tam denſa hic paſſim obſcuritas: ſed acquieſcendum potiùs ijs quæ adſunt, nec ſophiſticè nimis & curioſè in hæc talia inquirendum. Poſitum eſt opportuno admodùm loco Tornacum ad Scaldim, Situs.

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

& Orchiſâ quidem dumtaxat quatuor, Duaco verò octo circiter leucis abjungitur. opidum ſanè pulcherrimum, amplum, opulentum, potens, & contra hoſtiles incurſus munitiſſimum. arcem habet inſignem & firmam, amplas & commodas domos, templa, cœnobia, & id genus ſtructuras ad miraculum pulchras. Primaria cathedraliſque (ut vocant) ædes Divę Virgini ſacra eſt, condita & ampliſſimo cenſu dotata ab Chilperico Rege Frãcorum. celebravit in eâ anno Chriſti 1531, Carolus Quintus Imperator comitia Equitum aurei Velleris. Viget inſuper in hoc opido mercatura. vigent artes mechanicæ, & inprimis telarum, *ſajarumq́;* textrinæ. ita ut numerentur duo & ſeptuaginta variarum profeſſionum Collegia. Collegia artificum. Dedit hic populus Chriſto nomen anno jam tum ducẽteſimo nonageſimo, concionibus maximè operáq; Divorum Platonis & Chryſolij, qui temporibus Diocletiani & martyrio inibi coronati ſunt. Habet opidum longè latéq; diffuſum Epiſcopatũ, Epiſcopatus. ita canæ & reverendæ antiquitatis, ut primum Præſulem jactet Eleutherium, creatum à Papâ Felice tertio, circa annum Chriſti 494. Paruit inde Eccleſia Tornacenſis per ſexcentos & amplius annos Eccleſiæ Noviodunenſi in Picardiâ. ſed Eugenius tertius, intercedente Divo Bernardo, urbi cathedram tandem reſtituit, & Epiſcopum ei dedit Anſelmum, Divi Vincentij apud Laudunenſes in eadem Picardiâ Antiſtitem. Hodie præeſt Epiſcopatui Ioannes Vendevillius, Senator Conſilij Sanctioris, doctiſſimus legum doctor, & digniſſimus Præſul.

Direpta fuit hæc Civitas (ut miſſa nunc faciamus antiquiora) deſtructáque non ſemel per bella cum Gallis, Angliſqúe & Flandris geſta. Tornacenſium rerum epitome. etſi enim ad Flandriam propriè pertineret, populus tamen libertatis ſtudioſiſſimus, perpetuò ferè, ſed non ſine magno ſuo malo & noxâ, conatus eſt ecquid jugum poſſet excutere, mediuſqúe & neutri parti addictus vivere. unde alijs alijſqúe temporibus ſubjugarũt eam & crudeliter ſæpè lacerarunt ſingulæ illæ quas dixi nationes. Recepit, bello cum Gallis, Philippo ſecundo rege, & cum Flandriâ ſuâ conjunxit anno 1213, Comes Ferdinandus. Sed recuperarunt iterùm Galli, & aliquamdiu tenuerunt. quorum Rex Carolus ſextus, anno jamtum 1420, ea urbi conceſſit inſignia, quæ hucuſqúe in ſcuto oſtentat, caſtrum nempe ad modum turris, & tria ſupra idipſum lilia. Interjecto deinde ſat longo tempore, & ſecutis varijs rerum evẽtibus, quos prolixum ſit ſingillatim referre; obſeſſa eſt tandem anno 1513, ab Anglorum Rege Henrico. cui, quod numeroſo ſuccinctus eſſet exercitu, & tormentis jam undique opidum quateret, nec tentare vellẽt extremam belli fortunam opidani, poſt levem aliquam ſui defenſionem, capitibus & fortunis ſalvis, at depenſis tamen, ne diriperentur, centum millibus ducatorum, ſe & patriam dediderunt. Angli igitur urbe valido ſatis præſidio communitâ, etiam arcem illam munitiſſimam conſtruxerunt. Quoniam verò ob longinquam ejus ab imperio ſuo diſtantiam, comperiebantur, eam magno ſibi oneri eſſe & ſumtui, Gallis tandem, pace cum ijs factâ, & ingentem pecuniarum ſummam pacti, ex fœderis formulâ reddiderunt, anno 1518. Verùm Carolus

rolus V Imperator, misso ad urbem triennio post cum exercitu Henrico Nassovio, vi & armis eam subegit, cumqûe Flandriâ rursûs conjunxit, ita tamen ut distinctum maneret membrũ, audiretqûe ditio Tornacensis & Tornacesij,& in agros pagosqûe circumjectos retineret imperium. Constant autem Ordines hujus Provinciæ tribus membris, Antistitibus nempe, Nobilibus, & quatuor Magnis Iustitiarijs. Atque ita tandem factum, ut anno 1549, quemadmodum alibi passim per universam hanc Belgicam, sic Tornaci quoque susceptus & inauguratus sit in futurum terræ Dynastam Philippus Princeps, dato acceptóque vicissim juramento, cujus formulas hic subjiciam. primùm igitur Princeps Civitati juravit in hæc verba:

Ordines Tornacenses.

Ego Philippus Dei gratiâ Princeps Hispaniarum, utriusq; Siciliæ, Hierusalem, &c. Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, &c. Comes Habsburgi & Flandriæ, &c. Dominus Civitatis & Provinciæ Tornacensis, promitto & juro, quod in adventu meo & successione hujus Provinciæ, ero bonus & justus Dominus incolis Civitatis Tornacensis, & observabo, & observare faciam bene & fideliter omnia eorum privilegia, immunitates, leges, libertates, consuetudines & jura, quæ illis relicta sunt, cùm sub Serenissimi Parentis mei observandissimi potestatem deducti fuere, & quæ posteà illis concessa sunt, quatenus in eorum legitimâ sunt possessione, & omnia faciam quæ supremus fidelis Dominus, Comes Flandriæ, & Dominus Civitatis & Provinciæ Tornacensis facere tenetur. sic me Deus adjuvet & omnes Sancti ejus.

Sacramentũ a Principe Tornacensibus præstitum.

Gubernatores verò & Magistratus urbani, approbante populo universo Civitatis & Ditionis Tornacensis, Principi in hæc verba sollenniter juraverunt:

Nous les Prevosts, Iurez, Eschevins, Conseillers, & Officiers, manans & habitans de la ville de Tornai, tant en nostre nom, que pour & en nom de toute la Communauté d'icelle Ville, promettons & jurons au Tres-illustre Prince nostre futur droicturier & Souverain Seigneur, Philippe Prince d'Espagne, des deux Siciles, de Hierusalem, &c. Archiduc d'Austrice, Duc de Bourgoigne, &c. Comte de Habsbourg de Flandres, &c. Seigneur de Tornai & Tornaisis, &c. icy present, & a ses successeurs, de, apres, le deces de sa Majesté Imperiale nostre Souverain Seigneur & Prince naturel, que Dieu veuille conserver en longue vie & prosperité, luy estre bons & loyaux. que eviterons, osterons & esloignerons son dommage, avancerons son profit, & garderons, & aiderons a garder son heritage, sa Seigneurie & limites du pays de Tornai & Tornasis, selon nostre puissance & possibilité, & ferons tout ce que bons subjects sont tenuz de faire a leur droicturier & Souverain Seigneur & Prince naturel. ainsi nous veuille Dieu aider & tous ses Saincts.

Formula juramẽti Principi suo a Tornacensibus præstiti.

Mortania, magni aliàs nominis ad Scaldim in ditione Tornacesij civitas, diruta sæpè fuit per bella inter Gallos & Flandros gesta, sic ut pagi tandem conditionem formamque induerit, amplissimâ quidem arce conspicui, sed quam, capto nuper Tornaco, dirui jussit Carolus Quintus Imperator, relicto dumtaxat pago tribus circiter leucis urbe abjuncto. Toparcham agnoscit hic locus Philippum Grachtium, Dominum etiam Melsenæ, ac prænobilem sanè & virtutibus ornatissimum virum. sed videtur tandem cessisse Mortania Regi Catholico.

Mortania pagus.

In eadem ditione Tornacesij est & Fanum Divi Amandi, perinsignis equidem pagus, portis fossisque in opidi morem clausus, & ad Scaldim eumdem positus, eo adeò loci ubi Sabis id flumen influit, & quartâ ab urbe leucâ. Abbatiam habet, quæ, si opes & amplitudinem spectes, nulli Flandricorum cœnobiorum cedit. Abbas tam temporalis, ut vocant, quàm ecclesiasticus loci & amplissimi ejus territorij Dominus. Gubernat hodie ditionem Tornaci & Tornacesi per modum provisionis idem ille Dynasta Liquesius.

Fanũ D. Amandi pagus.

FLANDRIA IMPERIALIS.

TErtia Flandriæ pars, quæ Imperialis dicitur, eo quod supremam olim agnoverit Imperatorum potestatem, quàm exigua sanè est regio, Scaldi & Tenerâ fluvijs clausa, Brabantiæq; Ducatui confinalis. Audiebat hæc olim Bracantum, à Bracanto arce, dirutâ pridem à Comite Balduino Pio. Hodie dicitur

Limites.

Nomina.

Comi-

AELST
ALOSTVM Flandriæ & Imperialis Caput.
78

Comitatus Aloſtanus,ab urbe Aloſto,ditionis totius metropoli. Dicitur quoque Dominium. quia Flandria olim diviſa in partes tres,Comitatum,Dominium,Proprium. Comitatu videlicet dependente à ſceptro Franciæ: Dominio, à Sacroſancto Romano Imperio : Proprio verò nullam ſuperiorem poteſtatem agnoſcente, ſed Comiti ſuo jure optimo maximo ſubdito. Dominio,præter Comitatum Aloſtanum,adjunguntur quatuor illi pagi, aut potiùs unus pagus in quatuor regiones diviſus,quos vulgò **de vier Ambachten** vocant: regiuncula Waſia, & pagi quidam agrique trans Scaldim, Teutonicè **'tLandt van Overschelde.** Sed agamus hic paucis de antiquis illis & obſervatu digniſſimis ritibus, à Comitibus Flandriæ, in præſtando Imperatoribus Gallorumque Principibus fidelitatis juramento, uſurpari olim conſuetis. Cæſarem igitur Imperiali ſolio inſidentem,& ſtipatum undique regio quodam comitatu ,adibat pro modulo ſuo ſtipatus Comes, & quidem aperto capite, diſcinctus item, & altero genu in terram procumbens. ibi unus è Conſiliarijs,Imperatoris juſſu,Comitem adfabatur his verbis: Acceſſiſti huc tamquam cliens & Princeps Sacri Imperij,propter dominium tuum & ſtatum in Flandriâ,quem Imperio refers acceptum : promittis igitur, bonum te & fidelem futurum Sacræ Imperatoris Majeſtati, ac ſerviturum te illi adverſùs quoſcumque hoſtes,uſque ad mortem. Annuebat Comes, & promittebat, moxque humo ſeſe attollens, deoſculabatur Cæſari frontem. Similis planè ritus obſervatur cum Regibus Galliæ. Iam verò ad ſingularem hodierni hujus Provinciæ ſtatus, & rerum in eo viſendarum deſcriptionem pergamus.

Flandriæ vetus diviſio.

Fidelitatis Imperatori a Comitibus Flandriæ quondam præſtari ſolitæ ratio.

DESCRIPTIO
VRBIS ALOSTI.

Alostum, opportunè admodùm ſitam urbem, perlabitur fluvius Tenera. diſtat autem Teneræmundâ quidem duarum, Gandavo quinque, Bruxellis quatuor, Mechliniâ verò ſex leucarum intervallo. munitiſſimum ſanè & lautum opidum, frequentatum valdè ob celebrem illum & momentoſum mercatum lupi ſaliƈtarij,cujus in coquẽdo cereali Belgarum potu vel præcipuus uſus eſt. Nati hic Theodorus Martini, vir doctrinâ clariſſimus,publicus Academię Lovanienſis Profeſſor. Cornelius Scribonius Grapheus,eruditus inprimis vir,& jam ſæpiùs nobis laudatus. Nicolaus denique Stopius,magni in litteris nominis,nec incelebris ſcriptor.

Situs.

Viri illuſtres.

Additamentum. [*Vtuntur ijſdem privilegijs Aloſtani cum quatuor Membris Flandriæ,& quocumq; in totâ Provinciâ viſum eſt, liberè commigrant.*]

Continetur hoc Comitatu Ninovia,opidum minimè contemnendum, & Aloſto duabus dumtaxat leucis abjunctum, diſtinctáque ab eo juriſdictione conſpicuum. Continentur prætereà centum & ſeptuaginta pagi. ita ut limites ejus porrigantur uſque ad muros Gandenſes,muros Aldenardenſes, & ſi leucæ unius intervallum exceperis,etiam Teneræmundanos. Præter hæc adjunguntur illi (ut diximus) regiuncula Waſia,bonis aliquot pagis inſeſſa,& quatuor illi Ambacti, ſive totidem opida,unum muris & mœnibus clauſum,cætera ijs carentia, ſita non procul Gandavo,in anguſto quopiam territorio,mari ad ſeptemtrionem contermino.

Nienovia opidum.

Supereminet cætera Hulſtum,opidum ſanequàm tolerabile,Rupelmundâ quatuor leucis diſſitum.

Hulſtum opidum.

Sequitur inde Axella, quæ, etſi haud undique muris clauſa, mediocris tamen, nec adſpernanda prorſùs urbecula, Hulſto non niſi ſeſquileucâ, Gandâ verò quatuor leucis abjuncta.

Axella.

Bochoutū. Tertio loco Bochoutum eſt, quod Axellâ duabus leucis abjungitur.

Aſſeneda. Quartum denique locum tuebitur Aſſeneda, duabus itidem leucis ab Axellâ disjuncta. Parent autem his quatuor locis varij pagi, & purgatur in ijs, ob maris propinquitatem, Zelandorum exemplo, adfatim ſalis.

Principatus Steenhuſanus & Gaverenus. Continentur denique Comitatu Aloſtano duo Principatus, Steenhuſanus & Gaverenus. & Steenhuſa quidem, inſignis pagus, peculiarem agnoſcit Principem: Gavera verò, pagus longè ampliſſimus, & prænobili arce conſpicuus, primum occupat locum inter titulos Comitis Egmondani. Sunt deinde & variæ Dynaſtiæ: qualis præſertim Likercana, & Sottegemia. Quæ omnia luculentum ſanè Comitatum conſtituunt. quem imperio ſuo, Henrico tertio Imperatore, ſubjecit fortiſſimus Princeps Balduinus Pius. Hodie magnus Prætor, ſeu Gubernator Aloſtanus, eſt Dynaſta Billæus.

Proprium. PROPRIUM continet Teneræmundam, Gerardo-mōtium, & Bornhemium, unà cum aliquot pagis. prout infrà latiùs explicabimus.

Teneræmunda. Teneræmunda nomen habet à fluvio Tenerâ, Belgis **Dence**/ & vocabulo **mond**/ Latinis os denotante: ſita eſt enim ad ipſum os, ſive oſtium ejus fluminis, & quà Scaldim id influit. Diſtat Gandavo, Bruxellâ, Mechliniâ, pari quinque leucarum & prægrandium quidem, intervallo, Antuerpiâ verò leucâ vel circiter ampliùs. Opidum ſitu & arte munitiſſimum, quod & aliæ quædam dotes conditioneſq; commendant, ac momentoſum inprimis & ſic ſatis etiam opulentum efficiunt. Fiunt hic magnâ copiâ panni illi goſſypini, quos fuſtaneos vulgò vocant, & celebratur omni hebdomade magno concurſu mercatus lini. quali etiam gaudet Fanum Divi Nicolai, perinſignis pagus regiunculæ Waſiæ, Teneræmundâ non procul diſſitus. Quemadmodùm & pleráque non tantùm Flandriæ, ſed totius propemodùm Belgicæ opida, & alicujus momenti loca (quod & toto paſſim terrarum orbe receptum eſt) veteri quodam inſtituto & privilegio, vel generali omnium rerum mercium que, vel peculiari hujus illiuſve ſpeciei mercatu & anniverſarijs hebdomadarijſque nundinis gaudent. quod ipſum in maximam ſanè tam publicè quàm privatim utilitatem redundare, nemo eſt qui non videat. Natus hic Ioannes de Teneræmundâ, inſtituti Carthuſianorum, Religioſus planè doctiſſimus, ut ex editis viri ſcriptis conſtat. Teneræmunda unà cum territorio circumjecto peculiaris atque diſtincta eſt ditio, quæ Dominio Principum Flandriæ, matrimonij jure accrevit, ævo Guidonis Dampetræ. unde avulſam deinde per aliam neſcio quam affinitatem, Flandriæ rurſùs univit Ludovicus Malanus, ductâ in uxorem Margaretâ Brabātinâ. Gubernat Teneræmundam hoc tempore vir illuſtris Ioannes de Rivas.

Fanum Divi Nicolai pagus.

Gerardo-montium. Gerardo-montium Flandri vocant **Geertſberghe**/ Galli corruptè *Crandmont.* ſitum eſt ad eumdem Teneram, & Aldenardâ dumtaxat tribus, Teneræmundâ verò quinque leucis abjunctum, perexiguum quidem, ſed amœnum valdè opidulum, conditum à Balduino Montenſi Comite Flandriæ, anno 1068, quo tempore ſuperârat (ut volunt) Illuſtrem quemdam Dynaſtam Gerardum, cui opidum recèns conditum & cum ditione ſuâ conjunctum voluit eſſe cognomine. Gerardomontenſis fuit Marcus Nævianus, vir inſigniter doctus, & complurium operum ſcriptor.

Bornhemiū. Bornhemium perinſignis & amplus pagus eſt, arce & juriſdictione in pagos aliquot circumjectos; itemque in territorium illud, quod Bornhemienſe appellant, ſpectabilis.

Rupelmunda. Rupelmunda nomen ſumit à flumine Rupelâ, quod ex adverſo in Scaldim aquas ſuas exonerat, ad quem Scaldim & lævam ejus ripam ipſe locus eſt poſitus, & Antuerpiâ tribus circiter leucis abjunctus. Eſt autem Rupelmunda miræ antiquitatis arx. cujus, ut momentoſæ olim & inſignis rei, crebra valdè in Flandrorum annalibus mentio. Sed ab aliquot ſæculis retrò, archivo magis autographorum Flandriæ terræ privilegiorum, & quorumdam qui Principis juſſu in vinculis detinentur cuſtodiâ, quàm alio ullo nomine celebratur. Arci adjacet pulcher & amplus pagus, ubi natus Gerardus Mercator, magnus Coſmographus, ut apparet ex varijs viri ſcriptis, orbi ab ipſo publicatis, & in lucem emiſſis. filius illi Bartholomæus,

Gerardus Mercator.

per-

peregregius adolescens, & scriptis clarus. Solum Imperialis Flandriæ sanequàm præstantissimum,& cùm fructuum omne genus & frugum, tum rubiæ maximè feracissimum.

Flandri in genere comes admodùm & civiles. acres item, & ad honestas omnes ac viro dignas tam pacis quàm belli artes idonei. strenui insuper mercatores, nec laboriosi minùs quàm ingeniosi pænè innumerabilium rerum artifices. Utuntur passim, si Gallicanam excipias, ubi Gallicus sermo in usu est, linguâ Teutonicâ, sed exculti deinde & scholarum disciplinâ, & assiduis exterorum commercijs, etiam gallicè omnes discunt. adde quod liberos magnâ ex parte inde à puero ferè amandent in Flandriam Gallicanam, imò in ipsam Galliam, ubi unà cum artibus opificijsque etiam linguam illam addiscant. quę propterea omni hominum generi planè familiaris. eo magis quod naturâ ad gallicismum proclives, nullo negotio eum imbibunt. Venerunt isti ad cognitionem sanctæ nostræ & salutaris fidei prædicationibus Divi Eligij, Episcopi Noviodunensis, qui Dagoberti Francorum Regis jussu annuntiare primùm eam incepit in loco olim dicto **Brug-stock**/ ubi & templum videtur condidisse Sanctissimo Salvatori sacrũm, anno jamtum sexcentesimo quarto. Secutus est eum Gandavi Divus Amandus. atque ita paullatim sparsa est per universum hunc tractum religio Christiana.

Flandrorum indoles.

Lingua.

Conversio ad Christianam fidem.

Primus hujus Provinciæ Princeps, inter eos quidem qui nomen & titulum ejus gesserint, ut è nonnullis scriptoribus, & antiquis quibusdam monumentis constat, Lidericus Harlebecanus fuit. cui ob raras virtutes, & egregia multa fidáque officia, sibi & reipublicæ Christianæ præstita, eam anno salutis 792, titulo *Principis Flandriarum* attribuit Carolus Magnus. Erat autem tunc temporis regio admodùm inops, & in quâ vix aliud invenisses quàm paludes & saltus. unde & Lidericus ille ultrò & jocabundus adsumsit vocabulum *Forestarij*, id est, saltuum nemorumque custodis. quem titulum tamen successores honorificum sibi ducentes, retinuerunt, ac diutissimè usi sunt. neque desunt qui scribant, extitisse ante hunc ipsum Lidericum & alium quemdam Flandriæ Saltuarium, qui Brugis anno 621, condiderit templum Divi Donatiani. Liderico successit Engeranus. Engerano Andakerus, qui (ut tradit Massæus) mœnibus clausit Gandavum, jactis inibi templi Divi Ioannis, quod suprà descripsimus, fundamẽtis. Atque hi quidem primi fuerunt Flandrorum Principes. quos alij Comitum titulo usos, alij verò Custodes tãtùm, Præfectos, & Vicarios Galliæ Regũ fuisse contendunt. Post *Forestarios* verò istos, vel Saltuarios, numerantur triginta & duo legitimi hujus Provincię Comites, concensitis quatuor Comitissis, veris justisq; terræ hæredibus. Inter Comites autem, si historias fortè evolvas, paucos invenies, qui non fuerint magni & quantivis pretij Principes. ita quidem ut in gravissimis illis, modò cum Gallis Anglisvé, modò cum Superioribus Germanis, & vicinioribus aliquot populis, interdũ verò & cum suisipsorum subditis, nullo non tempore gestis bellis, non hostibus tantùm & fortunæ fortissimè responsaverint, sed egregiam quoque virtutem suam, & maximam pereximiæ hujus terræ potentiam toti orbi terrarum approbaverint: nec conservaverint modò acceptam ditionem, sed magnopere etiam auxerint. & quod magis mirere, obtinuit, partim conjugij jure, partim merâ virtute, ipsorum sanguis universæ istius Belgicæ Principatum: potitusque est ante paucos annos Regno Hispanię, & tot alijs illis Regnis, Imperijs, Dynastijs, atque Provincijs, quot possederunt olim & hactenùs possident Serenissimi Principes Domus Austriacę, oriundi ex illustrissimâ illâ Flãdriæ Principum stirpe. Inter Comitum autem illustrissimos maximéque eximios, & qui patriam supra cęteros illustraverint auxerintq; numerantur potissimùm isti: Balduinus Arduennensis, cognomento Brachioferreus: is quem asserunt quęsivisse sibi, vel magnopere saltim auxisse hanc ditionem, & supremas dignitates titulosque obtinuisse, Princeps pace bellóque clarissimus, obijt anno 879.

Primi Flandrorum Dynastæ.

Numerus Comitum Flandriæ.

Illustriores aliquot Flandriæ Comites.

Balduinus Barbatus, justitię simul & litterarum studio clarus Princeps, nobilitatem, ut volunt, in Flandriâ omnium primus constituit, justitię sacra reformavit, homines doctos & virtutibus celebres passim invexit. mortuus anno 1036.

Balduinus, cui ab optimis moribus nomen Pij est inditum, & qui Insulis natus, Latinè scribentibus *Insulanus* dicitur, ditioni adjecit Comitatum Alostanum & quatuor illos Ambactos. In matrimonio habuit filiam Regis Roberti, Herici primi Galliæ Regis sororem. qui imminente jam fato, hunc sororium suum, notæ integritatis, justitiæ & prudentiæ virum, testamento instituit filij sui Philippi, immaturæ adhuc ætatis pueri, curatorem, adeóque Protectorem amplissimi ejus Regni. quod factum anno 1061. Suppeditavit idem Balduinus magna navium copiarumque & pecuniarum subsidia genero suo Guiljelmo Duci Normanniæ, in debellandâ, & Haroldo, injusto coronæ usurpatori, eripiendâ Britanniâ. cujus tantæ victoriæ prę̨mium retulit annuam trecentarum marcarum argenti pensionem, Flandris ab eo Regno in perpetuum persolvendam. etsi pactum illud non diu à posteris observatum. obijt iste Balduinus anno 1067.

Robertus, cognomēto Hierosolymitanus: is qui ob inclyta sua & heroica prorsùs facinora in Bithyniâ Syriáque adversùs infideles patrata, ab universo Christianorum exercitu salutari meruit *Filius Divi Georgij*: quique ab Imperatoribus omnium primùm designatus fuit Protector Cameracensis: obijt anno 1111.

Balduinus, cognomento *Securis*, Princeps bello clarissimus, tam severè administravit justitiam, ut, præter primum illud cognomen, etiam dictus fuerit ejus virtutis parens. obijt anno 1119.

Theodorus Elsatius, magno suorum comitatu instructus, Hierosolymam, infidelibus inibi debellandis, quater profectus est, ac magnum idemtidem nomen lucratus, ad suos reversus. uxorem habuit Sibyllam, Fulconis Hierosolymæ Regis filiam, præstantissimam sanè mulierem. obijt anno 1169.

Philippus Elsatius, qui ob raras virtutes Magni cognomento affectus est, tam familiaris, tamque intimus fuit Ludovico Galliæ Regi, ejus nominis septimo, ut nihil ferè is ageret, nisi de hujus nostri consilio. hic è sacro fonte suscepit Regis filium, cui à se fecit nomen. atque is posteà fuit Philippus Rex, cognomento Augustus. cui, patre jam mortuo, conjugem noster dedit Isabellam cognatam. sed orto post (ut sunt lubricæ admodùm & funestæ Principum res) super Veromandorum Comitatu, gravi inter eos dissidio, ad arma & manus etiam ventum est. at transactum tamē postpaullò cum maximo nostri bono, & in gratiam reditum. Comes, otij impatiens, in Syriam se, & sacram inibi expeditionem contulit. ubi mira illum virtutis specimina edidisse, inter alia verò post insignem ab hoste partā victoriam, insignia etiam illa, quibus hodiéque utuntur successores Flandrię Comites, retulisse, sacri belli scriptores commemorant. Inde in patriam rediens, & Lusitaniam fortè perviàm lustrans, uxore jampridem mortuâ, secundis nuptijs duxit, & in Flandriam secum vexit Machthildim viduam Regni illius Reginam, raræ (ut narrant) formæ & pulchritudinis fœminam. Tandem verò unà cum dicto Philippo Augusto & Richardo Anglorum Rege, in Syriam rursùs & sacrum bellum delatus, jamque multis victorijs inclytus, Ptolemaide, anno Christi 1190, vel ut alij scribunt 1191. rebus humanis exemtus est.

Balduinus, felicis ejus nomenclaturæ octavus, post diutina satis in Oriente cum infidelibus bella, captâ tandem à nostris Constantinopoli (magno sanè istorum honore, siquis rem attentè consideret) salutatus inauguratusque est Imperator Byzantinus, anno Christi 1204, ei verò intra annum defuncto surrogatus Henricus frater.

Ultimum inter veteres Comites faciemus Ludovicum Malanum, Ludovici Nivernienfis Flandriæ Comitis filium. qui & sanguine & virtutibus gloriosus, ductâ uxore Margaretâ, Ioannis tertij Brabantiæ Ducis filiâ, & Ducatum illum & ditiones ei annexas (prout suprà in descriptione Brabantiæ fusiùs explicavimus) cum Flandriæ Comitatu conjunxit. mortuus anno 1383.

Successerunt posteà ex eadem stirpe & sanguine oriundi strenuissimi Duces Burgundiæ. & post eos, Imperatores Regesque domus Austriacæ. quorum Carolus Quintus, Imperator Maximus (eo enim honorifico titulo est affectus à Paullo tertio Pontifice Maximo) terram istam perpetuo quodam favore prosecutus

variè ampliavit: restituto ei inprimis Tornaco, ipsâque à jure omni & potestate Gallorum atque Imperij penitùs liberatâ. Obijt tantus Princeps in Hispaniâ anno salutis 1558. Exequiæ Regio prorsùs & Imperatorio apparatu celebratæ sunt Vallisoleti in æde Divi Benedicti, à Principe viduâ Lusitaniæ, ejus filiâ, Hispaniarum gubernatrice. quæ Cæsarei tumuli, Regijs undique & Imperatorijs imaginibus symbolisque exornati, frontispicio inscribendum curavit gloriosissimum istud Epitaphium. sed sciendum priùs, depositum aliquot annos fuisse defuncti corpus apud Cœnobium Iusti, juxta Placentiam: atque inde unà cum medicato corpore patris sui Philippi Regis, anno 1506, itidem in Hispaniâ mortui, Escurialem translatum, locum in cujus viciniâ, filius ejus Philippus Rex condidit erexitque Cœnobium instituti Divi Hieronymi: quod in magnæ illius victoriæ (quâ potitus nuper adversùs Gallos, Henrico secundo Rege, ad Fanum Divi Quintini, idque die Divo Laurentio sacro) in victoriæ dico tantæ memoriam, gloriosi illius Martyris nomine insignivit. cœnobium certè, quod ædificia quidem & ornamenta, adeóque magnitudinem omnem & regium planè splendorem attinet, ita magnificum prorsùs & sumtuosum, ut si intra decennium porrò ex Regiâ destinatione absolvitur, & erogentur pro ratâ parte in fabricam decem auri milliones, numerandum meritò fuerit inter orbis miracula. Celebratæ prætereà sunt ejusdem Imperatoris, necnon Angliæ & Hungariæ Reginarum exequiæ, cùm in alijs Belgicæ urbibus, tum præsertim Bruxellæ, illoipso Philippo Rege præsente, & magnâ tum aulæ, tum urbis totius pompâ. Quin & per totam, quàm latè diffusa est Christianam Rempublicam, prout solet ferè in funere Maximorum Principum, veneranda prorsùs & regia Imperatori facta sunt justa, habitæque in laudem ejus orationes, & id genus sollennia. Epitaphium autem quod dixi ecce istud:

Caroli V Imperatoris exequiæ.

Cœnobium D. Laurentij in Escuriali.

D. O. M. S.

D. CAROLO V IMP. CÆS. AUG. MAX. INDICO, TURC. AFRIC. GERM. HISPANIÆ, SICILIÆ, ET INDIARUM REGI, P. P. PRINCIPI POTENTISS. ET INVICTISS. SACRI IMPERII LIBERATORI, FUNDATORI QUIETIS, CHRISTIANÆ RELIG. ACERRIMO PROPUGNATORI, IUSTITIA, ANIMI MAGNITUDINE, PRUDENTIA, RELIGIONE, CLEMENTIA, PATIENTIA, ALIISQUE INSIGNIBUS VIRTUTIBUS LONGE ORNATISS. QUI POST INGENTES UBIQUE TERRARUM PARTAS VICTORIAS, ET CLARISSIMOS DE GALLO, TURCA, AFRIS, ITALIS, GERMANIS, ACTOS TRIUMPHOS, TAM MULTIS INDIÆ PROVINCIIS, ET INSULIS ETIAM PRISCIS INCOGNITIS, PER LEGATOS MAGNO REIP. CHRISTIANÆ ORNAMENTO INVENTIS, ATQVE LVSTRATIS. DENIQVE POST FOELICITER ADMINISTRATAM ET PRVDENTER CONSTITUTAM REMP. PHILIPPO FILIO TOT AMPLISSIMIS HISPAN. REGNIS, FLANDRIÆ, ET ALIIS

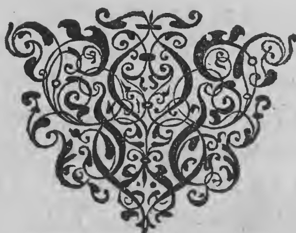
Caroli Quinti epitaphiū.

PRO-

PROVINCIIS INAUGURATO, RELIGIONE DUCTUS EX FLANDRIA IN HISPANIAM TRAIECIT, SEQUE IN IUSTUM HIERONYMIANI ORDINIS COENOBIUM, ÆDIBUS ILLIC IUSSU EIUS CONSTRUCTIS, RECEPIT, UBI RELIQUUM VITÆ, QUOD VIX BIENNIUM FUIT, TRANQUILLISSIME EGIT, ET SANCTISSIME OBIIT XI CAL. OCTOB. M. D. LVIII. IOANNA LUSITANIÆ PRINCEPS HISPANIARUM GUBERNATRIX, PATRI OPT. ET MAX. P. VIX. ANN. LVIII. MEN. VI. DI. XXVII. IMPERAVIT ANN. XL. REGNAVIT ANN. XLIII.

Teutonica ſimul & Imperialis Flandria gubernatur hoc tempore à Principe Gavereno Comite Egmondano, qui Artheſiæ quoque Præfectus eſt: Gallicanam gubernat (ut diximus) Dynaſta Currerius. quo utróque defuncto, & inſecutis poſteà bellis civilibus, deſtituitur iſta Provincia peculiari Gubernatore. cujus vices propterea ſupplet generalis Belgicæ terræ Legatus, donec aliter ſtatuat Rex. Atque hæc eſt in ſummâ deſcriptio Flandriæ. quæ habetur ab omnibus pro ampliſſimo potentiſſimóque totius orbis Chriſtiani Comitatu. quem locum, & inter Regna, illud Galliarum, & inter Ducatus, Mediolanenſis ditio non injuriâ ſibi vindicat. Sed pergamus ad alia.

DE-

Artois
ATREBATUM REGIONIS VERA DESCRIPTIO
OCEANI BRITANNICI PARS.
Septentrio.
FLAN DRIÆ PARS
Occidens
Oriens
Meridies PARS
PICARDIÆ
HANNONIÆ Pars
BOULLENOIS
PONTHIEU
VIMEUX
COMTE DE
GUINES COM
Comte de S. Paul
Pais de la Loeue
Pais de Bredenarde
Boulogne
Estaples
Montreuil
Hesdin
Abbeuille
Amiens
Dourlens
Arras
Bethune
Lille
Douay
Cambray
Armentiers
S. Omer
Ayre
Lens
Bappames
Scala milliarium
1 2 3 4 5 6
Iohannes a Doetechum iunior fecit

DESCRIPTIO ARTHESIAE.

RTHESIA magnâ ex parte complectitur ejus gentis tractum, quam Cæsar in Commentarijs Atrebates appellat, ab Atrebato, & ipsius & nostro ævo, tractus ejusdẽ metropoli, quam Galli quidem vulgò *Arras*, Itali autem *Arazzo*, Flandri denique **Atrecht** appellant. Hæc regio terminos variè olim mutavit, & pro varijs illis ac reciprocis inter Galliam & hãc Belgicam motibus, modò latior ampliorque modò contractior iterum atque angustior facta est. quæ omnia sicut prolixitate suâ multùm fastidij, ita parùm utilitatis lectori adferrent. quare sufficit si dicamus, Arthesiam hodie terminari, à Septemtrione quidem Lisâ flumine, & Fossâ (quam vocant) Novâ, quæ à Flandriâ eam dividunt: à meridie verò versùs Dorlanum cum Picardiâ; ab ortu cum Flandriâ Gallicanâ & ditione Cameracensi conjungi: ab occasu denique versùs Monstrolium Picardiæ rursùs adfinem esse. regionem equidem peramœnam & præstantissimam; ut quæ cœlum experiatur admodùm clemens & temperatum; solum verò habeat omnium ferum, si vinum tantùm exceperis, feracissimum. nascitur autem defectus iste vini, ex incuriâ magis & negligentiâ incolarum: tum quod regio Galliæ tam vicina & bellorum periculis nimis exposita: quàm è cœli solivé ipsius inclementiâ. gignit in primis laudatissimum genus tritici, idque eâ luxurie, ut quàm copiosissimè illud extra ipsam Provinciam evehatur: & cùm bonæ Teutonicæ Flandriæ parti, tum Brabantiæ quoque, ac nominatim Antuerpiæ (ubi exteri ferè triticeo, non autem cibario illo & secalicio pane utuntur) adfatim submittatur. quin Mechlinia quoque compertâ itineris Duaceni opportunitate, triticum istud Arthesinum aquâ illinc idemtidem petit, & in civium usus insumit. Faciunt insuper isti homines tam laudabile genus panis, ut in opida is & pagos circumvicinos magnâ in dies copiâ distrahatur. Numerantur in hac Arthesiâ duodecim Opida muris clausa, concensito ijs Rentæjo, arcis magis quàm opidi nomen tuente. Pagi sunt octingenti quinquaginta & quatuor. inter quos etsi per nuperæ isthæc bella desolati complures & miserè mutilati: bona tamen indigenis spes est, fore, ut per diuturnam hanc pacem, Deo humanam industriam adjuvante, omnes (ut fieri solet) in pristinum statum redintegrentur. Intereà lachrimosum sanè & triste spectaculum est, videre non hujus tantùm Provinciæ, sed & Galliæ confinalis limites ita miserè devastatos, nec tam multos dumtaxat ferro & flammâ eversos pagos, sed & integras regiones, easque insigniter fertiles, à plebe & omni hominum cultu derelictas. & quid amplius? videre miserrimas illas gentes dispersas, fugatas, occisas, & qui superant, in perpetuo luctu & querimonijs. unde porrò nascuntur inter utramque nationem, foventurque implacabilia quædam & perpetua odia: in magnam profectò eorum, qui suapte culpâ tam atrocium irreparabiliumque malorum auctores sunt, ignominiam, & gravissimum animæ detrimentum. Continentur Arthesiæ finibus novem *Castellaniæ*, item Abbatiæ complures, Cœnobia, aliáque id genus Collegia. Opidorum primaria Atrebatum, Fanum Divi Audomari, Betuna, Aria, Bapalma: reliqua verò Hesdinum, Rentæjum, Fanum Sancti Pauli, Perna, Lilertium, Bassæa, & Lendium. Sunt deinde opida pridem diruta Taravanna & vetus Hesdinum. Ordines hujus Provinciæ quatuor membris constant, Antistitibus nempe, Capitulis, Nobilibus, & primarijs Urbibus. Accedamus verò ad singularem eorumdem opidorum, & primò quidem Atrebati descriptionem.

Nomen. Fines. Solum. Opida. Pagi. Opidorum catalogus. Ordines Arthesiæ.

DE-

DESCRIPTIO ATREBATI.

Situs.

TREBATUM teli dumtaxat jactu abest à ripâ Scarpæ, fluminis suprà nobis descripti. Duaco abjungitur sex, Dorlano octo, Cameraco novem, Ambiano denique quatuordecim, sed minorum, leucarum intervallo. opidum vasti ambitus: sed quod in duas deinde partes, quarum altera, *la Cité*, altera verò *la Ville* dicitur, intermedio quodam muro distinguitur. quem murum tamen maturo consilio, ad majorem utriusque partis securitatem, nullâ interim factâ jurisdictionis mutatione, posteà demoliti sunt. & Civitas quidem non ita ampla, sed pulchra tamen, amœna, & propugnaculis communita. in eâ pulcherrimum illud templum cathedrale, Divæ Virgini dedicatum, ubi insignis Theologicorum voluminum manu exaratorum bibliotheca. primus hujus Ecclesiæ Præsul Divus Vedastus fuit, institutus à Sancto Remigio Archiepiscopo Rhemensi, anno jamtum 531, sed unita deinde est Atrebatensis Ecclesia cum Cameracensi, & duo illi Episcopatus in unum conflati. ita ut eminenti illa dignitate diutiuscule civitas ista caruerit. Sed cùm stetissent posteà Cameracenses à partibus Imperatoris Henrici Quarti, Sanctæ Romanæ Ecclesię perduellis, Urbanus secundus, vindicando ex parte & puniendo huic delicto, civitatem Atrebatensem in Episcopalem pristinam dignitatem restituit, & Episcopum ei dedit Lambertum Archidiaconum Morinensem, circa annum salutis nonagesimum quintum supra millesimum. Hoc tempore Præsulem habet Antonium Perrenotum, posteà Cardinalem Granvellanum, virum summæ olim apud Carolum Quintum Imperatorem dignitatis, nec minori hodie, maximè quod ad Belgicæ spectat res, apud Regem Philippum loco: tum virtutibus quoque alijsque rarissimis dotibus toto orbe terrarum illustrem. qui, dum operi isti summam manum imponerem, Episcopatu se abdicans, locum dedit Francisco Richardoto Burgundo, docto & venerando Antistiti, ac dignissimè sanè dignitatem illam administranti. cujus nepos Ioannes Richardotus, Dominus de Barli, Regi hodie à consilijs Status & Sanctioribus, vir est rarâ quadam doctrinâ prudentiâque, tum experientiâ quoque & mirâ in expediendis rebus politicis acrimoniâ. Richardoto Antistite nuper defuncto, ascendit ad eum gradum, ob raras suas virtutes & probitatem, Guiljelmus Moulartius. Est autem Episcopus Atrebatensis & politicus simul & ecclesiasticus Dominus civitatis, cui non jura minùs & leges, quàm Magistratus attribuit; superiorem tamen agnoscens Arthesię Comitem, penès quem est ipsius electio, sicuti confirmatio penès Romanum Pontificem. Gaudet Episcopatus hic annuo quatuor, quinque, vel & sex millium scutatorum censu, pro uberiore videlicet vel contractiore proventu grani. Adservatur in dictâ æde Beatæ Virginis magnâ inprimis religione, & miris gemmarum divitijs involutum, ceu dignissimum quoddam cimelium, certum genus mannæ, lanæ propemodùm speciem referentis; quam pluisse in hac regione suo ipsius ævo in epistolis narrat Divus Hieronymus. ea populo magnâ sollennitate palàm exhibetur spectanda, maximè cùm post longas siccitates pluviam arva siticulosa desiderant. In opido item seu villâ Atrebatensi, & sacello, minori foro, non aliâ fini, superstructo religiosè admodùm custoditur, ceu sacrum quoddam Palladium, candela quædam, cœlitùs olim uti narrant, delapsa. Sed pergamus deinceps ad ipsam villam, id est alteram Atrebati partem, amplam sanè, & cùm situ, tum opere, muris scilicet, propugnaculis, ac latis profundisque fossis, etsi aquæ tamen expertibus, usque eò munitam, ut non nisi diutina aliquâ obsidione frangi & expugnari posse credatur. Vias habet admodùm latas: forum spatiosissimum & eximiè

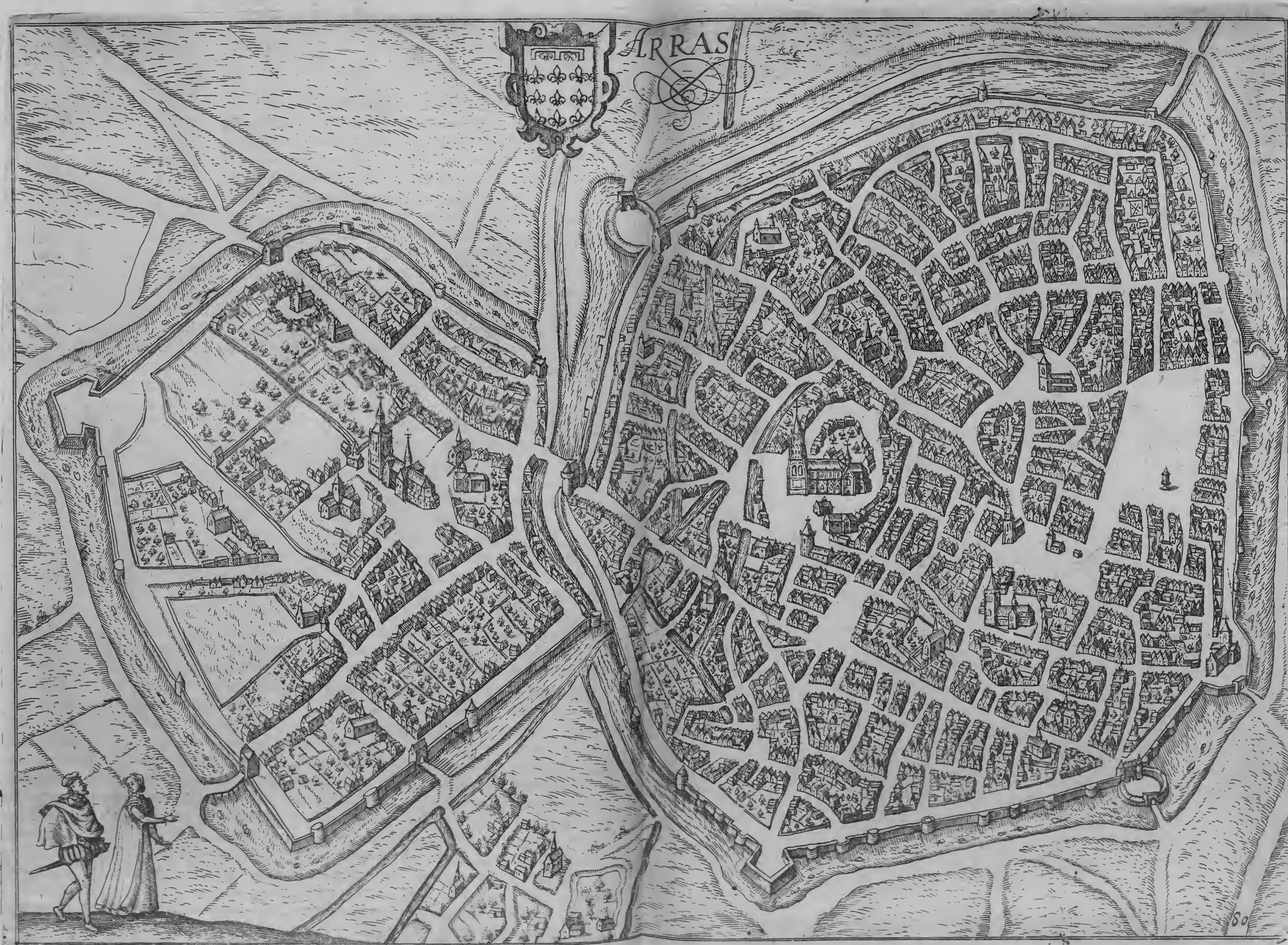
Divisio in Civitatem & Villam.

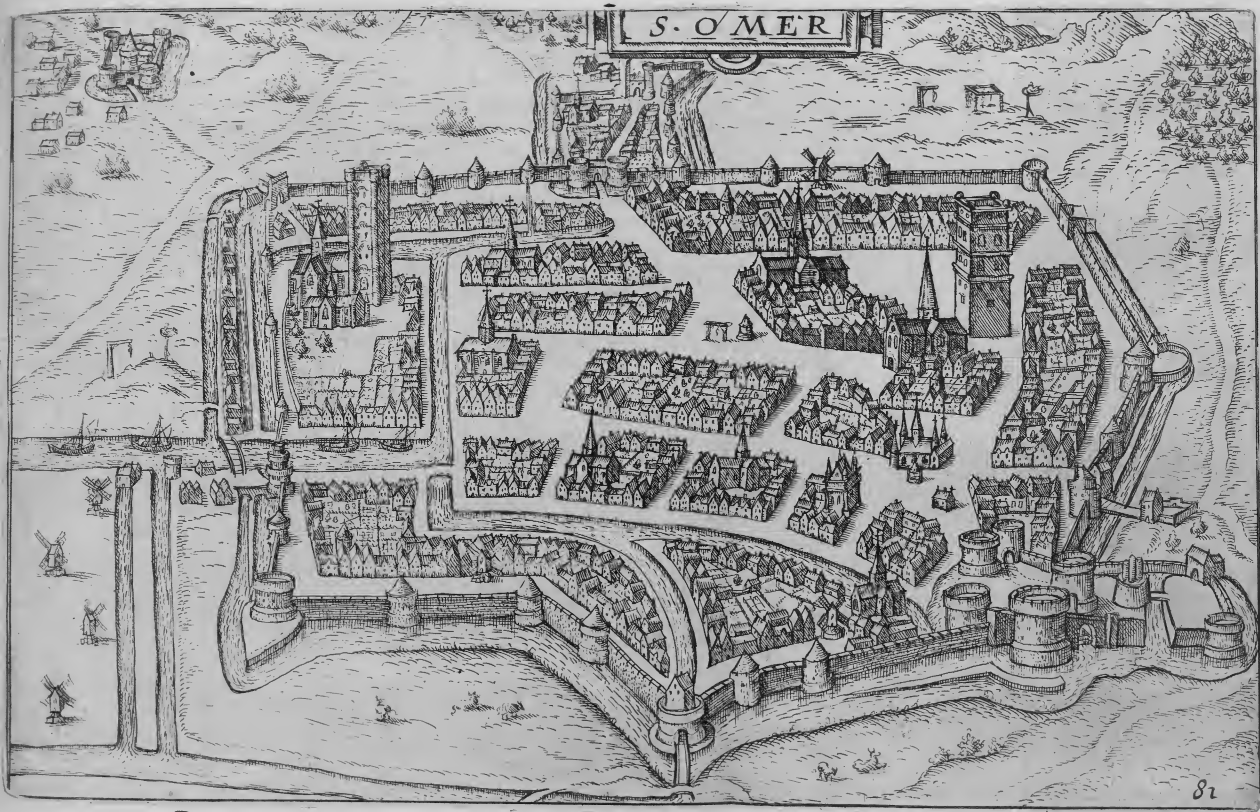
Civitas, & in ea Episcopatus.

A. Perrenotus Card. Granvellanus.

I. Richardotus.

Villa.

ARRAS
80

S·OMER
82

eximiè pulchrum. Habet item ampliſſimam illam & opulentiſſimam Abbatiam Divi Vedaſti, quâ non alia, niſi fallor, in univerſo hoc Belgio ditior: puta cujus annui reditus vicena ferè millia ſcutatorum excedant. Præerat huic Cœnobio vir Illuſtris Rogerius Montmorencius, frater Comitis Hornani: cui nuper ob raras dotes ſuffectus eſt Ioannes Saracenus, civis Atrebatenſis, reverendus in primis & clariſſimus Præſul. Habet denique Atrebatum & alia quædam ſpectanda templorum ædificia, & percommodas civium domos, quarum ſingulis ſua ſunt hypogæa pavimentata, & inſolita quadam profunditate conſpicua. quæ conſilio quidem ita ampla ſeſe & luculenta feciſſe prædicant, ut poſtulante temporibus belli neceſſitate, ſe cum omni familiâ actutum in ea recipiant, & à tormentorum hoſtilium ictu immunes, extrema quæque priuſquàm ſe dedant, quàm fortiſſimè tolerēt. Oriundus hinc bellicoſiſſimus ille & fortiſſimus Comius, quem in Commentarijs ſuis tantopere celebrat Cæſar. item magnus ille Franciſcus Balduinus, Iuriſconſultus excellens, & complurium in utróque jure voluminum ſcriptor. Hodie inter viros illuſtres Atrebatenſes numerantur Chriſtophorus Aſſonvillius, Dominus Altovillæ, Conſiliarius Status & Conſilij Sanctioris, vir inſigniter doctus & longo rerum uſu experientiſſimus, ſic ut per turbas iſtas & motus civiles utiliſſimam ſæpè Regi navârit operam, & conſtanter ei adhæſerit. prout conſtat ex aliorum hiſtorijs, & nominatim ex noſtris commentarijs. Nicolaus Bornius, Electus Artheſię, rarę cujuſdam eruditionis vir, Orator & Poëta cultiſſimus, tum inſignis quoque & gravis hiſtoricus. Carolus Cluſius, vir utráque linguâ doctiſſimus, & in cognitione ſimplicium planè ſingularis, ut qui eruditioni peregrinationem conjunxerit, & luſtrarit jam olim, nec luſtrare in dies deſinat varios mundi tractus, ubi non ipſas dumtaxat res, verùm cœli quoque & ſoli in quo gignuntur qualitates indolemque examinet, & exactiùs inde pleniuſque illas deſcribat. quod abundè teſtantur egregia viri ſcripta jam in lucem emiſſa. Franciſcus denique Moncæus, Dominus Florevallius, & Electus Artheſiæ, vir egregiè doctus, & ſcriptis clarus. In hoc opido ſedem habet Senatus Provincialis Artheſiæ, à cujus ſententijs Mechlinam licet appellare. Atrebatum civibus ſatis frequens eſt, mercatoribus maximè, & opificibus, varia artium genera profitentibus. fiunt hic magnâ copiâ *ſajæ*, majori Europę parti notæ & expetitæ. Fuit, ut dixi, Atrebatum Iulij Cæſaris tempore magni admodùm tractus caput. quin & ævo Caroli Calvi Imperatoris, ejuſdemque Gallorum Regis, & inſecutis aliquot ſæculis, metropolim eam agnovit tota Flandria: ſed avulſâ inde, & in diſtinctum Comitatum erectâ Artheſiâ, hujus ſolummodò caput manſit. quem titulum hodiéque inſcribit, & quamplurima ſub ſe habet feuda.

Viri illuſtres.

Senatus Provincialis Artheſię.

DESCRIPTIO FANI DIVI AVDOMARI.

HOC opidum nomen habet à Divo Audomaro, Conſtantiæ apud Germanos nato, & Epiſcopo Morinenſi. cui notæ jam ſanctitatis viro Aldroaldus vir potens & pius, cœnobio inibi excitando, attribuit arcem *Sithiu*. quod opus non tantùm vir ſanctus abſolvit, ſed & templum illud pulcherrimum, ſuo poſteà nomine glorioſum, adjecit. quò cùm anno circiter 660 prorſùs jam immigraſſet, ſecuti ſunt eum mox aliquot ſancti & pij viri, inter quos & concivis ejus Divus Bertinus. quorum pijs operibus & notiſſimâ vitæ ſanctimoniâ factum eſt, ut & homines magno numero eò confluxerint, & in opidum tandem ipſe locus ſurrexerit. cui à viro ſancto, anno 695, rebus humanis exemto, Divi Audomari nomen eſt inditum. mortuus

Nomen.

porrò triennio post idem Divus Bertinus, cognominis sibi Cœnobij conditor. quod cùm egregij admodùm operis templo alijsque pulcherrimis ædificijs sit spectandum: tum proventibus adeo luculentis dotatum est; ut referatur meritò inter pulcherrimas & ditissimas Abbatias Belgicæ. Evectum est posteà id cœnobium ad dignitatem Episcopalem, cujus cathedram hodie implet Iacobus Pamelius, nobilissimus, ut jam dixi, & reverendus Antistes. Habuit idem perpetuò cœnobiarchas virtute & dignitate præstantes, quos inter haud ita pridem Gerardus, ex illustri stirpe Americurtiorum, Præsul eruditissimus, optiméque de republicâ meritus.

Episcopatus.

Situs.

Est hoc opidum Galliæ limitaneum, adsidetque flumini Aginoni, Ariâ pariter Ardeâque pari quatuor ferè leucarum intervallo abjunctum. firmum idem munitumque ut nihil suprà, & ædificijs publicis privatisque concinnum, inter quæ potissimùm eminet insigne illud jamdicti Abbatis palatium. civibus deniq; satis frequens, & *Castellaniâ*, jurisdictionéque in agros & pagos circumjectos conspicuum. Gubernat hoc tempore Fanum Divi Audomari Illustrissimus Princeps Eustathius Croius, Comes Rodiensis.

Lacus mirabilis.

Est ad Fanum Divi Audomari peramœnus quidam & vastus memorandusque lacus, è perennibus undiq; confluentibus aquis collectus, & in Aginonem tandem prorumpens. huic innatant ruscula aliquot insularia, pratorum speciem obtinentia, graminosa, & arbusculis obsita. innatant autem eo modo, ut fune ex arbuscularum aliquâ religato totam terreni massam quocumque visum est pertrahas. neque ruscula tamen ita exigua, quin & vaccas aliquot singula, & alterius generis pecudes gramina depascentes admittant. rem profectò non veram minùs quàm admirandam! nam & pisces ingenti copiâ tam hibernis quàm æstivis mensibus, frigori simul & calori defendendo, sub has insulas se recipiunt. Sita est ad eumdem hunc lacum, inter alia ædificia, perampla quædam & nobilis Abbatia, quam vulgò appellant *Clermarets*, instituti Divi Bernardi, à quo & conditam tradunt.

Betunia opidum.

Betunia distat Ariâ quinque leucis, Lillertio autem duabus & semi: opidum sanè lautum, munitum, & in quo maximâ copiâ premitur laudatissimum illud casei genus, quod per totũ hoc Belgium, imò & extra illud distrahitur. Iurisdictio ejus & territorium unà cum ditione Teneræmundanâ obvênit Guidoni Dampetræ, Comiti Flandriæ, ex dote uxoris Machthildæ, Danielis, vel (ut alij volunt) Roberti, Advocati (is enim tunc titulus) Atrebatensis filiæ. Gubernat hoc opidum Dominus Treulejus.

Aria.

Ariam flumen Lisa interluit, opidum bonum & validum, ac non veteri tantùm arce, sed & alijs ædificijs satis spectabile, Taravannâ duabus leucis dissitum. Gubernatur à Domino Trameriesio.

Bapalma.

Bapalma distat Atrebato sex leucis, estque opidum quidem exiguum, sed idem situ in primis firmum, ut quod toto trium leucarum spatio à perennibus aquis circumquáque abjunctum sit, ideóque hostilibus copijs difficillimum præbeat aditum: arcem insuper habens munitissimam, & latè satis diffusum in agros circumjectos imperium. Gubernatur à Domino Nojellano Stadiò.

Rentejum.

Rentejum, ut diximus, castrum est, bono & amplo pago conjunctum, ad ripam ignobilis rivuli, & Monstrolio Hesdinóque pari quinque leucarum intervallo dissitum. locus sanè firmissimus: quem ut expugnaret nuper anno 1554, Galliarum Rex, nullis non viribus usus est. sed cùm suppetiatum loco accurreret Cæsar, ad prælium illicò ventum est. cujus etsi priores tulissent Galli, tamen ob metationis incommoda, & loci ipsius firmitatem: tum quod in fronte haberent Cæsaris copias, & in ipso articulo nuntios accepissent suæ in Tusciâ cladis; nihil prætereà molientes discesserunt. Rentejum, Marchionatus dignitate conspicuum, in ditione est Illustrissimi Principis Guiljelmi Croij, fratris Ducis Arschotani, & Equitis aurei Velleris. qui in prælio nuper ad Gravelingam commisso clarissima edidit fortitudinis suæ specimina. mortuo verò in Marchionatu successit, etsi uxorio nomine, Emanuel Lalainius, Dynasta Montigniaci, Dominus Cerviæ, Condati, &c. Eques aurei Velleris, Gubernator & Capitaneus generalis, ut vocant, terræ Hannoniæ, & supremus Præfectus rei maritimæ, Princeps clarus & multis virtutibus ornatissimus,

Marchionatus.

mus, ſpeciatim verò & militaris & politicæ rei intelligens, prout partim ex aliorum hiſtorijs, partim ex Commentarijs noſtris conſtat.

Iam verò priuſquàm agamus de novo Heſdino-ferto, nam id loco inditum nomen à Duce Sabaudiæ, diſſeremus nonnihil ſuper veteri illo Heſdino, quod non incommodè dici poteſt novum iſtud peperiſſe. Poſitum erat vetus Heſdinum ad flumen Cancham, quatuor leucis a Fano Sancti Paulli, opidum luculentum, validâ arce communitum, & inſigni in pagos agroſque circumvicinos juriſdictione ſpectabile, denique ſedes olim & habitatio Flandriæ & Artheſiæ Principum. ſed cùm firmum non eſſet ad hodiernum modum, factum ab aliquot annis retrò, ut in prædam perpetuò ceſſerit ei qui prævaleret in acie. habebatur quidem illius arx pro ſatis munitâ, ſed non fuit tamen validiſſimis hodiernarum machinarum ictibus ſuſtinendis. ita ut ultimis hiſce bellis modò huic, modò alteri partium ceſſerit. quare anno tandem 1553, magno ſanè Gallorum, qui præter alios aliquot viros Illuſtres, & magnanimũ illum Ducem Horatium Farneſium, Regis Henrici generum, amiſerunt, detrimento, ductu Ducis Sabaudiæ à Cæſarianis expugnatam deſtrui idem Cæſar, unà cum opido ipſo, mandavit, ædificando, ut anno proximo fecit, novo iſti Heſdino-ferto. quod opidum opportuno prorſùs & mirabili ſitu adjacet Canchæ jamdicto, & Galliæ unâ tantùm minori leucâ quàm dirutum illud propinquius, Monſtrolio quatuor, Sancto Paullo autem quinque leucis abjungitur, alio inſuper flumine irrigatum, quod natum juxta Blangiſam pagum, Blangiſa vulgò indigetatur, & Canchæ aquas ſuas commiſcet. ita ut munitiſſimum planè ſit iſtud Heſdino-fertum, habeaturque inter tutiſſima Belgij propugnacula. quod eadem cum veteri illo Heſdino, jam ut dixi extincto, ditione ijſdemque privilegijs & immunitatibus gaudens, ac novis inſuper Principis beneficijs exornatum, magis magiſque augetur, & in bonam admodùm frequentemque civitatem excreſcit. quin & poſito proprio nomine, vetus illud Heſdini vocabulum ſibi aſſumſit, & gubernatur hoc tempore ab Illuſtri Briaſio, Domino Roionenſi. *Heſdinum vetus.* *Heſdinum novum.*

Fanum S. Paulli abeſt Divo Audomaro quidem ſex, Atrebato verò octo leucarum itinere, veteris & illuſtris Comitatus dignitate, ac luculentâ admodùm ditione conſpicuum. Dominam habet hoc tempore illuſtriſſimam Tuttevilliam, etſi utroque Rege ſupremum ſibi imperium vindicante: & Catholico, poſtquam è legum pacis præſcripto eidem illi heroidi nuper reſtituit, in ſupremi illius juris poſſeſſione, citra Galliæ tamen præjudicium, remanente. *Fanum S. Paulli.*

Perna, bonæ conditionis locus, & Comitatus prædicti membrum, Sancto Paullo quinque leucarum ſpatio diſſidet. *Perna.*

Lillertium inter Ariam & Betunam, pari ferè trium leucarum intercapedine ab utráque diſjungitur, opidulum ſatis lautum. *Lillertium.*

Baſſéa Lendio diſtat duabus leucis & ſemi. *Baſſea.*

Lendium, vulgò Lens, Atrebato quatuor leucis abeſt, opidulum quidem exiguum, ſed peramplâ in locos circumjectos ditione conſpicuum. deſtruxerunt anno 1557, Galli, ſed paullatim aſſurgit, & in veterem faciem reſtituitur. Natus hic magnus ille Doctor & Mathematicus perexcellens Arnoldus Lendius. *Lendium.*

Supereſt, ántequàm procedamus ad ulteriora, ut loquamur de dirutâ pridem Teravannâ, Morinorum, Iulio Cæſari memoratorum, metropoli, quam Ptolemæus Tarvannam appellat. ea ſita olim ad fontes Liſæ, quod flumen mœnia ex propinquo præterlabitur, diſſita autem Fano Divi Audomari trium, Ardeâ quinque leucarum ſpatio, opidũ ita validum, ut haberetur inexpugnabile, ſed poſt longam tamen & acrem oppugnationem à Cæſarianis expugnatum anno 1553, Duce Ponto Lalainio, Domino Bugnicurtij, cum ingenti ſanè Gallorum clade, qui præter opidum adeò momentoſum & limitaneum, amiſerunt complures magnates, inter quos fortiſſimum illum ductorem Deſſium, qui & Panvillerius dicebatur. captum Cæſar continuò dirui & ſolo æquari mandavit. poſteà verò ex legibus pacis Gallo, ita ut erat deſtructa, per Burgundos eſt reddita, ſed cum lege ne muris umquam aut mœnibus eam cingat. Onus verò & dignitas reditusque perantiqui ejus Epiſcopatus, conditi anno jamtum 531, diviſa ſunt æquis partibus inter Galliam *Teravanna.*

Belgicamque, ita ut alter quidem semissis Episcopatui Bononiensi, alterius verò loca & bona Flandricæ linguæ subjecta, Iprensi; Gallicanæ, Audomarensi Episcopis attributa sint.

Fossa Nova. Iuxta Morinum Ariamque & Fanum Divi Audomari maximus quidam & vastissimus aquæductus est, quem hodie Fossam Novam vocant, factum, ut volunt nonnulli, ævo jamtùm Comitis Balduini Pij, idque hostium, ut subjungunt, incursibus prohibendis, vel, ut alij, Flandrię ab Arthesiâ distinguendæ. Ut ut sit, aquæductus iste, etsi amplitudine quidem sinui pęnè marino adsimilis, hodie tamẽ haud multùm profundus, sed terrâ majori ex parte repletus est, & à mari octo leucarum spatio dissitus. atqui sunt qui contendant, mare olim eatenùs pervenisse, fuisséque hunc ejus sinum. quod probare videntur & anchoræ alięque id genus reliquiæ, in explorando fundo inveniri solitæ. huc accedit & veterum aliquot, Teravannam, seu Morinos potiùs, ultimos Galliæ populos appellantium, nominatim verò Maximi Poëtarum è libro octavo aúctoritas:

Extremiq; hominum Morini, Rhenusq; bicornis.

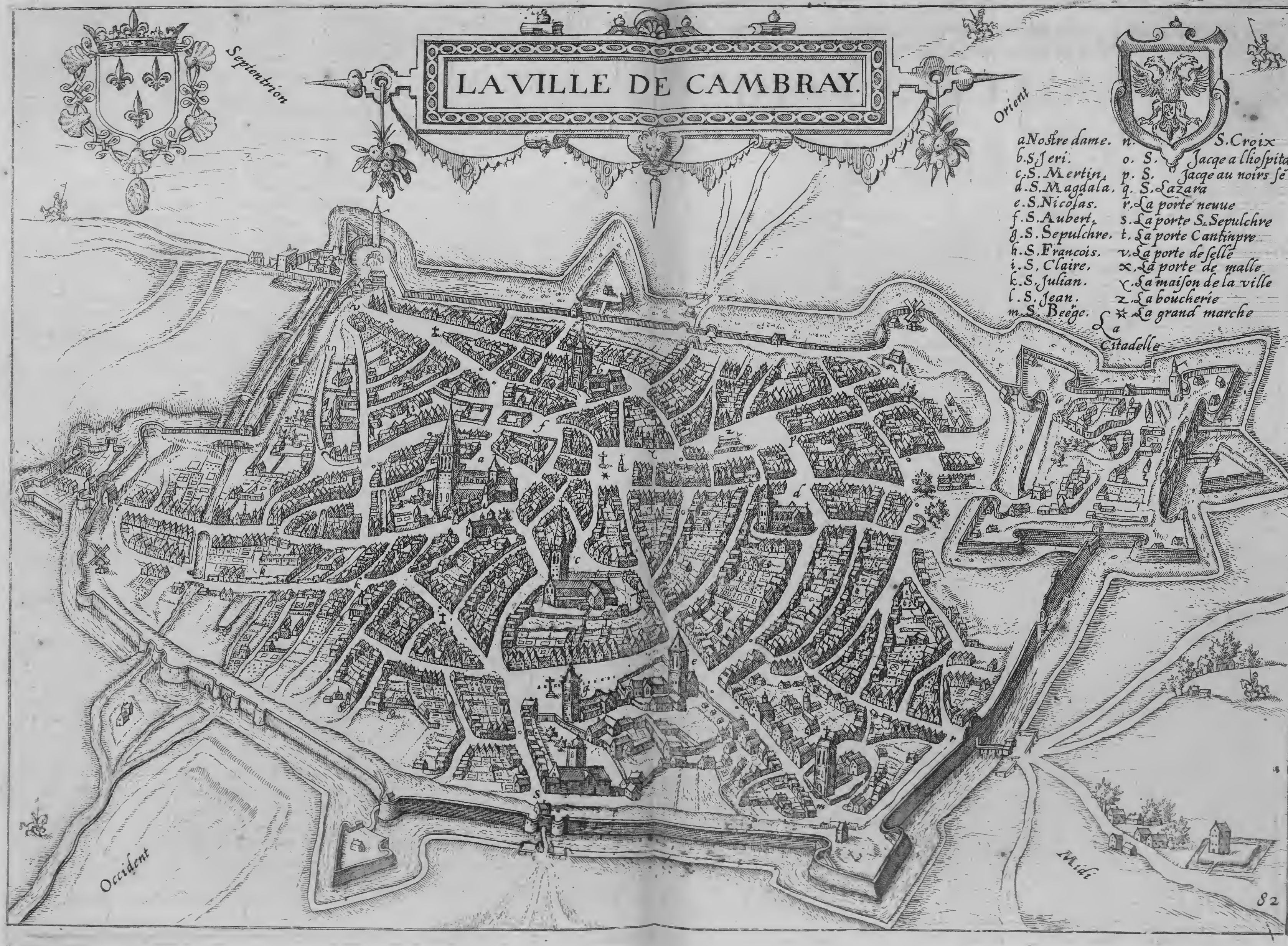
Pagi aliquot memorabiles. Sunt prætereà inter pagos Arthesiæ memorandi quidam & non incelebres loci, privilegijs simul & anniversarijs nundinis decorati. quales pręsertim Avēna, quam Comitis vulgò appellant, Atrebato quatuor leucis abjuncta. Aschicurtium, mediâ tantùm illinc leucâ, locus olim in ditione Philippi Montmoransij, unius è Regiarũ Financiarum, ut vocant, Præfectis, & Equitis aurei velleris. Fanum Divi Venantij, altero ferè ab Ariâ lapide, peregregium municipium. Currerium denique Lendio pænè contiguum, Atrebato verò quinque leucarum intercapedine dissitum, quod toparcham aliàs habuit Ioannem Montmoransium alibi nobis laudatum. Memorabiles quoque & celebres pagi sunt ea quam dixi Blangisa, Ligniacum, Ausium, & Passa, in confinijs Galliæ positi.

Arthesiorũ mores, artes, lingua. Fuerunt olim Arthesij homines opulenti, ac mercaturæ admodùm dediti: sed tam crebris atque diutinis bellis impetiti, ad inopiam pænè redacti sunt. quare ad arma se contulerunt, & militiam ferè sequuntur, in quâ equites peditesque excellunt, & fortitudinem suam imperatoribus approbant. Principi suo fidelissimi, capitales autem Gallorum hostes. utuntur quidem sermone Gallicano, sed inconditо planè & rusticano; etsi nobiles tamen, ac negotiatores benè & expeditè loquantur. Terram perpetua ferè infestârunt bella, tum quod Gallię nimis vicina & limitanea, tum quod nullâ suorum culpâ, sed fortuitis tantùm casibus, Dominos sæpè mutaverit. cohæsit enim, ut propinquiora tantùm attingam, & conjuncta primùm fuit cum Flandriâ, imperante Carolo Calvo, qui in Iudithæ filiæ dotem attribuit eam Balduino Arduennensi, primo terræ illius Principi. atque ita mansit, donec Philippus Elsatius Comes, Isabellæ, Margaretæ sororis filiæ, Principi Galliarum Philippo, Ludovici septimi filio, desponsæ in dotem dedit omnem occiduam Flandriam, inde à Fossâ Novâ, qui ad eam partem Arthesiæ terminus, usque ad Galliæ Picardiam. Quæ alienatio quidem, merâ Principis voluntate, & renitentibus frustrâ terræ Ordinibus, facta, multis posteà inter Gallos Flandrosque bellis occasionem præbuit. ex illo siquidẽ Reges Galliæ, vario juris prætextu, Comitibus Flandriæ semper aliquid studuerunt eripere. Ac primò quidem Philippus Rex, cognomento Augustus, (teste Paullo Æmilio) ex Atrebato, Audomaro, Lendio, cęteróque occidentalis illius provinciæ sibi obtemperantis tractu, peculiarem Arthesiæ Comitatum instituit, eumque filio suo Ludovico, primo Arthesiæ Comiti, Ludovici Galliæ Regis, cognomẽto Sancti, patri attribuit. quem deinde, vel nihil, vel leviter immutatũ, Sanctus ille Rex Ludovicus concessit fratri suo Roberto. qui Provinciam quidem mirum in modum auxit, sed quam longiùs multò protulit filius patri cognominis, & in Comitatu successor. Mansit autẽ hoc modo avulsus à Flandriâ Comitatus Arthesiæ, donec mortuâ Margaretâ, filiâ Franciæ, hęreditario jure obvēnit Ludovico Malano, Comiti Flãdrię, anno Christi 1382. Atq; ita demùm, post annos centum & octoginta quatuor, Arthesia nostra rursùs cum Flandriâ suâ coaluit. Occupavit eã postillà, cæso ad Nancæjum Burgundiæ Duce Carolo Audace, Ludovicus undecimus, anno 1477, sed restituit, ex cõtracto cum Maximiliano

Arthesia quibus olim paruerit.

Primus Comes Arthesiæ.

anno

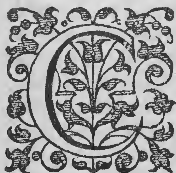

LA VILLE DE CAMBRAY.
Septentrion
Orient
Occident
Midi
a Nostre dame.
b.S.Jeri.
c.S.Mertin.
d.S.Magdala.
e.S.Nicolas.
f.S.Aubert.
g.S.Sepulchre.
h.S.Francois.
i.S.Claire.
k.S.Julian.
l.S.Jean.
m.S.Beege.
n. S.Croix
o. S. Jacqe a lhospital
p. S. Jacqe au noirs sẽ
q. S.Lazara
r.La porte neuue
s.La porte S.Sepulchre
t.La porte Cantinpre
v.La porte de selle
x.La porte de malle
y.La maison de la ville
z.La boucherie
☆ La grand marche
La Citadelle
82

anno 1493 fœdere, Carolus eo nomine octavus Galliæ Rex Philippo Austriaco, posteà Regi Hispaniæ. cujus,avo cognominis, nepos gubernãdam tradiderat Comiti Egmondano,etiam Flandriæ Prçsidi. quo mortuo rexit eam ad tempus Vicecomes Gandensis. cui cùm hactenùs nemo suffectus sit, agit partes has generalis Belgicæ Gubernator.

DESCRIPTIO VRBIS ET DITIONIS CAMERACENSIS.

AMERACVM, ut tradit Ioannes Lemarius,& cum eo recentiores quidam scriptores, conditum denominatumque fuit. à Cambro Cimbrorum atque Tungrorum Rege. Paullus verò Æmilius & alij quidam Cameracum eamdem esse adfirmant cum ea urbe,quam Cçsar in cõmẽtarijs Samarobrinam nuncupat, ubi ipse & partem exercitus habuit in hibernis,& generalem egit Gallorum conventum. alij contrà Samarobrinam contendunt esse Fanum Divi Quintini, opidum Galliæ, quod antiquitùs dictum Augusta Veromanduorum, quia positum nempe in Veromanduis Picardiæ populis. Nos sententiam nostram super hac opinionum diversitate prolixè exponimus per occasionẽ in descriptione Bavaci. quò, ut tautologiam fugiamus,lectorem remittimus. Civitas autem,quæ Latinè scribẽtibus Cameracum hodie dicitur,posita est sub longitudinis quidem grad.26 min. 6, latitudinis verò grad.49 min.45 ad Scaldim flumen,quod mediam ferè interluit. distat Valentianis septem leucarum intervallo. estque ampla inprimis, amœna, & valida admodùm urbs,pulcherrimâ munitissimâque arce,conditâ (prout mox dicemus) à Carolo V Imperatore,spectabilis. ædificia publica privatâque habet egregia, templa & monasteria ad miraculum pulchra. sed exuperat omnia antiquissimum illud & sumtuosissimum templum Deiparæ Virginis,Episcopali sede prçcellẽs. cujus quidem amplissima diœcesis (ut posteà fusiùs) longè latéque extenditur. civitas opulenta, potens,& negotiatoribus,merciumque varij generis, linteorum prçsertim miræ tenuitatis, opificibus frequentissima. *Nomen.* *Situs.*

ADDITAMENTVM. [*Conficiuntur hic annuatim sexaginta ut minimùm tenuißimi hujus carbasi fascium millia. quorum singuli quadragenis ferè florenis taxantur. sic ut in vicies quater centena millia florenorum abeat ratio.*]

Cameraco subest Castellania cum amplissimo territorio, quod vulgariter *Cambresis*,Latinè scribentibus Cameracesiũ dicitur. ubi complures sunt pagi,& magni momẽti loca : nominatim verò sextâ ab urbe leucâ,celebratissimum illud castrum Cameracesiẽse,in quo coijt nuper exoptabilis illa & diu desiderata inter Principes Christianos pax. Oriundus est ex hac arce Michaël Esnæus, Cominus Betencurtius,vir natalibus clarus,litteris,& prçsertim poëticis tinctus, ac virtutum & eas habentium addictissimus cultor. unde arreptâ fortassis occasione,Duacum se contulit, ubi & honestissimis artibus vacat, & cum Antonio Blondello, Domino Quinchiensi cognato,certam quamdam instituit Academię speciem, quę florere jam cepit,& egregios brevi promittit fructus. Gaudet,ut diximus, Cameracum perantiquo Episcopatu,ut quem inde à Vandalorum temporibus administratũ comperior à Diogene martyre,Prçsule omni virtutum genere ornatissimo. Anno deinde 595 tenuit eum Beatus Gaugericus, magnus ille & venerandus Antistes,ordine,nisi me fallit memoria,quintus. quem & alij aliquot prçstantissimi viri in hoc tanto digni- *Cameracesium.* *Episcopatus.* *B. Gaugericus.*

Petrus Aliacenus.

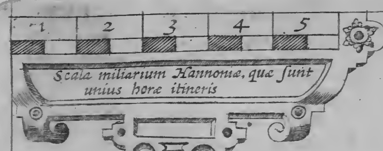
tatis gradu secuti sunt. qualis prȩsertim Petrus Aliacẽsis, Prȩsul longè doctissimus, qui ob raras virtutes Lutetiæ primùm factus est ejus Ecclesiæ Cãcellarius. hinc ad urbis hujus Episcopatum: atq; inde porrò ad Cardinalitiam dignitatem ascendit. mortuus tandem, post edita utilissima quædam in Theologiâ & Mathematicis scripta, anno Domini 1416. Hodie cathedrã Cameracẽsem implet Illustrissimus Princeps Maximilianus de Berges. cui, sede nuper à Pontifice Maximo, ad petitionem Philippi Regis, in Metropolitanam conversã, surrogatus est in amplissimo munere vir Illustris & quovis honore dignissimus Ludovicus Barlemontius. Sunt autem hi Archiepiscopi temporales simul & ecclesiastici urbis & territorij Cameracensis Domini, sic ut titulos vulgò inscribant, Archiepiscoporum & Ducum Cameracensium, Principum Sacri Romani Imperij, Comitum Cameracesij.

Archiepiscopatus.

Brevis Cameracẽsium rerum historia.

Fuit hoc omnium Galliæ Belgicæ opidorum primum, quod, exercitu eò traducto, occupavit anno 445, Clodius Capillatus, Francorum Princeps. exusserunt posteà unà cum templo & monasterio Divi Gaugerici, prȩdones Dani. instauratum, coaluit cum Comitatu Hannoniȩ. sed avulsum hinc rursùs unà cum omni suo statu ac territorio Cameracesij, liberisque Imperij urbibus accensitum, ab Imperatoribus Germanis. Expugnatum etiam fuit à fortissimo illo Balduino Pio, Comite Flandriæ, bello quod ipse & Lotharingiȩ Dux Godefridus gessere cum Imperatore Henrico tertio: sed Cæsari, factâ pace, restitutum. Tandem verò ab Imperatore Henrico Quinto in tutelam hȩreditariam attributum Roberto Hierosolymitano, Comiti Flandriæ, Principique Alostano, primo hujus Dominij Protectori. quam dignitatem propriam posteà fecit Comitibus Flandriȩ, Theodori Elsatij tempore, id est anno circiter 1164, Imperator Fridericus, ejus nominis primus. Quibus omnibus non obstantibus, vindicarunt sibi perpetuò Galli nescio quodnam jus & imperium in huncipsum statum, quem & pluries occupârunt, & fortissimè sȩpè defenderunt. prȩsertim verò regnante Philippo sexto: cujus tempore premebatur Cameracum duobus potẽtissimis exercitibus, altero Ludovici Bavari Imperatoris, altero verò Eduardi tertij, Regis Anglorum: qui etsi adversùs Gallos confœderati, urbem tamen subigere nequierunt. durarunt hæc inter Imperatores & Gallos bella, varijs ultrò citróque successibus, per continuas aliquot ætates. Nuper verò dissidentibus inter se & asperrima bella gerentibus Maximiliano Romanorum, & Ludovico undecimo Galliarum Regibus, cives Cameracenses, malè à Gallis tractati, prȩsidiarium horũ militem urbe pepulerunt, intromissis in ejus locum Cæsarianis. quod exemplũ imitati sunt & Bochanienses. quin & Quercetum id temporis aliáque finitima loca, editis passim egregijs fortitudinis suæ documentis, Cæsar Gallis eripuit. Vivebant autem, non obstante Flandrorum protectione, Cameracenses juxta veteres suas leges & privilegia, nec per bella inter Burgundos & Gallos quidquam patiebantur incommodi, sed adibantur potius ab utrisque & comiter amicéque tractabantur. ita ut sæpiùs in hac urbe actum inter utrosque fuerit & peractum de pace: nominatim verò de illâ, quæ Venetorum detrimento coijt anno 1508, déque alterâ anno 1529, Florentinorũ malo conclusâ. Verùm Carolus Quintus, malè metuens sibi à consilijs nescio quibus Gallorum, Landrecæi ab ipsis anno 1543 captis, statim ut ij recesserant, cum exercitus parte urbem intravit. & quò tutam præstaret ab hostili omni insultu, ditionesque Belgicas stabiliret, construendam curavit munitissimam illam arcem, cujus suprà meminimus: ipsâ urbe cæteroqui intactâ, neque pristino ejùs statu ullatenùs immutato. quod non obstitit tamen quò minùs Henricus Gallorum Rex, cùm immineret urbi anno 1553, nec posset eam pro voto in partes suas pertrahere, Cameracenses declaraverit sibi hostes: at sine ullâ tamen ulteriori mutatione, civitatisvé detrimento. Factum posteà per hæc bella civilia, ut occupaverit eam Dux Alenconius. cujus frater tamen Henricus Rex brevi existimatur eam legitimo Domino redditurus. Atque hic demum factâ pausâ, postulat instituti ordinis ratio, ut progrediamur ad describendum Hannoniæ Comitatum.

Arx a Carolo V structa.

Pays de Haynault tenu de Dieu & du Soleil

Brabantiæ Pars

FLANDRIÆ PARS

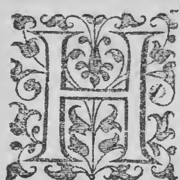
LEODIENSIS EPISCOPATUS PARS

CAMBRESIS

Tournay
S. Amand
Marchiennes
Douay
Valenchiennez
Bouchain
Cambraij
Crouecceur
Quesnoy
Landrechies
Auennes
Chimay
Beaumont
Thuin
Mons
Bains
Ath
Leuze
Lessines
Enghien
Soingnes
Halle
Grammons
Conde
Peru welz
Mariebury
Fumay
Mosa flu.
Sambre fluuius
Schelde fluuius
Scarpe flu.

La Tirasse

DESCRIPTIO COMITATVS HANNONIÆ.

ANNONIA bonâ ex parte est ea regio, quam, ut Cæsar in Commentarijs asserit, insedêre quondam famosissimi illi Nervij, qui (ut suo loco jam dictũ est) metropolim agnovêre Tornacum, urbem paulloantè nobis descriptam. Hæc Provincia, prout constat ex ejus annalibus, Belgicáque historiâ, & scriptoribus aliquot fide dignis, sępiùs olim mutavit nomen. nam initiò quidem Pãnonia dicebatur à Deo Pane, incolis per id tempus culto. hinc Latinè scribẽtibus dici cepit *Saltus Carbonarij*, à Carbonariâ silvâ pluries nobis memoratâ. posteà venit vocabulo Inferioris Picardię. tandẽ verò Latinis Hannonia, incolis vulgò *Hainaut*, ab Hannone quodam ut voluntTrojano, vel ab alijs nescio quibus etiam illo antiquioribus, appellata est. verior tamen certiorqúe opinio tenet, derivari hoc nomen à fluvio Hainâ, meditullium ferè ditionis istius perlabente. sed exponamus jam ejus situm. Hannonia igitur à septemtrione Brabantiam habet Flãdriamqúe: ab austro partim Campaniæ, partim Picardiæ confinalis est: ab ortu terminatur ex parte Comitatu Namurensi, ex parte verò Leodicensi Episcopatu: ab occasu deniq; Scaldis flumen est, & pars aliqua Flandriæ Gallicanę. Territorium ejus patet in longitudinem quidẽ leucis pręterpropter viginti, in latitudinem verò sedecim. Terra cœlo & solo felix. varijs passim fluminibus, Scaldi maximè, Sabi, Tenerâ, alijsqúe minorum gẽtium rivis irrigua. lacubus, stagnis, fontibus copiosa. nemoribus saltibúsq; pulcherrimis, Mormautio maximè atque Divi Amandi, anteà fusè descriptis, suprà quàm credi queat amœna. jucundis insuper pratis pascuisqúe omni pecudũ genere refertissimis, tum arboribus quoque, & peroptimis fructibus, pręsertim verò tritico præstantissimo, scatens. ferri plũbique fodinis dives. operario denique varij generis lapide, ac pulcherrimo quidem, luxurians. ita ut inveniatur hic etiam illud lapidis genus, quod Latini *Indicem* vocant, ab indicãdo: Belgis vulgò dicitur **Toetsteen.** Exportatur hinc & in varias terras distribuitur ingens copia calcis vivæ, quam vocãt, sanequàm præstantissimæ. Habet denique tellus quamaltissimas venas nigri illius & ustibilis lapidis, qui & apud Leodicenses eruitur, & carbonum nomine vulgo innotuit. etsi iste, ob noxiam nimis odoris gravitatem, Leodicensi longè inferior. Continentur hodie Comitatu Hannonię viginti & quatuor opida muris clausa: Montes nempe, Valentianæ (etsi istę cum territorio suo distinctam constituant ditionem) Bochanium, Quercetum, Condatum, Landrecęjum, Avenna, Chimacum, Marięburgum, Philippovilla, Bellomõtium, Malobodium, Bavacum, Binchium, Rodium, quod & Rhetia dicitur, Sogniacum, Brennia Comitis, Angianum, Hallę, Lessina, Cervia, Athum, Fanum Divi Gislenij, Lusa. Pagi sunt noningenti quinquaginta, & ampliùs. inter pagos, ampli cõplures & pulchri, ac varijs maarces toparchięqúe innumerę. inter pagos, ampli cõplures & pulchri, ac varijs maximisqúe dignitatum titulis exornati. quales maximè Pequicurtium, Fontana, Lalainium, Montigniacum, Antonia, Bia, Brifolium, Lignęum, Bossutum, Barlemontium, Glajonum, Trasegniacum, Escochinna, Trelonium, Sora castrensis, Brabãsonium, Aimeria, cũ tot alijs municipijs, ut prolixum sit ea referre. quare sufficit obiter si dicamus, contineri Hannoniã unicũ Principatũ, decem Comitatus, duodecim Pares, viginti & duas Baronatus, seu Dynastias, Abbatias viginti sex: Mareschalcũ (ut vocant) unũ. tum Oeconomũ quoq; seu Seneschalcũ: Magnũ Venatorẽ: Cubiculariũ, aliósq; Magistratus & administros Principales: qui ut plurimũ huic illive

Nomen. Situs. Ambitus. Qualitates. Opida. Pagi. Varię dignitates, & nobilium tituli.

 terræ

terræ ipsius genti velut hæreditarij. terræ hercules omnibus modis florentissimæ, & cùm tectis, tum incolis ad miraculum pænè differtæ. cujus Ordines constant è quinque Membris: quorum primum constituunt ij quos vocant duodecim Pares. alterum verò Antistites & Collegia Ecclesiastica. tertium Nobiles. quartum majores illi Provinciæ Magistratus. quintum denique Magistratus Opidani. Progrediamur verò hinc ad descriptionem magis singularem, & primùm quidem expediamus nobilissimos illos Montes, terræ totius Metropolim.

Ordines hujus Comitatus.

DESCRIPTIO MONTIVM.

Nomen.

MONTIBVS, uti scriptum comperior in authenticis aliquot monumẽtis, non inde modò factũ est nomen, quod supra montem, seu veriùs collem, ædificati sint, sed à reverentiâ quoque & honore sanctorum aliquot hominum, qui in avium istum & solitarium locũ secedentes, sanctam inibi & anachoreticam vitam vixerunt, ac feliciter tãdem extincti sunt. quales, ut paucos tantùm è quamplurimis proferam, Divus Gualbertus, Diva Berthildis, Diva Gualtrudis, templi Collegijque Montensis conditrix: Divus Vincentius, Divus Amandus, alijque complures non virtutibus minùs & sanctimoniâ, quàm stirpe & Principatibus nobilissimi homines. Fluxit beatissimum illud & verè aureum sæculum circa annum à Christo nato sexcentesimum, & per aliquod tempus, non in isto tantùm Belgarum tractu, sed & toto quàm latè patet orbe Christiano, constãtissimè perennavit. Instituatur verò collatio inter vitam ac merita hominum ejus ætatis, & eorum qui nunc supersunt. illi, religiosi ac pij, dotabant passim & exornabant in honorem & gloriam Dei Optimi Maximi, ac totius aulæ cœlestis, inque publicum omnium bonum, & animarum salutem, cœnobia, templa, xenodochia, aliasque id genus substructiones, idoneos ijs ac religiosos ministros deputantes: nos non impij minùs, quàm rapaces, singula queque demolimur, expilamus, ac non dictis tãtùm & factis, sed heresibus quoque nostris omnes inficimus, in contemtum (proh dolor!) ipsius Dei, & commune detrimentum atque infamiam. illi, & honesti simul & probi, amicitiam tantùm & pacem venabantur: nos, fœdi ac flagitiosi, bella solùm & discordiam aucupamur. illi, proximos sibi caritate & beneficijs demerebant: nos & vitâ & bonis eosdem exuimus. utebantur illi cibo & potu, ut vitam frugaliter tolerarent: nos idcircò videmur vivere, ut immodicâ cibi & potus ingluvie turpiter obruamur. illi, in cultu & cæterâ omni vitâ modesti, liberos suos, ac famulitia, quin & reliquos omnes cives bonis exemplis præibant: nos, modestiæ omnis expertes, pessima unicuiq; exempla prebemus. exercebant se illi honestè, religiosè & circumspectè in sanctis pijsque operibus: nos, honore & reverentiâ, religionéque postpositâ, vel turpissima quæqúe flagitia nihil veremur committere. Pietati illorum & justitiæ, temperãtiæqúe, quibus, ceu indissolubili quodam vinculo, tota continebatur respublica, substituimus impietatem, injustitiam, atque intemperantiam, quibus solvitur atq; inficitur mundus. quæ tam ex diametro secum pugnantes causse, quid mirum si contrarios quoque producant effectus? videmus hoc nimisquàm manifestè: illi enim vivebant benè, tranquillè, & Deo pariter atque hominibus erant cari: nos & pessimè turbatéque vivimus, & Deo hominibusq; sumus exosi. imò (proh cæcitatem!) in eum jam locum devenimus, ut meritò exclamare possimus cum Nasone:

Digressio.

Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero: fratrum quoque gratia rara est.

Immi-

MONS
Les escoliers
Le porte de rivage
Le porte de bertemo
S. Germain
La porte du parck
MONS Hannoniæ Urbis potens et am
pla, a Carolo Magno. Metropolitan my
nze et cæsareis priuelegijs donato Trullaflu
aluitur propugnaculis et natura loci munitissi
ma Gens humana et opulata Saginariæ
negatiatione dedita
84

Imminet exitio vir conjugis, illa mariti.
Lurida terribiles miſcent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.
Victa jacet pietas: & Virgo cæde madentes
Vltima cœleſtûm terras Aſtræa reliquit.

Sed ut unde me bilis & juſta nimis indignatio avocavit, eò tandem oratio revertatur: dico interlui Montes fluviolo Trullâ, qui è pluribus rivulis derivatus, præcipuum habet fontem ad pagum Grandrengam, ubi natus eſt Nicolaus de Campis, Catholicæ Regiæ Majeſtatis Fecialis. fluit autem hic Trulla continuo ferè trium leucarum ſpatio verſùs occidentem: atque inde, in exitu hujus urbis, Hainam fluvium influit. Diſſident Montes Angiano dumtaxat quinque, Bruxellâ verò decem leucarum intervallo. opidum ſitu & opere munitiſſimum: ut quod inundari undique poſſit, & aquis cingi; ac præter ſitus ipſius firmitatem, non tantùm robuſti operis muro, ſed & triplici admodùm latâ foſſâ, tum & arce perveteri, decoretur. amplum inſuper, pulchrum, & egregijs publicè privatimque ædificijs exornatum, fontium denique limpidiſſimas aquas ejicientium copiâ peramœnum. dives idem, & mercimonijs, varióque opificiorum genere, ac præſertim *ſajarum* textrinis, florētiſſimum. Montibus ſedem habet Conſiliū illud Regium, quod appellat totus Hannoniæ Comitatus, Valentianis modò exceptis. Iudicat autem hic Senatus definitivè, ut vocant, ſuntque ſententiæ ejus decretoriæ, nec Mechliniæ aut alibi retractantur. cumque de plano (ut verbum forenſe eſt) hic procedant, utanturque municipalibus ſuis legibus tam recentibus quàm antiquis, fit ut ſine ambagibus ullis aut tricis, ſed ex æquo & bono unicuique reddatur jus. neque verò pronuntiatur hic decretoria ulla ſententia, niſi interveniente ſupremo Hannoniæ terræ Baillivio, tamquam Principis in civilibus ſimul & capitalibus cauſſis Vicario. quo munere hodie fungitur Marchio Renticenſis, Regius hujus Provinciæ Gubernator. quatuor verò Senatores ordinarij Severinus Franciſcus, toparcha Sepmerienſis: Antonius Brunius: Philippus Sammius, & Philippus Trievius.

Trulla fluvius.

Montium ſitus.

Conſilium Provinciale.

Viſendum eſt in hac urbe nobiliſſimum illud Collegium Canonicarum, quod tantopere celebratur per univerſum hunc tractum, conditum primò & inſtitutum ab illuſtri muliere Divâ Gualtrude, Duciſſâ (ut vocant) Lotharingiæ, qui Ducatus tunc temporis continebat Hannoniam, Brabantiam, Cameraceſium, Haſbaniam, Arduennam, & uſque ad ipſum Rhenum extendebatur. Nos, ut alia quædam huc facientia pleniùs meliuſque intelligantur, ſuper iſto Collegio quàm breviſſimè fieri poterit diſſeremus. Dico igitur, iſtam heroinam, cùm ex Principe Madelgario, natione Hiberno (qui ob miram vitæ ſanctimoniam poſteà dictus eſt Sanctus Vicentius) jam complurium liberorum parens eſſet, atque liberos omnes amplecti videret vitam ſacram, ſeſe pariter Divino cultui mancipaſſe, inque Dei & Apoſtolorum Petri ac Paulli honorem, ſacellum priùs cum domo in jamdicto monte, ſacro tunc & ſolitario loco, condidiſſe, juxta turrim antiquam, ſtructam olim à Iulio Cæſare, & uſque ad tempora Ducis Philippi Boni vulgò dictam *La Tour d'Embron*: hanc domum, exinde eremum Divæ Gualtrudis dictam, & cujus hodie vix ſuperſunt veſtigia, diu inhabitaſſe: ſed ſtruxiſſe poſteà de conſilio Divi Ghiſlenij, necnon Divi Audeberti, in propinquo illic agentium, pulcherrimi operis templum, & in eo inſtituiſſe celeberrimum illum Ordinem Canonicarum, ad cultum Deo præſtandum, & horarias illas preces, quas horas canonicas vulgò appellant, decantandas. Ordinem verè nobiliſſimum: ut in quem ſolæ recipiantur Dynaſtarum & virorum magnatum filiæ. quæ honeſto ſatis proventu ab ipſo Collegio ſuſtentantur, & ſingulas manſiones, templo ferè contiguas, incolunt. matutinus earum cultus, religioſus planè & candidus: pomeridianus verò, civilis, vel ut vulgò loquuntur, ſæcularis. licet autem ijſdem, cùm lubet, nubere, prorſùs ut Nivellenſibus illis Virginibus, quarum ſuprà fecimus mentionem. Addidit Diva Gualtrudis & Canonicos aliquot, ſed vix alij rei, quàm negotijs hujus Collegij procurandis. Cui Collegio præeſſe voluit, Abbatiſſam, & luculentam profectò ditionem, cum civili pariter atque ſacrâ juriſdictione & ampliſſimâ poteſtate ex patrimonio

Canonicæ D. Gualtrudis.

ſuo

suo attribuit, ita ut in Hannoniâ quidem possideret hosipsos Montes, Frameriam, Chenium: in Brabantiâ verò Hermesium, Ganistras, Herentaliam, Brenniam allodialem, & alia quædam loca. Statuit insuper ut in posterum ipsæ Canonicæ Antistitas suas eligerent. Heredem verò & Principem Lotharingiæ instituit consobrinam suam Divam Ajam. quæ Collegio factam donationem non solùm approbavit, sed & alia quædam, Maseriacum nempe & Brenniam Comitis, ipsa de suo adjecit. institutis prætereà in Ecclesiâ Divæ Gualtrudis (ita enim deinceps cepit audire) compluribus Sacellanis. Factum deinde, ut lapsu temporis Abbatialis, ut sic dixerim, dignitas, & Imperatoris Romani in eam jus hæreditate obvenerit Hannoniæ Comiti Balduino. ex quo tempore Comites successores in hunc usque diem sunt Antistites seculares, Patroni, Custodes, Iudices, Protectores, ac Defensores dictæ ædis Divæ Gualtrudis, personarum in eâ degentium, & bonorum Collegio relictorum. quibus & sine ullo prorsùs obstaculo hactenùs perfruuntur, & Antistitæ suas regendi vices mandant. quæ ex legibus inque æternam memoriam tam insignis fundationis, tantam habet auctoritatem ac præeminentiam, ut succedente novo Hannoniæ Comite, ipsa eum, (ut coràm nuper spectavimus in personâ Philippi Regis) magnâ sollennitate suscipiat, ac in Comitatus & dignitatis abbatialis, aliorumque bonorum à Collegio depēdentium possessionem immittat: ipso contrà jurejurando se obstringente ad privilegia omnia, immunitates, exemtiones, consuetudines, & possessiones templi atque Cœnobij Divę Gualtrudis conservandas. etsi temporis tamen lapsu & sæculorum incommodis multa haud pœnitenda membra ab hoc corpore sint avulsa. Montes Carolus Magnus Imperator non tantùm Hannonię Comitatus metropolim esse voluit, sed in memoriam maximè gloriamque tot sanctissimorum hominum singulari distincti Comitatus dignitate exornavit. sic ut aliquamdiu peculiares habuerint Dominos, qui titulum inscribebant Comitum Montensium, sed intermissum illum, Hannoniæ tandem resumserunt, orti (juxta Scriptores hujus terræ) sed per lineam fœmininam, ut vocant, ex clarissimo sanguine dicti Caroli Magni. Gubernat hodie Montes Marchio Renticensis, tamquam totius Hannoniæ Gubernator. Atque hic, priusquàm ad ulteriora progredimur, subjiciemus descriptionem Valentianarum.

DESCRIPTIO VALENTIANARVM.

Nomen. VALENTIANÆ, secundùm Iacobum Guisium, & originem simul & nomen sumserunt à quadam arce, olim ad obsidendum in magna suâ urbe Bavaco quinque leucis hinc dissitâ Belgarum Regem Bavonem, à famosissimo illo Brenno conditâ. Ioannes Lemarius satis habet originem urbis deducere à temporibus Iulij Cæsaris, & adventu ejus in terram Galliam, factâ obiter mentione nescio cujus Germanę, viri illius (ut addit) sororis, quę in hunc locũ secesserit. narratiunculę, quarum apud Scriptores Romanos, vel in stemmate domus Augustę, nec vola nec vestigium usquam extat, ideóque non dubię tantùm & parùm firmę, verùm etiam, ut quod res est dicamus, omninò fabulosę. Idem ille Iacobus Guisius, in disputationis suę progressu, veritati convenientius asserit, Imperatorem Valentinianum in hunc locum delatum, & amœnitate fertilitatéque ac temperato illius cœlo mirificè captum, aliquamdiu hic substitisse, & circa qualemcumque arcem hāc urbem fundasse, quam de nomine suo Valentinianam vocaverit, plurimisqúe donaverit privilegijs & immunitatibus, ac pręsertim jure *Asyli*, quo non ij modò qui graviter essent obęrati, sed

Asylum.

VALENCHIENE
Valencena quondam cygnorum vallis vrbs Han perelegans et valde magnifica
85

ſed & homicidę tutò poſſent confugere. non aliter quàm feciſſe legimus Romulum ad Romam tunc recèns conditam civibus incoliſqúe implendam. immunitates, quę legibus poſteà & ſtatutis temperantur, ac reſtringuntur. Privilegium autem de quo agimus, quodqúe per bonam opidi hujus partem extenditur, & vulgò dicitur *le Banclieu*, etiamnunc in uſu eſt, ſed eatenùs tamen temperatum, ut qui turpiter ſibi ęs alienum conflaverit, vel turpe commiſerit homicidium, eo prorſùs non gaudeat, ſed pro meritis puniatur. ideóq; inter honeſtum & turpe homicidium hic diſtinguitur: & ſuperioribus ſęculis duello inter partes in urbis foro decidebatur, honeſtumnę habendū eſſet, an turpe crimen. qui mos obtinuit uſq; ad ęvum Philippi Boni. is pro ſolitâ ſuâ bonitate, rem cum religione Chriſtianâ ex diametro pugnantem laudabiliter abrogavit. Sed ut revertamur ad inſtitutum, & opidi hujus vocabulum: ſciendum & Sigebertum in Chronicis Valentinianam illud vocare, dum commemorat habitum ibi Concilium à Carolo Magno Imperatore anno Chriſti 771. Sita eſt nobilis iſta urbs ſub latitudinis grad. 50 min. 10 in amœniſſimâ quadam valle ad Scaldim flumen, quod mediam ferè interluit, & unà cum Ronellâ, altero eam ad portam Cardonam intrante fluviolo, tantam adducit aquarum abundantiam, ut præter compluſculas Inſulas mirè fortes & momentoſas, per ſingulos ferè vicos ſubter domos labatur perennis quidam & jùgis rivus non privatis tantummodò civium uſibus, ſed in genere quoque urbi muniendæ peropportunus: ita ut ſingulis pænè paſſibus exſtrui poſſint propugnacula, & potior urbis pars extrinſecùs inundari. ab alterâ parte adſcenſus eſt, collium formam obtinens, & latæ admodùm profundęque foſſæ, vallis & muris validiſſimis communitę. quę omnia ſiquis rectè cōſideret, urbem non niſi duplici exercitu, ac ne ſic quidem abſque magnâ difficultate, obſideri poſſe, imò externo hoſti pænè inexpugnabilem eſſe, comperiet. quod eventus quoque, adverſarijs eam cingentibus, pluries comprobavit. Spectantur adhuc inter portas Tornacenſem & Duacenam reliquię quędam veteris caſtri, turres puta, & id genus parietinæ, Scaldi & interioribus opidi propugnaculis clauſæ. Diſtant Valentianæ Montibus, Inſulis, & Tornaco pari ferè ſeptem leucarum intercapedine. opidum ſanè amplum, amœnum, plurimiſque admodùm ſumtuoſis ac magnificis ædificijs, inter quæ nonnulla ſunt operis mirè antiqui, publicè privatimque concinnum. ſpectabile autem præ cæteris publicum urbis armamentarium. Primarium ejus templum eſt illud Deiparę Virginis, quod incolis dicitur *noſtre Dame la grande*, & fundatum eſt juſſu Richildis, olim Hannoniæ Comitis. ædificium certè haudquaquam novitium; ſed antiquo opere & ſummâ arte factum, in quo variæ ſunt, & perpulchræ quidem columnæ, partim ex marmore, partim ex porphyrite, quę & triplici ordine diſtinguuntur, mirandoſque efficiunt arcus, & ampliſſima infrà ſupráque inambulantibus præbent ſpatia, grato ſanè & peramœno adſpectu. Alterum inter primaria templa Divo Ioanni ſacrum eſt. opus multò quàm prius illud recentius, ut quod olim fortuito igne flagraverit: conditum, uti adfirmāt, à Pipino, Caroli Magni patre, vel (ut alij) longè priùs à Galliæ Rege Theodoro, ac tunc fortaſſe quàm poſteà ſumtuoſius, ſed & hodie ſatis magnificum. Sunt deinde & alia quædam templa, & præſertim tria Cœnobia mendicantium, in quibus peramplum illud & pulcherrimum Divi Frācisci, ſplendidiſſimis aliquot Hannoniæ & Valentianarum Principum tumulis, & ſcitiſſimis epitaphijs exornatum. Sicut apud Sodales Divi Dominici tumulus viſitur Ioannis Avennenſis, Balduini Imperatoris Conſtantinopolitani nepotis. Sunt præterea Monaſteria, Xenodochia, aliáque id genus loca, pietati & religioni conſecrata, lauto ſatis proventu gaudentia. Eſt & nobile illud Collegium viris doctis abundè inſtructum, ubi juventus Græcis Latiniſque litteris eruditur, & ſanctis honeſtiſque præceptis imbuitur. Item domus & receptacula tenujoris fortunæ puerorum & puellarum, qui à pluribus utriuſque ſexus magiſtris varia diſcunt opificia. atque hęc omnia tam inſigni diſciplinâ, tamque exactis legibus, ut vel inde civilitas ſimul & magnitudo hujus reipublicæ pluribus modis eluceat. Inter publica & celebria magis ædificia, ſpectatur in angulo quodam verſùs Scaldim ampliſſimum quoddam & perantiquum palatium, quod ab annis aliquot retrò *Aula Comitis* dicitur, vulgo

Situs.

Aula Comitis.

vulgo *la Sale du Comte,* antiquitùs autem audiebat *Aula Imperatoris.* ubi, & loci ipsius splendore, & cœli salubritate capti Hanoniæ Comites ijdemque Valentianarum Domini, ut plurimùm olim habitabant. Conditum fuit, seu potius instauratum (nam antiquius esse comperior) à Comite Balduino, eo, qui à plurimis ædificijs, vel de integro structis, vel refectis saltim & instauratis, *Aedificatoris* cognomen invênit, ac parens fuit jamdicti Imperatoris Constãtinopolitani, conditorque illius Canonicorum Collegij, quod vulgò vocant *de nostre Dame de la Sale du Comte.* Notandum verò totum istud palatium, & quidquid ambitu ejus includitur, etsi positum intra urbis mœnia, & parochiæ Divi Ioannis subjectum, accenseri tamen Hannoniæ territorio. cujus imperium ea quoque Scaldis pars, quæ palatium alluit, unà cum decem pontibus ipsi injectis reveretur. Superstructę sunt hisce pontibus amplæ quædam & commodæ mãsiones, habitatæ ut plurimum à privatis istius Aulæ, publicisque Hannonię terræ Quæstoribus alijsque Ministris Principalibus. qui omnes, non secùs quam ipsi Hannoniæ & Valentianarum Principes, vectigalium omnium urbanorum immunes. quâ prærogativâ etiam gaudent Pares urbani, qui numero sex, & Pares totius Comitatus, qui (ut diximus) sunt bis totidem: item Equites Aurei Velleris. Visuntur denique in hac urbe & alia multa Nobilium privatorum palatia. Sed exuperat omnia opera tam publica quàm privata, magnificum illud & superbum Prætorium, vulgò dictum *la Halle,* & primario urbis foro impositum: cujus frontispicium totum è secto per artem lapide; fenestris, & valvis variè ornatum: eo adspectu & magnificentiâ, ut splendorem conciliet toti foro. Continentur hoc ædificio ab eadem manu & opere, templum Divi Petri, & eximium illud horologium, quod in edito positum, etiam procul abstantibus est cõspicuum, neque horas solummodò, sed & Lunæ aliorumque Planetarum cursum, item menses & quatuor anni tempora, aliasque id genus elegantias indicat. Horologio subjacet forum frumentarium, amplum sanè ac spatiosum, nec injuriæ tempestatum aërisvé expositum. suprà venduntur lanæ. inde est ludus gladiatorius. tum & locus ille qui propriè destinatus vendendis pannis. Sunt denique curiæ Magistratuum urbanorum, itidem amplæ & laxæ, necnon publicus carcer. ita ut unicum istud ædificij corpus, quæsitâ quadam capacitate, omnia pænè complectatur membra publicis opidi usibus necessaria. opus herclè benè & aptè commensuratum, splendidum, atque magnificum: conditum primùm à Guiljelmo cognomento Bono, Hannoniæ, item Hollandiæ & Zelandię Comite, Domino Frisię, Principe admodùm bono, virtutumque & præsertim justitiæ servantissimo. Vincit tamen compositissimum istud opus longè magis composita politia, & aptissima illa reipublicæ gubernandæ ratio: quę in civilibus simul & criminalibus, cæterisque omnibus partibus, ita isthic exacta, ut exteri sępenumerò exempla hinc sibi petierint, quę in patrię statu constituendo sequerentur. inter alios Noribergenses, cùm ad singulas pęnè urbes certos homines mitterent, ut exemplo veterum Romanorum, viris prudentibus omni in re imitãdum, bonas atque laudabiles aliorum leges in usum suum transferrent, eas hic invenerunt consuetudines, ut cupidè statim nonnullas arripuerint, quę hucusque in excellenti illâ optiméque institutâ republicâ observantur. Inveni supremos Valentianarum Magistratus solitos olim concedi in ętatem: sed mutatum hunc morem, quo occurreretur nimię hominum insolentiæ, anno 1302, ab Ioanne Hannoniæ Comite, cognomento Avennensi, qui Senatum quotannis voluit renovari, planè ut hodiéque in usu est. Constat autem supremus hic Magistratus è Præposito & duodecim Adsessoribus, qui ex primarijs opidi civibus deliguntur, & varios administros sibi habent adjunctos. His accedit & alius quidam Senatus, quem *particularem* vulgò appellant, & ex alijs quinque & viginti boni loci civibus constat. is, petente supremo Magistratu, res ad opidi statum pertinentes tractat, ac nonnumquam augeri solet bono aliquo civium numero, qui, ut melior habeatur consilij copia, & pro rerum tractandarum necessitate, advocantur. Solet denique urbs, ex veteri quodam more ac privilegio, in negotijs quæ majoris momenti, & publicum bonum concernunt, convocare ad pulsum majoris campanę Concilium generale civitatis universum populum repræsentans,

Curia, sive Senatorum domus.

Politia Valentianensis.

tans, planè ex more Romano, qui similiter convocabant *Comitia sua centuriata.* In eo Concilio liberum unicuique civi, etsi prorsùs privato (quod non alibi tamen in toto hoc Belgio usurpatur) super ijs quæ nomine Magistratus & Concilij particularis exponuntur ab ordinario reipublicæ Syndico, sententiam suam dicere. Neque verò haberi potest hocipsum Concilium, nisi cum centum ut minimùm civium interventu, nullo alienigenâ in numerum hunc intrante. Subordinati sunt insuper supremo illi Senatui, ad leviorum caussarum decisionem varij Magistratus minores. Valentianis, inter alios quidem Dynastas, natus est Imperator Cæsar Henricus, eo nomine septimus, qui & Comes, seu Dux Luceburgensis. item unica magni illius Burgundiæ Ducis Caroli, in prælio (ut jam dixi) ad Nancejum occisi filia, & Belgarum Princeps, Maria. quamquam sit qui genitam eam velit adstruatque Bruxellæ. Dedit præterea celeberrimum istud opidum multos viros illustres, atque insigniter eruditos. quales maximè nominatissimus ille historiographus Ioannes Froissartus, qui initio statim operis patriam sibi Valentianas fuisse agnoscit. Ioannes Molinettus, Canonicus litteratissimus, & poëta insignis. Simon denique Marmionus, vir & seriò doctus, & eximius pictor. Habent quidem Valentianæ numerosam nobilitatem: sed attendunt majori ex parte cives mercaturæ & artibus manuarijs. quam utramque professionem ita strenuè industriéque exercent, ut & ipsi opibus largiter sese instruant, & quamplurimos tenujoris fortunæ homines occupent ac sustentent. numerantur enim hic multa non frequentia minùs, quàm fructuosa collegia variorum opificum. inter quos excellunt potissimùm ij qui *ossettas* contexunt, & tenuissimum illud lintei genus, quod Cameracense vulgò dicimus; item lanifices, & qui pannos tramosericos, undulatosque, tum multitia quoque, seu *mocajarros*, & quaslibet ferè mercium species, aliáque humanis usibus necessaria solent conficere. Habent denique Valentianæ *Castellaniam*, idest longè latéque diffusum territorium, & luculentis admodùm privilegijs gaudent. inter cætera autem jure emporij, vel ut vulgò loquimur *stabuli* vini Gallici, antiquissimo sanè, ac reipublicæ plurifariàm utili. quæ & nummos olim ex auro argentóque titulis & insignibus suis inscriptos signavit. ea moneta materna dicebatur, & à civibus etiamnunc ostenditur. Ordines hujus Dominij sunt Antistites, Nobiles, Magistratus.

Viri illustres.

Civium studia.

Ordines.

Sed agamus hinc paucis de urbis progressu, & quomodò factum sit, ut distincta manserit ditio, utque unà cum cæteris Belgicæ nostræ Provincijs Austriacæ genti accreverit. Invenio itaque post divisum in partes tres à Lothario Imperatore Romanum Imperium, singulasque singulis filijs attributas; successores suapte culpâ flaccescentes, inter alia debilitatis suæ indicia, necessitate magis quàm voluntate inductos, provincias Palatinis olim à majoribus gubernandas tantùmmodò tradi solitas, alienare paullatìm cœpisse, ac Præfectis suis concessisse in feudum. Inter cæteras autem Lotharingia, quia præstantiores haberet civitates, plures etiam numerabat id genus Gubernatores. qui Latinè *Comites* dicebantur à *comitando*, quia nempe Principibus suis intimi, assiduè illos comitarentur. nos corrupto nonnihil vocabulo *Conti* eos vocamus. Atque hinc extitisse videntur tot illi Comites, quot jam sparsos videmus per orbem-terræ. namque munus illud, quà vi, quà favore & gratiâ, imò quà pretio denique & corruptelâ, pro temporum hominumque conditione, & sub specie feudi, alijsque diversis prætextibus, in peculium tandem conversum est, & ex temporario factum hæreditarium. nec id tãtùm in partibus transalpinis: sed fortassis etiam multò magis, ex eadem illâ & Imperatorum & Pontificum imbecillitate, in ipsâ nostrâ Italiâ. Valentianæ ergo, uti scriptum comperior, suum etiam Comitem nactæ sunt. nam ut alia quædam incerta nimis & confusa prætercam, legitur anno Christi 973. Reginerius quidam, cognomento Longicollis, Comes Hannoniæ, unà cum fratre Lamberto, Comite per id tempus Lovanij, emisse hanc urbem à proprio Comite, ac tenuisse ad aliquod tempus contra Lothariæ Ducem Godefridum, qui prætextu juris proximitatis conabatur eam retrahere. quare ab isto etiam nostri fratres prætensiones omnes & jura mercati sunt, ac pacificos sese in posterum Valentianarum Comites inscripserunt. Lamberto mox

Valentianæ quomodo cesserint genti Austriacæ.

ſine liberis mortuo, ſucceſſit jamdicta illa Richildis, Comitis Reginerij filia, quæ maritum poſteà habuit Flandriæ Comitem Balduinum. Suſcitata deinde labentibus ſæculis varia ſuper hac ditione ſunt bella: quæ tantâ ſententiarum diverſitate à ſcriptoribus referuntur, ut necubi fortè exorbitem, lubens me ab ulteriore omni illorum mentione ſim abſtenturus. mihi namque abundè ſatis eſt, quod ex hactenus allegatis apertè conſtet, Valentianas jam ab aliquot ſæculis retrò conſtituiſſe peculiarem ditionem, ac legibus uſas fuiſſe ab Hannonicis longè diverſis. prout hodie quóque una cum opidis ſibi ſubjectis, Bochanio nempe, Querceto, Condato, & centum triginta duobus pagis, eaſdem obſervant. Unde nec ad Senatum Montenſem, ſed Mechliniam rectâ hinc provocatur. In eccleſiaſticis autem ſuperiorem agnoſcunt Archiepiſcopum Cameracenſem, cujus nomine ſedem hic habet Archidiaconus. Delata eſt primùm hæc ditio ad Comites terræ Hannoniæ: inde ad Duces Burgundiæ: atque hinc porrò ad gentem Auſtriacam: pari omninò ratione ac jure, quo & cæteræ Belgicæ noſtræ Provinciæ. Gubernatur hoc tempore à Marchione Renticenſi, pluries nobis laudato. Sed ſufficiant iſta de præ nobili urbe; etſi plura tamen notatu digna poſſent adferri, quæ exequitur fuſiùs eleganti commentariolo, præter alia documenta nobis ſubmiſſa, fidus ejus & doctus civis Ioannes Vivianus. Iuxtà Valentianas, & unâ tantùm ab urbe leucâ, eſt pulcherrimum illud & opulentum Cœnobium Viconienſe. quod inter alias elegantias ampliſſimam habet ac omni librorum genere copioſam Bibliothecam.

Abbatia Viconienſis.

Notabile genus lapidis.

Inter Valentianas & Cameracum, juxta nobilem pagum Happam, ſitus eſt quidam viculus, vulgò dictus *Avennes le ſec*, ubi eruitur copioſè pulcherrimum illud candidi lapidis genus, quod tantopere prædicat libris ſuis de Architecturâ Leo Baptiſta Albertus Florentinus, & ob loci illius propinquitatem vulgò dicitur lapis Avennenſis. hic candore ad marmor pænè accedit, & maximâ cum facilitate laboratur. nam & ferro facilè vincitur, & quovis inſtrumento ſecandum ſe ac ſculpendum præbet, nullo planè vel ſciſſionis vel rupturæ periculo. quare tutò eo utuntur ad varia operum genera ſtatuarij. quia verò naturâ infirmus eſt, nec ferendis cœli injurijs, gelu puta, & imbribus, ac ne ventis quidem marinis: excogitarunt hi homines, ne quid illa teneritas apportaret incommodi, corroborandi illius & conſolidandi rationem. imbuunt enim multo oleo, gummi juniperino, alijſque id genus medicamentis, quibus validam tandem & invictam cruſtam ei inducunt.

Bochanium.

Bochanium, vulgò *Bouchain*, ad ſiniſtram eſt Scaldis ripam, medio inter Valentianas & Cameracum itinere, id eſt quatuor ab utráque leucis abjunctum, opidum per ſe validum, ſed quod longè munitius reddit adjuncta arx, ac vel ideò memorandum, quod conditum olim à Pipino in memoriam magnæ illius cladis, quâ in campis illis affecit Francorum Principem Didericum: tum & eo, quod caput ſit Comitatus Oſtervantij; ſic dicti ab Oſtrogothis, qui poſt longam in eo tractu moram, hanc tandem illius partem acceptarunt, in eamqúe ex lege & pacto ſeceſſerunt. Deferebatur olim hic Comitatus primogenito filio Comitis terræ Hannoniæ. Opidum hodie gubernatur à Georgio Montigniaco, Dynaſtâ Nojellano ad Scaldim.

Quercetum.

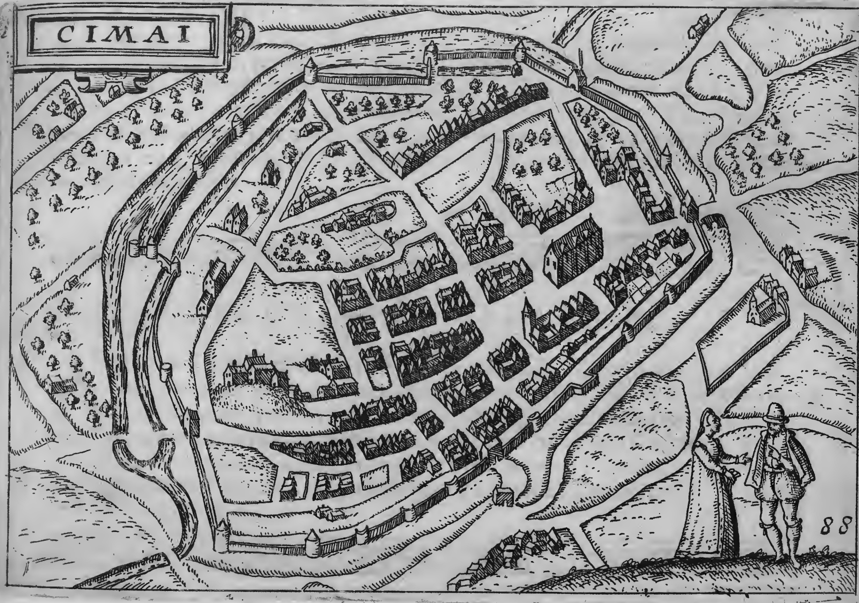
Quercetum diſtat Valētianis trium leucarum ſpatio, eſtqúe opidulum ſatis munitum, & alijs etiam partibus memorabile. fiunt enim hic panni illi ſubſerici quos vulgò *ſemioſſettas* nuncupant, & ſatis magna vis linteorum. ita ut mercimonijs mediocriter floreat. Olim ſedes fuit & dotalitium, Comitiſſarum Hannoniæ. ſed poſtquam potiti ſunt eâ Duces Burgundiæ, ſuffectum ei eſt Binchium. Querceto præfectus eſt vir Illuſtris Antonius à Goigni, Dominus loci *Venegies au bois*.

Condatum.

Condatum ad dexteram Scaldis ripam eſt, altero à Valentianis milliari, opidulum ſatis lautum, & exiguâ arce conſpicuum. quod pro ſemiſſe quondam in ditione Illuſtris Rocchendorfij. qui ob neſcio quas cum Principe ſimultates, in Turciam primùm diſceſſit: atque inde in Galliam mox reverſus habitus inibi fuit ſtipendio ſanequàm honeſto ac meritis ſuis condigno. hinc militatum abijt ad Regem Romanorum adverſùs Turcas, & in Pannoniâ tandem occubuit. intereà autem venierunt hic ejus bona. Alter opidi noſtri ſemiſſis debebatur Excellentiſſimo

Landreci.
86

AVESNES
87

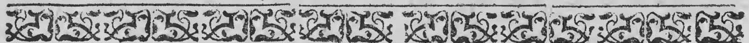

CIMAI
88

mo Montpenſerio, qui ad Divi Quintini nuper captus, eum unà cum Luſâ, opido infrà deſcribendo, divendidit, pretio pro captivi corporis redempturâ eo commodiùs dependendo. Hoc tempore Dominam habet Condatum viduam Illuſtriſſimi Comitis Lalainij, quæ contractis ſecundis nuptijs cum Illuſtri Mansfeldio, ceſſit hunc locum Hugoni Lalainio filio, adoleſcenti ſummæ ſpei. cui defuncto ſucceſſit Marchio Renticenſis.

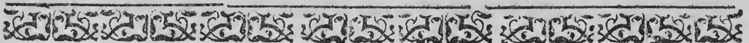
DESCRIPTIO LANDRECEJI.

LANDRECEIUM adſidet fluvio Sabi, & Querceto dumtaxat tribus, Valentianis verò ſex leucis abjungitur. opidulum quidem minutum, ſed munitiſſimum idem, & famoſum mirabili illâ obſidione, quam toleravit adverſùs Carolum Quintum Imperatorem anno 1543, cùm occupatum eſſet à Gallis. Reſtituit tandem Rex Galliæ, pace anno ſequenti factâ, Illuſtriſſimo Duci Arſchotano, cui hæreditario jure debebatur. ſed permutavit cum Duce bonis æquiſque legibus idem Carolus Quintus. Gubernatur hoc tempore ab Illuſtri Petræjo, Toparchâ Bouſiaceno.

DESCRIPTIO AVENNÆ.

AVENNA poſita eſt ad torrentem Hepram, & Landrecejo pariter ac Malbodio quatuor leucis abjuncta. opidum ſanè bonum, munitum, & Comitatus dignitate ſpectabile. Erat verò & iſta nuper in ditione Ducis Arſchotani, qui accepto æquivalente pretio permutavit eam cum Rege Catholico. quoniam enim in confinijs Galliæ, potentiore opus habebat Principe, qui ſecuram præſtaret ab hoſtili omni incurſu. Gubernatur à Domino Dabencurtio.

DESCRIPTIO CHIMACI.

CHIMACUM in nemore ſitum eſt, ad fluviolum Blancam, & Avennâ ſex leucis abjunctum. Iacobus Leſſabæus Vanavillam indigetat. Domos habet mediocri pulchritudine: tum & regiam Principis, hortis ac labyrintho amœnam. opidulum certè munitum, lautum, concinnum, ita quidem ut Principatus gaudeat dignitate, cujus titulum inter cæteros ſuos inſcribit Dux Arſchotanus. Fuit quidem miſerè nimis mulctatum, ac destructum ſæpè, per ultima iſta cum Gallis bella: ſed inſtauratum rurſus ac reparatum. ſic ut multò quàm antè ſit pulchrius, & adverſùs hoſtiles inſultus munitius. Ceſſit nuper benignus parens Illuſtriſſimo filio ſuo Carolo, qui in uxorem ductâ unicâ filiâ Caroli à Brimeu, etiam Comes Meganus eſt, juvenis ſanè ad humanitatem factus, & clementiſſimus Princeps.

DESCRIPTIO MARIÆBURGI.

MARIÆBURGO nomen à se fecit Maria Regina Hungariæ, quæ, jubente Carolo Quinto Imperatore, condēdum curavit, paullopost quam Dominus Longovallius & Martinus Rossemius succincti exercitu Gallico, è Brabantiâ petierunt Lucemburgum, anno 1542. Situm est inter duos torrentes: Blancam nempe, à quo teli tantùm jactu, & Nigram, unde semileucâ circiter distat, tertio quidem à Chimaco, decimo verò Montibus milliari. opidum situ & opere munitissimum, valido admodùm muro, ac pulcherrimis quatuor propugnaculis cinctum, quæ & quadrangulum illud, & invictum efficiunt. quod ita tamen intelligas velim, si præsidio satis valido muniatur, & fideles agantur excubiæ. neque fiat illud quod nuper anno 1554, quando merâ defensorum ignaviâ, etsi caussentur Gubernatoris perfidiam, gravissimo sanè totius Belgicæ detrimento, turpiter fuit amissum. ex quo tempore mansit in potestate Gallorum, qui nuperrimâ istâ pace, id est anno demùm 1559, reddiderunt. Præfectum habet hoc tempore Iacobum Briasium, Dominum Valtencheulium.

DESCRIPTIO PHILIPPOVILLÆ.

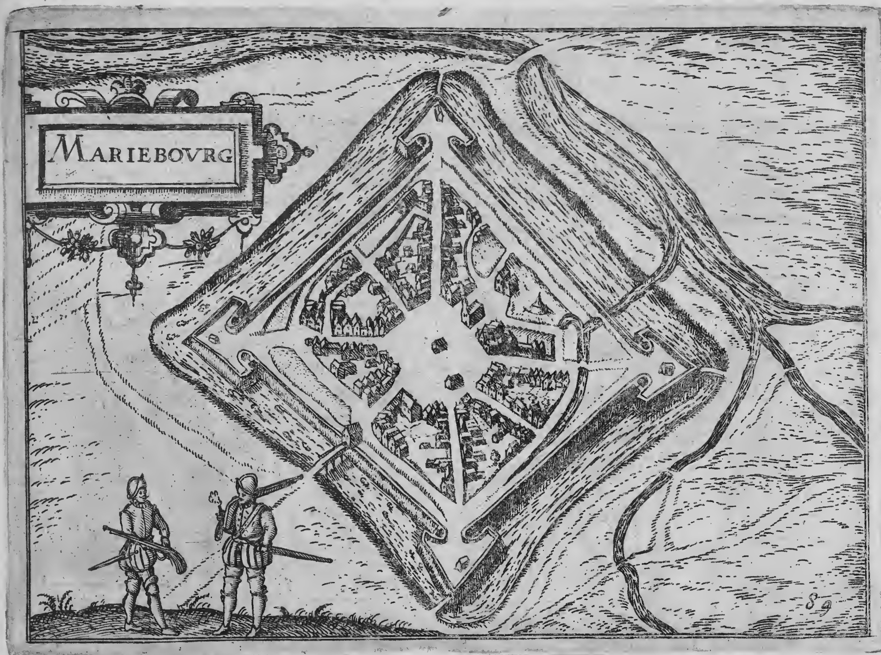
PHILIPPOVILLÆ nomen factum est à Philippo Rege, opido inter Carolomontium (unde unius leucæ) & Mariæburgum (unde sesquileucæ spatio dissidet) anno demùm 1555 extructo, idque Galli ex Mariæburgo (quo tunc ille potiebatur) excursionibus prohibendis. conditum verò novellum hoc opidum eo modo & formâ, ut situ, opere, muris, & propugnaculis opportunè dispositis, habeatur pænè inexpugnabile. Gubernatur hodie ab Illustri Glimesso, Dynastâ Florennensi.

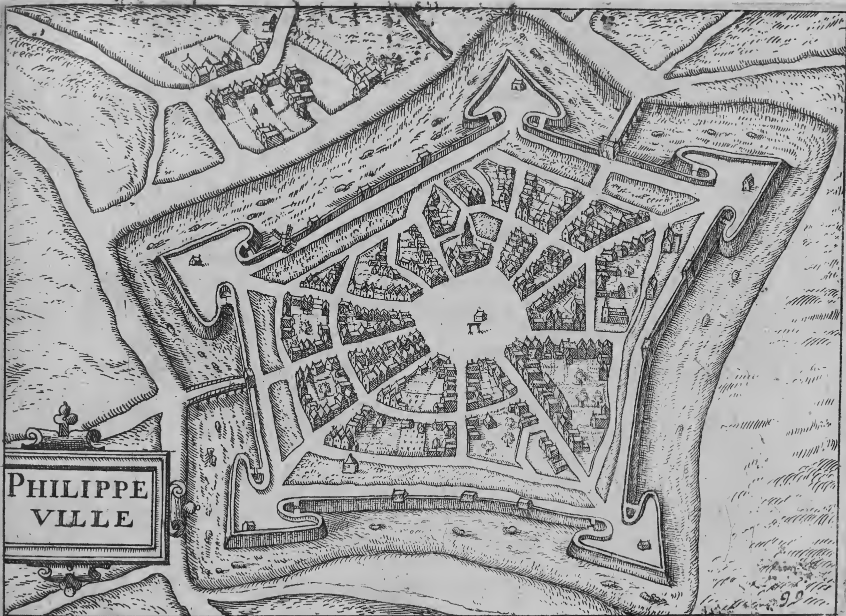
DESCRIPTIO BELLOMONTII.

BELLOMONTIUM Chimaco pariter Binchióque tantùm quatuor, Montibus verò septem leucis abjungitur. situm est in amœno colle, unde accepit & nomen. perexiguum quidem, sed amœnum valdè & pulchrum opidulum, quod Dynastam agnoscit eumdem Arschotanum, cujus ab annis aliquot retrò sollennis sedes est. Attribuebatur olim secundogenitis Comitum terræ Hannoniæ, unde & Comitatus titulo dignitatéque splendet.

Malobodium. Malobodium, vulgò *Mabeuge*, Montibus quatuor ferè leucarum spatio dissidet. interluit opidum fluvius Sabis, quod propterea mercimonijs satis floret. celebratur hic omni sabbatho admodùm frequens mercatus fili ex lanâ, mercis haudquaquam pœnitendæ, ut ex quâ *sajæ* porrò & *semiossettæ* contexantur. Habet etiam istud opidum unum è nobilissimis illis Canonicarum Collegijs, qualia nempe Montense illud & Nivellanum suprà nobis descripta. Malbodiense hoc institutum fuit à Divâ Aldegundi; quæ & celebre illud templum condidit, cui ab ipsâ posteà factum est nomen. Est autem & penès istas Canonicas suprema in opidum & territorium ejus jurisdictio, sic ut civilem simul & criminalem justitiam administrent. gaudēt insuper eo privilegio, ut signare possint quotannis definitam quamdam & certam summam *mitarum*, (ita nuncupant minutissimum illud ex plumbo

m one-

MARIEBOVRG
89

PHILIPPE VILLE
99

Beaumontin
huinaut
92

monetæ genus Divæ illius effigiem præferens) quarum duodecim singulos valent denarios, sive (ut vulgò loquimur) *grossos* Flandriæ. & exponitur quidem plumbea ista monetula per totam quàm latè patet Hannoniam, usque ad ipsam Bruxellam, sic ut nemini liceat eam defugere.

Bavacum, vulgò *Bavais*, Montibus distat quinque leucarum intervallo, & communiter audit Bavacum Wallonense, *Bavais Walonne*, ad discrimen cognominis opidi, quod in Galliâ situm vocatur *Bavais Picarde*. Nostrum hodie perexiguum sanè est opidum. etsi quidam Hannoniensium rerum Scriptores, tum & alij qui fortassis eos exscribunt, velint antiquitùs fuisse maximi nominis ac momenti civitatem, conditam à Bavone Trojano, & *Belgium* dictam, unde porrò deductum sit Belgicę nostræ vocabulum. imoverò fuisse hanc eam urbem, sive potius regionem, ubi Cæsar in Commentarijs bonam exercitus partem in hibernis se habuisse commemorat. subjungentes, habitasse hic eo ævo fortissimos illos & potentissimos Bellovacos. Nos, qui apud Commentatores istos, sæpenumerò inter se pugnantes, non invênimus authenticum ullum hujus rei documentum, prætermissis antiquis illis historijs de Bavone Trojano, & id genus inventiunculis, nullam in se habentibus certitudinem, ut quidquid dici posset de re tam gravi, lectoribus esset in promtu, confugiendum duximus nobis ad ipsos Cæsaris commentarios. qui cùm & facilis sit & perspicuus admodùm scriptor, meliùs certè quàm quisquam interpretum, mentem suam exponit. ut qui eum intelligat, non temerè possit aberrare. Quare adhibitâ tabulâ geographicâ, & consultis aliquot doctis atque rerum istarum peritis viris; examinatis denique plusculis locis ex ijsdem commentarijs, maximè verò secundo & quinto, sumtis: primò quidem palàm constare dicimus, Belgium Cæsari nihil aliud esse quàm opidum, sive locum aliquem Belgicæ, non autem integram ipsam regionem. secundò, Bavacum istud Wallonense, inter Montes Valentianasque positum, vetus illud Belgium esse omninò non posse. quę duo sic ut diximus se habere, argumentis luce meridianâ clarioribus evincemus. Ordientes itáque à priori illo capite, quod ad Belgij nomen attinet, dicimus hujus assertionis nostræ veritatem apertè satis constare ex varijs quinti illius commentarij testimonijs. nominatim verò ex eâ legionum distributione, quam fecisse narratur Cæsar, post peractum Samarobrinæ Gallorum concilium. inquit enim, *Quod eo anno frumentum in Galliâ, propter siccitates, angustiùs provenenisset, coactum se aliter, ac superioribus annis, exercitum in hibernis collocare, legionesq́; in plures civitates distribuere: ex quibus unam in Morinos ducendam C. Fabio legato dedisse: alteram in Nervios Q. Ciceroni: tertiam in Essuos L. Roscio: quartam in Rhemis, cum T. Labieno in confinio Trevirorum hibernare jussisse: tres in Belgio collocasse: his M. Crassum Quæstorem, & L. Munatium Plancum, & C. Trebonium, legatos præfecisse: unam legionem & cohortes quinque in Eburones, quorum pars maxima est inter Mosam & Rhenum, misisse: his Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam præfecisse: ad hunc modum distributis legionibus, facillimè inopiæ frumentariæ sese mederì posse existimantem. atqui harum tamen omnium legionum hiberna (præter eam quam L. Roscio in pacatissimam & quietissimam partem ducendam dederat) tam propinqua fuisse inter se, ut millibus passuum centum continerentur.* Expendamus verò hanc narrationem, & videamus, quopacto dici possit, aut credi, Belgium Cæsari significare totam Provinciam: cùm nominatim recenseat quinque Belgiæ civitates, in quas tot illas legiones sub jamdictis legatis distribuerit. quæso te, quænam esset hæc tam confusa scribendi ratio, quive calami error, si sub Belgij nomine, Belgiam vellet intellegi? quisve umquam assequi queat, in quanam tam magnæ Provinciæ parte tres illas jamdictas legiones collocaverit? non est verò credibile in scriptis aut sententiâ Cæsaris tam crassos extare errores. quare ex hisce nostris & alijs aliquot argumentis omninò statuendum est, Belgium apud Cæsarem vel pro urbe, vel pro alio saltim peculiari & memorabili Belgiæ loco, interpretandum. Nec absurdum sit credere, Bavacûm illud Picardum, quod vocant, antiquorum Belgium esse, ac nutrire potuisse, saltim in unam hiemem, tres à Cæsare missas legiones. constat enim è varijs monumentis, maximam olim fuisse civitatem. Quin & illud consideran-

Bavacum.

Dissertatio super vetere Belgio.

derandum est, Bellovacos, tam potentes olim, ut coadunare possent exercitum centum millium armatorum, habuisse debere, prout alios quosque populos, primariam aliquam & tantâ magnitudine dignam civitatem. ea verò non alia potuit esse quam Belgium, cujus ille compluribus locis, ceu loci alicujus singularis, non autem ut generalis Provinciæ, facit mentionem. Summa est, argumentis hactenùs recitatis quęstionem illam priore loco positam abundè solvi. Quare factâ hic pausâ, transibimus ad secundum illud caput, demonstraturi, velut promisimus, veterem Belgij nostri situm. Dico igitur institutæ orationis filum prosequens, post distributas modo nobis exposito Romanorum copias, Ambiorigem, sumtis pro occasione novis animis, advolasse ex regni sui finibus, ac de improviso in Eburonibus, hodie terrâ Leodicensi, oppugnatum venisse Sabini Cottæque castra: circumventos eos interfecisse: ac deinde perturbatis eorum ordinibus, victoriâ suâ sublatum in Nervios properasse, ad oppugnandum castra Q. Ciceronis. Hic Cęsar, acceptis litteris, succurrendum illicò homini ratus, statim nuntium in Bellovacos (id Belgium nostrum est) ad M. Crassum mittit, cujus hiberna aberant ab eo sola viginti millia passuum; Fabio verò mandat, ut in Atrebatium fines legionem adducat, quà sibi iter faciendum sciebat: Labieno scribit, si reipublicæ commodo facere posset, cum legione ad fines Nerviorum veniat: reliquam partem exercitus, quod paullò aberat longiùs, non putat expectandum. Hora tertia diei sequentis adest cum legione Crassus, quo Samarobrinæ præfecto, ipse Cæsar eo die millia passuum viginti progreditur. Fabius, non multùm moratus, (observa quæso disciplinam & obedientiam militarem) Cæsari in itinere cum legione occurrit. Labienus, justas ob caussas ex hibernis profectionem facere nequiens, Imperatori se excusat. hic, consilio ejus probato, & communis salutis auxilio in celeritate posito, venit magnis itineribus in Nerviorum fines, & Ciceronem de adventu suo pluribus nuntijs facit certiorem. ipse intereà progreditur. Atqui ut summâ celeritate hic usus sit, priùs tamen quam pervenire potuerit ad hiberna Ciceronis, si ineatur exacta temporis in itinere positi ratio, tres ut minimùm dies impendit, queis triginta circiter leucas Gallicas est emensus. Ita ut ex totâ istâ narratione palàm appareat, Bavacum Wallonense non posse ullo pacto Belgium illud esse, quò Cæsar tres eas legiones Crasso & alijs illis duobus legatis ducendas commiserat. primò; quia cùm in Nervijs esset Cicero, id est, multorum judicio, juxta Tornacum, populorum illorum, ut existimatur, metropolim; sequeretur, istud Bavacum decem dumtaxat leucis Tornaco abfuisse. quod si verum sit, numquam ausus fuisset Ambiorix Ciceronem adoriri: neque Cicero, tam urgenti necessitate, sic instanter auxilia petijsset à Cæsare, qui triginta ut minimùm leucis aberat, sed potius à legatis Belgij, sibi cum tribus legionibus tam propinquis. notandum prætereà, si Bavacum istud fuisset Belgium, nihil opus futurum Cæsari, tunc Samarobrinæ agenti, & Tornacum petituro, iter facere per Atrebates, hodie terram Arthesiam. Sed an aliud argumentum adducemus eo validius, quod videlicet ipse Cęsar adserat, statim se nuntium in Bellovacos ad M. Crassum misisse, quem paullo ante narraverat collocatum à sese in Belgio: hic certè ostendit Belgium in Bellovacis fuisse, qui proculdubio ij sunt Picardiæ populi, quos hodie dicimus *Beauvoisins*, & in quibus Bavacum Picardum est, non autem in terrâ Hannoniâ, ubi Bavacum Wallonense. Quod quò magis firmetur, attendatur obsecro, Suessiones, hodie vulgò *Soissons*, medios collocari à Cæsare inter Bellovacos & Rhemos, quos nunc dicimus *Reims en Champaigne*. unde palàm colligitur, Bellovacos fuisse Belvicinos, remotissimos sanè a Nervijs, id est Tornacensibus nostris, ubi tunc Q. Tullius Cicero. Addimus velut è supervacuo, quod cùm in Carnutibus, hodie voce nonnihil corruptâ *Chartres*, opido quindecim supra Parisios leucis posito, interfectus esset à suis Tasgetius, natione Gallus, sed qui staret à partibus Romanorum: Cæsar, veritus ne civitas eorum impulsu deficeret, L. Plancum cum legione ex Belgio (tamquam illis tunc proximo) celeriter in Carnutes proficisci jusserit. quod Belgium, si Bavacum Hannoniæ foret, nimis dissitum certè fuisset auxiliaribus illis copijs in Carnutes usque mittendis, promto, eas habere ex locis multò vicinio-

cinioribus. Atque isthæc sufficiant demonstrando, quod Belgium illud Cæsaris non potuerit esse aliud, quàm Bavacum Picardiæ, opidum miræ antiquitatis, & Episcopali sede hucusque notum, cujus Præsul & Comitem se inscribit, & unum è Paribus Franciæ. nequaquam autem dici potest fuisse Bavacum nostrum Hanoniæ. cui equidem veterem illum honorem non eo detractum: sed non est umquam veritati denegandum patrocinium, & præsertim in rebus tanti momenti, quę lectori tam densas offundant tenebras, ut nisi discutiantur, non locatim tantummodò, sed Provinciatim aberraturus sit, cum turpissimâ etiam aliarum rerum confusione. Ex ijsdem autem his argumentis, demonstrationibusque extra omnem dubitandi aleam positis, manifestò etiam paret, Samarobrinam illam, in quâ tunc Cæsar, non esse Cameracum. quod nonnulli tamen, (inter quos aliquando etiam ego, dum auctoritate illorum me abripi patior) per errorem adfirmant. Nam inter Samarobrinam & Ciceronem, triginta ut minimùm erant leucæ: quæ si istis credendum sit, non sint plures duodecim tredecimve. à Samarobrinâ in Belgium, juxta Cæsarem quidem, essent viginti quinq; milliaria Italica, secundùm istos verò plus quàm viginti quinq; leucæ Teutonicæ. tãtum siquidem inter Cameracum & Belvicinum, vel si Belgium dicere malumus, interest. quare Samarobrinam oportet fuisse longè viciniorem Ambiano, non ignobili Galliæ opido, quàm sit nostrum Cameracum. Sed ne videar nimium curiosus, abstinebo deinceps ab ulteriore omni censurâ, referamque me lubens ad elegantem aliquam animam, quæ & istas & similes omnes res aliquando pertractet opusculo aliquo singulari, & lecta magis ac valida argumenta in medium proferat. mihi in præsentiarum satis est dicere, tantas fuisse ac tales, ob caussas paulloante commemoratas, regionum istarum ruinas atque mutationes, ut nemini mirum videri debeat, in antiquis his & à sæculo nostro remotis rebus tantam interdum confusionem atque caliginem inveniri. Iam verò ut unde paullisper deflexit, eò iterum redeat oratio; profiteor lubens atque agnosco, præter illa quæ scriptis extant tradita, inveniri palàm & visi apud Hannonios nostros Bavacenses, ac tam intra quàm extra urbeculæ nostræ pomœrium, multas prisci illius splendoris reliquias, & insignes antiquitates: inter alia verò compluscculos nummos Romanos. quæ omnia clarum satis atque apertum præbent indicium, fuisse olim rem magnam, & momentosam. admiranda verò præ cęteris via illa delapidata, quæ Parisijs per hoc opidum ducit in Tungros, & in ipsâ Tungrorum descriptione infrà iterùm memorabitur. item altera illa mirabilis via, olim in totum silicata, quæ inde à Rhemis Campaniæ per hoc nostrum Bavacum, protenditur usque ad Cortracenses in Flandriâ, quod est iter plus quinquaginta leucarum, sive centum viginti milliarium Italicorum. Ex isto opido probant incolæ varijs argumentis oriundum fuisse magnum illum Belgium, cujus libro 24, historiæ suæ meminit Trogi abbreviator Iustinus. illum inquam comitem Brenni; qui post obitum Alexandri Magni, in Pannoniam primùm cum centum & quinquaginta millium armatorum exercitu transiens, magnis inibi factis progressibus, in Macedoniam porrò irrupit. ubi fuso, capto & decollato Rege Ptolemæo, tandem & ipse, victoriâ insolenter usus, à Sosthene, uno è Macedonum Principibus, fusus est. Quod cum Delphis accidisset & Brenno; qui nihilo (ut jam alibi dixi) minorem quàm ipse exercitum secum adduxerat, & cùm dolorem vulnerum ferre non posset, pugione vitam finiverat: Belgius cum suorum reliquijs, id est decem circiter hominum millibus, Græciâ excedens, ad internecionem unà cum illis occisus est. Neque verò tam miseranda superiorum temporum clades, tamque ignominiosa pristinæ magnitudinis deminutio Bavaco nostro suffecerat; nisi & ultimis istis bellis iteratò à Gallis exureretur, miseréque devastaretur. sed resurgit tamen & instauratur paullatim per amicam hanc pacem.

Binchium, vulgò dicitur *Binche*, situm ad ramùm quemdam fluvij Hainæ, & Montibus tribus leucis abjunctum, opidum sanè antiquum, ac civibus olim frequens: sed continuis hisce bellis ita miserè attritum, ut incolarum plerique Montes migrârint. Erat nuper hoc opidum ditionis Mariæ Reginæ Hungariæ, cui in vitam, ut vocant, donaverat Carolus Quintus Imperator, quo tempore ipsa huic Belgi- Binchium.

Belgicæ præerat. quare & luculenter id instauraverat, & palatijs simul hortisque sumtuosis ac planè regijs exornaverat. est enim reverà locus vel maximo quoque Dynastâ dignus, sive tu miram cœli temperiem spectes, sive commoditatem venationum, aliasve id genus delicias. Profecti sunt eò anno 1549, idem ille Imperator & Princeps Philippus, quo tempore iste inauguratus fuerat in futurum Dynastam Belgarum. quos tam splendido apparatu, ac tam crebris hippomachorum decursibus, tamque celebri pompâ & ludorum magnificentiâ, per continuos aliquot dies, Regina jamdicta excepit, quantam vix fide quis assequatur, tantùm abest ut dignè describat. Sed contrà cùm hac transiret Rex Galliæ anno 1554, Mariæburgo Dinantóque recèns devictis, & victorię compos remearet in Regnum, opidum nullo ferè negotio occupavit. cumque proprio quodam odio prosequeretur Reginam Mariam, propter crebra incendia, hujus instinctu in Picardis excitata, præsertim verò exustum Folembrajum, amœnissimam suam arcem, vindicaturus tam insignitam injuriam, non omnes tantùm heroidis ejus domos & elegantias devastavit, sed & opidum ipsum incendit. quod surrexit tamen, & quantum ad privatorum domos, in pristinam faciem restitutum est. Iussit insuper idem Rex, eodem furore actus, incendi amplissimum illud palatium, arcis propemodùm formâ extructum, quod vulgò Mariæmontium vocant, conditum in finitimis pænè immenso sumtu, mirandisque hortorum delicijs exornatum, ab eadem illâ Reginâ. unde discimus, quàm periculosum sit magnos Principes irritare, quamque verum sit illud vulgatum,

An nescis longas Regibus esse manus?

Ita est. porrigitur longè latéque ipsorum potentia, nec præmiari minùs & instaurare, quàm punire & demoliri norunt.

Rodium. Rodium, vulgò *Reus*, etiam Rethia dicitur à Ruthenis. distat autem Binchio quidem duarum, Montibus verò trium leucarum spatio, opidulum mirè antiquum, bonum, amœnum, & amplâ in pagos agrosque circumjectos jurisdictione conspicuum, ideóque titulo Comitatus à Carolo Quinto Imperatore nuper illustratum. Est in eo Cœnobium instituti Præmonstratensis. item pulchrum quoddam sacellum Beatæ Virginis, miraculis, uti perhibent, inclytum, ita quidem ut & Pontifices & alij quidam Principes varijs illud donarijs atque honoribus prosecuti sint. Fuit non ita pridem in ditione Illustrissimi Principis Adriani Croij, viri & rerum politicarum tractandarum industriâ, & militari fortitudine longè clarissimi. quæ virtutes & plurima summi momenti officia acceptissimum eum reddiderant Carolo Quinto Imperatori, à quo etiam ad summos quosque honores & dignitates evectus est. mortuus tandem anno 1553, Flandriæ & Arthesiæ Gubernator, exercitusque ad Teravannam archistrategus. Successit ei in Comitatu Rodiensi Ioannes filius, peregregius adolescens, maximè verò intrepidus idem & acer militiæ. cui successit nuper Eustachius frater, Præfectus Divi Audomari, vir eximiæ dignitatis.

Sogniacum. Sogniacum in propinquo habet amœnissimum nemus Sogniacense, quà id adspicit Brenniam Comitis. dissidet autem Binchio Montibusque pari trium leucarum intervallo, ad fluviolum Zinnam, unde sumit & nomen. opidulum satis bonum, & celeberrimo quodam Canonicorum Collegio, cui à Divo Vincentio nomen est, & in opidum ipsum ac territorium ejus jurisdictio, nobile. Gignit præ cæteris iste locus multos insignes Musicos, canorâ valdè & scitâ voce præditos. penditque ut plurimùm in hoc opido Princeps Cantoribus suis mercedem & annua honoraria.

Brennia Comitis. Brennia Comitis, Montibus quatuor, Hallis verò tribus leucis abjungitur, opidum perantiquum, ut quod conditum fuerit, adeóque & nomen acceperit à famosissimo illo Brenno, urbis Romæ desolatore, prout fusiùs suprà narravimus in descriptione Brabantiæ. Conspicitur hic hodieque perantiqua quędam turris, Brenni illius, ut perhibent, monumentum.

Angianum. Angia, quæ & Angianum dicitur, vulgo *Enghien*, Atho quatuor, Montibus quinque leucis abjunctum est, opidulum lautum, ubi ingens conficitur optimo-

rum

rum tapetum vis. Detentus hic fuit nuper in carcere Comes-ſtabuli Galliæ. opidum eſt in ditione Ducis Vindocinenſis. Natus inibi Iulianus Hazartus inſtituti Carmelitarum, virtutibus & doctrinâ inſignis vir, ac voluminum aliquot ſcriptor, prout videre eſt ſigillatim in Bibliothecâ pluries nobis laudatâ. obijt in cœnobio ſuo anno Chriſti 1525.

Hallæ vulgò audiunt *Noſtre Dame d'Haulx*. ſitæ autem ſunt ad eumdem Zennam, qui medias ferè interluit, tertio à Bruxellâ milliari, in ipſo adeò Brabantiæ & Hannoniæ terræ confinio. Eſt in opido ædes ſacra, Divæ Virgini dedicata, & miraculis inclyta, quæ propterea celebratur magno populorum non tantùm ex iſto tractu, ſed è Gallia quoque & alijs terris concurſu. In hoc opido obijt anno 1404, Burgundionum Dux Philippus, is qui *Audax* dictus eſt ab inſigni animi confidentiâ, frater Caroli Quinti Regis Galliarum, & conjugio Margaretæ Malanæ Belgicam cum Burgundiâ ſuâ junxit. Mortui inteſtina ſepulta ſunt in hocipſo templo Beatæ Virginis. cor Sandionyſium amandatum eſt, notum Galliæ opidum, altero à Pariſijs lapide, tumulandum inibi juxta Principes Sanguinis Franciæ. corpus verò, balſamo priùs conditum, regali pompâ ſepeliendum deportatum eſt Divionem, Ducatus Burgundiæ metropolim. ubi Margareta illa jamdicta, defuncti vidua, viri graviſſimè obærati bonis, quæ mobilia vocant, cedens, eáque creditoribus ſe deſerere profitens, in ejus rei indicium, præſente non tantùm aulâ, ſed & toto populo, uſurpavit ſollennem illum ritum, & marſupium ejus unà cùm cingulo clavibuſque feretro ſuperimpoſuit. Quod ipſum, ſi penitiùs paullò introſpicis, Principibus olim majorem fuiſſe legum & juris obſervantiam, quàm privatis hoc noſtro ævo, oſtendit. Hallæ.

Leſſina, Angiano circiter quatuor, Montibus verò ſex leucis abjuncta eſt. interluit ipſam fluvius Tenerâ, & contexitur iſthic magna copia linteorum. Leſſinenſis fuit Iulianus Aurelius, vir inſigniter doctus & ſcriptis clarus. Leſſina.

Cervia, Atho tantùm unius, Montibus quinque leucarum ſpatio diſſidet, opidulum quidem modicum, ſed amœnum idem & pulchrum, quod Hunellus interluit, non ignobilis torrens. Hujus opidi titulum inſcribebat Guiljelmus Crojus, is quem in deſcriptione Arſchoti cum honore & laude memoravimus. Locum hodie poſſidet ejus nepos, avo cognominis, Marchio Renticenſis. nuper autem conjugij jure ceſſit Marchioni Renticenſi jam ſæpiùs nominato. Cervia.

Athum, Leſſinâ quidem duabus, Montibus verò quatuor leucis abjungitur. modicum ſanè, ſed pulchrum, munitum, amœnum & prælautum opidulum, quod interluit idem Tenera. texitur hic inter alia, ingens vis linteorum. quorum adfatim etiam importatur ex pagis & opidis circumjectis (eſt enim hic mercimonij ejus emporium) veniuntque tam domi confecta, quàm ab exteris importata, linteorum Athenſium nomine. Iactant autem abire annuam mercis rationem in ducenta & amplius millia ſcutatorum. ſic ut magnus ſit ad hoc opidum exterorum concurſus. Athenſis fuit Ioannes Taiſnerius, Iuris utriuſque Doctor, Poëta laureatus ac celebris, Mathematicus perexcellens, & doctiſſimus Muſicus. Scripſit nuper laudatiſſimum opus in Mathematicis. Athum.

Fanum Divi Giſlenij nomen capit à nobiliſſimo ſuo Cœnobio, cujus Abbas (is autem hoc tempore eſt Epiſcopus Tornacenſis) veteri lege ac jure, & civilis ſimul & eccleſiaſticus opidi Dominus. Et Cœnobium quidem eſt omnium hujus terræ primarium: opidum verò ſanequàm modicum. quod interluit fluvius Haina, is quem diximus univerſæ terræ dediſſe nomen. Fanum Divi Giſlenij.

Luſa diſtat Valentianis quinque leucarum ſpatio, opidulum ſatis mediocre. etſi enim ante pauculos annos totum pænè abſumſerit edax flamma, reparatur tamen hoc tempore magnis auctibus, & in priſtinam formam inſtauratur. Patrimonium olim habuit Gerardus Roſſiljonus, nobile & hiſtorijs notum nomen. Inde obvênit Illuſtriſſimæ genti Borboniæ, ac Dynaſtam nuper agnovit Ducem Montpenſerium. hodie verò in ditione eſt Florentij Montmorencæi, Domini Montigniacenſis in Oſtervandiâ. quo mortuo tandem delatum eſt ad Guiljelmum, Comitem Hoogſtratanum. Luſa.

Pequi-

Pequicurtium. Pequicurtium distat Duaco spatio trium leucarum, juxta Cœnobium Auchinense, cui subjectum est. locus miræ antiquitatis, & muris olim ac mœnibus clausus, sed destructus inde per bella, sic ut hodie quidem vix pagi vocabulum tueatur, etsi privilegia tamen illibata conservat.

Fontana. Fontana, quam vulgò vocant *Fontaine l'Evesque*, quasi dicas Fontem Episcopi, opidulum satis lautum est, in finibus Hannoniæ, quà terram Leodicensem tangit. Sabi flumine, modico tantùm milliari, Binchio verò, duabus leucis abjunctum. Paret proprio suo Dynastæ, ac diu fuit in ditione illustrissimæ gentis Henninæ Letartiæ, ex quâ ortus Illustris Bossutius. sed delatum tandem ad fœminam, nuptam Iacobo Crojo, Toparchæ Sempiaceno. hodie matrimonij jure subest Domino Argentiensi, qui uxorem habet fœminæ ejus quam dixi neptem. Quia verò litigatur inter Hannoniæ Comitem & Episcopum Leodicensem de supremo opiduli hujus imperio, nondum constat utrinam ex illis terris accenseri debeat. Sunt prætereà inter pagos, arces, & toparchias Hannoniæ, multa loca notatu digna, & amplissimis privilegijs exornata, è quibus originem ducunt clarissimæ quædam familiæ. ac primò quidem

Lalainium. Lalainium, altero à Duaco, quinto verò à Valentianis milliari, ad Scarpam flumen. municipium sanè amœnum, arce & ditione, alijsque nominibus memorandum, ita quidem ut Comitatus titulo splendeat. Nomen hinc illustrissimæ genti Lalainię. quæ cùm aliàs semper, tum hoc nostro ævo complures habet illustres heroas, non Lalainij tantùm, sed & Hoogstratæ Comites. prout suprà in describendâ Brabantiâ diximus. Inter cæteros verò excelluit nuper Carolus, hujus loci Comes, Princeps togâ simul & sago illustris, adeò quidem ut ad Cæsarem in Germaniam abeunte anno 1550, Hungarorum Reginâ Mariâ, ipse cum summo imperio manserit ejus Vicarius. Præfuit idem sexennio post, cum Archithalasso Gallię, pactioni induciarum Vallicellæ inter Cæsarianos & Gallos factæ, mortuus tandem, Hannoniæ Gubernator, & Eques aurei Velleris, anno 1558, relictis pluribus filijs, & præsertim Philippo, magnæ expectationis adolescentulo. cui nuper in ditione paternâ successit filiolus ejus Franciscus.

Montigniacum. Montigniacum Ostervandiæ, Duaco pariter leucis duabus dissidet, juxta Cœnobium Marchennense. pagus equidem nobilis, & qui arcem habet ac ditionem, unde & Baronatus titulo decoratur. Dynastam agnoscit Florentium Montmorancium, Comitis Hornæ fratrem, Equitem aurei Velleris, & Pręfectum Tornacæsiensem. quo mortuo, locus tandem obvênit Comiti Hoogstratano.

Antonia. Antonia, vulgò *Antoing*, adsidet fluvio Scaldi, & Tornaco unicâ tantùm leuca distat. pagus valdè amœnus, quem commendat in primis pulcherrimi operis castrum, eâ quidem antiquitate, ut conditum ferant à Marco Antonio, famosissimo illo Triumviro, qui in Gallijs tunc & Iulij Cęsaris comitatu, loco à se fecerit nomen. loco, vel solâ vetustate memorabili, quem sedem habēt Illustrissimi Principes Espinoij, possidetque hoc tempore, matrimonij jure, Dominus Barlæmontius.

Bia. Ad eumdem Scaldim est Bia, locus Antoniâ unâ tantùm leucâ disjunctus, & mirabili arce conspicuus, Dynastam agnoscens Hannonię Seneschalcum. Possidebat non ita pridem vir Illustris Petrus Werchinus, Eques aurei Velleris. qui cùm nullos haberet liberos melioris sexus, alteram filiarum nuptum dedit Hugoni Melunio, quem & loci istius, & tituli Seneschalci, hæredem instituit. eâ tamen conditione, ut & nomine simul & cognomine soceri, necnon armis ejusdem gentilitijs gener in posterum uteretur. quod & incorruptè observat. Minor filia lautè dotata nupsit Comiti Bossutensi. Bia verò nunc in ditione est nobilissimę fœminarum Iolentæ Werchinæ, matris Principis Espinoij.

Brissolium. Brissolium, Biâ leucæ tãtùm spatio dissidet; pagus quidem exiguus, sed qui amplam habeat arcem, ac tantam jactet antiquitatem, ut pro certo existimetur sumsisse nomen, etsi voce nonnihil corruptâ, à bifronte illo Iano, poëtis tantopere decantato. unde & ampla quędam vallis, etiam alijs aliquot pagis insessa, Brissoliensis hactenùs dicitur. juxta quam vallem est mons Trinitatis, in quo asserunt Iano templum olim fuisse positum ab Albanis. Locus est ditionis Domini Moriaumensis, clari

clari & generosi herois. quem & nobilis ille pagus, vulgò *Hau-sur-Heure* vocatus, ac Sabin inter & Mosam positus, amplissimâ item & nobilissima arce, (quam ut plurimùm incolunt ij proceres) memorandus, Dominum Dynastamque agnoscit. Hodie paret Ioanni Merodio, Domino Moriaumensi.

Ligniacum, vulgò *Ligne*, distat Cerviâ quidem unâ, Atho verò duabus leucis, pagus itidem peramœnus, & arce conspicuus. unde & Comitatus titulum inscribit. Comitem habet Philippum, etiam Falcoburgi & Wassenaræ apud Batavos Dominum, Principem certè generosum, atq; illustrem, & Equitem aurei Velleris. quo mortuo, cessit Lamoralio Ligniacẽsi, nobilissimo pariter & clarissimo Principi. Ligniacum.

Bossutum, Montibus tantùm duabus cum dimidiâ, Valentianis verò quatuor leucis abjungitur. pagus sanequàm lautus, & pulcherrimo non Hannoniæ modò, sed & Belgicę universæ castro spectabilis, ideóque & Comitatus dignitatem à Carolo Quinto Imperatore consecutus. Hodierno ejus Dynastæ, Ioanni Hennino Letartio nomen est, viro amplissimo nobilissimóque, Equiti aurei Velleris, & olim Imperatoris ejusdem Scutifero. cui, dum opus istud absolverem, rebus humanis exemto successit Maximilianus filius, eques generosissimus, ac digna tanto parente proles. Hodie Dominum habet Petrum Henninum, valdè adhuc adolescentem. Bossutum.

Barlæmontium est ad Sabim flumen, & Landrecejo pariter Avennáque pari ferè duarum leucarum spatio dissidet. pagus profectò amplissimus, ac non arce tantùm, sed & Dynastiæ, seu Baronatus dignitate spectabilis. imò in Comitatum nuper à Rege Philippo evectus. Paret hodie Carolo, Equiti aurei Velleris, uni è tribus Pręfectis ærarij, vulgò *Chef des Finances*, viro magnæ auctoritatis & famæ. cujus filius quoque Ægidius, adolescens est rarâ quadam doctrinâ, idemque strenuus ordinum ductor, & militiæ gnarus. neque verò quidquam degenerant ejus fratres: qui partim armis & militari laude, partim sacræ vitæ professione, in dies inclarescunt. Patri successit Florentius Barlæmontius, Baro Hiergesius, Geldriæ simul & Comitatus Namurensis Gubernator, Eques aurei Velleris, acer & magni nominis Capitaneus, ac gratiosus admodùm apud Regem. Barlæmontium.

Glajonum, Avennâ duabus leucis dissidet, pagus neutiquam contemnendus, ut qui munitissimam arcem, ac Dynastiæ dignitatem habeat. Paret viro Illustri Philippo Stavelio, Equiti aurei Velleris, & supremo Regiarum munitionum Pręfecto. cui successit nuper generosissimus vir Florentius, Comes Herliesius. Glajonum.

Trasigniacum adjacet viæ silicatæ quâ itur Trajectum Mosæ, & Binchio abest duabus leucis. Est autem & castrum & pagus longè pulcherrimus, ac vel maximè memorãdus antiquitate stemmatis Dynastarum, qui ab annis sexcentis & ampliùs, loco præsunt, neque deseruerunt umquàm, sed perpetuam habuerunt domicilij sedem. E quâ stirpe plurimi orti sunt viri clarissimi, & pręsertim recentior ille Ioannes Trasigniacus, Eques aurei Velleris, ac Collegij ejus Decanus, Caroli V Imperatoris, ut sic dixerim paranymphus, cujus nomine duxit Isabellam Lusitanam. Patri successit Carolus filius, hodiernus loci Dynasta, vir egregię conditionis & famæ. Trasigniacum.

Escochinna Binchio trium leucarũ intervallo abjungitur, pagus admodùm amplus, ac duplici arce conspicuus, superiore Dominum agnoscente Comitem Lalainium, inferiore Dominũ Deldrium, è familiâ Renessæâ, Equitem honestissimum. Ab hoc pago accipiunt nomen, & in totam ferè hanc Belgicam magnâ copiâ distrahuntur lapides illi leucophæi, quorum ad opera cœmentitia magnus usus est. Escochinna.

Trelonium semileucâ distat Glajono, pulcher pagus, & qui validam habeat arcem, nuper adeò, quod per ultima isthęc bella sępius diruta mutilatáque fuerat, de integro instauratam. Paret Domino Ludovico Blosio, viro honoratissimo, & Armamentarij Regij supremo Pręfecto. unde porrò delatum est ad Dynastam Merodium, virum amplissimæ dignitatis. Trelonium.

Sora Castellana, vulgò *Sor le Chasteau*, sita est altero ab Avennâ milliari, ponitúrque inter pręcipuos & majoris momenti pagos universę Hannoniæ. arcem habet operum munitione ac vetustate admirandã. Paruit nuper Illustrissimo Molembasio, Equiti aurei Velleris. quo defuncto, cessit unà cum alijs aliquot pagis & toparchijs Marchioni Bergizomano, habenti in matrimonio unicã ejus filiã. Hodie verò Sora.

in di-

in ditione eſt nobiliſſimi viri Domini Molembaſij,orti ex Illuſtriſſimâ gẽte Croiâ.

Barbanchonia. Brabanchonia modicâ tantùm leucâ diſſidet Bellomontio, & vicinum habet amœnum nemus,taxis,nobili arborum genere, conſitum. ipſe pagus luculentus,& caſtro necnon veteri Baroniâ conſpicuus. Fiunt hic magnâ copiâ vitreamina, ut & toto paſſim Hannonię Comitatu, prędtantiora multò & pulchriora quàm Rhotomagenſia,Lotharingica,vel & Haſſica. Locus Dynaſtã habet Ioannem Ligneſium, Comitem Arembergium,Principem admodùm generoſum, Equitem aurei Velleris,& Friſiæ ſimul ac Tranſiſulanæ Gubernatorem. cui nuper ſucceſſit Robertus filius,non virtutum minus,quàm opum & ditionis paternæ hæres,itidem Eques aurei Velleris, & Sacri Romani Imperij Princeps, in magnâ & apud Principem gratiâ, & apud omnes exiſtimatione.

Aimeria. Aimeriam alluit Sabis flumen,pulchrum & amplum pagum,Barlęmontio pęnè contiguum,Malobodio circiter ſeſquileucâ abjunctum,& egregiâ arce,tum pręnobili quoque & miræ antiquitatis Baroniâ inſignem. Poſſederunt multo tempore Comites Flandriæ. hinc in dotem data fuit Iolentæ filiæ Comitis Roberti,nuptæ Henrico Barrenſi. unde poſtmodùm ortus Renatus Andegavenſis,Dux Lotharingiæ,& idem Siciliæ ac Neapoleos Rex. qui donavit hanc Dynaſtiam Cancellario ſuo Rollino. cui longâ deinde nec interruptâ ſerie poſteri ſucceſſerunt uſque ad pręſentem hunc Georgium Rollinum,Dominum etiam ſilvæ Ramienſis,ac eo nomine Magnum Venatorem Hannoniæ. Paret hodie locus Dominæ Annæ Aimeriæ,viduæ fruenti antiphernis Marchionatus Roubaſij.

Notandum inſuper, contineri terræ Hannonię finibus Tuinum atq; Covinum, opida Leodicenſi Epiſcopatui ſubdita, & propterea ſuo infrà loco deſcribẽda. Sicuti Vallocuriam quoque,opidum iſthac terrâ quidem contentum, ſed Namurcenſi tamen Comitatui concenſitum,debitæ ſuæ Provinciæ reſervamus.

Hannoniorum mores, & ſtudia. Scatet paſſim Hãnonia multâ nobilitate: ac pręſtrenuos gignit & arces bellatores,ſive equites quiſquam deſideret,ſive pedites. multi ſe litteris applicant,in ijſq; non pœnitẽdos progreſſus faciunt.alij rurſùs in agriculturâ ſunt dediti,vel & mercaturâ. plebs manuarias artes & opificia ſedulò ac ſollerter colit. elucente in quavis profeſſione ipſorũ ingenio,nec obſcurè ſe prodẽte induſtriâ. gens civilis admodũ ac humana.etſi vulgus tamẽ majori ex parte invidũ nimis,ac pravę indolis.

Lingua. Sermone utuntur Gallico, verũ craſſo & ruſticano. quẽ nobilitas tamẽ expolit indies & cõcinnat. addiſcunt deinde,propter viciniã utriuſq; gẽtis,etiã linguã Flandricã.

Hannonia qui delata ſit ad Auſtriacos. Divexata fuit hęc regio ferè perpetuis bellis. quæ cùm aliàs, tum vel maximè declinante Romano Imperio eam preſſerunt. quare & Principes ſępè mutavit, ac nunc Hunnis & Vandalis,nunc Gothis rurſùs & Danis, nunc denique Gallis Normanniſque obtemperavit. donec tandem temporibus paullò minùs remotis,Brunonis maximè Colonienſis Archiepiſcopi & Pontificiæ ſedis legati operâ,liberata fuit his tempeſtatibus,& in optimum locum reducta. Sed nec iſta trãquillitas diuturna. quin ex novis neſcio quibus pręenſionibus nova iterùm ſurrexerunt bella: nec cum Gallis tantùm & Flandris, ſed Brabantis quoque & Epiſcopis Leodicenſibus, imò & ipſis Batavis, variè ſępè & periculoſè certatum eſt. ita ut Hannonia noſtra modò ab iſto Principe vi ſubacta, modò ab illo per deditionem, vel & matrimonium occupata,graviſſimas ſępè calamitates experta ſit. At impoſitus tãdem,ſi non bellis, ſaltim veris juſtiſq; pręenſionibus,finis,matrimonio inter Ioannem Burgundię Ducem, eumdemq; Flandrię Comitem, & Margaretam,Alberti, Ducis Bavarię,filiam natu majorem contracto. qui Albertus,cùm eſſet Hannonię quoque Hollandię,& Zelandię Comes,nec non Dominus Friſię; neque filium ullum haberet pręter Guiljelmum: ex Guiljelmo verò unica tantùm manſiſſet Iacoba; atque hęc etiam,licèt quatuor viris conjuncta,ſine liberis tandem obiſſet: ſucceſſit pacificè in has omnes ditiones Philippus Bonus,Ioannis & Margaretę ſupradictorum filius. prout latiùs fuit à nobis expoſitum in deſcriptione Hollandię. Gubernat Hannoniã,nomine Regis Catholici, Marchio Renticenſis,cujus titulus, Gubernator, Capitaneus generalis, & Magnus Pręor Hannonię. Quâ Provinciâ ſatis fuſè deſcriptâ,progrediemur hinc ad Ducatum Lucemburgenſem.

DE-

LUTZENBURGENSIS DUCATUS VERISS. DESCRIPT.
Iacobo Surhonio Montano auctore.
Milliaria magna, quorum XV. et minora, quorum XX. gradum efficiunt.
SEPTENTRIO
MERIDIES
OCCIDENS
ORIENS
Petrus Kærius cælavit.
NAMURCI PARS
LEODIENSIS EPISC. PARS
FRANCIAE PARS
TREVIRENSIS ARCHIEPISCOPATUS
Ardenna silva
Namur
Bovines
Dinant
Chyney
Durbuy
Marche
Rochefort
La Roche
Stavelo Abb.
Molmedy Abb.
S. Vit
Pruime
Schoneck
Grolstain
Kilburg
Bitburg
Hoffalize
S. Hubert
Bastoigne
Vianne
Nurburg
Dechry
Echternach
Trier
Marieboug
Couve
Simay
Maubert fontaine
Moncorne
Charlemont
Bullon
Chyny
Arlun
Luxembourg
Machern
Rademachern
Sirck
Douchery
Esdan
Douly
Yvois
Mouson
Virton
Longuy
Vilers
Thionville
Dampville
Metz
Boeser Ville
Mosa fluvius
Mosella fluvius
Ourt flu.
Saur flu.
Chier flu.
Semoy flu.
Lesch flu.
92

DESCRIPTIO DVCATVS LVCEMBVRGENSIS.

UCATVS Lucemburgensis nomen sumit à Lucemburgo, terræ ipsius metropoli. Limites ejus ita se habent: à septemtrione, adjacet terræ Leodicensi & Namurensi: à meridie, Lotharingiæ: ab ortu habet Mosellam flumen, & Archiepiscopatum Trevirensem: ab occasu denique terminatur partim Mosâ, partim Arduennensi saltu, quem majori ex parte includit. Dividitur autem in partes duas; Arduennam nempe; quæ in Famennam rursùs atque Eifaliam subdividitur: estque montuosa admodùm regio, vini & frumēti ut plurimùm sterilis, etsi juxta Viandam, Dikircham, & Echternacum pauca quædam occurrant vineta. Nec propterea tamen sua huic parti desunt dona, ut quę secale quidem mediocri, avenam verò atque legumina ingenti ubertate producat. Supplet prętereà defectum istum benignitas quædam naturæ, dum steriliori huic Ducatus parti copiosè indulget varij generis feras, eâ carnium suavitate, ut in alterâ terræ parte captas longè exuperent, quales præsertim cervi, apri, capreoli, lepores, cuniculi. hinc nequid dicam de phasianis, & perdicibus ordinarijs, extant hic aliquot avium genera, quæ non temerè usquam invenias. & primò quidem eæ quas vulgò vocant *Caurettes*, perdicibus paullò grandiores, ac coturnicibus pænè adsimiles, sed discolores & grato adspectu, oculis pedibusque punicantibus, carne candidâ, & suprà quàm dici queat suavi. secundò duplex illud genus pullorum silvestrium, quorum alterum magnitudine ferè accedit ad gallinam Africanam, & Lemovicensium nomine ipsis celebratur, *poulle de Limoges*: alterum audit *de Bruyeres*, ab ericetis & id genus incultis atque desertis campis, ubi pullos suos excludunt. eâ quidem utriusque generis & ovorum simul & avium multitudine, ut præter gratissimam voluptatem, maximum etiam fructum indigenis adferant. Notandum verò, per nupera isthæc & diuturna bella, quibus factum, ut incolis non vacaverit venationibus & aucupijs esse intentos, utrumq; hoc avium genus ita multiplicatum esse, ut per omnes hasce Provincias pænè dispersum sit, ac vel in finibus nostræ Antuerpiæ, saltim illud quod ipsi *Bruyeres* nuncupant, capiatur. Pari modo multiplicati sunt phasiani, perdices, aliáque avium genera, locum haud facilè commutantia. Item feræ, & nominatim cervi, damæ, lepores, cuniculi, apri, non aliter quàm in horridâ prorsùs & incultâ regione, mirum in modum, & suprà omnem fidem suum quique genus hic propagarunt. Sed accreverunt ex aliâ parte & lupi, vulpes, viverræ, ac similia noxiarum ferarum genera, ita ut lupi quidem, magno hominum damno ac metu, vel turmatim noctu oberrent. At præcipuus tamen hujus partis fructus in pecore ferè consistit, & in ferri, cuprique venis, quibus argenti quoque nonnihil accedit. suppetit item maxima vis lignorum, cudendis metallis & extruendis fornacibus, levi impēsâ & operâ, commodissimorum. Altera Lucemburgēsis Ducatus portio, quam Mosanam vulgò & Mosellanam vocant, longè est cultior, ac tum frugibus, tum cæteris ad humanam vitam necessarijs, & mediocri etiam vino copiosior. Huic similis ferè Comitatus Chiniensis. qui etsi tractui huic vicinus, distinctū tamen & peculiare, ut mox docebo, est membrum. Nec omittēdum hoc loco, inveniri versùs Mosellam nonnullos fontes sali gignendo accommodos. prout exemplo jam ostenderunt & Badensium Marchio, & Dominus Rodemacriæ, qui & opus inceptum gnaviter indies prosequuntur. Quoniam

Nomen. Limites. Divisio. Soli indoles.

niam verò maxima hujus Provinciæ pars confinalis est Galliæ, miserè sæpiùs eam multarunt bella: ac modò agros & pagos miles depopulatus est, modò unam & alteram urbem occupavit, atque diripuit. sic ut ipsa metropolis quoque pluries capta fuerit & recepta, multiplicesque calamitates experta. Interluunt regionem varia flumina, in primis autem Mosella & Mosa, suprà nobis prolixè descripti. Patet in ambitum circiter septuaginta leucas. quo spatio contineri comperior opida muris clausa viginti, Lucemburgum nempe, totius terræ metropolim, Arlunum, Rodemacriam, Theon-villam, Biedburgum, Gravemacriam, Coningmacriam, Dikirchiam, Viertonum, Echternacum, Viandam, Bastonacum, Mommedium, Novocastrum in Eifaliâ, Damvillerium, Marvilium, Rupem Arduennensem, Durbium, Fanum Sancti Viti, Martiam, Sleidam. quod postremum tamen municipij potiùs, quàm opidi nomen tueatur, quia nempe murorum expers. Sunt deinde & alia quædam opida, quæ aut belli furore, aut pacis legibus, muros solo æquarunt, ut Ivosium, Chinium, & Fertæa. Sunt & arces quædam, seu castra, opidorum pænè effigiem referentia, neque nobilitate minùs quàm antiquitate conspicua. qualia speciatim, Fanum Sancti Ioannis, & Manderscheda, illud quidem secundo, istud verò octavo à Lucemburgo milliari, utrumque Comitatus dignitate præcellens. item Viltzium, una è portionibus Arlunensibus: Sauvachium; Clarovallium; Hoefalisium; Bepurgum; Linstera; Gerolsteinum; Salma; Reiferscheda; Malberga; Schoneccum; Virneburgum; Bourscheda; Escha; Soya; Villemontium; Mirouartum; Zoleurca; Meisemburgum, ubi olim & castrum & lautum satis opidulum: Brandenberga; Rupella, vulgariter *la Rochette*, aliáque complura, peculiaribus terræ Dynastis parentia. Mille denique centum & sexaginta novem sunt pagi, inter quos insignes quidam & ampli, ut Rupella, Remichium, Revenhovia, Wasserpillichia, Avionum, & Fanum Sancti Huberti, quod postremum, quia positum in confinijs terrę Leodicensis, ideóque sæpiùs inter utramque nationem variè super eo certatum est, hodiéque audit *la terre du debat*, terra contentionis. Continentur hac ditione Marchionatus duo, Comitatus septem, Baroniæ & Toparchiæ quamplurimę, tum perpetuus Mareschalcus, sive Equito cum Latinis, vel Magister Equitum magis dicendus est. Ordines ejus consistunt è tribus membris, Antistitibus, Nobilibus, Magistratibus. Iam verò progrediamur ad specialiora, & describamus primùm opida muris clausa, initium capientes à Lucemburgo, reliquorum metropoli, atque inde quo melius capiamur, ad ea quæ ipsi propinquiora perrecturi.

Opidorum catalogus.

Arces quædam insigniores.

Pagorum numerus.

Dignitates.

Ordines.

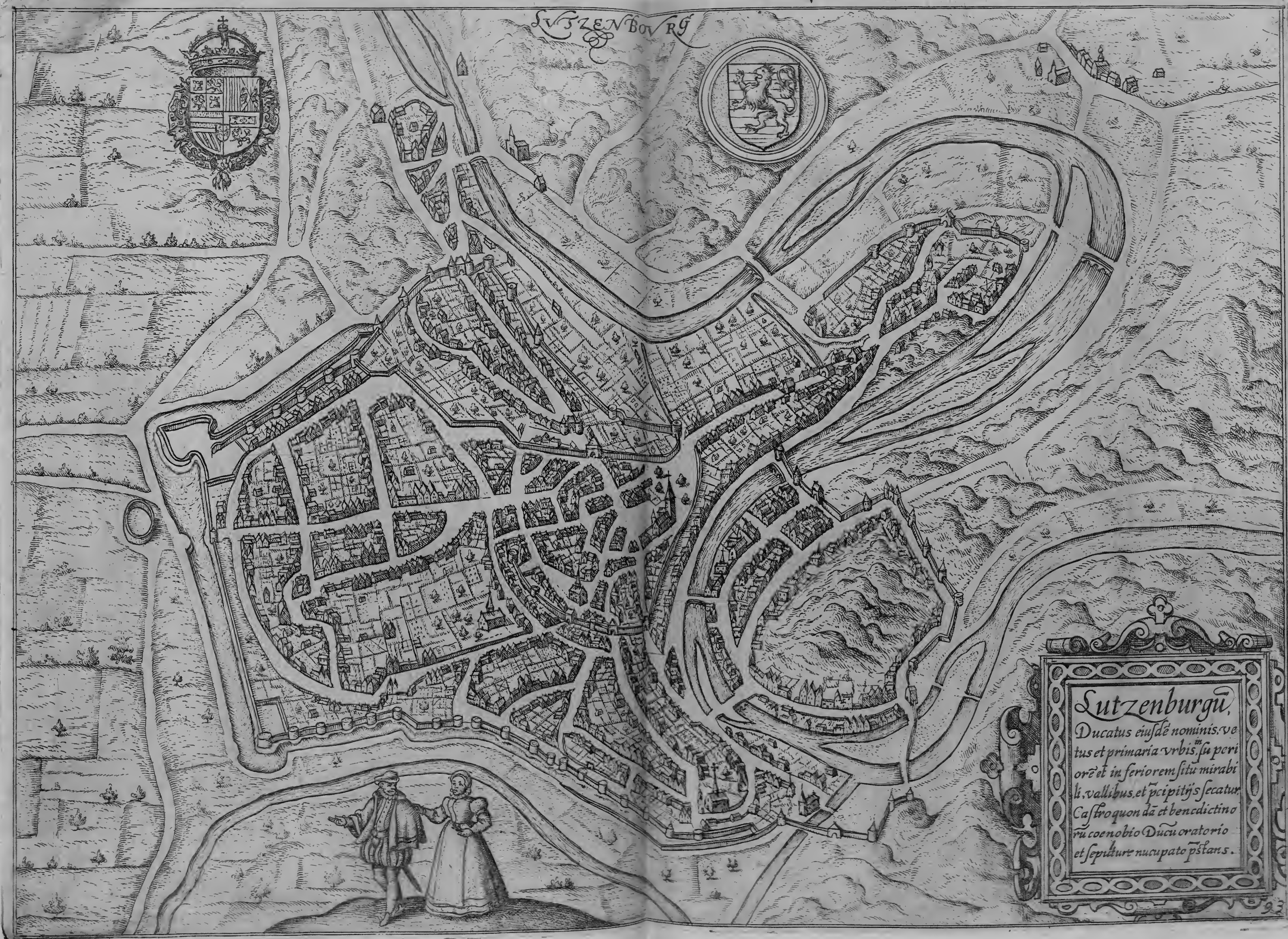

DESCRIPTIO VRBIS LVCEMBVRGI.

Nomen.

LVCEMBVRGVM, ut diximus, est universi hujus Ducatus metropolis, eique à se facit nomen, ipsa illud mutuata, ut volunt, etsi voce nonnihil corruptâ, à flumine quem Latini Alisunciam, vulgus hodie *Alzet* idiomate suo indigetat, quod superiorem urbis partem, monti inædificatam, interluit, inferiore planitiei impositâ. Ptolemæo vocatur *Augusta Romanduorum*. Ego verò nomen ei factum existimo ex semilatinâ voce *Lucisburgum*. quia certum est, istos populos superstitionibus olim valdè obnoxios fuisse: ideóque videri insigniora quæque loca Deastrorum suorum, aut Planetarum nominibus exornasse. sicut per totam hanc regionem hodiéque apparet. Lucisburgum itaque nihil aliud est quàm opidum, sive castrum lucis, hoc est Solis, qui pater lucis, & reliquorum omnium Planetarum caput. Arlunum,

LVTZENBOVRG
Lutzenburgū,
Ducatus eiusdē nominis, vetus et primaria vrbis, in superiorē et inferiorem situ mirabili, vallibus, et pcipitijs secatur, Castro quondā et benedictinorū coenobio Ducū oratorio et sepulturę nucupato pstans.
93

lunum, hujusejusdem Ducatus opidum paullopost describendum, Latinè significat *Aram Lunæ*, quia nempe hic ejus Deæ templum olim, seu ara, in quâ sacrificaretur. Ivosium, vulgò *Ivois*, per metathesim *Iovis* est, & significat opidum Iovi consecratum. Martia, vulgo *Mars in Famennâ*, originationem suam præfert, fuit enim antiquitùs Marti sacra. Vierton, immutato aliquantùm vocabulo *Veneris donum* significat. Sathenejum à Saturno deducitur. Mercurtium, inter nobilem arcem Soyam & opidum Bastonacum, amplissimus pagus est, à Mercurio, cui olim sacratus, desumtum nomen hucusque retinens. Sunt & alia hujus tractus loca, vetera, etsi mutata leviter & corrupta, vocabula, a Planetis aut alijs Dijs deducta, præferentia. Sed quod superiora omnia vel in primis firmat, etiam Theonvilla, opidum tanti nominis & momenti hoc eodem Ducatu, voce partim ex Grȩco deducta, *omnium Deorum civitatem* significat. exemplo nobilissimi illius Panthéi Romani, quod consecratum antiquitùs, ut constare videtur ex Dione historico, omnibus Dijs, hodie in meliores usus conversum, & cultui Divino applicatum, audit *Sanctæ Mariæ Rotundæ*. Lucemburgum peropportunè situm est, item amplum valdè & firmum, ac mediocribus ædificijs, etsi per crebra ista & diuturna bella, paupertatis & malorum omnium fontem, non malè dumtaxat sartis tectisque sed magnâ ex parte ab incolis derelictis, hodiéque conspicuum. Primarium ejus templum sacrum est Divo Michaëli. habet item sat pulchrum Cœnobium Sodalium Divi Francisci, quod asserunt, & ex inscriptionibus aliquot muris passim insculptis colligitur, inter prima & antiquissima ejus Ordinis Monasteria esse, conditumque superstite etiamtunc Sanctissimo illo Patriarchâ, nato Assisij, quod est opidum Umbriæ, in Etruriæ nostræ confinijs. Sepultus est apud hos Sodales Bohemiæ Rex Ioannes, Imperatoris Henrici septimi filius, Caroli Quinti Imperatoris Augusti parens. qui dum militat Regi Galliæ, prælio, anno 1348, adversùs Anglos commisso, cæsus est. In hoc opido sedem habet Senatus Provincialis, ex Præside, Senatoribus aliquot, alijsque administris constans. Disceptatur autem coram eo Senatu & Germanicè simul & Gallicè, pro locorum unde caussæ huc deferuntur ratione. Sunt enim in isto Ducatu quædam opida linguæ Germanicæ, ut ipsamet Lucemburgum, Arlunum, Rodemacria, Theonvilla, & alia: quædam Gallicæ, ut Ivosium, Mommedium, Marvilium, Damvillerium. unde Iudices eorumque administri necessum est ut utramque linguam calleant. Provocatur porrò ab hoc Senatu Mechliniam, ubi scripturæ & munimenta Germanicâ linguâ concepta, fideliter transferuntur in Gallicam. Subjungam verò & hodiernos hujus Concilij Senatores. ac primò quidem ejus Caput & ceu Antesignanus est Illustrissimus Comes Mansfeldius, cujus vices hic gerit Carolus filius: Prȩses & Thesaurarius, Petrus Alphanus, Eques auratus: Senatores autem, Wiricus Dorsweilerus, Dynasta Crehangesius. Iustititiarius, uti vocant, Nobilium: Iacobus Ravillius, Dominus loci cognominis: Ioannes Mercius, Dominus Clemaranus: Ioannes Wiltius, Dominus Wiltij: Ioannes Hatsteinius, Legum Doctor: Antonius Houstius, itidem legum Doctor, & à Consilijs Sanctioribus: Ioannes Bertius, Legum Doctor: Remaclus Huartus, Licentiatus: Ioannes Marchæus, Procurator generalis, & Ioannes Walthemius, Graphiarius. Splenduit istud opidum ante aliquot sæcula, id est anno circiter nongentesimo sexagesimo tertio, dignitate Comitatus, & primum Comitem ejus fuisse invenio Sigefridum, oriundum per lineam masculinam. ex Pharamundo Magno, primo Rege Francorum, è Germaniâ, propagandis imperij sui finibus, in has oras delato, anno jam tumvigesimo suprà quadringẽtesimum. Sed evectum posteà fuit ad dignitatem Ducatus, idque ut vult Munsterus, à Vencislao Romanorum & Bohemorum Rege. alij, & in temporis ratione, & in Principum erectorum nominibus, à Munstero dissentiunt. & historia quidem Belgica Carolũ Quartum Imperatorem laudat: Conradus verò Weckerus, Henricum septimum, in Etruriâ nostrâ anno 1313, vitâ functum. cujus quidem Weckeri auctoritati etiam ego in primâ operis hujus editione album calculum lubens adjeci, quia nempe verisimile judicabam, eum Henricum, primum ex Illustrissimâ eâ gente Imperatorem, etiam primum fuisse, qui tãtâ dignitatis prærogativâ, cujus abundè capax erat, urbẽ exornasset.

Situs & aliæ qualitates.

Lucemburgum quando ex Comitatu surrexerit in Ducatum.

naſſet. Sed inventis poſteà alijs documentis, atque opinionibus, & confuſionis omnis ac litium fugitans, veritatiſque ſi fieri poſſet indagandæ & expiſcandæ obſtinatus, acu tandem, quod dici ſolet, rem tetigi, & in manuſcriptum inſtrumẽti ipſius erectionis, à Carolo quarto Imperatore (qui & ipſe oriundus è gente Lucemburgicâ) in Venciſlaum fratrem germanum, ditionis ejuſdem Comitem, anno 1353 factæ, caſu incurri. quare ut omnibus ſatisfacerem, viſum mihi ad Spartam hanc meam exornandam facere, ſi ipſiſſima darem ejus privilegij verba, quæ ita ſe habent: *Te Frater chariſsime, non carnalitatis affectu, ſed origine tuæ nobilitatis poſcente, præſertim cùm hoc latitudo tui dominij, ampla ſubjecta tuæ devotioni ſpatia, & intemerata fides tuæ univerſitatis & populi, quâ vetuſto jam tempore ſacrum honoraverunt Imperium, non immeritò requirebant, hodie, in nomine Domini & Salvatoris noſtri, à quo omnis Principatus & honor provenire cognoſcitur, illuſtravimus ac illuſtramus, & in verum Principem ac Ducem Lucemburgenſem ſublimavimus, ereximus, ſublimamus & erigimus, de Romanorum Regiæ plenitudine poteſtatis. decernendo expreſſè, quod tam hæredes & ſucceſſores tui Duces Lucemburgenſes, perpetuò omni dignitate, nobilitate, jure, poteſtate, libertate, honore, & conſuetudine gaudere debeatis & frui continuò, quibus alij Sacri Imperij Principes, & nominatim Duces Illuſtres, freti ſunt hactenùs, & quotidie potiuntur, &c.* Experta eſt, ut jam diximus, nullo non tempore Lucemburgum varias reciprocantis fortunæ viciſſitudines, & graviſſimas ſæpè calamitates, quia graſſantibus bellis velut ſcopus aliquis fuit, qui exciperet omnes fortunæ ictus. nam ut noſtra ſolummodò tempora percurramus, capta fuit direptáque à Gallis, auſpice Duce Aurelianenſi, anno 1542, ac recepta de integro & direpta ab ijſdem hoſtibus anno proximè inſecuto. ſic & in alijs omnibus bellis extrema quæque paſſa eſt. Nati ſunt in hac urbe duo illi honeſtiſſimi fratres Naveſij, Nicolai, cujus mox in Marvilio patriâ fuſior fiet mentio, filij: quorum alter, nomine patri par, virtutibus fortè major, eouſque ſe Carolo Quinto Imperatori inſinuavit, ut creaverit eum Vicecancellarium Sacri Romani Imperij. in quâ tantâ dignitate obijt anno 1547. alter, nomine Ioannes, Dominus Chineriæ & Montigniaci, ſupremus fuit annonæ præfectus, & Conſiliarius Status, nobilis verè prudens, & eximijs dotibus exornatus. Natus item hic Nicolaus Mameranus, vir admodùm eruditus, & poëta laureatus, qui varia ſcripſit ediditque. Item Nicolaus Ruterius, eâ & pietatis & doctrinæ præſtantiâ, ut ad ſublimem illam Epiſcopatus Atrebatenſis dignitatem aſcenderit. condito apud Lovanienſes Atrebatenſi Collegio memorandus. Inter vivos denique recenſebo Antonium Houſtium, Legum Doctorem, & Concilij patrij Senatorem, virum eo judicij eruditioniſque acumine, ut & multas jam ſummi momenti dignitates obierit, & cooptatus ſit nuper in Concilij Sanctioris Collegium.

Viri illuſtres.

Arlunum. Arlunum edito monti ſuperſtructum eſt, in quo templum olim & ara Lunę, unde corruptâ paullatim voce, derivatum (ut dixi) vocablum Arluni, vulgò *Arlon.* quod Lucemburgo quidem dumtaxat quatuor, Mommedio verò ſex leucarum intervallo abjungitur: opidum aliàs lautum, ſed per bella deſtructum. etſi hodie tamen paullatim inſtauretur, veteremque Marchionatus titulum ſtudioſè retineat. Dedit noſtro hoc ævo Bartholomæum Latomum, virum eximiè doctum, & in omni diſciplinâ verſatiſſimum, pluriumq; inſignium operum editorem. Andream Heldium, Procancellarium Sacri Romani Imperij. Hieronymum Buſlidium, trilinguis apud Lovanienſes Collegij conditorem. & Nicolaum Elchardnium, Sacroſanctæ Theologiæ Doctorem eximium.

Viri illuſtres.

Rodemacria. Rodemacria Lucemburgo diſſidet trium leucarum ſpatio, eſtque opidulum lautum, & mediocri arce conſpicuum.

Theonvilla. Theonvilla, ut diximus, denotat urbem Deorum, eſtque opportunè admodùm ſita ad lævam Moſellæ ripam, & Meti pariter Lotharingiæ terræ metropoli, Lucemburgóque quatuor leucis abjuncta. Hanc inſtitutam volunt à Carolo Magno in tertiam ſedem Imperij per Inferiorem Germaniam. opidum ſanè inſigne, ac tam validè contra hoſtiles omnes inſultus munitum, ut ne tentatum quidem, nedum ut expugnatum aliquot ſæculis fuerit, niſi anno nuper 1558 cùm Galli, ductu Franciſci

cisci Lotharingij, Ducis Guisiani, incredibili ferè & in perpetuum memorabili tormentorum & oppugnationum molimine, amissâ interim bonâ copiarum parte, & in ijs famosissimo illo Petro Strozzio, uno è quatuor Galliæ Mareschallis, opidanóque presidio jam exhausto, tandem eo per deditionem potiti sunt. sed factâ mox pace Regi Catholico reddituri. cujus nomine gubernatur hoc tempore à Ioanne, Barone Wiltiensi.

Gravemacria, & Coningmacria.

Gravemacria Coningmacriáque modica sunt ad Mosellam opidula, leucæ tantùm itinere inter se, Lucemburgo verò æquali quatuor milliarium intervallo abjuncta.

Dikirchia.

Dikirchia item opidulum est permodicum, adsitum flumini Suræ, & Lucemburgo quinque leucis abjunctum.

Viertonum, & Echternacum.

Viertonum & Echternacum, Lucemburgo æquali quidem quinque leucarum spatio, sed diversis lateribus, dissident

Vianda.

Vianda metropoli sua distat sex leucarum itinere, adsita rivo cuidam ignobili, & memorabili satis arce conspicua, sede olim & domicilio Equitum Templariorum, quorum etiam in sacello effigies & vestitum veterem notes. locus ipse titulum Comitatus inscribit.

Novo-castrum.

Novo-castrum in Eifliâ, sive Eifaliâ, pulchrum, etsi modicum, est opidulum, septimo à metropoli milliari. videtur fuisse quondam & munitiùs multò & pulchrius, ut cui elogium istud tribuat Paulus Æmilius, *Novum Castrum, munitum opidum.*

Bastonacum.

Bastonacum imminet Arduennensi saltui, & Novo-castro quidem dumtaxat tribus, Lucemburgo verò novem leucis abjungitur, opidulum ita egregium, ut audiat vulgò *Paris en Ardenne,* quasi dicas, Arduennensis Lutetia. gaudet enim adeò celebri momentosóque pecudum maximè & frumenti mercatu, ut vicinia omnis ad ditandam eam concurrat. Ex hoc tractu prodijt Eduardus Mercurianus, Societatis Iesu Præpositus generalis, sacerdos doctissimus, qui tot & tanta in rempublicam Christianam & officia simul & beneficia contulit, ut renatus in eo judicaretur genius atque ingenium divini illius Ignatij Lojolæ, natione Hispani, primique dictæ Societatis & ordinis Iesu fundatoris, circa annum à Christo nato 1540, sedente Paulo ejus nominis tertio. Inter Bastonacum, Arlunum, & Fanum Sancti Huberti occurrunt aliquot pagi medio ferè Arduennẽsi saltu, ubi nescio quonam modo, invaluit barbara illa consuetudo Hispaniȩ, quâ uxores conjugum defunctorum cadavera prosequuntur ad tumulum miserando & impotenti ululatu, ac immodicis nimis lamentis,

Eduardus Mercurianus.

Ritus barbarus.

Pectora plangentes, lacerantesq; unguibus ora,

idqúe donec ad tumulum ipsum & ædem sacram perventum sit. nam hic demùm cessare incipiunt & conquiescere. quod tamen ne tunc quidem solent Hispanæ, quæ inter ipsa divina officia, magnâ sanè adstantium perturbatione atque fastidio, ejulatus illos & planctus renovant. ritu paganos magis atque incredulos, quàm Christianos decente. hi enim, cùm de animis defunctorum jubeantur sperare meliora, non est quod in funere cujusquam intemperanter, doleant, sed modesto tantùm & pio luctu suos singuli prosequantur. Christus, testante D. Lucâ, mulierem viduam filium vitâ functum flere disertè vetat. & Paullus Thessalonicenses admonet hisdem verbis; *Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicuti & cæteri, qui spem non habent.*

Mommedium.

Mommedium, Danvillerio quatuor, Lucemburgo novem circiter leucis abjungitur, situm opportunè in alto monte, cui radices alluit flumen Chirsus. opidum sanè bonum & munitissimum, sed commeatus tamen & copiarum pænuria, sæpiùs per postrema hæc bella, à Gallis captum. qui ex nuperæ pacis legibus restituerunt Regi Catholico. cujus nomine gubernatur hodie ab Ioanne Dalamonio.

Danvillerium.

Danvillerium dissidet Lucemburgo duodecim leucis, Virduno dumtaxat quatuor. opidum quod per eadem bella, extrema quæque non semel passum est, ut quod non captum modò direptumque sit anno 1542, ab Duce Aurelianensi, sed & dirutum prorsùs, ac solo æquatum. & quamvis instauratum deinde ab hisce homini-

minibus, ac pulchrius ſimul firmiuſque quam anteà eſſet redditum : tamen decennio poſt, magno rurſus exercitu ab ipſomet Rege Henrico cinctum, ac tormentis & machinis validè oppugnatum, deditione tandem ei ceſſit. ſed redditum inde per eaſdem pacis leges. Gubernat hoc tempore Franciſcus Dalamonius.

Marvilium. Marvilium ad eumdem Chirſum eſt, Lucemburgo duodecim leucis diſſitum, opidum, quod pro altero quidem ſemiſſe Philippum Regem, pro altero verò Lotharingiæ Ducem, Dynaſtas agnoſcit, ideóque & *villa communis* vulgariter dicitur. Hoc opidum patriam habuit Nicolaus Naveſius, ſupradictorum fratrum parens, vir doctiſſimus ſanè & prudens, ita quidem ut Regio huic Concilio aliquamdiu præſederit, in eáque dignitate obierit. natus item hic Ioannes Hemagonius, qui ob raras virtutes ab arcanis conſilijs fuit Duci Lotharingiæ.

Viri illuſtres.

Rupes in Arduenna. Rupes Arduennenſis, vulgò *la Roche en Ardenne*, itemque Durbium, duo ſunt opidula ſatis lauta, & Comitatus dignitate ſpectanda, Lucemburgo pari duodecim leucarum intervallo abjuncta.

Fanum S. Viti. Pari ſpatio Lucemburgo abjungitur Fanum Sancti Viti, opidulum peramœnum.

Sleida. Sleida, altero ſupra id Fanum milliari, apertum quidem & muris carens, ſed prælautum eſt opidum, titulo Comitatus & inſigni in pagos aliquot juriſdictione conſpicuum.

Additamentvm. [*Patria celeberrimi viri Ioannis Sleidani.*]

Martia. Martia, vulgò *Mars en Famenne*, nomen habet à Marte, & Lucemburgo itidem abeſt decimo quarto milliari, opidum mirè antiquum, nec uſquequáque pœnitendum. Agamus verò jam tribus verbis de opidis illis murorum expertibus : nam quod arces quidem & pagos attinet, eos, quia brevitati conſulimus, ſatis eſt generatim & obiter attigiſſe.

Ivoſium. Ivoſium ergo adſidet Chirſo flumini, & Mommedio non niſi quatuor, Lucemburgo duodecim leucis abjungitur, opidum aliàs bonum ac validum, ſed quod captum ſæpiùs ex inſidijs, ac receptum : tandem verò exercitu cinctum ab Rege Henrico, anno quem dixi 1552, ac tormentis atrociter impetitum, expugnatum fuit ab ejus milite, ſolâ Imperialium vilitate, qui pugnam omninò detrectarunt, nec induci potuerunt ad obſiſtendum, etſi acriter partes ſuas agente, & exhortante eos, ſed fruſtrà, Illuſtriſſimo Petro Erneſto, Comite Mansfeldenſi, ditionumque Lucemburgenſis & Namurenſis Præfecto. cui à Gallis capto, quo redimias commodè magis perſolveret, Rex Philippus bonam pecuniæ ſummam gratificatus eſt. Reſtitutum eſt Regi per eamdem pacem etiam iſtud opidum, ſed muris priùs ac mœnibus ſpoliatum, cautóque ne in poſterum ijs clauderetur, idque in vicem & veluti permutationem Terravannæ, Gallis eadem prorſus facie, ijſdemque non remuniendi legibus reſtitutæ.

Chinijum. Chinijum diſſidet Lucemburgo leucis duodecim, fuitque magni nominis & momenti opidum, ſed per bella miſerè mutilatum, & murorum in hunc uſq; diem expers, etſi tamen paullatim inſtauretur. habet titulum Comitatus, & peramplam in opida quædam pagoſque juriſdictionem. nec Ducatui Lucemburgenſi ſubeſt, ſed cum eo tantùm conjungitur, ſingulari atque diſtincta juriſdictione & auctoritate pollens, ita ut peremptoriè cauſſas decidat, æquè ac Lucemburgum. quare & communium utriuſque membri Iuſtitiæ generalis Adminiſtratorum inſcriptio tituluſque, *Gubernator, Præſes & Senatores Concilij Ducatus Lucemburgenſis & Comitatus Chinienſis.*

Fertæa. Fertæam alluit Chirſus flumen, opidum Lucemburgo undecim leucis abjunctum, olim haud contemnendum, hodie verò etiam infra mediocritatem, ut quod mœnibus ſpoliatum maneat, arce magnâ ex parte deſtructâ. Atque hæc de opidis iſtis murorum expertibus attigiſſe ſufficiat.

Lucemburgenſium mores & ſtudia. Incolæ hujus regionis tam horrenda ſæpè per nupera iſthæc bella ſunt paſſi, ut quamplurimi verterint ſolum : alij verò militiæ nomen dederint. ſic ut variè paſſim ſparſi ſint. Sed per auram hanc tranquilliſſimæ pacis fit ut frequentetur iterum tellus, incolæque ad intermiſſas artes & officia redeant. Nec eſt alia Belgicæ

hujus

minibus, ac pulchrius simul firmiusque quam anteà esset redditum : tamen decennio post, magno rursùs exercitu ab ipsomet Rege Henrico cinctum, ac tormentis & machinis validè oppugnatum, deditione tandem ei cessit. sed redditum inde per easdem pacis leges. Gubernat hoc tempore Franciscus Dalamonius.

Marvilium. Marvilium ad eumdem Chirsum est, Lucemburgo duodecim leucis dissitum, opidum, quod pro altero quidem semisse Philippum Regem, pro altero verò Lotharingiæ Ducem, Dynastas agnoscit, ideóque & *villa communis* vulgariter dicitur. Hoc opidum patriam habuit Nicolaus Navesius, supradictorum fratrum parens, vir doctissimus sanè & prudens, ita quidem ut Regio huic Concilio aliquamdiu præsederit, in eáque dignitate obierit. natus item hic Ioannes Hemagonius, qui ob raras virtutes ab arcanis consilijs fuit Duci Lotharingiæ. (Viri illustres.)

Rupes in Arduenna. Rupes Arduennensis, vulgò *la Roche en Ardenne*, itemque Durbium, duo sunt opidula satis lauta, & Comitatus dignitate spectanda, Lucemburgo pari duodecim leucarum intervallo abjuncta.

Fanum S. Viti. Pari spatio Lucemburgo abjungitur Fanum Sancti Viti, opidulum peramœnum.

Sleida. Sleida, altero supra id Fanum milliari, apertum quidem & muris carens, sed prælautum est opidum, titulo Comitatus & insigni in pagos aliquot jurisdictione conspicuum.

ADDITAMENTVM. [*Patria celeberrimi viri Ioannis Sleidani.*]

Martia. Martia, vulgò *Mars en Famenne*, nomen habet à Marte, & Lucemburgo itidem abest decimo quarto milliari, opidum mirè antiquum, nec usquequáque pœnitendum. Agamus verò jam tribus verbis de opidis illis murorum expertibus : nam quod arces quidem & pagos attinet, eos, quia brevitati consulimus, satis est generatim & obiter attigisse.

Ivosium. Ivosium ergo adsidet Chirso flumini, & Mommedio non nisi quatuor, Lucemburgo duodecim leucis abjungitur, opidum aliàs bonum ac validum, sed quod captum sæpiùs ex insidijs, ac receptum : tandem verò exercitu cinctum ab Rege Henrico, anno quem dixi 1552, ac tormentis atrociter impetitum, expugnatum fuit ab ejus milite, solâ Imperialium vilitate, qui pugnam omninò detrectarunt, nec induci potuerunt ad obsistendum, etsi acriter partes suas agente, & exhortante eos, sed frustrà, Illustrissimo Petro Ernesto, Comite Mansfeldensi, ditionumque Lucemburgensis & Namurensis Præfecto. cui à Gallis capto, quo redimias commodè magis persolveret, Rex Philippus bonam pecuniæ summam gratificatus est. Restitutum est Regi per eamdem pacem etiam istud opidum, sed muris priùs ac mœnibus spoliatum, cautóque ne in posterum ijs clauderetur, idque in vicem & veluti permutationem Terravannæ, Gallis eadem prorsùs facie, ijsdemque non remuniendi legibus restitutæ.

Chinijum. Chinijum dissidet Lucemburgo leucis duodecim, fuitque magni nominis & momenti opidum, sed per bella miserè mutilatum, & murorum in hunc usq; diem expers, etsi tamen paullatim instauretur. habet titulum Comitatus, & peramplam in opida quædam pagosque jurisdictionem. nec Ducatui Lucemburgensi subest, sed cum eo tantùm conjungitur, singulari atque distincta jurisdictione & auctoritate pollens, ita ut peremptoriè caussas decidat, æquè ac Lucemburgum. quare & communium utriusque membri Iustitiæ generalis Administratorum inscriptio titulusque, *Gubernator, Præses & Senatores Concilij Ducatus Lucemburgensis & Comitatus Chiniensis.*

Fertæa. Fertæam alluit Chirsus flumen, opidum Lucemburgo undecim leucis abjunctum, olim haud contemnendum, hodie verò etiam infra mediocritatem, ut quod mœnibus spoliatum maneat, arce magnâ ex parte destructâ. Atque hæc de opidis istis murorum expertibus attigisse sufficiat.

Lucemburgensium mores & studia. Incolæ hujus regionis tam horrenda sæpè per nupera isthæc bella sunt passi, ut quamplurimi verterint solum : alij verò militiæ nomen dederint. sic ut variè passim sparsi sint. Sed per auram hanc tranquillissimæ pacis fit ut frequentetur iterum tellus, incolæque ad intermissas artes & officia redeant. Nec est alia Belgicæ hujus

hujus Provincia, quæ ἀναλόγως quidem frequentiorem habeat quàm hæc nostra nobilitatem. nam ut omittam clarissimam illam stirpem superiorum terræ ipsius Principum, è quâ orti tot augustissimi illi suprà nobis relati Imperatores, multi quoque sunt peculiares Dynastæ, & innumeri pænè magnates, qui in suâ quisque seu magnâ seu modicâ ditione, nobilem planè & heroicam exigunt vitam, etsi adeò tamen imperiosam, ut severis quibusdam legibus, cæterorum Belgarum immunitati libertatique ex diametro repugnantibus, clientibus suis utantur pro servis: nec audeant isti, nisi bonâ Dominorum veniâ, vel matrimonij fœdus inire, vel ullum majoris momenti negotium agere. retinent scilicet isti principes veterem illum morem, quem cum clientibus suis natio omnis Gallorum usurpabat. prout è sexto Iulij Cæsaris commentario disertè colligitur. Sed in reliquâ omni vitâ & actione se quàm integros sanè ac verè generosos esse ostendunt. sunt enim, & fuere perpetuò erga Principes suos fidelissimi & constantes. splendidè & magnificè vivunt. armis sese & venatione exercent. familiares admodùm inter se & conjunctissimi, sic ut crebrò se intervisant in arcibus suis & villis, sive mavis prætorijs, magnâ invicem libertate, civilitatéque & comitate utentes, matrimonia etiam & affinitates contrahentes absque ullo vel levissimo avaritiæ signo, ut qui qualitates magis, quàm facultates generorum spectare soleant. in cæteris porrò eâ sinceritate & candore, ut siquis fortè commiserit turpe aliquod atque indignum facinus, eum adeò omnes abhorreant, ut ne consortio quidem aut præsentiâ suâ dignentur, omnis aditus ei ad honores præcludatur, nec vel jurato credatur. Quod siqua fortè nascatur inter eos contentio, aut vel levissimè inter se super quacumqúe re dissentiant, ipsi, ne in odia tandem aut simultates prorumpant, caussidicos omnes & legulejos, ceu hostes mortales aversantur, & bonorum virorum arbitrio se permittunt. itáque & jucundè simul & feliciter vivunt, vino tantùm plus æquo addicti.

Inter alias suas calamitates, experta est isthæc terra crebras mutationes Dominorum. quâ de re, ut exactiùs demonstremus quando & quâ ratione ad Burgundos, atque inde Austriacos porrò delata sit, quambrevissimè differemus. Dico itaque post Henricum, ejus nominis septimum, Imperatorem Romanum in Etruriâ rebus humanis exemtum, idque anno 1313, obvenisse cum tempore hunc Ducatum Vencislao Regi Bohemiæ, Caroli Quarti Imperatoris fratri: ei inquam, qui nomine Ioannæ uxoris, Ioannis Brabantiæ Ducis filiæ, Brabantis item ad tempus præfuit. Vencislao sub annum 1383, sine liberis mortuo, cessit ditio Lucemburgensis Caroli Quarti liberis. qui duo tunc numero, Vencislaus & Sigismundus, uterqúe ex ordine Imperator. Vencislaus cognatam suam Isabellam Gorbicensem nuptum dedit Antonio à Burgundiâ, Duci Brabantiæ, & in dotem ei attribuit, (acceptis tamen viginti aureorum millibus) istumipsum Ducatum. Is Antonius, prælio anno 1415, inter Gallos Anglosqúe ad Terrovannam commisso, à Gallo pugnans, occubuit. Isabella, dotali jure Ducatus compos, nupsit alteris nuptijs Ioanni Comiti Palatino, Duci Bavariæ; Sigismundo, Vencislai fratre, dotem ei collatam approbante. Verùm iterùm vidua, ac dissolutæ admodùm vitæ, varias posteà cum Principibus alijs Dynastisqúe affinitates contraxit. unde & varia ei mota sunt bella, idqúe à proprijs subditis, ægrè indignéque ferentibus ipsam plus æquo sibi adsumere. Ita ut tandem anno 1442. ipsa Philippo Bono, Burgundionum Duci, cæterarumqúe Belgicarum Provinciarum Dynastæ totam sese permiserit, non dotalia tantùm jura, sed & illud quod adipisci posset è melioris sexus defectu, in cujus unius beneficium ditioni se renuntiasse, nec aliâ viâ quacumqúe à neptibus suis, filiabus Imperatoris Sigismundi, excludi posse, ad ferebat, in eum transscribens. Atqúe hoc pacto consecutus est ille Dux dignitatem & titulum Gubernatoris Tutorisqúe Ducatus Lucemburgensis, quem gessit usque ad Isabellæ ipsius mortem, id est annum 1451. Tunc verò propositis Ordinum Lucemburgensium cœtui rationibus suis & jure, susceptus est ab ijsdem in cessionarium usufructuariumqué ditionis, & ceu tali præstitum ei & fidei & obsequij sacramentum. Quia tamen hæredes Sigismundi vindicabant sibi in eam proprietatis atque Dominij

Ducatus hic quando & quomodo factus juris Austriaci.

minij titulum, & caussam hanc variè apud indigenas agitabant, extitêre perpetuò lites, & continui quidam nec negligendi motus: usquedum Carolus Audax, Dux Burgundiæ, decidendo si fieri posset negotio, mercaretur ab Isabellâ, ultimâ Imperatoris Sigismundi hærede, & Casimiri Poloniæ Regis conjuge, rationes omnes & jura ipsi quomodolibet competentia. veluti & à Rege Francorum pretio sibi acquisivit nescio cujus cessionis, paulloante ab ipso obtentæ prætensiones. Quare imposito jam controversijs omnibus fini, convocandos curavit idem Carolus Ordines Lucemburgenses, in opidum cui nomen *Mars en Famenne.* ubi examinatis de integro transactionibus omnibus atqúe pactis à Principibus super hac ditione celebratis, susceptus ad ultimum & inauguratus est in legitimum propriumqúe terræ Lucemburgensis Ducem. Qui Ducatus hoc denique modo, ac sine ullâ controversiâ, ut & terræ hactenùs nobis descriptæ, in Austriacæ gentis potestatem devenit. Atque hujus Ducatus titulum, parens, inde à sacro fonte, imposuit Carolo Quinto Imperatori, qui sesquianno post creatus est Eques aurei Velleris. Præest huic regioni hoc tempore, nomine Regis Philippi, supradictus Comes Mansfeldius, Eques Ordinis aurei Velleris, magnanimus sanè ac fortissimus Princeps. Sed progrediamur porrò ad descriptionis nostræ metam.

DE-

NAMURCUM comitatus.
Petrus Kærius cælavit
SEPTENTRIO.
TIAE PARS
BRA BAN
LEODIENSIS DIOECESIS.
OCCIDENS.
ORIENS
LEO DIENSIS DIOECESIS.
LUTZENBURGENSIS DUCATUS PARS.
Scala milliariorum.
1 2 3 4 5 6
MERIDIES.
Namur
Dinant
Bouvignes
Florennes
Philippe ville
Giblou
Hu
Hannuy
Fosse
Walcourt
Chiney
Mosa
Sambre
94

DESCRIPTIO
COMITATVS
NAMVRENSIS.

ONTINETVR hic Comitatus, perexiguis atque angustis finibus, inter Brabantiam, terram Hannoniam, Lucemburgensem, & Episcopatum Leodicensem. estque regiuncula, ut sic dixerim, omnibus donis bonisque abundans. nam quod incolas attinet, ij frequentes, probi, fideles, & ad quasvis res acres atque industrij. Nobilitas armis, litteris, alijsque id genus, dignitatem & ordinem suum decentibus, exercitijs splendet. aër bonus, temperatus, & saluberrimus. territorium varijs cùm fluminibus, tum & rivulis interluitur, quorum agmen præcipuè ducunt Mosa & Sabis, qui ne quid dicam de commoditate illâ quam prębent ad quodvis mercium genus tam crebrò quocumque visum est transportandum, magnam quoque laudatissimorum varij generis piscium copiam, in locis præsertim ubi inter arenas ipsi, ac viva saxa, proprios sibi & naturales fundos, lasciviunt ac pascuntur, toto ferè quàm longus est anno, abundè suppeditant. Silvæ hic plurimæ, feris & volatilibus, in fructum pariter ac voluptatem, plenæ, quarum cæteras magnitudine longè præcellit Marlania. Planities tritici aliarumque frugum eximiè fertilis. Montes (quibus regio sanè abundat) præter utiles illas & amœnas silvas, ac scaturientes undique limpidissimarum aquarum fontes, plurimas habent ferri, quasdam & plumbi venas: plurimas item varij generis lapidum, ac solidorum quidem & ad opera ędificiaque aptissimorum, fodinas. Inter lapides autem eminet maximè pullum illud marmor, cujus ingens hic copia. item rufum quoddam albo intermixtum, cui Iaspidi nomen est. tum & tertium genus longè pulcherrimum, coloris inter leucophæum, atque cœruleum, albo interstincti. multa denique alia lapidum genera, tum ad opera cœmentitia, tum ad calcem excoquendam accommoda. Quin à paucis annis retrò effodi quoque hic cœpit genus quoddam lapidis carbonarij, in Hannoniâ jam descripti, ac prolixiùs porrò in Leodicensi Provinciâ describendi. Eruitur insuper copiosissimè optimum genus nitri, aliarumque munitionum. ita quidem ut tot istis bonis atque commoditatibus, & exerceantur variè homines, & mirum in modum ditescant. quod utrumque tamen potissimùm usu venit in ferrifodinis, quas magnâ sedulitate atque industriâ, per abstrusas montium venas ac terræ viscera perscrutantes, idemtidem passim detegunt. rem spectatibus quidem, sed considerantibus magis admirandam! ut quæ magnum pariter & judicium, & experientiam exigat. Neque sufficit enim eas detexisse, nisi & explorare noris, probéque intelligas, utrùm talis illa vena, vel situ, vel bonitate, vel copiâ denique & siccitate aquositatéve materiæ, fructuosa tibi futura sit, an damnosa. cùm enim & operosa admodùm res sit, & immensos pænè requirat sumtus, necessum est ut in eâ te exercueris, sisque judiciosus in primis ac diligens, nisi & te simul, & familiam velis perditum. Verùm eximia illa tot aquarum & fluminum, totque nemorum ac lignorum opportunitas, purgando, coquendo, & ad perfectionem conducendo, imò in chalybem acuendo, ac de loco porrò in locum commovendo transportandóque ferro inserviens, & conatum simul & sumtus ita faciles reddunt, minuuntque ut numquam non & quæratur & inveniatur, numquam non sedulò industriéque laboretur, idque tot & tantis fornacibus, officinis, ac instrumentis, præsertim in dicto illo Marlaniâ, ut versari tibi videaris in ipsis Vulcani fabricis. Quare

Limites.

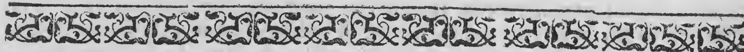
Soli & incolarum indoles.

meritò

meritò dixerim, silvas illas & montes, horridasque ac desertas rupes, ob tam densas marmorum & alterius generis lapidum venas, non insigniter tantùm ipsam terram munire, sed quod fructus quoque & reditus attinet, vel optimis quibusque & cultissimis agris præferendas. Et reperiunt sanè deteguntqúe quotidie Namurenses, magnâ sagacitate judicij, sumtuumqúe liberali erogatione, multas venas : sed cùm ijs abundet solùm, plures etiam lapsu temporis reperturi sunt. pręter curam enim ac diligentiam ordinariam, & jam omnibus satis notam, quæ in aquis præsertim circiter ipsas venas scaturientibus, & sapore suo easdem prodentibus, sedulò explorandis consistit : exurgunt subinde nova ingenia, nasciturqúe inexpectata aliqua & extraordinaria, ut sic dicam, occasio, quæ & prędam simul & fructum ostendat. prorsùs ut in Galleciâ narrat Iustinus etiam aratro frequenter glebas aureas exscindi. utqúe & Diodorus & Posidonius referunt, in Hispaniâ casu incensis silvis detectas fuisse novas auri atque argenti venas. Tractat ista prolixè vir egregiè doctus Georgius Agricola : & ante eum solidè admodùm ac nervosè gravissimus ille poëtaphilosophus Titus Lucretius Carus aureolis hisce & quantivis pretij versibus :

Quod superest, æs atque aurum ferrumq; repertum est,
Et simul argenti pondus plumbiq; potestas,
Ignis ubi ingentes silvas ardore cremarat
Montibus in magnis. seu cœli fulmine misso :
Sive quod inter se bellum silvestre gerentes
Hostibus intulerant ignem formidinis ergô :
Sive quod inducti terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingues, & pascua reddere rura :
Sive feras interficere, & ditescere prædâ.

Opida. Numerantur ad præsens in ditione ac territorio Namurensi quatuor opida muris clausa, Namurum scilicet, quæ metropolis, Boviniacum, Carolomontium, Vallocuria. Pagi. Pagi sunt centum & octoginta duo. sunt & multa Cœnobia, amplitudine simul atque opibus spectabilia. Ordines. Ordines terræ constant ex Antistitibus, Nobilibus, Magistratibus. Sed pergamus de more ad descriptionem singularem.

DESCRIPTIO
VRBIS NAMVRI.

Etymon.

ORIGINATIO urbis Namuri multas tenebras habet. etsi probatiores tamen, sive de proprio cerebro, sive quod ita traditum legerint, derivari contendant à nescio quo Deastro, in ejus, ubi nunc arx est, montis jugo, sub *Nani* vocabulo coli olim & colere, ac petentibus & auxilij simul & consilij copiam facere solito. quia verò post Iesu Christi in terras adventum, unà cum reliquis omnibus idololatricis, magicis & malignis spiritibus, obmutierit, neque quidquam ultrà responderit, adserunt illipsi, urbem ad montis illius radices positam, ab infante illo ac muto Nano, voce ex Gallicismo ductâ, appellatam fuisse *Namur*, atque inde porrò ab Italis nostris *Namurra*. Alij velut rupem inexpugnabilem volunt fuisse à Romanis extructam, ac *Novum-murum* vocatam. unde posteà factum sit Namurum.

ADDITAMENTVM. [*Mavult maximus Lipsius cum scidis vetustioribus Namurum scribere, quàm Namurcum, & originationem ait liquere, dici enim nostrâ linguâ quasi* propinquum murum, **Na-muer.**]

Positum

NAMVRCVM
S George
Le Chaleau auecq legliese collegiale de S. Piere
S marti
Leglise denre dame
Iambefaux bous
S. Ianbaptist
Sambre flu
La porte entry
La porte de Samson
MOSA FLV
S. Nicolas
Petit herbat
L hospital de S. ro que
La porte de S. Nicolas et de pays bas
NAMVRCVM. AD. MOSÆ. FLVMEN. SITA. CIVITAS. AD VIVVM EXPRESSA
95

CHARLEMONT
96

Positum verò est opidum inter duos montes ad lævam Mosæ ripam, ac Sabis, ipsum interluentis, in eum fluvium confluentes. Lovanio tantùm octo, Leodico verò & Bruxellâ pari decem leucarum intervallo abjungitur. opidum sanè lautum, venustum, concinnum, ac munitissimâ arce conspicuum. Circùm arcem numerantur septem distinctæ solitudines, sive clausuræ ut vocant, & mandræ, totidem viris pijs ac religiosis insessæ. In opido sedem habet Senatus Provincialis, unde Mechliniam porrò licet provocare. Primarium ejus templum dedicatum est Divo Albino, exornatum haud ita pridem Episcopatus fastigio. quâ dignitate fungitur hodie doctus & reverendus Præsul Franciscus Walloncappellus. Incolæ admodùm bellicosi, & Principibus suis addictissimi. Sermone utuntur Gallicano. civiles valdè, & in certis aliquot artibus perindustrij, etsi mercatores tamen & artifices numerent perquàm paucos. Nobilitas satis frequens, & in eâ familiæ quædam miram præ se ferentes vetustatem, & a Principum quidem stirpe, sed illegitimis tamen natalibus bonam partem oriundæ.

Situs.

Senatus Provincialis.

Episcopatus.

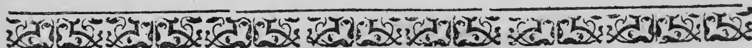
Namurum inter & Huyum, ac tertio inde, hinc non nisi secundo milliari, ad Mosam flumen, & territorio Namurensi, Andenna conspicitur, bonus certè & amplus pagus, ubi sedes est pervetusti cujusdam collegij, vulgò Præposituram vocant, Canonicarum, instituti annis abhinc nongentis & quod excurrit, à Divâ Beggâ, primi Pipini filiâ, & uxore Anchisæ, queis à Dagoberto Francorum Rege donatus fuit Ducatus Brabantiæ. Ex eo autem Conjugio orti sunt cæteri omnes Pipini, Carolique Martellus & Magnus. prout fusiùs suprà, dum Brabantiam describeremus, fuit à nobis expositum. Estque Collegium istud verè nobilissimum, ac conveniunt ferè ipsius instituta cum ijs Collegij Nivellensis, fundati (ut dixi) à Divâ Gertrude, Divæ hujus Beggæ sorore germanâ. quas equidem credo mutuis sese exemplis provocasse. Alterum porrò Canonicarum nobilium Monasterium, Andennensi adsimile, extat ad Sabim flumen, juxta pagum quem vulgò vocant *Monstier*, altero à Namuro milliari. Quæ Collegia, sicuti bona omnibus præbent exempla, ita multas quotidie eleemosynas erogant, aliáque officia caritatis & pietatis præstant.

Amplissima Canonicarum cœnobia.

Visuntur insuper inter eamdem hanc Namurum & Dinantum, in monte quem *Polvag* vulgò nuncupant, parietinæ quædam & rudera veteris opidi *Chevre-mont*, hoc est *montis Caprarum*, quod destructum fuit per intestina bella cum Leodicensibus gesta, nec resurgere hactenùs potuit.

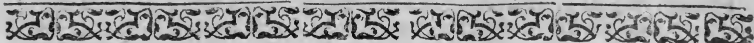
Boviniacum, vulgò *Bovines*, ad sinistram Mosæ fluminis ripam est, ac Namuro quatuor leucis abjungitur, opidulum perantiquum, & tectis simul ac civibus olim frequens, sed direptum sæpè ac devastatum per bella, & præsertim anno 1554, cum obsedit magno exercitu Galliarum Rex Henricus secundus, & expugnatum pessimis modis excepit. hodie tamen per pacem reparatur paullatim & frequentatur.

Bovinæcum.

DESCRIPTIO CAROLOMONTII.

CAROLOMONTIVM, admirandum planè opidulum, arcis ferè effigiem præfert, propugnaculis suis communitæ. Distat Mariæburgo quidem trium, Namuro autem septem leucarum spatio. situm peropportunè in monte ad lævam Mosæ ripam, circa nobilem illum locum quem vulgò vocant *Givet*. Nomen habet à Carolo Quinto Imperatore, qui coërcendis ab eâ parte Gallis, Mariæburgum tunc tenentibus, extrui jussit. anno 1555. Gubernat hunc locum Dominus Altopennius, sæpiùs nobis laudatus.

DESCRIPTIO VALLOCVRIÆ.

VALLOCVRIA, vulgò *Walcourt,* Namuro diſſidet ſeptem leucis, eſtque opidulum lautum, & pulcherrimis undique agris circumdatum.

Dava pagus. Dava eſt ſuper Moſam flumen, quà Boviniacum itur, unico tantùm à Namuro milliari, pagus admodùm momentoſus, bonáque & validâ arce, tum & amplâ juriſdictione ſpectabilis, ſic ut titulum Vicecomitatus inſcribat. Sunt prætereà in pagorum catalogo varia loca non amplitudine minùs quàm amœnitate ſpectanda, qualis eſt amœniſſimus ille pagus *Floreu,* quarto ab urbe milliari. qualis item *Vaſeja,* tertio: & *Samſonia,* altero tantùm ab eâ lapide, locus ad Moſam flumen.

Ditio Namurenſis quomodo juris Auſtriaci facta ſit. Mutavit etiam iſta ditio ſuperioribus ſæculis ſæpenumerò ſuos Dominos. unde ob varias variorum in eam prætenſiones varia quoque ſuſtinuit bella. quæ nec citra prolixitatis faſtidium, nec fortaſſis omninò citra fraudem referantur. Mihi ſufficit dicere, Balduini Imperatoris Conſtantinopolitani fratrem Philippum, tenuiſſe Marchionatum Namurenſem anno jam tum 1200. Factum autem varijs caſibus, ut ſub inſecutis Principibus Marchionatus migrârit in Comitatum. ac tandem hæreditario jure, vel ut alij volunt, emtione, venerit in Philippi Boni, Burgundiæ Principis, poteſtatem. atque inde, modo quo cæteræ ditiones hactenùs nobis deſcriptæ, Auſtriacis denique ceſſerit. Gubernatur hodie, nomine Regis Catholici, à Florentio Barlæmontio, Barone Hiergeſio.

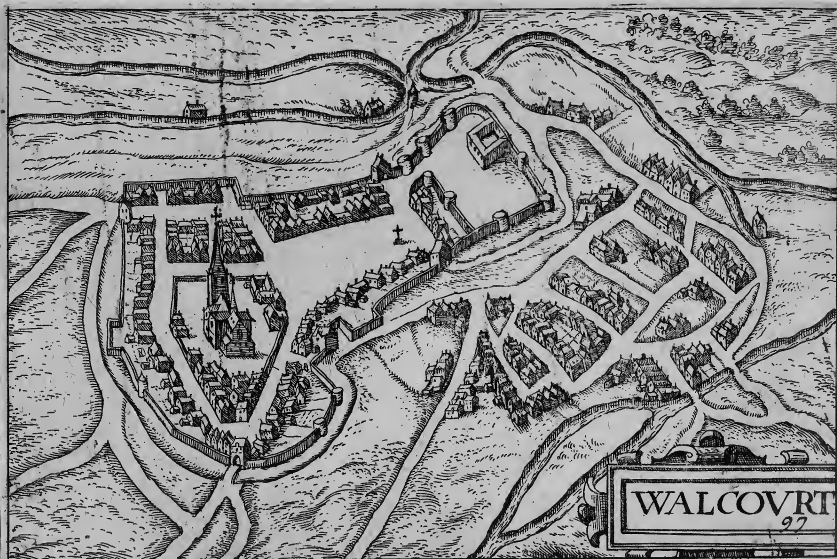
Deſcriptis hucuſque Inferioris Germaniæ regionibus Philippi Regis imperium agnoſcentibus, convenientiſſimum ſanè videatur, ſi & Leodicenſis Epiſcopatus deſcriptionem ſubjunxero. tum quod magna ſit illi cum Provincijs Belgicis ac Dynaſtis earum vicinitas, inviolabilis amicitia, & perpetua quædam confœderatio: tum quod Præſul Leodicenſis, qui hodie rebus præeſt, oriundus ſit ex hoc ipſo tractu,

Atque & præſidium & dulce decus meum.

Aquaſ-grani prætereà, nobile atque famoſum opidum, quia Belgicæ noſtræ, quicum illi & aliàs ſæpè negotium interceſſit, valdè conterminum, & quod caput eſt amiciſſimum ſociumque, brevibus deſcripturus ſum.

DE-

WALCOVRT
97

LEODIENSIS EPISCOPATUS DELINEATIO.

Ori ens.

Geldria.
Limborch
LUTZENBURGI PARS
VALKENBORG.
HASBANIA.
LEODIENSIS EPISCOPA
LEODIENSIS
NAMUR
BRABANTIAE PARS

Ruremonde
Roer fluvius
Hertzogenraid
Aken
Simpevelt
Gangest
Vucht
Nieustadt
Valkenborch
Wiltzum
Gulpen
Hagelstein
Montfoort
Susteren
Sittart
Horn
Heel
Halen
Keßingen
Maseyck
Mase fl.
Stocken
Loet
Steyn
Maestricht
Dlant van Horn.
Leveroy
Weerdt
Peetersen
Gullen
Limborg
Scurister
Claer mont
Vernirs
Spay
Ree
Franchi mont
Erupont
Gadsdelen
Dalem
Monliers
Monhardue
Longut
Dienpont
Bohemael
Werys
Swys
Durbuy
Chonie
Awiel
Verlon
Fromont
Wefet
Luyck
Sere
Beywort
Ramey
Hermael
Recons
Nampanes
Ergermont
Eyngen
Mosa flu.
Terwamyre
Croneberg
Bilsen
Bry
Brust
Peew
Tongeren
Hun
Lames
Malpa
Cranendonck
Gerdigem
Caudil
Achet
Ghenck
Diepenbeck
Woutering
Borchloen
Hasselt
Gingelhoven
Borchworm
Neer Peelt
Peer
Over Peelt
Wychmael
Vwersel
Curingen
Alken
Wyer
Orient
S. Truyden
Ghestel
Coursel
Lummen
Herck
Grasen
Wilre
Beringhen
Leeuwe
Laden
Hanuyt
Lomel
Halen
Molle
Teßenderloo
Diest
Neerhespen
Meer
Lore
Noduroe
Sichenen
Sare
Ainsy
S. Victor
Verlu
Modef
Versu
Huy
Fontain
Huy fluvius
Falays
Bason hault
Sielles chast
Noyon
Chimey
Achy
Iasele
Contize
Almage
Acoche
Ville
Bes
Weret
Crpen
Iamb
Dove
Erape
Dorer
Dinant
Namur
Meuse fluvius
Bovines
Sambre fluvius
Loniva
Salme
Froycour
Offalize
Bastoigne
Orco
La Roche
Orton ville
Romaigne
Renduux
Ourt
Ourt fluvius
Marche en Famine
S. Hubert
Neuf chastelle
Frovio
Roche fort
Villance
Redny
Lesch flu.
Buillon
La baltine
Chier
Sore
Hout
Walsin
Adrehan
Givet
Chaul flu.
Orchimont
Bouhain
Charle mont
Semoy fluvius
Famay
Marienbourg
Florenne
Philippe ville

Petrus Kaerius caelavit
Scala milliarium
Occidens.
10
20

DESCRIPTIO EPISCOPATVS LEODICENSIS.

DIOECESIS, seu Ditio Leodicensis, à septemtrione pariter atque occasu terminatur Ducatu Brabantiæ: ab ortu partim Mosam habet, ac Ducatum Limburgensem, partim Provinciam Namurensem: ab austro denique Lucemburgensi Ducatui confinalis est. cœlo fruitur clementissimo temperatissimóque. solum tritici aliarumque frugum, item fructuum tractui concessorum feracissimum, nec amœnum minùs. adeò ut per totam ferè Provinciam, imò & terras conterminas, satis bonum nascatur vinum, etsi magnam partem exile. carnes, pisces, & omne genus ferinæ non præstantes hic tantùm, sed & abundantes. plurimæ ferri, nonnullæ & plumbi venæ. neque desunt fodinæ vitrioli sulphurisque, etiam auro, non specie minùs quàm bonitate laudabili, nonnusquam intercurrente. Montium item & lautumiarum adfatim; è quibus cùm alia speciosissimorum operariorum lapidum genera, tum alabastrites inprimis, nigris maculis interstinctus, ac discolor illud pulchréque variegatum marmor, suprà in Namurensi tractu descriptum, copiosè effoditur. Occurrunt denique propè innumerabiles venæ, profundissimiq; meatus subterranei: unde mirandis planè operibus, sumtibusque vel fidem superantibus, maximo sæpè operarum, huc & illuc serpentium, ac sub ipsum adeò Mosæ supernatantis alveum venas illas rimantium, etiam vitæ periculo, eruitur lapis ille niger atque ustibilis, quem in Hannoniâ quoque & Namurensi tractu reperiri narravimus. Sed videlicet Leodicensem hunc cæteris multò meliorem, adeóque copiosiùs longè & abundantiùs hinc educi. ita ut è solo urbis Leodici territorio, leucæ circiter spatium ambitu suo includente, non ipsis dumtaxat civibus, etsi incredibilem pænè copiam ejus absumant, quam largissimè de carbonario isto lapide prospiciatur, sed & foràs quotannis pretio minimùm centenorum millium scutatorum, utcumque vili admodum væneat, evehatur. Utuntur hi homines isthoc lapide, non secùs quàm alij Belgæ ustibili illo cespite suprà nobis descripto. lapidem dixi, quia materies sanè lapidi quàm simillima, etsi levior tamen, & secari facilior. color ei nigerrimus, ac vulgò audit *charbon de Liege*, carbo Leodicensis. ignem mox ut sentiscere cœpit, apprehendit, accensus vero paullatim inardescit, ac vehementissimum edit æstum. unde jactare solent, & quidem verè, Leodicenses, tria præcipuè, singularia sibi suppetere, panem videlicet pane meliorem, ferrũ ferro durius, ignemque igne calidiorem. sed proprietas quædam huic saxo, omnium nisi fallor aliorum ustibilium proprietati contraria, quod si aquam injicias, accendatur, restinguatur verò, si oleum. qui odoris gravitatem non fert, is pauxillulùm salis, quo & cæteri egent carbones, injiciat: mox purgabitur vitium. quod & maximus vates ita perviàm innuit:

Fines. Cœli ac soli ingenium. Metallorum fodinæ. Lautumiæ. Lithanthraces.

Excoquitur vitium atque exudat inutilis humor.

Inventum fuit hoc carbonarij lapidis genus in Leodicensi isto tractu anno jamtum 1198, idque ut narrant scribuntque à peregrino quodam religionis ergò. qui cùm fabro cuidam, velut divinâ virgulâ, eum monstrasset, mox disparuit. nec de auctore quidquam prætereà constitit. Gignit item ager Leodicensis magnâ copiâ prestantissimum genus nitri. & ut paucis dicam, regio est prorsùs felix & admiranda, in tantum ut vulgò dicatur, *le Paradis des Prestres*, Paradisus Sacerdotum.

Ioannes Mandevillius. Ioannes Mandevillius, Eques Britannus, idemque medicinæ doctor clarissimus, qui inter alias suas heroicas actiones, tam variè tamque mirabiliter (ut ex ipsius aliorumque scriptis constat) per orbem terræ peregrinatus est, negat se ullam vidisse regionem (sive quod cœli temperiem, sive fructuum terræ bonitatem attinet, sive denique situm & innumerabiles commoditates gratiasque summa cum libertate conjunctas) quæ præ Leodicensi hac ipsi arriserit. quare post varios casus laboresque pænè inæstimabiles, Leodicum sese, tamquam in tutissimum portum recepit, ibique reliquum vitæ exegit. mortuus tandem anno 1372, & quàm honorificentissimè tumulatus in Cœnobio Guiljelmitarum, extra portam Aureujam. ubi & hodie tumulus ejus visitur scitissimis epitaphijs exornatus, unà cum alijs aliquot viri monumentis, quæ ceu sacras quasdam reliquias viatoribus monachi illi ostendunt.

Habet Episcopatus iste ditioni suæ subjectas complures urbes, arces, pagos, & municipia, tum supremas etiam quasdam dignitates. (Dignitates Episcopatui subditæ.) præter enim antiquam illam Episcopalem cathedram, & Ducatum Bullionensem, inscribit & Marchionatum Francimontanum, necnon Comitatus Lootzensem & Hasbaniensem. multas insuper numerans Baronias, duasque & quinquaginta primarij nominis, ac ditissimas Abbatias. (Abbatiæ.) Continentur autem hac ditione, præter semissem illum urbis Trajecti ad Mosam, cujus suprà meminimus, viginti & quatuor opida muris clausa (Opida.): Leodicum nempe, quæ totius terræ metropolis, Bullonium, Francimons, Lootzia, Borcwormia, Tungri, Huyum, Hasseletum, Dinantum, Masacum, Stochemum, Bilsa, Trudonopolis, Tuinum, Visetum, Varemum, Beringa, Herca, Bréa, Pera, Hamontum, Sineja, Fossa, & Covinum. Pagos adserunt esse suprà mille ducentos. (Pagi.) in quibus Baroniæ complures & toparchiæ. Sed describamus hinc nostro more, initio facto ab ipso capite, singula corporis hujus membra.

DESCRIPTIO
VRBIS LEODICI.

Nomen.

LEODICUM, sive Leodium, quæ & Legia dicitur, eo tractu est posita, quem in Commentarijs narrat Cæsar habitatum fuisse ab Eburonibus: qui Duce atque auctore Ambiorige, ex insidijs ceciderunt Cottam Sabinumque, Imperatoris ejus legatos unà cum legione & cohortibus quinque Romanorum. Hubertus Thomas, hujus terræ historiographus, vir eximiè doctus, & ob raras virtutes inter intimos Secretarios Friderico Comiti Palatino, Sacri Imperij Septemviro Electori, Legiæ quidem nomen derivat ab occisâ illâ Romanorum militum legione: sed conditorem ei adsignat Ambiorigem illum supradictum: quem ob ingratam suam perfidiam ad necem usque persecutus est idem Cæsar. Alij nomen sumsisse volunt ab amne Legiâ, qui ad Ansium pagum natus, tertiâ inde leucâ urbem illabitur, ac Mosæ inibi se commiscet. Richardus Vassemburgius & cum eo Ioannes Placentius in historijs suis narrant, Divum Hubertum Aquitanum, primum Opidi Præsulem, primum etiam ejus conditorem reverà fuisse, cùm anteà nihil esset quam pagus, conditóque imposuisse vocabulum Legiæ. Alij rursùs non conditorem eum, sed instauratorem fuisse contendunt: urbi autem antiquam & inde à Græcis originem tribuunt. Utut sit, & ex positu admodùm opportuno, & murorum quorumdam semirutorum parietinis, alijsque id genus venerabilibus monumentis intùs forisque extantibus, vetustissimam urbem esse colligitur. Utitur ea in gravioribus ac

LIEGE
99

majoris momenti rebus pervetusto sigillo, cum tali elogio : *Legia Romanæ Ecclesiæ unica filia.* unde varia porrò deducunt argumenta ad dignitatem simul & antiquitatem urbis demonstrandam. Sita est prorsùs mirificè inter colles & montes in amœnissimâ valle ad Mosam flumen,quod duplici cornu eam scindit, plusculas creans insulas habitatas, sub grad. longitudinis quidem 28, latitudinis verò 50 & minut.51. Prĕter Mosam & Legiam supradictos,interluitur etiam alijs tribus rivulis, Utâ, Vesâ & Ambluariâ,qui orti in Arduennâ silvâ,Mosam hic influunt,& præstabiles præbent pisces. nominatim verò is Uta,qui cùm varia gignat eorum genera, tum prĕsertim suaves illos ac delicatos Utinenses. ne quid dicam de optimis tructis, & tot alijs piscibus, suprà dum Mosam describeremus, prolixiùs explicatis. Manant insuper totâ urbe & aliæ quĕdam non limpidæ minùs, quàm juges aquæ ; unde pulchri porrò & frigidi passim fontes,tantâ copiâ,ut ne domibus quidem desint,imò binos eos ternosque nonnullæ numerent. rem non utilem minùs, quàm prĕclaram! Opidum capax valdè & amplum, sic ut arduos quosdam montes, complusculas valles, varios aquæ perennis rivos, & pulcherrimas aliquot vineas complectatur. unde Philippus Cominĕus amplitudine urbem Rhotomago parem facit,etsi multò tamen reverà sit major. Plurima continet ædificia miræ pulchritudinis, idque è vivo saxo: prĕsertim verò palatium Præsulis, eâ magnificentiâ splendoréque structum, ut si operi summa manus accederet, meritò numerandum sit inter orbis prima. cœpit à fundamentis magnanimus ille Erardus à Marcâ, S. R. E. Cardinalis. civium item domus pulchræ & commodæ. Sed quod cultum Divinum attinet,non est ulla per Galliam universam,perque Inferiorem simul & Superiorem Germaniam urbs, quĕ si ædium quidem sacrarum cœnobiorumque & id genus locorum copiam, sive majestatem etiam & splendorem, sive opulentiam denique respicis,cum Leodico comparanda sit. Habet enim hĕc nostra octo luculentissima Canonicorum Collegia,& in ijs amplissimum illud Divi Lamberti, civium tutelaris. quod (ut mox dicturus sum) institutum fuit à Divo Huberto, approbante Pontifice Maximo,ac tam amplo dotatum censu, tantáque ac tali auctoritate instructum, ut secundùm Episcopum, in administrando Episcopatu plurimùm possit. non admittitur verò hic ullus Canonicus, nisi vel stirpe nobilis, vel doctoris ut minimùm, licentiative (ut vocant) titulo commendetur. admissi, nisi & sacris initiati sint,quandocumqúe placuerit,ab instituto resilire, & uxoribus copulari possunt. Visuntur in venerandâ istac æde complures reliquiæ sacræ, miro auri atque gemmarum ornatu collucentes. Inter alia verò equestris statua Divi Georgij, justæ magnitudinis,ex auro puro : quam Carolus Audax, Dux Burgundiæ, in pœnitentiæ signum,ac ceu multam sibimet ipsi impositam,quod expugnatam (ut infrà dicemus) urbem crudeliter nimis atque immaniter tractavisset,templo quondam donavit. Habet inde quatuor longè amplissimas Abbatias virorum, quarum in suburbanis quidem & extra portam, vel primaria illa Divi Laurentij : intra pomœrium verò ea Divi Iacobi. ambĕ Ordinis Divi Benedicti : ambæ pulchris copiosisque Bibliothecis instructĕ. Habet tres Abbatias fœminarum. Item quatuor Ordines mendicantium : quorum sunt qui duplex habent cœnobium, puta Sodales Divi Francisci, alterum Observantium, alterum verò Conventualium. Habet triginta & duas parochias. inter quas potissimùm eminent eæ Beatĕ Virginis, Divi Ioannis Baptistĕ,& Sancti Servatij. Habet denique alia multa templa, & monasteria, xenodochiáque optimè instituta, ac lautè satis dotata. sic ut intus forisqúe centum & ampliùs numerentur templorum moles. unde suo jam-tum (quod eo magis considerandum est) ĕvo, dixit alibi, nec immeritò, noster Petrarcha : *Vidi Leodium, insignem clero locum.* Habet item Leodicum triginta & duo artificum Collegia, quorum ingens in universâ republicâ est auctoritas : ita ut nullum promulgari possit edictum,nullum publicè capi consilium,nisi accedat eorum consensus. ac prĕcipuum quidem est illud vasculariorum : antiquissimum verò ferrariorum. Urbs est admodùm frequens. cives ejus ingeniosi, sagaces,& ad quidvis audendum promti. verùm pessimâ & inveteratâ quadam consuetudine,ad ignaviam, ac mutua inter se dissidia, quàm laborem & amicitiam proniores. audaces tamen, robusti,

Situs.

Opidi splendor & amplitudo.

Octo Collegia Canonicorum.

Septem Abbatiæ.

Quatuor Ordines mendicãtes.

Templa parochiarum XXXII.

Collegia Artificum.

Civium indoles.

robusti, ac militiam palàm semper profitentes. Nec in litteris umquam caruere viris Illustribus.. quales non ita pridem Notgerus, Franciscus, & Stephanus, omnes patriæ Præsules: item Adelmannus, Egbertus, Lambertus, Antistites verè docti & reverendi, ac multorum librorum scriptores. Hodie florent Henricus Benius, Consiliarius, vir insigniter doctus, & facundus in primis Orator. Balduinus Vaus, Iurisconsultus clarissimus. Gilbertus Limburgius, magnus Medicus, qui cum laude Episcopis aliquot superioribus inservivit. Sermo istorum communiter Gallicus: sed quia Galliam inter atque Germaniam & hanc Belgicam nostram positi, corruptus valdè & perabsurdus: at quem poliant in dies ac emendent. ita ut stirpe nobiles, quique in aliquo ordine, purè satis & expeditè loquantur.

Viri illustres. Lingua.

Est Leodicum quidem urbs Imperialis, sed in quam tamen nihil juris habeat Imperator, nisi quod bellum cum Turcis gesturo suppeditare debeat pauculos aliquot milites, seu pecuniam potiùs in eorum stipendia erogandam. At in civili simul & ecclesiasticâ re supremo Episcopi sui imperio subest: ijs interim privilegijs atque immunitatibus gaudens, ut ceu libera quædam respublica, à Consulibus suis, Senatoribus, alijsque Magistratibus Opidanis, populariter gubernetur. & in Ecclesiasticis quidem primò Coloniam, inde Romam: in civilibus verò, modò ne certam pecuniæ summam lis excedat, Spiram, & Imperialem inibi Cameram provocat. Fuit olim, quàm nostro hoc ævo, florentior; ut in quâ usqueadeò honestæ omnes litteræ disciplinæque viguerint, ut (auctore quem dixi Huberto Thomâ) domicilium hic uno eodemque tempore haberent, ac Musarum sacris operarentur novem filij Regum; viginti quatuor, Ducum; viginti novem, Comitum: Dynastarum verò & Procerum, longè plures. qui tantorum Principum filij, si non omnes, quod multi tamen adfirmant, at saltim bonâ ex parte, Canonici erant (vide quæso in quanto tunc pretio res ecclesiasticæ!) augustissimi ejus Collegij, Divo Lamberto sacri. Sed devastarunt exinde Dani, Normanni, & recentiore memoriâ, anno scilicet 1468, Carolus Dux Burgundiæ. qui indignè admodùm ferens, quod Episcopos suos pessimè semper Leodicenses tractarent, aliáque parùm ex æquo & bono molirentur, graviter ijs infensus, urbem priùs obsessam cepit, captam verò, solis templis exceptis, totam crudeliter diruit, atque solo æquavit. At cum tempore tamen & per longam pacem, non instaurata dumtaxat, sed & ampliata est, inque meliorem, quàm aliquot anteà sæculis fuerat, statum & faciem restituta. Visitur etiamnunc, in memoriam tam horrendæ cladis, tabula quædam lapidea, extra portam Divi Martini, versùs meridiem, in præaltâ turri. quam Mouchonensem vocant, appensa. ubi & Gallicis rhythmis memoratur, quomodo reparata fuerit civitas à tredecim suis Fermentarijs (ita enim est titulus) quorum caput tunc & Decanus Hinsberlaus Samrollius.

Leodicum, urbs Imperij. Diruta. Instaurata.

Omisso deinde Trajecto ad Mosam, cujus, ut pro semisse Brabantiæ Ducem Dynastam agnoscentis, fusior suprà facta est mentio, transituri sumus ad alia diœceseos hujus loca. ac primò quidem

Bullonium, arcem validè satis munitam, Ivosio quatuor, Leodico sedecim leucis abjunctam, editóque monti impositam: ad cujus radices hodie quidem amplissimus pagus est, ex opido olim haud contemnendo natus. Ipsa arx cincta est muro egregiè firmo, & vel magni intus ad tutelam præsidij capax: ita ut situ pariter atque operibus judicaretur olim inexpugnabilis. sed cùm ventum nuper fuisset ad rem, non respondit profectò eventus famæ (quæ in alijs etiam arcibus sæpè mendax) nam à varijs hostibus, intra brevissimum temporis spatium, non unius auspicijs oppugnata, quater adeò oppugnantibus cessit, ac postremò quidem sub annum 1552, cùm pænuriâ intus pressam, neque foris auxilij compotem, deditione ceperunt Galli. Retinet hodiéque Bullonium dignitatem Ducatus, à veteri opido suo acceptam, & in adsitos aliquot pagos imperium possidet. Ab hac ipsâ ditione, veluti avito patrimonio, cognomentum acceperat celeberrimus ille Princeps Godefridus Bullonius, qui cum Eustathio Balduinóque fratribus inter primos se obtulit ad bellum & expeditionem sacram, concilio Claromontano anni 1096. Admissus, quo esset ad tantum iter instructior, Ducatum hunc pretio vendidit Leodicensium

Bullonium. Godefridus Bullonius.

censium Præsuli Audeberto, majori profectò venditoris, quàm emtoris ipsius gloriâ. In bello autem & ipse & fratres plurima edidêre, ac præclara quidem virtutis suæ specimina. sic ut Hierosolymâ anno 1099 captâ, ipse omnium primus muros victor conscenderit, insequente mox fratre Eustathio. propter quæ tam eximia utriusque merita, exercitus Godefridum acclamat Regem, & coronâ sceptróque insigniendum censet. sed renitentem, nec ab animo umquam impetraturum se adfirmantem, ut auro coronari in eâ urbe sustineat, (ô hominem & verba aurea!) in quâ Dominus & Servator noster redimitus fuisset coronâ è spinis cōtextâ. regnum ergo, sed sine titulo Regis, adijt: & sic intra annum extincto suffectus est Balduinus frater. qui, quod coronatus fuerit, numeratur omnium Regum Hierosolymitanorum primus. Videtur quidem ad præsens hic Ducatus in ditione Ecclesiæ Leodicensis: at obtendit hic rationes quasdam & jura Dominus Sedanensis, tamquàm hæres clarissimæ domus Marchiæ; sic ut Ducem Bullonij se inscribat. Ipsa ditio tamen, vi pacis anno 1559, inter Christianissimum & Catholicum Reges initæ, restituta est Leodicensium Præsuli: verùm id citra jurium Domini junioris Sedanensis, patri anno 1556 surrogati, præjudicium.

Francimons, aliàs muris clausum, nec incelebre fuit opidum: hodie verò murorum expers, pagi dumtaxat, etsi ampli satis ac vasti, vocabulum sustinet. arcem tamen sic satis munitam habet, & à magno illo Erardo Cardinale nuper instauratam. Dissidet à metropoli suâ quatuor leucis, & Marchionatus titulum sibi vindicat, jurisdictionem in pagos aliquot circumjectos obtinens. Francimons.

Iuxta opidum pagus est, cui nomen *Thou*, varijs optimi plumbi venis affluens. Montes pago vicini lautumijs abundant nigri illius ac pulcherrimi marmoris, Namurensi suprà nobis descripto congeneris.

Lootsia, vulgò *Lootz*, Trudonopoli sesquileucâ, Leodico quatuor ipsis leucis abjungitur, opidulum tolerabile, & insigni in pagos agrosque jurisdictione conspicuum, adeò ut & Comitatus titulo celebretur. quam dignitatem comperior esse huic Statui antiquissimam, atque inde à Carolo Magno, etsi à veteri quodam suo Dynastâ audierit aliquando Comitatus Diostiensis. Habuit eo titulo perillustres aliquot & famosos Principes: cessitque tandem, Imperatoris illius donatione, Rogerio Dano, uni è Paribus Franciæ, quos Itali *Palatinos* dicimus, Pulcio, Bojardóq; & Ariosto in pœmatibus suis admodùm celebratos. Posteà verò resumsit genuinum suum ac presens nomen, & in Presulum Leodicensium potestatem devênit. Lootsia.

Borcwormia adsidet rivo Ieckeræ, qui non longè à loco natus, eum interluit, indè verò per Tungros Trajectum defluens, in Mosam inibi se exonerat. Distat autem Borcwormia ab metropoli suâ quatuor leucis, estque tectis ac civibus satis frequens, & Comitatus Hasbaniæ caput. Borcwormia.

Describemus hinc cursu eodem quo cepimus, quàm brevissimè fieri poterit, cætera hujus diœcesis opida: nec observabimus tamen usquequáque methodū illam quam secuti sumus in aliarum Provinciarū descriptione: quia scilicet opida nimis hic disgregata. quare precipua primùm & digniora queq; percurremus, mox ad ea minorum gentium, atq; inde porrò ad alia quedā loca memoratu digna transituri.

Opidum Tungri positum est ad jamdictum Ieckeram, & Leodico Trajectóque pari trium leucarum intervallo abjunctum. Nomen habet, (ut scribit Munsterus: nam alij longè vetustiorem ei originem tribuunt) à Tungris, Germaniæ populis, qui Rheno inter primos trajecto, ac bonâ inibi terræ parte occupatâ, opidum hoc struxerunt. Atque ab hisce populis, sunt qui tradant, diu ante Iulij Cæsaris in has oras adventum, natum inclytum illud nomen *Germanus*, Teutonibus *totum, seu prorsùs & omnibus* (ut sic dicam) *numeris virum* denotans. Alemanni etenim cæteri, visâ insigni istorum hominum fortitudine, nobilitandos eos duxerunt hoc nomine; quod deinde, tamquam vicini, etiam ipsi participârunt, ac Germani communiter dicti sunt. Erant autem id temporis Tungri civitas maxima, & complurium in Brabantiâ ac finitimis locis, vel conditarum ab hisdem populis, vel subactarum, caput. Ab hac gente originem ducunt Principes illi Pipini, unde natus posteà inclytus ille Carolus Magnus. Legitur ista Tungri.

civitas, omnium universæ Galliæ ac Germaniæ prima, Christianam fidem amplexa, idque operâ maximè & concionibus Divi Materni, anno jam-tum 101. Is Beatus Maternus, Ticini in Langobardiâ natus, primum egit hujus Ecclesiæ Prǽsulem, mortuus, uti tradit Ioannes Placentius, anno 138. Ultimus, qui & nonus, Tungrorum Episcopus, Valentinus fuit, mortuus anno 308. Ex quo tempore Divus Servatius sedem Episcopalem Trajectum ad Mosam transtulit. unde, ut mox dicemus, anno 713, ab Divo Huberto Leodicum porrò translata est. Desolavit hanc nobilem urbem, cæsis ad internecionem civibus, dirutisque inter alia plus centum primarijs templis, unde & amplitudinem simul & magnificentiam urbis facilè colligas, crudelissimus ille Hunnorum Rex Attila. Destruxerunt iterùm, Imperatore & Galliæ Rege Carolo Calvo, Normanni. Ita ut ex maximâ potentissimáque civitate, quæ & varios olim habuit Reges, Menapium, Godefridum, Carolum, Inachum, Ambiorigem, & nobilissimorum ferocissimorumque populorum domina fuit, in modicum infirmumque opidulum (ea est felicitatis & rerum humanarum inconstantia) tandem migraverit, ac presbyteris hodie pareat. nec de veteri illo splendore aliud hodie reliquum habeat, quàm vestigia quædam & rudera intus forisque visenda. inter alia verò admirandam illam viam, quæ à Tungris recto itinere, per octoginta circiter leucas, id est Italica milliaria pænè ducenta, Lutetiam usque porrigitur. quam viam ingentes quædam toto passim itinere viatoribus occurrentes reliquiæ, totam olim lapidibus stratam fuisse palàm ostendunt. ampliùs, extant passim vestigia continuati olim & cohærentis muri, qui & viam utrimqúe muniverit, & quo marginata ipsa, pulvilli, seu aggeris speciem obtinuerit. quod tam arduum opus posteritas admirata, tridui atque trinoctij spatio à malis genijs excitatum confinxit. Gallicè audit *la Chaussée*, quod nostratibus sonat *Strada lastricata*: ac Romanum omninò videtur & priscum opus, quod moliti sint ipsi, ut populos illos haberent occupatos, ne videlicet nihil agendo malè tandem agere discerent. Visitur etiam Tungris extremæ antiquitatis templum, perexiguum illud, & Herculi olim, ut ex Dei ejus effigie portæ impositâ liquet, à gentilibus dedicatum. Item templum pulcherrimum, nec novitij operis, Divæ Virgini sacrum. in quo plurimæ ostenduntur venerabiles Virginis-matris, ac discipulorum Servatoris nostri reliquiæ, auro & gemmis inclusæ. Celebratur hoc opido jam ab aliquot annis retrò singulis septimanis perinsignis quidam equorum mercatus, quod jumenti genus è Germaniâ Belgicáque abundè huc solent conducere. Hubertus Thomas, cujus ego, ut hominis eruditi, honorificam alibi facio mentionem, Tungrorum muros vetustissimis illis temporibus Oceani fluctibus verberatos fuisse contendit, idqúe conjecturis quibusdam & argumentis, nullâ omninò veritate, imò ne specie quidem veri nixis. sic ut prodat (quod bonâ hominis gratiâ dixerim) parùm se attendisse ipsius opidi situm, & quàm illud à mari abjunctum, imò quàm non potuerit umquam istud, citra reliqui tractus totius inundationem, eò pertingere. Nam à septemtrione quidem, si attendatur, Geldria, ditio Transisulana, Frisia, tot fluminibus alijsque obstaculis prǽpeditæ, transitum ei omninò prǽbere nequeunt: à meridie, Gallia simul & Germania, terræ ex eâ quidem parte ab Oceano remotissimæ, idem negant. ab occasu, semissis Brabantiæ, tota Hannonia, item Flandria, multis fluminibus montibusque se opponunt. Restat igitur videamus, an ad Caurum fortasse, quà Oceanus Tungris est proximus, locum habeat isthæc assertio. sed ab hac etiam parte, qui exactiùs calculabitur, centum & amplius milliarium spatium inter mare Tungrosque intercedere deprehendet. quare priusquam istos illud queat alluere, necessum sit totam Brabantiam, totamque adeò Flandriam, & Zelandicas omnes Insulas inundari. rem, vel primo statim intuitu, geographorum tabulas consulenti, vanitatis atque mendacij convincendam: ideóque indignam sanè, quam viri docti, & prǽsertim ex ipso loco oriundi, memoriæ prodant. imò eo indigniorem, quo plures ipsi auctoritate suâ incogitantes & parùm cautos scriptores in fraudem inducunt, maximo & lectorum, & scriptorum etiam, fide propterea sæpiùs excidentium, detrimento. In hoc opido sunt qui extare velint nobilissimum illum fontem, quem libro historiæ naturalis tri-

Viæ cujusdam admirandæ vestigia.

Refutatio assertionis cujusdam H. Thomæ.

lis trigesimo primo his verbis describit Plinius, *Tungri, Civitas Galliæ, fontem habet insignem, plurimis bullis stillantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. purgat hic corpora. tertianas febres discutit, calculorumque vitia. eadem aqua, igne admoto, turbida fit, ad postremum rubescit.* Monstrant autem hi homines isto loco fontem quemdam antiquum, cujus aqua subturbida, eumdemque cum Plinij illo esse, ac vires ei descriptas obtinere, pertinaciter adserunt. Verùm nos, præviâ diligenti inquisitione, consultisque eximijs aliquot non indigenis tantùm, sed & exteris medicis; neque fontem Huberto Thomæ nominatum hoc loco extare, neque vires illas & facultates habere, usquam invenimus. Contrà solidis argumentis colligimus, fontem Plinio celebratum, Tungris octo circiter leucis, Leodico quinque, Limburgo duabus & semi, Spadâ denique, pago vel hinc satis nobili, medio tantùm milliari abesse, manantem in pulchro nemore, silvæ Arduennensis ramo. ubi porrò, & quidem hacipsâ Leodicensi ditione, ac territorio Marchionatus Francimontani, etiam alij aliquot limpidissimarum, & ad varios morbos expugnandos utilissimarum aquarum fontes. quorum æstimatissimus tamen, atque certissimus, addo & usitatissimus, is quem Savenerium vocant, manantem in alto monte. cujus aquæ, (siquis ex Medicorum præscripto ac legibus præparatus accesserit, nam alioqui nihil prosunt) medentur præcipuè febribus tertianis, aquæ intercuti, calculo, phtisi & obstructionibus. quia verò & stomachum purgant, & epar egregiè refrigerant, fit ut ischiadi etiam alijsque arthritidis è colore exortis generibus, plurimum adferant juvamenti. sapor earum ferrugineus, quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. eædem igne admoto fiunt turbidæ, ad postremum verò jam defecatæ rubescunt. quæ omnia, nisi me animus fallit, inde procedunt, quod cùm tractus iste scateat venis ferri, aqua eas perlabens etiam qualitatis earum particeps fiat. atque hinc acidus ille in aquis sapor. qui tamen in tantum abest ut noceat, ut sive jejunus eas, sive post sumtum cibum potaveris, non eos tantùm quos dixi effectus gignant, sed & digestioni multùm conducant, & stomachum tibi insigniter acuant. unde & ingens quotannis sub Iulium mensem, puta maximè tempestivum, & propinquarum simul & remotarum gentium ad hos fontes concursus. quanto verò intensior Solis æstus, tanto salubrior judicatur aquæ istius potatio. aquæ, quam Plinianæ illi & loco & facultate conformem, imò prorsùs eandem esse, nemo est qui non videat, licèt ille non omnes ejus proprietates attingat. Nam quod quidam objiciunt de civitate Tungrorum; scilicet eam vocem non pro solâ urbe, sed universo illarum gentium tractu, capiendam. Quidam scriptor, dum ut mihi quidem videtur, sententiam nostram conatur refellere, negat inter cætera Plinium umquam in his oris fuisse, ac niti in istis adserit alienâ fide. Sed quod pace ipsius dixerim, ipsemet fallitur. lustravit enim hæc loca magnus ille naturæ Mystes, & in ipsam usque Frisiam penetravit, ut è scriptis ejus abundè constat. Idem ille quem dixi scriptor Huberto etiam Thomæ adstipulatur, & Tungros ait fuisse urbem maritimam. quod fieri tamen non posse ex argumentis paullo ante adductis vel cæco apparet. De civitate & gente Tungrorum honorificam sæpè mentionem faciunt, præter recentiores, Cornelius Tacitus, Strabo, Iulius Capitolinus. & supersunt in hunc usque diem totâ passim hac Belgicâ plurima nominis atque magnitudinis nobilissimæ hujus nationis monumenta: qualia Tongrenhemium, juxta Coloniam Agrippinam. Tongerloa apud Brabantos, & Tongrinum in Comitatu Namurensi.

Aquæ Spadanæ.

Huyum antiquis temporibus opidum erat famosum, amplum & potens, diceba turque ex quorumdam sententiâ *Benefactum.* sed crebrò deinde à barbaris nationibus dirutum, & dignitatem simul, & nomen amisit. Hodie, Huyum dicitur, à cognomine rivulo, qui natus ad Havelangam pagum, magno & turbido impetu, maximè verò cùm imbribus adaugetur, ad Caurum properat, ac Mosæ hocipso loco commiscetur. qui Mosa opidum Huyum interluit, ac in duas ferè æquales partes scindit, sed conjunctum pulcherrimo & mirando ponte. Dissidet Huyum Leodico quinto milliari, ac mediocris sanè locus est, bonâ & validâ arce communitus, quæ urbem ex edito monte despicit, opus dicti illius Episcopi Cardinalis. Huyum.

Ager opido circumjectus dives est optimi ferri venis, ideóque complures hic officinæ ferrariæ. pecoris item sat magna vis.

Hasseletum. Hasseletum adsidet flumini Demeræ suprà fusè descripto, & Trajecto ad Mosam quatuor, Leodico verò sex leucarum intervallo abjungitur, opidum minimè contemnendum, ædificijs simul & civibus frequens. Civem dedit Franciscum Titelmannum, Ordinis D. Francisci virum longè doctissimum, & complurium operum editorem. In finibus Hasseleti & ad Demeram flumen, Curinga est, amplus atque amœnus admodùm pagus, spectabilis luculento illo palatio, quod ædificari hic jussit, & pulcherrimis hortis instruxit idem ille quem dixi Cardinalis. Hoc loco, ceu amœnissimo quodam secessu, utuntur creberrimè Reverendissimi isti Pręsules, & cum aulâ in eo subsistunt.

Dinantum. Dinantum, ut volunt, dictum est, leviter immutatâ voce, à Dianâ, quæ & templum hic habuit, & sacerdotes. qui ad aram ejus, haud secùs quàm in celeberrimâ illâ apud Ephesum æde, sacrificaverint. Adsidet dextræ Mosæ fluminis ripæ, & Boviniaco, quod ad alteram ripam est, leucę tantùm quadrante, Leodico, plus duodecim leucis abjungitur. Fuit verò & istud opidum magni nominis, ac mercimonijs olim floruit. sed cùm bella, tum alij rerum humanarum casus sæpiùs destruxerunt. Inter alios verò dirui jussit Carolus Dux Burgundiæ. & cùm iterum surrexisset, ac mediocri esset loco, cinxit magno exercitu Galliæ Rex Henricus secundus. qui Mariæburgo victor rediens, mox in deditionem accepit, sed Germani militis insolentiâ factum, ut injustissimè diriperetur. arx, utcumque machinis concussa, primos tamen incursus animosè sustinuit: sed cùm iterum iterumqúe horribili tormentorum strepitu tunderetur, obsessi, auctoribus Germanis, dediderunt se Gallo. qui & arcem mox demolitus est, alto monti impositam. Atqui & opidum hodie instauratur, & resurgit paullatim ipsa arx. quia scilicet ager opido circumjectus, probus, & compluribus nigri marmoris, ferri, æris, ac aliorum etiam lapidum operariorum venis, longè uberrimus. unde & divites multi cives, quique passim in ipsâ usque Britanniâ negotientur. Dinanti natus fuit Henricus Deverus, Iurisconsultus doctus, & scriptis clarus.

Masacum. Masacum, Stochemio quidem duabus, Leodico verò septem leucis abjungitur, opidulũ non incelebre, ad lævã Mosæ ripam. Primo hinc milliari Thora est, amœnissimus locus, & magnâ eminẽtiâ pervetusti & instituti & conditûs Abbatiâ memorãdus. nec admittuntur enim in nobilissimũ istud Canonicarum collegium nisi Comitissæ, ut vocant, & Baronissæ, vel ut minimùm Equitum nobili stirpe prognatorum filiæ. sicut alibi scripsimus de Canonicis illis Montensibus. Licet verò & istis, ubi visum est, nubere. sed non gaudet hac facultate Antistita. quæ supremam in agros & pagos aliquot circumjectos, non in ecclesiasticis tantùm, sed & civilibus caussis, jurisdictionem exercet, lautissimo censu instructa. agit in clientelâ Sacri Romani Imperij, eâ & auctoritate & præeminentia, ut gaudeat monetæ ex auro argentóque signandæ facultate. ita quidem ut splendidè prorsùs & magnificè vivat, Sacellanos atque Canonicos, item alios minorum gentium administros, ad cultum Divinum alat. Condidit nobilem Abbatiam Anfridus Comes Hugiensis, anno circiter 972.

Abbatia Thorensis.

Stochemiũ. Stochęmium, bonum sic satis opidulum, ad eamdem est Mosæ ripam, Trajecto dumtaxat tribus, Leodico, septem leucis abjunctum, & ab eo quem diximus Cardinali reparatum.

Bilsa. Bilsa, modicum item est opidum, altero à Trajecto, quarto à Leodico milliari. Iuxta Bilsam ad teli jactum, & alterâ ferè à Trajecto leucâ perinsignis ad Demeram flumen pagus est, Sedi Leodicensi subditus, & amplissimâ Abbatiâ, **Munster-Bilsen** vulgò appellant, conspicuus. Eam itidem colunt Canonicæ nobili stirpe prognatæ, quæ & ipsæ, cùm visum est nubunt, quarumqúe Antistita & amplissimâ jurisdictione, & luculentissimis annuis censibus gaudet. Ipse locus & amplus est, & magnificus, templo ac monasterio ad miraculum pulchro, alijsqúe horsùm spectantibus ædificijs exornatus. Ostendunt hic integrum cornu monocerotis, sex & ampliùs pedes longum. quod allatum adfirmant à filiâ quadam nescio cujus Ducis Bri-

cis Britanniæ. quæ religiosam vitam professa, sanctissimè apud istas vixerit, ita ut ipsum Cœnobium, in memoriam ejus nominis, dedicatum sit Sancto Amori.

Dum alteri operis hujus editioni imponerem summam manum, designabant hoc loco, & jam delineabant novum quemdam, etsi à multis annis excogitatum aquæductum, per quem Demera fluvius, duorum vel circiter milliarium spatio, juxta urbem Trajectum, ubi solum depressius, & recipiendis aquis accommodatius, duceretur in Mosam flumen. nobilem sanè ac laudandam inventionem! nam per huncipsum canalem conduci poterunt naves ex Mosâ in Demeram, atque hinc porrò in Diliam, Rupelam, Scaldim, adeóque in ipsum mare, idqúe per opida multa & pagos, aliáque primaria tractus loca, in geographicis tabulis annotata. magno hercules horum & vicinorum hominum bono, qui non ultrà cogentur tot & tantas è Galliâ ac Leodicensi Provinciâ merces, tam longinquo itinere, tamque immenso sumtu, & temporis impendio, ne quid jam de periculis, déq; tædio perviàm devorando attingam, per Hollandiam Geldriamqúe conducere. Novi cujusdam aquæductus designatio.

Trudonopolis, vulgò **Sint Truyen**/ sedes olim, ut volunt, Centronum, populorum veteris Galliæ, quorum largiter meminit Iulius Cæsar, Tungris tertio tantùm, Leodico verò sexto milliari abjungitur, opidum bonum ac pulchrum, cujus incolæ linguâ utuntur Brabantinâ, quæ & quatuor ultrà versùs Leodicum leucis in frequenti est usu. quare, etsi pareant Sedi Leodicensi, Brabanti tamen haberi atque agnosci volunt. Est hic nobile illud Cœnobium D. Trudonis, opido à se faciens nomen, adeò potens & locuples, ut ipsum opidum Abbas è semisse possideat, cumqúe legendi sunt Magistratus, parem cum ipso Episcopo numerum eligat. Dedit locus clarissimum illum Rodolphum, Antistitem Trudonensem, virum à litteris notum. Iuxta est celeberrimum illud Bernsemium, Cœnobium Illustrissimi Ordinis Equitum Teutonicorum. Trudonopolis.

Tuinum, non incelebre in Hannoniâ opidum, Montibus tantùm quinque, Leodico verò novemdecim leucis distat. Non procul Tuino & Covino, inter Sabim & Mosam flumina, ditione Leodicensi, duo extant & pulchra simul & opulenta cœnobia. quorum alteri nomen est *Asne*, alteri *Lobbe*, seu Lobiensi, quod sic dictum volunt à propugnaculo quodam Iulij Cæsaris, & *Castris* ut addunt *Labienis*, à Labieno videlicet, Imperatoris ejus Legato, militum Duce fortissimo. Tuinum.

Visetum distat Leodico altero milliari: Varemium, quarto: Beringa denique, sexto: loca satis celebria, & peropportunè sita. Herca, Bréa, Pera, Hamontum, Leodico pari septem leucarum intervallo abjunguntur, loca haud magni nominis, & in quibus vix quidquam notabile. Visetum. Varemium. Beringa. Herca. Bréa. Pera. Hamontum.

Sineia, opidum perantiquum, etsi valdè exiguum, Leodico dissidet octo leucis: Fosséa, decem: Covinum, octodecim. suntque opidula mediocria, nec omninò contemnenda. Et hactenùs quidem de opidis muro clausis: sequitur ut lustremus & alia quædam loca, memoratu haud prorsùs indigna. & prima quidem occurrit Sineia. Fossea. Covinum.

Florenna, Bellomontio Namuróque pari quinque leucarum spatio dissita, bonum olim opidulum, sed per ultima isthæc bella miserè mutilatum destructumque à Gallis. quâ facie & in hunc usque diem conspicitur. Florenna.

Cereia, pulcherrimum propugnaculum, ubi habitasse volunt Cæræsos, populos Cæsari celebratos, Leodico trium leucarum intervallo abjungitur. Dirutus fuit etiam iste locus, ac diu ita mansit, sed instauravit tandem magnanimus ille Cardinalis Erardus. Cereia.

Superest porrò hodiéque primo ab urbe milliari pagus Ebura, quo loco adserunt olim fuisse maximam & primariam civitatem antiquissimorum Eburonum, qui & nomen ab eâ acceperint. Iuxta pagum complures inveniuntur venæ præstantissimi sulphuris. Ebura pagus.

Pari ferè intercapedine distat ab urbe Herstalla, locus unde inditum nomen Pipino secundo. Item Iupilia, locus itidem memorabilis. quare & utriusque haud rarò meminerunt Scriptores. In confinijs autem istorum locorum, & secundùm utramqúe Mosæ ripam, compluria olim extabant palatia, & amplissima splendidissimáq; prætoria Principum Pipinorum, justis ferè suburbijs paria; ad quæ sæpiùs ipsi Herstalla, Iupilia.

ipsi divertebantur, animumque honestâ & utili voluptate recreabant. nam, si verum amamus, nulla usquam ne fingi quidem aut cogitari potest Provincia, quæ, seu aëra fortè adspicias & mirandam cœli temperiem, sive flumina, silvas, montes, valles, vineas, fruticeta, & quidquid prætereà tale est, adque venationis, piscationis, & aucupij usum requiritur, contempleris, vel amœnior sit quàm hæc nostra, vel felicior. quare & Carolum Magnum plurimum eam frequentasse, & Paschalia festa crebrò inibi transegisse, memoriæ proditur. Est prætereà primo ab urbe milliari pulcherrimus quidam & amœnissimus mons, sed abruptus idem, & propemodùm inaccessus, ut qui unicum habeat tantùm ab ortu adscensum, ideóque vulgariter audiat *Chevre-mont*, quasi dixeris *Mons Caprarum.* Is finitima quæque longè latéque detegit, & flumen in Arduennâ natum ac radices ejus præterfluens, è sublimi despicit. In vertice antiquissimis illis temporibus ædificata erat prænobilis quædam & ampla arx, cujus etiam hodie memorabiles ostenduntur reliquiæ. Eam arcem occupasse denique legitur crudelis quidam & inhumanus tyrannio: qui fretus asperitate ipsius loci, finitimũ omnem tractum miserrimè devastabat, sic ut ipsa etiam civitas & suburbia ejus extrema quæqúe paterentur. & perennabat sanè pestis, nisi novo ei & inaudito stratagemate in hunc modum ivissent obviàm. Invitaverat fortè immitis prædo Leodicensium Præsulem, qui Monulphus tunc, ordine duodecimus, testem eum adhibiturus infantis sui baptismo. Episcopus datam occasionem se & alios à tyrannide liberandi lubens arripuit, & selectâ militum manu, sed quos habitus sacerdotes argueret, comitatus, arcem & Dominum ejus adijt, subsequentibus porrò & alijs viris militaribus. mox sine ullo temporis dispendio in prædones irruunt, eosque ad unum omnes cædunt, sic ut ne nuntius quidem cladis superesset: hinc eodem adhuc furore perciti, detestabilem illum locum unâ operâ funditus demoliti sunt. atque ex illo tempore, id est anno (ut volunt) octogesimo supra quingentesimum, ne quid iterum simile patiantur, jurare cogunt Episcopos suos cives Leodicenses, numquam se permissuros ut reparetur illa rupes.

Mons Caprarum.

Instituit olim amplissimum istum Leodicensem Episcopatum Hubertus Aquitanus, Bertrandi, terræ illius Dynastæ, filius. etsi alij faciant multò antiquiorem. Is Hubertus, religione impulsus, Aquitaniam suam deseruit, & Brabantiam adijt, ubi arctissimam amicitiam coluit cum Lamberto Episcopo Trajectensi ad Mosam. Cumque posteà desiderium subijsset videndi summum Pontificem, & sacra illa loca perlustrandi, homo Romam profectus est. quò cùm nuntius adferretur, crudeliter interfectum esse à Trajectensibus Divum Lambertum, Sergius Pontifex Hubertum nostrum creavit Episcopum Trajectensem. Hubertus, Trajectum redux, benignè à civibus illis susceptus est. sed cùm abhorreret eos atque detestaretur ob nefariam Divi Lamberti cædem, cogitare mox cepit de transferendo aliovorsùm Episcopatu, ac Leodicum abiens, urbem illam vel condidit primus, vel instauravit, Legiamque (ut diximus) nuncupari voluit. exornavit deinde pulcherrimis ædificijs ad Divinum pariter & humanum cultum, moxque legibus priùs latis, & approbante Summo Pontifice, Episcopalem cathedram Trajecto Leodicum transtulit, anno Christi 713, transportato eodem & corpore Divi Lamberti, cujus nomini ac honori dedicavit posteà peregregium illud Cœnobium, cum augusto illo Canonicorum Collegio paulloantè commemorato. ubi mortuus tandem post sanctissimè actam vitam, adscribi meruit etiam ipse Divorum consortio. A clarissimo autem illo Divo usque ad hunc Ernestum numerantur in eâ sede Episcopi octo & quinquaginta. in quibus non pauci inveniuntur viri pij & sancti. sed nec hodie bonitas gravitasque Episcopalis defecit. Nam & inter recentiores mirificè nuper claruit Erardus à Marcâ, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, Roberti fortissimi viri frater. qui in eo fuit apud Principes Christianos pretio, eáque & auctoritate & gratiâ polluit, ut pacatam habuerit regionem per triginta ipsos annos, & quietem ita fundârit, ut & hactenùs ea perseveret. Idem non urbem modò, sed & totam quàm latè patet ditionem, variè passim reparavit, opidis aliquot arcibusqúe (ut suprà ostensum est) à fundamento instauratis. atque ut dicam paucis, ita liberaliter

Leodicensis Episcopatus institutio.

Erardus a Marca.

raliter & profusè reipublicæ se impendit, ut meritò omnes eum suspexerint, gloriosóque Patris patriæ nomine decoraverint. Obijt magnus ille Antistes, ut constat è regio ejus tumulo in choro (ut vocant) ædis D. Lamberti visendo, anno à Christo nato 1538. Visitur inibi statua ejus ænea, ad vivum (ut volunt) efformata & genibus nixa, cui adstat imago mortis, sic ut fieri solet expressa, cum brevissimo visto, sed scito admodùm epitaphio, *Erardus à Marca mortem habens præ oculis, vivus posuit.* Cardinali successit Cornelius de Berges, Dominus Sevenbergæ. qui quod animo esset professioni Ecclesiasticæ parùm addicto, dignitatem Episcopalem cessit Georgio Austrio, filio naturali Imperatoris Maximiliani, Archiepiscopo Valentino, digno sanè ac reverendo Antistiti. cui mortuo surrogarunt coadjutorem ejus Robertum, fratrem Illustrissimi Marchionis Bergozomij, juvenem doctum pariter & religiosum. Is, quod valetudine esset parùm firmâ, & atrâ bili infestaretur, abdicavit se nuper hac dignitate, dum molior primam operis hujus editionem. quare ob raras suas virtutes, & flagrantissimam populi simul & augusti Collegij gratiam, suffectus ei Gerardus Groesbequius, Collegij Divi Lamberti Decanus, nobilissimus certè ac venerandus Præsul, & in tanta existimatione & famâ, ut allectus posteà fuerit in Collegium Sanctę Romanæ Ecclesię Cardinalium. Huic denique viam universæ carnis ingresso surrogatus est liberis omnium votis, & sollennibus ceremonijs, utriusque Bavariæ Ducis frater, hujusmodi ferè inscribens titulos: *Reverendissimus & Serenissimus Princeps ac Dominus, Dominus Ernestus, Sanctæ Ecclesiæ Coloniensis Archiepiscopus, Sacri Romani Imperij per Italiam Archicancellarius, Princeps Elector, Ecclesiæ Leodiensis Episcopus, Monasteriensis, Hildesemensis & Frisingensis Administrator, Princeps in Stabel, Comes Palatinus Rheni, Superioris & Inferioris Bavariæ, Westphaliæ, Angariæ, & Bullonij Dux, Marchio Francimontanus, &c.* Princeps equidem supremi loci & ordinis, ac rarissimâ quadam virtute præditus. Eligitur porrò Episcopus Leodicensis à Collegio Divi Lamberti, approbatur ab universo populo, tandem verò, ut cæteri omni Catholici Pręsules, à Romano Pontifice confirmatur. nec Episcopus tantùm est, sed & Sacri Imperij Princeps, Dux Bullonij, Marchio Francimontanus, Comes Lootsensis & Hasbaniensis. quæ loca subsunt, ut diximus, huic Episcopatui, & ab eo dependent. Annui ejus reditus sanequàm luculentissimi, ut qui tricena ferè millia ducatorum excedant. imò si populis suis Episcopus rectè utatur, & captare nôrit eorum benevolētiam, numquam deerunt extraordinaria quædam subsidia, ne quid dicam de sacerdotijs, vel ut vulgò appellant præbendis ac beneficijs, dispositioni atque arbitrio ejus reservatis. Atque hæc de Leodico. procedamus deinceps ad Aquasgrani, si brevissimè tamen præmiserimus, uti rem consideratu non indignam, quàm ingens sit differentia inter terram virosque Leodicenses, necnon agrum & homines Aquisgranenses, quamquàm sexto dumtaxat milliari abjunctos, imò conterminos inter se atque adfines. Leodicum ergò alieno imperio premitur; Aquisgranum est sui juris: subsunt diversis Episcopis; etsi ambæ in clientelâ Sacri Imperij: Leodicum utitur linguâ Galliâ; Aquisgranum Germanicâ: viri Leodicenses, alacres, festivi, tractabiles; Aquisgranenses, melancholici, severi, difficiles. In summâ, tantùm alteri & naturâ, & moribus, totáque adeò vitæ ratione ab alteris differunt, quantùm Galli discrepant à Germanis. quod non parvum sanè discrimen est. Sed non est quod miremur tantoperè gentem genti discrepare, cùm idem in singulis pænè hominibus observemus. illud magis mirandum, quod videlicet tanta sit inter cœlum & solum utriusque gentis, sub eodem climate, dissimilitudo. constat enim æstatem tempestiviùs multò incipere apud Leodicenses, ideóque & fructus simul & fruges priùs hic maturescere: imò nives interdum & glaciem apud Aquisgranenses conspici, cùm eorum apud Leodicenses ne vestigium quidem apparet.

Episcopi eligendi ratio.

D E-

DESCRIPTIO AQVISGRANI.

Nomen.

QVISGRANVM, quàm rectiùs fortè Aquaſ-grani vocaveris, & vocabulum ſimul & conditum, ſi Munſterum audimus, acceptum fert Grano, Neronis Imperatoris fratri. ego verò Neroni hoc nomine fratrem fuiſſe nuſquam lego. Paullus Æmilius tradit, Granum quemdam è priſcis illis nobilibus, palatium à ſe conditum in hocipſo loco, ubi & ſcaturiebant tunc temporis, & hucuſq; ſcaturiunt nobiliſſimi illi calidarū aquarum fontes, ſuo nomine exornaſſe. Alij volunt eam eſſe urbem, quam Ptolemęus *Veteram* nominet, *in quâ legio trigeſima Vlpia, &c.* Luitprādo eſt *Grāni palatium*, Rheginoni *Aquis palatium.* Ipſi incolæ, & cum ijs Germani omnes & Belgæ, **Aken** vulgò appellant, voce quam Itali vertant *Acque.* Galli, contractâ voce *Eaux,* per ſyncopen vocant *Aix,* adjecto ferè epitheto *la Chappelle*, ad diſcrimen cognominis opidi *Aix*, ubi ſedes ſupremi Concilij (*Parlamentum* vulgò indigetāt) Provinciæ Narbonēſis: quod ipſum Latini *Aquas Sextias* dicunt, à calidis illis & ſalutiferis aquis, itemque Sextio conditore.

Situs.

Verùm utut iſta ſe habeant, ſita eſt perquam opportunè civitas Aquiſgranum inter Ducatus Brabantiæ, Limburgi, Iuliaci, & Epiſcopatum Leodicenſem; ac Trajecto ad Moſam Duráque pari quatuor, & pręgrandium quidem, Limburgo trium, Leodico denique ſex leucarum intervallo abjuncta. Deſtruxit eam, & ſolo æquavit, eodem cum Agrippinâ Coloniâ totque alijs civitatibus tempore, ut nonnulli adfirmant, Hunnorum Rex Attila. Munſterus deſtructam quidem ac deſolatam tradit, ſed nec tempus exprimit, nec auctorem.

Conditor.

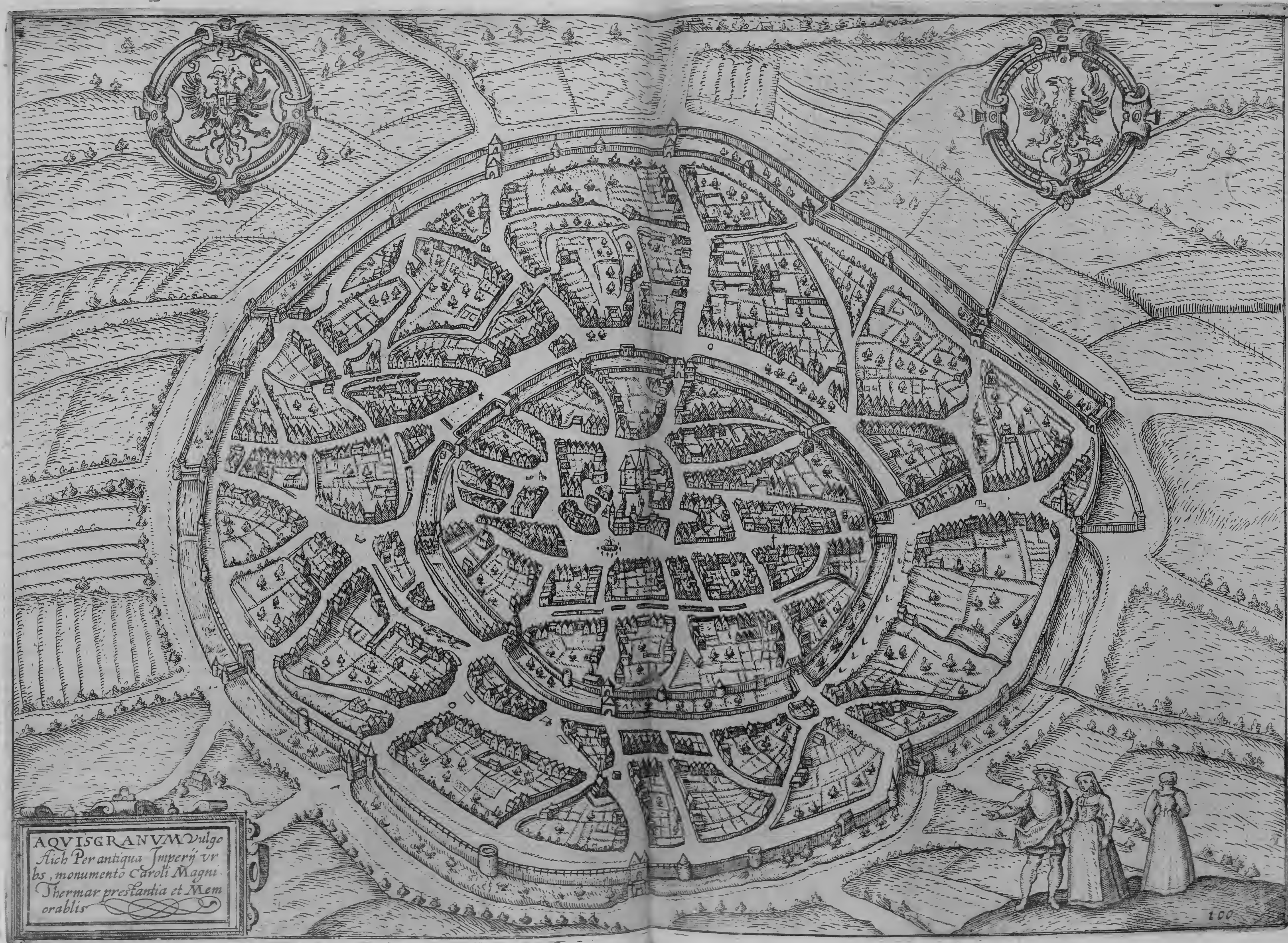
Alij tantam antiquitatem reſpuunt, & à Carolo Magno demùm condi ceptam adfirmant. Quamvis autem non videatur veriſimile, in loco tam commodè poſito, tamque notis & efficacibus aquis prædito, non antè jacta fuiſſe aliqua ſaltim urbis fundamenta: non invenio tamen ipſos cives aliam ei originem adſignare, quàm ab eo Imperatore. qui delectatus, ut ajunt, & loci amœnitate, & egregiâ cœli temperie, opidum primus condidit, varijſque cùm ſacris tum profanis ædificijs, nominatim verò pulcherrimo illo templo, Sanctiſſimo Servatori, ac Deiparæ Virgini ſacro, decoravit. in quo templo variæ etiamnunc oſtenduntur reliquiæ, ab eodem Imperatore, partim auctoritate & juſſu, partim etiam magno ſumtu atque impenſis in hoc opidum comportatæ.

Sedes Romani Imperij in Ciſalpinis.

Neque verò ſatis habuit condidiſſe, ſed excoluit inſuper quibuſcumque potuit modis, & illuſtravit. juſſo inter cætera, quod cum alijs aliquot Scriptoribus teſtatur Beatus Rhenanus, ut cis Alpes quidem haberetur in poſterum principalis atque primaria Sacri Romani Imperij, & Galliæ regni ſedes. utque in eâ ſuſciperet Romanorum Rex, manu Archiepiſcopi Colonienſis, cujus cathedræ ipſa ſubjicitur, coronam quam vocant ferream. ſicut argenteam quidem Mediolani, auream verò Romę ab ipſo Pontifice illum accipere voluit. Quâ de re, præter alia quædam documenta, extant ſequentes iſti verſus. ac primò quidem in fronte propylæi cujuſdam domus Senatoriæ:

Carolus inſignem reddens hanc condidit urbem,
Quam libertavit, poſt Romam conſtituendo
Quod ſit trans Alpes hic ſemper Regia ſedes,
Vt caput urbs cuncta colat hanc & Gallia tota.
Gaudet Aquiſgranum præ cunctis munere clarum,
Quæ priùs Imperij Reges nunc laureat almi.

Et in

AQVISGRANVM Vulgo
Aich Per antiqua Imperij vr
bs, monumento Caroli Magni.
Thermar prestantia et Mem
orablis
100

Et in alia quadam janua:

Hic sedes Regni trans Alpes habeatur,
Caput omnium Civitatum & Provinciarum Galliæ.

Præter autem tam multa tamqúe insignia privilegia huic urbi suæ concessa, solitus idem Imperator, quotiescumqúe per bella liceret, in eam secedere, ac magnam vitæ partem inibi degere, ubi & obijt tandem anno à nato Christo 814, sepultus in æde Beatæ Virginis, cùm vixisset annos 72, regnasset 47, imperasset denique 14. Epitaphium tumulo ejus marmoreo, sine aliâ pompâ, inscriptum, eccistud: *Caroli Magni, Christianissimi Romanorum Imperatoris, corpus hoc conditum est sepulchro.* Epitaphium Caroli Magni. Paullopost magni Imperatoris obitum. inauguratus hic fuit ac diademate cinctus ejus filius Ludovius Pius. Quod ab alijs quoque Imperatoribus hactenùs observatum est, usque ad Carolum ipsum Quintum. qui cùm ageret in Hispaniâ, Imperator creatus est anno 1519, mense Iulio, annóque proximè insecuto Octobri mense sollenniter in hac ipsâ urbe coronatus. ubi & Ferdinandus frater anno 1531, coronatus est Romanorum Rex, fratri postmodùm in augustissimâ illâ dignitate suffectus. Quoniam verò devenimus ad hunc locum, & occasio ipsa nos invitat, videtur sanè haud alienum fore ab instituto, si in operis nostri exodio, missâ, ut quæ nemini non in promtu sit, veterum & priorum illorum Cæsarũ, Iulio primùm oriundorum, origine, breviter differamus, quanam ratione & modo eligendi Imperatoris Romani jus ad Germanos primùm transierit. tum de Electoribus quoque agamus, & eorum officijs, déque ordine simul & ritibus in electione Imperatorum usurpari solitis. Dico igitur, postquam ob Cæsarum Romanorum, Bizantij tunc agentium, & ignaviam simul & infortunia obqúe Galliæ Regum virtutes & egregia in Ecclesiam merita, Leo tertius Pontifex Maximus, at non aliâ tamen, quàm ceu Capitis populi Romani auctoritate, & communi illius consensu (quia nempe terræ occidentales, præsidio vacuæ, videbantur opus habere peculiari Principe) anno Christi octingentesimo Imperatorem renuntiavit Carolum Magnum, dignitatem illam, approbantibus succcessivè Pontificibus, aliquamdiu mansisse apud Caroli posteros. Dissertatio super electione Imperatorum. ijs verò in meliori stirpe extinctis, factum esse, ut anno altero post millesimum, exilio liberatus Gregorius Quintus, patriâ Saxo, ab Othone tertio, Imperatore ex illa ipsâ gente, quò & Cæsari gratitudinem suam, & patriæ fidem atque amorem approbaret, nemine prorsùs intercedente, speciali decreto concesserit nationi Germanicæ, Imperatorum, eâ quæ hodiéque in usu est ratione, creandi inaugurandiqúe facultatem; interdicto electis, quò videlicet prærogativam aliquam Pontificibus reservaret, ne inscriberent Imperatoris sive Augusti titulos, donec Imperij diadema ab ipso Pontifice suscepissent. atque hinc consuetudo illa petendi Romam, & coronam inibi à Pontifice capiendi, nec alium antè, quàm Regis Romanorum, vel & Cæsaris titulum, inscribendi. Electores sunt numero sex, tres nimirùm ecclesiastici, & totidem seculares. illi, sunt Archiepiscopi Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis: hi, Dux Saxoniæ, Marchio Brandenburgensis, & Comes Palatinus ad Rhenum. qui si fortè discordent, decidit hanc controversiam suo suffragio Rex Bohemię. Ecclesiastici dignitatem habent Cancellariorum Sacri Imperij, Moguntinus videlicet per Germaniam, Trevirensis per Galliam, Coloniensis per Italiam. Bohemus Imperatori est à poculis, sive, ut vulgò loquuntur, Pincerna: Saxo ensem præfert, & audit Archimareschallus: Brandenburgicus Imperatoriæ Majestati est à Cubiculis: Palatinus denique Dapifer. Imperatori publicè se spectandum exhibenti, & Cæsaream Majestatem ostentanti adversus sedet Archiepiscopus Trevirensis, dexter Moguntinus, sinister Coloniensis. Moguntino ad dextram sedet Bohemus, & infra hunc Palatinus. Saxo Coloniensi ad lævam est, & à latere habet Brandenburgensem. Si obeunda est supplicatio, Imperatorem præcedit Trevirensis, latus utrumqúe claudentibus Coloniensi & Moguntino. à tergo sequitur Rex Bohemiæ, & post eum suo quisqúe ordine cæteri Principes Electores. Renovavit has leges ac de integro confirmavit anno 1356 Carolus Quartus. qui & variè passim easdem auxit, & scripto, quod *Bullam auream* vocant, consignavit. Ordo quem Electores in electione creationéque Imperatoris servant, in genere talis

talis eſt. Moguntino, ex lege Caroli Quarti, incumbit, ſtatim ut certior factus eſt de Imperatoris obitu, reliquis Electoribus indicare, ut ad certum aliquem diem, id eſt ut plurimùm intra tertium menſem, Francofurti, inſigni Germaniæ opido, vel ipſi ſe coràm ſiſtant, vel delegatos ſuos abſolutâ poteſtate inſtructos mittãt. Quod ſi fortè prædicti Archiepiſcopi negligentiâ denuntiatio illa prætermittatur, Collegæ tamen oportet ut intra terminum illum compareant. quod qui negligit, is in eam quidem electionem privatur jure ſuffragij. Francofurtum ingredientibus non licet niſi ducenos equos ſecum adducere, & in ijs non ultra quinquagenos armatos. Magiſtratus urbani Electoribus debent eſſe fideles, nec ullos omninò extraneos, præter familiares ipſorum, quantiſper electio durat, in urbem intromittere. Electores convenire ſolent in æde Divi Bartholomæi. ubi primùm fit res Divina, & imploratur gratia Spiritus Sancti. inde, præeunte Moguntino, jurant omnes in eâ ſe actione nihil daturos gratiæ, nihil pretio, pactis, promiſſis: ſed in omnibus candidè habituros decori & utilitatis publicæ rationem. His peractis, pergunt ad ipſam rem. neq; loco priùs excedunt, quàm creatus ſit novus Cæſar. quod ipſum ſi ultra trigeſimum diem protollunt, nihil ipſis ſubminiſtratur quàm aqua & panis. Princeps plurium votis electus, non aliter quàm ſi tuliſſet omnium puncta, & eſt & habetur Cæſar. quod ſi trium ſuffragia in Titium fortè propendeant, totidem rurſùs in Seium, eo caſu Bohemus, ut diximus, controverſiam voto ſuo decidit. Cæſar ita renuntiatus, ante omnia jurejurando confirmat Electorum privilegia. approbat Frãcofurtum eſſe ſedem electionis, Aquiſgranum verò inaugurationis, quò iturum ſe primâ ſtatim occaſione ad coronam accipiendam ſpondet. Electorum filios oportet inde à teneris annis Latinam, Italicam, & Sclavonicam linguas diſcere. Sed veniamus jam ad ipſam inaugurationem. Cæſar ad tãtam dignitatem perveniendi cupidus, Electoribus ſtatuit diem, ad quem omnes conveniant Aquiſgrani. eò ad conſtitutum diem accedenti, Electores, jam antè ingreſſi, extra portam occurrunt, jamque propiores facti ex equis deſcendunt, & ſollennibus antiquiſque ritibus Cæſarem venerabundi excipiunt, perorante communi omnium nomine Moguntino. cui per Oratorem benignè reſpondet Cæſar. ita junctim ingenti pompâ urbem ſubeunt, moxque ad primarium Divæ Virginis templum progreſſi, preces inibi fundunt. hinc ad palatium porrò ſe recipiunt. Die proximo revertuntur ad ædem ſacram. in quâ mediâ ingens pendet corona ex ære, auro obducta. ſubter eam proſternit ſe humi Cęſar, & ſic pronus perſiſtit, dùm à Colonienſi recitantur certæ quædam preces. recitatis, erigunt ſupplicem Moguntinus & Trevirenſis, perducuntque ad ſummam aram. hic humi rurſùs procumbit, & peractis quibuſdam ceremonijs, ad thronum tandem perducitur. ubi aſſedit, Colonienſis Miſſam auſpicatur, & ad Cæſarem verſus, interrogat, numquid fidem Catholicam defenſurus ſit? numquid protecturus eccleſiam? adminiſtraturus juſtitiam? inſtauraturus Imperium? & Romano Pontifici debitum cultum delaturus? Ea ubi promiſit Cæſar, ad aram rurſùs perducitur, promiſſa juriſjurandi religione confirmaturus. præſtito juramento, revertitur mox ad thronum: & poſt alios iterùm ritus, ungit illum Colonienſis oleo conſecrato in pectore, hinc in capite, inque brachijs item & palmis. unctum Moguntinus & Trevirenſis in Sacrarium ducunt, ubi Diaconi cultu aſſumto, ad ſedem redit. Sedenti poſt varias ceremonias Colonienſis ſtrictum gladium porrigit, commendatque rempublicam Chriſtianam: moxq; gladio in vaginam recondito, annulum digito ejus inducit. inde paludamentum illi in humeros injicit, ac ſceptrum & globum illum, qui orbem terrarum notat, in manum tradit. in quo ipſo articulo omnes tres Archiepiſcopi coronam capiti ejus imponunt, & ad aram reducunt: ubi poſt ſumtam communionem ſacram, denuò jurat facturum ſe quidquid bono Principe dignum ſit. Eo facto, collocatur magis ſublimis in aliâ quadam ſede marmoreâ, ubi denique creat aliquot equites. Hinc Moguntinus Deum precatur pro ejus ſalute, ac ſe & Collegas ipſi commendat. Poſteà ad palatium juncti redeunt, ubi in uno eodemque triclinio, ſed diſtinctis menſis, & Cæſar & Electores alacriter ſumunt prandium. Poſtridie Cæſar Electores vocat ad cœnam. tertio die rurſùs adeunt templum, finitáque Miſſâ oſtendit ijs

ſacri-

ſacrificus huic rei præfectus reliquias quaſdam ſacras, inter alia verò eoſipſos pannos, queis involutus olim humani generis Reparator. Eâ religione peractâ, teſtatur publicè Moguntinus approbari electionem & cæteros omnes actus à Romano Pontifice, electóque injungit ut deinceps utatur vocabulo Cęſaris & Regis Romanorum. Simili prorſùs modo ac ratione, pauculis tantùm ritibus immutatis, inaugurari ſolent Rhemis, nobiliſſimo Galliæ Belgicæ opido, adſiſtentibus Regni Paribus, Reges Galli, verùm longè tamen majori pompâ & faſtu. Sed revertor ad Aquaſ-grani: quod equidem fateor eſſe opidum lautum, & temperatiſſimo frui cœlo, quin & fertili admodùm territorio cingi: ſedenim ædificijs atque frequentiâ, famæ adeò ſplendidæ reſpondere, id verò conſtanter nego. Habet intus foriſque pulcherrimas quaſdam balneas, ſive thermæ magis dicendæ ſunt, aquarum naturaliter calidarum è terræ viſceribus manantium. quæ cùm alijs morbis, tum paralyſi maximè & aquæ intercuti expugnandæ conducunt: obſunt verò marcori & omnis generis febribus, alijſque imflammationibus. eædem aquæ non appetentiam modò lavantibus acuunt, & inſigniter juvant concoctionem: ſed & propriâ quadam ſuavitate pollent, adeò quidem amabili, ut celebraverit eas quiſpiam hoc hexaſticho

Vnde hic fervor aquis terrâ erumpentibus udâ?
Tela olim his ludens ignea tinxit Amor.
Et gaudens ſtridore novo, fervete perennes,
Inquit, & hæc pharetræ ſint monumenta meæ.
Ex illo fervent, raruſq; his mergitur hoſpes,
Cui non titillet pectora blandus amor.

Aquiſgranum libera eſt Imperij civitas, ex ijs quæ modicum tantùm aliquod tributum Imperatori pendunt, cætera verò liberæ agunt atque immunes, & proprijs ſuis legibus vivunt. Eſt præterea in peculiari tutelâ Ducis Cliviæ, proximi ſui vicini, & perpetui ſocij. Atque hic demùm terminum ſtatuemus nobilium iſtarum & inſignium Regionum deſcriptioni: operi certè & oneri nobis admodùm gravi atque difficili, idque tum veterum ſimul & recentiorum Scriptorum in hoc quidem genere defectu, tum fallaciâ quoque & diverſitate rerum, quæ ab hominibus hauriendæ. alij namque adfectibus ſuis æquo plus indulgentes, cùm ſint omnium rerum ignari, nihil tamen neſcire videri cupiunt. alij etiam ea quæ ſciunt, tegunt. adde huc alia multa tædia atque incommoda, in grandibus hiſce & gravibus argumentis ſcriptoribus pænè adſiduè devoranda. Quâ in re plurimùm mihi fateor profuiſſe doctiſſimorum aliquot hominum, tum & aliorum quorumdam in his talibus verſatorum civium benignitatem atque induſtriam. qui aliud aliudque ſubinde ſuggerentes, è pelago me traxerunt in littus, eque ancipiti labyrintho incolumem reduxerunt. Ita ut lectis undique & collectis variorum Scriptorum notitijs, varijſque opinionibus & ſententijs, elegerim poſteà diſpoſuerimque ſingula meo more, & telam hanc noſtro arbitrio contexuerim, inſertis paſſim datâ occaſione nonnullis, quæ ipſam Belgicam propriè non concernerent. Ita inquam, non ſine internâ mentis voluptate, ac magno animi gaudio, ad portum tandem conduxi hunc partum. qui lectoribus, & præſertim Belgis, ſi non alio, ſaltim eo nomine debeat eſſe acceptus, quod novâ quadam inventione, ac novo auſu, primus carceres aperuerim, & ceu viam munierim, ijs qui & ſuæ & communis patriæ laudi, altiùs ſeſe in hoc pelagus volent immergere. Quare & gratias ago primùm ſummo & immortali Deo, inde verò eruditis & candidis illis animis, quarum benevolens aura naviculæ noſtræ uſque ad finem adſpiravit. Concluſio operis.

FINIS.

Nominum atque rerum memorabilium, quæ in hoc opere continentur, Index: juxta ſeriem Alphabeti.

Arnol-

D

H

K

L

Lewia

M

N

O

P

Philip-

Q

R

S

T

FINIS.

Errata in hoc opere commiſſa ſic corrigito.

Pag.	lin.	pro	lege
1	13	quonium	quoniam
5	13&20	ſemis	ſemi
7	5	præterea	propterea
7	38	quantam	quam
11	21	cognomine	nomine
15	23 post ſunt pone		naves
21	40	indolæ	indole
25	17	poeta	poetæ
25	32	paculas	pauculas
26	45	longaminate	longanimitate
32	15	dele triginta	
40	16	reſtitut	reſtituta
51	48	Antuerpiæ	Antuerpia
61	3 poſt ſignificat pone affinitate		
In numeris paginarum pro 78 l. 76 pro 79. l. 81			
104	38	equitus	equites
121	3	hiſipſius	hiſipſis
121	4	unum	una
134	1	eò	eà
153	6	Melæ	Mela
159	17	ille	illæ
166	36	prunes	prunas
168	37	dicunt	ducunt
172	44	ob	ab
173	13	ſupremum	ſupremam
202	15	Britanniæ	Britannicæ
204	40	tumulti	tumuli
209	20	Caroli quinti	Carolo V°
225	49	quidem	quidam
245	15	commiſit	permiſit
263	29	nuperæ	nupera
269	38	Cominus	Dominus
288	26	arces	acres
291	24	Quinti	Quarti
307	20	colore	calore

AMSTERODAMI,

Excudebat Guiljelmus Ianſſonius, ſub ſigno Solarij.
Anno CIↃ IↃC XIII.

Descriptio. Belgii